CLARA ET PRAECLARA METHODUS PARANDAE ELOQUENTIAE, ...

Georg Worpitz, Cipriano Soarez

Digitized by Google

Digitized by Google

6.5.C.42

Digitized by Google

Digitized by Google

CLARA ET PRÆCLARA

METHODUS

PARANDÆ ELOQUENTIÆ,
Secundùm Doctrinam & Præcepta
CYPRIANI SOARII
è Societate Jeſu,
AD CAPTUM ET PRAXIM FACI-
LIOREM ACCOMMODATA.

A

P. GEORGIO WORPITZ
Societatis Ejuſdem Sacerdote
ſelecta,
In uſum Candidatorum Eloquentiæ.

EDITIO NOVA.

BIBLIOTECA ... ROMA ... VITT. EM. ... EMANUELE



COLONIÆ AGRIPPINÆ,

Sumptibus WILHELMI METTERNICH Bibliop.
ſub ſigno Gryphi Anno M. DCCX
Cum permiſſu Superiorum

Digitized by Google

Digitized by Google

AD LECTOREM.

BIBL. ROMA VITTORIO EMANUELE

NOvi nihil, ſi rem ipſam ſpectes, præſenti opere molior: vetera enim ſunt Eloquentiæ præcepta, qualia fuerant etiam ante eos, qui poſt Ariſtotelem, Ciceronem & Quintilianum ſcripſerunt. Nova tamen ea tradendi Methodus (quam ſæpe ſolam in pleriſque Recentioribus ſuſpicimus) exhibetur, non quidem ad luxuriem & florem (in hoc enim jam non deſunt alii) ſed ad praxeos facilitatem, in gratiam incipientium. Mihi etenim mens eſt, imperitum adhuc Rudimentorum Rhetoricæ informare Tirunculum, non verò eum, qui eruditam, acutam, ſententiis gravem, alluſionibus fulgurantem, verborum fuco comptam, ſcribere meditatur orationem, qualem hoc ſæculum appetit. Nec in hujus Magiſterio alias à Cypriani Soarii præceptionibus ſequor, cùm hæ in ſcholis noſtris Majorum noſtrorum imperio ſint in uſum deducendæ; ut ut alii rivulis recentiorum ſe abripi patiantur, quos tamen delibare, aut indicare non negligo, ubi authori præſcripto ſubſervire poſſunt. Quoniam verò non pauca in Soario nonnullis videntur jejuna, obſcura, & implexa, ut hujuſmodi eſſe deſinant, adlaboro, diffusâ præceptorum expoſitione, exemplis & praxi. Hinc nec ſupercilio elatum ſcribendi characterem ſectatus ſum, me-

mor me Latium vix fari potentibus, panem frangere, & præmandere; difficultatem alioqui, non facilitatem allaturus. Eâdem de cauſa obviis exemplis declarare præcepta ſum auſus, ut quia nota ſunt, faciliùs capiantur, & hæreant. Philoſophorum tamen loquendi formulis diſtinxi nonnulla; tum, ut ſatisfacerem illis, qui confuſionis arguentes Soarium, Peripati rigore cuncta examinant, ad Philoſophicum Diſtinctionum, velut Lydium Lapidem; tum, ut anſam haberent ingenii ſui aciem explorandi, quàm acutè caligantis Dialecticæ arcana ſint ſcrutaturi? ſi hæc paucula, nec ſinè declaratione poſita, captum ſuperârint. Quanquã quid mirum, Philoſophicis hic locum eſſe vocibus? ubi res è Philoſophiæ fontibus depromptæ, obveniunt exponendæ, ut ſunt loci, argumentationes &c. Quòd verò quædam ab authore ſuis locis poſita prætermiſerim, alibi repoſuerim, cauſæ id erat, ut non doctrina illius duntaxat, ſed & praxis facilior evaderet; cujus intuitu fieri amat, ut quæ prima ſunt in intentione, in executione ſint poſtrema. Unde alius ordo doctrinæ, alius praxeos ſit, eſt neceſſe.

His te præmonitum & præmunitum accidere volui amice Lector. Vale! & ſi arridet, fruere ad majorem Dei gloriam.

* * * *
* * *
* *
*

AD

AD NEO-RHETORES,

Quâ docetur,

Munus eſſe Rhetoris, ex trunco formare Mercurium.

AVete Neo-geniti Palladis alumni, novelli Suadæ proci, Mercurii nepotes, Tullii allectatores, Romanæ Eloquentiæ Candidati. Gratulor emenſos Poëticæ colles, per tot cæſuras ſinè vulnere, per tot eliſiones ſinè pedum offenſa, per tot ſcanſiones ſinè digitorum affrictu; nec quenquam fuiſſe eorum è numero, qui ſibi pangendo verſus cere-comminuunt-brum. Et quod animos addit ad labores ante-hac incitatos, gratulor ardere vos, non modicâ diſciplinæ, quam profeſſurus ſum, cupiditate; quæ ut ut ſcintillæ magnitudinem non excederet, in grande incendium erupturam non ambigo, ubi quotidiani laboris ventilabrum, exercitatio, accellerit. Verùm dum vobis gratulor, mihi vel aſpectus veſter neo-Rhetores, ne dicam ingeniorum culturâ, principium doloris, laboris tædium, radix puſillanimitatis: Tirones me, in condiſcenda oratoria facultate nactum iri ſperabam, & ecce truncos, ſtipites, ligna! video homines ſicut arbores ambulantes. Neque cæcum me putate, niſi exoculare velitis Platonem, qui hominem dixerat arborem, priuſquam cæcus Evangelicus illum vidiſſet. Et forſitan ii eſtis, qui nec vocem formare, nec caput gyrare, nec manum pedémque librare

Digitized by Google

nôſtis, niſì diſtortè atque ineptè; quomodo vocale quoque fieri novimus crepitaculum, vertiſtipitem, moveri truncum, vento ramos agitari; verbo, trunci eſtis! At quid Rhetori cum truncis? niſì fortè inflammandæ per hyemem fornaci commendet Calphurnio, vel fulcrorum vice theatro impendat architectando: Ità habete gratias Apollini veſtro, qui in tales uſitatâ Poëtis Metamorphoſi vos transformavit. Scio equidem vos in lauros arbores abire voluiſſe Daphnidis inſtar quò coronati vigeretis & vireretis laureati Poëtæ. Nihilominus, (ſi factum eſt) ſtipitis & ligni genus non exceſſiſtis. Si in cygnos dulciſſimè modulantes, amicam ſibi avem, vos tranſverſum egiſſet, aut ſi eam vobis invidebat formam, ſaltem in picas, corvos, pſittacos, graculos; non diffiderem in eloquendi cultura, operæ pretium me laturum aliquod; & ecce! in truncos converſos video. Quid faciam? quid agam? ut, quales eſſe cupitis, eloquentes evadatis oratores? quod conſilium; aliud non ſuper eſt; quàm ut Rhetorem exuam, ſculptorem induam attentaturus, utrùm è truncis Mercurios efformare valeam. Veſtrâ igitur boni Superi, qui ad tradendam me huc deſtinaſtis eloquentiam, veſtra quoque A. A. veniâ codices tantiſper removebo, truncos agrediar, calamum deponam, ſcalpellum arripiam, pro liberalis artis Profeſſore, Mechanicum agam; confido rem non infeliciter ceſſuram, quod ad me quidem attinet; nam de vobis Neo-Rhetores univerſis mihi non polliceor, cùm, ut vetuſto fertur, adagio, *non ex quovis trunco Mercurius* evadat. Interim ne opus temerè ſuſcepiſſe videar, vobis conſilii mei ratio-

nem

nem exponam, veſtrâ tamen AA. benevolentiâ fultus & favore; ſed veſtrâ Neo-Rhetores nixus patientiâ, dum vobiſcum non aliter, quàm cum

Stipitibus duris agitur ſudibuſve præuſtis.

Ex trunco Mercurium efformaturus artifex, non priùs doctam operi manum admovet, quàm profundam ideæ effingendæ cogitationem immergat, ex abdito mentis receſſu educat eductam ordinet, ordinatam exornet, & concinnet, concinnatam denique fixo mentis intueatur obtutu, ne, in imprimenda ſtipiti, vel ad unguem recedat, ſed opus à foris fabricatum, ſit interiùs concepto quàm ſimillimum. Concipit ille humani corporis effigiem, capitis, manuum, pedúmque molem trunco congruam, verticis concinnos, oculorum radios, labellorum tubera, manuum jactus aut quietem, pedum motus, inceſſus celeritatem, aut lentitudinem, actus denique moréſque hominis nativos, eam in ſpeciem, cujus Mercurium fuiſſe opinatur. Tum enim verò ſcalpellum arripe, ſtipitem invadere, infligere vulnera, reſecare diſtorta, tollere hiulca, æquare iniqua, cavare exuberantia, dividere concreta, extenuare ſpiſſa, levigare aſpera: hic caput, ibi pedes, manus, alibi, cincinnos oculóſque cum ore in capite, digitos cum articulis, in manibus & pedibus fabricare, ſingulis figuram, ſymmetriam, vitam, motum, decúſque attribuere, ad ideam mente conceptam, identidem reſpicere, revocare, reformare; donec denique formoſolus videri occipiat Mercurius. In quo tamen notiſſima ſculptoris deſudat induſtria eſt, ea trunco extorquere lineamenta, effingere membra, exporrigere inſignia, ad-

 dere

dere decora, quibus unumquemque ab alio, Saturnum à Jove; Martem ab Hercule, Junonem à Venere; Cererem à Pallade, conſtat diſcriminari. Et quoniam appropriati Mercurio non ignorat galerum in vertice, caduceum in manibus, alas in pedibus, hæc ſingula, arte quâ poteſt, induſtriáque exprimit, effingítque, ut viſo ejuſmodi ſpectator ſimulachro, mox tanquam de Mercurio pronunciet;

Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat.

Tum enim verò viri principes, pro aris ſtare jubent lignum quod flammis deſtinarat incentor loci, quin bruta ſtupeſcunt ipſa, quæ difformem deformémque ſtipitem neglectim priùs præteribant, & conculcabant. Atque hinc animadvertitis opinor Neo-Rhetores, in quo potiſſimùm mea locanda ſit opera, ad efformandam in unoquoque veſtrum Mercurii imaginem, caput, manus, pedéſq; exſculpendi de ſtipite, quò trunci eſſe deſinatis, & hominem induatis, qui Mercurium referat. Si tamen necdum ſat percipitis, retegã cortinam, evolvam involucrum, pandam myſterium, loquar planiùs, dicam apertiùs. In diſertos abire vultis Oratores (hos enim per novos Mercurios, quales efformandi eſtis, accipio cum antiquitate univerſa:) Tullianæ Eloquentiæ Candidati; ſed ut caput vos habere credant alii, non memoriam ſolùm dicendorum receptaculum, proferendorum theſaurum, retinendorum penum eſſe oportet, ſed & ingenium acutum, perſpicax, promptum, & facile, quo, quid argumentorum in apertum protrahendum, quibus è Rhetoricæ fontibus depromendum, inveſtigandum, ocyus diſpiciatis. Quin & judicio opus eſt maturo,

tuto, quo rationum momenta ad libellam expendatis, quo argumentorum aciem rectè & ad victoriam aptè ſtatuatis, quo cum delectu, infirma validis poſtponatis, robuſtioribus interſeratis, præmuniatis, aut tanquam inutilia ab exercitu proturbetis, aut hiatibus, valliſq; implendis deſtinetis Judicio opus eſt: quo verborum colores ad varietatẽ & venuſtatem attemperentur, tropi non abundè, nec infrequenter, non incongruè nec violentè uſurpentur, quo figurarum lumina, & ſententiarum fulmina ſuo loco, ſuóque tempore vibrentur, expediantur, contorqueantur: denique quo diſcernantur quandonam mollienda lenociniis oratio? quando acrimoniâ conſpergenda? ubi, quíve animorum motus proliciendi, concitandi, inflammandi, aut ſopiendi? quâ voce ſubmiſſâne, an elatâ, gravi an acutâ & concitata ſit utendum. Hem! quàm elaborato ad Eloquentiam opus eſt capite, quàm perpolito ingenio, quàm perpurgato judicio, quàm multiplici in artifice dexteritate, ità memoriam excolendi, ingenium perpoliendi, judicium efformandi. Adnitar tamen adhibitâ velut ſcalpello, planá, diſertáque Cypriani expoſitione. Ubi cùm Libri Primi perſcrutabimur capita inventionem deſignantia, excolemus ingenium; dum Secundi de diſpoſitione, formabimus judicium, dum Tertii de elocutione linguam faciemus diſertam, orationem comptam & ornatam. Dum verò ſuccedent ea, quæ de numeroſo periodorum velut in orbem refluentium ambitum, de verborum gravitate, aut velocitate, de numerorum concinnitate, de pedum in ſoluta eloquentia uſu adnotârunt, artis hujus

Magiſtri, pedes fabricabimus Mercurio, ſimul cum orationis membris aliis, non ſinè inciſis, non ſinè cæſuris. Denique ubi intelligetis, quæ de oratione & geſtu tradiderunt cum Cypriano Majores noſtri, cogitate, nolle me mancos vos eſſe, verùm manibus inſtructos, ne truncorum inſtar appareatis in arena declamatoria, vel theatris ſinè motu, ſinè geſtu. Sic ſi caput, ſic manus, ſic pedes, in vobis celaturus ſum, dum nil celabo eorum, quæ ad inventionem, diſpoſitionem, elocutionem, memoriam, & pronuntiationem ab optimis oratoribus requiruntur. Verùm quoniam Mercurio vos ſimillimos cuperem, non quale quale relinquam caput, ſed galero cooperiam; non manus patiar vacuas, ſed virgâ non ſinè intortis anguibus inſtruam; non pedes implumes aliorum hominum more ſinam, ſed alis induam, pennas adaptabo: Volare enim perniciſſimæ avis inſtar eloquentis ſermonem voluêre veteres, qui Mercurio alas addidêre, ut annotavit Sebaſtianus Erizzus apud Maſenium (a) Siquidem non teſtudineos, ſed nec humanos oratoris verba pedes habere decet, non ab uno ad alterum, ſucceſſive delabi vox pronunciantis, ſed eodem temporis momento, quo de ore loquentis pregreditur, ad omnium & ſingulorum aures pervadat, eſt neceſſe. Quâ enim de cauſa, ab Homero ſapientiſſimo Græciæ Vate verba fingentur alata, nisì quod incredibili velocitate omnium aures & animos ſimul attingant, ſimul pertranſeant. Nolo igitur umbraticos eſſe vos Oratores, qui artis quidem præcepta calleatis, & reipſa ſtylo exprimatis, chartis interim ſolùm mandetis, taciturni privatos inter parietes, nullâ ad populum, nullâ ad Rerum publicarum Moderatores emiſsâ voce: volo audiri vos olim in exedris, in curiis, in tribunalibus, in aulis, ubi verba veſtra omnium aures circumvolent, omnium receſſus pervadant & animos; cùm non alium in fi-

(a) In Speculo imagin.

nem talaria pedibus veſtris attribuo. Et en caduceum quoque porrigo, virgam directionis, virgam regni, diſſidiorum conciliatricem, pacis indicem, legationum inſigne monumentum. Veſtrum enim, atque Eloquentiæ erit moderari imperia, dirigere regna, ſceptra dare, & eripere, gubernare provincias, dominari urbibus, judiciis imperare, præſidere conſiliis, ferre leges, jura vulgare, lites dirimere, componere bella, ſtabilire pacem. Veſtrum atque eloquentiæ erit, refrænare indomitos, frangere contumaces, ſiſtere irruentes, ſedare turbidos, enervare armatos, duros emollire, animare timidos, excitare torpidos. Veſtrum atque Eloquentiæ erit, quoſvis in ſtuporem defigere, capitis reos è faucibus mortis eripere, aut in eaſdem præcipitare, cùm libuerit; ità enim de Mercurii virga Maro:

—— animas illa evocat orco
Palentes alias ſub triſtia tartara mittit,
Dat ſomnos adimitque, & lumina morte reſignat.

Verùm trepidabitis fortè ad ſtrepentes enſibus curias? tremetis ad frementis populi conſpectum? refugietis irati furorem? ad Regiæ vero Majeſtatis purpuram expalleſcetis? ad tubarum bellum inſonantiûm clangorem obmuteſcetis? ità eveniet niſì galero quoque Mercurii, caput veſtrum præmuniam. Eſt pileus ille inæſtimabilis pretio libertas (hic enim mancipiis, in libertatem euntibus tribuebatur olim) quâ animus ſeipſo major factus omnis timoris, pudoris, aliarumque animi perturbationum motus ſupergrediens, nil expalleſcit, nil erubeſcit, nil refugit, nihil pavet, intrepidus, inconcuſſus ſtat, pro veritate, æquitate, pace, & concordia. Quòd enim pileus ille faciem pudoris contegit, erigit eundem, & ad regiæ præſentiam Majeſtatis exporrectam, immutatámque tenet frontem. Quoniam verò galerus idem pro galea eſt, nil adverſantium metuit invidiam,

nil

nil obluctantium odia, nil concitatorum minas, ſævientium rabiem, furientium tela, nil vulnera, nil cædem, nil mortem ipſam etiamſi fractus illibatur orbis, impavidum ferient ruinæ. Aſſumite igitur galerum, quem lubens porrigo, imperterritam ad cujuſvis præſentiam perorandi libertatem: retinere etiam, quem in virga expoſui animorum, regnorúmque directrice, Eloquentiæ poteſtatem, cum ea quoque celeritatem verborum aures permeantium, quàm alarum ſubſidium pedibus adjectum denotabat. Aſt tria viciſſim efflagito: Libertatem, quam vos in orando tenere volo, in auſcultando præceptis meis cohibete: pileus enim honoris, ac reventiæ ergo artis Magiſtro deponendus: Nunquàm igitur mihi caput apponite, minùs verò obdurate frontem, minores non galeam, ſed pileum geſtate Mercurium. Sed nec manus enſe, verum caduceo inſtruite: non enim Martis aculeum, ſed Martis ſtylum polire vos oportet, nec in vulnera, ſed in ſalutem. Denique Mercurium habetote in pedibus, non qui vagabundus, compita tabernas, choreas ne dicam alia circumvolet; ſed qui feſtinus ad lyceum, promptus ad Majorum imperium, facilis ad omnem præceptoris nutum & obſequium. Ità fiet, ut acriori ſcalpelli ictu vos lædam nunquam, nec infligam cum maximo doloris veſtri ſenſu, vulnera, perducam tamen ad optatam mihi, vobiſque eloquentis Oratoris, id eſt Mercurii perfectionem. Ità faxint boni Superi! Vos facitote, ut cupio, ut dixi.

OECO-

Digitized by Google

OECONOMIA
PRÆSENTIS METHODI.

Præliminaria exponunt, quid nominis, quid rei ſit Rhetorica, quæ ejus partes & cauſæ: & cùm cauſa materialis ſit quæſtio, explicatur, quid & quotuplex ſit quæſtio. Traditur hìc Doctrina Cypriani Soarii lib. 1. a. c. 1. ad 9. & lib. 2. a. c. 11. ad 16.

PARS PRIMA.

Tractat de Inventione Argumentorum ſecundùm ordinem locorum intrinſecorum & extrinſecorum apud Cyp. Soar. à c. 12. ad 31. quæ deinde prætermittuntur de amplificatione, de genere exornativo & deliberativo, require parte V. Supplemento 1. & 3. pag. 9.

§. I. De Argumento & loco Rhetorico. ibid.
§. II. De definitione. 11
§. III. De partium diſtributione. 17

§. IV.

§. IV. De Etymologia. 22
§. V. De conjugatis. 24
§. VI. De Genere. 25
§. VII. De ſpecie ſeu forma. 29
§. VIII. de Similitudine. 30
§. IX. de diſſimilitudine. 33
§. X. de Contrariis. 34
§. XI. de Adjunctis. 37
§. XII. de Antecedentibus & conſequentibus. 41
§. XIII. de Repugnantibus. 43
§. XIV. de Cauſis. 45
§. XV de Effectis. 49
§. XVI. de Comparatione. 50
§. XVII. de Locis extrinſecis. 57
§. XVIII. de Uſu locorum. 59

PARS II.

Agit de Diſpoſitione Argumentorum quoad formam, ſeu de argumentatione Rhetoricâ juxta Doctrinam Soarii lib. 2. à c. 16. quæ verò à c. 1. prætermiſſa ſunt de Orationis partibus vide parte 5. Supplemento 2. 75

§. I. de Ratiocinatione & Syllogiſmo. 76
§. II. de Enthymemate. 78
§. III. de Inductione. 79
§. IV. de Exemplo quarta Argumentationis ſpecie. 81
§. V. de Epicheremate. 82
§. VI. de Sorite. 83
§. VII. de dilemmate. 85

PARS

Digitized by Google

PARS III.

De Tractatione ſeu Deductione Argumentorum & Oratoria, ſeu de Dilatione, ſecundùm Doctrinam recentiorum & inventionem propriam. 88

§. I. *Modus dilatandi ſyllogiſmum Oratoriè.* 89
§. II. *Triplex Monitum.* 90
§. III. *Syllogiſmus perturbatus & inverſus.* 92
§. IV. *Syllogiſmus imminutus.* 94
§. V. *Enthymema Oratoriè deductum.* 95
§. VI. *Via ſternitur ad dilatandam partem in ſyllogiſmo vel Entymemate.* 98
§. VII. *Via eadem fit planior incipientibus.* 103
§. VIII. *Monita in dictorum uſu obſervanda.* 107
§. IX. *de Connexione partium in Argumentatione.* 108

PARS IV.

De Exornatione Argumentationum, ubi de Ornatu, de Tropis, Figuris, Collocatione, Oratione numeroſa, de triplici dicendi charactere, ſeu ſtylo ſecundùm ordinem Capitum lib. 3. in Cap. Soario. Additur Appendix de triplici ſtylo in Narrationibus, & de ſtylo Epiſtolari. 109

Liber tertius Cypriani Soarii. Caput primum. 110
Caput 2. *Quæ in elocutione ſpectanda ſint.* 111
Caput 3. *de Ornatu.* 121
Caput 4. *de Ornatu Orationis.* 123
Caput 5. *de Verbis ſimplicibus.* 124
Caput 6. *de Verbis inuſitatis.* 127

Caput

Digitized by Google

Caput 7. *de Verbis novis.* 129
Caput 8. *de Tropis ſeu verbis translatis.* 131
Caput 9. *de Metaphora.* 135
Caput 10. *Quotuplex ſit translatio?* 137

Appendix ad Caput 10. 143
Exempla Metaphoræ ex ſacris litteris. ibid.

Caput 11. *de Synecdoche.* 145
Caput 12. *de Metonomia.* 146
Caput 13. *de Antonomaſia.* 164
Caput 14. *de Onomatopeia.* 170
Caput 15. *de Catachreſi.* 172
Caput 16. *de Metalepſi.* 176
Caput 17. *de Allegoria.* 178
Caput 18. *de Ironia.* 187
Caput 19. *de Periphraſi.* 191
Caput 20. *de Hyperbato.* 193
Caput 21. *de Hyperbole.* 195

Paræneſis ad Eloquentiæ Candidatos. In qua præter Figuras pleræque Troporum ſpecies exprimuntur.

Caput 22. *de Ornatu qui eſt in verbis conjunctis.* 204

Caput

Caput 23. *De Figuris.* ibid.
Caput 24. *De Generibus figurarum.* 205
Caput 25. *Quot modis faciant figuræ verborum.* 206
Caput 26. *De figuris, quæ fiunt per adjectionem.* 207
Caput 27. *De figuris quæ fiunt per detractionem.* 217
Caput 28. *De figuris Verborum tertii generis.* 221
Caput 29. *Quid Verborum figuræ Orationi conferant, & quid in eis cavendum ſit.* 233
Caput 30. *De figuris ſententiarum.* 235
Caput 31. *De Collocatione.* 261
Caput 32. *De Ordine.* 262
Caput 33. *De Junctura.* 263
Caput 34. *De modo & forma verborum.* 266
Caput 35. *De origine Orationis Numeroſæ.* 268
Caput 36. *Cur Numeratio inventa?* 269
Caput 37. *De inciſis membris & periodis.* ibid.
Caput 38. *De pedibus.* 276
Caput 39. *De Numero Oratorio.* 277
Caput 40. *De triplici genere dicendi, ſeu Elocutione.* ibid.

Appendix I. De triplici ſtylo in Narrationibus 280
II. De Stylo Epiſtola ex Simone Verepaeo 286

PARS

PARS V.

Continet Analecta ſcitu neceſſaria ex Rhetorica Cypriani Soarii lib. 1. & 2. comprehenſa, ſed prætermiſſa ſuperius, quod praxeos ordini, quoad Tyrones minùs deſervirent. Itaque Supplemento I. agitur de amplificatione Argumentorum. Supplemento II. De partibus Orationis, Exordio, Confirmatione, Confutatione, Epilogo. Supplemento III. De genere Exornativo & deliberativo, ubi de variis Orationum ſpeciebus & formis in particulari quædam dicuntur.

Suppplementum ad lib. 1. cap. 33. de amplificatione pag. 298

§. 1. Quid ſit, & quibus modis fiat amplificatio. ibid.

§. 2. Monita circa affectus excitandos. 301

Supplementum II. ad lib. 2. d. cap. de Ordine ſeu diſpoſitione partium in Oratione. 304

§. 1.

§. 1. *de Exordio Orationis.* 304
§. 2. *de Narratione.* 307
§. 3. *de Confirmatione, in qua & Confutatio.* 309
§. 4. *de Peroratione.* 310
§. 5. *Praxis totius Orationis conficiendæ.* ibid.

Supplementum III. de genere demonſtrativo, ſeu exornativo ad lib. 1. cap. 42. & ſeq. 322

PARTE VI.

Et ultima traduntur præcepta & leges Memoriæ Artificialis, de geſtu item & vocis moderatione de quibus Cyprianus Soarius lib. 3. à c. 52. 334

§. 1. *Emolumenta artificialis memoriæ exponuntur.* ibid.

§. 2. *Fundamenta artis hujus.* 338
§. 3. *de Conſtructione locorum & eorum conditionibus.* 341
§. 4. *de Fabrica ſeu Efformatione Imaginum.* 346
§. 5. *de Vocabulis ignotis, prænominibus, præpoſitionibus, adverbiis, &c. Citationibus, & Numeris, quomodo eorum imagines formandæ.* 355
§. 6. *Ordinaria imperitorum objectio diluitur & praxis declaratur.* 364
§. 7. *declaratur praxis quoad ſententias, leges, orationem, Concionem, dictationem ſimultaneam Epiſtolarum*

Digitized by Google

rum Philoſophiæ, Juris &c. ſtudium, ac tandem quoad linguas novas addiſcendas. 369
Pars ultima Rhetoricæ de Pronuntiatione. 376
§. 1. *De Moderatione vocis.* 377
§. 2. *De Geſtu ſeu Actione.* 626
§. 3. *Regula artificioſa Pronuntiationis & Actionis ex Cicerone & Quintiliano potiſſimùm collecta à Patre Joanne Voello Soc. JESU.* 382
De iis quæ præcedunt actum dicendi. ibid.
De modo pronunciandi & vocis moderatione. 384
De geſtu. 386

CATALOGUS

Librorum in uſum Studioſæ Juventutis.

ACceſſus & Receſſus Altaris	24
Adolphi medulla oratoria	12
Aicher Epitome Chronologica ab orbe condito uſque ad Annum 1702.	3. tom. 4.
Alciati Emblemata	12
Aler, (S. J.) Praxis poëtica	8
Ars metrica, id eſt, Ars condendorum eleganter verſuum. ab uno è S. J.	8
Auguſtini Meditationes	24
——— Confeſſiones	12. & 24.
Balde (S. J.) de vanitate mundi	12
Barclai Argenis cum clave & fig.	12
Bellarmini inſtitutiones Linguæ Hebraïcæ	8
——— Catechiſmus	12
Bidermanni (S. J.) Acroamata	12
——— Deliciæ Sacræ	12
——— Epigrammata	12
——— Utopia	12
Bieſman (S. J.) Lux oratoria & alia opuſcula.	12
Boëthius de conſolatione Philoſophiæ	24
Buccelini (S. J.) officina Epithetorum	12
Buchleri Theſaurus elegantiarum	12
——— De conſcribendis Epiſtolis	12
Burghaberi caſus morales	12
Buſembaum medulla caſuum	12
De Buſſiers ſcanderbegus	12
——— Floſculi Hiſtoriarum	8
Calendarium novum ad bene moriendum	12 1708
——— Idem germanicè	24 1710
Caſilii Introductio in Ariſtotelis Logicam	12
Cerda (S. J.) Campus Eloquentiæ	8

Cice-

Ciceronis orationes Selectæ cum ſcholiis Mart. Du Cygne S. J. 8
——— De officiis 32
——— Epiſtolæ ad familiares 12
——— Tria volumina 16
Conciones & orationes ex Hiſtoricis latinis excerptæ 12
Cornelius Nepos cum notis Minelli 12
Crucii Orationes 12
——— Epiſtolæ 12
Cythara proſodica 12
Dentzleri clavis linguæ latinæ 8
Dircking (S. J.) Horologium Studioſæ Juventutis 18
Dondini ſpectacula Heroum 12
Du Cygne (S. J.) de Arte Rhetorica 12
——— Idem cum Analyſi Rhetorica omnium orationum M. T. Ciceronis 8
——— De Arte poëtica 12
Duez guidon françois 8. 1711
Du Trieu Dialectica 8
Elſſens Panis Cœli 18
Elucidarius Poëticus 12
Eraſmus de conſcribendis Epiſtolis 24
——— De verborum ac rerum Copia 24
Fabulæ Æſopi 12
Filenbach. S. J. Principia litterarum Humaniorum 12
Flaviſſæ Poëticæ 12
Friſii Dictionarium latino germanicum, & germanico-latinum 8
Gandutii deſcriptiones oratoriæ 12
——— Poëticæ 12
Gautruchii Hiſtoria poëtica 12
Gazæi (S. J.) Pia Hilaria 12
Gradus ad Parnaſſum 8
Guiniſii (S. J.) Allocutiones Gymnaſticæ 12
Van Hagen Amor Divinus adumbratus 12
Heille S. J. Clavis Linguæ Græcæ. 8
Heinlein Calendarium Poëticum 18
Horatius Flaccus 12
——— Idem cum notis Minelli. 12

Hugo-

Hugonis (S. J.) Pia deſideria cum fig. 18
Juvenalis & Perſii Satyræ 12
——— Idem ad uſum Delphini 4
Kempis de Imitatione Chriſti 24
Kiatkievviz ſuada Civilis ut & Phœnix Rhetorum 12
Lao Hortulus Philoſophicus 18
Lemnichen (S. J.) Tractatus de Chria in gratiam Poëſeos Auditorum & Rhetoricæ Candidatorum 12
P. Martini Cochmenſis Miſſale ſæcularium 1711 18
Maſenii Exercitationes oratoriæ 12
——— Fontes argutiarum 12
——— Palæſtra Oratoria 8
——— Styli Romani 8
——— Speculum Imaginum 8
Morelli Enchiridion Oratorium 12
Novus Apparatus Virgilii poëticus Synonymorum, Epithetorum & Phraſium ſeu Elegantiarum poëticarum Theſaurus latino-Germanicus 8. 2. vol.
——— Deſcriptiones poeticæ 8. volum. tertium
Officium B. M. Virg. & preces familiares 24
Officium Defunctorum 18
——— Idem germanicè 12
Ovidii Naſonis Faſtorum Lib. IV. Triſtium Lib. V. De Ponto Lib. IV. ex Recognitione Pontani S. J. 12
——— Metamorphoſeon Lib. XV. ſelecti & ab omni obſcœnitate purgati 12
Ovveni Epigrammata 12
Paſoris Lexicon Græco-Latinum 8
——— Manuale veteris teſtamenti 12
Pædagogus domeſticus 8
Pexenfelder (S. J.) Apparatus Eruditionis 8
Phraſes & elegantiæ poëticæ 18
——— Pontano Tympii 12
Pomey S. J. Candidatus Rhetor. 12
——— Flos Latinitatis 12
——— Indiculus univerſalis 12
Pſalterium Davidis in magno charactere 1710 8
Pyni Curſus Philoſophicus 8. 3. tom.

Q. Curtii

Q. Curtii Hiſtoria Alexandri magni	12 & 24
Quinquaginta Rationes, cur in tanta religionum varietate Fides Catholica ſit amplectenda	12. 1710
Radau Orator Extemporaneus	12
Riccioli. (S. J.) Proſodia	8
Rulandi Dictionarium Græco-Lat.	8
Sarbievii (S. J.) Lyrica?	24
Sautel (S. J.) Iuſus Allegorici	12
——— —— Ignes Sacri D. Magdalenæ	16
Schonſlederi Promptuarium	8
Schrevelii Lexicon græco-latinum	8
Segneri Devotus Mariæ	18 1709
Selectæ P. (S J.) Tragœdiæ	24 2 vol.
Semery (S. J.) Triennium Philoſophicum	12 3 tom.
Simonis Angli Tragœdiæ	12
Spies Praxis Catechiſtica germanicè	12
Syntagma Orationum ſelectiſſimarum	12
Textoris officina	8
Turſelini (S. J.) Epitome Hiſtoriarum.	8
Valerius Maximus	12
Vernulei Orationes Rhetorum Porcenſium	12 2 vol.
Virgilii Maronis opera Farnabii	12
Weberi Ars diſcurrendi	8.
——— Ars regendi	8
——— Diſcurſus curioſi & fructuoſi	8
——— Dotes boni Principis	12

PRÆLI-

Digitized by Google

PRÆLIMINARIA
SEU
PRÆAMBULA RHETORICÆ

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Ad lib. 1. c. 1. uſque ad 9. è Cypriano Soario.

§. I. Quid ſit Rhetorica ſecundùm nomen, & rem.

RHetorica, ſeu Rhetoricè, nomen eſt Græcum, ἡ ῥητορικὴ. Vocis hujus Etymon quidam deducunt à verbo ῥέω *fluo*; ſed præterquam quod hæc derivatio ſit metaphorica; non video, à quo vel tempore, vel perſona ὁ ῥήτωρ deduci poſſit: cum hujus verbi futurum ſit ῥεύσω, à quo præteritum paſſivum provenit, quod eſt quidam fons reliquarum vocum derivatarum. Melius igitur deducitur ab inuſitato verbo ῥέω, *dico*. Quod verbum regulariter in futuro activo habet ῥήσω, dicam, unde præteritum paſſivum provenit, ἔῤῥημαι, ἔῤῥησαι, ἔῤῥηται, dictus ſum, es, eſt, à tertia perſona, ablato augmento ἐῤ & η, mutato in ωρ fit ῥήτωρ: à cujus dativo fit ῥητορικὸς, ῥητορικὴ, ῥητορικὸν; Oratorius, a, um. Rhetorica ergo ſive ῥητορικὴ, ſi ſubintelligas τέχνη *ars* vel δύναμις *facultas*, erit ars vel fa-

culras

Digitized by Google

cultas oratoria. Scitè etiam alii vocem eandem derivant à verbo εἴρω, vel ἐρέω dico, quod utrumque in præſenti eſt inuſitatum, ſed in futuro ἐρῶ dicam; & præterito perfecto, εἴρηκα, εἴρηκας, εἴρηκε, dixi dixiſti, dixit, uſitatiſſimum. Inde perfectum paſſivi: εἴρημαι, εἴρησαι, εἴρηται, dictus ſum, es; eſt, ablato argumento tertiæ perſonæ, & diphthongo mutatâ in ωρ fit ὁ ῥήτωρ, Dictor, ſeu Orator. Hæc de nomine, jam de re.

Rhetorica eſt *ars vel doctrina bene dicendi.* Pro cujus notitia ſciendum, quid ſit ars & quotuplex, deinde quid ſit benedicere. *Ars* eſt aggregatum quoddam, & collectio præceptorum, legum & regularum, quibus accuratè obſervatis opus aliquod efficitur. Unde ſicut artefactum opus non dicitur qualecunq; opus. v. g. ligna fiſſa, aut ſecta, quia non omne opus ſecundùm regulas *ſpeciales*, & præcepta elaboratur; ita non quævis facultas & potentia operandi dicitur ars, ſed quæ velut amuſſim obſervat præcepta *ſpecialia* ad aliquid faciendum conducentia. Hæc autem præcepta ab uſu & experientiâ eruuntur & deſumuntur: dum enim alius alio melius efformat opus aliquod v. g. veſtem, domum, obſervatur modus & ratio, quâ id fit, ex quo dehinc lex & præceptum formatur, ut veſtis vel domus ſit artificioſa, ſic & ſic conficiendam eſſe. Atque hoc modo enata eſt Rhetorica *artificialis*: videlicet *ex naturali*: cum enim alii temerè, id eſt, prout in mentem & buccam veniebat oratio, dicerent, alii donis naturæ, nempè ingenio, judicio, voce, linguâ &c. melioribus inſtructi, ornatius, atque aptiùs ad perſuadendum quidlibet; obſervata ſunt ea, quibus alium alius ſuperaret, atque inde leges & præcepta collecta ſunt eloquentiæ artificialis ex naturali. Porrò cum artes aliæ ſint illiberales (quas vulgò mechanicas dicunt) aliæ liberales, quæ & liberum ingenuúmque non dedecent hominem, & liberaliter ſeu ſine pretio (ſaltem ſufficienti) traduntur; Rhetorica in artium liberalium cenſum venit, ut quæ nec Principes, nec Reges dedecet, ſed potius reddit illuſtriores. Hinc verſus ille:

Gram loquitur, *Dia* vera docet, *Rhe* verba colorat,
Mus canit, *Arth* numerat, *Geo* terras, *Aſt* docet aſtra.

Dicitur verò Rhetorica non tantùm ars, ſed & *doctrina*,

ob

eò quòd doceat & tradat ea præcepta, quæ ad Eloquentiam deſerviunt. Inde *Rhetor* propriē dicitur, qui docet Rhetoricam; qui verò diſcit impropriè, & per catachreſin accipiendo nomen vicinum & propinquum pro proprio. Orator autem ſeu eloquens eſt, qui & præcepta callet, & eadem exercet ad concionem perorando cum motu animorum. Declamator verò dicitur, qui exercitii causâ ſe in pronuncianda oratione exercet, ſive eandem compoſuerit, ſive alius. Porrò *benedicere* (quod in definitione Rhetoricæ tanquam differentia ponitur) non eſt hic idem, ac bona latinitate ſine barbariſmo & ſolœciſmo rem exponere (hoc enim eſt Grammaticæ, quàm Rhetorica præſupponit) ſed *eſt optimis ſententiis, verbiſque lectiſſimis dicere*, id eſt cum ornatu troporum, figurarúmque quæ in verbis & ſententiis conſiſtunt, cùm numero oratorio. geſtu, & moderatione vocis. Et ad hoc Rhetorica præbet regulas & præcepta, quibus ſervatis nemo fallitur in conficiēda oratione bona & apta ad perſuadendum. Dico in oratione *bona*, & *apta ad perſuadendum*, hic enim *finis* eſt *Rhetoricæ* dantis præcepta; quamvìs *finis dicentis*, ſeu perorantis ſit ulterior, nempē reipſa perſuadere dictione, quem ſi ipſe non aſſequitur, non eſt dicendum quod Rhetorica ſit fallibilis in præceptis, ſed Orator in fine ſuo aſſequendo per orationem. Et

Nota duplicem eſſe *finem* artis, unum *intrinſecum* & proximum, ut eſt bonus panis, bona veſtis, bona arma: Et *extrinſecum* arti, ut eſt comeſtio panis, geſtatio veſtis, exploſio armorum, cædes hoſtis. Pro fine intrinſeco & proximo artem neceſſe eſt habere regulas infallibiles, non item pro extrinſeco, quia is non eſt in ejus poteſtate, ſed alterius; unde poteſt piſtor bonum conficere panem, qui tamen non edatur, & ſartor bonam veſtem, quæ non geſtetur, & faber bonum gladium, quo tamen hoſtis non feriatur. Et poteſt præterea gladius ferire, non tamen vulnerare, eò quòd hoſtis ſit gelatus, ſicut & Muſicus perfectus non delectare, eò quòd æger atrâ bile laboret. Nec eſt in Medico, ut is æger ſemper curetur, eò quòd malum ſit inveteratum; quo caſu defectus non eſt in arte, vel in artifice, ſed in altero impedimentū ponente. Sic itē fieri poteſt optima oratio, quæ tamen re ipsâ non perſuadeat eò quòd anim⁹ audientis ſit obſirmatus in oppoſito, quo caſu non obtinet finem ſuum extrinſecū

& remotum, aſſequitur tamen *proximum & intrinſecum*, qui eſt oratio apta ad perſuadendum: & ad hunc Rhetorica regulas affert infallibiliter. Advertendum quoque hic: non eſſe idem *ſuadere & perſuadere*: ſuadere enim eſt conſilium dare circa rem faciendam, perſuadere verò eſt inducere aliquem ad aſſenſum ſive conſilii, ſive alterius rei faciendæ, & jam factæ. Unde non eſt unum duntaxat orationis genus deliberativum nempè: quia licèt in omni oratione Orator nitatur perſuadere, ſeu ad ſentiendum id, quod ſentit ipſe, inducere, non tamen in omni dat conſilium, ſed jam laudat, jam accuſat, jam defendit.

§. II. Quæ partes Rhetoricæ, quæ illius cauſa?

Ut Orator aptè ſua ediſſerat ad perſuadendum, opus eſt, ut ad aſſenſum inducat non ſolùm intellectum hominis, ſed & voluntatem, cùm quis noſſe, atque ſentire poſſit, virtutem amplecti eſſe laudabile, neque tamen velle ſe ejus addicere ſtudio. Hinc non ſolùm movere neceſſe eſt intellectum, ſed & impellere & flectere voluntatem. Quoniam verò intellectus ad aſſenſum movetur veritate & avertitur falſitate, voluntas autem ducitur bonitate, quæ utilitatem, voluptatem, honeſtatem importat, & his contrariis adverſatur. Inde Oratoris eò contendit induſtria, ut apportet ea, quæ ad utrumque permovendum deſerviunt. Indè argumenta, cauſas, & rationes excogitat, quibus velut machinis trahat intellectum & voluntatem: utque argumenta dilucidè ſimulque nervosè proponantur, ſuo ordine & argumentatione diſponit; ut cum guſtu animique motu excipiantur, ornatè decoréque enunciat. Quare Præcepta Rhetoricæ circa quinque verſantur partes. Prima docet excogitare argumenta, quæ ad fidem & motum, id eſt, intellectum & voluntatem convincendam faciunt. Secunda oſtendit quo ordine & formâ, argumenta illa ſint ponenda. Tertia eadem exornat apparatu troporum & figurarum, quæ in verbis & ſenſu conſiſtunt, non ſinè decoro verborum inceſſu, & gradu qui in numero eſt oratorio. Quarta exhibet præcepta Memoriæ artificialis. Quinta documenta geſtûs & vocis, in quibus ſita eſt pronunciatio. Hæc omnia diriguntur

ad

Digitized by Google

ad permovendum intellectum, voluntatémque veritate, bonitate, ornatu decoro, qui in rebus & verbis eſt orationis, ad perſuadendum ordinatæ.

Jam verò cauſæ quibus dicta præſtantur ſunt: primò *Finalis* (de intrinſeca loquor, & proxima) quæ ut patet ex dictis, eſt oratio ad perſuadendum accommodata. *Efficiens*, eſt homo à Deo donis naturæ, ab arte præceptis inſtructus. Præcepta quæ ſint, exhibet Rhetorica: Dona naturæ ſunt, vivax acutúmque ingenium, acre, maturúmque judicium, memoria prompta, lingua expedita, vox corporíſque vires robuſtæ, quæ ſi à natura non uſquequaque excellentia ſunt, arte tamen limari atque perfici poſſunt. Sanè Demoſthenes linguæ ſuæ ineptitudinem, Tullius vocis, imbecillitatem uſu atque exercitatione perfecit. Cauſa *formalis* Rhetoricæ eſt modus & ratio, quo argumenta proponuntur, quæ ratio partim in ordine & argumentatione, partim in decoro geſtu, & vocis moderatione conſiſtit. Deinde cauſa *materialis* eſt *quæſtio* ſeu res ad dicendum propoſita; & cùm de re qualibet diſceptari quærique poſſit, hinc res omnes materia ſunt Rhetoricæ, ſicut dialecticæ, à qua idcirco penes materiam non diſtinguitur, ſed penes formam, quod eas alio modo & ratione efferat in medium, modo nimirum proximè dicto, cum dialectica nudè atque incultè id præſtet. Verùm de quæſtione ſeu cauſa materiali jam plura.

§. III. *De Quæſtione & Statu.*

Cùm omnia quæ in diſputationem ſeu quæſtionem venire poſſint, materia ſint circa quam oratio verſatur, & multa etiam circa unam eandémque rem dici poſſint, ut norit auditor, quid perſuadere Orator intendat, utque ipſe orator perſpiciat, quænam argumentatio, elocutio &c. deſerviat ad id efficiendum, tanquam cynoſura & amuſſis ſtatuitur quæſtio, circa quam cardo omnium dicendorum verſetur. Ex ea enim licèt animadvertere, quid efficere intendat Orator, quæ ad propoſitum finem faciant, quæ tanquam inepta ſint rejicienda. Quapropter ſtatus quæſtionis cum primis præ oculis habendus, ſive id fiat in actu exercito, uti faciunt Oratoriæ periti, & exercitati, propoſitionem faci-

Digitized by Google

endò v. g. ebrietas eſt deteſtanda. Sive in actu ſignato & expreſſo per interrogationem, ut faciendum Tyronibus v. g. an ebrietas ſit deteſtabilis? quâ quæſtione tanquam ſcopo poſitâ, omnia ſive argumenta ſive ornamenta Rhetoricæ eò diriguntur.

Eſt autem quæſtio duplex: *finita* & *infinita*: hæc denudata eſt omnibus ſuis circumſtantiis, quæ niſi adſint, ulteriorem quærendi occaſionem præbent. Illa eſt, quæ ſuis circumſtantiis ità veſtitur, ut finem quærendi ulterius imponat. *Exemplum infinitæ eſt*: an fides ſit amplectenda? an ars ediſcenda: quæri enim ulterius poteſt; an fides Romana? an Calviniana, an Lutherana: an ars Rhetorica, pyrotechnica, fabrilis &c. Item an hoc anno, an ſequentium aliquo, an hoc vel illo loco determinato &c. *Finitæ eſt hoc*: an Calphurnio ſtudendum ſit Philoſophiæ Ariſtotelis? ubi adverte poſſe *Quæſtionem finitam ſimul eſſe alio reſpectu infinitam*, in quantum ex una parte fine quærendi deſtituitur, ex alia non; ſic modus quidam verborum eſt, qui finitus eſt, quoad ſignificationem temporis certi, & determinati; quia tamen perſonam non determinat, neque numerum, *infinitivus* dicitur. Hinc illa finita poteſt ſimul eſſe infinita: an Calphurnio ſtudendum Philoſophiæ Ariſtotelis? quæri enim adhuc poteſt, an Pragæ, an Viennæ, an hoc anno, an alio?

Utraque infinita nempè & finita dividitur in quæſtionem *cognitionis* & *actionis*: hanc Philoſophi practicam, illam ſpeculativam vocant. Cognitionis eſt, dum aliquid quæritur, ideo præcisè, ut aliquid cognoſcatur & ſciatur: ut an ſol ſit major terrâ tribus vel quatuor aut pluribus partibus? quomodo luna accreſcat & decreſcat? Actionis eſt, quando non ſolùm quæritur, ut ſciéntia rei habeatur, ſed & ut id agatur quod in quæſtione verſatur, ut an belli Ducem præſtet eſſe fortiorem, ſed præcipitem? an timidiorem, ſed cautum? an Pompejus in belli Imperatorem deligendus. Quæſtiones *cognitionis* multum habent curioſitatis, *actionis* plurimum emolumenti. Quarè cùm has ſibi unicè vendicet Eloquentia ad vitiorum extirpationem, virtutum inſitionem; rerum publicarum pacem & gloriam, *activa* & *practica* cenſenda eſt Rhetorica. Comprobarunt id reipſa Demoſthenes & Tullius, quarum orationes ad boni commu-

nis

Digitized by Google

nis incrementum collimârunt. Quâ etiam ex cauſa quæſtiones ſuis veſtitas circumſtantiis ſeu finitas pertractârunt, cum in genere ac in communi fiat nihil, ſed actiones ſint ſuppoſitorum ad ultimas circumſtantias determinatorum. Inde cum hujuſmodi materias verſarent in noſtris & curiis, quæſtio finita nomen ſortita eſt, ut *cauſa*, ut *controverſia* diceretur: cauſas enim agebant velut ætate noſtra Cauſidici, & res controverſias dubiaſque oratione dilucida diſcutiebant. Inde etiam *cauſarum*, id eſt, quæſtionis finitæ *tria* enata ſunt *genera*, quòd materia quàm aſſumebant, ad laudem vel vituperium, ſuaſionem vel diſſuaſionem, defenſionem vel accuſationem ſpectaret: unde genus demonſtrativum, deliberativum & judiciale invaluit. Hoc in quæſtionem infinitam minimè cadere poteſt, cùm de re in communi, ſeu ſuis circumſtantiis denudata, non capiatur conſilium, nec judicium, cùm ut dixi in abſtracto fiat nihil. Habet tamen *quæſtio infinita* alia nomina, quibus quæſtioni finitæ non ſit impar, dum quæſtio *univerſa*, ſeu univerſalis, *perpetua propoſitum* & *theſis* appellatur; cui poſtremo ſe opponit *hypotheſis*, quo aliter quæſtio finita dicitur. Mos tamen eſt Oratoribus *hypotheſin revocare ad theſin*, id eſt, ex quæſtione finita ſibi facere infinitam; at non, ut in ea conſiſtant, ſed ut latiorem diſcurrendi campum nanciſcantur, & rem ſibi propoſitam faciliùs comprobent: quod enim verum eſt de genere, ſeu re univerſim conſiderata, verum quoque eſt de ſingulis ſub illa contentis: ut ſi omnis Poëta laude, honoréque dignus eſt, verum quoque erit Archiam veneratione & præconio afficiendum eſſe. Hinc quæſtio *infinita* dicitur *pars cauſæ* ſeu quæſtionis finitæ, quia in ea continetur, ut metallum in pecunia, animal in bove, cane, &c.

Adhuc pluribus circa quæſtionem Cypr. Soarius informat Oratorem lib. 2. c. 11. ut nimirum eam bene perſpiciat, atq; argumentis & ornamentis idoneis pertractet, nè a ſcopo aberret, & toto cœlo alienum tractet. Quæſtio inquit quæ ex prima cauſarũ conflictione naſcitur *ſtatus* eſt: quod fit dum unus affirmat, alius negat, pugna quædã exoritur verborum & ſententiarũ, in qua quia *ſtat & conſiſtit id*, quod tractandũ eſt. *ſtatus* dicitur. Si quæratur *ſitne* res, dicitur ſtatus *conjecturalis*. Si quæratur *quid ſit*, aut quo nomine afficienda, dici-

Digitized by Google

tur *definitionis*. Si indagetur *qualis* ſit, an utilis, honeſta &c. *qualitatis* appellatur. Cùm quæſtio comprobatur argumentis ex viſceribus cauſæ, ſeu intrinſecis quæſtioni, eſt *abſoluta*. Si extrinſecis, ſeu à loco extrinſeco aſſumptis, eſt *aſſumptiva*. Argumentum autem quod pro ſtatu quæſtionis affertur, appellant Oratores *Rationem*, quòd verò affertur ad evertendam & infringendam rationem allatam, dicunt *firmamentum*, eò quòd firmet ſtatum quæſtionis, ut adhuc perſtet. *Judicationem* autem nominant quæſtionem illam, quæ ex ratione & firmamento, id eſt ex argumento pro & contra allato enaſcitur; tum enim rebus in utramque partem allatis, circa illam quæſtionem verſabitur judicium, & ſententia. Exemplum vide in Cyprian. l. 2. c. 13. Addunt Recentiores, ſi quæſtio unam ſolum rem probandam habeat, appellandam *ſimplicem*, ſi plura membra contineat, *compoſitam*. Hæc de quæſtione pro ampliori notitia. Cæterùm habito quæſtionis ſtatu monet Cyprianus lib. 2. cap. 15. adeundos eſſe locos Rhetoricos tanquam fodinas, unde Metalli varias ſpecies eruas, tanquam gazophylacium, unde opes, tanquam penum, unde utenſilia, tanquam armentarium unde arma multifaria, id eſt argumenta depromas in uſum quæſtionis præfixæ. Tum verò illa argumenta in argumentationis formam aliquam reſtringenda, ut validiora ſint ad arietandum intellectum, & voluntatem. Et nè Dialecticorum more ſiccè & nudè proponantur, dilatanda ſunt & exornanda tropis & figuris. Demum in partem aliquam orationis cum amplificatione oratoria collocanda. Quare primùm agemus de illorum inventione. Secundò de argumentatione. Tertiò de dilatatione. Quartò de exornatione. Demum de iis, quæ ad corpus integræ orationis faciunt. Fruſtra enim ſe ad totum bellè expingendum, & exprimendum accingit pictor, aut ſculptor, nisì in ſingulis partibus prius verſatus ſit.

PARS

Digitized by Google

PARS PRIMA DE INVENTIONE ARGUMENTORUM.

Secundùm Cyp. Soarium lib. 1. à c. 11.

§. I. De argumento & loco Rhetorico.

ARgumentum hìc non ſignificat thema, quale pueris dictatur ad transferendum è lingua vulgari in Latinam ſecundùm regulas Grammaticæ; neque materiam alicujus epiſtolæ, hiſtoriæ, vel libri ſummatim excerptam; ſed rationem, & cauſam, quâ aliquid probari poteſt. Unde definitur, quod ſit *Probabile inventum ad faciendam fidem, vel motum.* Dicitur *inventum*, quia per intellectum indagatur, & è loco tanquam fodina aliqua eruitur. Dicitur *probabile*, non quòd non ſit certum, & evidens, ſed quòd per illud aliquid *probari* poſſit, ſicut amabile dicitur, quod amari poteſt. Dicitur *ad faciendam fidem*, nam efficere debet, ut auditor credat verum eſſe, quod orator dicit, illúmque adducat ad aſſenſum, non tantùm intellectu, ſed & voluntate præſtandum: qua ex cauſa adjectum eſt: *vel motum.* Qui ad voluntatem pertinet. Nec enim ſatìs eſt, ut convincat intellectum, cùm poſſit quis ſentire, atque agnoſcere peccatum eſſe deteſtabile, bonum eſſe carnem macerare, &c. tamen eadem nolle facere reipsâ. Hinc, ut finem ſuum aſſequatur Orator, cujus eſt perſuadere dictione, duplicis generis argumenta ei excogitanda ſunt. 1. quæ valent ad convincendum & perſuadendum intellectum; 2. quæ ſerviunt ad pervincendam, aut inclinandam voluntatem; quem in finem adhibetur amplificatio, in qua

 affecti-

affectibus oratio intumeſcit, ad excitandum in auditore motum voluntatis. Sumuntur utraque argumenta ex locis Rhetoricis: unde *locus* definitur, quod ſit *argumenti ſedes*, eò quòd in eo argumentum *reſideat*, quod ſi quis invenire cupiat, inibi requirat. Dicitur & argumenti *Nota*, quod *notet* & indicet, ubi argumentum perquirendum ſit, velut hedera, & calceus ligneus, ubi vinum vel calcei venales quærendi ſint. Et quoniam *argumenta duplicia* ſunt, *Intrinſeca* quæſtioni & *extrinſeca*, etiam *locus duplex eſt. Intrinſecus* & *extrinſecus*. Intrinſecus eſt, qui argumentum præbet intrinſecum. Extrinſecus, qui extrinſecum ſuppeditat.

Eſt autem argumentum *intrinſecum*, non quod ineſt rei, de qua agitur (nam calor non eſt in frigore, nec roſa in genis, quæ roſæ aſſimilantur) ſed *quod ineſt quæſtioni & quidem per ſe* independenter à mea libera determinatione, applicatione, vel aſſumptione. Continet autem quæſtio prædicatum & ſubjectum. *Prædicatum* vocatur id, quod de aliquo dicitur *ſubjectum*, de quo aliquid dicitur. Quòd igitur per ſe, & ex natura ſua connexum eſt cum prædicato vel ſubjecto quæſtionis, hoc dicitur intrinſecum, aliter *inſitum* & innatum, atq; ex *viſceribus cauſæ*, ſeu quæſtionis, nempè ex prædicato & ſubjecto quæſtionis, quæ viſcera illius ſunt, ex quibus argumentum progignitur. Ut ſi ex prædicati vel ſubjecti definitione, notatione, genere, cauſa &c. argumentum deſumatur. Argumentum *extrinſecum* eſt, quod non ineſt quæſtioni per ſe, ſed aliunde v. g. ex hiſtoria, vel oraculo aſſumitur, & per meam determinationem applicatur ad quæſtionis comprobationem. Unde hujuſmodi argumenta *aſſumpta* dicuntur; habéntque ſe reſpectu ſubjecti, & prædicati uti filius adoptivus, qui ex alio patre & matre progenitus, ab aliis conjugibus ex beneplacito, & gratia aſſumitur ut compos fiat hæreditatis, in quàm filius naturalis per ſe jus habet: & hoc modo argumentum intrinſecum ſe habet reſpectu prædicati & ſubjecti, ut filius naturalis reſpectu patris & matris, à quibus progignitur. Hinc

Colliges primò. Quid ſit lib. 2. cap. 6. in Cypr. Soario,

Exordia debere eſſe ex *viſceribus cauſæ*, nempè per ſe, & ex natura ſua connexa cùm prædicato vel ſubjecto quæſtionis. Si ab exemplo, apophtegmate &c. deſumpta ſit, jam non ſunt ex viſceribus cauſæ.

Colliges ſecundò. Quid Neotericis quibuſdam ſit reponendum, qui cum P. Maſen. *ſimilitudinem*, *contraria antecedentia*, *conſequentia*, *cauſam*, *effectum*, & *comparationem* excludunt *à locorum intrinſecorum numero*, eò quòd alterum v. g. ſimilitudinis, contrarii &c. non inſit rei: ſufficit enim ſi inſit quæſtionis prædicato vel ſubjecto id eſt, ſi à prædicato vel ſubjecto quæſtionis per ſe & ex natura ſua, non ex mea libera aſſumptione, & applicatione dependeat. Dependet autem ſi ex natura ſua, & per ſe cum alterutro connexum ſit. *Simile* autem uti & *compar* ex natura ſua ſibi connexa ſunt; dicunt enim relationem ad invicem, relativa verò ſimul debent eſſe naturâ, teſtibus Philoſophis. *Contraria* ſimiliter connexa ſunt, cùm unum ſinè altero intelligi non poſſit, atque ideo contrariorum eadèm diſciplina ſeu doctrina eſt. Sic & inter *effectum* & *cauſam*, *antecedens*, & *conſequens* naturalis eſt connexio. Habent igitur hæc argumentum intrinſecum, id eſt per ſe, & ex natura ſua connexum cum prædicato vel ſubjecto quæſtionis: quare & loci dicendi ſunt intrinſeci, numero ſedecim, prout Author ponit libro 1. cap. 15. quibus declarandis jam immorabimur.

§. II. *De Definitione.*

Definitio eſt ſermo, qui explicat rei naturam Philoſophi *quidditatem* & *eſſentiam* vocant, quia per Definitionem dicitur *eſſe* rei, ſeu *quid* ſit res. Ad illam conficiendam requiritur

Digitized by Google

quiritur primò *Genus*, ſecundò *Differentia*. Eſt autem *Genus* vox illa, cujus ſignificatio pluribus eſt communis, ſeu eſt vox, quæ pluribus convenit in eadem ſignificatione, ut arbor, avis, planta, animal, flos roſæ, lilium, elementum &c. *Differentia* autem eſt vox, cujus ſignificatio facit, ut res, quæ cum aliis convenit, ab aliis tamen differat, & diſtinguatur. v. g. albedo eſt differentia, quia per illam diſtinguitur lilium album à cæruleo, & rationale eſt differentia, quia per illud diſtinguitur à bruto, quod cum homine convenit animali. Ex his *collige quomodo facienda ſit definitio*; nempè quærendum eſt, & inveniendum. Primò aliquid commune aliis, & ipſi rei, quæ definienda eſt, & hoc vocatur Genus, ut animal. Secundò aliquid quo id, quod definitur, ab aliis, cum quibus conveniebat, diſtinguatur, & hoc eſt differentia. v. g. Rationale quod eſt id, quo homo diſtinguitur à leone, equo &c. cum quibus quoad animal convenit. Hinc mala eſt illa definitio; Homo eſt animal implume, bipes; quia non facit hominem differre à pullo gallinaceo, quando eſt deplumatus.

Nota autem *in definiendo plus licere Oratori*, quàm Philoſopho. Primò enim non tenetur Orator ſtrictum Genus, & ſtrictam differentiam accipere: unde apud Oratores rationem Generis ſubit etiam ſpecies, ut Rhetor, homo; quia ſufficit apud Rhetores, ſi vox conveniat pluribus, licèt non ſpecie differentibus, ità P. Cauſinus. Secundò quia Philoſophus debet definire rem verbis in propria ſignificatione acceptis, Orator autem poteſt uti etiam translatis v. g. metaphoricis. Præterea Philoſophus præter genus & differentiam nil aliud audet accipere ad definitionem, illi enim eſt ſuperfluum & vitioſum quidquid additur; ſed Orator poteſt plura accipere. Hinc ſæpe deſcriptio rei ſubit vicem definitionis, eſto non per ſubſtantiva nomina, ſed per verba & conſtructiones integras fiat, ſicut patebit exemplis ſequentibus. Fit autem hæc deſcriptio, ſeu definitio oratoria variis modis.

Primus eſt per *Enumerationem Partium*, ut ſi explicare velis, quid ſit Eloquentia, dices: hæc eſt illa, quæ ad perſuadendum firmiſſima rationum momenta adinvenit, inventa in ordinem digerit, digeſta verborum, ſententiarúmque ſplen-

ſplendoribus exornat, exornata memoriæ theſauro commendat, commendata cum vocis, & geſtûs decoro effundit ad audientium gratiam, ad intellectûs aſſenſum, applauſum & ad murmurationem totius populi. Per hunc modum definitur oratio, quòd ſit ſermo amplus & ornatus, conſtans Exordio, Narratione, Confirmatione, & Epilogo.

Secundus modus eſt per *ſimilitudinem*: quando nempè quid res ſit, explicatur, per ſimilia. v. g. æternitas eſt duratio nunquam fluens, ſemper præſens, perpetuum aliquod hodie eſt annorum gyrus in ſe identidem refluens, circulus, cujus centrum ſemper eſt, peripheria eſt nuſquam, ſphæra, cujus nec finem, nec medium eſt reperire: rota, quæ perpetuò volvitur, quieſcit nunquam; fons qui per innumeros canales ſemper decurrens, ſuum, ut currat ſemper ad caput redit. Scaturigo, quæ emanat fluvium, aut melliſluum perenni beatitudine, aut felleum æterna damnatione. Serpens qui capite in orbem revolutus, caudam admordet; quæ ubi deſinit, incipit, & incipiendo nunquam deſinit, ſinè medio, & fine. Turbulenti & tranquilli hominis definitionem invenies apud P. Radau. per cælum turbidum & ſerenum expreſſam. Fiunt autem plerúmque ex ſimilitudine metaphoræ breves v. g. Roma eſt templum ſanctitatis, gentium oraculum, caput conſilii, ara pietatis, emporium ſapientiæ, virtutis domicilium, communis univerſorum portus, &c. Alius æternitatem ſic definit. Eſt immenſus abſque fundo oceanus, ſinè luce abyſſus, ſinè exitu labyrinthus, ſinè futuro & præterito ſtatus; circulus, cujus medium ubique, ambitus nuſquam eſt, ſemper novus, nunquam vertens annus. Quidam peccatum ſic definit: eſt ſæviſſima cordis lues, ſtygii draconis ſputum, luciferi tabificum phlegma, Cerberi aconitum, Erebi abortivum, animi tabes, virtutum ſtrages, Meritorum clades, naturæ dehoneſtamentum, mortis ſtipendium, verbo malorum compendium; nulli hædi tam malè olent, nulla ſentina ità fætet, nulla cloaca tam tetram exhalat mephytim, ac peccatum. Ingenioſi autem ex ſimilitudinis loco definitiones ſunt illæ, quæ ex contrariis aut repugnantibus componuntur, v. g. Ebrietas eſt dulce venenum, voluntaria inſania, mors ſenſuum rediviva, rationis ac honeſtatis in ſicco naufragium; ſic mors dicitur ſomnus æternus.

Tertius

Digitized by Google

Tertius Modus eſt per *Contraria* vel *Repugnantia*, quando unum coram prius negatur, & deinde alterum affirmatur. v. g. Tune ſtudioſum eum arbitraris, qui perdiu ſtertit ad meridiem, aut vagatur in ſilvis, aut plateas pererrat, aut in tabernis commoratur, choreas agit non choreos, Helenas amat, non Muſas, folia aleáſque tractat, non libros, non calamos, cui poculum pro ſepiæ vaſculó, Cereris Bacchique liquor pro atramento. Egregius enim verò is me hercule ſtudioſus! Ille ſtudioſus eſt, qui otii, atque inertiæ oſor, artium cultor, librorum amator, ſcientiarum inveſtigator, qui ſolitudinem, qui laborem, qui exercitationem ingenii, atq; memoriæ, manûs, & ſtyli frequentare adamat; cui dolor eſt ſcholis per morbum non interfuiſſe, Præceptoris eruditionem non imbibiſſe, inani confabulatione momentum temporis exegiſſe. Solet autem dicta negatio poni, ſi contrarium difficulter explicari poteſt. Sic ſapientes definiunt Deum dicendo, quid non ſit, quia quid ſit, nemo explicare poteſt. Sic etiam S. Auguſtinus in manuali cap. 6. & 17. explicat quid ſit vita in cœlo beata, per negationes. v. g. quòd ibi nulla ſit amaritudo, nullus dolor, nulla triſtitia, nullæ invidiæ, nullum odium, nullæ rixæ, nulla paupertas, nullum frigus, nullus æſtus, nullus morbus, nulla nox, nullæ tenebræ, nullum malum.

Quartus Modus eſt per *Adjuncta* ſeu circumſtantias rei, ſic mors definitur: quòd ſit ſomnus æternus, hominis diviſio, metus divitum, deſiderium pauperum, portus ſanctorum, eventus inevitabilis, latro hominis, incerta peregrinatio, parens ſomni, abitus vitæ, viventium ſeparatio, & omnibus rebus vale. Sic ſol eſt mundi oculus, cœli decus, naturæ gratia, creaturæ ornamentum, noctis exilium, diei gloria, ſiderum monarcha, hominum dux, laborum fax, horarum dimenſor. Sic mendacium eſt puerile vitium, virorum dedecus, nobilitatis opprobrium, delinquentium perfugium, jactabundorum argumentum, veritatis hoſtis, morum dehoneſtamentum, humanæ converſationis excidium. Per hunc modum fiunt deſcriptiones hypotypoſes, ethopœiæ, de quibus alibi. Unum exemplum adjicio ex Palatio Eloquentiæ, quo latro deſcribitur. Videte hominem oculis fulgurantibus, ſupercilio hirſuto, & aſpero, crines ſilvæ inſtar

impe-

impexi, eminenti dorſo, rictu oris, & hiatu immenſo, voraginem putes & charybdim, vultu tam effero, & ad terrorem minaci ut Meduſæ effigiem intueri te exiſtimes. Voce porrò tam amabilem ſe pandit, ut rugitum leonis, gemitum ſtruthionis, aut draconis audire te putes; quid reliquos corporis motus commemorem?

Quintus Modus per *Cauſas* (quæ ſunt quatuor) finalem, efficientem, materialem, formalem, ut ſi dicas, quid ſit domus, quid liber &c. per has quatuor cauſas. Sic homo definitur, quòd ſit animal ex pulvere, Dei ipſius manu conditum, & ad beatitudinem cœleſtem conſequendam natum, cui corpus mortale, & animus immortalis, ac rationis particeps eſt datus, quò proxime accedat ad Deum, ut Deus quidam eſſe videatur. Sic quidam imaginem definit ab *efficienti*: eſt Effigies doctiſſima Apellis manu elaborata, à *formali*: ambitioſo colorum ordine Dianæ ſpeciem repræſentans. à *materiali*; hinc gratioſè rubente colorum purpurâ, inde certantibus cærulei coloris pulchritudine viridi & candido non exiguo auro dives, à *finali*, creandæ hominum oculis voluptati, & conciliandæ magnæ Deæ venerationi.

VI. Modus utiliſſimus eſt per *Effectus*, quod fieri poteſt vel per verba vel per ſubſtantiva è verbis formata, ut ſi explicare velis, quid ſit Eloquentia, dicere potes: illa eſt, quæ effrænatos coërcet, quæ languentes excitat, quæ conſilia de rebus maximis explicat &c. *vel ſic*: Eloquentia eſt maximorum conſiliorum interpres, languentium calcar, effrænatorum diſciplina. &c. Sic pietatem definit S. Ambroſius in Pſal. 118. Eſt amica parentibus, grata Deo, Dominum conciliat, neceſſitudines fovet, Dei cultura, merces parentum, filiorum ſtipendium, juſtorum tribunal, egenorum portus, miſerorum ſuffragium, indulgentia peccatorum. Per hunc modum conſueverunt Oratores deſcribere quis quantuſque vir extiterit, qui hoc aut illud dixit vel egit. v. g. Æſchylus Poëta, qui primus ut veteres Græcorum Hiſtorici perhibent, Tragædiarum inventor fuit, iiſque repræſentandis victitavit: cumq; inventum eſſet, & novum, & jucundum, non ſolum ipſum vulgi multitudo, quocunque pergeret, comitabatur, ſed de ſuis etiam bonis multa illi largiebatur. Hic

inquam

inquam Æſchylus, quanam in re vitæ hujus felicitas conſiſteret, interrogatus repoſuit.&c. Simile præconium Authoris præmitti ſolet per modum adjunctorum deſcribendo eundem. v.g. Æſchylus in Provincia Tharſenſi Philoſophus, corpore inelegans, facie deformis, aſpectu torvus, ingenio admodum rudi, cui tamen non minus Tharſenſes, quam Homero Græci tribuebant. Nativa namque bonitate mentis excelluit, in negotiis ſolers, adverſus eos, à quibus injuria fuerat affectus, tolerans, animíque in rebus adverſis & triſtibus excelſi, & quod ſuſpiciendum maximè, in converſatione jucundiſſimus; & in ſermone ſuaviſſimus fuit. Ille inquam Æſchylus hoc dixit, fecit, &c.

Ultimus modus eſt per *Comparationem vulgarem*, ut ſi quempiam dicam eſſe tigride ferociorem, lupo voraciorem, leone iracundiorem, ſaxo & rupe duriorem. Sic poteſt aliquis dici Alexandro glorioſior, Auguſto felicior; ditior Cræſo, Abſalone pulchrior, Jonatha amabilior. Huc revocari poteſt deſcriptio Chriſti Domini in Palatio Eloquentiæ, exercitatione 2. puncto 5.

Quæres, quomodo partium diſtributio (idem eſt de loco à ſimilitudine, cauſa & effectu) diſtinguatur à definitione, quando definitio fit per partium diſtributionem. Reſpondeo tali caſu definitionem non diſtingui à partium diſtributione, vel aliis locis (ſi per illos fiat) ſpectatâ materia, ſeu *ſecundùm res*, quas continet, diſtinguitur tamen penes formam, ſeu *modum*, quo res illæ proponuntur, nempè per genus & differentiam, vel quaſi genus & differentiam, ſic etiam hypotyſis & ethopæja &c. figuræ ſententiarum, quando fiunt per partium diſtributionem, adjunctorum deſcriptionem, penes materiam non diſtinguuntur, à dictis jam locis (quomodo autem horum figuræ inter ſe diſtinguuntur inferiùs ſuo loco dicetur) ſed penes formam, ſeu *elocutionem*, quâ ponuntur. Unde dicendum eſt tali caſu eſſe partium diſtributionem, vel ſimilitudinem materialiter non formaliter. Et Ratio ulterior eſt, quia tali caſu non formatur argumentum, ſeu non ducitur à partibus ad totum, à ſimili ad ſimile, à cauſa ad effectum &c. quia ex partibus non infero totum, nec affirmo aliquid de toto, quod priùs de partibus dicebam, nec à ſimili

ſimili expreſsè duco convenientiam ad alterum &c. quod tamen requiritur in quolibet loco Rhetorico, qui cùm ſit argumenti Sedes, debet dare argumentum tale, quale alter non dat. Hìc autem loci dicti non dant ſpeciale & diſtinctum argumentum à definitione, quia tantùm explicant *quid ſit res*, non dicendo, an ſit totum, an ſimile &c. Hinc quoque reſponderi poteſt, eſſe partium diſtributionem occultè & implicitè (ſicut ſimilitudo in Metaphora) non autem apertè & expreſsè. Hìc.

Nota primò, Omnes locos rhetoricos dare argumentum, quod ſemper ponendum eſt pro antecedenti, ex quo id in conſequenti inferatur, quod eſt in quæſtione. Voco autem hic antecedens conſtructionem, quæ præcedit Conſequens illam, quæ indè ſequitur, & infertur, quod ſit per particulam illativam *ergo, igitur*, &c.

Nota ſecundò Quamlibet conſtructionem apud Philoſophos vocari propoſitionem. Eſt autem Propoſitio Oratio aliquid affirmans vel negans, eò quòd in omni conſtructione aliquid affirmetur vel negetur. Ut autem Conſequens non inferatur malè, ſeu falsè & erroneè, pro argumento formando & ducendo quilibet locus in fine propoſitam habet ſuam regulam, quam alii *Axioma*, alii *Canonem*, alii *Maximam* vocant, nos regulam vocabimus notiori voce, quia in formando argumento nos dirigit

Porrò regula ad formandum argumentum à definitione prima eſt hæc. Quidquid cum veritate dicitur de definitione, id etiam de definito, id eſt, de eo quod definitur, dici poteſt. Quidquid autem cum veritate de uno dici non poteſt, nec poterit de altero. Hinc Philoſophi dicunt: definitio cum definito convertitur. Si enim animal rationale, vel ars bene dicendi eſt excellens, etiam homo & rhetorica eſt excellens, ſicut autem ars bene dicendi non eſt rejicienda, ſic nec Rhetorica. Secunda cui convenit Definitio, etiam conveniet definitum, & viciſſim v. g. Petrus eſt animal rationale, ergo etiam eſt homo: eſt homo, ergo etiam animal rationale, viciſſim lapis non eſt animal rationale, ergo non eſt homo.

§. III. *De Partium Diſtributione.*

Partium Diſtributio eſt, quæ rem aliquam in partes ſuas

dividit & explicat; ità ut, ſicut definitio rei naturam & eſſentiam, prout in ſe eſt, exponit, ſeu dicit, quid ſit; ità Partium diſtributio manifeſtat, *quas partes* in ſe habeat. Sic terra dividitur enumerando Africam, Aſiam, Europam, Americam. Sic Elementum in terram, aquam, aërem, ignem. Sic vita noſtra in infantiam, pueritiam, adoleſcentiam, juventutem, ætatem virilem, & ſenectutem. Sic Metallum in aurum, argentum, plumbum, ſtannum &c. Sic bona, in ea quæ ſunt animi, corporis, fortunæ &c. Sic arbor in radicem, truncum, ramos, verticem. Sic domus in fundamenta &c. Hoc loco uſus eſt Plinius Junior, cùm Trajani triumphantis in urbem ingreſſum deſcribit, enumerando hominum ad ſpectaculum concurrentium diverſitatem per partes, ſic enim ille. Non ætas quenquam, non valetudo, non ſexus retardavit, quò minùs oculos inſolito ſpectaculo implerent. Te parvuli noſcere, oſtentare juvenes, mirari ſenes, ægri quoque, neglecto medentium imperio, ad conſpectum tui, quaſi ad ſalutem, ſanitatémque prorepere: Indè alii ſe ſatis vixiſſe te viſo, te reperto: alii non magìs eſſe vivendum prædicabant. Fœminas etiam tunc fœcunditatis ſuæ maxima voluptas ſubiit, cùm cernerent cui Principi cives, cui Imperatori milites peperiſſent. Videres referta tecta, ac laborantia, imò ne eum quidem vacantem locum, qui nonniſi ſuſpenſum, & inſtabile veſtigium caperet, oppletas undíque vias, anguſtúmque tramitem relictum tibi: alacrem hinc inde oculum, ubíque par gaudium, parémque clamorem. Tam æqualiter ab omnibus ex adventu tuo lætitia percepta eſt, quàm omnibus veniſti, quæ tamen ipſa cum ingreſſu tuo crevit, ac propè in ſingulos gradus adaucta eſt. Ex eodem loco bonum adoleſcentem deſcribit Poëta:

Excubat in medio tibi pulchra modeſtia vultu,
  Et niveus roſeo regnat in ore pudor.
Simplicitas oculis Sacrâ Facundiâ linguâ
  Ridet in ingenuis Gratia viva genis.
Majeſtas humeros, placidam Clementia frontem
  Pura verecundus pectora Candor habet.

Pro

Præ foribus famuli, video famulæque morantur,
Virtutem dominam quis neget eſſe domi?

Regula ad formandum argumentum à partium diſtributione eſt hæc, ut omnes partes recenſeantur, & illis enumeratis affirmetur vel negetur Totum. Ut enim ſit verum omnes Rhetores fuiſſe in templo, debet eſſe verum de quolibet in particulari, quòd fuerit in templo. Item ut ſit verum, quòd Petrus nullam habeat ſcientiam, non eſt ſatis quòd non habeat Philoſophicam, vel Juridicam, ſed neque has, nec Rhetoricam, neque Grammaticam, neque aliam quamlibet ſcire debet, Hìc tamen adverte, dum dicitur quòd omnes partes enumerari debeant, intelligendum eſſe de præcipuis, primariis, & notabilioribus, ut eſt reſpectu domûs, tectum, fundamentum, murus, &c. non autem orbiculus, aut feneſtra, porta. Undè licet homini deſit dens, vel digitus, domui feneſtra vel porta, adhuc eſt totus homo, tota domus. Pro intelligentia majore dictorum,

Nota primò, etiam Genus revocari ad partium diſtributionem, quia dicitur hìc, cum aliquod *Genus* ſeu totum in ſuas partes dividitur. Et ratio eſt, quia omne Genus eſt Totum. Totum enim dicitur quod habet ſuas partes, Genus autem habet ſuas partes; quia cap. 20. de genere & forma dicitur, partes quas Genus amplectitur, formæ dicuntur. Et Forma eſt pars generi ſubjecta.

Nota ſecundò. Licèt omne Genus ſit Totum, non tamen omne totum eſt genus, quia ad genus, in quantum eſt genus, non eſt ſatis, quòd habeat partes; ſed illæ partes debent eſſe *communione ſui ſimiles*. Id eſt in ratione ſeu ſignificatione generis convenientes, ita ut alteri etiam inſit illud, quod genus in uno ſignificat, & ſic genus de omnibus dici poſſit. v. g. Juſtitia eſt virtus, Temperantia eſt virtus, &c. non omne autem totum habet partes communione ſui ſimiles, nam fundamenta non ſunt domus, nec tectũ eſt domus, nec caput eſt corpus, nec brachium eſt corpus, nec pes eſt corpus, licèt ſint pars corporis. Hinc Virtus in quantum eſt *Totum* revocatur ad partium diſtributionem, in quantum eſt *Genus*, ad locum de genere; ſeu clarius: Virtus, in quantum ha-

bet partes ſimpliciter revocatur ad partium diſtributionem; in quantum autem habet partes, non quomodocunque ſed *communione ſui ſimiles*, revocatur ad locum de genere.

Nota tertiò. Ut ſcias quandonam genus ſpectet ad partium diſtributionem, attende an omnes partes generi ſubjectæ enumerentur, ſi enim una tantùm pars ponatur, & indè procedatur ad genus, tum non eſt partium diſtributio; non enim genus in ſuas partes, ſed in unam tantùm partem diſtribuitur: quo caſu, eſt ſolùm argumentum à ſpecie, ſeu forma ad genus. Licèt autem partes generis ſæpius ornatûs aut amplificationis gratiâ enumerentur (ut ſi probes virtutem eſſe amore dignam, quia Temperantia, Juſtitia, Fortitudo & Prudentia eſt amore digna) tunc tamen debent omnes partes generis enumerari, quando genus in ratione totius accipitur, ſeu univerſaliter, id eſt in latitudine ſuæ ſignificationis, quo modo ſe ad omnes extendit. Hoc colligi poteſt ex eo, ſi particulæ collectivæ: omnis, vel nullus aptè addantur. v.g. Omnis virtus eſt laudabilis, calliditas nulla eſt ex virtutibus: tunc enim debent omnes partes enumerari. Sicut ſi probem omne metallum eſſe rarum, debent omnes metalli partes enumerari, non ſolum aurum vel argentum, malè enim infero, aurum eſt rarum, ergo metallum (loquendo de omni) eſt rarum. Item bos eſt comeſtibilis, ergo animal eſt comeſtibile, canis enim vel ſerpens non eſt comeſtibilis. Aliud eſt ſi animal non ſumam in ratione totius, ſeu ſecundùm totalitatem (ut Philoſophicè loquar) & latitudinem ſignificationis ſuæ, tunc enim bene infero. Bos eſt comeſtibilis, ergo animal (intelligendo aliquod) eſt comeſtibile; canis non eſt comeſtibilis, ergo animal (loquendo de uno) non eſt comeſtibile; tunc enim in particulari, & partiali ſignificatione accipio animal, non in totali, & hoc caſu eſt argumentum à ſpecie, ſeu forma ad genus, de quo cap. 20. agitur.

Nota IV. A Patre Cauſino illud Totum quod non eſt ſimul Genus, vocari totum molis, ut diſtinguatur à toto generis. Diſtributio verò primi Totius vocatur à doctis *Partitio*; poſterioris autem *Diſtributio* dicitur *Diviſio*. Poteſt autem eadem res referri ad utrumque totum diverſo reſpectu. v.g. Arbor inquam tum habet radicem, truncum, ramos,

mos, verticem & totum molis; & hæc diſtributio dicitur partitio, in quantum autem habet ſub ſe pyrum, pinum, betulam, quercum &c. erit totum generis, & hæc diſtributio erit diviſio.

Nota V. Partes alias eſſe Eſſentiales, alias Integrales. Eſſentiales ſunt, ex quibus aliqua res (Philoſophi eſſentiam vocant) componitur & conſtituitur, ut anima & corpus, ex quibus fit homo. Integrales ſunt, quæ faciunt ut res ſit integra, v. g. manus, pes. &c. quarum aliquæ ſunt neceſſariæ, ut Caput, cor, pectus, venter, quia ſinè illis homo non poteſt eſſe; aliæ accidentales, quæ abeſſe poſſunt à re quin pereat, ut digitus, manus, &c. Iterum à Philoſophis partes dividuntur in Phyſicas ſeu naturales, & Metaphyſicas. Phyſicæ ſunt, quæ in re ipſa ſunt, & in quas res naturaliter dividi poteſt, ut fundamenta, parietes, tectum. Metaphyſicæ ſunt, quando in ipſa re non ſunt, nec poſſunt eſſe, ſed per rationem, & intellectum noſtrum fiunt; ut dum intellectus rem aliquam concipit, ac ſi partes haberet. v. g. dum in homine concipit animal, & rationale, tanquam res duæ eſſent, quæ tamen in natura, vel ipſâ re non ſunt diviſa, & diſtincta. Unde collige etiam in definitione explicari partes, nempè Metaphyſicas, Genus & differentiam, ſed alio modo. Definitio enim explicat partes rei componendo, & conjungendo illas in unum, Partium autem diſtributio non conjungendo, ſed ſeparando & dividendo.

Nota VI. Licèt ſuprà dictum ſit in regula, debere omnes partes enumerari, poteſt tamen formari argumentum ab una parte ad totum v. g. non eſt tectum, ergo non eſt domus; tectum non eſt domus; tectum non eſt bonum, ergo domus non eſt bona. Sed requiritur 1. ut procedatur negativè, malè enim infero affirmativè; tectum eſt novum, ergo domus eſt nova. Requiritur 2. ut illud totum, ſit *totum molis*, nam à toto generis malè infero v. g. Cuprum non eſt rarum, ergo metallum non eſt rarum, accipiendo metallum univerſaliter, ſeu in ratione totius, id eſt, intelligendo de omni metallo, ſi etenim de aliquo tantum intelligam, non eſt argumentum à parte ad totum; cùm metallum in totali ſignificatione non accipiatur, ſed à ſpecie ad genus, ut dictum eſt ſuprà. Ex quibus collige ut regula ſuprà dicta ſit

vera univerſaliter, & per omnia, intelligendum eſſe de toto totaliter & adæquatè ſumpto, ſicut dictum eſt de genere : dum autem dico tectum non eſt bonum, ergo domus non eſt bona; vel tectum non eſt, ergo domus non eſt: accipitur quidem totum, nempè domus; ſed non totum totaliter, id eſt ſecundum omnes partes, quas habet; poteſt enim fundamentum eſſe novum, aut bonum, eſto tectum non ſit, quo caſu de domo totaliter, & ſecundum omnes partes ſumpta, propoſitio non erit. Hoc ipſum contingit dum formo argumentum a toto ad partes v. g. homo bibit, ergo pes bibit. Nam licèt bene inferam, a toto ad partes argumentando, ſi totum totaliter accipiam. v. g. Domus eſt nova, ergo fundamentum novum, tectum novum, parietes novi &c. non tamen ſi inferam a toto inadæquatè, & ſecundùm unam partem accepto, ut ſit in præcedenti exemplo, homo enim tantum ſecundum unam partem, ſcilicet ſecundum os bibit.

Nota denique Synecdochen diſtingui ab hoc loco Rhetorico, quia non format argumentum a parte ad totum, vel à toto ad partes, ſed tantum unum ponit locò alterius, ſeu unum pro altero accipit; locus autem a partium diſtributione ducit argumentum a parte ad totum, vel à toto ad partes.

§. IV. *De Etymologia.*

Etymologia græcè ab etymon, & logos, quaſi rerum ſermo, latinè Notatio dicitur; & eſt Locus, qui dat argumentum ab origine nominis: nam ſicut definitio explicat, *quid ſit res*, per *genus* & *differentiam*; ità Notatio explicat, *quid ſit res* per *originem nominis*, & per hoc ab invicem diſtinguuntur. Unde ſi quæras: quid ſit ſtudioſus ſecundùm nomen, à quo derivatur, quod eſt ſtudeo, eſt Etymologia; ſi autem, quid ſit, quæras, non ſpectato nomine, ſed reipſa erit definitio; quod ſæpè neceſſarium eſt fieri; quando nimirum dèrivatum mutat ſignificationem primitivi: tunc enim Etymologia eſt inutilis v. g. S. Barbara, ſic eſt dicta quia fuit Barbara, vel ſtupor eſt, qui ſtupet, eſt in humanus, ergo non eſt homo; hæc enim vera non ſunt, quia derivata mutant ſignificationem. Argumentum ex hoc loco ſumpſit Cicero in Verrem; quem ideo ſic dictum affirmat, quod Siculorum bona

Digitized by Google

bona ſciverit evertere. Sic S. Ambroſius ait, divitias eſſe dictas, quod vitam, id eſt, mentem dividant. Sic Ovidius

A ſenibus nomen mite ſenatus habet.

Sic Jeſus; id eſt ſalvator, à Salvando, Maria, id eſt maris ſtella, vel mare gratiarum dicta; Sic Jacob dictus eſt ſupplantator, à ſupplantando, ſe planta vincendo alterum, ſic Moyſes ab aqua, Joſeph ab accreſcendo; Chryſoſtomus ab ore aureo, Chryſologus ab aureo eloquio, Cicero a cicere, Fidericus, quia dives pacis, Wenceslaus, id eſt, major gloria, Ludmilla populo chara; ſic Praga à pulvere, vel limine, Tepla ab aquis calidis. Huc referuntur anagrammata, chronoſtica, cabaliſtica &c. quæ licèt ex ipſa origine nominis non ſunt, tamen ex literis illius, ſeu ipſo nomine v. g. amor, Roma, mora, maro, Logica, caligo; Sigiſmundus, dignus Muſis; Albertus ter albus, Leopoldus, deploſole, aut pello duos; Eraſmus muſeras. Huc etiam ſpectant ambiguæ & dubiæ ſignificationis vocabula: unde jocus eſſe poteſt, ſi dicas Gallum ad internecionem eſſe deletum, intelligendo gallum gallinaceum: Senecam te vidiſſe vel audiſſe loquentem, intelligendo vetulam.

Sic luſit Poëta:

Gallia det Pares; Grande ſed Iberia nutrit.
Gallos Hiſpanis, quis neget eſſe pares?

Sic Perſa fictè converſus dicebat illud, Deo honor & gloria, interea ſolem intelligebat, quem Perſæ adorant. Sed

Nota hunc locum ad probandum non habere magnam vim; eò quòd nomen non ſemper aptè rei conveniat, & rei naturam exprimat: ut eſt nomen S. Barbaræ, S. Urſulæ, S. Aſellæ, S. Lupi &c. Sic monſtrum à monſtrando, ſpectrum à ſpectando. Valet tamen plurimum ad perſtringendum, ad acumen, ad delectationem, ſic cum à Mecænate non hoſpitali, cliens interrogaretur, qui valeret, repoſuit.

Non bene Mecænas valeo, quia me ſinè cœnas:

Tale eſt & illud:

Papa pius quintus moritur: mirare tot inter
Pontifices, ſolùm quinque fuiſſe pios.

 Sic

Sic etiam Carolum quartum dicere poſſes Pontificem, quod fecerit pontem Pragenſem.

Regula pro formando argumento in Notatione hæc eſt. Cui non convenit, ſeu de quo non verificatur, derivatum neque verificatur primitivum, ſi autem verificetur unum, etiam alterum verificabitur. v. g. diceris Andreas, ergo virum te geras, Andreas enim græcè, latinè virum ſignificat: non geris te virum, ergo nec Andreas dici debes, Diſcipulus es, ergo diſce plus. Prætereà quod de uno affirmatur, vel negatur, etiam de altero affirmari, vel negari poteſt. v. g. Eloquentia æſtimanda eſt, ergo etiam qui bene eloquitur.

§. V. *De Conjugatis.*

Conjugata ſunt idem, quod plura derivata ab uno primitivo, uti eſt pietas & adverbium piè, quæ à *pius* oriuntur. Primitivum ſe habet ſicut fons & parens; derivata ſicut rivuli plures, & fratres, aut frater & ſoror. Hoc tamen notandum, primitivum non ſpectare ad hunc locum, ſed ad Etymologiam, hìc enim ab uno derivato ad alterum derivatum argumentum duci debet, non à primitivo ad derivatum, aut viciſſim; quia alioqui hìc locus à priore non diſtinguitur. Unde ſi dicas: in te eſt ſapientia, Eloquentia; ergo es ſapiens, eloquens, ſunt conjugata: ſi dicas tu ſapis, & ornatè loqueris, ergo in te eſt ſapientia, & Eloquentia; eſt argumentum ab etymologia; in hoc enim exemplo unum tantùm eſt derivatum, alterum verò primitivum, in priori autem utrumque eſt derivatum. Hinc patet diſtinctio inter Notationem & Conjugata. Hoc loco uſus eſt Cicero 4. Tuſculanarum quæſtionum: qui enim poteſt, in quo libido, cupiditaſve ſit, non cupidus, & libidinoſus eſſe? in quo ira, non iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor non timidus? Idem in Verrem ſic jocatur, Dum Verres à delubris menſas argenteas juſſit auferri, in quibus inſcriptum erat: *bonorum Deorum*, uti ſe eorum bonitate velle dicebat.

Regula pro argumento ex hoc loco tenenda eſt hæc. Quòd de uno Conjugato affirmas, vel negas, idem de reliquis

quis conjugatis affirmatur vel negatur, v. g. ſtudia non ſunt contemnenda, ergo nec ſtudioſus. 2. de quo unum conjugatum affirmo vel nego, de eodem affirmo vel nego, alterum. v. g. Rhetorica debet amari, ergo & Rhetores. Petrus non egit injuſtè, ergo non eſt injuſtus. Nè verò erres in uſu conjugatorum, videndum 1. An id quod dicitur de uno conjugato illud habeat, quia tale conjugatum eſt. Hinc malè ſequitur: Rhetores ſunt pœnâ digni, ergo etiam Rhetorica: non enim Rhetores ſunt pœnâ digni, quia Rhetores ſunt, ſeu propter ſtudium Rhetoricum, ſed quia, aliquid ſceleris perpetrârunt. Videndum 2. ut Conjugata non ſolâ voce, ſed etiam ſignificatione conveniant: quod fit, ſi eandem ſignificationem retineant. Hinc malè infertur: Tu es homo, ergo humana ſpectare debes: homo enim, & humana jam ſignificationem eandem non habent, nam *humana* non accipitur hìc pro eo, quod ſpectat ad hominem; ſed pro rebus terrenis, & caducis; bene autem ſequitur: homo ſum, igitur nihil humani à me alienum putem. Videndum 3. Ut ea, quæ ſoli voci conveniunt, non affirmentur, vel negentur de re ſignificata per alterum conjugatum. v. g. Rhetorica eſt generis fœminini, ergo & rhetor eſt generis fœminini.

§. VI. *De Genere.*

Genus eſt, quod habet partes communione ſui ſimiles, ſpecie autem differentes, id eſt, Genus eſt vox, quæ convenit pluribus, quæ plura, in re per nomen ſignificata conveniunt, in natura tamen diſconveniunt v. g. flos, arbor, avis, elementum, lapis, virtus, ars, unde ad Genus tria requiruntur. 1. Debet habere duas minimum partes v. g. Animal, hominem & brutum. 2. Partes debent in aliqua ratione communi (id eſt in re quam quælibet pars habet, ſeu de qua quælibet pars communicat, & participat) convenire, ideo quælibet illarum partium debet habere illud ipſum, quod nomen ſignificat, ſeu; idem debet eſſe in uno, quod eſt in altero, & hoc debet per nomen generale ſignificari. Unde licèt Civitas, Reſpublica, Exercitus ſub ſe habeant multos Cives, milites, & inter ſe communiter vivant; quia tamen ſignificatio civitatis cuilibet illorum non convenit (non enim poſſum dicere: Petrus eſt exercitus, Paulus eſt civitas)

Digitized by Google

hæc non ſunt genus. Eſt autem Civitas & reſpublica genus, ſi intelligam Romam, Viennam, Pragam; ſi Rempublicam Romanam, Athenienſem, Venetam, & ſi Exercitum Gallicum, Turcicum, Cæſareum; his enim convenit ſignificatio nominis eadem; eò quòd eadem ratio ſeu res per nomen ſignificata illis inſit. Sic etiam nomen Canis non eſt genus, licèt de ſtella in cœlo, & animali latrante dicatur. Sicut & nomen Gallus; quia licèt habeant nomen commune, non tamen ratio, ſeu res per nomen ſignificata eſt eadem, ideoque ſibi non communicant rem per nomen ſignificatam, ſeu non habent eandem rationem communem.

3. Licèt partes in ratione per nomen ſignificata conveniant, & ſibi invicem communicent, debent tamen ab ea re, ſeu ratione (quam nomen non exprimit) rurſus diſconvenire, & differre non tantùm in accidentibus, ſed etiam in ipſa natura, dicitur enim in Generis definitione: *ſpecie autem differentes*. An autem ſpecie, ſeu in natura differant & diſtinguantur, colligi poteſt ex effectibus, & operationibus notabiliter diverſis: ſic pomus & pinus conveniunt in ratione arboris, differunt tamen ſpecie, quia alterius naturæ eſt pinus, alterius pomus, nam folia & fructus (hi enim ſunt effectus) prorſus ſunt diverſi. Sic etiam differt brutum & homo: Petrus autem & Paulus non differunt ſpecie, quia ſunt ejuſdem naturæ humanæ, eadem enim definitio (quæ naturam rei explicat) & operatio naturalis (nam artificialis, quòd ſcilicet unus ſit Muſicus, alter ſartor, eſt accidentalis, ſicut & quòd unus ſit parvus vel niger, alter magnus vel albus huc non ſpectat) convenit utrique; unde dicuntur differre ſolùm *numero*. Ex quo collige differentiam eſſe duplicem: ſpecificam & Numericam. Ratio, ſeu res, quæ facit naturam differre ſpecie, eſt *ſpecifica*. v. g. rationale & irrationale; per hæc enim homo & brutum differunt ſpecie, licèt in animali conveniant. *Numerica* eſt, quæ ſolùm facit, ut iſte ſit alius numero ab illo, ſeu ut præciſè & tantùm numero diſtinguantur, non autem in natura. v. g. Petrus & Paulus. Differentia ſpecifica cùm genere conſtituit ſpeciem v. g. Rationale cum animali hominem: Irrationale cum animali brutum, Latrabile cum animali canem. &c. Differentia numerica ſolùm facit, ut una natura non ſit altera,

ſed

Digitized by Google

ſed alia numero, ut homo albus, & niger, pomum dulce & pomum acidum, Petrus parvus, Paulus magnus. &c. Hinc patet differentiam numericam fieri per adjuncta rei, quæ apud Philoſophos vocantur accidentia; unde differentia numerica, etiam accidentalis dicitur. Altera verò ſpecifica, & eſſentialis, quòd eſſentiam ſeu naturam una cum genere conſtituat; qua ex cauſa definitio conſtare debet Genere, & differentiâ; quia debet naturam rei explicare.

Valet hìc locus magnopere ad dilatandam & probandam quæſtionem, transferendo hypotheſim ad theſim, id eſt, ex quæſtione finita faciendo infinitam, quod fit omittendo circumſtantias perſonæ, loci, temporis, modi &c. quibus quæſtio tanquam fine & termino conſtringebatur, quò minus latiſſime, & quaſi ſinè fine ſe diffunderet. Hujus reductionis cauſam duplicem aſſignat P. Cypr. Soarius lib. 1. c. 6. 1. Quòd latiſſimus diſcurrendi campus oratori aperiatur, quod plurimum facit ad majeſtatem & pompam orationis. 2. Quòd facilis ſit deſcenſus ad probandam quæſtionem finitam; ſi enim verum eſt, omnes homines eſſe mortales, facili negotio probabis Petrum eſſe mortalem, quia Petrus inter omnes homines continetur, ideo loco citato dicitur; quòd quæſtio infinita ſeu univerſa totas cauſas ſæpè contineat, id eſt, quæſtiones finitas, ſeu res particulares. Uſus eſt hoc artificio Cicero pró Archia Poëta, quem, ut à poëtica arte illuſtrius commendaret, in artium manſuetiorum commendationem excurrit. Sic etiam pro Milone, ut oſtenderet jure Clodium à Milone occiſum eſſe, priùs in genere oſtendit jure occidi inſidiatorem, deinde probat Clodium inſidiatorem fuiſſe, unde facilè ſequitur, Clodium jure cæſum eſſe. Imitari potes facturus orationem de milite, recurrendo ad gloriam militiæ: de Philoſopho ad laudem Philoſophiæ, & de ordine S. Brunonis in commendationem vitæ ſolitariæ vel religioſæ. &c. Hæc translatio quæſtionis finitæ ad infinitam maximè, & communiter ſervit in exordiis faciendis: priuſquã enim de re noſtra in particulari dicere aggredimur, in genere aliqua præmittimus. v. g. In omni quidẽ ſtatu turpis eſt vitæ libido, in ſenectute tamen quã maximè, nã &c. Itẽ cùm in rebus omnibus plurimũ momenti habeat prudentia,

prudentia tum præcipuè in bello, etenim &c. huc enim modo habetur exordium ex viſceribus cauſæ, & inadvertenter ſinè violentia deſcenditur ad ſtatum quæſtionis.

Nota tamen non ſemper quæſtionem finitam reduci poſſe ad infinitam, *cùm enim de vero ambigitur*, id eſt, quando eſt dubium de veritate quæſtionis infinitæ, tunc res per conjecturam, id eſt, quæſtionem finitam diſcuti debet. Sic Cicero pro Milone non potuit ad infinitam reducere hanc finitam v. g. an Clodius ſit inſidiator? debuiſſet enim quærere, an omnes homines, vel omnes Romani ſint inſidiatores? quod univerſaliter verum non eſt. Sic etiam, ut probem Petrum, Rhetorem eſſe malum, vel pigrum, non poſſum reducere ad hanc infinitam, an omnes Rhetores ſint mali vel pigri? Contingit autem hoc toties, quoties prædicatum non convenit omnibus neceſſariò, ſed contingenter, ſeu accidentaliter, v. g. Petrus currit, cadit, ſtudet, ſcribit &c. (aliud eſt ſi dicam: Petrus habet corpus & animam, hoc enim omni neceſſariò convenit) unde tali caſu quæſtionem particularem per genericam & univerſalem probare non poſſum. Ceterum, ſi prædicatum ſit contingens & accidentale, ſeu non commune omnibus, tunc ſubſiſtere debet in ſtatu conjecturali, de quo lib. 2. c. 11. ait Cypr. Soarius.

I. Regula ad formandum argumentum hæc eſt: Quidquid dicitur de genere in ſenſu reali & phyſico (quidquid enim in ſenſu lógico dicitur, non bene ſemper infertur, v. g. non poſſum dicere, virtus eſt genus, ergo etiam fortitudo eſt genus) dici etiam poteſt de ſpecie ſub illo genere contenta. v. g. Contra vitia eſt decertandum, ergo etiam contra intemperantiam, timorem &c. Omnes ſcientiæ ſunt laude dignæ; ergo & Rhetorica.

II. De quo negatur genus, de eodem negatur & ſpecies, v. g. Hæc res non eſt avis, ergo neque veſpertilio. Adulatio non eſt virtus, ergo neque eſt prudentia, juſtitia. &c.

III. Poſito ſeu affirmato Genere, ponitur & affirmatur aliqua ſpecies incerta ſub disjunctione, ut: video ibi animal, ergo eſt homo, vel brutum periit elemento, ergo vel igne, aut aquâ &c.

Nota Genus aliud eſſe ſummum, aliud ſubalternum Summum eſt, quod ſupra ſe nullum habet. Subalternum eſt, quod

quod eſt ſub altero, ſeu quod aliud ſupra ſe habet. v. g. Avis ſupra ſe habet animal, animal ſupra ſe habet vivens.

§. VII. *De ſpecie ſeu forma.*

Species in Rhetorica vocatur Forma, nimirum propter differentiam quæ cum genere naturam conſtituit: Forma enim juxta Rhetoricam lib. 1. c. 26. Eſt ratio rei, per quam res eſt id quod eſt, & ab aliis diſtinguitur: per differentiam autem res aliqua, quæ propter genus cum aliis conveniebat, eſt id, quod eſt, & ab aliis diſtinguitur. Unde ſicut forma phyſica, ſeu naturalis, v. g. albedo cum materia v. g. pariete conſtituit unum compoſitum phyſicum, quod eſt album, ità Genus cum Forma, ſeu differentia cum genere facit & conſtituit unum Metaphyſicum. Rectè autem dicitur forma pars generi ſubjecta, quia ſpecies eſt ſub genere, & ipſi ſubeſt in affirmando & negando, ſeu, quod idem eſt, in prædicando, & eſſendo eſt ſubjecta: ſemper enim bene dico: Juſtitia eſt Virtus, Temperantia eſt Virtus, item corvus eſt avis, grus eſt avis, pica eſt avis; non autem contra; Virtus eſt Temperantia, virtus eſt Juſtitia, poteſt enim eſſe alia, item avis eſt pica, avis eſt grus &c. poteſt enim eſſe corvus vel bubo &c.

Nota ſpeciem cum Genere in hoc convenire, quòd ſæpè contineat plures partes ſub ſe in aliqua re convenientes, ſeu ſibi ſimiles, diſtinguitur tamen à genere, quia partes formæ ſunt ſibi prorſus ſimiles in natura, ſeu non differunt in natura, ſed ſolùm numericè ſeu in numero. v.g. Petrus, Paulus, Joannes &c. ſunt ſimiles in natura humana, & non diſtinguuntur ſpecie, ſed tantùm numericè; unde Petrus, Paulus non ſunt ſpecies (ſpecies enim eſt homo ſeu natura humana, in qua Petrus & Paulus continetur) ſed vocantur individua, quia illorum ſignificatio non dividitur in plura, non enim poſſum dicere; Petrus eſt homo, Paulus eſt homo.

Nota 2. Quòd licèt ſpecies non ſit Genus, ex eo quòd non habeat plura ſub ſe, quibus eadem ſignificatio convenit, habet tamen eandem regulam argumentandi & prædicandi quam habet genus. Et propterea P. Cauſinus, & alii re-

vocant

vocant ſpeciem ad genus, quando de pluribus dicitur & prædicatur, ut ſi dicam: Petrus eſt homo, Paulus eſt homo, eſt generica apud Rhetores teſte P. Cauſino, apud Philoſophos ſpecifica tantùm; quòd ſi ſpecies non jam de ſibi ſubjectis v. g. Petro & Paulo, ſeu de ſuis inferioribus, ſed de genere prædicetur, ità, ut à ſpecie ad genus ducatur argumentum, obſervandæ ſunt hæ regulæ.

I. De quo affirmatur aliqua ſpecies, ſeu forma, de eo dicitur etiam genus v. g. hoc quod video eſt canis, ergo eſt animal. Rhetores ſciunt Rhetoricam, ergo etiam habent ſcientiam. Dixi de *quo affirmatur* &c. quia de quo negatur aliqua ſpecies, non negatur etiam genus, nam malè infero: non eſt leo, ergo non eſt animal, poteſt enim eſſe canis.

II. Quod dicitur vel negatur de aliqua forma, ſeu ſpecie, id ipſum dicitur vel negatur ex parte de genere præpoſitâ particulâ *aliquis, aliqua, aliquod*, v. g. Argentum eſt candidum, ergo aliquod metallum eſt candidum. Valet hic locus ad amplificandum v. g. ſi agatur de homine docto, lauda illum enumerando ſpecies doctrinæ v. g. Poëticam, Rhetoricam, Philoſophicam &c. Idem fieri poteſt de vitioſo, &c.

§. VIII. *De Similitudine.*

Dictum eſt, Genus eſſe, quod ſecundùm rem per nomen ſignificatam convenit pluribus, ſeu pluribus eſt commune. Eſt autem res communis, quæ in pluribus invenitur, quoties verò res eadem in pluribus invenitur, dicuntur illæ res ſibi ſimiles; unde ad intelligendum locum de genere rectè ſequitur ſimilitudo: quæ ſupponit duorum vel plurium in re aliqua ipſis communi convenientiam, uti Hercules & Leo conveniunt in Fortitudine, adoleſcens & Roſa in pulchritudine. Eſt autem Similitudo, *quæ traducit rem quampiam* &c. id eſt, eſt Rhetoricus locus, in quo ducitur argumentum ab una re ad alteram, quæ ipſi ſimilis eſt. Similes autem ſunt ſibi res, quæ in aliqua re conveniunt, ſeu quando una aliquid habet, quod etiam altera habet: unde ſimilitudo generatim loquendo, eſt convenientia duorum inter ſe: ſimilitudo autem, prout eſt Locus rhetoricus, eſt Collatio duorum inter ſe propter aliquam convenientiam in aliquo tertio. Exemplum hoc accipe: ſicut aurum probatur in fornace, ità

Digitized by Google

æ, ità juſtus in tribulatione. Hîc *aurum*, & *juſtus*, conferuntur inter ſe propter hoc, quia conveniunt in uno tertio, nempè in probatione & tentatione. Dicitur autem in Rhetorica: quod unam rem ſimilem *traducat*, ſeu transferat ad rem alteram ſimilem ex re *diſpari*; id eſt, res illæ, quæ inter ſe conferuntur, debent habere aliquam diverſitatem; vel in natura, vel in adjuncto ſeu accidente: ſic flos, & juventus, Hercules, & leo ſunt diverſa in natura, conveniunt tamen in accidente, nempè in fortitudine; homo autem infirmus, & avarus non ſunt diverſi in natura, ſed tantùm in accidente, nempè in morbo & avaritia.

Valet hîc Locus maximè ad declarandam argumentorum obſcuritatem, vel ſubtilitatem, & in tantùm probat aliquid, in quantum illuſtrat & declarat rem, ideóque eſt probabile inventum ad faciendam fidem, ſeu valet ad perſuadendum; unde bene inter locos Rhetoricos numeratur; quia dum rem clariùs cognoſcimus, faciliùs inducimur ad aſſenſum. Eſt autem locus intrinſecus, non extrinſecus ut P. Maſenius & aliqui contendunt, quia Convenientia, propter quā duæ res inter ſe conferuntur, eſt in re de qua eſt quæſtio; eſt enim in prædicato vel ſubjecto quæſtionis illa pars ſimilitudinis, quæ per ſe, & ex natura ſua eſt connexa cum altera re à quo ſimilitudo ducitur: unum enim ſimile eſſentialiter & per ſe reſpicit alterum, & per ſe, non aliunde eſt ſimile alteri.

Modus porrò inveniendi ſimilitudinem eſt iſte. Cogita quid cum re de qua quæſtio eſt, habeat convenientiam. v. g. quid cum morte conveniat, & invenies lucernam v. g. unde ſic probabis in morte eſſe dolendum. Quemadmodum lucernam ardentem nemo fert moleſtè, extinctam dolent omnes, ità vivere jucundum eſt omnibus, mori acerbum. Unde ex hoc loco *regula pro formando argumento* eſt facilis nimirū *Quod uni convenit, etiā alteri oſtendatur convenire.*

Modus autem proponendi ſimilitudinem eſt per particulas ſimilitudinis, de quibus in Rudimentis: videlicet, ut ad ſimile à quo ducitur argumentum, præponatur, *quemadmodum, ſicut, velut*, &c. ad alterum autem ſimile ad quod ducitur argumentum apponatur; *non ſecùs, non aliter, ità, ſic.* &c. & hæc ſimilitudo dicitur *perfecta. Imperfecta* autem eſt, quando una ex particulis correſpondentibus omittitur. v. g.

Niſi

Digitized by Google

Niſi efficiamini ſicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum: Hìc enim non dicitur ità vel non ſecus. Sic etiam quando dico, voras ut lupus, ſtupeſcis ut aſinus, eſt ſimilitudo imperfecta. Quando autem nulla harum particularum ponitur, eſt ſimilitudo *occulta* & implicita, & ſubintelligitur aliqua ex dictis articulis ad eum modum, quo nominativus ad verbum perſonale omittitur & ſubintelligitur. Exemplum eſt hoc: militia eſt vita hominis ſuper terram; divitiæ ſunt ſpinæ; adoleſcentia eſt flos ætatis, peccatum eſt animæ peſtis. &c. Cur autem hoc caſu non ſit metaphora, licèt ſimilitudo non exprimatur, per particulam *ſicut*, dicetur ſuo loco.

Nota I. Non eſſe nimis viles & leviculas ſimilitudines excogitandas, nè contemptum, nec nimis multas, nè nauſeam creent.

Nota II. Ad ſimilitudinem revocari parabolas, apologos, fabulas, ſymbola, emblemata, hieroglyphica, quæ omnia veritatem aliquam repræſentant in ſimilitudine, tanquam in ſpeculo vel imagine, occultâ interim, vel expreſsâ applicatione per Lèmma v. g. ſeu inſcriptionem, aut per affabulationem. Eſt autem *Parabola* figmentum quoddam ad mores hominum inſtruendos excogitatum; ſive ſumatur ex rebus animatis, & ratione utentibus, ſive non. *Apologum* ex parabola habebis, ſi ipſi addas colloquium, id eſt, fingas res illas inter ſe loqui, hujuſmodi parabolas & apologos invenies in Evangelio & Æſypo; quia enim ſimilitudines notæ ſunt, & delectant, ideo Chriſtus iis plerumque uſus eſt ad incognitas veritates cœleſtes declarandas. *Symbolicum* eſt imago, & ſpeculum, ſeu ſignum clarum occultæ alicujus veritatis per picturam expreſſum (per quod à parabola & apologo diſtinguitur) factum ad mores & vitam hominis informandam, à re non intelligente ad intelligentem traductum; per quæ ultima verba ſymbolum diſtinguitur a b *emblemate*, quod ab intelligentibus rebus tantùm ducit ſimilitudinem. Utrumque autem (tam ſymbolum, quàm emblema) poteſt habere lemma, ſeu inſcriptionem, quæ rem declarat. Ità P. Maſenius. Hieroglyphicum eſt ſignum internum animi ſenſum declarans, plerumque ex beneplacito hominum, non ex natura ſua. Per talia ſigna

Ægyptii

Ægyptii ſapientes olim ſuam doctrinam tradebant, nè vulgò fieret nota. Porrò quantum apologorum ſive fabularum notitia conducat Oratori, argumento eſt, quòd Themiſtocles Athenienſibus, ne Magiſtratus mutarent, perſuaſit fabellâ de vulpe muſcis obſita. Quòd idem Agrippa plebem Romanam, cùm in montem Aventinum ſecederet, in urbem revocârit narratione Apologi de membris humanis adversûs ſtomachum conſpirantibus; Demoſthenes attentionem conciliârit apologo relato de iis, qui de Aſini umbra contendebant. Ità quod nec Legum, nec magiſtratûs, nec Oratoris authoritas effecit, id fictitiæ narrationis blandimentum, ceu pictura & imago veritatis præſtitit. Ipſa Sacra Scriptura Judic. 9. fabellam habet de arboribus Regem petentibus.

§. IX. *De Diſſimilitudine.*

Diſſimilitudo eſt duarum vel plurium rerum Convenientia inter ſe, cùm aliqua diverſitate & diſparitate explicata & expreſſa. Unde ſicut ſpecies habet aliquid commune, in quo cum aliis convenit (quod genus dicitur) & aliquid in quo diſconvenit (quod differentia dicitur) ita etiam diſſimilitudo; nam præter ſimilitudinem, ſeu convenientiam duorum in aliqua ratione, ſeu re, dicit expreſſe diverſitatem in alia ratione. Differt autem a ſpecie, quia in oratione differentia ſpeciei, ſeu diſconvenientia ſolum implicitè, tacitè, & occultè involvitur, aut ſupponitur; in diſſimilitudine autem expreſſè, & apertè ipſis verbis adeſſe oſtenditur. Ideo etiam adhiberi debent particulæ, quæ in Rudimentis vocantur adverſativæ. v. g. At, verum, ſed, ſecus, aliter. &c. Et hoc modo etiam differt ſimilitudo a genere; quia ſimilitudo exprimit convenientiam apertè, non item Genus. Pariter etiam differt à ſimilitudine diſſimilitudo, quia diſſimilitudo ſimilitudinem ſolum implicitè importat, ac quaſi ſubintelligit, non enim utitur particulis: *ſicut*, *quemadmodum*, *ità*, *ſic* &c. Elegans exemplum dat S. Ambroſius de Machabæis. Non ſic illecebræ ſunt cantus ſirenum, illi enim ad naufragium trahunt, iſti ad ſacrificium; non ſic cygnæa vox aures mulcet, cygni enim naturæ ſorte moriuntur, iſti

amore pietatis moriebantur &c. Tale eſt illud: ſoles occidere, & redire poſſunt; nobis, cùm ſemel occidit, nox una perpetuò dormienda. En diſſimilitudinem intermixtâ & implicitâ ſimilitudine. Porrò elegans eſt diſſimilitudo, ſi prius eadem in re ſimilitudo aperta (id eſt cum ſuis particulis, ſicut, ita) præceſſerit, & deinde in iiſdem rebus, quas per ſimilitudinem inter ſe contulimus, diſconvenientia oſtendatur. Exemplum eſſe poteſt ab homine & bruto ſumptum. Ut animalia rationis expertia telo mortis occumbere ſentimus, maturiùs aliqua, aliqua ſeriùs, ità Parcarum fato ac Libitinæ ferro ſubjacent, quotquot ratione præditæ ſunt animantes, unus enim interitus eſt hominum ac jumentorum, & ſtatutum eſt omnibus hominibus ſemel mori. Ea tamen in utriſque morientibus eſt diverſitas: occumbunt illa, ſed ut nil eorum ſuperſit ampliùs, corpore putredinem & cineres ſubeunte; at verò hominis anima poſt cineres poſt fata agit ſuperſtes, conſors aut felicis aut infelicis æternitatis.

§. X. *De Contrariis.*

Contraria ſunt, quæ non poſſunt eſſe ſimul, ſed unum expellit alterum per ſeipſum ſinè ullo alio medio, ſeu ſinè alterius ope, eò quòd *ſe invicem* non compatiantur in eodem ſubjecto. Voco autem hìc ſubjectum illud, in quo res manet, ſeu cui inhæret. Cùm verò dicitur quòd non *poſſint eſſe ſimul*: Intellige, quando ſunt in ſummo, ſeu, ut Philoſophi loquuntur in gradibus intenſis; aliqualem enim amorem, & aliquale odium contra aliquem poteſt unus idémque habere reſpectu ejuſdem, & in conclavi poteſt eſſe aliqualis calor, & aliquale frigus, aliquales tenebræ, & aliqualis lux eodem tempore.

Sunt autem quadruplicia Contraria: Adverſa, Privantia, Relativa, Negantia: In *adverſis* utrumque eſt res aliqua; in *Privantibus* unum eorum eſt aliquid, ſeu res, ſeu ens, alterum eſt nihil, ſeu non ens, quod à Philoſophis vocatur Carentia, quia res caret ſuo eſſe; & *privatio* quia rem privat, & ſpoliat ſuo eſſe; facit enim ut res quæ fiat, vel eſſe poteſt, non ſit in hoc ſubjecto, vel in rerum natura. Sicutècontra res

ipſa

ipſa vocatur *habitus*, quia habet eſſe, ſeu exiſtere. In *Relativis* utrumque eſt res, ſed ità, ut unum eorum eſſe non poſſit ſub hac denominatione, quin etiam alterum ſit, quod ei correſpondet; non enim poteſt quis Magiſter denominari, quin habeat diſcipulum; non poteſt quis ulli dare, ſi non ſit qui accipiat. Hinc patet diſtinctio relativorum ab adverſis. In adverſis enim licèt utrumque ſit res, tamen unum poteſt eſſe in rerum natura ſine altero, poteſt enim eſſe pax, quin uſpiam ſit bellum, ut fuit tempore Chriſti nati. In *negantibus* autem contrarietas non eſt in re, & re, nec in re & non re (quemadmodum eſt in privantibus) ſed in affirmatione & negatione ejuſdem rei ſecundùm idem: qua de causa Contradictoria à Philoſophis vocantur; contradicunt enim ſibi quando, quod unus actus intellectûs affirmat, alter negat, idipſum, & eodem modo. Hinc patet 1. Diſtinctio inter hæc contraria. 2. poſſe talem definitionem eorum dari, *Adverſa* ſunt, quæ non poſſunt eſſe ſimul in eodem ſubjecto, ità tamen ut utrumque eorum ſit aliquid, ſeu res ut frigus & calor; ebrietas & ſobrietas; humiditas, ſiccitas; durities, mollities; &c. *Privantia* ſunt, quæ non poſſunt eſſe ſimul in eodem ſubjecto, ſed ità, ut unum illorum ſit res, alterum ſit nihil, ſeu non res, ſeu privatio. v. g. lux & tenebræ; frigus, non frigus, calor, non calor, negotium, otium, prudentia, imprudentia. &c. *Relativa* ſunt, quæ non poſſunt eſſe in eodem ſubjecto, eodem reſpectu; debent tamen eſſe ſimul in rerum natura v. g. Pater & filius; Dominus & ſervus; Præceptor & diſcipulus; mons & vallis, emere & vendere. *Negantia* ſunt duæ propoſitiones, quarum una id negat, & eodem modo, quod, & quomodo altera affirmabat. v. g. Petrus eſt diligens, Petrus non eſt diligens. Unde collige Negantia hoc habere ſpeciale præ aliis contrariis, quòd non tantum non poſſint ſimul eſſe, ſed quòd non poſſint eſſe ſimul veræ, pro fundamento tamen ſupponunt privantia; quia ideo non poſſunt eſſe ſimul veræ propoſitiones, eò quòd res non poſſit ſimul eſſe & non eſſe v. g. currere & non currere. Hinc Privantia vocantur contradictoria realia ſeu phyſica; quia ſunt inter rem & non rem. Negantia autem vocantur Contradictoria formalia, quia formantur ab intellectu affirmante, & negante.

Digitized by Google

Quæres 1. Quomodo Relativa ſint contraria, ſi debeant ſimul eſſe in rerum natura? Contraria enim ſunt, quæ non poſſunt eſſe ſimul. Parens autem & filius poſſunt eſſe ſimul, & ex dictis debent eſſe ſimul. Reſpondeo eſſe contraria, quia non poſſunt eſſe ſimul in eodem ſubjecto v. g. in eodem homine, eodem reſpectu, v. g. idem non poteſt eſſe Dominus & ſervus ſui ipſius, idem non poteſt eſſe præceptor, & diſcipulus ſui ipſius. Dixi *eodem reſpectu.* Quia diverſo reſpectu poteſt quis eſſe famulus, qui eſt Dominus, & Præceptor, qui eſt diſcipulus, poteſt enim qui eſt Dominus reſpectu ſuorum ſubditorum, eſſe ſervus reſpectu Imperatoris: Et Petrus qui eſt diſcipulus in Rhetoricis, eſſe præceptor alicujus in Grammaticis.

Quæres 2. Quomodo hoc verum ſit, quòd Relativa debeant eſſe ſimul in rerum natura, cùm aliquis dici poſſit filius, licèt parens jam ſit mortuus. Reſpondeo talem abuſivè nomen filii retinere ex eo, quòd antea fuerit ità appellatus. Sic multi etiamnum vocantur Domini, licèt nullum habeant ſervum, nec pulicem cui imperent, denominativè nihilominus ſunt Domini, & abuſivè per catachreſim.

Regula in argumento à contrariis ſervanda eſt hæc: ut poſito vel affirmato uno, tollatur & negetur alterum eo ipſo. v. g. eſt bellum, ergo non eſt pax, eſt negligens, ergo non eſt diligens; eſt lux, ergo non ſunt tenebræ, &c. Dixi poſito vel affirmato &c. quia uno ablato vel negato, non eò ipſo eſt alterum ſi inter illa ſit medium, ſicut eſt inter bellum & pacem armiſtitium; inter nigrum & album, viride, rubrum. Unde non bene infero: non eſt bellum, ergo eſt pax; quia poteſt eſſe armiſtitium; item non eſt album, ergo eſt nigrum, quia poteſt eſſe flavum vel rubrum. Aliud eſt ſi nullum ſit medium inter contraria, ut fit in privantibus, relativis, & contradictoriis; unde in his bene infero: non eſt lux, ergo ſunt tenebræ; non eſt diſcipulus, & tamen eſt inter illos doctrinæ relatio & connexio, ergo eſt Præceptor, Debent autem ut dixi ſuprà contraria eſſe in ſummo, ſeu in ſtatu perfecto; nam ſi ſint in imperfecto & gradu remiſſo, non bene ſequitur v. g. ſub crepuſculo non eſt lux, ergo ſunt tenebræ; item aqua tepida non eſt calida, ergo eſt frigida.

Nota rubedinem & viriditatem v. g. non poſſe eſſe in eodem

dem ſubjecto, non quòd ſint contraria, ſed quòd ſubjectum ſeu res non ſit utriuſque ſimul capax; ſicut quando Petrus & Paulus non poſſunt ſtare in eodem loco ſimùl, non eſt cauſa, quòd ſint contraria, ſed quòd locus non ſit utriuſque ſimul capax: unde rubedo & viror contraria non ſunt; contraria enim ſunt, quæ non poſſunt eſſe ſimul in eodem ſubjecto, non propter incapacitatem ſubjecti tantùm, ſed etiam *ratione ſui*, quia nempè inter ſe pugnant, & ſe non compatiuntur.

§. XI. *De Adjunctis.*

Adjuncta ſunt, quæ rei alicui inhærent vel adhærent, tanquam ſocii vel comites viatori, famuli Domino; ideo etiam circumſtantiæ dicuntur, quia rem aliquam circumſtant. Accidentia autem vocantur, quia accidunt rei, id eſt, non inſunt rei neceſſariò, ſed quaſi caſu & contingenter; poſſunt enim adeſſe vel abeſſe, quin res deſtruatur. Hinc gratioſè oblata munera (gratialia vocant) officium gerentibus, accidentia ſunt, quia etſi non obveniant, tamen officium illorum non perſiſtere neceſſe eſt. Triplicia autem ſunt adjuncta. Alia quæ rem & negotium præcedunt v. g. colloquia, injuriæ, conſuetudo, promiſſa, ſuſceptum iter, & omnis reliquis apparatus. Alia ſunt comitantia Locus, tempus, occaſio, modus, facultas ſeu inſtrumenta. Alia demum ſunt conſequentia, quæ ordine poſteriora ſunt, id eſt, quæ rem geſtam conſequuntur: ut palor, rubor, inceſſus titubans, frequens anhelitus hæſitatio, laus, divitiæ, infamia, reprehenſio, publica pœna, exhauſtum patrimonium, conſcientiæ pavor, &c. Ubi adverte me hic non agere de illis adjunctis, quæ *neceſſariò* præcedunt vel conſequuntur; ſed quæ *contingenter*; ſi enim neceſſariò præcedant vel ſequantur, ad ſequentem locum Rhetoricum ſpectabunt. Porrò circumſtantiæ omnes plerumque hoc verſiculo explicantur.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando. Particula *quis* denotat rem, ſeu perſonam cum ſuis adjunctis, corporis bona & animi, ut ſunt ex *parte animi*, mores, prudentia, ſcientia, ingenium, memoria, virtutes, vitia &c. ex *parte corporis* bona vel mala complexio, humor ſanguineus,

guineus, bilis, pallor, rubor.&c. Particula *quid* ſignificat negotium ſeu rem, quæ agitur, aut facta eſt vel facienda, & eſt fundamentum aliorum potiùs adjunctorum, quàm adjunctum aliquod. *Ubi* denotat circumſtantiam loci, an ſit ſacer an profanus, an publicus, an privatus, an terreſtris, maritimus? an patria aut non patria, regnum vel provincia, urbs, pagus, &c. *Quibus auxiliis*, vindicantur ſocii, miniſtri, inſtrumenta, arma, quorum ope res peracta eſt, v. g. an fuerint honeſti, an inhoneſti, cives; an milites, ſtudioſi, an lurcones &c. qui hoc vel illud perficere ſunt juſſi vel auſi, an per gladios vel baculos, cultros vel ſecures &c.

Particula *Cur* ſignificat cauſas finales rei factæ, id eſt finem ob quem res facta eſt, vel etiam cauſam impulſivam, ſeu motivum quod illos impulit, & movit ad hoc faciendum v. g. an ad honorandum illum vel infamandum vel decipiendum? an propter æternam vitam? porrò ordinariè cauſa finalis eſt honeſtas, vel utilitas, vel neceſſitas alicujus rei, aut etiam voluptas & his contraria.

Quomodo denotat modum, quo res geſta eſt, an facilè an tardè? an ſuaviter, an crudeliter? an cum riſu, vel lachrymis? plauſu, vel luctu &c.

Quando ſignificat tempus, an die feſto vel profano? diè, an nocte? manè vel veſperi? hyeme vel æſtate? ſenectute vel juventute? &c.

Nota in particula prima *Quis* poſſe adhuc multa alia conſiderari v. g. ex parte corporis & animi in homine color, forma, vires, valetudo, natura, propenſio ad varias corporis & animi affectiones; ſic à natura alii ſunt ingenioſi; acuti alii, alii ſtupidiores, alii memores, alii oblivioſi, alii humani, prompti, alii tardi & inculti moribus, alii fortes, alii timidi, alii manſueti, alii iracundi. Quò etiam revocatur ætas, ſic infantum eſt lallare & mammare, luſus aliqui ſed pueriles; ut crepiracula rotare, equitare in arundine longa, ludere par impar. Adoleſcentia eſt præceps & vehementer appetit, iram & animum in fronte geſtat, ulciſcitur, laude paſcitur, prodigendo quàm conſervando habilior, parùm ſuſpicax, abundè credula ſibi ipſi lex, ſocietatis ſtudioſa, ſoluta in jocos. Si bene educata fuerit, obnoxia verecundiæ ubi peccatum eſt; ſi malè, ſemper frontem gerit impudentem.

Juvenes

Juvenes feroces, audaces, violenti, faciles ad iram, promptæ voluntatis. &c. Senes moroſi, novarum rerum obtrectatores, laudatores temporis acti, parci, & in futurum providentes; cauti & ſuſpicioſi, lenti ad perſuaſiones, ſua liberaliter juvenibus præferentes. Huc revocatur etiam natio & patria, & varii Gentium mores: Sic Cretas dicimus mendaces, Perſas voraces, Lacedæmonios fures, Syracuſanos adulatores, Coas vagos, Siculos dicaces, Italos ingenioſos, ſed vindictæ cupidos, Hiſpanos graves, Gallos facundos & hoſpitales. &c.

Hic locus maximè valet ad ornatum, & res amplificandas, in nulla enim re deeſſe poterit materia, ſi vel ſola ejus adjuncta, & circumſtantiæ perpendantur. Hinc deſumuntur plurima epitheta & abjectiva. v. g. Miles generoſus, vigilans, celer, alacer, ærumnarum tolerans, famis & ſitis patiens, &c. Hinc habetur materia pro Hypotypoſi, ethopœia &c. Sic Virgilius deſcribit Didonem venatum procedentem 4. Æneidos.

It portis jubare exorto delecta juventus,
Retia rara plagæ, lata venabula ferro,
Maſſiliíque ruunt Equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem, ad limina primi.
Pœnorum expectant, oſtróque inſignis, & auro
Stat ſonipes, ac fræna ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur magnâ ſtipante catervâ,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo;
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem,

Argumentum ad probandum aliquid non eſt deſumendum ex uno, vel paucis adjunctis, ſed coacervanda & colligenda ſunt multa; ut ſi unum fallat, aut ad probandum non ſufficiat, alia adjuvent; unde ſic argumentum formatur.

Paulus viſus eſt noctu cum gladio, minatus eſt Petro occiſo, expalluit, cùm accuſaretur, inſtabilis eſt in reſpondendo, inventus eſt in illo loco, ubi Petrus occiſus eſt, ergo videtur occidiſſe. Cur enim gladio armatus obivit occiſi domum? cur noctes, quid illa manuum lactatio? quid minæ? quid tacitum murmur? quid pallor in vultu? quid

inceſſus trepidus deſignabat &c. Hic iuvenis ad rapiendum à natura proclivis eſt, velut alter Mercurius, auditúſque eſt ſe illam rem vehementer cupere, circuivit locum ſæpiùs in quo pecunia erat, & tali tempore, quo à nemine videbatur, ergo furatus eſt. Ex his collige *regulam pro formando argumento* eſſe hanc, ut in antecedenti ponantur adjuncta, & in conſequenti aliquid conveniens ſeu connexum cum adjunctis, quod inde infertur. Dixi ad argumentum ab adjunctis non ſufficere unum eorum, ſed coacervanda plura, quia alioqui fallit. Sanè ex eo quòd malè præcinctus in pueritia inceſſerit Julius Cæſar, arguit Cicero improvidum belli ducem eſſe eundem, atque ideo Pompeji partes ſe ſecutum cuipiam aſſeruit. At Sylla, tum ſenex animadvertebat Cæſarem omnem induſtriam ad interna animi decora conferre, neglecto exteriori corporis ornatu. Unde optimates monere ſolitus, ut malè præcinctum puerum caverent. Hujus fallaciæ argumenta ſunt, quæ Phyſiognomi ex hominis complexione ac formatione petunt: poteſt enim mens in deformi corpore eſſe eximia, & quod corporis vitio depravari poſſet, ab animo emendari. Sic tamen illi ratiocinantur. Incompoſitus oculis ſimilem ſignificat mentem, truculentus aſpectus agreſtes oſtendit mores: venter craſſus, & mens ſimilis. Digitus tenuis ingenuum quid & decens. Lata frons, ſolertia bovis. Vitæ, dentes rari, brevis curſus. Cor æquale, pectus latè patens tegit. Crines criſpi capitis ignei germen: vires validæ, & niger color, virum oſtendit. Pupillæ vibratio amorem jaculatur: luporum ad aures uſque voracium ſciſſum os. Naſus prælongus æqualis prudentia, mentium aſininarum aures longæ vela ſunt: flava, aſtutorum vel bilioſorum coma. Unguis aduncus vulturis, aut avari eſt; barba denſis pilis virile quid & ſapiens eſt: Nares latæ præceps in periculum audacia: graves ſerenus oculus oſtendit mores, cervix mollis virile fert nihil, ſuperborum ſupercilia elata, acutum caput parvum cerebrum tegit: manus amplæ mentium liberalium, humerorum latitudo corporis, & mentis robur. &c.

Nota Ciceronem in Topicis adjuncta vocare ſigna, quia attributa, & proprietates (quo nomine Philoſophi adjuncta vocant) indicant eſſentiam & naturam rei: quod quia etiam eſſe-

am effectus præſtant, idem Tullius in Partitionibus Effectus vocat ſigna. Quæ utraque Ciceronis ratio & probabilis eſt, & vera inquit P. Voëllius in Verrinam: namque ſigna earum quidem rerum, quas propriè inducant ſunt effectus, hominum autem, & negotiorum ſunt adjuncta, v. g. pallor, tremor, hæſitatio, conſcientiæ quidem (quam ſignificant) ſunt effectus; cædis autem factæ, & ejus, qui arguitur feciſſe, adjuncta ſunt. Pari ratione voluntas, & judicium tum Siculorum, tum Verris de Cicerone, & Cæcilio, ſi cum agendi facultate, cujus judicium eſt, comparetur, eventus & effectus eſt, ſi cum hominibus ipſis Cicerone & Cæcilio conferantur, adjunctum erit.

§. XII. *De Antecedentibus & Conſequentibus.*

Antecedentia ſunt, quæ rem ſequentem, *neceſſariò* antecedunt: Conſequentia ſunt quæ rem antecedentem *neceſſariò* conſequuntur; unde opus eſt ut neceſſariam inter ſe connexionem habeant, ità ut poſito uno, neceſſariò ſit vel fuerit alterum v. g. exivit ex muſæo, ergo neceſsè eſt illum fuiſſe intus; evigilavit, igitur dormivit; mortuus eſt, aut expiravit, ergo vixit. Per neceſſariam hanc connexionem, & dependentiam unius ab altero diſtinguitur hic locus ab adjunctis, & cauſis: adjuncta enim non inſunt alicui rei neceſſariò, nam poſſunt adeſſe vel abeſſe, quin res pereat: unde carent neceſſariâ illâ connexione. Effectus, licèt aliquando neceſſariò ſequantur cauſam v. g. calor ignem, lux ſolem, poteſt tamen ille effectus eſſe, quin oriatur & fiat ab *hac* cauſa. v. g. lux poteſt provenire à luna, etiam ab igne, etiam à face; ſimiliter calor poteſt provenire etiam à ſole, vel vehementi corporis commotione: unde non ſequitur infallibiliter & ſimpliciter ſinè alio addito: eſt lux, ergo eſt ſol; eſt calor in aëre, ergo eſt ignis; poſſunt enim hæc aliunde provenire. At verò ſi dicam mortuus eſt, poſſum infallibiliter inferre quòd vixerit. Præterea, ſi effectus neceſſariò proveniat à cauſa, ità provenit, ut cauſa in *effectum influat*, ſeu ut cauſa debeat dare eſſe effectui, quòd enim effectus in rerum natura ſit, hoc habet & accipit à cauſa. Conſequens autem ex hoc præcisè, quòd ſit Conſequens, non habet à

Digitized by Google

cauſa: nam mors non habet ſuum eſſe à vita (mors enim nihil eſt, cùm ſit vitæ privatio) nec tenebræ accipiunt eſſe ab occaſu ſolis, cùm etiam nihil ſint, ſed tantùm & præcisè mors ſequitur vitam, tenebræ occaſum ſolis vel lucis. Si tamen ſit effectus qui neceſſariò hanc cauſam ſequatur & inferat, eò quòd eſſentialiter ut Philoſophi loquuntur, & neceſſariò ab ea dependeat, dici poteſt, quòd partim ad locum de antecedentibus & conſequentibus, partim ad locum de cauſis referatur, ſed diverſo reſpectu. In quantum enim neceſſariò antecedit & conſequitur alterum, erit antecedens & conſequens; in quantum autem ſimul influit in conſequens, & ipſi dat eſſe, erit cauſa & effectus: nam etiam omnem cauſam antecedere neceſſe eſt ſuum effectum. Vel etiam dici poteſt tali caſu, quo effectus eſſentialiter & neceſſariò eſt connexus cum ſua cauſa antecedente, tantùm eſſe locum de cauſis, propter influxum: & ad locum de antecedentibus & conſequentibus revocari debere ea tantùm antecedentia, quæ neceſſariò quidem cohærent cum conſequentibus, ſed nullum præterea habent influxum in illa.

Huc aliqui revocant præſagia naturalia, qualia ſunt; ſol purus oriens, neque fervens, ſerenum diem nunciat; concavus oriens, pluvias prædicit; ſi circa occidentem rubeſcunt nubes, ſerenitatem futuro diei ſpondent; ſin ſpargentur, pluviam ventóſque ſignificabunt. Cum oriente radii non illuſtres eminebunt, pluviam portendent, ſi nocte rubeſcunt nubes, maxima oſtendetur tempeſtas; ſi oriens cingitur orbe, ex qua parte is ſe aperit, expectetur ventus; ſi totus defluxerit, ſerenitatem dabit.

Pallida luna pluit, rubicunda flat, alba ſerenat.
Clara dies Pauli bona tempora denotat anni.
Si fuerint venti deſignant prælia genti.

Autumni ſerenitas ventorum hyemem facit. Nubes vehementius atræ ab oriente in nocte pluviam minantur. Nube gravida candicante grando imminebit, nebulæ cœlo cadentes ſerenitatem promittunt. Iris imbrium eſt nuncia: Alcyones nidulantes futuræ tranquillitatis fidem non dubiam faciunt; hirundines redeuntes ver indicant, ſicut ciconiæ avolantes

volantes hyemem. Præcox pueritia vaticinium eſt vitæ brevis, ſtridor dentium in ægrotis, mortis indicium eſt, dentium ſeries brevis, & continua, longævitatem arguit, immodica felicitas ſignum eſt futuræ calamitatis, ſicut nimius ſolis æſtus futuræ tempeſtatis; immodicum gaudium index triſtitiæ, uti enim diem ſequitur nox, ità bonum malum; ante ruinam exaltatur Spiritus, & multi tolluntur in altum, ut lapſu graviori ruant: ex pueritia & adoleſcentia etiam colligere ſolemus qualis quis in adulta ætate futurus ſit. Sed horum aliqui, quia non habent neceſſariam cum conſequenti connexionem, ideo cum delectu accipienda ſunt.

Hìc locus non multùm confert ad amplificationem, eſt enim valdè ſterilis & exſuccus. Valet tamen ad validè & acutè perurgendum. v. g. è taberna viſus es exire, & in ea te fuiſſe inficiari audes? multa nomina in Mercatorum Cauponúmque officinis contraxiſti, & exſolvere recuſes? nondum mane erat, & veſperum affirmabas. Nondum orientem viderat tellus, & occidentem arbitrabaris. Jam triumphum canis, de victoria tibi plaudis, & belli arenam non ſubiiſti. Senem te futurum exiſtimas, qui in virum adhuc non evaſiſti. &c. Hinc patet.

Regula pro formando argumento, videlicet, ut eorum aliquod præmittatur, alterum ſubſequatur, affirmando vel negando. v. g. educuntur milities in campum, ergo erit bellum. Non eſt multum oblitus, igitur parum ſcivit: perdidit cum crumena argentum, ergo habuit. Judas retulit argenteos, quare accepit. Convaluit, ergo fuit infirmus. Emendavit vitam, ergo malè vixit.

§. XIII. *De Repugnantibus.*

Repugnantia ſunt, quæ inter ſe diſconveniunt, ſeu, quæ non poſſunt eſſe ſimul; non *ratione ſui* vel *propter ſe*; ſed ratione unius ex contrariis, à quo proveniunt: ſunt enim repugnantia unum ex contrariis & alterius contrarii effectus; unde, quemadmodum ipſa contraria non poſſunt eſſe ſimul, ità neque ſe iſta compatiuntur, propter illud contrarium, cujus effectus ſunt. Hinc pugnant non ratione ſui, quemadmodum contraria, ſed ratione contrarii à quo proveniunt; hac de cauſa dicitur in Rhetorica, quòd repugnantia neque *certâ lege* neque *numero* inter ſe diſſideant, ſicut contraria diſſi-

Digitized by Google

diſſident; nam *lex contrariorum* eſt, ut per ſe, & ratione ſui, & immediatè ſibi opponantur; quia ſcilicet unum per ſe, non per aliud tollit alterum immediatè v. g. frigus, calorem; amor odium; at repugnantia non opponuntur ſibi immediatè, ſed mediante illo contrario, cujus effectus ſunt; & unum repugnans non tollit alterum, niſi ſublato illo contrario, à quo provenit v. g. rigor digitorum, tremor membrorum in hyeme, rubor naſi &c. non tollitur per calorem, niſi prius ſublato frigore; lædere, verberare, convitiari, non tollitur niſi ſublato odio, à quo dicta proveniunt. *Numero* autem à contrariis diſtinguitur; quia in contrariis tantùm ſunt duo, quæ ſibi opponuntur, non plura; at in repugnantibus ſunt plura; amori enim non tantùm opponitur verberare; ſed & furari, deſtruere, convitiari, impedire in promotione ad dignitates &c. Hujus ratio eſt, quia plures ſunt effectus unius contrarii, quàm unus tantùm. Et per hoc etiam à diſſimilibus diſtinguuntur, quia licèt diſſimilia etiam inter ſe diſconveniant, ſicut repugnantia, in diſſimilibus tamen tantùm duo ſunt. quæ ſibi diſconvenire oſtenduntur. Hìc autem plura. Ex his.

Collige modum inveniendi repugnantia eſſe iſtum: accipe duo contraria, tum vide, quales effectus habeat unum ex illis: dehinc accipe illos effectus, combina cum altero ex contrariis, & habebis repugnantia. v. g. modeſtus, & immodeſtus ſunt contraria: jam vide quid ſoleat facere immodeſtus, & hoc oppone modeſto, unde ſic argues modeſtus es, & circumfers oculos in templo, & compitis, clamosè cachinnaris, brachia ſeminantis inſtar jactas, curris &c. Es ſobrius & nunquam es ſinè cantharo in ore, ſinè vertigine in capite, ſinè trepidatione in pedibus, ſinè turbitatione in mente, ſinè hæſitatione in lingua &c. Catholicum te profiteris & exomologeſin, ſynaxímque ſacram non curas, carnes voras in quadrageſima, opera bona contemnis, &c. Impoſitum memoriæ penſum callere te affirmas, & ad quodlibet verbum hæſitas, ad ſingulas voces inſpicis, vel ſuggeri tibi cupis, ultima primis, media ultimis permiſces?

Regula pro formando argumento eſt eadem, quæ contrariorum. Unde ſicut in contrariis uno negato contrario, non poteſt affirmari alterum (niſi quando inter illa non datur

tur medium) ità nec hic, nam non bene infero: non videt , ergo eſt cæcus, medium enim eſt claudere oculos, non tantum dum dormit, ſeu etiam dum vigilat. Solùm ergo affirmativè procedit argumentum, ità ut uno affirmato ex repugnantibus, alterum negetur, & quidem ſuppoſito quòd ſint effectus unius contrarii, ſi enim non ſint effectus, tunc argumentum fallit, v. g. Parens caſtigat, conviciis afficit filium, ergo non amat &c. fallit ſeu falſum eſt, quia poteſt caſtigare non ex odio, ſed ex amore, quo filio vult bene, ut nempè ſit probus, & aliquid addiſcat. Sic etiam non ſequitur, ſanctus Pachomius Eremita habitum ſæcularem induit, cauponam adit, cum meritrice converſatur, ergo eſt ſceleratus; quia effectus hi non proveniunt ex amore peccati, ſed boni, ut ſcilicet meritricem convertat, quod & factum eſt. Unde patet non neceſſariò concludi & formari argumentum infallibile ex hoc loco, ſed prius attendendum, an horum repugnantium cauſa) nempè contrarium) ſubſit, & ſubſiſtat? ſi ſubſiſtat, adeſt campus & ſylva pulcherrimæ amplificationis propter multiplicitatem effectuum ſeu repugnantium, & datur occaſio acriter pungendi, & urgendi adverſarium ut patet ex exemplis ſupra allatis.

Nota quoſdam eſſe, qui dicunt legem contrariorum eſſe, ut ſibi immediatè opponantur, ſeu inter contraria non dari medium, dari autem inter repugnantia, & per hoc repugnantia à contrariis diſtingui; quòd licèt verum ſit de negantibus relativis & privantibus , non tamen de adverſis. Nam inter nigrum & album datur medium , rubrum , viride, inter amorem & odium ſimiliter, quia poſſum Petrum quem non novi, & de quo nihil audivi, nec amare, nec odiſſe. Sic etiam inter bellum & pacem datur armiſtitium, & in infante nec vitium, nec virtus. Tenenda igitur ſuperius dicta lex, quòd nempe unum contrarium alteri per ſe, non per aliud opponatur, & unum per ſe, non per aliud tollat alterum; Repugnantia autem non per ſe, ſed per contrarium ſibi opponantur & ſeſe tollant.

§. XIV. *De Cauſis.*

Cauſa eſt, *quæ ſuâ vi efficit* &c. hoc eſt, cujus poteſtate & vir-

& virtute influente, fit aliquid, quod ante non fuit. Seu eſt id, à quo aliquid oritur naturaliter, vel moraliter. Quando oritur naturaliter, vocatur cauſa phyſica; quando moraliter, id eſt dirigendo; inſtruendo, conſulendo, mandando, diſſimulando, &c. eſt cauſa moralis.

Nota verò *efficere*, quod ponitur in definitione, non eſſe ſtrictè accipiendum (aliàs quælibet cauſa, etiam finalis, formalis & materialis erit efficiens) ſed laxè, & hoc ſenſu, ut ſignificet idem, quod *facit ad eſſe rei*, vel dando eſſe, & tunc eſt cauſa *efficiens*; vel conſtituendo, & tunc eſt *formalis*; vel recipiendo eſſe, tunc eſt *materialis*; vel dirigendo & movendo ad eſſe, quod facit *cauſa finalis*. Hoc autem ſignificatur per particulam *ſuâ vi*, id eſt, virtute ſibi propriâ, vel activâ, vel paſſivâ, vel formali, vel finali. Ex his collige quadruplex eſſe cauſarum genus, eò quòd quatuor modi ſint, quibus res quælibet eſſe poteſt; quælibet enim res habet *finem* propter quem eſt, cùm nihil ſit fruſtrà in rerum natura, eò quòd Deus & natura oderit, quidquid otioſum eſt, & fruſtrà. Deinde quælibet res creata non poteſt eſſe à ſeipſa, ergo neceſſe eſt ut habeat aliquid à quo in rerum univerſo eſſe incipiat, & hæc eſt *cauſa efficiens*. Præterea quia Deus non ſemper creat, id eſt, non ſemper rem facit ex nihilo, cauſa autem creata, nec poteſt quidquam facere ex nihilo, ideo prærequirit aliud quid: ex quo aliquid faciat, vel in quo, & hæc eſt *cauſa materialis*. Denique quia materia juxta Philoſophos non poteſt eſſe ſinè forma, eò quòd rem oporteat eſſe in certa ſpecie, ut conſtet quid ſit, & diſtingui poſſit ab omni re alia, quæ non eſt talis, requiritur etiam *forma*, eſt enim forma, ratio & modus quo res eſt talis; ſeu hujus ſpeciei, & hujus denominationis (id eſt tale nomen habet) non autem alterius: ſeu eſt ratio, propter quam res v. g. eſt lignum, & non lapis; ſtatua & non truncus; & propter quam res nominatur lignum & non lapis; ſtatua & non truncus: Unde ſicut differentia cum genere rem metaphyſicè conſtituit in certa ſpecie; ità etiam forma cum materia facit rem phyſicè eſſe in certa ſpecie phyſica. Simpliciùs & clariùs ſic *Cauſa finalis* eſt finis propter quem aliquid fit, & cognoſci poteſt interrogatione *quare* v. g. cauſa finalis eſt id, propter quod litteris operâ navas, nempè doctrina acquirenda; *Efficiens* eſt quæ rem

rem efficit, ſeu facit ut ſit, & cognoſcitur interrogatione *quis hoc fecit?* *materialis* eſt ex qua, vel in qua aliquid fit, & cognoſcitur interrogatione *ex qua re*, vel *in qua re*, eſt hoc factum. *Forma eſt ratio* ſeu modus, non quo res fit vel facta eſt (unde non cognoſcitur interrogatione, quomodo hoc eſt factum, id eſt quibus auxiliis) ſed quâ conſtituitur in hac ſpecie & non in alia (& ideo forma vocatur, quia ſpeciem rei, quaſi formoſitatem, & apparentiam confert quâ fit, ut diſtinguatur ab omni alio, quod non eſt in hac ſpecie) & hanc denominationem ſeu nomen accipit, & non aliud. Seu *eſt modus propter quem res eſt id, quod eſt, & non aliud, & dicitur hoc eſſe & non aliud quid.* v. g. forma ſtatuæ eſt id, quo lignum hoc habet, ut ſit & dicatur ſtatua, & non ſimpliciter lignum ſicut antè: ſic forma ollæ eſt ratio & modus per quam res hoc eſt, quòd ſit olla, & non ſimpliciter limis. Cognoſcitur autem ex interrogatione *quomodo*, non quomodo fiat, ſed *quomodo appellatur* & *denominatur iſtud* aut illud: hoc autem, quod reſpondetur, eſt forma, per quam res eſt talis, & non alia, per hoc enim diſtinguitur ab omni alio. Pro claritate hic.

Nota Formam multipliciter dividi à Philoſophis. 1. Dividitur in Phyſicam, & Metaphyſicam. Phyſica eſt, quæ eſt in re (ideo & realis dicitur) & diſtinguitur realiter à materia Ut forma ligni à materia ligni. Metaphyſica eſt, quæ non eſt diſtincta realiter à materia ſua, ſed tantum per intellectum ſeparantem ſuâ cognitione unum ab altero v. g. rationale ab animali. Unde omnis differentia eſt forma metaphyſica, genus autem eſt materia, quia facit cum illa unum Compoſitũ metaphyſicum, ſicut v. g. forma ligni cũ ſua materia facit compoſitum phyſicum. 2. Dividitur in formam intrinſecam, quæ non videtur, nec ullo ſenſu percipitur, & extrinſecã, quæ vel viſu vel alio ſenſu percipitur, ut albedo, dulcedo, durities, rotunditas &c. Iterũ alia forma eſt Naturalis, alia Artificialis. Naturalis eſt, cum qua res quaſi nata eſt, ſeu quæ illi eſt congenita, vel quæ ei à natura debetur aut convenit, uti quòd ſit & dicatur lignum, facit forma naturalis. Artificialis eſt quam artifex inducit, ſicut eſt forma ſtatuæ, quam artifex in ligno exſculpſit. Porrò materiã etiam eſſe duplicem, unam naturalem, alteram artificialem etiam

ſentum

certum eſt. Circa quàm ſe natura occupat, eſt naturalis, circa quam ſe artifex occupat, eſt artificialis. Eadem materia ſubdividitur in materiam *ex qua*, & *in qua*: materia *ex qua* eſt res, ex qua aliquid fit; quæ plerumque deſinit eſſe quod fuit, ſicut lignum ex quo fit ignis. Dixi plerumque: nam non ſemper id accidit; lana enim ex qua eſt pannus, manet lana, etiam poſtquam eſt pannus; unde in materia artificiali non ſemper id evenit, quod dictum eſt. Materia *in qua* eſt res, in quam forma aliqua de novo inducitur priori materiâ non mutatâ, ſed manente: ſicut lignum, eſto in illud forma ſtatuæ inducatur. Similiter & cauſa efficiens notari poteſt, eſſe duplex, naturalis & artificialis. Naturalis, quæ ſinè arte efficit: artificialis quæ per artem operatur. Adde etiam cauſam efficientem moralem dici, quæ non agit aliquid in ipſa re efficienda, ſed ſolum directivè, id eſt ulteriùs intellectum, & voluntatem dirigendo, & movendo. Sic cauſa moralis eſt, qui docet alterum, qui mandat, ſuadet &c. aliquid fieri, & ad hanc ſpectant inventores artium, fundatores urbium, regnorum, religionum, authores librorum & ſcientiarum. Dividitur etiam cauſa efficiens in Totalem & Partialem. Totalis eſt, quæ totum in re aliqua facit. Partialis, quæ non facit ſola totum, ſed cum altera comparte. Denique nota etiam finalem eſſe duplicem, ultimatam & minus ultimatam. Ultimata eſt finis ultimus, ad quem omnia referuntur, & diriguntur: minùs ultimata eſt, propter quam quidem aliquid fit, in illa tamen non ſiſtitur, ſed itur ulteriùs: ſic quòd ſtudeas diligenter, finis ultimus, eſt in hoc mundo, ut fias v. g. Prælatus, minùs ultimus, ut fias doctus; qui finis refertur ulteriùs, quia ideo vis eſſe doctus, ut fias Prælatus.

Modus ponendi argumentum à cauſis eſt ut in antecedenti ponatur cauſa, & in conſequenti effectus, qui vel laudetur vel vituperetur, ideo quòd cauſa ſit laudabilis, aut vituperabilis. Poteſt etiam in conſequenti negari effectus de aliquo, ſi antehac cauſa eſt negata, & illi non convenit: ſicut viciſſim effectus alicui poteſt attribui, ſi ei cauſa fuit attributa, ſic affirmato fine de aliquo, etiam medium (quod in cauſa finali eſt effectus, quia finis facit, ut medium affirmatur) quod juvat affirmo, aut removeo quod impedit. v.

g. juve-

g. Juveni eſt ſcientia amanda, ergo etiam diligens ſtudium, vel, ergo otium fugiendum. Sic Cicero arguebat pro Milone: Clodius oderat Milonem, ergo cupiebat illum eſſe occiſum: cædes enim eſt effectus odii, odium cauſa. Aut negatâ causâ finali, negatur effectus: non amas ſcientiam; ergo nec diligens ſtudium: non eſt cur eas in patriam, ergo mane in curriculo ſtudiorum. Sic etiam in cauſa efficiente illâ affirmatâ, aut negatâ, affirmatur aut negatur effectus: ut ſol ortus eſt, ergo eſt dies: non eſt ignis in fornace, ergo eſt calor. Itémque affirmantur (debent autem affirmari de cauſa in ratione cauſæ, ſeu quia cauſa eſt, alias non ſequitur bene: v. g. Phariſæi ſunt improbi, ergo & doctrina illorum; quia illi non docent ideo, quòd improbi ſint: bene autem ſequitur, Hæreſiarchæ ſunt improbi; ergo & illorum doctrina) aut negantur de cauſa efficiente, affirmari & negari etiam poſſunt de effectis: ut homo doctus æſtimandus, ergò & doctrina. Conſilium Petri non fuit ſapiens, ergo nec opus inde ſecutum.

Nota hos duos argumentandi modos etiam in cauſa formali ſervari: nec multum differunt in materiali: v. g. agri ſunt lapidoſi, ergo in iis vix quidquam excreſcet. Materia Rhetoricæ ſunt res omnes, ergo Rhetorica eſt latiſſima ſcientia. Corpus hominis eſt mortale, ergo & homo, qui fit ex corpore, eſt mortalis: ſicut è contra a forma v. g. Animus hominis eſt immortalis, ergo & homo ex animo conſtans eſt immortalis, & aſpirare debet ad immortalitatem.

Nota 2. Si oſtendas aliquid fuiſſe cauſam hujus effectûs totalem, tunc in conſequenti etiam negare potes cauſam eſſe omne aliud. v g. Petrus ſolus occidit, ergo non Paulus.

§. XV. *De Effectis.*

Effectus eſt res, ab aliqua ex cauſis proveniens Et quia quatuor ſunt Cauſæ, etiam quadruplex eſt effectus, cum cuilibet cauſæ ſuus effectus correſpondeat, nec aliter in effectuum cognitionem venire poſſimus; quàm per cauſas. Unde quoties ſcire voles ad quam cauſam hìc effectus pertineat, conſidera prius qualem cauſam habeat, & tum videbis in quo genere cauſæ ſit effectus, v. g. Bellum eſt effe-

Digitized by Google

ctus pacis, quia bellum oritur à pace: ſed in quo genere cauſæ? ut hoc ſcias interroga v. g. *quis* efficit bellum an pax? nequaquam: igitur pax non eſt cauſa efficiens belli, ſed milites juxta dicta de cauſis. Interroga ulterius *quare* ducatur bellum? propter pacem: ergo bellum eſt effectus pacis in genere cauſæ finalis, non in genere cauſæ efficientis. Effectus cauſæ materialis eſt id, quod *ex* vel *in* materia factum eſt. Effectus formalis eſt id; quod forma *conſtituit* & *denominat*. v. g. homo eſt materialis effectus corporis, quia fit ex corpore, eſt idem homo effectus formalis, quia anima conſtituit hominem, ſeu eſt ratio per quam homo eſt, & dicitur homo, & non aliud.

Modus ponendi argumentum eſt idem, qui in cauſis, ut priùs in antecedenti ponatur effectus & deinde in conſequenti cauſa. Hinc argumentum ſumpſit Cicero pro Milone dicens: Clodio proderat Milonis Mors, & cædes, ergo veriſimile eſt, quòd ipſi fecerit inſidias. Quòd ſi laus vel vituperium attribuatur effectui, etiam tribui poteſt cauſæ. Si autem neſcis, quodnam inter duo ſit cauſa, vel effectus, attende, quodnam ex illis duobus præceſſerit, ſeu priùs fuerit. v. g. dubitas an fatigatio an labor ſit cauſa? vide quid præcedat, & cognoſces quòd labor præcedat, quia ex labore ſequitur fatigatio: ſic ut ſuſcipiamus bellum, ſolemus priùs cogitare & velle pacem, quia propter pacem cupitam & deſideratam bellum incipimus.

§. XVI. *De Comparatione.*

Comparatio eſt duorum inter ſe collatio cum aliqua illatione; ſeu eſt locus in quo duo inter ſe conferuntur & comparantur, eò quòd in aliqua re inter ſe conveniant v. g. in dicto, facto, modo, cauſa. &c. ut ex iis tertium inferatur. Et quia poteſt vel majus cum minori, vel minus cum majori, vel æquale cum æquali componi & conferri; ideo eſt triplex Comparatio. Majorum, Minorum, Parium. Majorum eſt, quando majus cum minori confertur; Minorum, quando minus confertur cum majori: Parium, quando par pari comparatur. Differt autem Comparatio à ſimilitudine, quia in ſimilitudine duo conferuntur inter ſe ideo tantum, ut u-

num

num per alterum magìs innoteſcat,& declaretur,non autem ut ex priori aliquid inferatur & probetur, ſimilitudo enim probat ut quod (ſi Philoſophicè loquamur) ſed ſolùm ut quò,id eſt adhibetur ſolùm ad argumentum aliquod declarandum & illuſtrandum, non autem probándum; non ſecus ac candela ad legendum, non autem ad intelligendum & perſuadendum. Comparatio autem ad probandum adhibetur, ut aliquid majus vel minus vel par inferatur, concludatur & deducatur. Unde Comparatio præter ſimilitudinem & convenientiam duorum in aliqua re, requirit etiam illationem aliquam & conſequentiam; quia ſcilicet non tantùm novum lumen, ſed robur & pondus addit,quod non facit ſimilitudo: quod exinde patet, quia comparatio habet *ergo* particulam illativam, quam ſimilitudo non habet, cui competit ſicut, ità.

Alii dicunt quòd per hoc ſimilitudo diſtinguatur à Comparatione, quòd ad ſimilitudinē ſpectet *qualitas*,ſeu qualis res ſit, ad comparationem autem *quantitas*, ſeu quanta res ſit. Sed ſi expendantur exempla comparationis, invenietur in pluribus nullam eſſe quantitatem, v. g. hominis anima æſtimatur,quia eſt ſpiritus,ergo magìs ipſe Angelus, & Deus. Et poteſt dari comparatio, uti etiam eſt qualitas. v. g. Scientia,pulchritudo corporis &c.amantur,ergo multò magìs virtus & gratia eſt amanda; vel à pari: Prudentia eſt laude digna, quia eſt virtus, igitur & juſtitia eſt laude digna. Præterea poſſunt duo quanta inter ſe conferri, ut tantùm ſit ſimilitudo, ſi ſcilicet alterum adhibeatur ad declarandum, non autem aliquid inferendum. v. g. Leo eſt tam longus, latus, profundus &c. ſicut canis. Expendantur exempla loci utriuſque in Authore.

Alii dant hanc differentiam, quòd ſimilitudo debeat eſſe circa *res diverſæ ſpeciei & naturæ*,comparatio autem circa *res ejuſdem generis* & naturæ. Sed contra eſt, quia dicam: non poteſt ferre morſum pulicis, vel puncturam acus, ergo nec ignem inferni, eſt comparatio, & tamen non ſunt ejuſdem naturæ vel generis, pulex, ignis, acicula. Conſule exempla in authore:

Alii per hoc diſtinguunt, quòd comparatio ſit *perſonarum*, ſimilitudo autē *rerum*. Sed ex datis exemplis falsū apparet;

paret; ſcientia enim virtus, juſtitia & prudentia, acicula & pulex non ſunt perſonæ.

Alii dicunt, quòd in Comparatione duo conferantur cum reſpectu, & *in ordine ad tertium*, in ſimilitudine autem tantùm duo conferantur inter ſe. Sed contrà eſt, quia in ſimilitudine etiam datur, tertium, in quo, & ratione cujus, duo inter ſe conferuntur; debet enim eſſe cauſa, & ratio propter quam duo inter ſe conferantur; quæ eſt convenientia duorum inter ſe. v. g. Flos & adoleſcentia propter pulchritudinem, in qua conveniunt. Non videntur igitur ſubſiſtere datæ diſtinctiones: ideo prima tenenda eſt.

Porrò *comparatio differt ab exemplo* (prout exemplum eſt argumentatio quædam) quia Comparatio eſt materia: exemplum eſt forma, per quam argumentum à comparatione deſumptum proponitur: ſeu comparatio dat rem, quæ proponenda eſt, exemplum autem dat modum, quo res proponitur: Comparatio enim eſt argumentum, Exemplum eſt argumentandi modus. Quòd ſi exemplum non accipiatur pro ipſa argumentationis ſpecie, ſed pro re quæ in exemplo proponitur; tum exemplum pertinet ad hunc locum, aut ad ſimilitudinem; exemplum enim nil eſt aliud, quàm factum ſimile, unde ſi in facto ſimili ſolùm ſiſtamus, & præcisè oſtendamus eſſe ſimilitudinem ſeu convenientiam inter duos v. g. inter Alexandrum magnum, & Xaverium, eſt ſimilitudo: ſicut eſt, quando B. Aloyſium cum lilio, S. Ignatium cum ſtella matutina in medio nebulæ, vel cum leone confero. Si autem non ſiſtamus in demonſtratione convenientiæ, & ſimilitudinis: ſed aliquid ampliùs inferamus, tunc eſt comparatio v. g. Alexander eſt glorioſus propter orbem ſubactum, igitur & Xaverius. &c. Hìc enim eſt aliquid propter convenientiam & ſimilitudinem, quod infertur.

Expoſitâ difficultate circa diſtinctionem, reſtat alia major, circa regulas formandi argumentum; à majori, minori? &c. præſertim ſi accipiantur regulæ prout ponuntur in tabulis, & non ex ipſo Cypriano Soario.

In tabulis ſic habetur regula pro comparatione majorum: *ſi non conveniit majus, neque minus conveniet.* Sed hinc ſequuntur falſiſſimè hæc, & alia multa: Petrus non eſt princeps.

Digitized by Google

ceps. ergo non eſt nobilis: non poteſt bibere urnam, ergo nec ſextarium: non poteſt ferre bovem, ergo nec pulicem: non poteſt ediſcere centum carmina, ergo neque decem. &c. quia majus Petro non convenit, ſeu de illo non verificatur, ergo nec minus. Et quidem ſunt propoſitiones negativæ, prout aliqui juxta ſenſum regulæ requirunt, & tamen falſæ. Similia ſequuntur in regula minorum: *Si quod minùs videtur convenire, conveniet etiam id quod magis*, nam malè infero: poteſt bibere ſextarium, ergo & urnam. Poteſt eſſe Rhetor, Nobilis &c. ergo etiam Doctor Theologiæ, Princeps: poteſt ediſcere ſex carmina, ergo & centum: avis poteſt volare, ergo etiam homo: Petrus poteſt mactare pulicem, ergo & bovem &c. quæ illationes & conſequentiæ falſæ ſunt, & tamen (ut videtur) conformes regulæ, & quidem affirmativò modo factæ, ut aliqui requirunt. Hinc alii ut falſas has illationes evitent, dicunt, Comparatione majorum debere eſſe affirmativam, & minorum negativam. Exempla in comparatione majorum dant hæc: poteſt mactare bovem, ergo & muſcam: poteſt bibere congium, ergo & ſextarium: poteſt diſcere centum carmina, ergo & ſex. In comparatione minorum dant hæc: non poteſt diſcere ſex carmina, ergo nec decem: non poteſt bibere ſextarium, ergo nec urnam; & ſic de reliquis jam poſitis, ſi negativo modo invertantur. Verùm, licèt in aliquibus caſibus ſubſiſtat, non tamen in omnibus: contrà enim ſunt alia exempla falſiſſima v. g. à Comparatione majorum. Gigas poteſt induere magnam veſtem, ergo & parvam: vir poteſt elevare cetenarium, ergo & puer: elephas poteſt intrare per magnam portam, ergo & per parvam: templum poteſt ſtare in magno loco, ergo & in parvo. &c. In comparatione minorum fallit invertendo jam poſita argumenta. v. g. Gigas non poteſt induere parvam veſtem, ergo nec magnam; puer non poteſt elevare centenarium, ergo nec vir: elephas non poteſt foramen muris intrare, ergo nec portam &c. Secundò dantur exempla *majorum* negativa, & tamen vera, & ſimiliter *minorum* affirmativa vera v. g. vir non poteſt elevare centenarium, ergo nec puer: centum milites non ſunt contra Alexandrum, ergo nec duo &c. *In minorum* v. g. Grammaticæ ſtudioſus poteſt loqui latinè, ediſcere ſex li-

neas, ergo & Rhetor: elephas poteſt intrare portam minorem, ergo & majorem poteſt. Tertiò contrà ſunt exempla in tabulis Rhetoricæ poſita:

Ut jugulent homines, ſurgunt de nocte latrones,
Ut corpus redimas ferrum patieris & ignem,
Ut valeas animo, quidquam perferre recuſas?

Accedit, quòd iſte modus formandi argumenta, ſit contra regulas majorum & minorum; regula enim majorum eſt in ſenſu negativo, minorum in affirmativo. Pro hac difficultate explicanda.

Nota primò, *majus* aliud eſſe phyſicum & *reale*, id eſt in re: aliud *morale*; in hominum judicio, & æſtimatione; aliud *logicum*, jam etiam *Rhetoricum*, quod eſt in ordine ad formandum argumentum; phyſicè majus eſt aliquid, quod ſuperat alterum naturæ præſtantiâ, ut ſubſtantia accidens, anima corpus, vel quod excedit quantitate, id eſt magnitudine, mole, menſurâ, numero, pondere &c. Moraliter majus eſt, quod ſuperat dignitate & æſtimatione hominum. v. g. licèt Princeps, civis, ruſticus ſint phyſicè & in natura pares, tamen moraliter major eſt Princeps reſpectu nobilis, hic reſpectu civis, hic reſpectu ruſtici, Rhetoricè majus eſt, pro quo fortior & potentior & major ratio eſt ſeu argumentum &c.

Nota ſecundò, deceptionem argumentationis oriri potiſſimum à majoritate phyſica & morali, ex eo enim quòd aliquid ſit majus phyſicè, & in re, putatur ſtatim eſſe argumentum à majori, cum majoritas (ut ita dicam) hìc non ſit deſumenda à re, ſed à cauſa, ſeu ratione; hìc enim agitur de argumento majori, non de re; argumentum autem eſt idem, quod ratio & cauſa: unde illud hìc eſt majus, pro quo major ſtat ratio & argumentum. Ut autem ſcias pro quo ex duobus, quæ inter ſe conferuntur, ratio, in qua conferuntur, ſit major, attende, cui magìs competat, congruat & conveniat hoc, quod dicitur ſeu affirmatur, aut negatur: ideo *ſpectanda eſt major vel minor convenientia prædicati ad ſubjectum*, & non quantitas, dignitas, numerus. &c. Sic ſi dicas: Petrus poteſt bibere congium, ergo & ſextarium, non eſt argumentum à majori ad minus (idem eſt de aliis exemplis falſis ſuprà poſitis) quia licèt congius in ſe, & in

re,

re, ſeu phyſicè ſit major, non eſt tamen major rhetoricè & logicè, ſeu in ordine ad argumentum, hic enim ſextarius eſt major, quàm congius; quia magìs eſt conveniens & congruum, ut quis poſſit ebibere ſextarium, quàm congium: Sic etiam magis competit ſubjecto & rei, de qua agitur, diſcére ſex carmina quam decem. Dum autem dico: poteſt puer ebibere ſextarium, ergo & vir, hìc vir eſt majus (argumentum) non quia vir puero magnitudine corporis eſt major, ſed quia viro magìs competit tam multum ebibere, quàm puero conveniat. Si dicam ruſticus habet jus ad cœlum, ergo & nobilis, eſt argumentum à pari, quia intrare cœlum æqualiter convenit ruſtico, & nobili: quòd enim aliquis ſit nobilis nihil confert ad cœlum; uti nec obeſt, quòd ſit ruſticus. Hac de cauſa uſus eſt author his verbis: *magis convenire minus* (adverbialiter) *convenire*, ut majus ſit cui prædicatum, ſeu id quod dicitur, magìs convenit, competit, & conſentaneum eſt; minus autem, quod cum ſubjecto minorem habet convenientiam. Unde in formandis argumentis à majori vel minori non áttendendum ad illa duo, quæ inter ſe conferuntur ſed ad tertiũ, propter quod inter ſe conferuntur id eſt ad convenientiam, ſeu cui magìs vel minùs conveniat id, quod dicitur. Falluntur itaque illi, qui ſolùm attendunt, an propoſitio ſit affirmativa vel negativa, ex hoc enim præcisè, quòd ſit talis non ſequitur, quòd ſit minorum vel majorum comparatio, ut patet ex allatis ſuprà exemplis ſed attendendum quodnam inter illa quæ inter ſe conferuntur, habeat majorem convenientiam (ut ei magis competat, quod dicitur) quod minorem; & tunc in argumento à majori ponendum eſt id, cui magìs convenit in antecedenti, & cui minùs convenit in conſequenti; in argumento autem Minorum ponendum eſt in antecedenti id, cui minùs convenit, & in conſequenti id, cui magìs convenit. Quia verò tali modo poſitum non ſolet eſſe verum antecedens, niſì in argumento à majori antecedens ſit negativum, & in argumento à minori, non ſolet eſſe verum antecedens, niſì ſit affirmativum, inde fit ut regula pro argumento majorum ſit negativa, pro minorum affirmativa. *Regula enim Majorum* eſt hæc: *Si non convenit quod majus eſt* (ſcilicet logi-

cè non Phyſicè, Rhetoricè & non realiter) *neque minus* (minùs Logicè & Rhetoricè, & non realiter) *conveniet. Minorum* hæc eſt: *Si quod minus* (Logicè & Rethoricè) *videtur convenire* & competere, *conveniet* & competet *etiam id quod magis*. Clariùs res poſita eſt in ipſo Soario, quàm in Tabulis: ità enim ibi à comparatione majorum. Si quod magis videtur convenire, non convenit, nè id quidem, quòd minus (ſubintellige) videtur convenire, conveniet. A Minoribus ſic: ſi quod minus videtur convenire tamen convenit, ergo & id quod videtur magis, ſubintellige) convenire, conveniet. Regula Parium eſt: quando utrique æqualiter convenit, quia ratio convenientiæ pro utroque eſt eadem v. g. pro ruſtico & nobili, par conditio moriendi.

Hactenus dicta breviter. Comparatio eſt collatio duorum inter ſe propter tertium, cum aliqua illatione ſeu ratione. Eſt triplex, Majorum, Minorum, Parium. Majorum eſt: quando à majori ſumo argumentum deſcendendo ad minus. Minorum eſt, quando argumentum ſumo a minori deſcendendo ad majus. Parium, quando æqualia inter ſe confero. Eſt autem Rhetoricè majus quod uni ex duobus videtur magis convenire, quàm alteri; ſeu pro quo eſt major convenientia, ſeu pro quo ſtat major ratio. Minus Rhetoricè eſt, pro quo minor ſtat ratio, ſeu prò quo minor eſt convenientia, ſeu quod alicui ex duobus minus videtur convenire. Par eſt, quando pro utroque eſt par & æqualis ratio, ſeu quando æqualiter utrique convenit aliquid. Dixi rhetoricè majus, quia non curatur hìc an aliquid ſit majus phyſicè aut moraliter, ſed in ordine ad argumentum ſeu rationem, propter quam ſunt loci rhetorici, unde licèt pulex ſit minor phyſicè ſeu in natura elephanto, tamen poteſt eſſe major logicè ſeu rhetoricè in ordine ad argumentum v. g. quia illi magis convenit intrare per parvum foramen, quàm elephanto. Sic etiam nobilis poteſt eſſe major moraliter ruſtico, nōn tamen logicè & rhetoricè, dum agitur quòd ſit moriendum, pariter enim utrique convenit mori.

Regula pro argumento Majorum eſt hæc: ſi id quod videtur magis convenire non convenit, neque conveniet id, quod eſt minus. Hinc patet regulam Majorum eſſe debere negati-

negativam; alioqui ſequitur falſum v. g. Rhetori fas eſt adire latinam concionem, ergo & Ruſtico. Regula minorum eſt: ſi quod minus videtur convenire convenit, conveniet etiam id quod magis videtur convenire. Hinc regula minorum cum ſit affirmativa, etiam propoſitiones debent eſſe affirmativæ in antecedenti & conſequenti: unde malè & falsè ſequitur: Ruſtico non licèt ire ad declamationem, ergo nec Rhetori.

In ordine ad praxin dato quocunque exemplo, vide 1. quodnam ſit majus, quod minus, quod colliges ex dictis, ſi attendas, cui magis vel minus conveniat id, quod dicitur. 2. Vide, an majus ſit in antecedenti, an conſequenti, ſi eſt in antecedenti Majus erit à majori ad minus, ſi eſt in conſequenti, erit à minore ad majus. 3. Vide an ſit juxta regulam Majorum? an minorum? ſi enim ſit à majori, tunc propoſitio debet eſſe negativa; ſi autem non eſt: mox eſt rejiciendum exemplum, quia plerumque fallit. Si verò ſit à minori ad majus, tunc propoſitio debet eſſe affirmativa, alioqui etiam plerumque fallet.

§. XVII. *De locis extrinſecis.*

In his intelligendis tanta difficultas non eſt, unde paucis exponentur. *Præjudicia non ſunt* ſimpliciter exempla, vel res ſimiles (ſic enim ad comparationem vel ſimilitudinem ſpectant) ſed prout judicio ſeu ſententiâ judicis affectæ: unde bene definiuntur: quòd ſint judicia in caſu ſimili lata. Hinc non eſt præjudicium, ſed comparatio, ſi dicas: Ephebus Alexandri ob reverentiam ſacrificii carbonem vivum immotâ manu ſuſtinet, igitur & nos reverentiam ſacrificii habere oportet. Eſt autem ſi dicas: Horatius abſolutus eſt licèt ſororem occiderit, ergo & Milo abſolvi poteſt licèt Clodium interfecerit, hic enim à judicio prius habito, ducimus argumentum ad caſum ſimilem; quod in priori exemplo non fit; ibi enim nulla ſententia à judice lata eſt. Præjudicia etiam vocat Cicero in Miloniana & Verſina, communem populi ſenſum qui condemnationem, vel abſolutionem rei præcedit in populo: eſt enim judicium populi, quod præcedit judicium judicis. Sic poſtquam audivit

Digitized by Google

populus Romanus, quòd ſiculi Verrem eſſent accuſaturi; præjudicârunt illum certò certiùs condemnatum iri. Hoc ſenſu acceptum præjudicium vocari poteſt præſumptio de aliquo abſolvendo vel condemnando.

Fama eſt communis rumor, & ſermo populi de re aliqua ab hoc vel illo facta v. g. omnes clamant hunc cædem perpetrâſſe, quæ noctu facta eſt, ergo videtur eſſe nocens, omnes aut pleríque dicunt hanc eſſe meretricem, hunc adire tabernas, ergo eſt meretrix, potator. &c.

Tormenta hìc non ſignificant pœnam, & ſupplicium à tortore illatum; ſed per metonymiam, effectum illius: eſt igitur confeſſio veritatis expreſſa per tormentum ſeu ſupplicium. v. g. iſte dum torqueretur, faſſus eſt ſe hoc feciſſe, igitur fecit.

Tabulæ hìc ſignificant leges ſcriptas in tabulis olim, accipitúrque continens pro contento. Huc revocantur chyrographa in fœderibus & contractibus data, item literæ ab aliquo ſcriptæ, maximè manu propriâ. v. g. ſcripſit hæc ad hoſtem de nobis, ergo eſt proditor.

Jusjurandum eſt juramentum, quod præſtat aliquis ad probationem rei alicujus. v. g. vir honeſtus jurat à ſe viſum alterum in homicidio, ergo occidit.

Teſtes dicuntur illi qui aliquid affirmant & teſtantur, ſed ſinè juramento. Si enim juramentum accedat, revocatur ad jusjurandum. Ad teſtes reducuntur effata authorum, apophtegmata, ſententiæ, proverbia; item ſymbola, emblemata, & hieroglyphica, quæ ab aliis confecta ſunt. v. g. ab Alciato, Petra ſancta & aliis; apud Cauſinum & P. Maſen in ſpeculo imaginum. Quòd ſi ea nos effingamus, pertinebunt ad ſimilitudinem, in qua emblemata, ſymbola & hieroglyphica fundantur, tunc enim authoritate deſtituuntur, & teſtimonii ratione, cùm nemo ſibi ipſi ſit teſtis. Quod idem intellige de ſententiis, quas orator ipſe conficit. *Quæres an* ſomnia, auguria, oracula ad teſtes revocari debeant? Reſpondeo melius revocari ad præjudicia, ſunt enim quaſi judicia, quæ rei eventum præcedunt, de illáque judicium, & ſententiam ferunt. Sic dum Joſeph Patriarcha ſomniat adorari ſuum manipulum in agro ab aliis, præjudicium divinum erat, illum olim à ſuis honorandum fratribus in Ægypto.

pto. Sic etiam dum Pharao ſpicas ſeptem, & boves in ſomno vidit. Et Nabuchodonoſor ſtatuam, cujus caput aureum, pectus & brachia ex argento, venter & femora ex ære, tibiæ ferreæ, & ultima pars pedum fictilis. Sic mater S. Dominici viſa eſt ſibi gerere catulum ferentem in ore facem S. Xaverius Æthiopem &c. Augurium fuit quando Romulus & Remus de Principatu contendentes vultures vidêre volantes hic ſex, ille duodecim; & quando Cicero jamjam occidendus corvos funibus nauticis inſidentes habuit, uno etiam roſtro togam arripiente, & faciem detegente. Oraculum erat illud. Imperium ſummum Romæ habebit, qui primus veſtrûm, ô juvenes oſculum matri tulerit: oſculum autem matribus ferre properantibus aliis, Brutus terram oſculatus eſt, matrem communem naſcentium. Sic monitus erat Philippus Macedo, ut à quadriga ſibi caveret, hac enim ſe periturum. Hic princeps omnes currus à ſe removit, at confoſſus eſt gladio Pauſaniæ, in cujus manubrio quadriga fuit exſculpta. Henrico Bavaro vox allapſa dixit: poſt ſex; ille poſt ſex dies ſe moriturum interpretans, ad mortem ſe diſpoſuit: his elapſis poſt ſex hebdomadas, tum menſes, denique annos ſe moriturum putavit; aſt in Imperatorem electus eſt. Ad oracula referuntur vaticinia & præſagia, quale fuit, quando S. Xaverius Petro Vellio prædixit moriturum ipſum, ubi vinum in menſa acidum fuerit factum. Alibi præſagia mortis fuerunt roſæ in ſede cuique propria repertæ in hyeme, alibi ſudor lapidis ſepulchralis, &c.

§. XVIII. *De Uſu locorum.*

Jam ſuprà docui, ante omnia ſtatuendam eſſe quæſtionem, tum verò expendendæ erunt ejus conditiones, finità ne ſit, an infinita, conjecturalis, definitiva, an qualitatis, ſimplex an compoſita. Juverit etiam videre an verba in propria ſignificatione accipiant, an in tranſlata v. g. metaphoricâ, quæ eorum etymologia & conjugata. Nec inutile erit verba illa, aliis, atque aliis ſynonymis commutare, ſic enim & quæſtio melius perſpicietur, & copia verborum pro elocutione enaſcetur, nè iiſdem perpetuò verbis propoſitionem

tuam

tuam efferas. Hoc peracto excutiendæ voces omnes quæſtionis ſeu propoſitionis aſſumptæ. Sunt autem principales *prædicatum & ſubiectum quæſtionis*; quibus accidunt aliæ, quæ modificare dicuntur, id eſt, complere ſenſum & ſignificationem. Accipe igitur 1. ſubjectum, & cum eo per locos deambula inveſtigando, quæ ejus natura, ſeu quid ſit? & quomodo ab aliis diſtinguatur, quæ ejus partes &c. Semper verò quod argumentum inveneris ex ſubjecto, in chartam conjice,& annota,idque cum prædicato conjunge, ut videas, quàm aptè rem tuam probet. Excuſſo ſubjecto, ſimiliter age cum prædicato,atque aliis adjectis in tua quæſtione, & cum iis locos percurre. Noli verò anxius hærere in ſingulis, ſed ſi in aliquo eorum nihil occurrerit, tranſi ad ſequentem: quemadmodum enim non omnis fert omnia tellus,teſte Poëta, ſi nec quilibet locus ſemper argumentum ſuppeditat,aut ſi facit non ſemper ſatìs habet roboris ad probandum. Unde monet c. 32. Author; levia & aliena (qualia ſunt, quæ ad propoſitam quæſtionem parùm aut nihil faciunt) eſſe reſecanda & rejicienda,cùm ad perſuadendum,qui finis oratoris eſt, non deſerviant. Placet hactenùs dicta elucidare exemplo. *Sit hæc quæſtio.* An ebrietas homini ſit fugienda. Hæc, licèt reſtricta ſit ad hominem (nec enim de pecore hìc agimus) tamen erit *infinita*, cùm non ſit de Petro, Paulo &c. in particulari, ſed univerſim de homine, ſive is mulier ſit, ſive vir, ſive Chriſtianus, ſive Gentilis. Erit *compoſita*, quia præter *ſubjectum* quod eſt *ebrietas*, & *prædicatum* quod eſt, *fugienda*, accedis modificatum, *homo* cui fugienda dicitur. Unde tria expendenda veniunt, *ebrietas*, *homo*, *fugienda*, Quomodo autem expendi per locos poſſint, oſtendet ſequens paradigma, cum notis in margine poſitis.

PARADIGMA.

Quo per Rhetoricos ordine ſuprà poſito, locos oſtenditur,

Ebrietatem eſſe homini fugiendam.

Nota hoc paradigma exercitio ſcholaſtico declamatum eſſe à juvenibus, ſcutis, quibus ſuus cuique locus inſcriptus erat,

Digitized by Google

erat, inſtructis, efficto ad ebrietatem repræſentandam monſtro, quod oppugnandum ſuſceperant.

Exordium.

Aſſurgite veſtro è pulvere redivivi Eloquentiæ Principes, ſive quos obſoleta in veritatis caligine, ſive quos poſterior in veræ religionis luce, dicendi gloriâ celebres, ſuſpexit antiquitas. Aſſurge Pericles! qui perorando vibrare fulgura, jactare fulmina, omniáque permiſcere conſueveras. Aſſurge Demoſthenes, aſſurge Tulli! tu Romani, Græci alter eloquii princeps, qui verborum impetu, ſententiarum pondere, argumentorum robore, frangere obduratos, percellere ſublimes noveratis animos, Huc aurei oris illuſtria lumina Chryſoſtome, & Chryſologe! qui ſacrâ eloquentiâ tumeſcentes vitia impetere acriter, eluere fortiter, evellere radicitùs ſoliti. Aſſurgite inquam eloquentiæ Principes arripite clypeos, enſes ſtringite, non quos de Vulcani officina depromat Mars bellator, ſed quos ſuo de penu Pallas armata ſubminiſtrat. Non in Martium ſed in artium campum deſcendendum eſt, non gladio, ſed ſtylo, non telis, ſed ingenii acie, non manu, ſed linguâ decertandum, depugnandum. Ecce enim ut monſtrum immane, fœdum, atrox, in humanam irregit ſocietatem, ut ebrietas graſſatur, omni peſte nocentiùs, omni hydrâ capitaliùs, omni Cerbero formidabiliùs. Hæc eſt ſanitatis ſcopulus, opum charybdis, innocentiæ, atque omnis honeſtatis naufragium. Eſt dulciſſimum venenum, blandiſſimum tormentum, rabies voluntaria, ſenſuum ac rationis eclipſis, belluinæ naturæ fœdiſſimum ſimulacrum. Eſt tempeſtas linguæ, animorum turbo, litium furoriſque parens, ſeditionum incentivum, calcar impudentiæ, libidinum fomentum, ſcelerum omnium ſentina, æternæque felicitatis excidium. Et tamen impunè ſuâ dominatur nocendi libidine, exultat diritate, triumphat fœditate. Adeſte igitur! & contra hoc ventris idolum, libidinis monſtrum, generis humani tyrannidem dimicate. Adeſte! & rationum momenta, argumentorum præſidia, verborum lumina, ſententiarum fulmina apportate. Adeſte! adeſte dicto citiùs; periculi gravitas moram non patitur, nè malum creſcat in immenſum. At ubi ſunt? animatverte, inexorabile mortis fatum reſurgendi negat facultatem; dormiunt ſuo in pulvere exanimes, intérque umbras ſilentes, ſilent & ipſi.

Vos

Vos igitur Neo-Rhetores, Tullii nepotes, metum excutite, animos aſſumite, vires exerite veſtras, quibus eorum invicem hac in arena decertetis hodie. Locos Rhetoricæ veſtræ inſpicite, excutete, & quid valoris, quid roboris, à definitione, notatione, reliquiſque argumentorum ſedibus deſumi valeat, perveſtigate, & intrepidè opponite. Non enim ferenda hæc morum pernicies, hominum inſania, rerum confuſio; ſed quâ poſſumus contentione obtinendum, nè graſſetur ultrà; quin etiam enitendum, ut profligetur, aut excidatur. Quòd ipſi præſtare dum adlaborabunt, veſtrum A. A. Aſſenſum, favorémque in auſcultandò conſuetum non ſubtrahite.

Definitio Homo præſtantiſſima creatura poſt angelos fit turpiſſima per ebrietatem, ergo ebrietas homini fugienda.

Ea eſt hominis reliquas ſuper animantes præeminens dignitas, ut non ſolum os ſublimè ferat, cœlúmque tueri poſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus; ſed intellectu rerum cauſas, cœlorúmque motus perſcrutari, finem reſpicere, ac vitæ ſuæ rationes ad certam normam moderari. Atque hinc eruditiſſimorum hominum enata ſunt præconia. Triſmegiſto illi antiquitatis Numini, homo magnum eſt miraculum, in quo rerum omnium perfectionem ſit reperire: Pythagoræ Deus eſt mortalis, Platoni divinum genus, Plotino univerſum quoddam. Lucretio divinæ auræ particula, aliis rerum ſublúnarium faſtigium, aliis creaturarum compendium, aliis divinæ naturæ imago, deitatis ſimulacrum, aliis mundi ectypon & finis, aliis quòd ſol inter ſidera, aurum inter metalla, inter flores roſa, Helena inter formoſas, Imperator inter Reges: una una hunc prætergreditur Angelorum felicitas, à quibus paulò minor effectus, reliqua tranſcendit, reliquis imperat, & dominatur. At quò proh dolor quò tandem turpitudinis, ac fœditatis ſe abjicit tam illuſtre plaſma, quò vilitatis ſe præcipitat tam excelſa, & nobilis progenies! quoties ebrietatis vitio ſe commaculat. Fit enim fædiſſimum, ventris mancipium, ſordium receptaculum, abominationum ſentina ac vómica, lerna malorum omnium. Exuit humanæ rationis, quâ animantia cætera vincit, formam, lutulentæ ſuis induit, omníque bruto deteſtabilior inſenſato, immobilíque trunco abjectior efficitur. enim verò, quàm torpent ſine robore membra, ſtipiti, ſaxóque haud difformia! veluti vitâ vigoréq; ad agendum præ-

Partium enu-

dim

dita non eſſent: quàm manus ac pedes uſu motúque deſtituti! quorum dexteritate mira in omni arte opera fabrefieri novimus! quàm caput mentis regia, atque unum facultatum animi inſtrumentum in gyros vertigine agitur! ut ædes atque omnia ſuo cum cerebro verti opinetur, atque inde in præceps truncus homo perſæpè volvitur, mactatæ in ſterquilinio ſui, quàm viventi beſtiæ ſimilior. Quàm oculi, quibus pulcherrimam cœli terræque faciem ſpectare datum eſt, caligine ſuffuſi! nec hominum, nec viarum, nec rerum rôrunt diſcrimina: quàm lingua cujus ope animorum ſenſa revelare, ac humanam ſtabilire ſocietatem fas eſt, nec eloquendi, nec guſtandi retinet facultatem! quàm auditus, quo aliorum in nos voluntatem percipere, ſapientiam atque artem ediſcere valemus, confuſo ſtupet ſonitu! Quid de mentis neceſſe queri dotibus: quando memoriæ, cujus adminiculo præteritorum & abſentium recordamur, facultas interturbatur: intellectui, qui perſcrutatur omnia, virtus adimitur, atque acies hebetatur: ratio, quæ facultates & opera moderatur, ſopitur, & tollitur: voluntati deniq; quâ dominamur omnibus, libertas præpeditur. Videte, quid in homine una non procreet ebrietas? quàm membrorũ ac rerum ordinem, uſúmq; perturbet: quàm hominem ſuâ formâ deſtituat? atq; à nobili naturæ ſuæ conditione, in præceps agat. Et hominem non dedeceat? ab eadem non removeatur, quàm longiſſimè? Ipſam adeò nominis noſtri originem attendite, & ſenrietis naturæ diſſonam ebrietatem: quæ nimiâ illâ liquorum inundatione nativæ origini adverſatur. Meminiſtis hominem ab humo nuncupatum, de qua in primo ſui exortu productus eſt. Verùm nónne humo ac telluri ea congenita eſt indoles ut arida & ſicca, non humida, non liquida eſſe appetat? aquæ frigus & madorem, aëri ſubtilitatem, igni calorem natura parens indidit: at terræ ſiccitatem ariditatémq;. Hinc eſt, quòd dum quidpiam proferre germinum, parturire florum, ſementis educere, & ad maturitatem producere geſtit, non valeat, ſi nimia humorum, ab aquæ, ſeu imbrium effuſione ingruentium, turgeat redundantiâ; ſed in putredinem in fætorem abortit flores, & germina, in cœnum, ac fimum, culmos, & ſpicas convertit; quin ipſa diſſolvitur, deperditâ velut baſi ſoliditate, inutile vel ad figenda veſtigia elementũ

mentis Omnia membra hominis pervertit ac uſu ſuo ſpoliat, ergo eſt homini fugienda.

Notatio. Homo ab humo, humus autem humoris exceſſum refugit, igitur & homini fugienda ebrietas.

Quid

Quid verò experimur aliud in homine temulento? vivus, vivus in adipem, in phlegma, in catharma, in hydropem, in putredinem, & fœtorem abit, diſſolvitur, diffluit, vivum cadaver, telluris inutile pondus. Ecquid igitur tandem agimus? quod tellus invita, reluctánſque patitur, nos ſponte nobis accerſimus? affundimus ipſi liquorum intemperiem, quibus corpus nativúmque nexum diſſolvimus? itáne nos deperimus? ut interitum aut boni ſaltem incrementum ipſi præpediamus Homines ſumus ab humo; moderato ad fœcunditatem operum, humore opus habemus; temperantiam teneamus, fugiamus exceſſum, & redundantiam. Tum enim verò eos proferemus fructus, quos generis noſtri conditio expoſcit ab unoquoque. Hominis enim cùm indolem nacti ſimus, non ſtipitis, non belluæ, ea nos agere, ac præſtare addecet, quæ humanæ non belluinæ indoli conſentanea ſunt, & conformia. At, amabò edicite, quid humani elucet in eo, qui impetum, & libidinem ſequitur, honeſtatem ac virtutes penſi habet, qui artes laboréinque non colit; qui vitam inter fumantes tabernas otio, aut vino obrutus; inerti ſomno tranſigit? quid humani in eo? ingerit ut egerat; haurit ut vomat; helluatur ut inſaniat? qui ratione non utitur, ſenſibus etiam deſtituitur, jacet velut exanimis, ſinè viribus, ſinè motu viventium indice; aut ſi quis in eo eſt non hominis at bruti eſt, Liquoribus enim innatat, ut mergus, in ſordibus volvitur, ut ſcarabæus, grunnit, ut porcus; rudit ut aſinus, furit ùt leo; fœtet ut hircus, vomit ut canis; ſaltat ut caper, murmurat ut urſus. En multiplicem in uno homine belluam, non hydram ſepticipitem; at centicipitem; tot enim in eo brutorum formas intueri licèt, quod ferarum mores unus exprimis helluo. Quamobrem ſi Diogenes homines requirens in hujuſmodi farinæ gregem delaberetur, jure fuſtibus abigeret ut pecora, in quibus humani nihil, ac honeſtatis promicat. O quò tandem, Deum immortalem! devolvitur fœditatis? adeòne nos naturæ piget, ac pudet noſtræ, ut ferinos potiùs referre mores, quàm humanos eligamus? Næ verè vaticinatus es Rex Idumææ, dum ingemuiſti: Homo, cùm in honore eſſet non intellexit, comparatus eſt jumentis inſipientibus; & ſimilis factus

Conjugata. Nos homines ſumus non bruta igitur humanos actus præſtare debemus non belluinos.

ctus eſt illis, per mores belluinos. At enim oggeret aliquis, homo cùm animal ſit, & ſentiendi polleat facultate, poſſe brutorum exercere actus, nec ejus naturæ repugnare, ſi ſenſibus ad libidinem indulgeat. ô veſaniam! ô cæcitatem interpellantis! ità nimirum ebrietas rationem ſuſtulit homini, ut non ſentiat ab animalis ſorte, nullum ſibi præberi argumentum ad ſectandam temulentiam. An enim bruta ejus effrænis ſunt cupiditatis, ut poſtquam ad ſatietatem ſitis ardorem reſtinxerunt, ampliori ſorbitione ventrem impleant, ac diſtendant vaſis inſtar? an non quemadmodum pabulum oblatum ſatura reſpuunt, ac rejiciunt vertice, pedibúſque obluctando, ſic & potum redundantem? quiſquis igitur animalis ſe naturæ participem gloriatur, agat enim verò quod brutum, potet, hauriat, ſed ad naturæ duntaxat neceſſitatem, ad ſitis refrigerium, non ad libidinem, non ad cupiditatem oculorum, non ad rationis naufragium, non ad naturæ horrorem, non ad nauſeam, vomitúmque, hæc enim bruta non agunt, hæc refugiunt, hæc averſantur ac rejiciunt. Et verò ſinamus, id agere bruta, admittamus hanc iis inexplebilem naturæ cupiditatem ut ultrà, quàm natura expoſcat, liquidis ſe immergant, & impleant, adhuc tamen erit ob quod homini ingluvies ejuſmodi non ſit concedenda, ſed removenda; repugnat enim ea in homine pars, quâ brutis longè ſuperior eſt ratio, obſtat intelligendi facultas, quam animantia cætera ſortita non ſunt. Conſtat animalis indole homo; ſed & ratio eidem addita eſt: præditus eſt ſenſibus; ſed & diſcurrendi pollet virtute hæc verò uti priore illâ præſtantior, ac eminentior eſt, ita præeſſe, ac dominari eidem opus habet, non ſubeſſe, non ejus ſequi libidinem, ac cupiditatem ſenſibilem. Ratio enim operationum norma, ratio morum regula, ratio potentiarum animalium amuſſis eſt conſtituta, ut quæ ſola videt, quid naturæ noſtræ expediat ad finem præſtitutum, quid legibus conforme, quid honeſtati, ac decori ſit conſentaneum. Videt hæc verò quàm ſibi hæc inſana potandi licentia officiat, quàm ſe debitis in actionibus remoretur efficiendis, quàm animum à ſuperna felicitate avertat, terreníſque immergat, quàm ſanitatem corporis infringat, ac ſeipſam evertat: qua ex cauſa non poteſt, non eidem adverſari, eámque refugere,

Genus, Homo eſt animal, animalia autem in bibendo modum non excedunt, ergo nec homo debet excedere.

Forma ſeu ſpecies Homo eſt animal præditum ratione, exceſſus autem eſt contra rationem, ergo homini fugiendus.

ut inimicam. Quantùm igitur à vera, rectáque ratione exerras, quiſquis hominem in vitæ functionibus brutis æquiparas. Poterit ergo hæc ad ſitis, & ventris exceſſum, ſupergrediantur naturæ neceſſitatem, & capacitatem; at homo rationis compos, ratione metiatur bibendi cupiditatem, comprimat potandi libidinem, teneat mediocritatem, habeat licèt ſentiendi virtute cum animali communionem. Namque velut aurum, quamvìs commune quidpiam cum reliquis habeat metallis, quod tamen præſtantiâ valoréque præeminet, etiam pondere ſupergreditur, naturâ ipſâ ordinante. Non aliter homo quantumvìs commune quid cum brutis nactus ſit in ſentiendi facultate; præcellere tamen in eo oportet illud, quo iiſdem excellentior ac ſublimior reperitur. Ut igitur aurum reliquis pretio ac pondere prævalet metallis, ità majoris in homine ſit, fiátque ratio eſt neceſſe. Eſt tamen, in quo hominem ab auro diſſentire ac diſcrepare animadverto; pondere illud nativo in inferiora eò magìs deprimitur præ metallis aliis, quò nobilioris eſt indolis; at hominem non ad infima quæque dejici, non terrenis ac ſenſibilibus immergi convenit, ſed alta, cœleſtia, atque æterna toto mentis affectu, niſu, ac contentione conſectari. Auri quippe centrum in viſceribus eſt globi terreſtris, ſcopus hominis, ac terminus ſuperna, ad quem Dei favore conditus eſt, beatitudo. Ad quam quidem aſſequendam, quid ebrietate pernicioſius? quid ſobrietate utilius? ebrietas enim rationem ſubvertit, ſobrietas conſervat, ebrietas mentis aciem obtundit, ſobrietas acuit: ebrietas vaporum caligine cerebrum obfuſcat; ſobrietas depurat, ac ſerenat: ebrietas fædas rerum imagines ingerit; ſobrietas à fæditate repurgat, aut diſſipat: ebrietas ſenſum ad inferiora ſolùm deprimit; ſobrietas ad ſuperna attollit & elevat: ebrietas in libidinem ac impudentiam projectum efficit; ſobrietas pudorem tuetur, ac honeſtatem; ebrietas tædium parit cœleſtium, ſobrietas orexim excitat: ebrietas ignavum ad bonum, ſobrietas alacrem, atque expeditum ad virtutem reddere conſuevit. Non enim corpus replet humoribus at excitat; non torpere facit ſenſus, at facilitat; non aggravat ſed allevat, & attollit. O cognatam igitur ſupernæ felicitati ſobrietatem! ô adverſam eidem ebrietatem! Et hanc præ illa deligamus.

Simile ab auro

Diſſimilitudo in auro.

Contraria. Ebrietas & ſobrietas.

Digitized by Google

ligamus, expetamus? vitium præ virtute, torporem præ alacritate, cæcitatem præ mentis acumine, veſaniam præ intellectûs perſpicacia? Excutite igitur omnem de ea admittenda cogitationem, cane pejus & angue refugite, abhorrete, & toto pectore in ſobrietatem feramini, animis veſtris ſalutarem, corpori proficuam, ad exoptatam beatitatem. Quin & hoc emolumenti apportat ſobrietas; quòd boni nominis famam tueatur, quam ebrietas fœdiſſime commaculat, ac peſſumdat. Quàm enim infames ſint helluones, tempus indicat, locus deſignat, loquuntur ſocii. Dies non ſufficit, in noctem protrahuntur compotationes: at nox quorum non ſcelerum parens? nox & amor vinúmque nihil moderabile ſuadent: excutit nox fronti pudorem, impudentiæ pandit libertatem obducto tenebrarum velamine, inflammat amor, impellit generoſus Bacchi, Ceteríſque liquor, in omne facinus, in omnem turpitudinem. Famulatur & locus taberna, otioſorum, libidinoſorum, petulcorum; impudentiſſimorum, ac perditiſſimorum hominum receptaculum, omnis pudoris atque honeſtatis vorago, omnium ſcelerum officina. Quare ſi Muranæ in Aſia fuiſſe non caruit luxuriæ & infamiæ ſuſpicione; quid ſentiemus dies, noctéſque egiſſe in hujuſmodi malorum lerna? Et adeſt ſceleratiſſimorum hominum colluvies, lenones & pellices, ganeones & fumivenduli, aleatores, crumeniſecæ, ſcurræ & homines nauci, quibus omnis in moribus levitas, in verbis procacitas, in factis turpitudo, qui non minus ad loquendum, quàm audiendum projecti, quidvis ſibi licere arbitrantur, nullius boni habitâ ratione. Quod ſi igitur.

Adjuncta hominis ebrii, ſocii nimirum, tempus & locus dedecent hominem ergo & ebrietas

Noſcitur ex ſocio qui non cognoſcitur ex ſe.

Quàm fœda & infamis ſit helluonum conditio facile eſt perſpicere. Et quanquam abeſſet aliorum depravatorum ſentina, ſoláque afflorer potatorum turba, non poteſt tamen non eadem combiboni vergere in dedecus & opprobrium. Illi enim ſunt: qui honeſtatis & humanitatis exuti formam, nullâ provocati ſiti, jejuno perſæpe ventriculo, reluctante appetitu, inexplebili tamen ardent cupiditate, quoties vel oculos, vel mentem cyathus ſubjerit. Tum enim verò congium arripiunt, rictum in immenſum diſtendunt, infundúntque torrentis inſtar velut Ætnæ incendia re-

ſtincturi. Illi ſunt quibus lingua faucéſque ſunt aridæ, etiam dum ſtagnantibus innatant humoribus, ingerunt ut egerant, bibunt ut vomant canum more, neque deſiſtunt, donec ratione ſepultâ, corpus etiam collabaſcat liquore obrutum. Bellum itaque minimè bellum indicitur, concertatur poculis, multiplicantur ſalutes; provocare & provocari, vincere & victis inſultare, hìc gloria & triumphus, victis probrum & ludibrium habetur. Quæ demum hæc morum! hæc temporum perverſio! in flagitiis, collocare gloriam, contemnere ad bibendum ſegnes, extollere potentes, ebriis laudem, ſobriis contumeliam irrogare? Et tamen cum hujuſmodi Epicuri de grege porcis habere commercium: fraternam inire ſocietatem probroſum non ſit, neque ignominiæ obnoxium.

Antecedentia. Ebrii pecuniam prodigunt, debita contrahunt, tempus perdunt.

Interim verò dum ſic aſſidetur combibonibus, dum evacuantur Scyphi, & dolia, diſſolvuntur in crumenis æra, exhauriuntur opes, nomina in tabernis contrahuntur; tempus verò rerum omnium pretioſiſſimum deperit, & diffluit cum liquore, quod muniis, & negotiis tribuendum erat, ad rem familiarem, ſeu agendam, ſeu conſervandam. Quid enim ſub hæc œconomiæ ſolertia? quid ſtatûs officiíque rationes? quid uxor, quid liberi? nulla de his omnibus cura, ac nè quidem recordatio. Inculti obſoleſcunt agri, domus aëris ventorúmque injuriis interit, laſcivit aut ſtertit familia, otiantur liberi, uxor, quod libet agit,

Conſequentia Penuria, abjectio, confuſio.

artis ſordeſcunt inſtrumenta, negotia hærent intacta, lites indiſcuſſæ, munia neglecta. Hinc abliguritis unde unde præhabitis opibus, domi rerum penuria atque egeſtas, uxor liberíque ſinè veſte, ſinè pane, familia ſinè ſtipendio, crumena ſinè pecunia, creditores ſinè ſolutione; hinc lites & jurgia inter domeſticos, & extraneos, hinc à publicis muniis amotiones, hinc fidei honoríſque diſpendium, probrum, vincula, carceres, quæ aliáque complura ex helluandi conſuetudine emanant & conſequuntur.

Repugnantia.

Et verò quo pacto res familiaris ſumat incrementum ſi diu noctúque ad vitra & vaſa deſideat ebrius? aut inerti ſomno vinóque ſepultus ſtertat? labore augetur res familiaris; otium colit ille; præſentiâ heri ad opus ſtimulatur familia; abſens ille in caupona: vigilantiâ ac induſtriâ, negotia promoventur; hanc ille procul à ſe rejicit: curâ ac ſolicitudine opes, ac honores accumu-

lantur:

ſantur? hæc longè à ſe amandat: ſpe aluntur creditores; hanc illis excutit potatoris profuſio: lites ſtudio componuntur; hoc ille refugit, ac abhorret. Quid aliud itaque ſequi neceſſe eſt, ex tam diſſonis ac repugnantibus ebriorum moribus, quam opum, quàm honorum, quàm bonorum omnium jacturam, malorum incrementum. Hìc jam quiſque ſecum reputet, quæ rerum foret confuſio ſi natio omnis, ſexus omnis, ætas omnis calicibus vacaret epotandis, ſi nullus curiis ſenator, judiciis judex, regno Rex præſideret, non dux exercitus, non Conſul cives gubernaret, non miles mænia cuſtodiret, ſed omnes in taberna helluarentur. Quis negotia diſponeret, lites dirimeret, bellum adminiſtraret, hoſtes repelleret? & unde alimenta eduliáque ad depellendam famem, unde veſtimenta ad frigoris, caloriſque injurias, ac nuditatem tegendam? ſi nullus in agris, in horreis agricola, in piſtrino piſtor, in coquina coquus, in macellis lanio, in officina ſutor aut ſartor? quis araret, ſereret, meteret, trituraret, moleret, pinſeret, pecudes abduceret, laniaret, appararet in eſum, quis pannos ac veſtes conficeret; imò quis æra congregaret exponenda cauponibus? ad emendos cyathos, merum & zythum? imò quis ſcyphos efformaret, quis Cererem coqueret, quis vites coleret, quis uvas colligeret & exprimeret, ſi in tabernis otiarentur omnes? quis tabernas ipſas erigeret? nimirum neceſſe foret ſegetes creſcere, ac maturare ſinè cultore, panem conflari ſinè piſtore, amictum parari ſinè artifice, ædes ſurgere ſinè fabro, edulia venire ſinè foco, & coco, argentum cudi ſinè malleo, terram erui ſinè foſſore, zythum atque vinum affluere ſinè labore: alioque enim humana perdurare nequiret ſocietas, ſed in chaos redigerentur omnia, fame ac nuditate contabeſcerent. Verùm quænam tandem recenſitorum malorum cauſa & origo? anne liquor granis frumenti aut uvarum expreſſis? fallimur, ſi hoc ſentimus. Ad virium reſtaurationem, animique hilaritatem, vinum. (idem de Cerere ferendum judicium) à numine conditum eſt. Enim verò ſi in potu aſſumendo congrua teneatur menſura, ſi neceſſitatis leges, ſitis limites non tranſcendantur, ſi nativæ vires ultra modum, ac capacitatem non obruantur, nunquam ad temulentiæ flagitium quempiam videbimus devolutum. At

Amplificatio utriuſque loci præcedentis.

Cauſarum genera Efficiens inordinata potûs cupiditas.

Finaliter mo-

Digitized by Google

vens voluptas materialis liquor vini aut cereviſiæ. Formalis forma ebrii.

plùs ultrà, fulgurans in vitro allicit vini Zythíque color, oculóſque tentat, incitat ad delibandum appetitus, impellit guſtus, & ſiquidem quali infuſione non expletur, nec extinguitur, nullus modus, menſura nulla eſt infundendi, donec lingua gravetur, guttur reluctetur, manus concidant, ratio ſopiatur. ô homo! ſi tamen homo es, qui ratione non moderaris appetitum? quid agis? quò imprudens ab una te rapi brutali ſinis cupiditate? cur ratione eandem non moderaris? non refrænas, non comprimis? una voluptas, una titillatio, quæ liquoris meatu ſentitur, allicit, inducit, impellit. At quam brevis eſt illa, heu prope momentanea! nec enim demulcet, ac blanditur deinceps, ubi in ſtomachum demerſus eſt Bacchus, aut Ceres, ſed quouſque palatum, guttúrque permeat, afficit & recreat, quod unius anhelitûs intervallum non excedit. Quàm verò etiam tenuis, quàm remiſſa illa eſt delectatio? imò quàm vilis? quàm abjecta? ab aqua námque virtute aliqua vitis, aut frumenti imbuta capitur, & hauritur, eáque ex cauſa vitis, aut ſementis pretium, ac æſtimationem non exſuperat. Et tu rationis, ac honeſtatis jacturam potiùs, quàm illius pati mavelis? imbrium aquarúmque liquores, vitis ſementiſque ſuccum pluris quàm rationis ducas imperium? ô cæcam cupiditatem, ô cupitam cæcitatem! quò enim te præcipitas, quò devolveris? ad imam uſque rationis ſubverſionem, quâ belluis non impar effectus, invitus ac reluctans, impetu in quæque raperis, liquorum æſtu jam ſuſtolleris, nunc gravitate deprimeris, nec manuum nec pedum, nec virium tuárum potens. Lurida interim ſqualet facies, diſtorti capilli, oculi caligantes, fædus narium meatus, fædus oris hiatus, fædus halitus, fæda eluvies, grunnitus & ronchus. Quid multa? bruti nôn hominis imaginem in corpore humano licet intueri. Ubi verò vini Zythíque virtus incaluit ac invaluit, tum verò per membra diffundit ſe omni toxico crudeliùs, & immaniùs, ſi dolores ſpectes: caput enim excruciat, viſcera laniat, cor lancinat, nervos arteriáſque pedum ac manuum contorquet, unde innumera morborum progenies. Hinc enim capitis vertigo ac ſuffuſio, oculorum caligo ac lippitudo, narium ſordes, fædæ tuſſes, corruptus halitus, apoplexia, colica, phthiſis, chiragra, podagra, & ſexcenta morborum

Effecta Ebrietatis.

Digitized by Google

rum tormenta, quæ corpus humanum miſerabile ſpectrum efficiunt, tandémque enecant. Prætereo hic libens animi damna, in quæ hominem conjicit ebrietas, dum verecundiam removet, in libidinem concitat, jurgia accendit, impellit in cædes, & funera chariſſimorum. Illa ſolum commemoro, quæ corporeis ingruunt ſenſibus, ut judicetis, dignumne ſit tantillam tantis cruciatibus emere voluptatem, & tot membrorum lanienam invehere, ut fluxa liquoris illecebrâ palatum afficiatur. Iniquum profectò, ac inſanum cenſebitis omnes, quando cenſent ipſimet, qui blandientis ebrietatis illecebrâ deluſi ſunt, poſtquam in morborum torcular ſe delapſos perſentiſcunt. An non enim podagræ aliorúmque morborum aculeis confixorum helluonum in ſtrato decumbentium lamenta audiiſtis, & execrationes? ô dementem me! qui bibonum inductus cohortationibus; vim naturæ intuli, ac hauſtâ aliorum ſalutem eam deperdidi, ô veſanum; qui breviculæ voluptatis ergo tantis me doloribus indui, ô infauſta dies, ô infelix hora, quâ me in tabernam, in hoc illudve ſympoſium contuli, ô lingua nunquam non ſitiens; quid me ſic infatuâſti; ô ſuperi; quantis ſuppliciis puſillum voluptatis in me plectitis; ô dolores quàm me lancinatis, quàm torquetis: ſatius foret me gladio confodi ocyus, quam tantis in equuleis vitam protrahere. Utinam me liquoris dulcedine abripi paſſus non eſſem; darent ſuperi revaleſcere; darent ad primum ſanitatis redire vigorem; quàm ego tabernas, quam helluones refugiam, quam ori ſemper amplius appetenti frænum injiciam. Hæc querulantur, ſed fruſtrà, quando morbi virus ſemel venis infuſum expelli ſe non ſinit. In veſtra id poteſtate eſt, qui hac peſte necdum præoccupati eſtis, ſi combibonum commercium ac Bacchi, Cereriſque redundantiam velis, remíſque fugiatis. Et quid ni fugiatis? ſi enim virus ſumere abhorretis, eſto colore blandiatur, ſaporis dulcedine delectet, & alliciat, quod noxium ſanitati, ac mortiferum prænoſcitis; an non id ipſum ad temperandum à potûs exceſſu vos inducat, in quo perſpicitis eam latere vim, quâ vires corporis enervantur, ſanitas infringitur, ægritudines invehuntur, mors denique acceſſitur. Refugeretis calicem maſſico opi-

Amplificatio hujus loci.

Comparatio

optimo repletum; ſi in eo admiſtum quis toxicum aſſereret: par igitur ac æquum eſt, eam vos refugere in potu ſuperfluitatem, ex qua eandem membrorum, ac vitæ corruptionem emanare eſt compertum. Quæ cùm ità ſe habeant AA. quid ſupereſt ut ad hoc ebrietatis monſtrum debellandum afferamus ultrà? an tabulas, an teſtes, an præjudicia, an famam, an jusjurandum, an tormenta deſideratis? fruſtra hæc, nec enim opus jurejurando, ubi fæditas per ſe liquet: neque tormentis, ubi ebrietas ipſa carnificem agit, membra hominis dilaniando, & ſecretum extorquendo. Fama ſuâpte ſponte divulgata, quâ Germani aliæquæ nationes ebrietatis ſtudioſi peſſimè audiunt apud omnes. Nec reliqua deſunt, ſi quis pondus ab his derivare deſiderat; ſed brevitati conſulimus, & ſapientiæ veſtræ, cui etiam pauca dixiſſe ſufficiat. Hoc agite ſolùm, ut quæ in medium allata ſunt, pondus apud vos habeant, præſertim dum ebrietatis dulcedo quempiam aggreſſa, attrectaverit. Tum enim verò quiſque meminerit ſe hominem pulcherrimum mundi ac Dei Simulachrum, nè ſe ventris mancipium, & ſordium cloacam conſtituat. Tum membrorum ſuo in corpore præcellentiam expendat, ne eorum uſu ſe ultrò deſtituat. Tum ab humo ſe ſumptum recolat, quam nimio liquorum affluxu in cœnum abire non ignorat. Tum ſe hominem non brutum eſſe cogitet, à quo humanos non brutales actus oriri oportere non ignorat. Tum ſe animali quâdam ſenſuum communione ſociari non excidat, & cum brutis abhorrebit, quidquid ultra neceſſitatem oggeritur. Ubi verò ſe bruta ſupergredi intelligendi facultate, in mentem venerit, tum ratione ſibi metiendam corporis refectionem meminerit, non appetitûs libidine: hanc enim Ducem quiſquis non ſequitur, quid habet amabò quòd à brutis agi non comperiet. Et tamen hæc præcellere hominem oportet virtutis obſequio, honeſtatis amore, utilitatis ac poſteritatis ſtudio. Ubi verò virtus? ſi vitium ſectatur temulentiæ; ubi honeſtas? ſi famam ſuam fædiſſimorum hominum commercio, ac propudioſæ tabernæ, ac noctis uſu commaculat? ubi poſteritatis ſtudium, ſi nulla prolis educandæ, familiæ adminiſtrandæ, hæreditatis conſervandæ, negotiorum componendorum eſt cura? nulla capitur cogitatio. Ah proſcribite, procul-

Loci extrinſeci.

Epilogus conſtat enumeratione poſitorum argumentorum.

Digitized by Google

proculcate hujuſmodi hominem AA. nec enim ferendus eſt inter homines, qui humano generi, ſuâ ignaviâ, otio ac temulentiâ creaturus eſt exitium. Nec illius vos tangat commiſeratio, quiſquis ab hoc vitio deſiſtere renuit: brutum enim cenſendus eſt non homo, qui rationem mergit exceſſu, vitam voluptate metitur, rei viliſſimæ amorem honeſtati præfert, ac, ut paucis dicam, nihil humanitatis in moribus repræſentat. Quis tam cæcus eſt, ut cùm abhorreat ac deteſtetur morborum lanienam, capitis, manuum, viſcerum, pedúmque dolores, tamen non refugiat horum malorum originem, potûs exceſſum. Vos verò quibus ſanitas in votis, virtus cordi, honeſtas amori eſt, amate ſobrietatem, ſobrietatem ſectemini, contenti naturæ ſitim explere: ingurgitare verò, atque ventrem obruere ut inſanum, ut belluinum deteſtemini, ac refugiatis.

PARADIGMA.

BREVIUS.

Laus Eloquentiæ ſeu Rhetoricæ per omnes locos.

Tanta ſunt Eloquentiæ præconia, ut ubi principium, ubi finem capere oporteat, dubiùs hæream. Si enim naturam ejus comtemplet, invenio *artem* eſſe, & facultatem, quæ *optimis ſententiis verbiſque lectiſſimis* ad auditorum aures, & animos *ſe effundit*, velut mentis interpres, morum Magiſtra, vitæ norma, animorum Domina & Moderatrix. Si partes in quas ſecatur diſpiciam, comperio, quòd fortiſſima rationum momenta adinveniat; quò quid melius? quòd eadem pulcherrimam digerat; quò quid accommodatiùs? quòd illa verborum coloribus ſententiarum luminibus illuſtret; quò quid ornatius? quòd denique memoriæ commendet, & ad audientes proferat gratiſſima vocis ac geſtuum moderatione, quò quid humanæ ſocietati opportunius? Quàm quidem ejus præcellentiam innuere voluerunt ſapientes, qui ab *eloquendo Eloquentiam*, ab antiquato Græcorum ρέω *Rhetoricam* vocitaverunt. Quare ſi *Eloquentes*, & dicendi facultate præditi præconio digni ſem-

Definitio. Partium diſtributio. Notatio. Conjugata.

Digitized by Google

per ſunt habiti, quis ambiget *Eloquentiam* dicendíque fa-
Genus
cultatem præconio dignam, cujus beneficia idipſum ſunt
conſecuti. Hinc eſt quòd in *artium* & quidem *liberalium*
Species
cenſum repoſita ſit, ut pari cùm iis haberetur in pretio, quæ
non infimum inter eas locum occupat. Et verò hæc ipſa eſt,
Simile
quæ reliquas *oratione facit ſplendeſcere*, dicendi gratia ra-
diare, quando earum arcana diſertè expromit, leges & com-
moda concinnè explicat & dilaudat. Mihi quidem horto
omnigenâ florum proſapiâ conſito ſemper ſimilis viſa eſt
Eloquentia. Quemadmodum enim ille illuſtrium illorum
germinum decore, non oculos ſolùm delectat, ſed & ta-
ctum, odoratum ipſóſque animos ad ſe rapit: ſic Eloquen-
tia non ſolùm aures lenociniis afficit, ſed & vi ac poteſtate
mentes hominum permovet, & trahit in ſenſum, quem vo-
Diſſi-
mile.
luerit. In hoc tamen inferior longè eſt illa florum gloria,
quòd ætatem non ferat, ſed breviſſimo temporis decurſu e-
marceſcat. At Eloquentiæ decus æternitatem ſpectare po-
teſt, ſi chartis æríque commendetur, námque etiam poſt au-
thorum fata mutæ loquuntur oratorum linguæ, perorat ſi-
lentium. Et præconiis laudibúſque digna non ſit; quin imò
Contra-
rium.
digniſſima eſt. Ita judicat vel ipſum naturæ beneficio om-
nibus gentibus inſitum aurium judicium, quibus *odio* eſt
verborum *barbaries*, horrori incultus neglectúſque ſermo,
abominationi numerorum aſperitas, quò quidem fit mani-
feſtum *gratam* eſſe politam, cultámque *dicendi copiam*, ar-
ridere animis, placere auribus: Atque inde quantum prio-
rem deteſtantur, tantùm hanc comprobare, & extollere lau-
dibus eſt neceſſe. Nimirum argumentorum vigore robuſta
Adjun-
cta.
eſt, partitione eorundem concinna, rerum & verborum grá-
tâ ſuavis, comis, erudita, liberalis, affectuum varietate vi-
vida, ſententiis gravis, & admirabilis, quô non poteſt non
Antece-
dentia.
fieri laude condigna. Sed & illa eſt quæ excuſsâ ignaviâ &
torpore *appoſitè dicendi leges* conſectatur, *imitatione* præ-
ſtantiſſimorum Oratorum combibit, & *exercitatione* in u-
ſum deducit infractâ conſtantiâ: unde mirum non eſt eſſe
Repu-
gnantia.
cultu, & vultu tam mirificam. *Non* illa perplexo rerum or-
dine *confundit* audientium animos, *non* verborum negle-
ctu *offendit aures*, non hiulca numerorum junctura exa-
ſperat, non inconditâ vocis ac geſtûs evibratione patienti-
am ex-

Digitized by Google

am exercet, ſed optimis ſua promit ſententiis verbíſque lectiſſimis. *Finem* enim ſibi unicè præfixum habet, verborum decore & rerum pondere *ſuas in partes*, quas ſectatur honeſtiſſimas ſemper, *pertrahere* audientium animos. Hinc eſt, quòd non qualem qualem ſuæ diſciplinæ cultorem ſibi depoſcat, ſed qui probitate prudentiâque inſtructus celeres & acûtos ingenii nactus ſit motus, memoriam facilem, latera firma, canoram vocem, ſolutam linguam, oris ac totius corporis conformationem: qui rerum omnium etiam abſtruſiſſimarum peritiâ imbutus de ſingulis valeat diſceptare, cùm res univerſas ſibi Eloquentia in materiam vindicet, ut eas deinde in ſua diviſas membra troporum floribus exornet, figurarum apparatu illuſtret ac fæcundet: demúmque proferat ad audientes cum aptiſſima vocis & motuum inflexione. Hinc illæ enaſcuntur illuſtrationes mentium, inclinationes voluntatum, animorum metamorphoſes, quas longum foret recenſere. Quapropter ſi *reliquis* ingenuum hominem addecentibus *artibus* ſuus tribuitur honor, atque æſtimatio, non video, eccur huic *dicendi facultati* tribuendus non ſit ampliſſimus.

Causa finalis. Efficiens. Materialis. Formalis. Effectus. Comparatio.

Simile exercitium de lilio invenies apud Cauſinum l. 3. c. 13. De Caſtitate apud P. Pomeii progym. 3. c. 1. §. 1.

ANNOTATIO.

Quæ hìc l. 1. de amplificatione in Authore habentur, & quæ de genere exornativo, & deliberativo, utì & quæ l. 2. de partibus orationis, commodiùs (praxim ſpectando) parte quintâ ponentur.

PARS SECUNDA

DE DISPOSITIONE ARGUMENTORUM.

QUO AD FORMAM. *SEU* DE ARGUMENTATIONE.

De diſpoſitione orationis ſuas in partes (quæ ſunt exordium, narratio, confirmatio, & peroratio) hìc non ago adhuc; ſed de collatione argumentorum

quâ

quâ in formam certam rediguntur, ut vim habeant illativam, ſeu majus pondus ad aliquid probandum & inferendum: Ad hanc enim formam referendum eſt excogitatum argumentum, ſi non tantùm Philoſophos, ſed & Ciceronem imitari velimus, qui ex argumentis ſuis, argumentationes confecit, ut ex earum Analyſi patet apud diverſos. Quare poſt argumentorum inventionem, proxima danda eſt opera Oratoriæ facultatis Candidato, ut nôrit facere argumentationem. Eſt autem *argumentatio forma & modus, quo argumentum proponitur, ut vim & pondus habeat ad probandum & inferendum*; ut enim telum ad arcum attractum, aut globus fiſtulæ æneæ impoſitus, validiùs & majori fertur impetu; ſic & argumentum argumentatione concluſum. Sunt verò quatuor argumentationis ſpecies, ad quas aliæ reducuntur: de ſingulis hîc aliquid non Philoſophorum rigorem, & latitudinem ſectando, ſed captum Rhetorum, dicam aliquid.

§. I. *De Ratiocinatione ſeu Syllogiſmo.*

Ratiocinatio eſt oratio ſeu *argumentatio, tribus conſtans partibus à quarum una progredimur ad alteram, ut ex utraque tertiam inferamus.* Vocatur *ratiocinatio*, quia *ratio* ſeu argumentum inventum artificiosè ponitur, ut aliquid concludat, & inferat Partes autem, quibus conſtat, ſunt *propoſitio* (quæ apud Philoſophos ſemper vocatur major) *Aſſumptio*, (quæ Philoſophis minor dicitur) & *Complexio*, quæ Phioſophis eſt concluſio & conſequentia, vel illatio. Prima pars propoſitio dicitur, quia proponit argumentum ex aliquo locorum Rhetoricorum deſumptum: unde dicit Author: *per quam locus ponitur*, id eſt argumentatio ex loco deſumptum: accipit enim continens pro contento per Metonymiam. Secunda vocatur aſſumptio, quia ad rationem & argumentum jam propoſitum aſſumit, & adjungit id, de quo eſt quæſtio, & dubium. Tertia appellatur complexio, quia complectitur, & colligat duo, de quibus dubium erat, an conveniat unum alteri: dubium enim erat; an prædicatum ſubjecto conveniat. Eſt autem ſubjectum ut ſuprà dictum eſt, id de quo aliquid dicitur, prædica-

prædicatum *verò eſt, quod de aliquo dicitur, hic.*

Nota 1. licèt Syllogiſmus ex ſe ſit oratio tripartita, tamen ſi propoſitioni ſua addatur ratio, & aſſumptioni rurſum ſua, dicitur apud Rhetores quinque partita, quòd quinque partibus conſtet; quod toties eſt faciendum, quoties oritur dubium: an propoſitio & aſſumptio vera ſit.

Nota ſecundò facilem, pro captu Rhetorum, modum ſyllogiſmum conficiendi, nullibi, quòd ſciam, traditum apud Authores, qui tamen Rhetorum exercitationes in ſyllogiſmo oratoriè deducendo potiſſimùm collocant. ut eſt A. Radau. P. Sigis. Lauximin. Eſt autem iſte, prorſus conformis præceptis Rhetoricæ. Primò *fac quæſtionem*, deinde inveni rationem, ſeu argumentum, prout jam ſuprà monui: poſthæc argumentum inventum conjunge cum *prædicato* quæſtionis relicto interim ſubjecto; ità tamen, ut prædicatum quæſtionis maneat prædicatum, & ratio inventa fiat ſubjectum; & ſic habebis *propoſitionem*; hæc enim eſt *per quam locus ſeu argumentum ex loco proponitur*. Hoc tamen obſervandum, cum ex particularibus meris nil ſequatur juxta Philoſophos, eò quòd medius terminus (qui eſt ratio inventa, reſpectu cujus prædicatum & ſubjectum quæſtionis ſunt duo extrema conjungenda per hoc medium, cùm non detur tranſitus ab uno extremo ad alterum ſinè medio) non diſtribuatur, ac extendatur, ut utrumque extremum, prædicatum & ſubjectum, complectatur & conjungat, tanquam vinculum quo unum alteri conjungatur: Hoc inquam obſervandum eſt, ut ſi ratio ſit particularis, facias univerſalem reducendo hypotheſin ad theſim, ſpeciem ad genus: quod fit, ſi omittas circumſtantias ad unam perſonam, vel rem tantùm ſpectantes, & conſtructionem ſic ponas, ut de omnibus in illo genere verificetur: ad quod ſerviunt particulæ: *nullus, omnis, nunquam, nuſpiam, quandocunque, ubicunque*. Ut verò alteram ſyllogiſmi partem conficias, arripe jam *ſubjectum* quæſtionis, & iterum adjunge rationem inventam, ita tamen, ut ſubjectum quæſtionis maneat ſubjectum, & ratio ponatur pro prædicato, & habebis aſſumptionem. Tandem accipe quæſtionem, pro complexione) nec enim aliud inferri debet quàm quod eſt in quæſtione, hoc enim probandum eſt (ſed locò *an*, ponas

vocem

vocem *Ergo*, *igitur* vel ſimilem particulam illativam. Res pateat in exemplo. Sit quæſtio: *an Medea diligat filium?* Inveniatur ratio, quæ v. g. pro affirmatione detur, quòd *ſit Mater*: jam hæc ratio ponatur cum *prædicato* quæſtionis, quod eſt, *diligit filium*, & maneat prædicatum quæſtionis prædicatum propoſitionis: unde ſubjectum erit ratio inventa: nempè: *Mater*: quia verò propoſitio ſic erit particularis: cùm ratio ſit de ſola Medea, revocetur ad univerſalem hoc modo: *omnis mater diligit filium*. Deinde accipiatur iterum ratio, & ad illam aſſumatur *ſubjectum* quæſtionis, ità ut maneat ſubjectum, ideoque ponatur ratio pro prædicato; unde fiet hæc conſtructio: *Medea eſt Mater.* Demum accipiatur quæſtio, & loco *an* ponatur *ergo* ſic mox erit complexio hæc: ergo *Medea diligit filium*.

§. II. *De Enthymemate.*

Enthymema dicitur ratiocinatio imperfecta, quia duas tantum ſyllogiſmi partes complectitur apertè & expreſſè, tertium interim reticendo & ſubintelligendo: Hanc ob cauſam etiam *commentum* dicitur, quod una Syllogiſmi pars in *mente* remaneat. Prima pars vocatur *antecedens*, eò quòd antecedat: altera *conſequens*, quòd ex priori conſequatur. Unde definiri poteſt, quòd ſit oratio ſeu *argumentatio duabus conſtans partibus ex quarum una infertur altera.* Poteſt autem in mente reticeri tam major, quàm minor ſyllogiſmi, id eſt, jam hæc, jam illa pars omitti poteſt. v. g. omnis Mater diligit filium, ergo Medea diligit filium. Vel: Medea eſt Mater, ergo diligit filium. Solet autem plerúmque omitti pars illa, quæ per ſe eſt nota, ideoque facile ſubintelligitur, idque non tantùm in conficienda argumentatione, ſed etiam in deductione ſeu tractatione illius: ſuperfluum eſt enim atque ideo vitioſum, hujuſmodi deductioni immorari: Unde fit, ut ſæpe ſyllogiſmi loco in oratione tractetur ſolùm enthymema, cùm aliqua partium obſcura atque dubia non eſt, ut patet in orationibus Ciceronis: qua ex cauſa etiam enthymema ſyllogiſmus oratorius appellatur. Porrò optima cenſentur enthymemata, quæ fiunt ex repugnantibus, aut contrariis: tunc enim, ſi antecedens verum

eſt,

eſt, conſequens negari non poterit, ideóque ad ſyllogiſmi formam recurrere opus non erit, ut rectè inferri oſtendatur: per ſe enim patet, utrumque ſimul ſtare, atque verum eſſe non poſſe: v. g. hæret in popina, aut vagatur, ergo non ſtudet: non eſt bellum, ergo eſt pax. Quia verò contraria ſæpe amplificationi non dant locum in oratione, hinc nè nudè argumentatio proponatur & appareat, ſolet per interrogationem ſic proponi: nullam in ſtudiis adhibes diligentiam, & tamen doctus fieri appetis? totâ diè hauſiſti, & miraris dolere tibi caput? pacem vult Antonius? arma ponat, roget, deprecetur. Sic Poëta: nox & amor vinúmque nihil moderabile ſuadent, quis fugienda neget? ſimile exemplum eſt in authore.

§. III. *De Inductione.*

Inductio eſt *argumentatio in qua ex pluribus rebus non dubiis* (id eſt certis) *ſibi tamen ſimilibus infertur aliquid de aliquo, quod ipſum illis eſt ſimile.* Hinc tria ad inductionem requiruntur 1. ut res in antecedenti ſint plures: per hoc enim differt inductio ab exemplo, in quo unum tantùm ſimile ponitur. 2. ut illæ res ſint certæ, & non dubiæ, ut ſit neceſſe eas concedi, alioqui concluſio, quæ ipſis innititur, non poſſet eſſe certa. 3. ut res illa, quæ in concluſione ponitur, ſit ſimilis prioribus in antecedente poſitis; alias non foret par ratio pro utroque, & ſic, quod de uno dicitur, non poſſet de altero dici, ſi ſint diverſa, ſeu ſi non conveniant. Hinc breviter definitur: eſt argumentatio, quæ ex pluribus collationibus (id eſt, quæ inter ſe conferuntur, ſeu ſibi ſunt ſimilia) certis pervenit ad id, quod probare intendit. Non curatur autem hîc, an illa ſimilia quæ pro antecedenti ponuntur, ſint *res*, an *facta*, ſeu exempla ſufficit ſi ſint ſimilia: unde huc plurimùm confert, & conducit locus Rhetoricus *ſimilitudo*, comparatio parium, & præjudicia: à quibus tamen inductio (idem intellige de exemplo, quod etiam in ſimili facto conſiſtit ut patebit) diſtinguitur per hoc, quòd ſimilitudo, comparatio, & præjudicia ſolùm dent materiam: inductio autē & exemplum formam: id eſt: illa ſolùm præbent argumentum, & rationem ſeu cauſam; hæc autem, modum, quo argumentum ex illis deſumptum proponitur. Exempla rerum

ſimilium

ſimilium dat Cyprianus Soarius in pomo, equo &c. factorum autem in Hectore Tiphi, in Phœbo, adjicio plura, cùm alibi de iis dicendi non recurrat locus. S. Hieron. ex compaſſione creaturarum aliarum infert, & hominem debere Chriſto patienti compati: ſol, inquit obſcuratur, terra concutitur, petræ finduntur, velum templi dividitur, ſepulchra aperiuntur, ſolus homo non compatitur, pro quo tamen Deus patitur. Sic cuique moriendum eſſe, probari poteſt. Sol oritur & occidit: flos naſcitur, & emoritur? vireſcit arbor, & emarceſcit & hominem de muliere natum, non credimus moriturum? Idem per facta probari poteſt: mortem non effugit potentia Alexandri, non fortitudo Sampſonis aut Herculis: non ſapientia Salomonis, non divitiæ Cræſi non pulchritudo Helenæ &c. nec nos igitur ab ejus incurſu immunes fore credamus. Aliud è rebus deſumptum: munditiem amas in domo, nitorem in patinis, ſplendorem in veſtitu, & animæ puritatem atque ornatum negligis? Ovidius 1. de Pont. lib. 6.

Cernis ut ignavum corrumpant otia corpus.
Et capiant vitium, ni moveantur, aquæ.
Et mihi ſi quis erat dicendi carminis uſus,
Deficit, éſtque minor factus inerte ſitu.

Tale eſt illud. Domus, ut rectè adminiſtretur, eget patrefamilias, exercitus duce, navis gubernatore, currus aurigâ, ergo etiam mundus Rectore Deo opus habebit. Vide Eleg. 9. lib. de Ponto.

Nota 1. inductionem plurimum ſervire ad probandam propoſitionem univerſalem v. g. Petrus eſt bipes. Paulus eſt bipes. Joannes eſt bipes, ergo omnis homo eſt bipes. Item prudentia eſt laudabilis, juſtitia eſt laudabilis, fortitudo eſt laudabilis, temperantia eſt laudabilis, ergo omnis virtus eſt laudabilis.

Nota 2. Oratores in conſequenti non ponere *ergo*; ſed interrogationis vel ſubjectionis figuram, tum ut non appareat artificium: tum ut vim majorem habeat; hinc ſuperiora exempla pleráque ſinè hac particula elata ſunt. His adde ſequens: an non inter planetas aſtrum præcellentiſſimum ſol? & tamen rubet. An non inter metalla principatum tenet aurum? & rubet: an non inter pomorum decora & delitias, quod

quod aureum dicimus eminet? & rubet; an non regina florum purpuraſcens roſa; & rubet, &c. quid igitur dedecus exiſtimas capite mentóve rubere hominem?

§. IV. *De Exemplo, quarta argumentationis ſpecie.*

Exemplum eſt inductio imperfecta, quia ſolùm unum ſimile ponit pro antecedenti, non plura. Unde diſtinguitur ab *Inductione perfecta*, quòd hæc *à pluribus particularibus* procedat ad aliud ipſis ſimile: *exemplum verò ab una re ſingulari*, ſeu particulari: ideóque duabus tantùm conſtat partibus, ſicut enthymemate. A quo tamen differt per hoc, quòd in enthymemate ſemper generale ſeu univerſale aliquid ponatur expreſsè, vel ſubintelligatur (debet enim ex eo fieri poſſe ſyllogiſmus, qui ex merè particularibus fieri non poteſt) exemplum autem ab una re particulari procedit ad aliam itidem particularem. Licèt verò unum duntaxat ſimile contineat exemplum, tamen majorem ſæpe motum facit, quàm inductio per plura, propter amplificationem Oratoriam quâ proponitur: unde & inductio Oratoria nominatur: quia plerumque Oratores boni, inſigni hiſtoriâ aut facto contenti, illud eleganter exponunt & amplificant ad delectationem & motum v. g. Cæſarum ille Princeps Julius Romaníque Imperii fundator, bello clariſſimus, victoriiſque celebratus, tanto literas ſtudio eſt complexus, ut gladium ſæpè calamo permutârit, armiluſtria lectione, tumultus eruditâ quiete. Et ea manu, quâ hoſti palmas eripiebat, ſtylum tractabat, non ſanguinem eliciturus, ſed characteres efformaturus, quibus res à ſe geſtas poſteritati commendaret. Et nos literas militiæ, Muſas Marti, ſtylum enſi malè convenire putemus &c. Nota parum referre hìc, an illud ſimile ſit *res* an *factum*: nam exemplum non tantùm dicitur factum, ſed etiam res, quæcunque ideam, & exemplar præbet ad aliud ſimile ſibi exprimendum. Et quorſum revocabis argumentationem? in quâ ab *una* re ſimili, ad alteram ſimilem proceditur, ſi facta ſolùm ad exemplum referri aſſeras. Ad inductionem non, quia hæc vult *plura* ſimilia, non unum: non ad enthymema, quia cùm ab una re particulari ad alteram procedit, nullam, nec

quidem occultè habet univerſalem propoſitionem, quod ad enthymema requiritur, ſecundum dicta ſuperius. Dicendum igitur referri ad exemplum, & ſic etiam res ad exemplum ſpectabunt, ſicut ad inductionem perfectam: diſtinctio verò inter hanc: & illud, tenenda, quæ ſupra data eſt; nec curandi ii, qui cum Palatio Eloquentiæ, plura facta pro antecedenti ponunt in exemplo: hoc enim eſt facere inductionem perfectam. Ex dictis collige rectè dictas argumentationes inter ſe diſtingui: enthymema enim differt à ſyllogiſmo, quia hic tribus conſtat partibus, enthymema duabus. Inductio & pluribus conſtare poteſt quàm tribus, & præterea non habet ullam propoſitionem genericam & univerſalem, quam tanquam medium terminum diſtribuat & applicet aliis; quod tamen habere neceſſe eſt ſyllogiſmum. Exemplum autem, licèt duabus conſtet partibus ſicut enthymema, non tamen procedit ab univerſali & genericâ re, ſed à particulari ad particularem, quod enthymema non facit: in quo expreſsè vel occultè (ſaltem in parte illa quæ in mente reſervatur) invenire eſt univerſalem in antecedenti.

§. V. *De Epicheremate.*

Epicherema eſt argumentationis quædam umbra, aut, ut plus ei tribuam, ſimulacrum, imago, *& ſpecies, refert enim, & repræſentat in ſe argumentum*, reipſa verò argumentatio non eſt: quia expreſsè non admittit particulam, *ergo, igitur* illativam, ſicut admittunt quatuor præcedentes: ſi enim ei apponatur talis particula: tranſibit in aliquam ex præcedentibus. Unde Græci omnem argumentationem epicherema vocant, quia quælibet dictarum argumentum in ſe continet. Cicero autem ſolùm ſyllogiſmum ſic vocat: quia plerúmque & facilè ſyllogiſmus tam perfectus, quàm imperfectus ex eo confici poteſt, quòd reliquæ partes in eo lateant v. g. ſinè cauſa dominum ſervus accuſet? in hac propoſitione continentur hæ tres: nullus ſervus debet ſuum Dominum ſinè cauſa accuſare; hic medicus eſt ſervus Dejotari, & nullam habet cauſam; ergo non debet Dominum ſuum accuſare. Omitte umam ex præmiſſis, & habebis ſyllogiſmum imperfectum, ſeu enthymema. Idem judicium eſt de

de ſequentibus: nobilis adoleſcens nugas tractet palàm? Sodalis Marianus tot menſibus non confiteatur? tu mihi lavas pedes? Juda, oſculo filium hominis tradis? Ex quo liquet, quòd epicherema ſit *virtualis ſyllogiſmus*, non tamen formalis, id eſt: *virtute* æquivalet ſyllogiſmo, formam tamen & modum ſyllogiſmi expreſſum non habet: quia non admittit particulas illativas, quæ ſunt ſigna argumentationis formatæ. Unde epicherema ſe habet ſicut aureus in valore ad tres Rhenenſes, enthymema autem ſicut duo imperiales, ad eoſdem. Sicut autem aureus non eſt tres floreni in forma & in ſpecie, ſed ſolùm in valore; ità nec epicherema eſt formalis ſyllogiſmus, ſed virtualis & virtute æquivalens. *Ex his collige cur enthymema* ſit diſtinctus & ſpecialis modus à ſyllogiſmo, licet in duabus propoſitionibus idem contineat, quod ſyllogiſmus; non ſit autem *epicherema*, quod etiam idem continet, quod ſyllogiſmus? non enim continet idem cum *illatione expreſſa* & *formali*, ſicut enthymema, ſed tacitâ, implicitâ & occulta, unde non habet *formam argumentationis*, ſicut enthymema. Idem dicendum de *inductione* & *exemplo*, quæ extra orationem admittunt *ergo*, *igitur*; licèt in oratione occultetur, nè philoſopho ſimilis videatur Orator in argumentando: hoc ideo addendum erat, ne plures quàm quatuor argumentationis ſpecies admittere ſit opus. Qua ex cauſa etiam ſorites & dilemma ad aliquam ex primis quatuor revocanda erunt.

§. VI. *De Sorite.*

Soritem vocamus accumulationem pluriũ argumentorum concatenatorum, ſeu rationum à ſe invicem deſcendentium, & dependentium, donec aliquid ex iis tandem inferatur: indè acervalis, id eſt, cumulus dicitur; quia quod per plures ſyllogiſmos probandum eſſet, hoc breviter colligitur in unum, & per modum unius ad antecedens refertur, ſicut plura ſimilia in Inductione. *Differt* autem *ab Inductione*, quia Inductio in antecedenti vult plura ſibi ſimilia; ſorites autem habet diſſimilia, & diverſa: deinde inductio nec quidem implicitè ſeu occultè habet materiam

univerſalem & genericam, ſed tantum particularem: at ſorites illam habet ſaltem *occultè* & *implicitè*, ſicut enthymema. Unde *non eſt ſpecialis & diſtinctus* modus argumentandi ab enthymemate, ſed eò revocari poteſt, quia *habet formam illius* & modum concludendi, nam omnes rationes ſunt per modum unius antecedentis, & ad unam ſolum concluſionem deſerviunt. Unde ſicut enthymema includit & involvit ſyllogiſmum & ex eo fieri poteſt, ſic etiam ex ſorite, plures tamen quam unus. Exemplum ſorite ſit hoc: qui fit religioſus, relinquit ſæculum; qui relinquit ſæculum, vitat plurimas occaſiones peccandi; qui vitat plurimas occaſiones peccandi, non facilè peccat graviter; qui non facilè peccat graviter, habet majorem ſuæ ſalutis ſpem, quàm alius, qui ſæpe peccat, ergo qui fit religioſus, habet majorem ſalutis ſpem, quam alius. Hinc ſequentes fiunt ſyllogiſmi. Qui fit religioſus majorem habet ſalutis ſuæ ſpem quam alius qui non fit, ſed tu ſis religioſus, ergo majorem habes tuæ ſalutis ſpem, quàm alius, qui non fit. Maj. probatur, qui fit religioſus relinquit ſæculum; ſed qui relinquit ſæculum, majorem habet ſalutis ſuæ ſpem, quam qui non relinquit, ergo tu majorem ſalutis tuæ ſpem habes, quàm alius. Major eſt certa. Minor probatur. Qui relinquit ſæculum, vitat plurimas peccandi occaſiones, ſed qui evitat plurimas peccandi occaſiones, habet majorem ſalutis ſuæ ſpem; ergo qui relinquit ſæculum, habet majorem ſuæ ſalutis ſpem. Maj. eſt certa. Minor probanda. Qui vitat occaſiones plurimas peccandi, non facilè peccat graviter; ſed qui non facilè peccat graviter, habet majorem ſalutis ſuæ ſpem, quàm alius, qui peccat: ergo qui evitat plurimas occaſiones peccandi, habet majorem ſuæ ſalutis ſpem, quàm alius. Vide quot ratiocinationes includantur & implicentur in ſorite, *explicitè* tamen formam enthymematis præſefert. Sorite uſus eſt Themiſtoclis filius apud Plutarchum, quando, ut ſe Athenienſibus imperare oſtenderet, ſic argumentatus eſt. Quidquid mihi placet, placet & matri; quidquid matri placet, & Themiſtocli; quidquid Themiſtocli, placet & populo Athenienſi; ergo quidquid mihi placet, placet populo Athenienſi. Ariſtoteles 8. Phyſ. animam eſſe immortalem ſic probat: anima ſeipſam movet:

quod

quod autem ſeipſum movet, principium motûs eſt, quod autem principium motûs eſt, natum non eſt, quod natum non eſt, etiam non moritur; anima igitur non moritur. Seneca epiſt. 86. qui prudens eſt, & temperans eſt; qui temperans eſt, & conſtans eſt, qui conſtans eſt, & imperturbatus eſt; qui imperturbatus eſt, ſinè triſtitia eſt, qui ſinè triſtitia eſt, beatus eſt. Ergo prudens beatus eſt, & prudentia ad beatam vitã ſatis eſt. Hyparchia Crateris Cynici uxor ſic Theodoro illuſit: poteſt Hyparchia præſtare, quod honeſtum eſt, annuente Theodoro, ſubjicit illa; quidquid eſt juſtũ eſt, honeſtum; quo iterum conceſſo, ait: quod non injuſtum, hoc juſtum eſt; cùm & hoc concederet, ſubdit: quod faciens Theodorus non dicetur injuſtè agere, id ſi faciat Hyparchia, non dicetur injuſtè agere; & cũ hoc admiſiſſet, ſubſumit: ſed Theodorus ſeipſum percutiens non dicetur injuſtè agere: igitur nec Hyparchia, ſi idem fecerit. Hoc captus Theodorus, & ab aliena muliercula pugnis dignus, convictus eſt. Indè patet intervenire ſæpe fallaciam, nec omnia concedenda, ſed cautè examinanda: falſum ſanè eſt illud, quod licet Theodoro juſtè facere, id etiam alteri licere: poteſt enim Theodorus domum, & res ſuas incendere aut dono dare; cum uxore ſua liberos procreare, quod alteri non licet. Similis dolus latet in illo: qui bene bibit, bene dormit: qui bene dormit, non peccat; qui non peccat, eſt ſanctus; qui eſt ſanctus, venit ad cœlum: ergo qui bene bibit, venit ad cœlum. Falſum eſt illud ſimpliciter prolatum, qui non peccat eſt ſanctus; potuit enim antea peccâſſe; eſto jam non peccet, unde diſtingui debet: qui nũnquam peccat eſt ſanctus, Con. qui jam non peccat, ſed prius peccavit N. peccavit autem dum biberet cum exceſſu. Captioſum eſt illud: bibliopola multos libros habet, & eos ſæpe volvit; qui autem libros ſæpe volvit, multùm ſtudet; qui multùm ſtudet, ſit doctus, ergo bibliopola evadit doctus, error eſt in ſecunda propoſitione.

§. VII. *De Dilemmate.*

Dilemma eſt duorum contrariorum aſſumptio, quorum quodcunque admiſeris, impinges & offendes: unde aliter

cornutus ſyllogiſmus dicitur, eò quod utraque parte contrariorum feriat, & impetat, velut animal cornutum: v. g. vel vis evadere doctus, vel non vis; ſi vis, cur negligenter ſtudes? ſi non vis, cur frequentas ſcholas. Item vel vis venire ad cœlum, vel non vis: ſi non vis, ſtultus es, tantum bonum negligendo; ſi vis, quare ergo peccas? Item: vel vis in hac vita pati, vel non vis, ſi non vis, patieris in altera vita graviora: ſi vis cur murmuras, blaſphemas &c. Dilemmate uſus eſt Chriſtus alapâ percuſſus à ſervo. Vel dixi verum, vel non dixi; ſi dixi, cur me cædis? ſi non dixi, probandum tibi prius & teſtimonium perhibendum de falſitate quàm cædendum. Medaurenſis Philoſophus Magiæ accuſatus ab Æmiliano, quòd Pudentilla conjux, cùm illum inſanè amaret, magum eſſe ſcripſerit, ſic ſe tuitus eſt: vel enim Pudentilla hoc ſcripſit ſano judicio, vel inſano? ſi inſano, non eſt illi fides habenda; ſi ſano judicio, nihil igitur magicis artibus à me paſſa eſt. Dilemmati innitebantur Phariſæi, dum Chriſtum intenderunt capere in ſermone. Sic enim illi ſecum: vel affirmabit dandum tributum Cæſari, vel non. Si ità, exoſum ipſum reddemus apud plebem, ut quam tributariam Romanis eſſe vult: ſi non, erit contra Cæſarem. Eumenides Poëta Cretenſis dixit: Cretenſes ſemper mendaces: contra hunc igitur ſic quidam inſurrexit. Vel eſt verum quod dixiſti, vel non; ſi eſt verum, ergo tu ipſe es mendax, quia etiam Cretenſis es; & ſic tibi ipſi credendum non eſt hoc dicenti; ſi non eſt verum, ergo nec ſic tibi affirmanti credendum eſt. Quidam ſomniis nullam adhibebat fidem, ideo quòd ſomniaſſet, ſomniis fidem non eſſe adhibendam. Hunc ſic quidam aggreſſus eſt. Vel fides habenda ſomniis vel non: ſi eſt habenda fides? ergo malè dicis non eſſe habendam; ſi non eſt habenda fides? cur igitur tu ipſe habes, quando credis ideo non habendam fidem ſomniis, quia id ſomniâſti. *Confutantur* autẽ dilemmata ſi falſa ſunt (ſi enim vera ſunt nunquam reprehenduntur ſed admittuntur.) aut *infirmatione*, aut *converſione*; infirmatione quando negatur vel refutatur aliqua pars ut falſa: converſione, quando, quod contra nos afferebatur, in adverſarium retorquetur per commutationem, v. g. ſi quis ſic arguat: vel evades per militiam ad dignitatem, vel non evades: ſi evades, habebis invidos; ſi non

ſi non, fruſtrà moleſtias ſubibis. Rhetor querj poteſt hoc modo: vel evadam, vel non evadam; ſi non, non habebo invidos; ſi ita, non fruſtra moleſtias ſubibo. Sic Antigonus Rex, cùm frater ejus peteret, ut lis, quæ inter ipſos erat, clàm componeretur, dicebat: vel cauſam habes juſtam, vel injuſtam? ſi injuſtam cur litigas? ſi juſtam, cur hominum notitiam fugis? cui frater. Si juſta eſt, domi ſinè tua infamia melius cognoſcetur; ſi injuſta, minorem ego infamiam ſubibo. Hac arte Evathlus mercedem Magiſtri ſui Protagoræ eluſit. Dederat Evathlus Protagoræ dimidium pecuniæ pro labore, reliquum daturus, ubi primam cauſam litigando evicisſet. At, nè dare cogeretur, nullam cauſam agebat. Protagoras igitur Evathlum in judicium vocavit, dicens Evathlo: vel ego cauſam evincam, vel tu. Si ego; debebis mihi ſolvere ex judicum ſententia; ſi tu, ſolvere debebis ex pacto, quo pollicitus es, ſoluturum te, ſi primam cauſam obtinueris. Cui Evathlus: vel tu, vel ego cauſam evincam: ſi tu, ergo non tenebror ſolvere, quia primam cauſam non evici, quod tamen ex pacto requiritur. Si ego evincam, nil igitur tibi debebo ex judicum ſententia, quà a ſolutione abſolvat. Hujuſmodi dilemmata Crocodili vocantur, eò quòd Crocodilus eò ſit uſus, ut eſt apud Politianum. Fingunt enim Poëtæ, rapto puero, Crocodilum ſic cum matre collocutum, reddam tibi filium, ſi verum dixeris, an ſim reſtiturus. Hìc mater negavit fore, ut redderet, atque ſic ex pacto Crocodilum teneri ad reſtitutionem affirmabat: at crocodilus non reddam igitur, inquit, ſi enim reddam, non erit verum quod dixiſti: ſi verò dixiſſes me redditurum, nec ſic reddidiſſem, quia falſum fuit me reddere velle.

Nota. *Dilemma non eſſe ſpecialem & diſtinctam* argumentationem a quatuor prioribus; ſed *duplex enthymema* ex duobus contrariis conflatum; cum habeat modum & formam enthymematis: hoc enim enthymema: vel remittis culpam, vel non remittis, ſi non remittis durus es & crudelis; ſi remittis, mollis es, & effæminatus: ſic reſolvitur: non facilè remittis, ergo es durus? facilè remittis, ergo es mollis. Quamquam, cùm apertè non habet particulam illativam *ergo, igitur*, ſed ſolùm implicitè, & reductivè, negari poteſt eſſe formalem argumentationem, ſed ſolùm *virtualem* & implicitam,

PARS TERTIA.

DE TRACTATIONE

SEU

DEDUCTIONE

ARGUMENTATIONUM ORATORIA.

PUtabat Zeno Rhetoricam per hoc diſtingui à Dialectica, quòd hæc breviter, & ſtrictè argumenta ſua proponat, Rhetorica verò copiose, ample, & fusè: undè ſimilem illam faciebat manui contractæ in pugnum, Rhetoricam verò explicatæ & extentæ. Et verò ſic ſe res habet: quod Dialectici nudâ argumentatione proponunt, hoc latè, & diffusè Oratores; quamlibet enim argumentationis partem verbis & ſententiis augent, & dilatant, ut una aliquando argumentatio multas ſibi paginas vendicet. Quapropter poſtquam in praxim, & uſum introductum eſt argumentationis conficiendæ artiſicium (quod facilè fit, ſi per ordinem ſinguli jubeantur ex re obvia fabricare jam ſyllogiſmum, jam enthymema &c.) docendi ſunt diſcipuli, quo pacto argumentationem nudè propoſitam extendere & dilatare valeant Oratorum principum exemplo. Viam hac in re ſtravit P. Radau in Oratore ſuo Extemporaneo: ſecutus eſt P. Sigiſm. Lauxmin in Praxi Oratoria. In defectu horum ſervire poterunt ſequentia, in quibus etiam aliquid ex mea praxi adjiciam. Solùm verò hìc ponetur modus dilatandi ſyllogiſmum, & enthymema, tum quòd reliquæ argumentationes rariùs adhibeantur, tum quòd modus eas dilatandi ex his deſumi poſſit.

§. I.

§. I. *Modus dilatandi ſyllogiſmum Oratoriè.*

Poſtquam igitur quæſtionem inſtituiſti, inveni rationem & argumentum, ex argumento, argumentationem v. g. ſyllogiſmum confice, tum ſingulas ejus partes extende, dilata v. g. ſit quæſtio: an amicus obvius ſit ſalutandus? ratio occurret, quia de ejus conſpectu gaudeo: hinc formo ſyllogiſmum modo ſupra explicato, & erit iſte: qui de alicujus conſpectu gaudet, par eſt, ut illum ſalutet; ſed ego de tuo gaudeo, ergo te ſaluto. *Oratoriè* ſic exponetur,

Major. Nunquam facundior ſermo, aut magìs diſerta fluit oratio, quam cum gaudio, & effectu perorandum eſt, Magne Præſul. *Minor.* Fateor id equidem, tantóque certioribus argumentis profiteri cogor, quanto majore animi ſenſu, & minùs vulgari lætitiâ, ab aſpectu tuo exortâ, ad hanc confeſſionem impellor. *Complex.* Salve igitur charum mihi pectus nec tam voce, quàm animo ſalutatus me tuum agnoſce, tuúmque inpoſterum eſſe velis, jubeáſque.

Idem fuſiùs.

Major. Quoties gratiſſimi hoſpitis, nobis amiciſſimi obtingit adventus, cum lætitiis animitùs repleamur, non valeamus tripudii noſtri magnitudinem comprimere, quin exteriùs ſignis affectum noſtrum expromamus, pedes in occurſum, manus in amplexus, os in oſcula, linguam in ſalutem & aggratulationem effundentes. *Minor.* Quidni verò lætitiis & ego totus incedam, quem tua dulciſſima præſentia poſtliminio recreat, vultúſque amæniſſimus rurſum florere, ac vigere facit: es enim ille, qui animæ meæ deſitium, ac pars altera vitæ meæ, ſinè quo degere tædium, cum quo vivere voluptas eſt, *Complexio.* Ave igitur amice mihi chariſſime hoſpes dulciſſime; en tibi me amori tuo totum ſacro, conſecróque: jube quidquid libuerit, impera, ad omnia me tibi paratum promptúmque ſemper es reperturus.

Exemplum aliud.

Sit quæſtio an quidpiam ab alio petere debeam: *ratio*

quia olim expertus ſum, eundem in me beneficum: ex hac formo ſyllogiſmum: cujus in aliis caſibus experti ſumus benevolentiam ab eo ut petamus, quibus egemus, meritò audemus. *Minor* ſed tuam expertus ſum. *Compl.* ergo petere audeo.

Oratoriè ſic efferetur.

Major. Multa ſunt, quæ alios audaces faciunt, atque ad implorandam beneficam opem, accendunt animos; nullus tamen certiore ſpe gratiam aucupatur quàm ejuſdem experimentis provocatus. *Minor.* Is ego ſum profectò, qui me tum præſidiis tuæ beneficientiæ, tum potentiæ auxiliis auctum, non modò memoriâ, verùm maximè beneficiorum uſu experior. *Concluſio*: quidni igitur, non meæ dignitatis, aut meriti, ſed tuæ gratiæ beneficentiſſimæ conſilio fretus, præſenti neceſſitati opem implorem? quidni de optimo, optima ſperem? hìc portus diu jactatæ ſpei eſto, quam non dubiè firmabis, ſi in caſu N. conſilio tuo (vel auxilio ſubveneris,) gratum beneficiorúmque memorem, dum vixero experturus.

§. II. *Triplex monitum.*

I. Ne nimium ſcholare artificium redoleat oratio; cavendum, nè Major ducatur à vocibus: Quicunque, quiſquis, unuſquiſque &c. quod ut fiat, obſerva majorem occultius à prædicato, quàm ſubjecto deduci v. g. in hac ſententia: quicunque eſt liberalis eſt laudandus: *liberalis* eſt ſubjectum, *laudandus* prædicatum: ab hoc melius ordieris hoc modo: Ea quidem eſt omnis virtutis dignitas, quæ jure optimo laudis & venerationis cultum exigit; nullo tamen id potiore merito vendicat ſibi, quàm grata mortalibus & ſuperis liberalitas. Poſſunt etiam eleganter propoſitiones univerſales per modum ſententiæ efferri v. g. adoleſcens caſtus eſt Superis gratiſſimus. Sic melius abſolutè per definitionem: Divus odor, divinarum mentium amor, ſuperùm tenerrimæ delitiæ, eſt ab omni obſcænitate remota mens. &c.

II. Nè ſiccus, rudiſque ſit hìc eloquendi modus, excolitur & di-

& dilatatur, per adjunctas partibus ſingulis probationes, probationum confirmationes per allata ſimilia & exempla, ſymbola & antiquitates, ac id genus orationum ornamenta, cujus exemplum hìc darem, nì longior forem.

III. Quia ſalutationes, gratulationes, nuptiales, funebres & ſimiles orationes, certis quibuſdam gaudent affectibus, ſi fortè viâ ſyllogiſmi ad exprimendos eos non deducamur, concluſionis locum aptè ſubire poterunt, aut poſt concluſionem poni: utriuſque modi exemplum cape. *Quæſtio*, an amico ſit valedicendum? *argumentum*, quia ſum amicus, *ſyllogiſmus*. Amicus debet amico valedicere, ſed ego ſum tuus amicus, ergo debeo tibi valedicere.

Oratoriè ſic tractabitur.

Major. Humanitatem quotquot coluêre homines, non amant è patrio ſe aliorſum conferre ſolo, quin abitûs ſui certiorem reddant, verbo etiam ultimum alloquantur eũ, quicum iis dulciſſima vitæ conſuetudo, commerciúmq; interceſſit. Rationi quippe difforme cenſetur, ejus te poſtremò nolle frui conſpectu, cujus præſentiam quotidie amplexus es, aut in votis ſaltem gerere conſueveras. *Minor.* Quid agere igitur me addecebat, Carole dulciſſime, quando, fatis ità volentibus, mihi deſerendus es? an à te nec ſupremo dicto vale diſcederem? an te nec diſceſsûs mei facerem certiorem inhumanum hoc ac barbarum, multò verò magìs in amicitiæ noſtræ leges graviter prævaricatum. Is enim tu mihi ſemper fuiſti, quô inter mortales nemo charior, cujus non ſolum præſentia; atque aſpectus intima præcordiorum excitabat ad amœnitatem, ſed etiam abſentia dulciſſimam refricabat memoriam; tecum agere, mihi voluptas, tuo gaudere conſpectu, deliciæ; tuo frui alloquio ambroſia, te complecti nectar fuit diviniſſimum. *Concluſio.* Atque hinc eſt, quòd non ea mentis alacritate (quâ fortaſſis fortem oporteret) patriâ excedam: quòd à te, te, inquam, amiciſſimo mihi recedere quoque cogar: ô quanto mihi hoc dolori eſt, intime meorum Carole! quàm amara hæc à te mihi ſeparatio accidit! non abire, ſed vi divelli mihi videor à te, qui cordis mei dimidium, atque *alter ego*, ſemper extitiſti,

Noli

Noli proinde metuere, ne quando tui me capiat oblivio: erit, erit profectò infixa menti meæ altiſſimè amoris tui recordatio, ubi, me degere, ac ſpirare ſors dederit; nec enim poſſum imaginem tui ab animo meo deponere, quæ tam fixè pectori meo eſt impreſſa.

Alterius modi exemplum ſit hoc: gratulaturus alicui felicem Natalem, factâ quæſtione & inventâ ratione, formetur hic ſyllogiſmus.

Major. Dies feſti, non animo tantum, ſed & voce ſunt colendi. *Minor:* ſed dies hic eſt feſtus Tutelaris Divi. *Concluſ:* Ergo non animo tantum ſed & voce colendus. Hic cùm concluſio ſit manifeſta, breviter poni poteſt, indè aggratulatio cum aliis affectibus adjungi. v. g.

Major. Debetur hoc publicæ dierum amœnitati, quos aut illuſtrius ornavit gloriæ decus, aut ſanctioribus ſerenavit lux cæleſtis ſideribus, ut non animis tantummodò eorum applaudamus feſtivitati, verùm vocis ac gratulationis ſtudio conceptam proponamus hilaritatem. *Minor.* Illuxit reverà hodiernâ die auſpicatus D. Tutelaris tui dies, dies, inquam, nobis ac tibi optatiſſimus, & non humano tantùm, verùm etiam cœleſti cultu proſequendus. *Concluſio.* Prodire igitur in vultum debet animus; effundere in plauſum ſincera gaudia; exundare in gratulationes devota tuæ incolumitati, lætitiæ, felicitati vota. *Affectus.* Et verò emanant, effundunturque, atque hanc gratulationem, non verbis, ſed gaudiis compoſitam eâ tibi ratione deferunt, ut cùm præſentem gratulantur felicitatem, ſecuturam pari affectu voveant. Sit anni clauſula dies hic, ſimúlque ſit plurium, elapſo huic ſimilium, atque adeò fortunatiorum exordium. Vive donec ſerus ætate; atque meritis ad natale ſolùm natalis diei transferaris.

§. III. *Syllogiſmus perturbatus & inverſus.*

Nè artificium ſyllogiſmi advertatur ab Auditoribus & pariat ſatietatem; idem modus argumenti formandi; miſceatur in deductione partium ut prius tractetur Minor, poſtea Major, vel ſi concluſio eſt præmiſſa majori, rurſus repetatur, aut ejus loco affectus materiæ convenientes ſubjungantur.

Digitized by Google

gantur. Sic gratulaturus felicem ex publica convocatione, viro illuſtri reditum, talem formo ſyllogiſmum. *Major.* Qui re publicâ bene geſtâ redit, ei reditum gratulari debemus: *Minor.* Sed tu redis &c: *Concl.* ergo tibi eſt gratulandum. Concluſioni affectus ſubjungi poſſunt. Initium duci poteſt *à Minore* v. g. Quanto gaudio, quantâ lætitiâ nos afficiat univerſos, optatiſſimus reditus tuus ex ampliſſimo regni (Reip) conventu, dicere ſatis non valeo, nec mente concipere: reverteris enim non ſolùm ſalvus & incolumis, tibi tuiſque; ſed & rebus ad regni emolumentum, ad populorum commodum, ad nominis tui gloriam fauſtè feliciterque geſtis, namque &c. *Concluſio* quoque non rarò primum locum occupat, cui aſſumptio vel propoſitio cum ſuis confirmationibus, vel abſque illis ſubjiciuntur: in fine tamen iteratur concluſio. *Exemplum.* Gratulaturus viro de Repub. merito dignitatem, talem formo ſyllogiſmum. *Major* cui honor meritò confertur, gratulari debemus, *Minor,* ſed tibi meritò eſt collatus. ergo &c. Sic fieri poteſt *Concluſio.* Nec potuit equidem, nec debuit faſtigium dignitatis tuæ aliter quàm ab humili adire cultore. *Major.* Ea etenim eſt majeſtas virtutis, atque dignitas meritorum, ut honoris vendicet inſignia, & venerationis exigat encomia. *Ratio majoris.* Clariùs nimirùm in altum provecta virtus emicat, auctóque glorioſæ lucis ſplendore, ut illuſtrius publicum ſerenat, ità illuſtrius coli, neceſſe habet. Honor quoque ſe ipſum creſcendo ſuperat, & ignavis per merita vindicatur ab umbris, laudibus aſſurgit. *Minor.* Collatus enim verò eſt tibi Magiſtratus, ſic autem collatus, ut ad alium transferri abſque injuria non tui, cui virtus maximus eſt honor, ſed ſui non potuerit. *Ratio minoris,* Rudolphum Imperatorem clavâ cum oleæ ramo depictâ virtutum tuarum inſigne erexiſſe non dubius aſſeruerim, cui illa adjecta epigraphe: ſive pace, ſive bello. *Exornatio.* Occupâſti utramque in Rep. gloriam & ſago pariter, atque togâ, cùm te virum probâſti, quem Mars miraretur, pax coleret. Nunquam tuam patria manum, aut conſilium deſideravit, quando quidem ejus negotia intrà tua numerata, ante tua æſtimabas. *Concluſio repetita.* Auſpicare igitur feliciſſimè hanc meritis tuis collatam dignitatem, & fortunam virtute promove, ut majo-

majoribus cumulata ornamentis, illuſtrior noſtris & publicis affulgeat ab alto incommodis.

§. IV. *Syllogiſmus imminutus.*

Solet quandóque una pars in ſyllogiſmo prorſus omitti, *major* vel *minor*, quando per ſe nota eſt & manifeſta, ideóque enthymema ſyllogiſmi loco conficitur & tractatur, uti patet in orationibus Ciceronis: ſed de enthymemate poſtea, hic verò ſermo eſt de ſyllogiſmo, qui ſic minuitur, ut licet propoſitio omittatur, ratio tamen ad illam probandam ponatur, illâ interim ſubintellectâ, quo caſu exercitium hoc à ratione majoris inchoari poteſt, & ipſa deinde roborari probationibus, eruditionibus &c. tum verò reliquæ partes Minor, & Concluſio, ſive ordine connaturali, ſive artificiali, & perturbato, ſubſequantur. Exemplum talis ſyllogiſmi ſit hoc. Quæſtio an gratulari natam prolem oporteat Parenti illuſtri? argumentum: quia conducit ad nominis gloriam hæc ſtirpis propagatio. Syllogiſmus, Quæ ad nominis gloriam conducunt, gratulari debemus; ſed, ergo. *Oratorie ſic. Ratio majoris.* Etſi magnæ opes & collata imperandi poteſtas multum ad bonam beatámque vitam conferunt, ſummum tamen mortalis generis decus glorioſa nominis propagatio. *Rationis probatio*, Perſtringeret maximè ſapientū oculos, fulgor auri, niſi facilè pulveri miſceretur; raperent univerſorum animos imperia, niſi ad miſera mortalitatis damnarentur ſervitia. Nemo non opibus, nemo non potentiâ excellere vellet, niſi hæc aut prævio impetu raperent dominos ad ruinam, aut ſubſequente paſſu raptos obruerent. Sola ſola atque unica humanis fatis inſultat libertas: famæ, & naturæ fatiſcentis lapſu depreſſos ad immortalitatem erigit, erectos laudi inſerit, inſertos cuſtodit. *Amplificatio.* Quàm miſerè vivimus, ſi diutius quàm vivimus, vivere non liceat! quàm deflendi obimus, ſi toti ſimul tumulamur! famæ verò hic felix genius, ejuſdémque feliciſſimæ artes, nè mortales cum morte emoriantur, providiſſe, & inanimes inanes ſeipſâ alterâ veluti vitâ atque mente animâſſe. *Eruditio.* Hac de cauſa factum eſt, ut magnus ille rerum arbiter, & ſapientiſſimus fortiſſimi Imperatoris, apud æternitatem,

Digitized by Google

tem, Orator, non ab exercitu cum imperio gubernato, nec ab opibus cumulatis Herois Homerici laudem quæreret, verum à propagata carminibus ejus gloria panegyrim dicturus, auguſtâ voce, atque ad hæc tempora ſonorá inclamaret: ô te felicem, qui talem laudum tuarum præconem merueris. *Minor.* Hæc porrò à fama profecta mortalium proſperitas, quàm ipſa diverſè ad homines deſcendit, tam variè ad gloriæ penetralia homines deducit Mars alios pari animo ſuſceptus, ac tractatus, quoſdam Pallas ingenuè culta perennitate nominis donavit: nonnullis æternitas domi nata, atque cum fortunata eximiorum parentum ſtirpe edità. *Ratio Minoris* hæreditate nimirum generoſa progenies parentum capeſſit virtutem, & dum vivit, parentes refert: pulſat nobile venas decus, neque obllivioſam paternorum meritorum patitur ignaviam, *Eruditio.* Scipionis edicto, aut te Scipionem nega, aut nomen virtutibus imple. *Concluſio.* Felices idcirco ejuſmodi parentes, qui cum aliis vitam partiuntur, largiuntur ſibi, atque illis quidem mortalem ac per brevem (ſi humanæ vitæ metiamur metas) tribuunt, ipſi perenni ſucceſſione occupata perennitatem obtenturi. *Affectus.* Hac te felicitate beatum hodie ſuperi volunt, nos gaudemus: agnoſce fortunam, apparatu magnifico glorioſos intrantem penates; agnoſce cælorum munus, ejúſque aſpectu diu incolumis gaude. Utinam quo nunc animo, ſpes, è flore lætitiæ decerptas offerimus, eodem fructus provectioris ætatis carpamus & offeramus.

§. V. *Enthymema oratoriè deductum.*

Hujus uſus eſt frequentiſſimus, eo quòd ſyllogiſmi pars aliqua, perſæpe nec probatione, nec deductione egeat, imò quia per ſe nota eſt, apponi non poteſt ſinè vitio ſuperfluitatis, unde ſyllogiſmi loco enthymema tractatur. Exemplum ſit hoc: dum alicui felicem natalem apprecaris, ſic argumentum ſtatue: *Antec.* exoriente natali, nova exoritur lætitia, ergo de eo lætandum & gratulandum.

Oratoriè ſic:

Antecedens. Redivivum auſpiciatiſſimi Natalis tui ſidus, quanta,

quanta, proh Deum immortalem! animum perfundit, lætitiâ! quâ vultum replet amœnitate! quibus pectus incendit jubilis; nec enim ſolùm teterrimas mæroris nubes ab animo meo detergit, frontémque ſerenat; ſed & intimas cordis fibras exultare, pedes ſubſilire, manus complodere, labra, linguámque in applauſus cogit erumpere. *Eruditio.* Evenire id mihi perſentio, quod Memnoniæ illi in Ægypto ſtatuæ, quæ ubi ſereniſſimi ſolis exorti radius affulſit, movere ſe, immobilis alioqui moles, incipit, vitâ quâpiam redanimari, geſtire gaudiis, & humaniſſimum ave depromere ſiderum principi. Sic feſtiviſſima Natalis tui lux, ubi animum irradiavit meum è languenti alacrem, ex exanimi, redivivum, è tetrico tripudiantem, è muto & elingui loquacem effecit. *Conſequens cum affectu.* Ah darent utinam ſuperi, ut lux iſta tibi fauſtiſſima, mihíque lætiſſima redeat millies, & millies, concatenato ad votum tuum amorum, honorum, favorum, bonorúmque fluxu omnium, quibus te abundare non mea ſolùm in te flagrans expoſcit neceſſitudo, ſed & vitæ tuæ, morúmque dignitas commeretur! Vive igitur! perenna (hoc enim tibi apprecor, dum quod in munus offeram dignum tè nil comperio) perenna, inquam, non annorum ſolum longævitate; ſed & animi jucunditate, ac ſortis proſperitate, quâ & dies iſte tibi ſemper ſit deliciosiſſimus, tuis verò ter beatus, ter optatus.

Enthymema aliud, quo alicui novum annum gratulamur. *Antecedens*: novo exoriente anno, nova exoritur lætitia. *Conſequens*, ergo mihi de illo tibi eſt gratulandum.

Oratoriè fit:

Antecedens. Cùm novum annum exortum cogito, novos ſoles, nova ſidera, novam exortam lætitiam contemplor; idem enim exordium anni eſt, quod felicitatis noſtræ auſpicium; atque unde principium annorum ducimus, proſperitatem exordimur. *Ratio.* Anni vitam humanam, & & officia vitæ partiuntur, iidémque operum pariter, ac fatorum lineæ, metæ, initia ſunt. *Eruditio.* Idcircò à Romanis anni novi die, clavos æneos Capitolio infigi ſolitos, accepimus, tanquam fixam munerum anni elapſi memoriam

ſponden-

Digitized by Google

ſpondentibus, & novam ætatem ad favores ſuperûm promerendos inchoantibus. *Conſequens cum affectibus.* Auſpicare igitur novum annum fortunatiſſimè, auſpicare fauſtiſſimè, aggredere amœniſſimè. Hìc limen fatorum eſto, hæc janua felicitatis & gaudiorum. Cedat quidquid unquam adverſi accidit, & non modò ſucceſſus præſentes tui comites adhæreant, verùm novæ amœnitatis accerſione aucti, tibi tuorúmque votis obſequantur. *Nota* : interdum antecedens non probari : ſive quia certum, ſive quia minùs confert ad rem noſtram, uti fit in ſyllogiſmo : interim autem conſequentis deductioni & probationi immoramur, ut ſi gratulaturus electo alicui dignitatem, hoc utereris enthymemate: *Ant.* tibi eſt collatum officium, *Conſ.* ergo gaudemus. Nonnunquam & antecedens & conſequens ſuis roboratur & explicatur rationibus: ut ſi ſuaſurus Principi exteros conſiliarios, nè adhibeat, domeſticis neglectis, diceres, odioſum eſt, ergo id nè feceris.

Oratoriè ſic deduci poteſt.

Anteced. Non tot ad ſcyllam aut charybdim marium exploratores alliſi, quot Principes in publica odia impegepoſtquam gubernaculis Reip. tractandis, neglectâ civium operâ, peregrinas admoverunt manus. *Ratio ant.* Nuſquam odium magis ſævit, quàm ubi contemptum ſe ſolo vindice plecti poſſe ſentit, nec uſquam contemptus urget contumaciùs, quàm ubi prudentia, & fortitudo domeſtica, peregrinâ æſtimatione damnatur. *Confirm.* Gravis ſenſus injuriæ privatæ eſt; quantùm vulnus ſit neceſsè publici infamíſque judicii virtutem, & ſapientiam, tanquam regno abſentem aliunde advocari debuiſſe. *Ratio altera anteced.* Fallant verò (quæ rebus ineſt viciſſitudo) ſuſcepta ab adveni, conſilia, quis pœnas alieni facti feret? quis æſtimato furori, nè dicam perfidiæ ſe multùm objiciet? ut ut enim illi bene, ac proſperè domeſticis velint; ſubjecta ſenſibus damna, quo ſe experimento probabunt, damnabunt creditos authores. *Concluſ.* Hæc ita vera comperi, Princeps, ut ſimul certiſſimum habeam : te nihil magis odiſſe, quàm odia ſubditorum *Ratio Concl.* ſcis, quâ induſtriâ imperaturo feliciter Principi, ſubditorum affectus tractandi, cùm non ignores;

Digitized by Google

quanta commoda benevoli animi, ideóque fidi polliceatur *Comprobatio.* Hæ excubiæ nullis inſidiis; hæ vigiliæ nullis laboribus; hæc ſcuta, nulli dolo, aut robori cedunt. Remove tantiſper amorem civium, tuo te ejeciſti regno: quidquid vides, hoſtile eſt: fruſtrà cives voces, quos inimicos feceris; aut in tui defenſionem armes, quos odio induxeris nulla virtus peregrina in bona patria; præcellere tamen debet, quæ ſenii authoritate valet.

§. VI. *Via ſternitur ad dilatandam quamlibet partem in ſyllogiſmo vel enthymemate,*

Difficultas non parva oboritur incipientibus, quando id, quod paucis dicitur in ſyllogiſmo, pluribus efferre & dilatare jubentur. Verùm ſuperari illa facilè poteſt, ſi pedetentim quis hoc in genere progrediatur. Incipiendum igitur dilatationis exercitium à propoſitione, id eſt conſtructione una, & quidem obvia: v. g. jam dies eſt: nunc eſt adoleſcenti ſtudendum: hyems ingruit. Petrus eſt doctus &c. Si enim hujuſmodi ſententiolas, & propoſitiones dilatare noverint, facilè enthymema, aut ſyllogiſmum deducent; quippe ſyllogiſmus, & enthymema, non conſtat niſi ſimilibus partibus & conſtructionibus: unde ſi ſemel deducant Tirones, artem eſſe expetendam; altera verò exercitatione exponat; eloquentiam, eſſe artem; quid opus eſt ad ſyllogiſmi ſtructuram ultrà niſi addere concluſionem, & partium inter ſe connexionem, quam tranſitionem vocant. Hunc modum obſervant pleræque artes, ut ab una, & quidem minimè difficili parte, Tironi propoſita, ad aliam difficiliorem procedant: ſed potiſſimum pictores ſic exercere Tirones ſuos ſolent, ut imponant primùm aliquam partem in homine expingendam, v. g. caput, aliâ vice manum, ſubinde pectus, pedes, quæ ubi ſeorſim belle exprimere nôrunt, corporis totius ſymmetriam efformare jubentur. Hunc in modum Eloquentiæ Tirones exercendi ſunt, ut prius breviculas ſententias aliquas deducant, quas ubi addidicerint, non erit difficilè ad ſyllogiſmi deductionem pervenire. Sed rurſum difficultas eſt, quomodo Tirones in dilatanda propoſitione hujuſmodi condocefaciendi? Reſpondeo: ut in ſyllogiſmi oratorii fabrica pro exemplari reſpiciendus

Digitized by Google

ciendus Orator Extemporaneus & P. Lauxmin. Sic in propoſitionis extenſione condiſcenda revidendus & terendus Candidatus Rhetoricæ P.Franc.Pomei Progymn. 3. ad cujus imitationem alia exempla efformari poterunt. Ad majorem verò facilitatem obſervari poterunt modi ſequentes.

I. Modus eſt: datâ quâcunque propoſitione expendere prædicatum, & ſubjectum illius, & utrumque vel alterutrum ſaltem fuſius explicare. Expenditur autem tam ſubjectum, quâm prædicatum per locos Rhetoricos. v. g. inveniendo plures ejuſdem rei definitiones, enumerando partes illius, à genre deſcendendo ad ſpeciem, à theſi ad hypotheſin, à contrariis, priùs dicendo quid non ſit, poſtea quid ſit explicando circumſtantias rei, & adjuncta, cauſas, effectus plures ponendo, afferendo ſimilitudinem, & comparationem, ſeu exempla, v. g. ſit hæc propoſitio: ***vita noſtra eſt plena miſeriis***; in qua ***ſubjectum*** eſt: ***vita noſtra prædicatum***; ***plena miſeriis***; jam ***ſubjectum*** dilata per partium diſtributionem, dividendo vitam in ætates, in infantiam, pueritiam, adoleſcentiam, robuſtam ætatem, & ſenectutem. ***Prædicatum*** ſimiliter deducere poteris per partium diſtributionem, enumerando miſerias varias, quibus unaquæq; ætas affligitur. Idem fieri poteſt, ſi dicas: Petrus eſt doctus; ubi licèt ſubjectum dilatari non poſſit, tamen poteſt prædicatum, ſi recenſeam doctrinam Poëticam, Oratoriam, Muſicam, Philoſophicam, Juridicam, Theologicam, Hiſtoricam &c. ſic hæc propoſitio: ***otium eſt laudabile***; à loco definitionis augeri poteſt. v. g. dicendo: te non intelligere otium, quod fons & eſt origo malorum omnium, à quo libidines, furta, potationes &c. profluunt, otium te ſentire, non fugam laborum, non deſidiam, non ſtertendi aſſuetudinem, ſed neceſſariam poſt labores quietem, operis remiſſionem, virium reſtaurationem &c. hoc de ***ſubjecto***: ſimiliter ***prædicatum*** accipiens, dicere potes: illud eſſe quod ſapientiſſimi ac piiſſimi non approbârunt modò ſed etiam laudibus extulerunt, atque ſectati ſunt &c. Idipſum à ſimilitudine deſumptâ materiâ, extendi poteſt. v. g. ab arcu, à jumento, à viatore &c. qui quietem aliquando expoſcit. Idipſum exẽplis deduci poteſt, ut M. Craſſi, Antonii, Scipionis, Ciceronis, qui in villas ſuas aliquando ſeceſſerunt relictis curis ſeverioribus.

ſibus. Quò caſu ſervit plurimùm exercitatos eſſe in Chria verbali, & inductione Oratoria ſimilium, & exemplorum, de qua ſuprà. *A contrariis* ſic augetur propoſitio, ut priùs dicatur quid non habeat, deinde ſubjungatur quid habeat: v. g. dilataturus hanc propoſitionem: *jam eſt ver*: priùs dicas deſiiſſe hyemis aſperitates, quas potes enumerare ſygillatim, tum ſubjungere veris delitias rurſus in particulari. Ab *effectibus* dilatatur propoſitio, quando effectus unius rei plures explicantur: ut ſi amplificanda ſit hæc propoſitio: *ebrietas eſt noxia*, referre potes plurimos ejus effectus, quos invenies apud Maſen Palæſt. Orat. l. 1. c. 3. fonte 4. Aut ſi deducenda ſit hæc: eloquentia eſt utilis, apponi poſſunt effectus eloquentiæ à Soario poſiti lib. 1. c. 2. Quomodo ab hypotheſi ad theſin dilatari poſſit propoſitio vide P. Maſen. in Pal. Orat. lib. 1. c. 7. §. 4. P. Pomey Progymn. 9. c. 2. Fœcundiſſimus autem plerumque locus eſt adjunctorum, quando res cum ſuis circumſtantiis exponitur: cujus rei exemplum invenies in P. Pomey Progym. 1. c. 2. de dilatatione periodi, ubi verbum *ſtudeo* per adjuncta explicat. Vide etiam P. Lauxmin. c. 1. q. 6. in Prax. Orat. & P. Radau Part. 1. c. 2. q. 10. ad finem.

II. Modus eſt. eandem propoſitionem deducere per figuras verborum, & ſententiarum, cujus rei ſpecimen legendum ex P. Maſen Paleſt. ſtyli lib. 2. c. 5. n. 2. aut ex Candidato Rhetor: P. Pomey Progym. n. 3. c. 2. §. 1. Juglaris in Ariadna c. 27. & ad imitationem Tironibus aliquid hujuſmodi deſignandum. Non eſt autem opus, ut eadem propoſitio ſemper dilatetur per omnes figuras; ſufficit enim ad rerum & verborum copiam, ſi hæc deducatur per unam, altera per aliam, tertia per aliam, id maximè intellige de iis, quæ principaliores ſunt, & plurimùm conferunt ad amplificandum ut allegoria, Periphraſis, Hypothypoſis, Apoſtrophe, Ethopeïa, Proſopæia &c. cujus rei exempla prælegi poſſunt ex P. Pomey. Progym. 2. & de Lacerda in Campo Eloquentiæ. Has inter cùm plurimùm adhibenda ſit ſynonimia (ſæpe enim non niſi verbis idem ſignificantibus aliqua pars ſyllogiſmi explicatur) ejus uſum perquam familiarem ſibi reddere neceſſe habent Tirones; unde quoque principio exercitandi in hoc, ut eundem ſenſum pluribus conſtructio-

Digitized by Google

ſtructionibus, & verbis idem prorſus ſignificantibus exponant: quod fieri poteſt initio Rhetoricæ, priuſquam aliarum figurarum aut locorum Rhetoricorum notitiam habent: unde dictandæ illis Phraſes, aut aſſignandæ, ex quo loco vel authore deſumi poſſint. Videatur Maſen. in Palæſtra ſtyli lib. 2. c. 2. n. 1. & 3. qui prælegi poteſt. Interim pro exemplo ſit hæc propoſitio: *eſt vir doctus*: quantum non excreſcet, ſi dicas: omnigenâ eruditione pleniſſimus eſt, nihil penitus eſt, quod oculis ille ſuis non perlegiſſet; ac firmiſſima recordatione retineret, quod intellectum ejus fugeret, quod mentem ejus lateret. &c. Hoc modo exornatur *adoleſcens ingenuus & liberalis*: Lectiſſimus, atque ornatiſſimus adoleſcens, ingenuarum artium, atque officii peritiſſimus, domi ſuæ in primis nobilis & illuſtri apud omnes gratiâ; juvenis admirabili fatorum benignitate, ad gloriam atque dignitatem natus: nemo hoc adoleſcente nobilitate, nemo literarum peritiâ, nemo bonorum morum culturâ, nemo vitæ innocentiâ, nemo ullo laudis genere illo præſtantior. Hunc natura ad omnem famæ, atque nominis celebritatem magnum, & excelſum produxit, voluntas exercuit. Vehemens in hoc juvene mentis ardor, ardens vincendi cupiditas, oratio erudita, ac liberalis, mira quædam ſcriptionis elegantia, contentionis magnitudo, ſtudium gloriæ, eximia Indoles, alta naturæ vis, excellens proſapia, nobilis ſanguis, hunc juvenem ornatiſſimum effecere. Summa in hoc juvene ſpes, ſumma naſcentis eruditionis expectatio, ſummum ingenii acumen, ſumma judicii maturitas, ſumma induſtria, ſumma omnia. Vide ut eadem res, idémque ſenſus aliis atque aliis verbis expromatur cum dilatatione propoſitionis. Tua in re faciles erunt illi, qui in ſyntaxeos claſſe variare conſueverunt thema ſuum, quem ad finem etiam impellendi forent inibi, ut id ſedulò præſtarent phraſilegiis ſibi in hunc uſum comparatis: nec deſiſtere in facultate Poëtica, ubi ſi carmen ex uno in aliud genus verterint, magna verborum ſynonymorum copiâ inſtructi ad Rhetoricam accedent, Ad eandem ſerviet adagia combibiſſe ex P. Maſen. Palæſtra Styli lib. 3. c. 5. vel alio, nam & eruditionis ſapore, guſtum afferunt, & propoſitionem dilatant, exempli gratiâ ſit hæc: *amicitia inter pares coaleſcit*: Boni

ad bonorum convivia accedunt etiam non vocati, & ſimile gaudet ſimili, æqualis æqualem delectat: ſimilem Deus ducit ad ſimilem, & ſemper graculus aſſidet graculo, & ſimiles habent labra lactucas: pares cum paribus facilè ſociantur: & Caſcam ducit: Et Balbus balbum rectiùs intelligit, & cicada cicadæ chara, & formica formicæ & Cretenſis cum Æginita &c. Ornatum & copiam quoque faciunt comparationes naturales, & hiſtoricæ, ut melle dulcior, nive candidior, oleo tranquillior, auro purior, ſtipite immobilior, aſino tardior, ſilice durior, littore ſurdior, iracundior Adriâ, arenis ſitientior, vitro fragilior &c. Venere formoſior, Minervâ doctior, Marte bellacior, Mercurio facundior, Momo mordacior, Iro pauperior, Harpyâ rapacior, ſcythâ crudelior, Leontinis luxurioſior. Mileſiis effæminatior, Craſſo & Cræſo locupletior &c. Poteſt etiam res ſimpliciter efferri ſinè comparatione Grammaticali, uſurpando Metaphoram v. g. adamantinum pectus pro duro, vulpinum ingenium; pro aſtuto, nivei mores pro candidis, & ſi impurum voces ſterquilinium, aut hircum fætentem, cæcum, talpam; rapacem, lupum; deformem, Therſitem; crudelem Atreum; ſeverum, Catonem; facundum, Tullium. Uſus etiam eſſe poteſt Hyperboles: ut ſi dicas ipsâ cæcior, ipsâ fame eſurientior, ipsâ deformitate deformior, ipsâ ſtultitiâ ſtultior &: Huc (ad ſynonymiam) etiam referuntur alii tropi, qui unam vocem ponunt pro alia: ut puppis pro navi, argentum pro pecunia, ales pro aquila, everſor Carthaginis pro Scipione. Maximum autem affert ornamentum allegoria; præterquam enim, quòd constructionem augeat; etiam delectat propter occultam & continuatam eadem in re ſimilitudinem. Quapropter poſt explicatos tropos (quod principio anni expediret fieri, libro interim primo & ſecundo dilato) exercendi erunt in formandis eorum exemplis; præmiſsâ interim exercitatione per ſynonymiam, modò ſuprà dictô: potiſſimum enim Tirones formandi in elocutione oratoria, in qua eos oportet excellere, non item in inventione & diſpoſitione, quæ maturius judicium & ingenium Philoſophiâ excultum requirunt.

Notandum verò: dum exercentur ſynonymiâ, commonefaciendi ſunt, ut nullum argumentum ſeu rationem afferant;

Digitized by Google

mant; ſed præciſè inſiſtant thematis declarationi; probationibus omiſſis; ad eum ferè modum, quo fit in ſecunda Chriæ verbalis parte, ubi exponitur præciſè, non autem probatur ſententia. Aliâ deinde occaſione id ipſum per rationes, per contraria, ſimilia, & exempla fieri poteſt ordine tamen illo, quem chria obſervat, neglecto.

§. VII. *Via eadem fit planior incipientibus.*

Poſt cognita artis oratoriæ præcepta, duo præſcribuntur ab authore lib. 1. c. 8. *media comparandi* eloquentiam: *Exercitatio & imitatio*: ut enim fabricando fabri ſimus, pingendo pictores, ſcribendo ſcriptores; ità & orationem concinnãdo, Oratores; quemadmodum verò pictores inter pingendum reſpiciunt principio exemplar aliquod ab artifice expictum, & pueri characterem præſcriptum in tabula, vel papyro, ſic itidem faciendum Tironi eloquentiæ. Unde primùm, & antè omnia occupandi ſunt in imitandis Eloquentium virorum ſcriptis aſſignato illuſtri aliquo loco v. g. hypotypoſi, allegoriâ, proſopopæiâ &c. ex Cicerone, Seneca, Virgilio, vel authore alio, qui præ manibus eſt, ut Candidatus Rhetoricæ, Orator Extemporaneus. Hunc mutatâ ſolùm materiâ ad aliud thema applicent, & ad normam illius experimant. Juvabit hoc non ſolum ad rerum, & verborum copiam comparandam; ſed etiam ad phantaſiam circa modum dilatandi concipiendam. Hoc modo ſe plurimum profeciſſe experientiâ ſuâ teſtatur P. Maſen. in Palæſtra ſtyli lib. 1. c. 4. n. 3. quem etiam diſcipulis ad commendationem prælegiſſe juverit: & ille ipſe in Palæſtra Oratoria totus eſt in imitando, non exiſtimans ſe faciliùs formare poſſe oratorem, quàm imitando, longum enim inquit ille ex Seneca, iter eſt per præcepta, breve per exempla, Hinc ipſas Ciceronis orationes ſic in Analyſin redegit, ut in fine oſtendat, quâ in materia quis eas imitari valeat. Quo pacto verò quis partem aliquam imitari queat, docet in Palæſtra Styli lib. 1. c. 10. quem vide n. 2. & 3. Item Palatium Eloquentiæ in Atrio Eloquentiæ exercitatione 3. puncto 4. ego adjiciam quæ habet P. Carolus Pajot in Tirocinio Eloquentiæ, *Ratio imitandi*.

1. Cùm mutatur quidem ſententia, verba autem eadem retinentur. v. g. Cicero dixit: non placet Antonio conſulatus meus; at placuit Servilio: ſic quis imitari poſſet: non placet negligentioribus diſcipulis meis ſtudium aſſiduum literarum; at placet diligentioribus. Vel ut Cicero dixit, P. Clodii mortem nemo æquo animo ferre poteſt: Sic de alio ſincerè dici poteſt: tanti viri mortem nemo æquo animo ferre poteſt: luget Senatus, mæret equeſter ordo &c. Vel contrario ſenſu de aliquo ſcelerato, perditi hujus hominis mortem nemo iniquo animo ferre poteſt: gaudet ſenatus, exultat equeſter ordo, tota regio affecta gaudio eſt; florent municipia, eriguntur coloniæ, agri denique ipſi, tam peſtiferum, tam immaneam, tam exitioſum virum cecidiſſe lætantur.

2. Cùm mutantur quidem verba, ſed ſententia eadem retinetur. v. g. Cicero dixit divinatione in Verrem: de te Cæcili, jam extra contentionem, certamenque noſtrum familiariter tecum loquar: tu ipſe quemadmodum exiſtimes, etiam atque etiam vide, & intellige qui ſis, & quid facere poſſis conſidera: putáſne &c. Sic Ciceronem imitabor. Sed de te nimium pertinax adoleſcens jam extra omnem contentionis acerbitatem familiariter tecum loquar; tu quemadmodum ſtudeas, vide etiam àtque etiam, quis ſit progreſſus tuus, & quos judices expectaturus ſis, conſidera: putáſne te poſſe &c.

3. Cùm mutatâ ſimul ſententiâ, & locutione, eundem dicendi tenorem obſervamus: v. g. Cicero pro Milone dixit: nam illa perfidia quæ pro templis &c. ſic imitari poſſumus: nam illa caſtra hoſtium quæ pro muris conſpicitis, etſi ad vim inferendam &c.

4. Cùm ſenſus propè ad verba eadem, aliquibus inſuper additis, retinetur. v. g. Cicero dixit: quouſque tandem abutêre Catilina patientiâ noſtrâ? ſic imitabor: quouſque tandem abutêre contumax adoleſcens præceptoris patientiâ? quouſque animus tuus tot, támque amicis obduratus monitis obſtupeſcet?

5. Cùm pro ſententia aliam ſententiam, pro verbis alia verba eodem ordine, & tenore collocamus, v. g. Cicero dixit; Novi judicium nova forma terret oculos &c. Sic imitabor;

tabor: perditiſſimi viri inaudita impietas affligit bonorum animos &c.

6. Cùm eaſdem figuras, mutatis verbis, & ſententiis imitamur. v. g. Cicero dixit pro Milone: quid porrò quærendum eſt? at conſtat, à quo? ut patet &c. Sic imitabor. Ei verò qui velit in virum doctum evadere, quid præſcribendum cenſetis? ut ſtudeat? at conſtat, ut præſtantiſſimos ſcriptores imitemur: at patet.

7. Cùm eadem argumenta, & eundem argumentandi, narrandi, dicendíque modum ſequimur. v. g. pro Milone Cicero, orationis exordium diſtribuit in duas propoſitiones: 1. eſt, non debeo timere pro Milone dicturus. 2. nova forma judicii me terret. Tum utramque probat & amplificat; tandem concludit, ſed artificiosè; cùm enim ſic concludere debuiſſet: etſi timere non debeo, tamen ſubeſt aliqua terroris cauſa: nihilominus ut modeſtius ſeipſum ac Milonem commendaret ex libertate quâdam dicendi, concluſionem ad judices convertit his verbis. Quamobrem adeſte animis Judices, timorem, ſi quem habetis, deponite &c. cujus concluſionis rationem proponit, eámque amplificat. Hoc artificium exordii in alia materia poteſt quis imitari. v. g. pro argumento ſit conſolatio de morte fortiſſimi Principis, aut Ducis; ſic exordium poterat diſtribui in duas pariter propoſitiones: Non debemus gaudere de morte illuſtrium virorum (en prima propoſitio) qui patriæ tam fideles ſunt, ut cùm de illius ſalute agitur, nec quorumcunque, nec ſui ipſius mortem current. en ſecunda propoſitio: utraque probanda & amplificanda eſt; deinde concluſio convertetur ad cives, quibus probabitur glorioſum eſſe pro patria mori, ſuiſque rationibus & amplificationibus illuſtrabitur. Hæc ex P. Carol. Pajot. Quod ſi porrò difficultas oboriatur in deſignanda ad imisandum materia, reddetur & iſta planior, poſtquam lectus fuerit P. Maſen. in Paleſt. Orat. liber tertius à 1. ad ultimum: illuſtrabitur enim intellectus ad ſimilia. Docenti verò nullâ re opus erit aliâ in principio, quàm legere Orationes Ciceronis, aut aliorum v. g. Porcenſium, Mureti, Negronii, Avancini, interque legendum cogitare, quàm in rem aliam transferri, & accommodari poſſit: tum verò dictare Tironibus, & ad imitandum proponere. Sub-

levabitur ſic Profeſſor magno labore, quam impendere neceſſe foret in propriis thematibus elaborandis: cujus etiam beneficio perfruetur, ubi aliquamdiu in hoc imitationis ſtudio fuerint verſati; tunc enim, licèt ipſi Tirones natare, atque volare viribus ſuis incipere debeant; tamen exemplo illis præeundum; ideóq; licèt materia non aſſignabitur, aut dictabitur, quam exprimant imitando, juverit tamen plurimùm, ut datâ ad dilatandum propoſitione, priùs iiſdem prælegatur, jam deducta, & expreſſa ab aliquo auctore; idq; hunc in finem, ut imaginationem combibant in phantaſia, quâ imbuti facilius videant, quo pacto incipiendum, quibus verbis, & figuris utendum, quibus periodis &c. Serviet hìc P. Delacarda in campo Eloquentiæ; Palatium Eloquentiæ, Cauſinus, itemque alii auctores, qui floridè ſcripſerunt; uti Guiel. Stanihurſtius in quatuor noviſſimis; in Teſſera Militis Chriſtiani: Carolus Scribanus de Paſſione & in quibus annotari poterit locus aliquis illuſtris v. g. alicujus propoſitionis explicatio per aliquem locum Rhetoricum, per aliquam figuram inſignem v. g. proſopopœiam, hypotypoſin &c. per quadratas periodos &c. illiſque eandem aſſignare propoſitionem pro dilatatione, ſed ad majorem facilitatem prælegere prout ab alio facta eſt. Quod ipſum poteſt facere Magiſter, in iis, quæ ipſe elaboravit themata, quæ etiam poſtmodum dictari poterunt.

Eſt adhuc alius ante dictam imitationem (niſi utroque mixtim uti libeat) uſurpandus modus Tironibus perutilis, ut locum aliquem inſignem v. g. deſcriptionem, narrationem &c. è Cicerone vertant è latina in maternam linguam, aut in carmen; aut viciſſim carmen aliquod in ſolutæ orationis numeros; ſic enim & verborum ſibi comparant copiam, & phantaſiam circa modum dilatandi, exornandi, &c. ſtyliſque diverſitatem notant. Sed advertendum, cùm ex latino aliquid in germanicum, aut è contrà, transfundere volueris, danda eſt opera, ut verba quidem, quoad ejus fieri poteſt, propriè reddas in converſione: in phraſibus tamen eam curam adhibeas, ut collatione utriuſque linguæ videas, quid idioma ferat, aut requirat; ne dum latinè loqui ſtudes, maternæ linguæ more ſonos fundere videaris, & contrà, ut ſi vertendum ſit hoc: Er will das ſtudieren auf den nagel hencken: non eſt dicendum; vult ſtudia ad clavum ſuſpendere, ſed vult ſtudia abrumpere, aut Muſis valedicere, priùs enim in Latino non

Digitized by Google

no nõ congruit, quòd locus proverbii huj⁹ apud Latinos non ſit. Qui verò Græca vertere latinè voluerit, is primùm quidẽ proprietatem & vim verborum accuratè exprimendam & reddendam eſſe putet. Tũ ſi paululùm in hoc exercitationis genere fuerit progreſſus, ſententiam phraſi latinâ exprimere ſtudeat, ità ut non verbũ verbo reddere exiſtimet eſſe neceſſe ſed ſecundũ Ciceronẽ efficiat, ut ſententiæ ſententiis reſpondeant: ſatìs enim in hoc genere fuerit, omiſſis ſyllabarum dimenſionibus, (ſi carmẽ eſt) ſententias ipſas bonâ fide vertiſſe. *V. reg. 5. Profeſſ. Rhetor. & Palatium Eloquentia exercit. 1. lect. 5. puncto 5.*

§. VIII. *Monita in dictorum uſu obſervanda.*

I. Attendendum adoleſcentibus, nè dum propoſitionem amplificant, per imprudentiam addant aliquid, quod ſit impertinens & ſuperfluum. Eſt autem impertinens & ſuperfluum illud, quod non facit *ad rem probandam* vel *declarandam*. Videndum itaque an propoſitionem explicandam *declarent* aut *probent* ea, quæ adduntur. Probant autem rationes & argumenta ex locis deſumpta. Declarant ſimilitudo & ſynonymia, in qua etiam attendendum, ut dùm idẽ dicis, aliud tamen dicere videaris, non verò minùs, aut idem quod dixiſti: quâ ex cauſa ordo in collocatione verborũ ſervandus. Si enim priùs ponas, *trucidavit*, jam ſuperfluum eſt ponere *occidit*; ſi verò proponas *occidit*, tũ *trucidavit*, non redundat.

II. Dum dilatationi dant operam; non prætermittant figuras verborum, & ſententiarum, quarum notitiam ex explicatione in Poëſi, vel à principio anni in Rhetorica habere ſupponuntur: non enim ſimplici & nudâ deductione thematis contentos eſſe decet; ſed ad elocutionem oratoriam eniti. Unde hìc ordo exercitationum eſſe poſſet. 1. occupentur in verſione ex una lingua in aliam, ex ligata in ſolutã: interim figuræ & tropi explicari poterunt. 2. in imitatione ſuprà explicata. 3. in exemplis troporũ & figurarũ, & frequentius in ſynoninmiâ, periphraſi, allegoria, hypotypoſi, ethopeia. Interim liber primus de inventione argumentorum & ſecundus de argumentatione exponetur, 4. in dilatatione prædicati & ſubjecti per locos Rhetoricos. Ad numerum verò Oratorium non prius adſtringendi, quàm ad exercitationẽ figurarũ, & locorũ venerint: nã licèt plurimũ in eò ſit poſitũ, atteſtante P. Lauxmin. in Praxi Oratoria, prius tamen in eo exercitari non poſſunt Tirones, quàm facilitatẽ habeant rẽ aliquã dilatandi vel reſtringendi, ut orationẽ in membra & inciſa ſecent, aut in periodos effluere ſinant; hoc enim eſſet *Ordo Exercitationum.*

inducere

inducere formam ſinè præſuppoſita materiâ, & conſtruere ædificium ſinè calce & lateribus. Quâ verò ratione in numero oratorio exerceri queant Tirones, tradit breviter P. Pomey Progym. 1. c. 2. fusè autem P. ſigiſm. Lauxmin in Praxi Orator Palatium Eloq. Exercit. 1. lect. 4.

III. Stimulandi ſunt adoleſcentes ut mox in principio tirocinii ſui lectioni Oratorum facilè intelligibilium ſe dedant, quales ſunt orationes Mureti, Vernulæi, & Ciceronis, à Magiſtro jam explicatæ; neque exercitium aliquod unquam aggrediantur, quin prius aliquid legerint: hæc enim lectio facilitatem componendi addit, ex ſpeciebus & imaginatione figurarum, & numeri oratorii recenter excitata. Porrò ut cum utilitate hæc fiat, obſerventur præcipuæ eloquentiæ partes in oratione expreſſæ. Primò itaque inveſtigetur cauſæ genus, quis ſtatus ſeu quæſtio, quis ſyllogiſmus, quod argumentum, è quo loco Rhetorico deſumptum. Secundò conſideretur ordo partium, & earum connexio per tranſitiones; quale exordium, unde deſumptum, quis epilogus, an cum motu levi vel vehementi? Tertiò notentur ornamenta elocutionis, phraſes, tropi, figuræ, amplificationes, affectus, inciſa, membra, periodi: Obſervetur etiam quemadmodum nihil hiulcum aut aſperum, aut ob vocalium, aut ob conſonantium inter ſe concurſum objiciatur: an naturæ ordinem ſequantur verba, ut decreſcat, vel aſſurgat oratio &c. Vide P. Maſen. in Palæſt. ſtyli lib. 1. c. 5. Palatium Eloquent. Exercitat. 1. lect. 6.

§. IX. *De Connexione partium in Argumentatione.*

Difficultas quoque eſt incipienti, ab una ſyllogiſmi parte ad aliam tranſire & tranſgredi: pro qua tollenda ſervire poterunt ſequentia. Explicatâ unâ ſyllogiſmi parte, ad aſſumptionem tranſitus fieri poteſt per has particulas. Age verò, jam verò: quid autem eſt quod &c. Quoties rationem ad majorem vel minorem ponimus, ſicut & alibi, dum cauſâ redditur, ut fit in confirmatione v. g. epiſtolæ, ſerviunt particulæ cauſales: etenim, enim, námque, quippe &c. Quoties autem aliquid inferendum, ut fit in concluſione & in epilogo, valent particulæ illativæ: Itaque, igitur, quare, quapropter.

Digitized by Google

propter. Quæ cum ità ſint. Quoties plures ejuſdem rei rationes afferuntur, prima profertur per enim, etenim : reliquæ ſic: deinde, ſubinde, mox, præterea. Ad hæc, accedit, ſuper hæc: Eodem pertinet, his finitimum eſt, illud nequaquam prætereundum. Cæterùm, porrò, demum, denique. Aliquando tranſitiones ſumuntur ab æquali v. g. at erant hæc jucundiſſima, neque minùs voluptatis attulerunt illa: Interdum ab inæquali v. g. Sed hæc utcunque ignoſcenda, illud verò quis ferat? vel audiſtis graviſſima, audietis graviora. Subinde à contrario v. g. Sed hæc privatim geſta ſunt, nunc quæ publicè. Hactenus quæ domi geſſit, nunc quæ in caſtris. A diverſo ſic: de moribus habes, nunc de doctrina reliquum eſt, ut dicamus. Vel quaſi per occupationem: jam ad reliqua properabimus, ſi tamen priùs illud unum adjecerimus. Vel per Correctionem. Verum de his plùs ſatìs. Quorſum nos tranſverſos abripuit dolor? ad rem redeamus: quid his immoror? ad id quod eſt hujus cauſæ caput feſtinet oratio. Vel à conſequentibus. Habes quid in illum contulerim beneficii, nunc, quam gratiam mihi retulerit, audi. Quid pollicitus ſit, expoſitum eſt, nunc quid ille præſtiterit, accipite. Hæc ſufficiant; plura qui volet, conſulat P. Maſen. in Paleſt. Orator. lib. 1. c. 31. 32. 33. Palatium Eloquent. Exercitat. 4. lect. 4. puncto 5.

PARS QUARTA.

DE EXORNATIONE ARGUMENTATIONIS PER TROPOS ET FIGURAS

SEU

DE ELOCUTIONE ORATORIA.

HAc orator oratore non ſolùm eſt excellentior, ſed nec orator dici rectè poteſt, ſi eâ deſtituatur; licèt enim amplè & copioſè res à ſe inventas deducat, tamen

men ſermo ejus à Philoſophi diſcurſu, à ſcribentis hiſtoria, vel epiſtola non differet, ſi ornatu deſtitutus ſit troporum, & figurarum. Oratio non ſolùm amplus & copioſus eſt ſermo, ſed & ornatus: hæc ejus præcipua differentia eſt. Unde & Tiro in hoc potiſſimùm labore occupandus, ut ornatè loqui diſcat, nunquam aliàs neglectum hunc compenſaturus. Invenire ingenii exculti eſt, diſponere judicii præmaturi, utrumque Philoſophia perficit; Eloquentiæ Tironi hæc interim Magiſtri diligentia ſuggerit & ſuppeditat. Verùm in elocutione ut præſtans ſit, hîc ei enitendum eſt. Quâ etiam ex cauſa in hujus partis expoſitione prolixior ero, ut obſcuriora libri tertii apud Soarium loca, clariora ſiant, & pluribus exemplis illuſtratæ, praxim juventuti reddat faciliorem.

CYPRIANI SOARII.

LIBER III.

EST autem (in genere loquendo) eloqui; rem aliquam mente conceptam verbis exprimere *Oratoriè verò eloqui eſt rem inventam & diſpoſitam cum ornatu verborum & ſententiarum explicare*. Unde elocutio potiſſimum conſiſtit in ornatu troporum & figurarum ſimul cum numero oratorio. Inde conſurgit aliquod dicendi genus ex tribus illis c. 51. libri hujus. Tria vero ad elocutionem conſequendam præſcribuntur media, 1. ars, id eſt, præcepta quædam circa tropos, figuras & numerum oratorium. 2. Exercitatio. 3. Imitatio. ad primum inſerviet fuſior libri hujus explanatio; ad ſecundum frequens exemplorum fabrica; ad tertium ſedula troporum & figurarum in Auctorum expoſitione obſervatio. Quare explicatâ v. g. parte orationis in Cicerone indicandi erunt tropi, figuræ verborum, & ſententiarum, inciſa membra, periodi, junctura &c. quod etiam in aliorum auctorum prælectione fieri poterit. Ad horum facilitatem exempla infrà ponenda ſubſervient.

Nota verò dum dicit Cyprianus Soarius eloqui eſt omnia quæ mente conceperis &c. intellige, omnia quæ judicâſti eſſe apta ut proferantur: omnes enim ineptæ, quæ occur-

runt

runt cogitationes & rationes, promi non debent. Dum verò dicit: promere, id eſt, pandere & manifeſtare, intellige ſinè voce & geſtu, alioqui elocutio pronuntiationem in ſe continebit, & ſic non erunt quinque partes Eloquentiæ, quod eſt contra c. 7. lib. 1. Niſi dicas ab authore elocutionem hìc eſſe definitam, prout vulgariter accipitur, non oratoriè, ut indicant verba, quæ ſequuntur, & ad audientes proferre, quod ſinè voce fieri nequit. Cæterùm quid elocutio oratoria ſit, jam exactè definivit c. 7. lib. 1. Eloquens autem non inani ſolùm verborum bracteâ ſibi plaudet (hoc enim loquacitatum eſt) ſed neceſſe eſt, ut ſimul argumenta afferat, quibus intellectum convincat; ut autem libenter, & cum guſtu audiatur, rebus & verbis delectandus eſt auditor. Ut verò dictione perſuadeat, qui finis eſt Oratoris, voluntatem movere & impellere debet, quod amplificando efficitur. Unde liber primus de Inventione præſupponitur ad perfectum oratorem formandũ; ad incipientem verò ſufficit elocutio, ſicut ad Tironem pictoriæ artis ſatìs eſt, principio res ab alio æri incisas illuminare: nam & hìc Eloquentiæ Tironi materiam illuminandam tropis & figuris offert ipſe Magiſter.

CAPUT II.

Quæ in Elocutione ſpectanda ſint?

Quòd ante omnia in Elocutione obſervandum eſt velut fundamentum, eſt hoc, ut *latinè* loquatur Latinus orator, id eſt, ut latinis verbis, & latinâ ſyntaxi, ac phraſi utatur; neque enim linguæ confundendæ ſunt, uti faciunt in lingua Germanica ſcioli quidam, immiſcentes verba Italica, Gallica, Latina. v. g. gratuliren/ reſolviren/ pariren/ reſpectiren/ parliren/ aviſiren/ pardoniren/ archibuziren/ &c. quaſi verò propria deeſſent, quibus uti poſſent. Sic item faciunt ſectarii noſtri temporis, latinis ſcriptis Hebræas, Chaldæas, Græcáſque dictiones ad oſtentationem peritiæ immiſcentes. Aliud foret ſi verba latina non ſuppeterent, tum Græcis locus dari poſſet, non tamen ſinè venia petita, quemadmodum fecit Tiberius Cæſar ad Senatum Romanum loquens, priuſquam vocem græcam monopolium proferret; liberè tamen uti poſſumus, quæ uſu jam recepta ſunt, uti ſunt epigramma, proſodia, chyragra, prodagra, hypo-

Dicendum latinè

hypotheca pro pignore, baptiſmus, Euchariſtia, Rhetorica &c.

plane Alterum eſt, ut *planè* dicat, id eſt, clarè, & dilucidè, hoc enim per planum hìc ſignificari poteſt ex ſequentibus, ubi dicitur: ſed de ratione puri, dilucidíque ſermonis non eſt &c. ubi purum, ad puram latinitatem, dilucidum ad planum refertur. Et verò, quod obſcurum eſt, & obſcurè dicitur, tantundem eſt, ac ſi non diceretur aut ſcriberetur, quia à legente vel audiente non intelligitur. Qua ex cauſa D. Hyeronimus cùm Perſium legeret nec intelligeret, in ignem conjecit, cùm ejus ſibi utilitatem videret nullam.

Tertium eſt, ut non ſit contentus ſimplici verborum cortice, ſed *ornatum* addat orationi, & ſplendorem. Eſt autem hìc duplex, unus conſiſtit in uſu vocum, quæ minus vulgares, & in familiari alloquio uſurpatæ, ut ſunt: facere, cogitare, ſtudere, pro his enim elegantius ponitur: operari, moliri, mente volvere, verſari, literis operam dare. Alter in Troporum & figurarum uſu. Ad priorem ſervit notitia ſynonymorum & phraſium, quas collegit Ald. Manutius, Euchlerus, Schonsleder, aliíque ex Cicerone, & aliis probatis authoribus. Item variatio thematis ejuſdem per regulas ſyntaxeos minus communes, ut venit doctum literas, vel docendarum literarum ergo, pro eo quòd diceret, venit ut doceret literas. Item particulæ Turſellini, proverbia, comparationes naturales & hiſtoricæ, ut vigilare ad Cleanthis lucernam, oleum & operam perdere, lepore timidior, aſino pigrior, ſaxo durior, Therſite deformior, Tullio eloquentior, alter Cræſus, alter Tullius &c. Et huic quidem ornatui operam dediſſe oportuerat in ſyntaxi & Poëſi, hìc per metrorum ex uno in aliud genus, ibi per ſolutæ, variationem. Si tamen id prætermiſſum eſt, non inutile foret anni initio dictare multas ejuſdem rei ſignificationes, phraſes, proverbia, elegantias ſyntacticas, comparationes hiſtoricas, quibus habitis rem eandem vertant, atque aliter proferant. Item poſſet idem thema per varia carminum genera inflecti, faciet enim hoc, & ad notitiam metri renovandam, & ad copiam elegantiámque verborum comparandam. Proverbiorum alphabetum habet P. Maſen in Palæſtra Styli l. 3. c. 5. Indiculus autem Hiſtoricus ex Theatro Raviſii

collectu.

Digitized by Google

collectus materiam ſuggeret comparationum. Juvabit hæc docentem legiſſe P. Maſen. in Palæſt. Styli l. 2. c. 1. & 2. P. Balbinum in Quæſitis oratoriis parte 1. à quæſito 12. uſque ad 15.

Ad alterum verò ornatum, qui in tropis & figuris conſiſtit, acquirendum, juvabit, 1. dilucida & diſtincta figurarum notitia, deinde verò exemplorum copia ab ipſis Tironibus lectione vel cogitatione conquiſita. Hinc rectè fit, quòd in poëtica facultate liber tertius Rhetoricæ explanetur, qui etiam principiò Rhetoricæ ante alios explicandus erit, tum verò exercenda juventus in exemplis troporum & figurarum, quorum aliqua prius lecta imaginationem & facilitatem dabunt ad alia excogitanda, quæ primùm quidem inconnexa ac diſparata fieri poſſunt, poſteriùs verò in unum aliquem diſcurſum referri, ut infrà exemplum docebit. Inſpici hìc poterit, atque ad imitandum proponi P. Pomey progym. 2. P. Maſen. Palæſt. Styli. l. 2. c. 5.

Quartum eſt, ut ornatus *accommodetur ad rem*, quæ tractatur, ut enim alio habitu veſtiendus Princeps, alio Nobilis, alio Civis, ſic & alio dicendi genere & charactere efferenda materia una præ alia: & ſicut non omnia plena gemmis & ligulis eſſe oportet, licèt hæc ornamenta ſint, ità nec omnia verbis exquiſitis, tropis & figuris ſplendeſcere debent, at ſuo loco & tempore & ſubjecto. Quare præ oculis habendum c. 51. lib. 3. *Aptè*

Vitia Elocutionis.

Contra primum ex requiſitis ad bonam elocutionem, peccant ii, qui peregrina vocabula latinæ dictioni immiſcent. v. g. Burſa ſtudentorum, cum tempore finſtere noctis, gaſſatum fuerat **mit geigen/ lauten** & harphis; hujuſmodi ſunt, poſta, piſtola, liberia, halaparta, quietantia, Burgimagiſter pro Conſule, Scultetus pro Judice, fagotum, fletuta, compagnia, cataphractura, regimentum, ſalva Guardia, Gavalerus, authoritativus, grobianus, guerra pro rixa, pinta bibale, &c. lancea & gaza jam uſu recepta ſunt: audientiam habet Cicero. His accenſendi, qui contra leges ſyntaxeos, & Grammaticæ latinæ loquuntur, ut ſunt, qui Græco-

rum regulis utuntur. v.g. certare parati, turbidum vel liquidum aëra, ludentem Orphea, vel Amphiona. Qui verò barbariſmos aut ſolæciſmos committunt hic prorſus rejiciendi ſunt, cujuſmodi eſt ille, qui ſcripſit. Salutem amicabilem & cordialem, admodum doctiſſime Domine Landsmanne. Accepi veſtram litteram, quam ad me miſiſtis de Roma per Turnerum aliquem, qui quomodo vocabatur, jam ſuper hoc non cogito; valde lætatus ſum in corde meo, ſed dolebat mihi, quod nullæ in ea erant novitates. Lætificavit me tamen iterum liber intitulatus de Mirabilibus ſuper ſe, quem mihi & uno Compatriotæ meo miſiſtis, & poſtquam librum legi hinc inde, vidi, quod eſſet metricò & proſaicè compilatus, & multum in eo Græcum, quod ego non ſcio legere rectè, ſpeculavi quidem ſupra, etiam brillam naſum appoſui, ſed non tanxi, donec juvaſſet me meus ſervitor: enim filios meos non admitto diſcere Græcum, quia poſtea erunt ſuperbi, quòd plus ſciunt, quàm ego. Sed vos eſtis homo doctrinalis, in jure bene peritus, & habetis bonam practicam, & in Theologia, & ſacra Biblia bonum fundamentum, & itaque opto vobis, ut doctrina veſtra in mundo notificetur, & ideo dixi ad meos filios, ut vos totá vitâ reſpectarent & venerarent, nam eſte magiſter, qui eſt doctus excellenter in Romana civitate, vadit cum magna gravitate, in Philoſophia graduatus, in Theologia qualificatus, de his ſubtiliter diſputavit, & multos ſyllogiſmos formavit in Baroco & Celarent, ità ut omnes admirarent. Ergo debetis eum honorare, atque reverenter ſalutare. Commendo vos Domino Deo, & ſitis fortis ſicut leo, pulcher ſicut Abſolon, prudens ſicut Salomon, dives ſicut Aſſuerus, Poëticalis ſicut Homerus, & ſanctus Joannes Baptiſta à Deo vobis impetret iſta. Datum ex Bononia in Utopia.

Contra latinitatem delinquunt & ii, qui verba quidem latina uſurpant, & Latinorum more conſtruunt, ſed phraſim ſequuntur vulgarem. v. g. aperias mihi unum in nidibus; ſi non fregiſti pauperem in bis; quando jaculabantur ex partibus hoſtes, qui ceciderant in provinciam. Sic ſcripſit quidam. Debitam ſervitutem ſemper à parte ante. Non potui me ſatis mirari, quod tuus filius ſit nequaquam in pelle, ego non vellem eſſe in cute illius. Semper ſedet ad cere-

viſiam

viſiam, & cereviſia illi ſtatim in caput aſcendit, libros interim permittit jacere; ſi ego ipſi aliquid dico, facit ſe mihi inutilem, licèt ego bene cum ipſo putem, Non deberis mihi habere pro malo, quod verum ſcribam, ad me enim ambulat ſcribere, quomodo res cum filiis veſtris eant. Sed in altero habete bonam ſperantiam, Magiſter laudat eum, & dicit, quòd plus ſciat quàm panem comedere. Multum condiſcipuli tenent de illo, quando ante illum vadunt, omnes accipiunt pileum ante illum, & cum reverentia ſalutant: quòd cum ego ſemel viderem, ita fui lætus, quòd ſaltavi præ gaudio. Volui & ego ſemel experimentum accipere, quàm valdè doctus eſſet, interrogavi eum: unde dicitur Mavors, & dixit, quod quaſi Mares vorans: unde Mercurius, & dixit, quaſi mercatorum curius, quia habet curam pro eis. Quomodo jus habet in genitivo, & reſpondit: quando juſtitiam ſignificat habet juris, quando autem juſculum, habet jutis, & allegavit Horatium in uno paſſu, Jus juris mando, jus juris in litibus pando. Ego vellem collum meum dare, ſi alius ità mihi reſpondiſſet. Iſta pro hac vice, aliàs plùs ſcribam.

Ad puram latinitatem offendunt & illi, qui verba non accipiunt in propria ſignificatione, v.g. ſperare pro timere dolorem, promitto tibi quòd te puniam, pro minor tibi; antiquus homo, pro ſene, ſenex quercus pro annoſa; delere candelam pro extinguere; qui nubere, viro; ducere, fœminæ attribuunt. Accuratum de vocum proprietate texuit catalogum P. Maſen in Palæſt. Styli l. 2. c. 2. §. 2.

Contra claritatem delinquunt, qui ſenſum & rem ſignificandam verbis involvunt omittendo circumſtantias ad rei intellectum neceſſarias; ordinem præpoſterum in perſonis, locis & temporibus notando; amphibologiam & ambiguitatem ſermonis non evitando; quis enim intelligat? authorne cædis Clodius, an Milo, ſi dicam: audio Milonem occidiſſe Clodium? quis colliget? Pyrrhusne, an Romani victores futuri ſint, ſi oraculum dicat: affirmo Æacidem Romanos vincere poſſe. vel exiguum vidi leporem jugulare moloſſum. Item ſi ſermo non incidatur ſcribendo, vel pronuntiando, ideo enim obſcurum erat oraculum: ibis, redibis, nunquam peribis. Et illud: ſi omnes conſenſerint, ego

non ero contrarius. Obſcuritatem etiam invehunt, qui longâ nimis verborum ſerie, concatenatis utuntur periodis: nam priuſquam ſententia cum periodo, ſenſúſque finiatur, jam priorum ægrè, ac forſan nullo modo recordatur, quòd ſenſus nimium protractus ſit: Eodem vitio laborant, qui ut doctrinæ, ac multiplicis ſibi eruditionis famam pariant, de induſtria obſcuritatem affectant, implentes orationem perpetuis allegoriis, aut continuis alluſionibus ad fabulas, & antiquitates; quæ auditori ad quem dicunt, nec quidem per umbram cognitæ ſunt. Hujuſmodi eſt illud: Unde de Æſopi puteo aſinus? Lamiæ turres primùm videbantur ejus dicta; at poſtquam ad ſcamna productus eſt, non Hieram quidem fecimus, ſed ſtatim ac mappa miſſa eſt, qui Scipione militarior audiebat viſus eſt ficulneus, micas infercire, & peponem cordis loco habere. Ubi per lineam eandem diu ſerram reciprocavimus, tandem ille licèt Iſtro fallacior, Hypobrychium irreſpirabile accèpit. Quibus ultimis ex Græco periculum irremedicabile dicere voluit. Orationem integram huic fragmento ſimilem require apud Cauſinum l. 2. c. 19. Allegoricam obſcuritatem habet illud: Ludibriis ignaviæ torrentes exundant, & humanitatis multiformibus officiis retentabant, & fama rumorum nutrix maligna diſperſit: Item hoc: Hyeme verò humus cruſtata frigoribus, & tanquam levigata, ideóque labilis, inceſſum præcipitantem impellit: & patulæ valles per ſpatia plena glacie perfida, vorant, nonnunquam tranſeuntes. Hæc ex Ammiano refert Cauſinus & improbat l. 2. c. 8. Obſcuritatem autem invehunt, quia frequens vocis in aliena ſignificatione acceptio, multiplicem exigit in auditore reflexionem, aliíſque intentum diſtrahit ab iis, quæ tum dicuntur, & ſuâ multiplicitate confundunt. Hinc P. Lauxmin in praxi orator. c. 9. quæſt. 2. eos qui claram & apertam orationem exiſtimant eſſe rudem & ſimplicem; illam autem eruditam ac ingenioſam, quæ habeat ſenſus abſtruſos, qui nonniſi à doctis intelligantur, contra lumen rationis pugnare affirmat; irrationabile enim eſt, velle loqui cum aliquo, à quo intelligi, aut nolis, aut non poſſis. Creato mundo mox Deus lucem creavit; ut fieret aſpectabilis hæc mundi formoſitas, ſinè qua fuiſſet, tanquam creatus non eſſet. Removeat Orator

apud Cauſinum de Eloq. l. 2. c. 10.

Digitized by Google

tenebras, quas congeſtæ inducunt allegoriæ, aut eruditiones; quibus orationem quidem exornat, ſed audientem onerat & fatigat aſſiduâ reflexione & conſideratione. Nolo auditori loquatur apocalypſes, myſteria & ænigmata. Hæc ſacræ ſcripturæ propria ſunt, eò quod nolit Deus arcana ſua cuilibet patere (neque enim margaritæ projiciendæ ante porcos) cùm nec homines ſecretas artes, & ſenſa cuilibet manifeſtent. Orator verò cùm perſuadere velit, loqui neceſſe habet, ut intelligatur, abſque defatigatione & tædio auditoris. vide Cauſin. l. 2. c. 28. Denique obſcuritatem ſectantur, qui propoſitionem non faciunt, orationem non partiuntur, ac ipſa argumenta, orationiſque partes diſertâ tranſitione non diſtinguunt; non enim intelligunt auditores, quid dicturus ſit, quid ante, quid jam ſit probaturus.

Contra Ornatum delinquunt primò ii, qui verbis quidem latinis utuntur, ſed ſimplicibus, vulgaribus, & communi uſu tritis (culinaria vocamus) rem ſuam exponunt: Hujuſmodi exemplum ex Cicerone refert Cauſinus l. 2. c. 11. nam iſthic ad balneas acceſſit, ad hunc poſtea dixit; hìc tuus ſervus me pulſavit, poſtea dixit hìc illi, conſiderabo: poſt ille convitium fecit, & magis magiſque præſentibus multis clamavit. Hoc modo ſcripſit & ille: Valde miror vos venerabilis vir, quare mihi non ſcribitis, & tamen ſcribitis aliis, qui non ſcribunt vobis ità ſæpe, ſicut ego ſcribo vobis; ſi eſtis inimicus meus, quod non vultis mihi ſcribere, tunc ſcribatis mihi tamen, quare non ſcribitis, cùm ego ſemper ſcribo vobis. quamvìs ſcio, quod non eritis mihi reſcribere. Veruntamen oro vos præcordialiter, quòd velitis mihi tamen ſcribere; & quando ſemel ſcipſiſtis mihi, tunc ego volo vobis decies ſcribere, quia libeater ſcribo amicis meis, & volo me exercitare in ſcribendo, ità ut poſſim eleganter epiſtolas ſcribere. Ego non poſſum cogitare, quid eſt in cauſa, quod mihi non ſcribitis, & tamen vellem libentiùs veſtras literas legere, quàm mel comedere. Hæc, & priora ſuperiùs ideo retuli, ut juventuti prælecta & exploſa horrori ſint; interim autem ſtimulentur ad nitorem Tullianum, quem lectione, & imitatione aſſequi poſſunt. Hìc quoque monendi adoleſcentes, ne ſacræ

ſcripturæ phraſim, ſicut & aliorum divino ſpiritu afflatorum virorum, ut Thomæ de Kempis, contemnant. Hi enim libri non ſunt ſcripti ad ediſcendam eloquentiam, ſed veritatem & ſapientiam, ideóque hæc in iis quæri debet, non ſtylus & elocutio oratoria. Simplici charactere utitur Spiritus ſanctus, ne homines cortice verborum delectari nucleum arripere negligant, interim latent gemmæ in conchyli deformi, & aurum argentúmque in venis terreſtribus. Cavendum eſt inquit Auguſtinus de doctrina Chriſtiana l. 4. cap. 14. ne divinis gravibúſque ſententiis dum additur numerus, pondus detrahatur; quod ſi numerus detrahit, quid ni ornatus? jacet enim ſenſus in oratione, in qua verba laudantur inquit Quintilianus l. 8. in proœmio. Senec. epiſt. 4. Quæ veritati operam dat oratio incompoſita debet eſſe, & ſimplex. Exempla ſtyli humilis refert Cauſſinus l. 2. c. 11. in fine ex S. Franciſco &c.

2. Contra ornatum delinquunt, qui nitorem quidem verborum & phraſium ſectantur, ſed tropos & figuras negligunt, quibus potiſſimùm efflorеſcere debet oratio, ut diſtinguatur ab ea, quam Philophus aut ſcriptores alii conficiunt Hic verò defectus indè naſcitur, tum quod eas ignorent, tum quòd uſum earum habeant nullum. Indè prout jam ſuprà monui, per quàm utile eſt tertii libri explanationem præmittere ante libri primi, vel ſecundi expoſitionem, ut ante omnia notitiam figurarum & troporum habeant: deinde verò exemplis allatis uſum patefacere, ac demum imponere, ut exempla alia ipſi ex ſe afferant, quæ primùm quidem libera & connexa eſſe poterunt, nè eorum defectum patiantur nondum exercitati; tum verò aſſignari poteſt materia certa, circa quam non tantùm exempla exprimant, ſed & diſcurſum forment continuum (cujus rei exemplum infra dabo) hoc enim, & judicium excolit juventutis & ingenium, ſimûlque ornatum parat eloquentiæ.

In quartum, id eſt aptitudinem peccant, qui ornatum rebus & perſonis non accommodant, verùm rem quamvìs omnigeno eruditionis apparatu, ac verborum flore exornant, & veſtiunt: tumere omnia & turgere metaphoris, & allegoriis; inflari omnia figuris neceſſe habent, alioqui ſe

in

inornatorum numerum referendos non exiſtimant. Ecce enim, & ſtylo ſeſe efferunt in unius Veris deſiderio. Reſurge florida florum mater Flora! roſeta, quæ vel purpureus innocentis Adonidis cruor verecundum tinxit ad ruborem, vel caſtum telluris uber, decidua lactis nive albicantem coloravit ad candorem, explica, retexe: jam-jam calveſcenti vertici annulatam rurſus virentis cincinni ſeu cæſariem, ſeu torquem, argenteo roris vellere gravidum, incircina, aut intorque: age ſis ſpecioſum Apollinis colluſorem hyacinthum, auguſta Regum nomina ſua ſaphyrino livore adumbrantem, ad floridam vitam reſuſcita, ſtellatam ſuæ formæ victimam, narciſſi defunctam animam reciprocante odoris halitu rex anima: ex cordato liliacei bulbi triangulo, in perpendiculari ſcapi ſmaragdo eburnea torna lilia, inter nativa labyrinthorum periſtromata, floreo diſcolorum colorum penicillo, gaudentis naturæ vultum effigia, atque volumen amœnitatum omnium, in quo tota in florem contracta polorum legatur formoſitas pandere, proferre, exordiare. Ne verò ſoli in amore duces oculi venuſtam, quâ oblectentur habeant ſpeciem, huc huc dulces aurium titillatrices, canoræ nemorum ſirenes; pars implicata frondium amplexibus, pars explicata campis patentibus, advolate, bifidum roſtrelli cornu in omnigena modulamina depectite, diſcriminate, diverberate: jam vocis ſupremum artificii fugâ conſcendite, jam in deſcenſu mæſtum ſingultum trahite, jam ſonos minutatim ſcindite, in canora puncta diſtinguite, modulorũ argutias in cincinnullos concinnate, ductum celerrimè ſpiritum veluti pennis in ſublime librate; mox aut ad ima devolvite, aut retrorſum à medio curſu reprehendite, prorſum verſum antè expectatum premite, ſiſtite, revocate, circumagite velut turbinem, nè tam ore & roſtro, quàm torno vibratum rotundatúmque percipiamus. Conſulite hìc dulcedinis ſatietati duritate blandiſſimâ, vocem improviſâ demiſſione introrſum flectite, exultantem cantûs hilaritatem fractis identidem numeris, quaſi mæſtitiâ temperate, ſonum denique illidite, implicate, ſuſpendite, variate, producite, ſuſpiriis, trepidatione, tremulis, modulatione, concentu, plenè, graviter, acutè. Adeſto igitur Chloris, tædet enim humum algentem pruinoſo pa-

Digitized by Google

ludamento inveſtitam, in niveos floccos explicatam amplius intueri. Adeſte volucres; piget enim rigidiſſimo Boreæ flatu ſtrepentem audire.&c. Ubi amabò in univerſo Cicerone condenſata hujuſmodi troporum, ſelectorúmque verborum farrago? an Tullius tam nitidè excolere orationem ſuam non valuit? valuit equidem, at non voluit: hoc enim eſt obumbrare dictionem, quam oportet eſſe dilucidam, hoc fucum eſt facere auditoribus, hoc illinire ſtibio eloquentiæ faciem, quæ cupit eſſe nativa, artemque habere ac decorem; ſed ut neque decor ſtudiosè quæſitus ſit. Verborum cura inquit Quintilianus l. 9. c. 3. in fine, derogat affectibus fidem, & ubicunque ars oſtendatur, veritas abeſſe videtur & in principio dicit: quòd ſicut verborum exornationes vulgaris ſermonis faſtidium levant; ità ſuâ copiâ ſatiant, & ſicut ſi quis parcè iis utitur, ſunt condimento; ità qui nimium affectaverit, ipſam illam gratiam varietatis amittit. Omne quippe nimium vertitur in vitium. Sed nimirum pueri ſunt hi in eloquentiæ palæſtra, quibus ut lux luxus arridet in veſtitu, in cibo dulciaria, ſic in oratione luxuries. Prudentibus oſtentatio hæc eſſe videtur & affectatio, quæ non poteſt non diſplicere, nec æſtimationem parit, ſed animi levitatem & exilitatem judicii, atque artis indicat. Qui narratiunculas rerum viles, inquit Cauſſinus l. 2. c. 11. verbis Juliani loquens, & contemptas, orationis ſuavitate ornare atque expolire ſtudent, aliquando magis ridiculi ſunt, quàm qui in tornando operam ponunt, & opellarum fabricati minutias, quaſi verus ille Myrmecides audent adverſus Phidiam (dico ego Ciceronem) operum majeſtate præſtantiſſimum decertare. Ità ibi. capite autem nono amplus hoc genus loquendi exagitat, ubi ſtylum hunc affectatum taxat fuſiùs in Eunodio. Inter alia ſic ait: At dices: pulchræ ſunt metaphoræ; ſed & pulchrorum modus eſt. Melleæ ſunt; & mellis ſuavitas affert ſatietatem. Gemmeæ ſunt; diſtinguant igitur opus non obruant &c. Addo judicium Lyricorum hoc ſæculo principis, ex præfatione ad vanitatem mundi 11. Certum videri, dari etiam ſtudiis contrarios, qui ſuam muſam non amant, niſi eam inſtar Zenobiæ grandibus gemmis onerent, laborantémque & prægravatam in triumpho ducant Aureliano.

Sed

Sed an non ſtibium, & ceruſſa, & timiditas animi, & forma naturalis attrita pariunt faſtidium? enitendum tamen Vati, ſubdit numero ſequenti: ut quæ profundit, inter elaborata cenſeantur, quæ elaboravit, profuſa videantur, ità ille. Sed hoc artis eſt, artem ipſam diſſimulare. Denique concludo cum Quintil. l. 12. c. 10. Falluntur plurimùm, qui vitioſum, aut corruptum dicendi genus, quod aut verborum licentiâ reſultat, aut puerilibus ſententiolis laſcivit, aut immodico tumore turgeſcit; aut inanibus jocis bacchatur, aut caſuris, ſi leviter excutiantur, floſculis nitet, aut præcipitia pro ſublimibus habet, aut ſpecie libertatis inſanit, magis exiſtimant populare atque plauſibile. Sic ille. Hæc prolixiùs ad notare placuit ad detegendum multorum hâc ætate faſtum, & errorem in comenda exquiſitè nimis oratione. Cæterùm incipientibus largiſſimè hæc ſtyli luxuries indulgeri poteſt, ut copiam ſibi facilitatémque comparent, quam ætatis progreſſu ſine difficultate attemperabunt aſſidua M. Tullii lectione, & imitatione. Unde prælegi poterunt, aut etiam ad imitandum proponi Styli luxuriantis exempla ex Nucleo Rhetorico Sultzbachii edito parte 3, aut in defectu hujus, ea quæ ex Ennodio refert Cauſinus l. 2. c. 9. maximè autem c, 21.

CAPUT III.

De Ornatu.

Quatuor ad Elocutionem oratoriam requiſivit Soarius cap. præcedenti; ſed duorum priorum notitiam jam præſupponit ex Grammaticæ inſtitutionibus: ad Rhetoricæ verò doctrinam ſolùm ſpectare, ut Orator combibat dicere *ornatè*, &, ad id quod agitur *aptè*. Hoc ut aſſequatur de utroque impoſterum acturus eſt. Et de ornatu quidem ab hoc capite uſque ad caput 51. ad ornatum enim ſpectant tropi, figuræ, collocatio verborum, & numerus oratorius. Abhinc autem tractat de aptando, & conformando ornatu ad materiam, prout majorem vel minorem exigit. Et præſenti quidem capite docet, quid requiratur ad ornatum in gene-

re, & univerſaliter acceptum, nempe gravitas, ſuavitas, eruditio &c. nam hæc non ſunt *ſingulorum articulorum*, id eſt, non eſt opus ut hæc in qualibet orationis parte, aut quolibet periodo reperiantur, ſed ſparſim & hincindè diffuſa per orationem, in una v. g. parte eruditio, in altera ſuavitas &c. Univerſum igitur ſolùm requiruntur, eò quòd vividam faciant orationem, & ſucco plenam eámque variis velut coloribus diſtinguant, & exornent, ut picturam aliquam: ſine his autem exucca, ſtraminea, & inſipida, lurida & deformis manet. Eſt autem oratio *gravis*, quæ levitatem in rebus & verbis fugit; ut ſunt argumenta parvi momenti, acuminella puerilia, luſiunculæ in verbis affectatæ figuræ &c. *Suavis* quæ res gratas, verba lenia, non aſpera, fluxum non hiulcum, ſed lenem, modúmque proponendi res inviſas artificioſũ ſectatur. *Erudita* eſt, quæ hiſtorias, fabulas, antiquitates &c. involvit, quod uno aliquando verbo fieri poteſt v. g. cornicum oculos configere, ubi alluſio eſt ad proverbium *Liberalis* eſt, quando nec in rebus retexendis, nec verbis eſt parcus orator, non utendo ſemper ſtylo arguto, & inciſo, ſed etiam circumſcripto. *Admirabilis* eſt, quando res novæ, ac raræ recenſentur, aut antiquæ in expectato ac novo modo proponuntur, quò etiam acumina, ac inventiones ingenioſæ pertinent. *Polita* eſt, quando tropis, ac figuris exculta, & non ex tempore fuſa, ſed accuratè elaborata, & limata eſt. *Senſus & dolores* habet, quando affectibus ſuo loco & tempore accommodatis animatur. Eſt enim hebes illa oratio ut Quintil. ait l. 8. c. 3. in qua nihil eſt acuminis; ſordida, in qua nullus nitor, nullus ſermonis cultus & elegantia; ſterilis & jejuna, quam nulla dicendi ubertas & copia eloquentiæ ornat & dilatat, qualis imperitorum eſt arte carentium; ſubtriſtis quæ nihil habet lætum, nihil floridum, quo capiat auditorem, ingrata, quæ nihil ſuavitatis, & jucunditatis præſefert. Vilis denique, in qua nihil dicitur accuratè. Ut autem conſtet, quantum prædictis virtutibus implenda ſit, nè plùs vel minùs in earum uſu peccetur, prius prævidendum, quod genus dicendi conveniat materiæ, quam tractamus: an genus tenue, an mediocre, an ſublime, de quibus c. 15. Univerſim autem hoc attendendum

dendum, quid quàm maximè placeat Auditoribus, ad quos dicturi ſumus. In quo tamen ipſo cavendum, nè quid nimis, nè ſatietatem, & faſtidium ipſa rerum dulcedine pariamus. Hoc innititur verbis illis: *Genus igitur dicendi eligendum eſt* &c. Ex dictis colliges neceſſariam eſſe Oratori ſuppellectilem, & copiam rerum, ac verborum; debet enim & res, & verba afferre, gravia, erudita, ſuavia. &c. Verborum copia naſcitur inter alia ex rerum copia, ut enim inquit Horatius in arte.

Verbáque, prævîſam rem, non invita ſequentur.

Rerum autem copia lectione, & annotatione ex libris, qui res & ſententias graves, eruditas, ſuaves & admirabiles continent, ut eſt Seneca, Plinius utérque, Plutarchus, Florus &c. Hìc de modo legendi & excerpendi Tironibus dicenda aliqua ex P. Franciſco Sachino, qui libellum hac ſuper re edidit ex palatio Eloquentiæ, exercitatione 1. lect. 6. P. Balbino, Quæſito 6. Maſen. in Palæſt. Styli à cap. 4.

CAPUT IV.

De Ornatu Orationis.

Priori capite dictum eſt de ornatu in genere, qui conſiſtit in rebus, & verbis: hic jam de ornatu magìs in particulari agere aggreditur, qui in ſolis verbis conſiſtit. Poſſunt autem verba conſiderari dupliciter, vel quodlibet ſeorſim & ſecundùm ſe; vel prout conjunctum cum aliis ſenſum, & conſtructionem efficit. Hæc vocantur conjuncta, & cóntinuata, illa verò ſimplicia. De verbis conjunctis agit incipiendo à tropis ſermonis c. 17. uſque ad numerum oratorium. De ornatu autem qui eſt in verbis ſingulis, & ſeorſim acceptis ab hoc capite uſque ad allegoriam; verba enim ſeorſim & ſecundùm ſe conſiderata, aut ſunt *propria*, id eſt in propria ſignificatione accepta, aut *translata*, id eſt à propria ſignificatione in aliam traducta, unde dum agendum eſt de ornatu in verbis ſingulis, de utriuſque dicendum eſt. Et primò quidem de iis, quæ in propria ſignificatione accipiuntur, quorum aliqua illam habent unâ cum rebus natam, alia verò poſteriùs, & de novo acceptam, alia denique

Digitized by Google

quę penitus amiſerunt, & hæc vocantur priſca & inuſitata, ſicut priora dicuntur Nova & Novata. De his omnibus tractabit hìc Auctor, & 1. de iis, quæ primam & veterem ſignificationem retinent. 2. de iis, quæ illam perdiderunt. 3. de verbis novis; denique de verbis translatis.

CAPUT V.

De Verbis ſimplicibus.

Verba ſimplicia (id eſt quæ ſecundùm ſe ſeorſim conſiderantur, non compoſita & conjuncta cum aliis in conſtructione) aliqua naturâ ſuâ ſunt *conſonantiora*, id eſt *majorem ſonum* habent alia *grandiora*, id eſt, *majorem ſignificationem*; alia *nitidiora*, id eſt *pulchriora* & gratiora quoad ſonum & ſignificationem. Conſonantiora, ſunt moliri. triumphare, luctari, obſecundare, quàm facere vincere, concurrere, parere. Item Orator, Imperator, Numen, quam eloquens, Cæſar Deus. Sic conſonantius eſt, ſi dicas, dominatrix animi cupiditas, quàm ſi dominam dicas; regnatorem Aſiæ, ſonum habet majorem, quàm ſi dixiſſet Virgilius, Regem Aſiæ. Fiunt autem vocabula *ſonantiora* ob certas vocales v. g. a. o. u. & concurſum conſonantium, ut patet ex illo Virgilii:

Luctantes ventos, tempeſtatéſque ſonoras.

Tale eſt illud, cui etiam longitudo ſyllabarum, & dictionum ſonum auget:

Conturbabantur Conſtantinopolitani
Innumerabilibus ſollicitudinibus.

Grandiora ſunt ſacrilegus, immanis, trucidare, quàm fur magnus occidere; plus enim ſignificant: nam per hoc grandiora diſtinguuntur à conſonantioribus, quod ampliorem & majorem habeant *ſignificationem*, & non tantum *ſonum*. Unde huc referuntur *ſuperlativi* pro poſitivis uſurpati. ut Cicero pro lege Manilia: quanquam mihi frequens conſpectus veſter multò jucundiſſimus, hìc autem locus ad agendum ampliſſimus eſt viſus. Item *compoſita* pro ſimplicibus accepta, ut permovere, excruciare, pertractare, pro movere, cruciare, tractare *Nitida* ſunt, bos, ſus, ſentina re-

ſpectu

ſpectu horum, vacca, porca cloaca; habent enim aſperum, diſtortum, & ingratum ſonum: hac de cauſa infrà c. 33. certa junctura verborum requiritur ; ut enim ſyllabæ è literis melius ſonantibus clariores ſunt, ità verba è ſyllabis magis vocalia, & quô plus quæque ſpiritûs (in pronunciando) habet, eò pulchrior: & quod facit ſyllabarum, idem verborum quoque inter ſe copulatio, & junctura, ut aliud alii junctum melius ſonet. Sed de hac ſuo loco. Cæterum univerſim de verborum delectu loquendo optima ex ſimplicibus ſunt , quæ aut maximè exclamant , aut ſono ſunt jucundiſſima. v. g. Tu tu mihi fratrem optatiſſimum, me fratri amantiſſimo reddidiſti. Verùm notandum hìc : quod quemadmodum non quævis veſtis cuilibet corpori habilis (neque enim gigantis veſte induendus pumilio , v. g. Saulis loricâ David puſillus) ità nec quævis verba grandia ; aut conſonantia quocunque loco uſurpanda *materiæ modo concernenda*, & aptanda ſunt , ità ut rebus parvis non accommodentur grandia , vel conſonantiora ; rebus autem magnis non vilia, & humilia: quod enim ſuô locô magnificum, ad rem exilem applicatum, tumidum erit, & faſtuosè inflatum; & ſicut in oratione nitida humilius verbum , eſt velut macula, ità à ſermone tenuí ſublime, nitidúmque diſcordat , ut ſi voces Jovem regulum , vel Imperatorem Dominum. Rebus accommodata ſunt hæc verba:

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Quippe rem grandem ſonoris, & gravibus verbis expreſſit. Rectè & ille curſum fluentis aquæ deſcripſit in hunc modum: ſcaturientis aquæ venam uberiorem, ſi libero, facilíque alveó ſinas excurrere, manante jugi fontis perennitate, ut eſt ejus natura mollis, & lubrica, per immenſas camporum declivitates fluit unda volubilis, elabitúrque longiſſimè, aptè enim celeritatem fluentis aquæ decurſúmque repræſentat oratio. Excellit hoc in genere Virgilius ; ſic enim ille :

Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum :
Inde ubi clara dedit ſonitum tuba , finibus omnes
Haud mora proſiluêre ſuis, ferit æthera clamor.

Ubi vides oculis quodammodo curſum equi , tubæque ſonum, ac militum concurſum acceleratum ſubjici. Idem

alibi

alibi tumultum ac viri gravis adventum accommodatè & expreſſit:

Jámque faces, & ſaxa volant, furor arma miniſtrat.
Tum pietate gravem ac meritis, ſi fortè virum quem
Conſpexêre, ſilent, arrectíſque auribus adſtant.

Monoſyllabum *quem* in fine poſitum, vitioſum non eſt, ſed ad gravitatem exponendam poſitum, ſicut in illo: *procumbit humi bos.* Quæ vox non tam rem dicit, quam oculis exhibet. Ex eodem Poëta ſuaviſſimum fertur illud eſſe:

Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere divos.

Furioſiſſimum illud:

Flectere ſi nequeo ſuperos, acheronta movebo.

Eodem artificio elaboratum eſt hoc in fulminis deſcriptione.

laceratáque nubes.
Succumbens boat horrendum, & cava nubila ſolvens
Fracta fragor, crepitúſque caduca tonitrua torquens.

In qua crepitus, & fragor fulminis exprimitur aſperitate verborum: *fracta fragor, crepitus.* Tale eſt illud Ennii:

At tuba terribilem ſonitum taratantara dixit.

Notandum 2. ſordidis & turpibus in honeſta oratione, ſeu ad honeſtos non eſſe locum: vir enim honeſtus, & gravis eſſe debet Orator, non ſcurra aut levis: talem autem animum ſignificant ſcurrilia & fæda verba; talis enim vir, qualis ejus oratio. Inde fæditates illæ Tibulli, Propertii, Naſonis &c. Sunt autem ſordida, & turpia non ſolùm, quæ caſtitati contraria, ſed & quæ bonis moribus, & honeſtati repugnant: quô caſu, ſi earum mentionem fieri ſit neceſſe, prius venia petenda, aut circumſcriptione utendum. Sic pro inquinato vocabulo, quô uſus eſt Martialis, Cicero meliùs expreſſit per detractionem confecti, conſumptíque cibi: & ille, qui dixit, facere ea quæ edentes, & bibentes cogit neceſſitas. Nolo dici, inquit Cauſinus l. 7. c. 14. morte Africani caſtratam eſſe rempublicam. Nolo ſtercus curiæ dici Glauciam, quamvis ſit ſimile, tamen eſt utrobique deformis cogitatio ſimilitudinis.

CA-

CAPUT VI.

De Verbis inuſitatis.

Verba inuſitata ſunt, quæ amplius in uſu non ſunt, ſed exoleverunt, ac vetuſtate ſuâ rubiginem contraxerunt ut ferrum; qualia ſunt illa Plautina: olli pro illi, vorſus pro verſus præpoſitione, Induperator pro Imperator, linquere, pro relinquere, potis eſt pro poteſt, oppidò pro valde, pauperare, pro pauperem facere, ipſiſſimus apluda, pro furfure; emendare titilivitio, id eſt, filo putido, bovinari pro tergiverſari, aſſulatim pro minutatim, pappare pro comedere diſpateſcere pro palam facere, miſſiculare literas, pro frequenter mittere, adjutare, ſpicere, amaſſo, averruncare, hypobrychium irreſpirabile, pro extremo periculo, in quo omnis emergendi ſpes adempta ſit: ſubſtillum pro aëre nubilo, in quo ſtillat, ſalpictæ pro tubis &c. Vide Eilhard. Lubini antiquarium. Hæc & his ſimilia Oratori cavenda ſunt, quod non intelligantur hoc tempore. Quis enim intellexerit hoc? Confluges campum inhumigant, hi altum ocrim (id eſt collem) aſcendunt, & florem antlabant (id eſt bibebant) liberi ex charcheſiis. Item hæc: Leviſo mnamitis ſonorinas imagines adfatur, non umbrantur ſomno populæ. Talia ſunt apud Accium & Nævium illa: Vagent ruſpantes ſylvas ſextam teſſeras: non hercle apluda eſt hodie, quàm tu nequior. bilbit amphora: buttubata, concipilaſti. item illa: bucculatum cumulatione ſacrivoces, & quæ ex reconditis trahit aruſpicinæ hugis, plaſeos, polimina, fendicas, magmenta proficias. Plura vide in antiquarii, contra Ceronem, oratione apud Cauſinum l. 2. c. 19. Simili oratione uſus magno omnium riſu Cauſidicus fertur apud Gellium; is enim cum ſignificare vellet inopi, miſeróque victu vivere quempiam, & panem eſitare furfureum, vinúmque eructum, & fœtidum potare: hìc inquit, Eques Romanus apludam edit, & flocces bibit. Aſpexerunt omnes qui aderant, alius alium triſtiori primum, & turbato vultu quidnam illud verbi utriuſque foret, requirentes, mox in riſum ſoluti omnes, quaſi neſcio quid Tuſcè aut Gallicè dixiſſet. Alter cùm adverſarius cauſam deferri poſtularet, rogo

Prætor,

Prætor, inquit, ſubveni, quoniam uſque nos bovinator hìc demoratur: atque id voce magnâ ter, quaterque inclamavit bovinator. Commurmuratio facta eſt à pleríſque, qui aderant, quaſi monſtrum verbi admirantibus: at ille, non enim, inquit, Lucilium legiſtis, qui tergiverſatorem, bovinatorem dixit? His inter alia documentum dat Cauſinus ex Phavorino, & Seneca: vive moribus præteritis, loquere verbis præſentibus Poëtis hæc liberiora, ut patet ex Virgilio, quibus etiam verba illa, & locutiones, quæ propriè Poëticæ ſunt, relinquenda, ut ſunt patronymica, Chriſtiades, Chriſticolæ, Romulides, Anchiſiades &c. & illa Amiani: cùm primum aurora ſurgeret, univerſáque videre poteram, armis ſtillantibus coruſcabant, ac ferreus equitatus campos opplebat, & colles. Item Apuleii: ut primùm tenebris adjectis dies inalbebat, & candidum ſolis curriculum cuncta colluſtrabat &c. Fac pedes inquit Cauſinus l. 2. c. 8. quid ſunt iſti nisi carmina: eaque prætumida, & ubi Poëta ephitheſis denſior aut verbis tumidior? Hac ex cauſa taxat ſtylum Sidonii, & Ennodii. Prioris exemplum affert hoc. Jam ſol adultus roſcidæ noctis humorem radio creſcente ſorbuerat, beſtialium, rigidarúmque nationum corda cornea, fibræque glaciales intepuerant, cum ſermonis Celtici ſquamam depoſitura nobilitas, nunc oratorio ſtylo, nunc camænalibus modis imbuitur. Poſterioris hoc: Interea, dum anceps eſſet fortuna certaminis, & pennatæ mortes ſibi æthera vendicarent tellus concita tremuit concuſſione cornipedum. Excepit te ſonipes lituorum deſideriis inquietus, & lancearum imber cœlum obtexit. Addit unum ex Tertulliano. Lariſſæus ille heros apud Rupicem, & ſylvicolam, & monſtrorum eruditorem ſcrupeâ ſchola eruditus. Unde fas eſt colligere, inter verba inuſitata reponendas eſſe non ſolas phraſes poëticas, ſed & epitheta, ut horriſonus, roſcidus &c. *Nota* tamen, habere aliquando gratiam verbum Poëticum, ſi rarò, & ſuô locô adhibeatur, quod idem de obſoletis, & priſcis intellige: ut ſunt effari ſoboles, nuncupari in referendis autem veteris juris formulis, & ſententiis omnino retinenda ſunt, ut ſuſpenduntor, capite plectuntor, Deus optumus maxumus &c.

CA-

Digitized by Google

CAPUT VII.

De Verbis novis.

Ut novitate rerum in veſtitu, cibo, aliiſque delectantur homines leviſſimi, ſic & verborum. Ità Dionyſius Tyrannus non contentus communi vocabulo, virginem, expectaviram; columnam, volidipotentem dicebat, quod hæc valida perduret, illa virum expectet. Murium verè Latibula, myſteria appellabat. Nec ſanioris judicii Alexarchus, qui inter alia verborum genimina, gallum manicinem vocabat, quod manè caneret. Irrepſit hæc licentia in noſtram quoque ætatem, quâ ſinè numero propè infelix verborum lolium ſuccrevit: ut ſunt, bibale, gratiale honorarium, poſta, arreſtum indicere, voiſare, ſtultizare, gallizare, caluppare, compagnia, regimen pro legione, ſacriſtia, ſacellanus, capucium, capucinus, calepodia, quadratus, altiſta, nomboniſta, componiſta, brazeta, fagotum, viola gamba, tocca, nonna pro moniali, robota, taxa &c. ut taceam, quæ apud Philoſophos, Medicos, Juriſtas, Theologos quotidiana ſunt, entia & entitates, quidditates & formalitates, replica, triplica, quæ paſſim excuſat neceſſitas, & locutionis proprietas. Cæterùm hæc Oratori remis, veliſque ſunt fugienda, ut pote cui loquendum cum Tullio, & aliis Romanæ linguæ cultoribus, de quibus Maſen. in Palæſt. Styli. l. 1. c. 6. Quia tamen progreſſu temporis res novæ inventæ ſunt, quarum notitiam cum linguæ latinæ Principes non habuerint, ut nomina inderent, acceptanda ſunt nova nomina ut: typographia, tabacum, cereviſia, czoculata, lyripipium, bombarda, ſclopus &c. idque in rebus ſacris, quàm maximè ut: incarnatio, paſſio, aſſumptio, Trinitas, baptiſmus, miſſa, offertorium, Papa &c. Nam & Romanorum florente linguâ, nova aliqua efficta ſunt, & ſi iidem hoc vixiſſent tempore, alia addituri fuiſſent. Vide P. Maſen in Palæſt. Styli l. 1. c. 10. §. 5. ex P. Edm. Campiano. Tempore Ciceronis, novæ voces erant *favor & urbanus*, *declamare* primus dixit Cicero, *obſequium* Terentius. *materia* non adeò uſitatum ætate Tullii, uti nec *materiatus*: *piiſſimum* autem

 proſus

prorſus inauditum. Fabricæ, muſicæ, agriculturæ nomina, a ſuis inventoribus inchoata. Meſſala primus dixit reatum, Auguſtus munerarium. Armiluſtrium pro diribitorio, ſicut & armiſtitium jam recepta videntur. Poteſt tamen evitari omnis in fingendis novis neceſſitas, ſi circumlocutione ſeu periphraſi utamur: ut ſi Calviniſtam, aut Lutheranum voces, Calvini aut Lutheri ſobolem, aut aſſeclam. Capucinum S. Franciſci è tertio ordine ſectatorem. Papam, Chriſti in terris Vicarium, aut ſummum divinorum Præſulem. Voiſare, in tertia perſona, aut plurali numero honoris causâ aliquem compellare &c. Quod ſi tamen vulgari nomine rem explicare libeat, idipſum addi poteſt ad præmuniendas Auditoris aures, v. g. Religioſi, quos vulgus de capucio nominat. Clericus, quem à ſacelli vel Capellæ miniſterio vulgus indigitat. Ut cum Philoſophis loquar eſſentiam, ut à Juriſperitorum formulis non recedam, intabulatum eſt, protocollatum eſt, dicam Græcè, quò meliùs dicam anthropophagi, antipodes, &c. *Porrò ſi nova fingenda ſunt, fieri id poteſt uno ex quatuor modis.*

Primus eſt ad ſimilitudinem vocabuli jam recepti, ſicut natum eſt ſyllaturit, id eſt, ſyllam deſiderat, ad ſimilitudinem cænaturit; ſic nupturio, empturio, equizo ad ſimilitudinem agazo, galizo ad ſimilitudinem patrizo. Sic ſeſſito ad ſimilitudinem muſſito &c. ad ſimilitudinem vireſcere, natum eſt craſſeſcere, diteſcere, ad ſimilitudinem laureatus, nummatus, barbatus, pileatus, ocreatus, larvatus, perſonatus; correſpondentia ad ſimilitudinem audientia, quod habet Cicero.

Secundus eſt ad imitationem, quando ſcilicet vox nova formatur non ad ſimilitudinem alterius *vocis* (hoc enim habet primus modus) ſed ipſius *rei*, quam ſignificat; unde huc ſpectant metaphoræ, quæ neceſſitatis causâ fiunt, ſic veſtis ſacerdotalis dicitur alba, iris, arcus cœleſtis, inſtrumentum muſicum, tuba marina, tormentum, fiſtula ænea, propter ſimilitudinem unius rei cum altera, ſic aurum ſtrepenum, cœleſtis color; &c. Quanquam hæc vocabula non tam nova ſunt, quàm potiùs res ipſa, unde ſolùm aliam ſignificationem ad priorem acceperunt. Potiſſimùm igitur ad hunc modum referuntur onomatopæjæ, id eſt, voces quæ

de

de novo finguntur ad ſimilitudinem *ſoni*, quem res habet, ut ſunt bombarda, bombus, coaxare, boare, ſibilus, de quibus in onomatopæja pluribus.

Tertius modus fit inflexione, id eſt, derivatione unius vocis ab altera uſitata v. g. Deus trinus in perſonis, à voce tres, Trinitas à voce trinus. Incarnatus à carne; Dominica, à Domino; Quadrageſima à quadraginta; quadratus à quatuor; Nativitas à natus; paſſio à pati; humerale ab humero, manipulus à manu &c.

Quartus modus eſt adjunctione. Id eſt, compoſitione, quando ſcilicet duo uſitata vocabula conjunguntur, & componuntur in unum, ut pyrobolus, multiloquium, cereviſia, podagra, chiragra, typographus, tergiverſari, collipendium, ſaxifragium, lucifuga, florilegus, duellum, funambulo, muſcipula, paniperda, ceroplaſta, iconoplaſta, Leopolis, Neapolis. Sic incurvi cervicum pecus eſt apud Lucianum, ſed duriùs effictum: quod oratori non permittitur; nè aures offendat. Quòd ſi tamen rem ſe meliùs expreſſurum, exiſtimet, præmoneat auditorem, aſperitatémque molliat petitâ veniâ. Poëticis tamen abſtinendum, ut ſunt mare velivolum, navigerum, terrificum, fluctivagum, multijugum, belli potens. &c.

CAPUT VIII.

De Tropis ſeu verbis translatis.

Verba translata Tropi dicuntur, quos aliqui ſic definiunt: *Tropus* eſt mutatio dictionis ab eo loco, in quo propria eſt, in eum, quo propria deeſt; ſed malè: quia Tropi ***non tantùm*** fiunt ***neceſſitatis cauſâ***, ſeu quando vox propria deeſt, ſed etiam ***delectationis ornatûs***, & ***varietatis cauſâ***, nè idem ſemper verbum in orationis decurſu ponatur. Meliùs igitur definitur, quòd ſit: *Verbi vel ſermonis à propria ſignificatione in aliam cum virtute mutatio.* Unde ad rationem Tropi ***requiritur 1. ut vox***, aut constructio non accipiatur ***in ſignificatione*** quam aliàs habet ex inſtitutione, & conventione hominum, ſeu uſu communi, & vulgari, ſed ponenda eſt in alia, quam ex ſe non habet. Dixi ***in ſignificatione***: non enim ſatis eſt, ut una vox ponatur pro alia. v. g. papyrus pro

charta, janua pro porta ; ſed mutanda eſt ſignificatio in aliam. 2. *requiritur*, ut quotiés mutatur ſignificatio, id fiat *cum virtute*; non enim licèt temerè *quid* pro *quo* ponere, cœlum pro terra, terram pro ſylva, ſylvam pro aqua: quis enim intellectu aſſequetur, quid velis? *Fit autem cum virtute*, quando fit aptè congruenter & convenienter. Id eſt, *quando eſt aliqua convenientia, connexio, relatio*, & *dependentia inter illa duo*; ſi enim illa deſit, non eſt ratio ac fundamentum, cur una vox ponatur pro altera: unde connexio illa eſt medium, per quod ab uno extremo ad alterum fit tranſitus. Deſumitur autem *Connexio illa* ex locis Rhetoricis v. g. *Partium diſtributione*, *Genere*, & *forma*, *Similitudine*, *Contrariis*, *Adjunctis*, ſeu *Attributis*, *Antecedentibus*, *Conſequentibus*, *Cauſa*, *Effectu* & *Comparatione*. *Metaphora* fundatur in relatione ſimilitudinis, ſicut & *Catachreſis*, *Onomatopaja* & *Allegoria* ex parte; differunt tamen hi Tropi inter ſe *quoadmodum* ſaltem, ſi non quoad rem & ex toto: nam in *Metaphora* debet eſſe *ſimilitudo perfecta*, & *propria*, in *Catachreſi minùs perfecta* & *minùs propria*, in *Onomatopæia* eſt ſimilitudo non rei unius cum altera, quemadmodum fit in duobus prioribus, ſed *ſimilitudo vocis de novo fictæ*, *cum ſono* quem res naturaliter habet. v. g. murmur, ſibilus. In *Allegoria* autem eſt *ſimilitudo* non ſimplex, uti fit in Metaphora, ſed *compoſita* & *multiplex*, in quantum eſt continuata metaphora, in quantum autem etiam *contrarium* ſignificat per *Ironiam*, fundatur allegoria in loco *contrariorum*. *Senecdoche* fundatur in partium diſtributione, genere & forma, antecedentibus & conſequentibus: nam pars refertur ad totum, totum ad partem, & unum cum altero connectitur ab eóque dependet: ſive jam ſint partes phyſiæ ut puppis, ſive morales, ut unus pro pluribus, ſive metaphyſicæ, ut Genus & forma: *In Metonymia* eſt relatio cauſæ ad effectum, adjuncti ad rem ſuam, ſeu accidentis ad ſubſtantiam. In iiſdem fundatur *Antonomaſia*, ſed excellentiori modo: debet enim effectus cauſæ vel attributum aliquod non ſimpliciter, ſed *per excellentiam* rei convenire. *Metalepſis* eandem connexionem, & dependentiam requirit, quam habet Metonymia, ſed alio modo: debet enim in

Metonymia

Metonymia eſſe immediata, in Metalepſi *mediata & per plura gradatim eundo. Hyperbole* habet comparationem, dicit enim plus vel minus, quam ſit in re. *Periphraſis* propter *multa & unum* (ponit enim multa verba pro uno) ſpectat ad adjuncta, ſicut & Hyperbaton propter ordinis mutationem accidentalem. Hinc patet, rectè defendi poſſe *Tropos numero eſſe undecim*, idque non ſolâ authoritate Quintiliani, & Tullii, qui eos poſuerunt, ſed etiam ratione: neque enim viri tam ſapientes tropum aliquem affirmârunt eſſe temerè, ſed habitâ ratione, & cognitâ diſtinctione, & differentiâ unius ab altero, qualem jam dedimus. Quare non eſt, quòd eos confundamus, unum ad alterum revocando, aut è numero troporum excludamus unum, alterúmque cum P. Maſen in Speculo imaginum verit. occul. 4. c. 2. qui præter Metaphoram, Synecdochen, Metonymiam, nullum alium agnoſcit; Antonomaſiam ad Metonymiam, ſicut & Metalepſim reducit, Allegoriam verò, cùm eſt continuata ſimilitudo ad Metaphoram, ſicut & Catachreſin dum vitioſa non eſt Onomatopæia & Hyberbaton, inquit ille, ac, ſi qui præterea confingantur, nec locum quidem reperiunt. Authoritati ſcriptoris hujus oppono Cyprianum Soarium ab univerſa Societate approbatum, & uſu in ſcholis noſtris receptum, nec ineptè; cùm is veſtigiis Ariſtotelis, Ciceronis & Quintillani inſiſtat. Aſſentiuntur eidem Commentatores in Virgilium, ſenecam Tragicum, Ciceronem, ipſique ſacrarum literarum interpretes qui Tropos dictos contradiſtinguunt, dum minus perfectas v. g. audaces ſimilitudinis translationes, dicunt Catachreſes, non Metaphoras; continuatas autem Allegorias vocitant: remotas, & intermedias effectûs cum cauſa connexiones, Metalepſes appellant non Metonymias: quod autem alicui per excellentiam competit aut attribuitur, antonomaſticè dictum volunt; quod augendo vel minuendo veritatem excedit, Hyperbolicè. Sentiunt igitur hos tropos inter ſe diſtingui, non autem in paucos confundendos eſſe. Et verò ſi principio illi inſiſtamus, cur non etiam locos Rhetoricos ponamus quatuor! omnia enim argumenta ad quatuor fontes reduci poſſunt: quia quod affertur argumentum, vel erit extrinſecum rei, de qua agitur, vel intrinſecum, idque neceſſa-

riò vel contingenter inhærens. Quod ſi hoc ipſe in locis non admittit in Palæſt. orat.l. 1. c. 4. cur nos in tropis admittamus? Et cur plures verborum figuras per adjectionem ſtatuit, cùm omnes ad unam repetitionem revocari valeant? Cum item plures argumentationum ſpecies, cùm ad ſyllogiſmum vel enthymema reduci poſſint cæteræ. Quod ſi autem alius atque alius modus repetendi ſufficit ad faciendam figurarum primi generis diſtinctionem, & alius atque alius concludendi modus, ad ſeparandas argumentationum formas, etiam diverſitas Troporum aſſignata ſufficiet, cum alius in uno ſit tranſlationis modus, quàm in alio, prout ipſe fatetur, dum eos diverſas troporum *proprietates* & *affectiones* appellat, quas in numero locorum ſufficere ad pluralitatem agnoſcit. Conformiùs igitur non ſolùm claritati, cui adverſatur confuſio; ſed authoritati, & rationi penès diverſum tranſlationis modum eos ſperabimus, neque à via trita recedemus, veterum doctrinam caſtigaturi.

Verùm difficultas eſt non parva, Onomatopæjam, Hyperbaton, & Periphraſim in troporum numero retinere, quod in illis verba non mutent ſignificationem propriam in alienam. Nam in Onomatopæja vox priùs nullam habuit ſignificationem, cùm de novo fingatur, & ſic non transfertur à propria in alienam. Hyperbaton autem ordinem duntaxat verborum mutat, non ſignificationem. In Periphraſi verò ſolùm verba multa pro uno ponuntur in ſua tamen ſignificatione, non aliena. Quod ad Onomatopæjam attinet, reſpondet Quintilianus l. 9. c. 1. nomen de novo fictum non transferri quidem à ſignificatione, quam habuit, ſed ab illa quam habere potuiſſet; nam pro rugitu poteramus dicere, vocem leonis. Addo ego Onomatopæjam transferre *ſignificationem naturalem* ſoni, quam res ex ſe habet independenter ab inſtitutione & beneplacito hominum, *ad artificialem*, quæ ei per nominis fictionem naſcitur. Quod Hyperbaton concernit, dici poteſt, mutari ſignificationem *quoad modum*, licèt non *quoad ſubſtantiam*; alio enim modo verba ſignificant, quam velint ſyntaxeos leges, quippe alio ordine collocandæ forent voces, ſi legitima ſyntaxis obſervaretur. Periphraſis autem verè eſt tropus:

nam

nam licèt ſingula verba *ſeorſim ſumpta* ſignificationem non mutent, *ſimul* tamen *ſumpta*, ideſt tota conſtructio vel periodus transfertur ad ſignificandum id, quod unâ voce dici poſſet v. g. nox. *Reſponderi* etiam poteſt, *duplicem* eſſe *tropum perfectum* & *imperfectum*. *Perfectus* eſt, cui nihil deeſt, quod requiritur in definitione tropi, ut eſt 1. *propria ſignificatio*, 2. *uſus pro aliena*, 3. *cum virtute* & gratia: *Imperfectus autem* eſt, cui aliquid horum trium deeſt. Jam igitur, quia *Onomatopœia* primum non habet, licèt ei alia non deſint, erit *tropus*, ſed *imperfectus*. *Hyperbaton* autem, quia non habet ſecundum, transfert tamen cum virtute ipſum ordinem naturalem ſignificandi in artificialem (gratiam enim & ornatum affert orationi hæc transpoſitio) indè erit ſimiliter *tropus*, ſed *imperfectus*.

CAPUT IX.

De Metaphora.

Metaphora Latinè *Translatio* dicitur per *Antonomaſiam*, eſt enim excellentiſſimus Troporum omnium. Non fit autem ſolius neceſſitatis cauſa, quando ſcilicet deeſt verbum proprium, ut cùm dicimus: flos lactis, pes ſedis, navis templi; pavo oculatus in cauda, oculi vel gemmæ in vitibus, fluctus ſegetum, medulla arborum, radix montis, folium in libris &c. Sed etiam cum habemus proprium, translatum tamen melius, elegantiùs & ſignificantiùs rem exprimit, ut eburnei dentes, labra roſea, naſus aquilinus pro adunco &c. Sic rem exornare verbis, & ſententiis, & telum manu fugit, meliùs rem exprimit, quàm ſi dicas, rem benè proferre, vel telum è manu mittere. Hinc Metaphora magnopere facit non ſolùm ad copiam verborum, ſed etiam ad ornatum, & ſublimitatem orationis. Definitur Metaphora, quòd *ſit ſimilitudo ad unum verbum contracta*: fuſiùs autem ſic: *cùm nomen aut verbum propter ſimilitudinem transfertur ex eo loco, in quo proprium* eſt in eum, in quo proprium deeſt, aut translatum proprio melius eſt. Ubi notanda particula *ſimilitudo*: hæc enim ratio & fundamentum hujus tropi eſt, quòd fiat cum virtute, & eſt differentia,

per quam ab aliis diſtinguitur, qui etiam transferunt à propria ſignificatione in alienam. Diſtinguitur autem ſimilitudo, Locus Rhetoricus à Metaphora Tropo, quòd in ſimilitudine ſemper unum cum altero conferatur, & ideo utrumque nomen *expreſsè* ponatur; & quidem ſi expreſſa, & aperta ſit ſimilitudo, additur, *ſicut, velut* &c. Si implicita & occulta, apponitur utrumque nomen,& quod alicui confertur, & cui confertur. In Metaphora autem non confertur unum alteri, neque utriuſque nomen ponitur ſaltem in recto & æqualiter, ſed unum dicitur eſſe alterum, proprio, quòd ei competit, vel competere poteſt, nomine omiſſo, & altero, cui illud ſimile eſt, applicato. Hinc non eſt metaphora ſi dicam: oratio ejus eſt melle dulcior, licèt omittatur; *ſicut*, ſed comparatio Grammatica, unum enim confertur cum altero, non autem unum dicitur eſſe alterum, vel ponitur pro altero. Idem eſt *ſi dicam*: Militia eſt vita hominis ſuper terram; adoleſcentia eſt flos ætatis, non eſt Metaphora, ſed definitio per ſimilitudinem occultam. Cujus ratio ulterior eſt; quia ad metaphoram non ſatìs eſt, ut omittatur *ſicut velut*, ſed etiam unum debet poni *loco alterius*; hoc enim ad rationem tropi requiritur; hìc autem non ponitur unum loco alterius, ſed *ad aliud*, quippe utrumque in recto & æqualiter ponitur: quare, ut foret Metaphora, dicendum eſſet ſine addito *Militiâ hominis*.omiſsâ vitâ: & *flos ætatis*, omiſsâ adoleſcentiâ. Ex eadem cauſa non eſt metaphora ſi dicas: Petrus eſt alter Hercules, alter Cicero, alter Virgilius, ingenio non inferior Ariſtotele, lupo voracior; eſt enim hìc Comparatio ſatìs expreſſa. Ex dictis collige quid de illis & ſimilibus ſentiendum ſit; butyrum manè eſt aurum, meridie argentum, veſperi plumbum; vinum eſt adoleſcentiæ flamma,libido eſt animorum venenum &c. non enim *ſimile* ponitur *loco alterius*, ſed *ad alterum*, quod eſt contra definitionem tropi, qui requirit, ut unum ponatur loco alterius, dum autem aliquid loco alterius eſt, ſeu vices alterius agit, locúmque tenet, neceſſe eſt ut alterum abſit, cujus locum tenens eſt. Ex dictis collige modum faciendi metaphoram (idem de Allegoria, Catachreſi &c.) eſſe hunc 1. quære cui res illa per nomen ſignificata ſit ſimilis. 2. omiſsâ ſimilitudinis declaratione

pone

Digitized by Google

pone nomen illius rei, cui hæc eſt ſimilis, loco nominis hujus. Idem hoc notâſſe juvabit, ut deprehendas, an hoc vel illud vocabulum metaphoricè, an metonymicè, an ſynecdochicè accipiatur? quære nimirum, cur v. g. hæc vox pro iſta ponitur? cur aquilinus naſus pro adunco ponitur? & cauſam invenies ſimilitudinem, quæ cum ſit propria, & perfecta, metaphoram eſſe affirmabis. Si quæras cur puppis pro navi ponatur; ales pro aquila? cauſam invenies, quia puppis eſt pars navis, aquila ſpecies, ſeu pars generi ſubjecta, & ſynecdochen eſſe conjicies Si quæras, cur mors ſit pallida? cauſam deprehendes; quòd faciat pallidos; & eſſe metonymiam (in qua effectus pro cauſa ponitur) intelliges. Idem eſt de aliis tropis, & eorum ſpeciebus; quarum differentias ſi bene perſpectas habueris, facilè dignoſces, quò quid ſit referendum.

CAPUT X.

Quotuplex ſit translatio?

Metaphora, ſeu translatio antonomaſticè dicta, quia fieri poteſt modis quatuor, ſtatuitur eſſe ***quadruplex. Primus modus*** eſt cum ***ab animato transfertur ſignificatio ad animatum*** propter ſimilitudinem, quæ inter illa eſt. Dicitur autem hic ***animal*** ſeu ***animatum*** (nam animal hìc latè ſumitur pro eo, quod habet animam) quidquid vivit, ſeu vitâ rationali, ut homo, Angelus, Deus; ſeu ſenſitivâ ut brutum, ſeu vegetativâ tantum ut arbor, flos, herba, radix; & quidquid creſcit propriè, non accepto augmento ab extrinſeco ſicut mons, aut lapis. Exempla ad illuſtrandum & facilitandum tironibus hunc tropum adjungo complura, quod in aliis tropis ſimiliter eadem ex cauſa præſtabo, ut juvenes inter legendum authores facilè tropicas locutiones dignoſcant, & alias ex ſe facere norint. Hoc itaque primo modo Cato Philoſophorum Deus dictus eſt. Sicut & Auguſtus Cæſar à Virgilio Ecloga 1.

O Melibæe, Deus nobis hæc otia fecit,
Namque erit ille mihi ſemper Deus.

Et Cicero 2. de Orator. in qua [argumentorum

Digitized by Google

diſpoſitione) tu mihi ſemper Deus videri ſoles. Sic etiam homo homini Deus dicitur, & homo homini lupus, & loquax rana, mutus, piſcis; fæminæ garrulæ, anſeres aut hirundines, innocens ovicula; cantor, chori luſcinia; aſtutus, vulpes compellatur. Ità furem dicemus Mercurium & Cacum; juvenem gratioſum, Ganymedem; ſenem trucem, Saturnum; ſagam, Circem, aut Medæam; vetulam, Hecubam; fortem, Herculem &c. Ità pinguem, Catullus appellavit porcum umbrum; & nos paſſim pigrum, pecus Arcadicum, ſeu aſinum nominamus; ſicut & mordacem, invidúmque, canem. Huc pertinet ad gubernacula, ad clavum ſedere; hoc enim à nautis ad Reipubl. Moderatores transfertur. Sed creberrimæ ſunt, quæ à ſenſibus ad intellectum, aut ab uno ſenſu ad alium transferuntur. Sic ſentire pro judicare accipitur; videre pro intelligere; olfacere, odorari rem pro advertere, deguſtare orationis ſuavitatem, vel primoribus libris deguſtare, id eſt, obiter cognoſcere, rem tangere, concoquere, devorare injuriam, ſapere multùm, virtutem nec de facie quidem nôſſe refricare præteritum dolorem, abligurire bona. Cicero in Piſonem. Pompejus inquit non guſtaverat iſtam tuam Philoſophiam. Sic oculus mentis, intellectus; conceptus, partus ingenii; cæcum judicium &c.

Secundus modus eſt, quando ab inanimatis transfertur ſignificatio ad ſimiliter inanimata; cujuſmodi ſunt: res ad votum fluunt, agnoſco veteris livoris flammas; licèt enim livor, odium & his ſimilia ſint in re animata, ipſa tamen non ſunt animata. Sic etiam dicimus, fulmen vel flumen Eloquentiæ, oratio dulcis, orationis torrens, mare verborum, gutta vel mica conſilii, aut judicii non eſt in te. Item terrena cogitatio, ſtramineum acumen, triſtitiæ nubes, curarum fluctus, terra æſtu ardet, radii rotarum, mare vitreum, aqua cryſtallina, ſol aureus, imber igneus pro deciduis in incendio flammis. Theſſala Tempe vel paradiſus, pro loco amœno; tempora nubila, vinculum adamantinum, ſtellæ gemmæ cœli; flores ſtellæ vel gemmæ telluris; nix tacitarum vellus aquarum; palæſtra literaria, reſarcire damna, bellorum turbines, fundamentum pacis, rudera urbium, cadavera.

Tertius

Digitized by Google

Tertius modus eſt, quando ab inanimato ad animatum transfertur ſignificatio. Hoc modo D. Thomas Aquinas eſt ſol Theologorum, ſicut Virgilius Poëtarum. Sic Livius de Græcia: Quò cecidiſti flos ille terrarum, ſol & ſ\[illegible\]lgentium; accipitur autem hîc Græcia pro Græcis per metonym. continens pro contento. Virgil. incenditque animum dictis. Caput ſerenum, vino ſomnóque ſepultus, ſpirare minas, à vento enim transfertur ad hominem: attonitus, id eſt, perculſus, à tonitru ductâ ſimilitudine; fulmen belli Scipio. Appion Polyhiſtor à Tiberio, dictus eſt mundi cymbalum ob garrulitatem. Sic Ælius pertinax, quòd multis calamitatibus exerceretur, dicebatur fortunæ pila. Huc pertinet expolire animum, diſſuere amicitiam, homo lutulentus, pro ſordidus, animo cadere, capitis nives apud Horatium pro canitie, excolere ingenium, culti mores, fulcrum civitatis, columna Eccleſiæ, homo plumbeus, ferreus &c.

Quartus modus eſt, quando ab animato ad inanimatum transfertur ſignificatio; ut, divina virtus, divinum ingenium, angelica virtus, angelica puritas, diabolicum ingenium, brutum fulmen, cæca nox, calamitas hominum, ſtrages vel clades: calamitas enim propriè ſignificat calamos ſegetis grandine quaſſos. ſtrages autem eſt arborum cæſarum & ſtratarum; clades verò dicitur, cùm tempeſtate arborum rami ſunt fracti. Hæc Civitas, quæ ab hoſte nondum capta eſt, eſt Virgo ſtylus floridus, radix montis, ſol oculus mundi, flos panis, flos lactis, maris placidi vultus, iratum mare, inhoſpitalis Caucaſus. Pindarus pluviam vocavit filiam nubis. Quæ cœli lachryma etiam dici poteſt, quopacto dicimus cœlum flet, triſtatur &c. Hoc modo ſigna in Zodiaco ſua nomina acceperunt: Aries, taurus, gemini, cancer, leo &c. Habent enim ſimilitudinem cum his quorum nomina ſortita ſunt. Sic etiam vinum dicimus ſanguinem terræ, vel ſanguinem uvæ, lac ſenum &c. Habet hic modus miram gratiam, mirificèque animos afficit, ſi rebus inanimatis actum aliquem, v. g. affectum vel vocem, aut vitam tribuamus. v. g. Saxa & parietes loquuntur opera tua, ſcamna teſtantur, & clamant ſegnitiem tuam. Virgilius.

Progredimur portu, terræque urbéſque recedunt.

Digitized by Google

Sic ſcriptura. Vox ſanguinis (Abel) clamat de terra ad me: montes exultaverunt ut arietes & colles &c. Cœli enarrant gloriam Dei. Flumina plaudent manu, & colles exultabunt &c. Inebriabo ſagittas meas ſanguine: quot homines non devoravit gladius hoſtilis: Oſeæ 9. arca & torcular non paſcet eos, & muſtum mentietur eis Iſaiæ 14. Ejula, porta, clama civitas &c, Cicero pro Marcello: parietes, medius fidius, ut mihi videtur, hujus curiæ tibi gratias agere videntur. Virgilius: reſpondent omnia ſylvæ. Quamvis autem illuſtriſſimus Trogus ſit Metaphora, habet tamen ſuas labes, quibus inquinatur, & vitia, quæ proinde Oratori cavenda ſunt. Primum eſt *Diſſimilitudo*, id eſt, quando primâ fronte apparet major diſſimilitudo & diſconvenientia, quàm convenientia, & ſimilitudo: tunc enim, cùm ſimilitudo lateat, non declarat, ſed obſcurat intellectum audientis, ideóque placere non poteſt; cùm interim metaphora ideo aſſumatur, quòd rem clariùs aut ſignificantius exprimat. Errabis itaque ſi dicas: ad caudam orationis venio, mactare aliquem beneficiis, lapis doloris cor meum affligit, naves in mari ambulant, tempus, aut diem hodiernum combuſſit, inaratos habet mores, id eſt, incultos. Dies ad umbilicum eſt. Ex cordis centro, mare hydropicum, caſeus ſigillum ventriculi eſt, epiſtomium intelligentiæ, medicus ægrorum Conſul, animus eſt ſuccus corporis. Corpus eſt theca vel vagina animæ, cancer eſt ſartor; baculis verborum te cædam, aves in aëre natant. Tale eſt illud Ennii: ingentes cœli fornices, fornix enim exiguum quid reſpectu cœli, & non habet circulum ſeu ſphæram, rectis enim ſurgit lateribus, cælum autem ſphæricum eſt.

Alterum eſt ſi *ſimilitudo* ſit *longè petita*, id eſt à rebus minùs notis & obviis; ſi enim ſit ducta à rebus abſtruſis non intelligetur: unde ſi coram rudibus dicas, pigrum animal haud, mulierem ſirenam, vertumnum, aut Cycladam inſulam mobilem, Deum eſſe *α* & *ω*. malè feceris niſi explicationem adjungas. Meliùs itaque dixeris pigrum aſinum, mulierem arundinem. Deum rerum omnium fontem. Sic vitioſum eſt ſi dicas: Syrtim patrimonii, charibdim bonorum, hæc enim non ſunt paſſim nota; meliùs igitur

tur ſcopulum & voraginem poſueris, hæc enim viſa ſunt pluribus.

Tertium eſt, ſi *ſimilitudo* ſit ***humilis***, id eſt, vilis, & abjecta, ut ſi perſpicax ingenium aciculæ conferas; ſi ſolem dicas mundi candelam, pluviam cæli urinam, doctum ſeptenarum artium candelabrum, ſolem ſcultetum ſiderum, aut piſtorem matutinæ lucis, nivem ſputum ſolis, Conſulem aurigam civitatis, parochum animarum opilionem, B. Virginem tectum Sodalium, Deum figulum hominis, ſalutare, multâ ſalute conſpuere, aut plenis buccis ſalutem propinare, ex toto cordis lyripipio, butyro lætitiæ perfundi, pro lætari. Hic tamen adverte, ſi res ſit deſpicatui habenda, poſſe uſurpari vilem ſimilitudinem, v, g. ſileas tu rana, tu muſca, tu pulex, grille &c. Sic Aſſyrii vocabant Hebræos mures è cavernis prodeuntes ex contemptu, & Miphiboſeth Regis filius ſe canem mortuum ex humilitate: quó tamen caſu præter metaphoram eſt ſimul hyperbole de qua infrà. Adhibetur etiam ſubinde vilis ſimilitudo, quia ſublimior & melior ſæpè non occurrit, aut aliis eſt ignota, aut non ità ad captum rem auditoribus exprimit. Sic Chriſtus ſe vocat vitulum ſaginatum, paſtorem, oſtium, prædicatores autem canes; quia rem ad captum rudium, quibus loquebatur, explicare cupiebat. Et univerſim notandum eſt in ſcriptura Chriſtum aut Deum non oſtentare voluiſſe, aut docere eloquentiam, ſed veritatem, quæ amat eſſe nuda, & aperta, ideóque non mirandum viles in ſcriptura ſæpe, ac plebejas ſimilitudines reperiri. Quemadmodum autem oratoria ſimilitudo non poteſt eſſe vilis nimiùm, ità nec aſſumenda audax, & inſolens.

Quartum itaque vitium eſt, ***ſi modus in aſſimilatione non teneatur***, oportet enim metaphoram, aut grata ſit, eſſe moderatam, modeſtam, & verecundam; nam ſicut dum vilis eſt, rem facit contemptibilem, v.g. Conſul eſt paſtor populi, ità ſi nimia ſit, præſumptionem ſapit, & violenta eſt: quis enim ferat ſi pulicem, camelum; aut muſcam elephantum efficias. Hinc vitio laborant iſtæ: venti per campos equitant, verbis in me jaculatus eſt, campos pacis ſuſtulit, & belli montes induxit. Barbam calceare. Xerxes Perſarum Jupiter, vultures ſepulchra animata, murium latibula myſteria,

ſteria; plebis ver adoleſcentes, culter tonſorius præeſt civitati, id eſt, rapax, audio tibicinem Boream. Ex hoc capite P. Cauſinus l. 2. c. 8. & 9. reprehendit Sidonium Apollinarem & Ennodium, quòd elatis, & inflatis nimiùm uſi ſint metaphoris Poëtarum more. Scilicet ubi Cicero dixit languit juventus, Sidonius habet, muſſitat juvenum noſtrorum calceata generoſitas: ubi Cicero terram aut herbas areſcere; Ennodius, cui ſi votivi negentur afflatus, fatiſcat ut terra, cui cælo nihil liquitur, nec venas ſuas bibuli humoris infundit. Plura ſi libet, require locum jam citatum. Ego addam exemplum epiſtolæ Prædicantis heterodoxi, ut barbâ & collari, ſic ſtylo intumeſcentis.

Epiſtola gratulatoria de recuperata valetudine.

Pinguiſſimo lætitiæ butyro perfuſus fui, poſtquam per mearum canales aurium hauſi Dominum Compatrem furcâ convaleſcentiæ fimum morborum ex ſtabulo ſui corporis ejeciſſe, & priſtinam valetudinem in conclave ſuorum viſcerum ſcopis pharmacenticis bene purgatum, & mundatum, reduxiſſe. Quocirca & ego omnes quadrigas & jugales mei pectoris educam, & multa plauſtra gratiarum ad magnum Jehovam tranſmittam, ſimúlque fores illius malleo orationis fortiter pulſabo, ut ſupremus ille textor telam ſanitatis, & vitæ, Domini Compatris non ad ulnas, verùm etiam ad multas orgias annorum extendere dignetur.

Reſponſoria.

Quos amœna ingenii tui tempe pinguiſſimo doctrinæ fimo ſtercorata genuerunt flores, fideli memoriæ recludam, & conſervabo caniſtro: enim verò medius fidius, dum diſpenſator tuus (tuum epiſtolas exarandi inſtrumentum, tanquam bonum eorum, quæ in agro mentis tuæ florent, promum condum indigitatum volo) eos mihi in ore literarum tuarum manifeſtos allegavit, tantùm me admirationum nubifragium! ut corporis navis, vitæ Navarchus ſtuporis imbre, uſque ad ſummum repleretur, & vix non naufragium patiundo anima Nauclerum corporis evomuerit, & locum Libitinæ cedere imperârit. Etenim pol æde pol! haud aliter autumare poſſum, quam in Vulcania ſapientiæ incude novam in illa ceu Jovis cerebro Palladem fabricatam è ſummis cœli fornicibus ad terræ pavimentum rurſum eſſe delapſam.

Vides

Vides centonem ex ineptis, incongruis vilibus, & inſolentibus metaphoris conſutum, quas vitium eſſe jam patet ex dictis. Sed & hoc vitium advertendum eſt, quod monet auctor, quòd nimiùm frequentes ac condenſatæ ſint, nimis enim manifeſtè apparet ornatûs affectatio, atque oſtentatio contra ea, quæ ſupra c. 2. dicta ſunt. Hac etiam ex cauſa damnantur Ennodii exempla, quæ loco citato affert Cauſinus. Talis eſt illa Mecænatis apud eundem c. 5. ubi ſtylum puerilem exagitat. Quid purius amne, ſilvíſque ripâ comantibus, vide, ut alveum lintribus arent, verſóque vado remittant hortos: quid ſi quis fæmina cirro criſpat, & labris columbatur. incipítque ſuſpirans, ut cervice laxâ feratur? nemo tyranni irremediabilis factio rimantur epulas, lagenæque tendant domos, & ſæpe mortem exigunt &c. Num ſtatim hæc cùm legeris inquit Seneca epiſt. 114. hoc tibi occurret, hunc eſſe qui ſolutis tunicis in urbe ſemper inceſſerit, ità ille. Datur tamen locus frequentibus metaphoris atque allegoriis in genere demonſtrativo, ubi ſtylus requiritur floridus, eò quòd oratio non tam ad probandum, vel perſuadendum, quàm ad delectandum componatur ſimilitudine autem mirificè capiantur animi; vitanda tamen eſt obſcuritas & affectatio.

Appendix ad caput. 10.

Exempla metaphoræ ex ſacris literis.

Confert troporum notitia non ſolùm ad eloquentiam, ſed etiam ad ſcripturæ ſacræ ſenſum indagandum, & cognoſcendum Tropis enim ut plurimùm uſus Spiritus Sanctus, tum ad res intellectum noſtrũ excedentes meliùs declarandas tum ad obvelanda myſteria, quæ paſſim nota eſſe non voluit, nè margaritæ projicerentur ante porcós, gentiles ſcilicet & improbos, tum ut multiplici eorum expoſitione Doctorum, & SS. Patrum ingenia exercerentur, ac multiplex eruditio ſacra, ex multiplici expoſitione emanaret. Hujus verò cognitio cum ſit utiliſſima iis præſertim, qui ad Eccleſiaſticũ ſtatũ aſpirant, vel conciones audiunt, adjungã in ſequentibus aliqua ex ſacris litteris exẽpla, ut ignorantium

rantium ceſſet admiratio in ſcripturæ ſacræ lectione vel auditione, & ut viam habeant ad plura per ſe inveſtiganda & cognoſcenda. Et metaphoram quidem quod attinet, ejus uſus eſt frequentiſſimus in ſacra Scriptura. Sic enim Chriſtus vocatur Leo de tribu Juda, petra, lapis angularis, lapis abſciſſus ſinè manibus, via, oſtium, lux mundi, vitis vera paſtor, panis vitæ, in ſanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento, & ipſa Sacramenta per ſimilitudinem in ſua materia referunt viſibiliter, quod gratia facit, & operatur in anima inviſibilier. v. g. aqua in baptiſmo, oléum in extrema unctione, panis ſpecies in Euchariſtia: nam ſicut aqua lavat à ſordibus corpus, ità gratia baptiſmalis à ſordibus peccati, præſertim originalis, abluit animam; & ſicut oleum expeditos reddit Athletas ad pugnam; ſic gratia in extrema unctione collata reddit animam agilem ad pugnandum contra dæmonem, in agone quam maximè infeſtantem. Et ſicut panis vitam quidem non reſtituit, ſed conſervat & confortat, ità Euchariſtia gratiam per peccatum mortale ablatam (per ſe loquendo) non reddit quidem (ad hoc enim requiritur abſolutio in Sacramento pœnitentiæ) ſed animam in bono ſolidat, & in bono conſervat. Per metaphoram etiam intelligenda eſt Scriptura, dum Deo tribuit corpus aut partes corporis v. g. aures, os, manus, pedes, & actiones harum partium; ut reſpicere, videre, ſilere, loqui, odorari ſacrificium, audire gemitus, & orationem, item vigilare, dormire, accedere, recedere longè, abeſſe: & affectus hominis ut iraſci, lætari, dolere, pœnitere, oblviſci, recordari &c. nihil enim horum propriè Deo convenit, ſed ſimilitudine ab homine deſumpta explicari neceſſe habent. Sic Spiritus S. apparuit in igne, in vento, in forma columbæ, ipſe tamen propriè ignis non eſt, nec columba: ſed ſicut ignis illuminat & accendit, ſicut columba mitis eſt, & ſinè felle, ità Spiritus S. Sic Eccleſia dicitur Civitas ſupra montem poſita, mons Sion, Jeruſalem &c. Apoſtoli piſcatores hominum, lux mundi, ſal terræ verbum Dei ſemen, falſi doctores lupi rapaces, timidi autem canes non valentes latrare: ſic Herodes appellatur vulpes, Phariſæi genimina viperarum, ſepulchra dealbata &c. Hiſce ſufficiat tanquam digito viam monſtraſſe. Univerſim autem hæc ſervatur lex. 1. Inquiritur an pro-

priè

priè ſeu in propria ſignificatione vox accipi poſſit abſque errore in fide, aut veritate: quòd ſi non poſſit, inquiratur ulterius, cur hæc vox adhibeatur pro altera, vel hæc res alteram referat, & repræſentet? & deprehendetur convenientia v. g. & relatio ſimilitudinis, & conſtabit eſſe metaphoram. Quod ſi autem ſit convenientia effectûs, vel partis, & totius, &c. erit Synecdoche, vel Metonymia, vel alius tropus pro diverſitate connexionis de qua ſuprà dictum eſt c. 8. & 9. Unde metaphora eſt in iſtis: vituli multi & tauri pingues obſederunt me: item puella non eſt mortua, ſed dormit; quia importatur ſimilitudo in propoſitionis explicatione, nam milites qui Chriſtum patientem exagitabant, erant petulantes ſicut vituli, & feroces ſicut tauri impinguati, & incraſſati, obederſiutque illum, ſicut urbs obſideri ſolet, & circumdari, ſcilicet arctè & undique; & ſicut qui dormit, facilè excitatur, ut ad ſe redeat, ita Chriſto ac Deo facilè eſt mortuum vivificare, vitæque ac ſenſui reſtituere.

CAPUT II.

De Synecdoche.

Vocis hujus derivationem Scaliger libro de cauſis linguæ latinæ hanc facit. κοῖν ſignificat totum & partes eſſe ſimul. Et ſignificat exceptam qualitatem, aliud a parte & toti attributum, δέχεσθαι ſignificat ipſum motum. Sed quidquid ſit de vocis origine, ſignificatio illius hæc eſt, quòd ſit comprehenſio & intellectio, comprehendit enim totum, partem, genus, ſpeciem, materiam, formam, &c atque unum ex altero intelligitur, & colligitur propter connexionem quam habent inter ſe. Clarius ſic definiri poteſt: *Eſt translatio ponens ſignificationem unius conjuncti vel quaſi conjuncti, pro ſignificatione alterius conjuncti, vel quaſi conjuncti*: nam pars & totum ſibi conjuncta ſunt vel phyſicè, ut puppis cum navi, vel moraliter, ut unus, vel plures in exercitu, vel civitate, vel metaphyſicè, ut genus, & ſpecies. Materia & forma conjunguntur ſibi itidem phyſicè. Antecedentia verò & Conſequentia ſibi non conjunguntur,

 non

non enim ſunt unita ſibi invicem, ſunt tamen neceſſariò inter ſe connexa, non autem contingenter, uti fit in causâ, & effectû. Unde dixi *quaſi conjuncti*. Ex dictis patet *variis modis* fieri poſſe tropum iſtum.

Primus eſt quando ſignificatio partis accipitur pro ſignificatione totius v. g. tectum, vel limen pro domo, mœnia pro urbe, Virgilius.

Talibus incuſat, greſſumque ad mœnia tendit.

Axis pro curru, idem Georg. 3. volat vi fervidus axis. Ovidius rotam pro curru poſuit in illo: ſi rota defuerit, tu pede carpe viam. Anima pars hominis, pro toto; ſic Heraclitus: anima ſicca ſapientiſſima, & Perſius: ô curvæ in terras animæ. Cicero: vos meæ chariſſimæ animæ ſæpiſſimè ad me ſcribite. Virgilius corpus pro toto cervo poſuit 1. Æneid.

Nec prius abſiſtit, quam ſeptem ingentia victor
corpora ſunda humi.

Et in communi ſermone loquimur: iſta eſt pia, bona anima, de pio & bono homine; ponitur & paries pro domo apud Horatium.

Num tua res agitur, paries dum proximus ardet.

Ponitur & hora pro toto tempore, vel die. Virgilius nunquam te craſtina fallet hora, & cras pro futuro tempore. Horatius quid ſit futurum cras, fuge quærere. Geneſ. 31. vultus Laban non erat erga Jacobum, ſicut heri, & nudius tertius; id eſt tempore præterito. etiam dies & nox pro omni tempore ponitur v. g.

Noctes, atque dies patet atri janua Ditis.

In ſcriptura ſacra ſæpiſſimè anima pro toto homine ponitur ut 1. Petr. 3. Octo animæ ſalvæ factæ ſunt per aquam, Joan. 4. petivit animæ ſuæ mori, &c. & viciſſim caro pro toto homine. v. g. omnis caro corruperat viam ſuam Gen. 6. Verbum caro factum eſt Joan. 1. videbit omnis caro ſalutare Dei Luc. 3. pſ. 136. qui dat eſcam omni carni. Per hunc modum accipitur ſanguis pro toto homine v. g. Match. 27. peccavi prodens ſanguinem juſtum. Item caput, cor, linguam, oculum, &c. accipimus pro toto. Poſt avaritiam cor eorum ambulat, à lingua injuſta, falſa, mendaci cuſtodi me, oculum malignum, vel nequam longè fac à me;

Digitized by Google

me: Hoc modo explicatur: Deus eſt natus, paſſus, mortuus, id eſt, Chriſtus, qui eſt compoſitum ex natura divina & humana, ideóque pars hujus compoſiti eſt natura divina: ſic Act. 20. Deus acquiſivit Eccleſiam ſanguine ſuo. Id eſt, Chriſtus qui ſimul eſt Deus. Deitas enim ſanguinem fundere non potuit. Intelligitur etiam ex parte totum, quando initium rei nominatur pro toto v. g. Oremus. *Pater noſter*, cantemus *Magnificat*, *Te Deum laudamus*. Sic Cicero ad Atticum, quod ſcribis, te magis delectari, ô Tite, ſi quid ego: hic ponitur initium libri de ſenectute. Sic Virgil. Eclog.

Hæc nos: formoſum Corydon ardebat Alexin,
Hac eadem docuit, cujum pecus? an Melibæi?

Pro hæc fiſtula nos docuit eclogam ſecundam & tertiam. Sic & juris utriuſque leges citantur verbis initialibus, & libri ſcripturæ nonnulli apud Hebræos.

Secundus modus eſt, quando unus ponitur pro pluribus, ſic Virgil, eclog. 1. aut Araim Parthus bibet, id eſt, Parthi. Cicero pro Flacco: Phryx plagis ſolet fieri melior. Pro Phryges. Varro l. 1. c. 2. Romanus ſedendo vincit, id eſt Romani. Martialis: venit & epoto Sormata paſtus equo, ubi & totum ponitur pro parte, equus pro ſanguine equi, & Sarmata pro Sarmatis. Sic dicimus Turca timetur in Ungaria, Cæſar conſcribit militem, hoſtis imminet urbi, boni Civis erit defendere civitatem. Sic oratores & Hiſtorici unum ſæpe alloquendo, omnes alloqui cenſentur. v. g. Cicero: divitiæ opportunæ ſunt, ut utare; opes, ut colare; honores ut laudêre. Saluſtius in Catilina. Quòd ſi Regum, atque Imperatorum animi virtus in pace ità, ut in bello valeret, æquabilius atque conſtantius ſeſe res humanæ haberent, neque aliud aliò ferri, neque mutari, ac, miſceri omnia cerneres. Ipſa etiam Scriptura in uno alios intelligit, ut alloquendo unum aliis idem dictum velit. pſ. 8. quid eſt homo, quòd memor es ejus Rom. 9. ô homo, tu quis es, qui audeas &c. pſ. 78. panem fortium comedit vir, id eſt viri. Iſa. 8. Ciconia in cœlo cognovit tempus ſuum, & turtur, & grus, & hirundo obſervant tempus adventûs ſui. Joël. 1. Reſiduum erucæ comedit locuſta &c. Placet hic audire Auguſtinum lib. 2. de Exod. Extendit inquit Aaron manum

ſuper aquam Ægypti eduxit ranas , & educta eſt rana, & operuit terram. Repetitio à plurali ad ſingularem numerum trajecta eſt: nam undique rana pro multitudine ranarum poſitum eſt. Neſcio, quo autem modo per loquendi conſuetudinem imbutis ſenſibus hominum, ſæpe plus videtur, quod ſingulariter, quàm quod pluraliter dicitur, cùm dicitur verbi causâ: eſt illic miles, quàm ſunt illic milites, ità ille. Ad hunc modũ ſpectat dum numerus certus pro incerto & indefinito ponitur: v.g. ô térque quatérque beati. Non mihi ſi linguæ centum ſint, oráque centum: lectio lecta placet, dicies repetita placebit. Præſtat millies mori, quàm Deũ vel leviſſimè offendere, & ſexcenta alia. pſ. 118. Septies in die laudem dixi tibi. Prover. 24. ſepties cadit juſtus. 1. Reg. 18. percuſſit Saul mille, & David decem millia. id eſt, plures multò, quàm Saul. Daniel, millia millium aſſiſtunt ei, & decies centena millia &c. Hunc reſpiciunt Poëtæ, quando ſingularem ponunt pro plurali, aut contrà, quomodo & ſcriptura loquitur: attendite popule meus legem meam.

Tertius modus eſt, quando forma metaphyſica, id eſt, ſpecies (quæ eſt pars generi ſubjecta in eſſendo & prædicando: ponitur pro genere, quod eſt totum quoddam, ut videre eſt ſupra l. 1. c. 17. ſic una ſpecies ligni ponitur pro ligno in genere apud Poëtas; & ventus certus, pro vento ſimpliciter. v. g. Ænei. 1. ſectaque intexunt abiete coſtas. Ænei: 2. dare claſſibus Auſtros, & Æneid: 1. Nimborum in patriam loca fœta furentibus Auſtris; ſic uſurpant & nomen Boreæ, Aquilonis, Noti &c. prout ratio fert carminis: etiam quoad genus Grammaticale. Reſpicit interdum nomen generale Poëta. Huc etiam ſpactat dum pro frigore vehementi pono Sarmaticum, pro vino pono Creticum, Maſſicum, Falernum, Pontum pro quovis mari, quo ſenſu & illud accipitur: Tirrhenum navigat æquor. Seneca, longo ſagax loco tenetur Umber, ubi Umber ponitur pro quovis cane venatico. Et ultima Thule, pro quovis loco remoto, quomodo accipitur & illud ultra Garamantas & Indos. Sic etiam panis in Scriptura ponitur pro edulio generatim ſumpto, panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. & Gen. 3. in ſudore vultûs tui comedes panem tuum. 1. Reg.

14. non

14. non guſtavit omnis populus panem. Item ponitur vir, pro quovis homine. pſ. 1. Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum. pſ. 31. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum. Jere. 17. v. 7. benedictus vir qui confidit in Domino. Hoc referunt nonnulli locutiones illas quibus juſtum vocamus Ariſtidem, rigidum Catonem, Crœſum divitem, Medeam vel Circum pro ſaga, Tanaquil pro uxore marito dominante. Sed advertendum, & diſtinguendum eſt: ſi hæc & ſimilia nomina individuum ſignificantia (nam individuum & ſpeciem oratores hic pro eodem admittimus) ponantur pro certo aliquo, & in particulari ac determinatè accepto, non poſſunt hic habere locum, tunc enim non ponuntur pro genere, ſi autem pro pluribus ponantur, admitti poſſunt. Hinc non eſt hujus loci ſi dicat cum Pōpejo, Lucullum eſſe Xerxem togatum, quia individuum ponitur pro individuo; ſeu ſingulari homine, eſt autem ſi dicas:

Irus & eſt ſubitò, qui modo Cræſus erat.

Accipiendo Irum pro paupere quocunq;, & Cræſum pro divte in genere, non autem particulari, & ſingulari aliquo. Idem eſt ſi dicas. Semper habe Piladem aliquem, qui curet Oreſtem. Hoc modo accipiendum illud Ciceronis pro Cœlio: Ex hoc genere illos fuiſſe arbitror Camillos, Fabricios, Curios, omnéſque eos qui hæc minimis tanta fecerunt. Et Agrariâ ſecundâ Cùm haberet hæc Reſp. Lucinos, Catalinos, Acidinos, homines non ſolùm honoribus populi, rebúſque geſtis, verùm etiam patientiâ paupertatis ornatos, & cùm erant Catones, Philippi, Lælii &c. Juvenal. ſatyr. 2.

Qui Curios ſimulant & bacchanalia vivunt.

Ubi Curii pro frugalibus, & bacchanalia pro geniali vita in genere accipitur. Cæterùm ſi individui ſignificatio accipiatur pro alterius, & ſingularis pro ſingulari, erit metaphora, quia fundamentum, & ratio, cur Petrus v. g. pauper vocetur Irus eſt, quia eſt ſimilis Iro, idéòque tranſlatio nominis fit propter ſimilitudinem, Quanquam & in præcedentibus (dum ſcilicet ſingulare accipitur pro generali) priùs eſt ſimilitudo, quæ ſupponitur, tum vox ſingularis pro plurali ponitur, & ſic conveniunt metaphora, & ſynecdoche. Idem dicendum de adjectivis v. g. Archilleum argumentum, la-

Digitized by Google

bor Herculeus, eſt enim metaphora propter ſimilitudinem fortitudinis, ſynecdoche propter translationem vocis ab uno ad omnes generatim.

Quartus modus eſt, quando materia alicujus rei ſeu compoſiti, & concreti pro tota re, ſeu compoſito toto ponitur. v. g. adigit per pectora ferrum, quomodo & chalybs apud Poëtas accipitur pro gladio tabulæ pro legibus, quas Deus Moyſi, & Numa Pompilius Romanis propoſuit in tabulis, quo caſu eſt materia, *in qua*, non *ex qua* aliquid fit. Materiam autem *in qua* ad metonymiam revocant aliqui, ad continens pro contento, neque ineptè, ut videbimus. Huc tamen referenda eſt materia, *circa quam*. v. g. tu mihi carmen eris, id eſt, materiæ carminis. Virgilius Æneam & culicem cecinit, Ovidius nucem; ſic loquimur, legi Virgilii culicem, Ovidii nucem. Medeam vel Herculem Senecæ, Tobiam. Jobum &c. Virgilius Eclo. 1.

Formoſam reſonare doces Amarillida ſylvas.

Id eſt, carmen de Amaryllide. Plautus in milite glorioſo, id eſt in comœdia de milite glorioſo. Materia *circa quam* notatur in illo verſu:

Linguæ, tropus, ratio, numerus, tonus, angulus, aſtra.

Artes enim circa hanc verſantur. Materia tamen *ex qua* frequentius adhibetur, ut comedere, vel bibere ex auro & argento, id eſt, vaſis ex auro & argento fabrefactis. Matth. 10. nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris, Cicero Verr. 6. cum eſſent triclinia ſtrata, argentúmque expoſitum, id eſt, argentea ſuppellex. Sic calamus, & avena ponitur pro fiſtula, ex quibus fit Virg. Ecclog. 1.

Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti.

Et:

Silveſtrem tenui muſam meditaris avena.

Sic pinus pro navi, mediis ſi pinus in undis naviget. Frumentum pro pane; uvæ pro vino. Cæſar de bello Gallico. Suevi non multùm frumento, ſed maximam partem lacte vivunt. Virgil. pocula miſcuit uvis. Plautus Vulcanum in cornu concluſum gerit, id eſt, in cornea laterna. Sic lignum accipitur, & lapis pro eo, quod factum eſt ex ligno vel lapide, ſic crux Chriſti dicitur lignum dulce. & 1. Pet. 2. dicitur

Chriſtus

Digitized by Google

Chriſtus tuliſſe peccata noſtra in corpore ſuo ſuper lignum. Jerem. 2. dicentes ligno pater meus es tu. & lapidi tu genuiſti, me. idola enim ex ligno & lapide facta erant Marc. 1. erat Joannes veſtitus pilis camelorum, id eſt, veſte confecta ex pilis. 2. Reg. 7. dicitur Arca poſita in medio pellium, id eſt, in tabernaculis ex pellibus. Sic Habacuc 1. trepidabunt pelles terræ madian. id eſt, tabernacula ex pellibus & homines in tabernaculis; ubi ſimul continens & contentum eſt metonymiæ ſpecies. Sic roſtra appellabatur locus ad Curam Hoſtiliam, in quo Cicero peroravit, quia factus erat ex roſtris navium. Virgil. ære ciere viros, id eſt tubâ ex ære; ducati dicuntur aurei, quia ex auro. Sic purpura piſcis eſt, cujus ſanguine veſtes imbuuntur; & inde ipſa veſtis dicitur purpura. Idem eſt de murice, & de codice pro libro Geneſ. 18. ait Abraham: loquar ad Dominum cùm ſim pulvis & cinis.

Quintus modus oppoſitus primo, quando totum pro parte ponitur. v.g. fontem vel fluvium bibit, id eſt, partem, Virg.

Aut Ararim Parthus bibet, aut germania Tigrim.

Horatius, nec quid profundum Danubium bibunt. Sic alius: pelagus ratis ipſa recepit; id eſt fluctus, qui ſunt pars. Surgens a vertice pontus, id eſt procella, ſic ſylvam cædere dicimus, id eſt partem aliquam arborum: ſimiliter annus pro una anni parte ſumitur apud Virgil. Eclo. 2. nunc formoſiſſimus annus, id eſt, ver. Sic dicimus bovem vel vitulum hodie comedi, id eſt, partem; fui in Petri domo id eſt in parte domus, betulis vel funibus illum cecidit, id eſt, partibus è betula: ibi jacet Petrus mortuus: id eſt corpus illius. Similiter jam Imperator eſt ſepultus. Sic homo dicitur mortalis, corruptibilis, pulvis, non ſecundùm totum, ſed ſecundum unam partem: ſic etiam dicitur intelligens, audiens, videns &c. licèt ſola anima intelligat, audiat, videat Et favet ratio inquit Cornelius à Lapide in 2. Cor. 4. v. 16. quia tota ſenſatio eſt in anima; cùm enim oculo vidêus, aure audim⁹, manu tangim⁹, ipſa viſio, auditio, & tactus perceptio non eſt in oculo, aure manu, ſed in anima; non enim corpus, ſed anima eſt, quæ per oculū videt, per aures audit, ſentitq; per manū; ità ille. Sic ergo toti aliquid attribuitur ratione partis alicuj⁹ ſibi amicabiliter unitæ, ut & hic amicorū omnia ſiat cōmunia. Per hunc modū aliquid ſæpe Chriſto tribuitur, quod

ei non competit, niſi ſecundùm unam partem v.g. naturam divinam vel humanam, Joan. 6. quid ſi videritis filium hominis aſcendentem eò ubi erat prius. Joan. 8. antequam Abraham fieret ego ſum. Matth. 18. ubi duo vel tres.&c.ibi ſum in medio eorum. Matth. 28. Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus &c. quæ omnia. Secundum naturam divinam intelligenda ſunt. Secundùm humanam verò dum dico: Chriſtus eſt natus, eſurivit, fatigatus eſt, paſſus eſt, deſcendit ad inferos. Joan. 20. ait Magdalena: Tulerunt Dominum meum, id eſt corpus domini mei, ſic Luc. 16. dicitur dives eſſe inferno ſepultus, & Lazarus in ſinu Abrahæ, ſecundùm animam. Huc referendum eſt illud pſ. 72. fui flagellatus totâ die,id eſt,parte diei,eâ tamen vehementiâ,ut ſi totâ die me flagellaſſent, plus non potuiſſent, Matth. 12. ſicut enim Jonas fuit in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus. ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Ubi pars diei: & noctis accipienda eſt; falſum eſt enim Chriſtum totis tribus noctibus, & diebus in ſepulchro fuiſſe.

Sextus modus oppoſitus eſt ſecundo, & intelligit ex pluribus unum, v.g. adigit per pectora ferrum: pectora, pro pectus ponitur. Virgil. & rabie fera corda tument, cum ſibyllæ unum tantùm cor fuerit, quam locutionem poſtea adhibet idem in Charonte nauta infernali. Hoc ſenſu Apoſtoli dicuntur proditores, perfidi,licèt unus Judas, Thomas, aut Petrus fuit:quo modo ſæpe crimen unius derivatur in omnes v.g. Rhetores ſunt helluones, eò quòd unus hujuſmodi reperiatur Matth. 27. dicitur Latrones exprobraſſe Chriſto, cùm Lucas c. 23. dicat unum ſolùm exprobraſſe, alterum autem pro Chriſto locutum fuiſſe. Igitur ex pluribus unus intelligendus eſt. Sic Joan. 6. v. 45. dicit ſcriptum eſſe in Prophetis, cum ſolùm Iſaiam intelligat. Cicero 1. Offic. quam quidem ad rem nos ut videmur, magnum adjumentum attulimus hominibus noſtris. 2. Officii: ſequitur ut hæc officiorum genera proſequamur. Hic modus loquendi Ciceroni familiariſſimus eſt, uti & viris Principibus v.g. Nos Leopoldus Dei gratia Rom. Imp. mandamus, volumus: ubi valet Hebræorum regula; quæ dignitatem ſignificant, ea pluraliter uſurpantur ad ampliorem honorem.

Inde

Digitized by Google

Indè fit ut unum alloquentes, honoris cauſâ dicamus, audite vos, facite &c.

Septimus modus eſt oppoſitus tertio, cum ex genere ſpeciem, ipſi ſubjectam partem, intelligimus. Sic Virgil. Eclo. 9.

Inſere Daphni pyros, carpent tua poma Nepotes.

Quomodo è pyro poma decerpet ? pomum generici quemvis fructum ſignificat ab arbore prognatum, & hìc pro ſpecie pyrorum ponitur. Sic fruges conſumere nati, id eſt, panem: & ipſe panis genus cùm ſit reſpectu hordeacei, avenacei &c. tamen pro ſigilineo accipitur paſſim: ſic etiam mortalis pro homine, cum reliqua etiam animalia moriantur. Cicero: exire urbe Conſul hoſtem jubet, ubi Conſul pro Cicerone, hoſtis pro Catilina ponitur. Eſt & in milite virtus, id eſt, Fortitudo Seneca act. 3. in Thyeſte, præda dum propior fuit, id eſt, aper: ſic Pergama apud Poetas pro Troja ponitur, cùm vox illa lingua Jonica generatim quamvis arcem ſignificet. Cicero 2. Catil. perdidimus hominem, id eſt, Catilinam. Virgil. hinc te Reginæ ad limina perfer. Reginæ id eſt, Didonis, Idem Æneī. 6. quæ ſcelerum facies ô Virgo, id eſt, Sybilla. Et pro Cerbero poſuit: cuſtode ſepulto. Æneid. invadunt urbem, id eſt Trojam, vino ſemnóque ſepultam. Sic B. Virgo dicitur mulier: Quid mihi & tibi eſt mulier Joan. 2. Et: Mulier ecce filius tuus Joan. 19. miſit Deus filium ſuum factum ex muliere. Galat. 4. Sic Chriſtus ſe vocat filium hominis communiter. Gen. 3. Eva appellata eſt mater omnium viventium, id eſt, hominum non autem aliorum, Sic Biblia ſcripturam ſacram ſignificant; cùm Græcè librum quemcunque. Si quis veſtium infirmatur, comedat olus, id eſt certam ſpeciem olerum, quæ eſt braſſica. Marc. 16. prædicate Evangelium omni creaturæ, id eſt, homini. Amos 3. Non eſt malum in civitate, quod non fecit Dominus, malum pro afflictione & calamitate accipitur, non autem pro peccato. Sic Joan. 15. Sinè me nihil poteſtis facere, intellige nihil boni. Joan. 12. Cum exaltatus fuero omnia traham ad me, id eſt, omnes juſtos. Matth. 10. Odio eritis omnibus hominibus, id eſt, multis, aut compluribus: Exod. 9. omnia animalia Ægypti mortua

eſſe dicuntur, cùm tamen Pharao non multò poſt eduxerit equos, & currus contra Iſraëlitas, unde per omnia intelligenda ſunt multa, vel omnia quæ erant in agro. pſ. 104. Nolite tangere Chriſtos meos, tangere generica vox pro verberare ponitur. Sic infernus locum quemcunq; infra nos ſignificat, accipitur tamen communiter pro loco damnatorum. Idem eſt de voce inferi quæ ſepulchrum, limb. Patrum in ſcriptura ſignificat, & etiam rogum damnatorum. Et cum dæmon quemvis angelum ſignificet, jam accipitur pro malo angelo. Per hunc modum ſæpe generatim inſinuamus ea, quæ vel non decet honeſtatis causâ ſpecificè exprimere, uti ſunt naturæ neceſſitates, vel quæ non volumus eſſe cuivis manifeſta, ſed arcana latere cupimus. v. g. malâ morte mortuùs, malè ſe gerit, peccavit cum aliqua, vitium aut flagitium illi obtulit: &c. Joan. 7. Arguet mundum de peccato, multi explicant de Luxuria, hoc enim vitium Apoſtolus non vult nominari. Gen. 37. accuſavit Joſeph fratres ſuos apud Patrem crimine peſſimo.

Octavus modus eſt, cum ex antecedentibus conſequentia intelliguntur. v. g. ſudant quando vorant, frigeſcunt quando laborant; id eſt, ſunt ad vorandum impigri, ad laborandum deſides. Jam hirundines redeunt, ciconiæ avolant, id eſt, appropinquat ver, inſtat autumnus; pecora domum redeunt, meridies eſt, aut veſper. Gallus jam tertiò cantavit, hoc eſt, jam deluceſcet, burſa plicata eſt, arca aranearum telis obducta, pro eo quod dicimus, nihil eſt intus. Jam Petrus eſt ſepultus dicimus, quando ignoranti dicimus eſſe mortuum; idem ſignificamus dum aſſerimus: illum in terra dudum putreſcere: ſi pronunciemus illum convaleſcere, colligimus infirmum fuiſſe. Hic miles nulli prælio interfuit, hoſtem non vidit, à tergo accepit vulnera &c. ſignificamus imperitum eſſe & timidum, ut qui in fuga vulnus acceperit. Sic dum dicimus hic vidit Papam, forum S. Marci, indicamus illum Romæ, ac Venetiis fuiſſe Generalis Suedicus visâ ex monte Brunenſi arce, hodie ajebat in hac culina (ſpeciem enim culinæ referebat) cænabimus, affirmare volens, ſe hodie adhuc eâ potiturum, ſed falſus fuit. Hujuſmodi ſunt illa Virgilii.

Digitized by Google

Et jam ſumma procul villarum culmina fumant
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ,
Fecerat exiguus jam ſol altiſſimus umbras &c.

Ejuſdem eſt: fuimus Troës, prò non amplius ſumus; fuit Ilium, pro non amplius eſt; ſic dicimus jam vixit, pro mortuus eſt, puer fuit; & nos laudémque decúſque geſſimus; nos quoque floruimus. Jugurtha ductus eſt in triumphum, vel ad pedes Romani ducis jacuit, pro devictus eſt: jam ſe primò pectit, lavat &c. pro jam primò ſurrexit; profundè cantharum inſpexit, pro multum bibit; nec vinum hodie vidi, pro non bibi; Petrus ancillæ, non novi hominem, pro nil habeo cum illo commercii. Tale eſt illud:

Hunc mihi ſi tuleris nequam ſcelerate libellum
Effodient corvi lumen utrumque tibi.

Id eſt: ſuſpendêris in patibulo. Sic B. Virgo pudicè, quoniam virum non cognoſco. Et Chriſtus: Non novi vos, neſcio vos, pro nihil mihi vobiſcum eſt. 1. Reg. 4. Terga vertit Iſraël. Geneſ. 46. Joſeph quoque ponit manus ſuas ſuper oculos tuos. Sic dicimus: jam clauſit oculos, id eſt, mortuus eſt. Ex allatis exemplis collige non tantùm ex antecedentibus conſequentia intelligi, ſed etiam ex conſequentibus antecedentia. Sed

Quæres, ubinam ſit Tropus in illo Virgilii: aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci. Ratio dubii eſſe poteſt, quia cum ſynecdoche tropus ſermonis non ſit, debet in uno verbo conſiſtere. Reſp. eſſe in verbo *referunt,* cætera verò addi propter ſenſum, non propter translationem ſignificationis: ex hoc enim, quòd aratra referunt boves, colligitur, quòd veſper ſit propinquus, aut meridies. Hæc eadem reſponſio notanda eſt pro aliis tropis, qui in uno verbo conſiſtunt v.g. prata rident, metaphora eſt in ſolo verbo *rident*, alterum autem additur propter ſenſum & ſignificationem, in eo tamen nulla eſt translatio à propria ſignificatione in alienam. Sed ut ad prius exemplum redeamus, cur non dicitur eſſe ſynecdoche in voce *juvenci?* poſſunt enim intelligi fuiſſe vituli, qui jam ſunt juvenci. Reſpondeo, etiam ex relatione aratri intelligi poteſt illius elatio, quod enim refertur, debet prius eſſe ablatum, ſicut qui redit, debuit prius hic fuiſſe, qui reddit, prius accepiſſe. At neque unum neque alterum

voluit

Digitized by Google

voluit ſignificare Poëta neutrum enim facit ad mentem & ſenſum Poëtæ illo loco; facit autem, ſi ex relatione intelligatur vicinus veſper.

CAPUT XII.

De Metonymia.

Hanc ſic definit Cypr. Soarius: eſt Tropus, in quo cauſas per effecta, vel effecta per cauſas, vel ex eo quod continet, id, quod continetur; vel rem è ſigno intelligimus: unde ſequitur, quod Metonymia genericè conveniat cum ſynecdoche, quæ etiam unum intell git ex alio: differt tamen ſpecificè per materiam, non ſecus atque annulus ferreus & æreus, poculum aureum, argenteum & ſtanneum; habet enim res alias, quam habeat ſynecdoche. Verùm ſi quæratur ratio, cur non unum tropum faciant? cur hæ ſpecies rerum ad Metonymiam, illæ ad Synecdochen referantur? Difficile eſt aſſignare. Si antecedentia & conſequentia (quæ aliqui ad Metalepſim ablegant) poſita eſſent in Metonymia, & illorum loco, continens & contentum ſubſtitura, dici poſſet ad ſynecdochen referri, quæ ſunt unum quid aliquo modo inter ſe, ad metonymiam verò, quæ non quidem quid unum ſunt, inter ſeſe tamen connexa aliquo modo, id eſt vel contingenter vel neceſſariò. Phyſicè quid unum ſunt pars & totum, materia & forma. Metaphyſicè genus & ſpecies; moraliter, unum & plures, continens & contentum. Connexionem autem aliquando phyſicam, aliquando moralem habent cauſa, & effectus, antecedens & conſequens, poſſeſſor, & res poſſeſſa, ſignum & ſignatum, aliqua horum neceſſariam, aliqua contingentem & ad placitum P. Jacob. Maſen in ſpeculo Imag. ocul. verit. l. 4. c. 2. Synecdoche attribuit, quæ nexu ſubſtantiali inter ſe cohærent, ut pars & totum: Metonymiæ verò quæ contingenter ſibi conjuncta ſunt, ut continens cum re contenta. Eſt qui quatuor ſolum cauſarum genera ad metonymiam recipit, reliquis ad ſynecdochen remiſſis. Unde materia, & forma, ſpe cies metonymiæ eſt, v. g. ferrum pro gladio, item continens & contentum, continens enim eſt ſubjectum recipiens, ſeu materia *in qua*.

Sic

Sic etiam poſſeſſor & res poſſeſſa ad metonymiam ſpectat, quia poſſeſſor eſt materia, & ſubjectum recipiens rem poſſeſſam; ſignum autem, & ſignatum vel ad cauſam finalem pertinet, quia ſignum eſt propter ſignatum. v. g. hedera propter vinum ſignificandum: vel ad materialem, quia poteſt ſignum eſſe forma accidentalis materiæ: v. g. purpura & ſceptrum ſunt accidentalia ſigna Regis, accidentia autem ſubjectantur in materia. Quòd ſi tamen ulterius hic quæratur cur hæc, quæ ſubjiciuntur metonymiæ, non ſubjiciantur ſynecdoche, & quæ huic ſubjecta ſunt, ad metonymiam referantur, mutatis ſedibus: aut cur quæ utrique ſubjecta ſunt, non unum, eundémque tropum conficiant? cùm in hoc conveniant, quòd unum intelligant ex alio, ſeu unum ponant pro alio, & aliunde P. Maſen. tropos multiplicari non velit, rationem vix aſſignabunt, ſed ſtandum erit authoritate. Si verò in hoc innitimur authoritati, cur non in data ſpecierum diviſione, quam author ex Quintiliano primo poſt Ciceronem Magiſtro Oratorum deſumpſit. Relictis igitur novis inventionibus antiqua exemplis illuſtremus ad tironum faciliorem eruditionem.

Prima Metonymiæ ſpecies eſt cùm ex cauſa effectus intelligitur, ſeu cauſa pro effectu ponitur. Sive phyſica ſit, ſive moralis, v. g. nebulæ aſcendunt, pro erit pluvia. Nil Marti cum muſis, id eſt, bello cum literis. Livius: vario Marte pugnatum eſt. Cicero pro Marcello. Quos amiſimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ. Terent. ſinè Cerere & Baccho friget Venus. Sic Nævius dixit: Coquus edit Neptunum, Venerem, Cererem, ubi per Neptunum piſculenta, per Venerem horrorum Præſidem olera per Cererem panis ſignificatur. Martialis: pellibus exiguis arctatur Livius ingens id eſt, ejus libri. Sic dum libros legimus, dicimur cum mortuis loqui. Luc. 16. Habent Moyſen & Prophetas, & Acto 15. dicuntur Moyſes & Prophetæ legi. Hæc eſt mea manus, id eſt, ſcriptura. Cicero 3. Catil. Lentulus agnovit manum ſuam. Numer. 11. v. 13. Nunquid manus Domini abbreviata eſt, id eſt, poteſtas, ubi priùs eſt metaphora (manus enim Deo attribuimus ad ſimilitudinem hominis per manum operantis) tum metonymia. Habet piceas manus, vel longos digitos, id eſt, furatur. Sic etiam brachium in

ſcriptura

ſcriptura accipitur tanquam inſtrumentalis cauſa; ſic & oculus pſ. 33. Oculus Domini ſuper timentes eum. Cicero. Vitemus oculos hominum, ſi linguas non poſſumus; ubi oculus pro conſpectu, lingua pro obtrectatione ſumitur. Sicut & cùm dicimus, Linguâ Italicâ, Gallicâ expeditè loquitur, id eſt, idiomate, quod lingua exprimit. Sic intellige illud: ſi oculus tuus ſcandalizat te, erue, ſi pes, abſcinde. &c. effectus enim oculi laſcivia, & impudicus aſpectus, greſſus, contactus tollendus & mortificandus, non autem ipſa cauſa videndi, ambulandi, tangendi. Marc. 16. Linguis loquentur novis, id eſt, ſermonibus, Geneſ. 11. Terra erat labii unius, id eſt, ſermonis. act. 4. Cor credentium erat cor unum, & anima una, nimirum in ſermone & actione. Levit. 26. Inducam ſuper vos gladium, hoc eſt, bellum. Mich. 7. Iram Domini portabo, id eſt, pœnam ex ira profectam. Univerſim hìc nota illud Theologorum. Omnes affectus, qui Deo tribuuntur ſunt effectus effectuum: pro quo eſt Damaſc. l. 1. de fide. c. 14. Iram Dei inquit & furorem intelligimus, odium & animadverſionem contra malitiam: etenim nos voluntati noſtræ contraria odio habentes iraſcimur. Oblivionem verò & ſomnum & dormitationem intelligimus dilationem ultionis contra inimicos, & conſueti auxilii ferendi tarditatem. ità ille. Unde facilè intelligentur dicta Exod. 15. v. 7. Ezech. 7. v. 19. Joan. 3. v. 36. Rom. 3. v. 5. in quibus ira & furor Dei ponitur pro vindicta, condemnatione & pœna. Item Geneſ. 6. v. 5. Jerem. 26. v. 13. 1. Reg. 15. in quibus pœnitentia Dei ſignificat mutationem dicti aut facti & recordatio ipſi tributa deſignat exhibitionem promiſſorum aut petitorum. Sic Oſeæ 4. Iſai. 49. dicitur Deus oblivíſci, hoc eſt auxilium ſuum ſubtrahere. Sic pſ. 7. & alibi dicitur Deus evigilare, expergiſci, hoc eſt opem ſuam ferre. Dormire autem, cùm differt, diſſimulat, negat. Sic etiam deſcendere & venire dicitur, quando præſentiam ſuam operatione ſua ſingulari demonſtrat. Joël. 2. Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, id eſt, dona & gratias Spiritus S. quo ſenſu etiam dixit Joan. 7. Nondum Spiritus S. erat datus. 1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indignè, judicium ſibi manducat, & bibit, id eſt, damnationem & pœnam, quæ ad judicium ſequitur. Sic peccatum, ſicut & iniquitas ſumitur

pro

pro pœna peccati, Levit. 5. & 2. v. 6. item pro victima, quæ offertur pro peccato, quo ſenſu dicuntur ſacerdotes comedere peccata populi Oſeæ 4. id eſt victimam. Sic audire pro obedire accipitur. Joan. 10. Oves meæ, vocem meam audiunt. Cicero tecum loquere, te adhibe in conſilium; te audi. Aures habent & non audient, oculos habent & non videbunt. Sicut Agar ancilla, & duo diſcipuli in Emaus. Gen. 2. Deus aperuit oculus Agar, id eſt effecit, ut videret fontem. Luc. 24. aperti ſunt oculi eorum & cognoverunt eum in fractione panis. Geneſ. 41. dixit Pharao ad Joſeph, ſinè te non attollet quiſquam manum ſuam, aut pedem ſuum; id eſt, nihil tentabit, faciétve manu vel pede: nempe manus habebunt & pedes, & tamen nec palpabunt, nec ambulabunt. Levit. 19. Opus mercenarii non pernoctabit tecum, id eſt, merces operis. pſ. 120. Laborem manuum tuarum manducabis, id eſt, cibum labore manuum comparatum. Magnates comedunt ſanguinem pauperum, id eſt, quæ ſanguineo propè labore illi comparârunt. Sic David 2. Reg. 23. Abſit, ut bibam ſanguinem iſtorum, id eſt, aquam periculo ſanguinis effundendi comparatam. Sic ſol ponitur pro nigredine: Æthiopem multum monſtrare in corpore ſolem. Item lux pro die, apud Virgil: vocat lux ultima victos. Sic bilis, pro ira accipitur. v. g. movere alicui bilem, bilem alicui in naſum concire, gladius pro proſecutione: non veni pacem mittere ſed gladium. Venenum eſt mors hominis, id eſt, cauſa mortis. Uvæ pro vino, pocula miſcuit uvis, Virgil. Nullum habet ingenium, nullam memoriam, id eſt, actum ſecundum & effectum non habet.

Altera Metonymiæ ſpecies eſt, effectum ponere pro cauſa, v. g. Tu mea voluptas, meæ deliciæ, meum gaudium, meus dolor &c. id eſt, cauſa doloris, voluptatis. &c. Sic Chriſtus eſt pax noſtra, vita noſtra, reſurrectio noſtra, ſalus noſtra &c. id eſt, cauſa pacis, vitæ, &c. prudentia carnis mors eſt Rom. 8. id eſt, cauſa mortis. Quacunque die comederis, morte morieris, id eſt, cauſa mortis in te erit. Deuter. 30. Ecce propono tibi hodie vitam ? & mortem, bonum, & malum, id eſt, Legem ex cujus obſervatione vita & bonum ſequitur. 3. Reg. 4. mors eſt in olla; id eſt, venenum mortem creans.

ans. Gen. 3. In ſudore vultûs tui comedes panem tuum. In pane eſt Synecdoche, genus pro ſpecie, in ſudore verò metonymia, pro labore vehementi, & moleſto, qui eſt cauſa ſudoris. Proverb. 13. Qui parcit virgæ, odit filium, pro cauſa odii, quæ eſt, alteri non bene velle; non vult autem alteri bene in futurum (quidquid ſit de præſenti) qui ipſum non corrigit, ſed relinquit diſſolutum. Inter arma ſilent leges, id eſt, judices in tribunalibus. Sic dicimus vinum colligunt, id eſt, uvas. Emit ſibi his nundinis pallium, thoracem, id eſt, pannum ex quo fit pallium, & thorax. Pallere pro timere poſuit Horatius.

Pindarici fontis qui non expalluit haſtus.

Hoc modo dicitur frigus iners, æſtas torrida, ſtudia melancholica, vel læta, vel utilia, libri docti. Sic fides viva, amor cæcus, ſolicitus, præceps ira, ſtulta libido, lætum nuntium, vinum generoſum, ebrium, podagricum, calculoſum, quia facit generoſos, ebrios &c. Evangelium ſalubre, dæmonium mutum Luc. 11. Cicero pro Milone: Neque vobis tam ſalutarem hanc in judicando literam, quàm illam triſtem dediſſet, id eſt, poteſtatem abſolvendi & condemnandi. Salutaris enim littera A. id eſt, abſolvo, triſtis C, id eſt, condemno, quibus Romani in judiciis ſententiam ferebant. Huc pertinent illa ſubſtantiva, quæ à re abſtracta & avulſa, pro ipſa tamen re, cujus effectus ſunt, ponuntur: ut: ubi eſt illud ſcelus, qui me perdit, ubi ſcelus pro ſceleſto ponitur. Sic dicimus jam furtum eſt deprehenſum, id eſt, fur. Sic Cicero victoriam inſolentem & ſuperbam dixit pro victore. Et 1. Verrina. Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in ſuppliciis, avaritia in rapinis, ſuperbia in contumeliis efficere potuiſſet, &c. Sic Chriſtus dicitur maledictum, in quantum maledictus erat omnis, qui pendet in ligno, item opprobrium hominum, & abjectio plebis, item dicitur aſſumpſiſſe humanitatem, id eſt, humanam naturam, quam humanitas in abſtracto concepta, & ſumpta ſignificat. Qua ratione etiam huc ſpectat; ſalutavi Nobilitatem, id eſt, Nobiles; Nobilitas enim facit Nobiles: ſicut captivitas captivos. Qua ex cauſa hujus quoque loci eſt; Captivam duxit captivitatem Epheſ. 4. ſic juſtitia pro juſto,

ſto circumciſio pro circumciſis in Scriptura ſumitur. Rom. 3. Unus eſt Dominus, qui juſtificavit circumciſionem ex fide: id eſt, circumciſos. Sic etiam dicimus eſt ipſa pigritia, ipſa innocentia, ipſa ſimplicitas &c. Juſtitia enim pigritia, innocentia, facit hominem eſſe juſtum, pigrum, innocentem; quia verò facit formaliter & tanquam forma, ut Philoſophi nôrunt, hinc eſt effectus in genere cauſæ formalis. Quod ſi tamen formam revoces ad materiam, quæ eſt ſpecies Synecdoches, etiam poterunt exempla dicta eò vocari. Vel dici poteſt, formam quidem eò pertinere, effectum verò formæ eſſe hujus loci. Huc etiam ſpectant ſequentia: exporrigit frontem, id eſt, hilaris. Corrugat frontem, aut contrahit, hoc eſt, moleſtè fert. Attollit ſupercilium, id eſt, eſt, arrogans, ponit ſupercilium, eſt humilis. Inflat buccas, eſt ſuperbus; omnes illum ſuſpiciunt, id eſt, mirantur, Non permittet ſibi canos creſcere, id eſt, non geret curas.

Tertia Metonymiæ Species eſt, continens ponere pro contento. v. g. vitrum vini ebibit, unam ſcutellam lactucæ comedit, templum flevit, ſchola eſt docta vel pigra, Teſtis eſt Italia, Gallia, Roma, Senatus, &c. eſt aulæ, vel cœlo gratiſſimus. Sic l. 2. c. 17. Definitur prima ratiocinationis pars, propoſitio, per quam locus ponitur, id eſt argumentum ex aliquo loco Rhetorico, in quo continetur, deſumptum.

Divitis in menſam ſilvæ pelagique feruntur.

Id eſt feræ & piſces. Domus Auſtriaca, pro Principibus Auſtriacis. Mundus totus in maligno poſitus eſt, mundus pro hominibus. Nolite portare ſacculum neque peram, id eſt, pecuniam, & res, quæ deferuntur in ſacculo & pera. Luc. 12. Peccavi in cœlum, id eſt, in Deum. Gen. 41. Conſumet fames terram, id eſt, homines. Gen. 46. Omnis Ægyptus veniebat ad Joſeph, id eſt, Ægyptii. Matt. 11. Væ tibi Corozaim, væ tibi Betſaïda. id eſt, homines illarum civitatum. Judic. 4. Ceciderunt omnia caſtra Siſaræ, id eſt, milites in caſtris. Sic nos omnes in Adam peccavimus, quia voluntates noſtræ moraliter continebantur in voluntate Adami, ſic enim Deus ſtatuerat, ut quidquid Adam fecerit, tanquam Caput, nos etiam cenſeamur feciſſe & voluiſſe, eo modo, quo quidquid vult Conſul, cenſentur & Cives velle Geneſ. 24. Effudit hydriam in canalem, id eſt, aquam. Virgil.

Digitized by Google

Ille impiger hauſit,
Spumantem pateram, & pleno ſe proluit auro.

In patera eſt Metonymia, continentis pro contento, in auro Synecdoche, ex materia res univerſa, nempe poculum aureum, in quo iterum eſt Metonymia continentis. Horatius. Adjecêre bonæ paulò plus artis Athenæ. Cicero. Squalent municipia, affliƈtantur Coloniæ, agri denique ipſi tam beneficum, tam ſalutarem, tam manſuetum Civem deſiderant. Idem. Duodecim tabulæ noƈturnum furem quoquo modo, diurnum, ſi ſe telo defenderit, interfici impunè voluerunt. Ubi tabulæ pro Legibus ponuntur, quæ in tabulis ſcribebantur. Sic duæ tabulæ Moyſis. Poteſt & contentum poni pro continente: Sic Eccleſia dicitur templum, in quo Eccleſia, id eſt, congregatio fidelium congregatur. Sic Poëta: Vina coronavit, id eſt, crateres in quibus eſt vinum. Apponas caput, id eſt, pileum, timeo tenebras, id eſt, locum in quo ſunt tenebræ.

Quarta Metonymiæ ſpecies eſt:, ex poſſeſſore intelligere rem poſſeſſam. Sic clamabant Romani: Hannibal ad portas, id eſt, ejus milites. Cæſar habet viƈtoriam. Marius maximas copias repreſſit. Sic dicitur; Pilatus Chriſtum flagellavit, Herodes Joannem occidit. 1. Reg. 18. percuſſit Saul mille, & David decem millia. pſ 60. meus eſt Manaſſes, id eſt, Judæi è tribu Ephraim & Manaſſe. Iſa. 9. Verbum miſit Dominus in Jacob, id eſt, in terram, quam poſſidebant filii Jacob Judæi. Numer. 25. v. 5. quàm pulchra tabernala tua Jacob; & tentoria tua Iſraël. Sic dicimus ibo ad B. Virginem, ad S. Jacobum, S. Vitum &c. id eſt, ad illius templum. Item ibo ad Conſulem, ad ſutorem, ad meum amicum, id eſt, ad ejus domum. Petrus fuit apud me, id eſt domi meæ. Cicero, dixiſti te apud M. Lepidium habitare velle. Si frequenter habueris hoſpites, devorabunt te, id eſt, res tuas. Aƈtor. 9. Ego ſum Jeſus, quem tu perſequeris, id eſt, cujus diſcipulos perſequeris, illi enim pertinebant ad Chriſtum; hinc etiam quia fideles ſunt membra Chriſti corporis myſtici ait, Matth. 25. Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Et quia ſuperiores ſunt Vicarii Dei, & Chriſti, ideo ait: qui vos audit, me audit, qui vos ſpernit, me ſpernit, Aƈt. 5. non eſt mentitus hominibus, ſed Deo,

Digitized by Google

id eſt, Spiritui S. ut ibidem dicitur, & tamen Petro mentitus erat Ananias. Hoc modo, & Legati Principum eundem reſpectum merentur, & ordinem dignitatis, in eundo, ſedendo, concludendo, &c. Poteſt etiam res poſſeſſa pro poſſeſſore poni. v. g. Stultitiam patiuntur opes, id eſt, divites. Pro aris & focis pugnandum, id eſt pro Deo & populo. Sceleratam intorſerat haſtam, id eſt, ſceleratus ipſe, à quo dicitur haſta ſcelerata.

Ultima Metonymiæ ſpecies eſt, ponere ſignum pro re ſignata. v. g. Laurea noſter honos, id eſt, laurea eſt inſigne Poëtarum, & Oratorum.

Cicero. Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

Virgil. illumque in ſceptra reponit, id eſt, regno reſtituit.

Idem,

Non illum populi faſces, non purpura Regum
Flexit.

Non auferetur ſceptrum de Juda &c. Cicero pro Roſcio: plurimarum palmarum homo, id eſt, victoriarum. Sic Medici dicunt, color & urina eſt ſana, id eſt, ſignum ſanitatis. Sic nos loquimur; primâ lanugine mentum veſtierat, id eſt, erat juvenis. Canos tuos veneror, id eſt, ſenectutem, cujus ſignum ſunt cani capilli. Tubam elegit, id eſt, factus tubicen, calamum, & libros tractat, non gladium, claves quærit, id eſt, poteſtatem in alios, eſt ratus, hoc eſt, ſtultus, ſtulti enim ſolent radi, roſarium frequenter recitat, pro eſt devotus B. Virgini. Nunquid judex ſine cauſa gladium portat inquit S. Paulus. Sic inſigne ſuum habet virtus quælibet v. g. Juſtitia gladium, & bilancem, fortitudo columnam, ſimplicitas columbam. Sic & Sancti ſuo cum ſigno effinguntur. v. g. S. Catharina cum rota. S. Agnes cum agnello. B. Aloyſius cum lilio, ut è ſigno res agnoſcatur. Hinc illæ locutiones Malè pinxerunt Chriſtum, id eſt, ejus imaginem, & ſignum, hæretici combuſſerunt Apoſtolos, id eſt, eorum ſtatuas. Milites S. Nicolao demeſſuerunt Caput, id eſt, ejus imagini. Virgil aurato fulgebat Apolline puppis, id eſt, imagine Apollinis. Huc referuntur inſignia Provinciarum. v. g. Leo Balthicus, micro Pragam habuit, Aquila biceps vincit lilia; ſic inter alia de Leopoldo I. Roman. Imper. vetuſtiſſimus Codex Clagenfurti repertus à

Digitized by Google

P; Puegſeutner; Induſtriâ Turcam leniet, Conſilio ſuo hæreditabit Ungariam Luctum induet. In Thraciæ finibus vibrabit gladium: Luna fatigabitur compedibus: Archiducem Auſtriæ ſalutabit Sophia: poſt alia: in diviſo orientis imperio Aquila favet Gallo. Lilia induentur Solymæâ purpurâ.

CAPUT X.

De Antonomaſia.

Antonomaſia ponit aliquid pro nomine. ità Cypri. Soarius, ſecutus Quintili. l. 8. c. 5. Verum alii quoque Tropi ponunt aliquid pro nomine. v. g. Metaphora vulpem pro aſtuto. Synecdoche puppim pro navi; Metonymia Cererem, pro pane, quæ igitur differentia, & diſtinctio inter illos erit? ſi dicas hic requiri nomen perſonæ, pro qua ponitur aliud, contrà eſt: etiam Metaphora, Synecdoche, & Metonymia poteſt ponere nomen aliquod pro nomine perſonæ. Sic Chriſtus, dicendo Herodem vulpem, fecit Metaphoram. Præterea juxta aliquos eſt Antonomaſia ſi dicam de Leone, quod ſi terror animalium, ſi pro Aquila ponam alitem, vel reginam volucrum, ſi Romam appellem Urbem, ubi tamen nulla eſt perſona, neque in prioribus nomen ullum proprium. Si dicas Antonomaſiam ponere aliquid pro nomine, quod ei per excellentiam convenit, & ſic ab aliis tropis diſtingui titulo excellentiæ; contrà eſt illud, quod Quintil. lib. cit. adducit ex Cicerone pro exemplo Antonomaſiæ, qui, non multa petens, inquit ille, fortiſſimo viro ſenior Magiſter. Sic etiam ars dicendi ponitur pro Rhetorica. Studium Sapientiæ pro Philoſophia, & tamen nulla importatur excellentia. Non parva igitur difficultas in data explicatione, quæ, ut expediatur.

Nota 1. Nomen quod pro altero ponitur, non debet illi aliunde ſoli convenire, tunc enim nulla fieret translatio à propria ſignificatione in alienam, quod ad tropum requiritur: hinc non eſt Antonomaſia, ſi Deiparam vocem Matrem Dei; licèt ponatur pro nomine Mariæ, hoc enim illi ſoli competit aliunde, ideoque nulla eſt ſignificationis mutatio.

Idem

Idem eſt ſi ponam pro Chriſto, Salvator mundi, neque e-nim alius eſt, Hac ex cauſa, etiam hinc rejiciendæ definitiones, quando ponuntur pro definito. v. g. ars bene dicendi pro Rhetorica, unum enim idem ſignificat, quod alterum; & ideo poſſunt de ſe invicem prædicari & dici. Requiritur itaque, ut nomen quod pro altero ponitur, latiùs in ſignificatione pateat, quàm illud, pro quo ponitur, ut ſic uni attribuatur tanquam ipſi propriè & ſoli competeret; ſic enim fit translatio vocis à ſignificatione *communi* ad *ſingularem* & particularem, & quod pluribus convenit ex ratione ſui ſignificati, ità ipſi applicatur, ac ſi ipſius proprium eſſet, ipſique ſoli competeret.

Nota 2. Requiri ad Antonomaſiam, ut nomen generale, ſeu aliis commune ponatur pro nomine ſingulari, ſeu aliquo in particulari, quod Philoſophi individuum vocant, nos nomen *proprium* vocabimus cum Grammaticis, prout opponitur nomini appellativo, & per majuſculam ſcribitur; neque enim alia exempla reperire eſt in probatis Authoribus, & præſertim in Quintiliano, neque aliàs foret diſtinctio à Synecdoche, quæ etiam ponit Genus, ſeu vocem aliis communem pro ſpecie: jam verò erit ſi Antonomaſia ponat generale nomen pro individuo, non pro ſpecie. Hinc ales pro Aquila poſitum non eſt Antonomaſia, quia vox *Aquila* non uni ſingulari, ſed pluribus adhuc convenit, idem eſt ſi pro leone, ponam terror animalium.

Nota 3. Requiri rationem *excellentiæ* in illo ſingulari & individuo, ſeu ut ipſi præ aliis *ſpecialiter conveniat*, debet enim eſſe cauſa cur nomen aliis commune, ſeu aliis etiam conveniens ipſi ſoli attribuatur, & poſito illo nomine ipſe, non verò etiam alii intelligantur. Et patet hoc ex communi tam ſacrorum, quàm profanorum authorum acceptione, qui affirmant antonomaſticè dici Apoſtolum, pro Paulo, B. Virginem pro Deipara, Oratorem pro Cicerone, Philoſophum pro Ariſtotele, Philoſophum Romanum pro Seneca, urbem pro Roma. Et amabò, cur eſt Antonomaſia, ſi Urbem ponam pro Metropoli, non eſt autem ſi pro inferiori aliqua civitate vel oppido? ſi enim veniens Mantuâ dicam, fui in Urbe, facio tantum Synecdochen generis, quamvìs nomen commune pro individuo, & ſingulari proprio ponatur.

natur. Si autem dicam intelligens Romam, quivis me Antonomaſticè loqui affirmabit, eo quòd Roma urbs ſit per excellentiam, & urbs urbium. Sic ſi dicam Cæſar Turcam timet, intelligendo ejus exercitum, facio Synecdochen, ex uno plures, vel Metonymiam ex poſſeſſore rem poſſeſſam accipiens. Si autem dicam Cæſar non vult facere pacem cum Turca, eſt Antonomaſia, quia Turcarum Imperatorem (qui eſt inter Turcas excellentiſſimus) intelligo. Idem eſt ſi dicam Hiſpanus pugnat cum Gallo, & Hiſpanus fecit pacem cum Gallo, in poſteriori enim tantum antonomaſia eſt, quia hîc ſolum ille, qui per excellentiam Hiſpanus eſt, & Gallus intelligitur, non in priori. Sic Scripturæ ſacræ interpretes antonomaſticè dicta accipiunt ſequentia. Exod. 3. Ego ſum qui ſum. Nempe eſſe omnibus commune, ſoli Deo competit per excellentiam, quia eſt Ens entium. Ibidem Deus vocat terram promiſſionis, terram lacte & melle fluentem. Luc. 18. Nemo bonus niſi ſolus Deus. Sic paſſim Prophetæ: Hæc dicit Dominus, ubi Deum intelligebant, qui per excellentiam, id eſt, per ſuum eſſe Dominus eſt, & bonus. Quo ſenſu accipitur illud: Tu ſolus Sanctus, tu ſolus Dominus, tu ſolus Altiſſimus. Nempe per ſuam eſſentiam, nos enim boni & ſancti ac Domini ſumus per participationem ab illo. Matth. 23. Patrem nolite vobis vocare ſuper terram, nec vocemini Magiſtri, unus eſt enim Pater noſter qui eſt in cœlis, & unus Magiſter noſter Chriſtus. Nempe per excellentiam, alioqui his titulis in humanis locus non eſſet. Huc igitur ſpectant locutiones illæ, quibus dicimus: Rex Chriſtianiſſimus, pro Rege Galliæ, Rex Catholicus pro Rege Hiſpaniæ, Pontifex pro Vicario Chriſti, licèt hoc nomen Pontificis etiam Epiſcopis commune ſit, ut patet ex Breviario. Poëta pro Virgilio, epigrammatographus pro Martiali, Senex pro maximè ſene in domo vel familia. Impius, item & parricida, pro inſigniter impio & crudeli, aliquo in particulari. Item Pelides, Priamides, Anchiſiades, pro Achille, Hectore, Ænea, ſunt enim hæc nomina pluribus communia in quantum vel fuerunt plures filii Priami, Pelei &c. vel ſaltem eſſe poterant, ac prætereà hi, pro quibus ponitur nomen actu, vel potentiâ commune, applicatur illis, qui ex eo genere fuerunt maximè

ximè inſignes & celebres. Horum tamen uſum Quintilianus prohibet Oratori, ſunt enim propriè poëtica, ſicut omnia alia patronymica. Huc itidem refer ſupra allatum Ciceronis ex Quintil. Fortiſſimus vir, ſenior Magiſter; excellentem enim in fortitudine, ac ſenectute fuiſſe putandum: aut ſaltem per Hyperbolem hæc excellentia illis ab Oratore attributa eſt, quo modo aliæ locutiones antonomaſticæ exponi poſſunt, ſi in rei veritate excellentia non deprehendatur, dicendum enim erit, illam alicui attributam eſſe per hyperbolem oratoribus uſitatam Ex dictis.

Collige 1. Hanc claritatis causâ ſtatui poſſe *definitionem* Antonomaſiæ: *Eſt Tropus, qui nomen aliis commune ponit pro nomine proprio & ſingulari propter excellentiam in eo ſignificationis genere.* Provenit autem illa excellentia aliquando à natura, ut quòd Deus ſit, quod bonus ſolus &c. vel à ſtudio, ingenio, ut Philoſophus, Orator, Apoſtolus, à dignitate & poteſtate, ut Pontifex, à factis ſpecialibus, ut Rex Catholicus, everſor Carthaginis: nam licèt alii quoque Carthaginem everterint (milites) tamen Scipio eminenter, tanquam Dux, & author.

Collige 2. Antonomaſiam diſtingui à Metonymia, quia licèt effectum ponat pro cauſa, dum dico Everſor Carthaginis, non tamen admittit cujusvis effectûs nomen, ſed quod eſt aliis commune, & huic pro quo ponitur *ſingulariter* proprium propter excellentiam. A Synecdoche autem generis diſtinguitur, quia Synecdoche rarò ponit nomen commune pro proprio & individuali, aut ſi ponit, non competit ei per excellentiam, utì fit dum dico: perfer te ad limina Reginæ, intelligendo Didonem, & effare ô Virgo, id eſt Sybilla. Licèt enim Dido & Sybilla nomina ſint propria, tamen nomen commune eis per excellentiam non convenit, utì fit dum dico: Beata Virgo. Rex Catholicus.

Infer 3. non eſſe Antonomaſiam ſi definitionem ponam pro definito, quia cùm definitio non pateat, latiùs ſuo definito, non eſt nomen commune aliis, ſed ſoli definito proprium, adeóque non mutat ſignificationem è communi ad particularem transferendo. Non eſt igitur Antonomaſia: Facultas dicendi, pro Rhetorica. Stu-

dium Sapientiæ, pro Philoſophia. Regina florum, pro Roſa. Regina Urbium pro Roma. Regina cæli, pro B. Virgine, Princeps Eloquentiæ pro Cicerone, Poëtarum Alpha &c. hæc enim nomina ſunt aliis communia, ſed ipſis ſolis propriè competunt, neque eis propter excellentiam attribuuntur, ſed ipſam excellentiam ſuper alios ſignificant. Melius has definitiones ſpectatâ elocutionis formâ (nam ſecundum materiam definitiones vocantur) *periphraſes* oratorias dixeris, ſi non placet perfectas, ſaltem *imperfectas*. Quod ſi verò quis ex definitione ſolùm genus accipiat, relicta differentiâ, v. g. habet hoc nempe Facultas illa, quod &c. (ubi me de Rhetorica loqui, ex præmiſſis intelligi poteſt) tum quidem aderit nomen commune, ſed deerit alterum quod ponatur pro altero, quod per excellentiam ei competat; quare ad Synecdochem revocabitur, genus pro ſpecie.

Infer. 4. Non eſſe Antonomaſiam, ſi Romulidæ ponam pro Romanis, Dardanidæ pro Græcis, Cecropidæ pro Athenienſibus nam hæc non habent aliam ſignificationem, quàm hanc; ergo non transferuntur à propria in alienam; ſed prorſus idem ſignificant, & unum in ſignificando tam latè patet, quàm alterum. Et quamvis unum etiam ſolùm in particulari appellem v. g. Romulides pro Pompejo, adhuc tamen non erit Antonomaſia, quippe alterum deeſt ex requiſitis, ut & attribuatur propter excellentiam, hoc autem hic non fit, hæc enim nomina propter originem à Romulo, Dardano, Cecrope indita ſunt, non propter excellentiam; unde ad Metonymiæ ſpeciem primam referuntur, ſicut Ceres pro pane, Bacchus pro vino. Quanquam nec eò quidem referri poſſe videntur; ſi quidem non transferuntur à propria ſignificatione in alienam, cum nihil aliud ſignificent. Sed habent ſe ut ephiteta ab aliquo derivata. v. g. Trojanus à Troja, Romanus à Roma, Capitolium à capite. Nec obſtat quòd unum ponatur pro alio: nam etiam candidus ponitur pro albo, Ilium pro Troja, papyrus pro charta, Batavus pro Hollando, neque fit ulla translatio. Si tamen ex uno intelligas plures, vel nomen pluribus commune transferas ad unum, v. g. Arpinas pro Cicerone, Cypris pro Venere, Saturnia pro Junone, erit Synecdoche generis, niſi per excellentiam hoc eis attribui aſſeverer, uti ad Herennium 4. Africanus

ponitur pro Scipione, tum enim erit Antonomaſia. Similiter diſcurrendum in his: Saturnius pro Jove, Cyllenius pro Mercurio, Cynthia pro Diana. Secus verò ſi dicas: Bilbilitanus olor, pro Martiali, Vates Sulmonenſis, pro Ovidio; hoc enim nomen aliis non competit, ſed illi ſoli pro quo ponitur, quare idem judicandum quod ſuprà de definitione.

Infer 5. non eſſe antonomaſiam, ſi ponatur Cretenſis pro mendaci, Siculus pro ingenioſo, Scytha, Turca, Sarmata pro indomito, Leontinus, pro luxurioſo, Arcas pro ſtolido, Thrax pro inhumano, Pygmæus pro brevi, Pœnus pro perfido, Alotus pro luxui dedito, Cares pro vilibus militibus, Hiſpanus pro gravi, Gallus pro levi &c. quia licèt hæc à propria ſignificatione in alienam transferantur, id tamen fit propter *ſimilitudinem* v. g. morum & actionum, non autem propter *excellentiam*; ideo enim gravem vocamus Hiſpanum, quia ſimilis eſt in gravitate Hiſpano: unde Metaphora erit, non antonomaſia. Si tamen quis inſigniter præ aliis eſſet v. g. gravis, mendax & perfidus, tum dicendo Cretenſem vel Pœnum, facerem Metaphoram & Antonomaſiam ſimul: non ſecus ac dum pro Cicerone pono: Pater patriæ, ubi eſt metaphora propter ſimilitudinem, & antonomaſia, quia nomen commune pluribus (erant enim plures hoc titulo donati) ipſi per excellentiam competit.

Infer 6. Non eſſe Antonomaſiam ſi dicam: ſunt etiam noſtra ætate Tullii, ſunt Alexandri, ſunt Marones, &c. quia hoc nomen eis non attribuitur propter excellentiam, imò potiùs nomen ſignificans excellentem, attribuitur aliis, qui non ſunt tam excellentes. Id autem fit ideo, quia in eloquentia, fortitudine, carmine ſunt ſimiles, aliquo ſaltem modo Ciceroni, Alexandro &c. quare ad metaphoram revocari debent. Idem eſt ſi ponam Herculem pro forti, Craſſum pro divite. Irum pro paupere, Catonem pro ſevero, Sardanapalum pro mulieroſo, Craſſum pro locuplete, Ulyſſem pro vaſto, Numam pro religioſo, Phalaridem pro crudeli, Neronem pro tyranno, Moyſen pro miti, Polycratem pro fortunato, Ariſtidem pro incorrupto, Phocionem pro juſto, Milonem pro forti, & robuſto. Dædalum pro artifice, Icarum pro audaci & temerario, Neſtorem pro grandævo; Oreſtem pro inſano, Tantalum pro ſitiente, Zoilum pro

calumniatore, Epimenidem pro ſomnolento, Jobum pro patiente, Epicurum pro voluptuario, Curium pro frugali, Therſitem pro deformi, Verrem pro fure, Thraſonem pro jactabundo &c. Cræſus enim dicitur aliquis, quia eſt ſimilis Cræſo in divitiis, Irus quia Iro ſimilis, ideóque metaphora eſt. Aliud foret, ſi alicui inſigniter, & præ aliis diviti; aut ſpecialiter egeno attribuam vocem, dives, pauper, vel Cræſus, Irus, tum præter Metaphoram erit antonomaſia; quippe præter ſimilitudinem importabitur *excellentia*, ratio *differentialis* antonomaſiæ,

Nota dum Antonomaſiam facio, non poſſum alterum nomen apponere pro quo illud pono v. g. Rex Hiſpaniæ & Rex Catholicus, tunc enim unum non ponitur pro altero, ſed ad alterum, & ſic eſt tantùm epitheton, ita Quintilianus; ſi dicas, inquit: ille qui Carthaginem, & Numantiam evertit, antonomaſia eſt, ſi adjeceris Scipio, appoſitum. Porro monitum de appoſitis, vide hìc in authore.

CAPUT XIV.

De Onomatopæja.

Onomatopæia eſt fictio nominis, ſicut proſopopæja fictio perſonæ: ſicut autem non quæcunque fictio perſonæ ad rem eſt, ita neque fictio nominis; non enim quælibet *fictio nominis* novi eſt tropus, ſed illa tantùm, quæ fit *cum virtute*, id eſt cum gratia & ornamento, ad quod requiritur fundamentum, ſeu connexio unius rei cum altera, vel ſaltem vocis cum re, ut ſupra expoſitum eſt. Unde non omnia nova vocabula, de quibus hoc l. 3. c. 7. agitur, ſunt hujus loci, ſed illa tantùm quæ fiunt ſecundo modo, nempe *imitatione*, id eſt, quando nova affictâ voce imitamur, & exprimimus ſonum, quem res habet naturaliter: tunc enim vox *naturalis*, ſeu naturaliter ſignificans, transfertur ad ſignificationem *artificialem*, & quidem cum gratia & virtute, quod non fit in quacunque vocis fictione. Quare non pertinent huc ſyllaturit, mendaciloquus, pietati cultrix pro ciconia, triſæcli ſenex pro Neſtore, templifuga &c. Sed bombalio, murmur, ſibilus, bombarda. taratantara pro voce tubæ, fritinnire pro voce

voce hirundinis, baubari antiquum pro voce canis, fringutire pro voce, fringillæ, ulula pro bubone, cucullus, ronchizare, pitiſare; hæc enim per artem ſonũ naturæ exprimunt, & à natura ad artem transferunt, ut tropus dici queat, quod in prioribus non fit. Unde Onomatopæjam recte ſic defini veris: *Eſt fictio nominis propter ſimilitudinem vocis artificialis cum ſono rei naturalis.* Dixi cum *ſono*, non cum re, ſic buccina à bucca & cano non eſt hujus loci, quia eſt ad ſimilitudinem rei, non autem ſoni; ſicut & upupa, ſerpens. Avium & animalium voces proprias expreſſit Author carminis apud Beyerling in theatro, Lit. A. fol. 449. ego brevius ſubjicio. Pro utroque tamen præmoneo, non omnia eſſe hujus tropi, ſed illa tantum, quæ ſunt ad ſimilitudinem ſoni naturalis efficta.

Urſi uncant, ululantque lupi, rugiuntque leones,
Lynx fremit, atque elephas garrit, & hinnit equus.
Frendet aper, glocitant corvi, vulpecula gannit,
Balat ovis, vitulus blatrat atque caper.
Bos mugit, latratque canis, ſus grunnit, aſellus
Oncat, & in tepidis rana coaxat aquis.
Mus mintrat, catus glaucit, malè ſibilat anguis,
Sollicito pavidus vagit amore lepus.
Hunc aquilæ clangunt, & garritat anſer amorem,
Hoc caſtus turtur, mæſta columba gemit.
Hoc turdus trutilat, crepitatque ciconia ſturnus
Piſitat, accipiter pipat, hirundo fritit.
Grus gruit, & corvus crocitat, plaucitque palumbes.
Rauca cicada ſtrepit, lenta titinnat anas.
Graculus hoc frigulat, pupillat pavo, minurit
Paſſer, Zinzitulat regulus, atque merops.
Cucurrit gallus, gallina gracillat eodem
Hoc canit omnis avis, bombillat omnis apis.

Alaudæ cantus.

Illa ſuum tereli, tereli, tire, tirlile tractim
Ingeminans, dulci circinat ore ſonum.
Hæc volucris ſecat aſtra levis, de in tramite verſo
Ima petens, dis, di, di inquit alauda vale.

CA-

CAPUT XV.

De Catachreſi.

Catachreſis idem eſt quod *abuſio*, abuſio, & abuſus vitium eſt, vitium non eſt virtus, tropus autem debet fieri cum *virtute*, itaque Catachreſis tropus non eſt. Hic primus aſſultus eſt contra hunc tropum, ſed facilè ei reſiſtitur, ſi dicatur Catachreſim eſſe *abuſionem reſpectu metaphoræ*, non verò eſſe *in ſe*; metaphora enim ut dicitur c. 10. debet eſſe verecunda, ut deducta in alienum locum, non irruiſſe; atque ut precariò non vi veniſſe videatur; at hoc Catachreſis non curat, audacior, & liberior eſt, non expectat uſque dum invitetur ſpatiatum ad hortos, aut eò deducatur (quod Virginum eſt, & pudicarum matronarum) offert ſe ultrò ſinè pudore (non tamen impudenter) hoc virorum eſt, & honeſtorum adoleſcentium. Unde patet poſſe aliquid eſſe vitium uno reſpectu, non eſſe tamen alio; quod amplius declaro. Vitium eſt, & oculorum abuſio reſpectu Virginis, circumferre oculos omnem in partem fori, aut irretortos tenere in viri gravis facie: quod item dedecus eſt in adoleſcente ingenuo: At minimè vitium eſt, ſi matrona annis adulta, aut vir id faciat. Simile quid cum Metaphora & Catachreſi accidit, ac per hoc etiam ab authore diſtinguuntur, quod nempe Catachreſis *ſimilitudinem* admittat audaciorem, metaphora non item. Verùm ſi definitio ſpectetur, adhuc aliam aſſignare facultas erit, habet enim Catachreſis præter ſimilitudinem *propinquitatem*; utitur enim non tantùm verbo ſimili, ſed etiam propinquo, quæ diverſa ſunt; ſimile enim eſt quod convenientiam habet aliquam, licèt minus perfectam, propinquum autem, quod proximè ad alterum accedit, eique vicinum eſt. Sic micare & nitere, ædificare ligneum equum, & fabricare, ancillari, famulari, creare & facere moleſtiam ſunt ſimilia, non enim habent eandem ſignificationem, ſed ſimilem tantùm, quia res non eſt eadem, ſed ſimilis: at cor, præcordia, pectus, & fibræ non eſt res eadem, neque ſimilis, ſed diverſa, & diſſimilis. Poëtæ tamen & Oratores nonnunquam unum pro altero

acci-

accipiunt, eò quod ſibi vicina, propinqua, contermina, & confinia in re ſint. Sic perlegere picturam pro aſpicere, eſt aliquo modo ſimile reſpectu oculi, bibere, vel haurire auribus, quod bibere ore, equitare in arundine longa vel in aſino, pro ſedere in arundine, vel aſino. At diverſa ſunt, & diſſimilia magis. quàm ſimilia pater, & mater, aurum & argentum, pinus, quercus, alnus, carina & ratis, & tamen unum pro altero ponitur propter vicinitatem in re; nam patrimonium dicitur etiam materna hæreditas; & matrimonium pro patris, & matris conjunctione; parricidium autem non tantum pro patris cæde, ſed etiam pro matris, fratris & ſororis, ut invenire eſt apud Florum, Ciceronem & alios. Quare ſimilia hìc concipienda ſunt, ut conſanguinei in gradu remotiori, propinqua verò ut affines ſolùm, qui nihil habent ejuſdem ſanguinis, proximè tamen ad conſanguineos accedunt, His poſitis ſit iſta *Catachreſeos definitio. Eſt Tropus, qui vocem à propria ſignificatione transfert in alienam, vel propter ſimilitudinem minùs perfectam* (cave dicas imperfectam, non enim vitium eſt in ſe) *ac minùs propriam, vel propter vicinitatem unius rei cum altera.* Differt à metaphora, quod hæc nullam propinquitatem admittat, ſed ſolùm ſimilitudinem, & quidem perfectam, propriam & univocam; at Catachreſis etiam analogam, minus propriam & perfectam. Exempla ſimilitudinis minùs propriæ, quam plurima ſunt etiam in ſacris litteris v. g. in corde terræ, in ore gladii, in ore ſacci, Pſ. 20. devorabit eos ignis, pro abſumet. pſ. 147. dat jumento panem ſuum, pro pabulo Ædificavit Deus ex coſta mulierem, id eſt formavit, ædificare enim eſt ædes facere. Sic dicitur pſ. 88. Miſericordia ædificari in cœlis, id eſt erigi. Horatius:

Serviet æternum qui parvo neſciet uti.

Id eſt ſinè fine. Ut enim æternitas finem non habet, ità nec ejus ſervitium in hac vita. Sic Deuter. 15. ſerviet tibi in æternum. Sic pyxis cùm propriè ſignificet vaſculum ex buxo, tamen accipitur pro vaſe cujuſcunque materiæ v. g. ex ſtanno, tilia, auro &c. facto, quia ſimilem formam habent. Sic cùm Imperator olim propriâ ſignificaret ducem exercitûs, qui millia aliquot hoſtium cecidiſſet; jam omnibus Cæſaribus attribuitur ob ſimilitudinem potentiæ: idem eſt de

de voce *Cæſar*, quæ a Julio Cæſare originem habet, cui reliqui imperio ſimiles. Sic catulus dicitur pullus, aut filius leonis, pardi &c. cum proprium ſit canum, ita cum clepſydra propriè ſignificet horologium ex aqua, (ὕδωρ enim aquam ſignificat, & aqua olim, non arena infundebatur) nunc accipitur pro horologio quovis, ſeu arenâ, ſeu pulvere aureo, vel plumbeo refertum ſit. Sic Petrus mortuus, dicitur homo propter ſimilitudinem formæ prioris. Tyrannus propriè Rex olim; nunc quiſque crudelis dicitur, quia ſimilis eſt Regibus illis in crudelitate. Dominus propriè eſt, qui habet ſervum, ſubditos &c. jam quiſque Domini aut Dominæ titulo vult honorari propter ſimilitudinem præcellentiæ alicujus. Per hunc abuſum etiam vagatores, & otioſi dicuntur ſtudioſi; Monachi qui non habitant in ſolitudine, divinis tamen vacant, ſicut illi. Raſura Cleri in vertice, corona, propter ſimilitudinem in rotunditate cum corona, umbra in pictura (propriè enim defectus lucis inibi non eſt) quo modo loquitur ſcriptura de B. Virgine, quod Spiritus S. illam obumbrârit. Sic dicimus habet brevem memoriam, a leve judicium, longum conſilium, altam fecit concionem; ſ factus ſum mihimet ipſi gravis. Gravitas enim, longitudo &c. propriè rebus corporeis, & quantitatem habentibus competunt, ſed analogicè rebus ſpiritualibus attribuuntur. Huc pertinet illud Ciceronis: gladius vaginâ vacuus pro nudus. Item Terentii: hunc comedendum, & deridendum vobis propino, id eſt offero. Sic Seneca roſtrum canis pro ore pro rictu; ſic dicimus; Helluo librorum, ſpe devoravit h... dignitatem, fidibus vel tuba canit, fracta facit carmina, vir gregis ipſe caper. Et corpore intemeratum virum, virginem appellamus. Et poëta pro nauta poſuit aurigam navis. Ovidius 1. Triſt. eleg. 3.

Aurigam video vela dediſſe rati.

Virgil. 1. Æneidos. Campos ſalis ære ruebant. Et æquor pro campo. Lucretius: plani raptim petit æquora campi. Virgil. una omnes fecere pedem, hoc eſt navi progreſſi ſunt.

Formoſum Paſtor Corydon ardebat Alexim

ideſt amabat.

Exempla in quibus vicinum & propinquum ſumitur pro proprio Matt. 11. Cæci vident, claudi ambulant, ſurdi audi-

audiunt &c. id eſt qui paulò ante & proximè erant claudi, cæci, ſurdi. Sic etiam Simon leproſus in Evangelio dicitur, cum quò Chriſtus comedit, cùm tamen cum leproſis agere vetitum fuerit; ſed intellige qui proximè & nuper leproſus erat, jam verò à lepra curatus per Chriſtum. Sic ſacramentum Corporis Chriſti dicitur Panis Joan. 2. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum, Panis inquam dicitur, eò quòd ante conſecrationem panis fuerit, à vicino & propinquo. Sic in ſcriptura, infernus ponitur pro limbo & pro ſepulchro, ſunt enim loco ſibi vicina & propinqua v. g. deduces canos meos ad inferos, deſcendit ad inferos. Quâ ratione etiam Poëtæ, Africum pro Aquilone, Auſtrum pro Zephyro, individuum pro individuo ponunt v. g. alnum, pinum pro quercu, ſunt enim cognata ſibi atque affinia. Sic etiam natrix, anguis, ſerpens, hydrus pro eodem accipiuntur apud eoſdem. Vide ſynonyma poëtica diverſorum, nominatim P. Jacob. Maſen. carmine colligata. Utitur ſcriptura ſacrá hoc eodem modo, dum conſanguineos vocat fratres, ſorores. Sic Iſaac dixit Rebeccam uxorem ſuam ſororem Gen. 26. quæ tamen cognata ſolùm fuit ex Nachor fratre Abrahami patris ſui. Quo modo Chriſtus dicitur habuiſſe fratres v. g. Jacobum, Joannem; unde Matth. 12. Mater tua & fratres tui ſtant foris, cùm tamen fuerit unigenitus. Accipitur etiam in ſcriptura ſacra ſæpius adorare pro venerari, eò quòd propinquum ſit. v. g. 2. Reg. 24. adoravit Regem prono vultu. Et ſæpius 3. Reg. 1. cùm tamen dicat Chriſtus dæmoni ſe tentanti Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis, quaſi dicat non alium, non dæmonem &c. Sic ſenſus in corpore pro ſenſu ponitur, viſus vel guſtus pro tactu. Hebr. 11. Enoch. translatus eſt, ne videret mortem. Joan. 8. Non guſtabit mortem in æternum. Id eſt, tactu dolorem mortis non ſentiet. In his enim, & ſimilibus, dum individuum pro individuo, ſpecies pro ſpecie ponitur, non eſt ſynecdoche, hujus enim eſt ponere genus pro ſpecie, vel individuo, & contrà; non autem propinquum pro propinquo, ſimile pro ſimili. In actis Apoſtol. dicitur Petro dormienti, calcea te caligas tuas, ubi calceare pro cingere ponitur, propinquum pro proprio. Sic pro oculis naſus, & os ponitur. Ante naſum ipſi rapuit, ante ora parentum eſt occiſus, Item triclinium, cubile, hypocauſtum &c. pro

pro eodem ſumi ſolent, inceſtus item, ſtuprum flagitium Æneid. 6.

Totamque inceſtat funere claſſem.

Hunc ego ſi potui tantùm ſperare dolorem.

Sperare pro expectare, qui enim ſperat huic proximum eſt ut expectet, Quod ſi ſperare pro timere accipias, erit abuſio vitioſa, non Rhetorica, ſed ad Grammaticæ vitia releganda. Quemadmodum & illud Horatii:

Atqui vultus erat, multa & præclara minantis.

Sed *nota*, non omnem vitioſam metaphoram eſſe Catachreſin, neque enim ſimilitudo nimium diſtorta, & inepta eſſe debet. Ut ſol eſt piſtor lucis, pulſare Deum precibus, mactare aliquem beneficiis.

CAPUT XVI.

De Metalepſi.

Hæc non jam *vicinum*, & *propinquum* pro proprio, ſed *remotum* & *longinquum* ponit; opus eſt enim, ut gradatim per plura eundo ab una ſignificatione procedatur ad aliam. Unde definiri poteſt: quòd ſit Tropus, qui ſignificationem remotam, & longinquam ponit pro propria. Pro exemplo communiter affertur illud Virgilii.

Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas.

Ubi per ariſtas anni intelliguntur, hoc modo: ex ariſtis intelliguntur ſpicæ, ex ſpicis ſegetes, ex ſegetibus meſſes, ex meſſibus æſtas, ex æſtate annus. P. de Lacerda in Commentario Virgilii, nullam metalepſim agnoſcit, facit enim hunc ſenſum: poſt aliquot regna, mirabor meas ariſtas. Id eſt, poſt aliquot annos mei regni mirabor ariſtas, id eſt, ſegetes tam pulchrè ſtantes in his agris. Verùm nos cum communi ſenſu Interpretum, & maximè Quintiliani ſic reddimus: poſt aliquot annos mirabor mea regna, Ex quo etiam colligimus, quòd ſynecdoche & Metonymia ſi mediatam habent connexionem, aut relationem, huc ad Metalepſin ſit referenda: nam in dato exemplo per ſynecdochen, & Metonymiam eundo proceditur, ut ex ariſtis anni intelligantur.

Digitized by Google

gantur. Dum enim ex ariſtis ſpicæ intelliguntur, eſt ſynecdoche partis pro toto, ſicut etiam dum ex ſpicis ſegetes, & ex ſegetibus meſſes. Dum autem ex meſſibus æſtas intelligitur, eſt metonymia, contenti pro continente, dum ex æſtate annus intelligitur, rurſum pars pro toto accipitur. Diſtinguitur nihilominus ſynecdoche & Metonymia à Metalepſi, quod illæ unum accipiant pro altero, quod cum eo *immediatam* habet connexionem, metalepſis autem contenta eſt quacunque *mediata* & longè diſſitâ; ſeu ſynecdoche & Metonymia requirit, ut id pro quo ponitur, ſit illius pars vel totum, continens aut contentum, effectus aut cauſa. Ariſta autem non eſt pars anni, neque contentum, neque effectus, neque cauſa. Hinc rectè ſeparatur Metalepſis à ſynecdoche & Metonymia, metalepſis enim non ponit partem pro toto, neque contentum pro continente (ariſta enim non eſt pars anni, neque contentum) licèt ad intelligentiam & explicationem illius neceſſe ſit per illa ire, quod ſolum eſt implicitè & occultè involvere ſynecdochen, aut Metonymiam atque ſubintelligere, non autem expreſſè & apertè exprimere. Affertur & illud ex Virgilio: ſpeluncis addidit atris, ubi ater pro profundo ponitur; quod enim profundum eſt, luce deſtituitur; quod luce caret, tenebroſum eſt, quod tenebroſum, nigrum apparet. Ex quo exemplo liquet non ſemper intervenire connexionem effectûs, & cauſæ, quâ ratione tamen metalepſis ad metonymiam rejicitur à P. Maſen. Et verò fatendum eſt, ut univerſim de antonomaſia, catachreſi &c. dicamus, quòd ſicut hi tropi habent diſtincta nomina ab antiquitate indita, ſic etiam habere rationem aliquam ſpecialem, ob quam diſtingui valeant à Metaphora, Metonymia, & ſynecdoche. Eccur enim ab ipſis adverſariis affectiones, attributa, & proprietates vocarentur metaphoræ, ſynecdoches, & metonymiæ? cur non ipſo metaphoræ v. g. nomine afficerentur? agnoſcunt ſanè fundamentaliter & reductivè, aut impropriè eſſe v. g. metaphoram, aut metonymiam in illis, non autem propriè & formaliter, ut Philoſophicè loquar; eò quòd forma, & modus in iis transferendi ſit alius, qui ſufficit ad diſtinctionem, ut patet ex argumentationum ſpeciebus, figuris & ipſa ſynecdoche, ac metonymia. Quod autem non

omnes perfectè transferant vocem à propria in alienam, dicatur, eſſe tropos imperfectos, quemadmodum enthymema ſyllogiſmus imperfectus dicitur. Sed de hoc jam ſuprà c. 8. ad exempla redeamus, quæ tamen perpauca ſunt, quod obſcuritatem, quæ orationis vitium eſt, afferant; vulgò dicitur: in campis eſt ruſticorum panis, & pecunia; ac dum ſalutaris ſegeti pluvia cadit, aurum pluit: item induſia ſerit agricola, dum linum ſerit, quæ omnia per plura eundo verificantur. Quale eſt & illud, jam illi dentes amplius non dolebunt, pro eſt mortuus. Et priuſquam amicitiam tecum ineam, plures modii ſalis tecum mihi ſunt abſumendi. Sic ovum unicum pauperi illi divitiæ erant, quia ex ovo gallinam, ex gallina plura alia ova, & gallinas, tandem vitulum, bovem, & pecuniam ſperabat. In Scriptura ſacra plura ſuppetunt exempla, præſertim in Prophetis, qui obſcurè locuti ſunt, nè myſteria ſacra paterent. Sic hebdomadæ Danielis pro annis poſitæ, quomodo etiam hebdomades de Antichriſto intelliguntur, cùm hebdomas ſit pars mediata & remota anni. Sic Chriſtus eſt filius David mediantibus multis progenitoribus Chriſti; quomodo & nos filii Adæ dicimur. Sed de his ſcripturæ ſacræ ſtudioſi olim plura, nobis tropus rariſſimus eſt. Porrò diſtinguitur *metalepſis* à *ſorite*, quia ſoritas gradatim it per plura, ità ut ſingula expreſsè ponat, ac tandem ex illis facit *illationem* & conſequentiam, ut vocant Philoſophi: at metalepſis non ponit illa plura expreſsè, neque aliquid infert.

CAPUT XVII.

De Allegoria.

Continuare Tropos allegoria aſſolet, inquit non nemo, qui tropos & figuras in carmen redegit. Exemplum ponit, abſque & Cerere & Baccho venus alget. Si hoc verum eſt, Allegoria erit, ubicunquè diſparatiſſimi tropi convenerint, v. g. in illo Ciceronis in Piſon: unus ille dies (quo rediit ab exilio Cicero) mihi quidem inſtar immortalitatis fuit (hyperbole) quo in patriam (genus pro ſpecie) veni; cùm Senatum (continens pro contento) egreſſum vidi, popu-

lúmque

ſumque univerſum (hyperbole) cum mihi ipſa Roma (continens pro contentis nimirum Romanis) prope ſedibus convulſa (metaphora & hyperbole), ad contemplandum conſervatorem ſuum (antonomaſia) procedere viſa eſt, quæ me ità accepit (pro excepit, vicinum & propinquum pro proprio) ut non modò omnium generum, ætatum (hyperbole) viri ac mulieres omnes, fortunæ, ac loci, ſed etiam mœnia ipſa viderentur, & tecta urbis (pars pro toto) ac templa lætari. Ubi inſignes metaphoræ ſunt, quibus rebus inanimatis ſenſum ac vitam tribuit. Verum nos cum Authore, ac pleriſque aliis non niſi *continuatam Metaphoram* dicimus Allegoriam, & quidem ſolum illam, quæ ſimilitudinem in una, eadémque re continuat. Unde allegoria non eſt in illo: Enni Poëta ſalve, qui mortalibus verſus propinas flameos medullitus; nec in illo Catuli: tenuis ſub artus flamma dimanat: ſunt enim diſparatæ metaphoræ, atque ideò non habent ſpecialem gratiam ac virtutem, quæ hic requiritur. Hinc monet Auctor, ut *quo genere translationis* (Metaphoram per antonomaſiam intelligit juxta c. 10.) *cæperis eodem finias*; multi enim, cum initium à tempeſtate ſumpſerunt, incendio aut ruinâ finiunt, quæ eſt inconſequentia rerum fœdiſſima, ità ille. Triplicem metaphoram poſuit Catullus carmine in Phaſelum.

Neque ullius natantis impetum trabis
Nequiſſe præterire, ſive palmulis
Opus foret volare, ſive linteo.

Natare enim aquatilium eſt, ire terreſtrium, volare avium. Simile eſt Horatii l. 1. Epiſt. 1. Nemo adeò ferus eſt, qui non miteſcere poſſit, ſi modò culturæ patientem accommodet aurem. Prima à brutis eſt, altera à fructibus arborum; poma enim acerba propriè miteſcunt, terra ab agris. Continua fuiſſet metaphora ſi dixiſſet: nemo adeò ferus eſt, qui non manſueſcere poſſit, ſi modò doctrinæ &c. Sed Poëtis metrorum neceſſitati, & entheo indulgendum eſt. Apud Oratores elegantiſſimas & frequentiſſimas eſt invenire allegorias ex metaphoris continuatis, atque etiam oratione integras, ut in Oratore Extemporaneo, Phœnice Eloquentiæ &c. in quibus tamen hoc ipſum virtutis eſſe

 oportet,

oportet, ut ab eadem re ſimilitudo ducatur perpetuò; tunc enim præterquam quòd ingenium ſapiat, etiam claritatem orationi affert, cùm contrà obſcuretur oratio, ſi plurimas habeat allegorias ſe ſe inſequentes, ſed à rebus diverſis inductas, & affectionem; atque oſtentationem artis præſefert, ideóque faſtidium non gratiam parit. Ciceronem ſanè rarius, ſed aptè placuerunt hujuſmodi ornamenta, ne nimirùm in vitium verteretur, ut patet legenti ejus orationes. Duplicem annotavit Cyprianus, adde aliam ex orat. Pro Quinctio. Ubi de criminum illatione & propulſatione, ſic; Ita fit ut ego, qui tela depellere, & vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cùm etiam telum adverſarius nullum rejecerit; illis autem id tempus impugnandi detur, cùm & vitandi illorum impetus poteſtas adempta nobis erit; & ſi qua in re, quod parati ſunt facere, falſum crimen, quaſi venenatum telum jecerint, medicinæ faciendæ locus non erit. Idem 3. de Orat. traducit clamoſum Rhetorem nomine Coracem, id eſt corvum, hac allegoriâ Excludat pullos (id eſt diſcipulos) è nido ſuo (ſcholam intelligit) ut evolent pulli clamoſi. Et pro Roſc. Hunc ſibi ex animo ſcrupulum, qui ſe dies noctéſque ſtimulat ac pungit, ut evellatis, poſtulat, idem Philipp. 4. Virtus eſt una altiſſimis defixa radicibus, quæ nunquam vi labefactari poteſt, nunquam dimoveri loco. Et 3. Catil. Memoriâ veſtrâ Quirites noſtræ res alentur, ſermonibus creſcent, literarum monimentis veteraſcent, & corroborabuntur. Ejuſdem eſt illa. Tardi eſt ingenii, rivulos conſectari, fontes rerum non videre. Huc pertinet illud: Tibi aras, tibi occas, tibi ſeris, tibi & metes. Virgilius de apum republica.

Magnanimoſque duces, totiuſque ordine gentis
Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam.

Ubi eleganter ſimile ducit àb hominum republica ad apes, manendo, atque inſiſtendo captæ ſimilitudini. Ejuſdem eſt & illud: argutos anſer ſtrepit inter olores; ubi per olores Cinnam & Varium Poëtam intelligit, per anſerem verò ineptum aliquem Poëtam. Eclogæ illius hujuſmodi allegaroriarum tegumentis inveſtitæ ſunt, & ſub vili rerum, & perſonarum agreſtium facie, illuſtria prorſus decantat, ut videre eſt apud Commentatores. Aurelius ſe-

Digitized by Google

renus Metropolitanus vitæ moralis actiones in iiſdem expreſſas affirmat. Sic enim in vetuſto codice habetur.

Ecloga I. Tytere tu patulæ &c. Interlocutores Melibæus & Tityrus amici: hoc eſt ſtultus, & ſapiens, de vita beata diſputant.

Vir ſtultus Melibæus erit, ſit Tityrus inde.
Vir ſapiens; ambo regna beata canunt.

Ecloga II. Formoſum paſtor Corydon &c. Poëta Corydonem amantem Alexim ſcribit, hoc eſt animam amantem corpus.

Formoſum corpus juvenis dicetur Alexis.
At Corydon anima eſt, quæ nimis illud amat.

Ecloga III. Dic mihi Damæta &c. Interlocutores Menalcas & Damætas, æmuli concertantes, & Palæmon Judex, hoc eſt caro, ſpiritus, & ratio.

Eſt caro ſpiritui, contrarius, eſtque Menalcas

Ecloga IV. Sicelides Muſæ &c. Poëta ſolus in laudem Pollionis, & Salonini ut filii, hoc eſt in laudem Chriſti tunc venturi.

Ecloga in hac quarta Auguſti deſcribitur ætas,
Aurea quæ Chriſto jure dicanda venit

Ecloga V. Cur non Mopſe boni &c. Interlocutores Menalcas, & Mopſus amici, Cæſarem ſub Daphnidis nomine deflentes, hoc eſt ſubjugatorum ſenſuum conquæſtio de virtute relicta.

Perdomiti ſenſus Mopſus ſunt, atque Menalcas,
Concordes certant dulcia verba loqui.

Ecloga VI. Prima Syracuſio &c. Poëta Sileni cantilenam recitat, ad Varum, de vita Epicurea, & mundi ortu, hoc eſt illuſtratis viris virtutem amplectentibus.

Purgati animis ſublimes luce nitenti.
Varum Silenum ſignificare potes.

Ecloga VII. Forte ſub arguta &c. Interlocutores Melibæus, Corydon, Thyrſis hoc eſt: Virtus, honor, gloria.

Et virtus Corydon, Thyrſis defertur honori,
Gloria tum Daphnis, ſeu Melibæus erit.

Ecloga VIII. Paſtorum Muſam &c. Interlocutores Da-

mon & Alphelibæus contendentes, hoc eſt dæmones expulſi è cælo, & beati cælo fruentes.

E cælo pulſus dæmon cenſebitur aptè
Sed cælum felix Alpheſibæus habet.

Ecloga IX. Quò te Mœri pedes &c. Interlocutores Lycidas & Mœris amici, hoc eſt intelligere & amare Deum, quæ duo ſunt in creatis.

Notitia eſt Mœris, Lycidas deſignat amorem,
Divino in ſpeculo quæ duo ritè manent.

Ecloga X. De inſano Galli amore, hoc eſt de ſuperno cœleſtis patriæ triumpho.

Cæleſtis patriæ ſatis eſt complere triumphum,
Quem caſtus Gallus, religioſus habet.

Hæc afferre placuit ad tollendam admirationem eorum, qui multiplicem ſenſum ſcripturæ ſacræ, atque expoſitionem variam loci ejuſdem demirantur; ſi enim Eclogæ Virgilii multiplicem habere poſſunt, quòd allegoriis involutæ ſunt; quidni Spiritus S. oracula per Prophetas iiſdem allegoriis involuta! maximam autem lucem affert carmen hoc Bucolicum Virgilii ad intelligentiam Cantici Canticorum, quod vocem Paſtoris appellat Auguſtinus tom. 9. l. de paſtoribus cap. 15. carmen bucolicum aut Georgicum plurimi interpretes apud Scherlogum Anteloquio 1. ſect. 3. ut enim Poëta rerum agreſtium ſimilitudine adumbrat res ſublimes, ità Regum ſapientiſſimus eodem involucro myſteria fidei, Synagogæ & Eccleſiæ exprimit. Atque ut Poëta interjicit nonnunquam aliqua Paſtoribus altiera (ſic enim Galli amores paſtorum vocabulo integit, ut non ſemel prodat, ſe plus quàm de Paſtore loqui) ita Salomon intermiſcet ea, quæ aulis, reginis, ornatui regio &c. ſint propria, quibus indicare cupit, aliud ſe cantare in aliis, quàm ruſtica verba ſignificent. Et eſt hoc ipſorum Oratorum documentum notatum hìc ab Authore, ut *allegoria apertis permiſceatur verbis*, nimirum interponendo voces rei, de qua agitur proprias, rémque ipſam quæ involvitur ſimilitudine in obliquo ſignificantibus; quòd niſi fiat, obſcuratur oratio, utì patet ex Horatii l. 1. oda 14. quæ incipit. O navis referent in mare te novi fluctus. Ubi navem ejuſque partès quaſſas pro repub. & civibus accipit, fluctus pro bellis civilibus, portum

rum pro pace, ſed ſinè ullo adjecto horum vocabulorum. De Sacræ Scripturæ allegoriis ſic loquitur. D. Hieronymus ad Principium c. 19. Iſaïæ. Moris eſt ſcripturarum obſcuris manifeſta ſubnectere, & quod prius ſub ænigmatibus dixerint, apertâ voce proferre, ità ille. Rerum autem ignorantia inquit Auguſtinus lib. de Doctri. Chriſtiana c. 16. facit obſcuras Locutiones, cùm ignoramus vel animantium, vel herbarum naturas, aliarúmve rerum quæ plerúmque in ſcripturis ſimilitudinis alicujus gratiâ ponuntur, nam & de ſerpente, quod notum eſt, totum corpus pro capite objicere ferientibus, quantùm illuſtrat ſenſum illum, quo Dominus jubet aſtutos eſſe; ſicut ſerpentes &c. ità Auguſtinus. Pleniſſima eſt allegoriis ſacra pagina; notæ ſunt parabolæ, quæ in Dominicis & feſtis leguntur, ut de ſemine, de vinea, de arbore bona & fructu, de Paſtore bono &c. Hæc enim omnes allegoriam ſapiunt. Iſaïæ 42. de Chriſto, calamum quaſſatum non conteret, & linum fumigans non extinguet; Ezech. 18. Patres veſtri comederunt uvam acerbam, & filiorum dentes obſtupeſcunt. Joan. 4. aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Joan. 12. Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit &c. Joan. 21. Paſce agnos meos, paſce oves meas. Galat. 6. quidquid homo ſeminaverit, hoc etiam metet, quoniam qui ſeminat in carne ſua, de carne & metet corruptionem, qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Luc. 9. Nemo mittens manum ſuam ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei. Matth. 18. Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum & projice abs te. Scandalizat nos oculus noſter inquit Bernardus in feſto S. Michaëlis, dum voluntas noſtra aliam minus caſtam importunè ingerit intentionem, ſed habemus ſuper hoc ſalubre conſilium Salvatoris. erue eum, inquit, & projice abs te, hoc autem fiet, ſi non conſentias, ſi abjicias, ſi reſiſtas. Simili modo de manu, ac pede eſt intelligendum. Ità ille.

Ad allegoriam ſpectant *proverbia* tam ſacra, quàm profana. Sacra ſunt, Cantavimus vobis, & non ſaltaſtis. Luc. 7. non alligatis os bovi trituranti. 1. Timot. 5. ejice primum trabem de oculo tuo, Luc. 6. Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. Galat. 5. Canis reverſus ad vomitum. 2. Petr. 2. Excolatis culicem, camelum autem deglutitis

Digitized by Google

&c. Vide proverbia Salomonis, Martini Delrii, & Novarini adagia ſacra. Profana ſunt; alieno ſpectatur Mantica tergo. Omnes adorant ſolem orientem, nemo occidentem. Cicero pro Muræna. Intus intus inquam, eſt equus Trojanus, id eſt, inſidiæ ſunt in urbe, poſt abitum Catilinæ. Si claudo vicinus habitaveris, & ipſe claudicare diſces. Dat veniam corvis, vexat cenſura columbas. Mali corvi malum ovum; quo dicto Judices notârunt Coracem & Tyſiam, ubi ſimul alluſêre ad coracis (quod Græcè corvum ſignificat) nomen. Non procul à proprio ſtipite poma cadunt. Eſquilla non naſcitur roſa. Nec imbellem progenerant aquilæ columbam. Sed de his vide alios v. g. Maſen. in palæſtra ſtyli, & in Speculo imaginum l. 6. c. 8. ubi de ſymbolis Pythagoræ, quæ ad hunc locum pertinent. Hoc ſolùm monitum te velim, non omnia proverbia eſſe hujus loci, non enim omnia ſunt allegorica, ſeu veritatem ſub involucro ſimilitudinis occultantia, ſed ad alios etiam tropos referuntur, aut nudæ ſunt gnomæ v. g. ex ungue leonem, poteſt huc referri, & ſimul ad metonymiam, in quantum è ſigno res panditur, & ſimul aliud notat quàm verba ſignificent. At ſi dicas: ſinè Cerere & Baccho friget Venus, eſt tantùm Metonymia. Si dicas quiſquis ſuos patitur manes, nullus eſt tropus, ſed nuda veritas. Item; quod differtur non aufertur, *Ænigmatum* hoc in capite fit mentio, non tamen ideo, ut ab Oratore confingantur, & inducantur, (nec enim obſcuritatem admittit oratio ut poëma) ſed ſummùm, ut relata & facta explicentur. Tale eſt illud Virgilii: Dic quibus in terris &c. Interrogantibus autem Virgilium Grammaticis ut ſcribit Petrus Crinitus de honeſta diſciplina. l. 3. c. 8. quid hìc occultâſſet, jocando reſpondiſſe fertur, ſe Grammaticis crucem fixiſſe, quâ ſe aſſiduè diſtorquerent. Expoſitiones diverſas vide apud Servium, & de la Certa noſtrum in hunc locum Virgilii: communiter placet illa de fonte, in quo cœlum apparet non eſſe latius ulnis tribus. Majorem crucem facit in Rhetoribus illud Fabii: *in triclinio Coa, in cubiculo Nola*; hujus enim explanationem vel ſubterfugiunt ut Dæmon crucem, vel diſtortam aſſignant, & abſque fundamento, eò quòd neque Ambroſius Calepinus, neque Eraſmus inter adagia illius meminerit. Invenitur tamen apud Victo-

rium

rium in appendice caſtigationum Ciceroniarum ad Epi 2. libri ad Metellum, cujus ſenſus eſſe debet, in triclinio bibax (eò quod coam menſuræ genus uno ſpiritu exſiccet) in cubiculo (in quo, quia dormiendum, ſilentii uſus eſt maximus) garrulus ac ſonorus inſtar tintinnabuli. Unde per hoc intemperantem ſeu bibulum, & loquaculum notare volunt. Alius ait ſignificare illum, qui tacet ubi loquendum, ubi loquendum eſt maximè v.g. inter edendum in triclinio, & loquitur ubi tacendum eſt v.g. in dormitorio. Manifeſtius eſt illud Homero propoſitum de pediculis à nautis, vel ut alii referunt, à piſcatoribus; quæcunque cepimus, reliquimus, ſeu abjecimus, & quæ non cepimus nobiſcum ferimus, quod cùm Homerus ſolvere neſciret, præ triſtitia contabuiſſe, & obiiſſe dicitur. Eruditum eſt illud Auſonii:

Huc adſit interpretes tuus
Ænigmatum qui cognitor
Fuit meorum, qui tibi
Cadmi nigellas filias
Melonis albam paginam
Notaſque furvæ ſepiæ
Gnidioſque nodos prodidit.

Senſus eſt: Litteras Cadmi Phænicis inventum, papyrum Niloticam, (nam Nilus olim Melo dictus teſte Servio in Georgic. & Æneid. 4.) & atramentum quod è ſepiæ piſcis ſucco conficiebatur, & calamos ſcriptorios, è quibus Gnidici præ cæteris præſtabant. Ità hoc ænigma explicat Politianus c. 39. Miſcell. Tale eſt illud apud Suidam. Vir non vir, percuſſit non percuſſit, avem non avem, lapide non lapide, ſedentem non ſedentem. Id eſt: Eunuchus percuſſit veſpertilionem punice, ſedentem ſuper ferula. Pingue eſt illud de perna.

Nobile duco genus, magni de ſtirpe Catonis,
Una mihi ſoror eſt, plures licèt eſſe putentur,
De fumo facies, ſapientia per mare traxit.

Hìc perna dicitur nomen ducere à familia Catonis quæ dicta eſt Porcia, perna enim porci pars eſt; una dicitur eſſe ipſius ſoror, quia licèt porcus plures habet

pedes, binas tamen ſolùm habeat pernas, fumus ipſi colorem dat, & ſal (qui Sapientiæ ſymbolum eſt) è mari eductus condivit. Ænigmatica fuerunt oracula Apollinis, ut cùm Philippus juſſus eſt pugnare argenteis lanceis, hoc eſt pecuniâ corrumpere hoſtes, & Athenienſes. Bello Perſico de muris ligneis, hoc eſt, de navibus Cræſo ab Apolline reſponſum datum, tum regno ejus imminere exitium, cùm mulus in Perſia rerum potietur, hoc eſt Cyrus, qui quòd ex Perſa obſcuri generis (ut ait Juſtinus) patre Cambyſe, & nobili matre Mandane Aſtyagis Medorum Regis filia prognatus eſt, mulus eſt dictus ab Apolline, mulus enim patre ignobili, nempe aſino, matre generoſa, hoc eſt, equa naſcitur. Inveniuntur etiam in ſacris literis ænigmata, Ezech. 17. Fili hominis propone ænigma, & narra parabolam ad domum Iſraël, & dices; hæc dicit Dominus Deus: Aquila grandis magnarum alarum &c. Judic. 14. propoſuit Samſon tale; De comedente exivit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo. 3. Reg. c. 10. Regina Sabæ venit tentare Salomonis ſapientiam in ænigmatibus, quæ verò illa fuerint in ſacris litteris non exprimitur, & nobis hæc delibâſſe ad aliquorum curioſitatem ſufficiat. Hoc ſolùm adverte, non omnia ſpectare ad allegoriam; ſed ſicut dictum eſt de adagiis, illa ſolùm, quæ continuam habent ſimilitudinem, nam hoc de ſera porcina, ſubula & corio: per taurum porcus ſequitur veſtigia ferri: ſpectat ad Synecdochen, in qua totum pro parte, & materia pro re univerſa ponitur. Pleráque ſunt quæ ad periphraſim referenda ſunt, ut illud Auſonii de literis, de perna, & ſequens de corde.

Tolle caput corvi, Caput ovis, viſcera porci
Iſta Deo ſacres, inde beatus eris.
Vel: Dimidium ſphæræ, ſphæram cum principe Romæ
Poſtulat à nobis totius conditor orbis.

Ex dictis colliges 1. Allegoriam apud Oratores apertis permiſcendam eſſe verbis, id eſt, adjectis propriis rei, de qua agitur, ne in obſcurum ſermonem demigret, qui ænigma dicitur. 2. Quo genere translationis cæptum eſt, eodem finiendum, id eſt, continuandam eſſe ſimilitudinem meta-

metaphoræ, deſumendo verba rei, à qua incepimus. Hinc malè dices grande diſcordiarum excitavit incendium, ex quo tot animarum millia naufragium paſſa ſunt. Hoc eſt monſtrum illud de quo Horatius in arte, amphora cæpit Inſtitui currente rotâ (figuli) cur urceus exis! 3. *Definiri poſſe allegoriam ſic*: Eſt *Tropus qui aliud verbis, aliud ſenſu oſtendit per ſimilitudinem perpetuam* (occultam tamen) *ac ſubinde etiam contrarium.* Dum autem contrarium oſtendit eſt, *Ironia*, ſpecies ſub allegoria contenta; nam quemadmodum animal ſub ſe continet hominem & brutum, ità allegoria metaphoram continuatam & Ironiam, atque inde fit, ut Ironia non ſit diſtinctus tropus ab allegoria, ſed unum cum eo tropum efficiat propter adjectam allegoriæ particulam, *ac etiam interim contrarium.* Hinc non ſunt plures tropi ſermonis, quàm quatuor. Et verò Ironia non differt *intrinſecè* ab allegoria, quia etiam aliud verbis, aliud ſenſu oſtendit, ac interim contrarium: quòd verò Ironiæ ſuperaddendus ſit pronunciandi modus: v. g. riſus vel geſtus, vel quòd contraria notitia habeatur de perſona, vel de re, hoc verborum ſignificationi non eſt intrinſecum, ſed extrinſecum. Differt igitur ſolùm *extrinſecè*, ſed de hac jam pluribus.

CAPUT XVIII.

De Ironia.

Quid hæc ſit ex jam dictis eſt manifeſtum; nempe quòd ſit allegoria, vel ſermo *contrarium* ſignificans *cum illuſione ſeu ſacraſmo*, quæ illuſio & irriſio verbis, & eorum ſignificationi non eſt intrinſeca, ſed ſuperadditur. Fit autem hæc irriſio, vel geſtu ludrico, vel riſu, vel voce. Quando autem notum eſt Auditoribus, quòd res vel perſona habeat contrarium, atque aliud quàm dicimus, tum ſine irriſione, voce, vel geſtu facta ſeriò pronunciari poteſt aliquid, ſicque cum eò majori gratia, quò magìs diſſimulatur. v. g. Cicerò Verrinâ ultimâ, poſt Verris injuſtitiam, & negligentiam in adminiſtratione Siciliæ demonſtratam, exclamat. Verres homo ſanctus, & diligens. Sic veteri ver-

bodi-

Digitized by Google

bo dicitur: Paulus eſt valde caſnar, pro non valde ſenex, caſnar enim ſenem apud veteres ſignificabat. Item: Servus iſte hoc expedivit ſat topper, pro non ſat citò, topper enim priſcis idem erat, quod citò. Idem pro Rabinio: Tarquinii ſuperbiſſimi, atque crudeliſſimi Regis iſta ſunt cruciatûs carmina, quæ tu homo lenis ac popularis libentiſſimè commemoras, caput obnubito, arbori infelici ſuſpendito. *Pronuntiatione* cognoſcitur ſi dicas: ô lepidum caput, ô ſcitum, ô urbanum hominem: videte amabò prudentiam hominis; Næ iſte mihi ſit doctiſſimum caput. O præclarum cuſtodem ovium, ut ajunt, lupum. *Perſonâ*, ut ſi parvum vocem gigantem. Neronem mitiſſimum Imperatorem, caminarium albicantem, cretæ ſimillimum, aut ſi de divite, ſed avaro dicam: pauperrimus Irus eſt, ſua inopiâ propediem ipſum coget ſtipem quærere. Si de vetula rugoſâ & deformi dicam: pulcherrima Helena eſt; roſâ gratioſior. De pigro vix pedes movente, volat ſicut ſagitta, de voraci, abſtemius eſt, ſemel in die comedit, ſed à manè uſque ad noctem &c. *Rei naturâ*, ut ſi defumanti juſculo, cujus guſtu labrum aduſſi, dicam: quàm frigidum eſt! de glacie: quàm calida eſt. De ſaxeo ſtrato; quàm molle eſt hìc cubare! de carbonibus ignitis. quàm formoſæ, gratæque roſæ! Quòd ſi res, aut perſona ignota ſit, poteſt adjici vox, aut conſtructio, quâ exponatur nos Ironicè loqui. v. g. quàm generoſus miles, qui ad conſpectum hoſtis trepidat; ô præclarum cuſtodem ovium, ut ajunt. Eſt gratioſus, ſicut porcellus. Eſt velox ſicùt teſtudo. Es ſtudioſus ſed in poculis, non libris. Plautus: is etiam ſapere memorat, malleum ſcilicet ſapientiorem eſſe manubrio. Sic etiam dicere poſſumus: Diſcipulus eſt ſcilicet ſupra Magiſtrum. Non deſtituitur hoc tropo ſacra pagina, quin principio ſtatim, poſt affectatam ab Adamo & Eva divinitatem, ironicè locutus eſt Deus ad parentes primos pelliceo indutos: Ecce Adam quaſi unus ex nobis, ità interpretatur Rupertus, Credibile eſt & dæmonem ironicè locutum, quando dixit. Nequaquam moriemini, ſed eritis ſicut dii ſcientes bonum & malum. 3. Reg. 18. cùm ſacrificali Baal idolum ſuum invocarent, ut igne de cælo lapſo ſacrificium conſumeret, neque tamen veniret, illudebat illis Elias dicens: Clamate voce majori, Deus enim eſt, & forſitan

tan loquitur, aut in diverſorio eſt, aut in itinere, aut certè dormit ut excitetur. Judic. 10. cum Judæi malis premerentur, quòd cultum veri Dei reliquiſſent, & idolis ſerviviſſent, ad Deum confugerunt, ut liberaret eos, quibus Deus ait: Ite & invocate Deos, quos elegiſtis, ipſi vos liberent. Ironiâ cũ Sarcaſmo uſa eſt quoque Michol filia Saulis, quando Davidi, quòd coram arca ſaltâſſet, ſic oblocuta eſt. Quàm glorioſus fuit hodie Rex Iſrael, diſcooperiens ſe ante ancillas ſervorum ſuorum, & nudatus eſt quaſi ſi nudetur unus de ſcurris. 2. Reg. 23. Ipſe quaſi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno Job. 2. uxor ejus ſic miſeriis oppreſſum alloquitur: adhuc tu permanes in ſimplicitate tua? benedic Deo, & morere. Ubi benedicere pro maledicere accipitur, quemadmodum & c. 1. v. 5. nè fortè peccaverint filii mei; & benedixerunt Deo in cordibus ſuis Marc. 7. Dicit Chriſtus Phariſæis: bene irritum facitis præceptum Dei, ut traditionem veſtram ſervetis. Nec ignorabant milites Ironiam, dicebant enim ad Chriſtum Matt. 27. Ave Rex Judæorum, & expuentes in eum acceperunt arundinem & Percutiebant caput ejus.

Dubitari poteſt hic 1. an non Ironia ſit mendacium, cùm aliud verbis dicat, aliud in mente & ſenſu habeat. Reſpondeo Ironiam eſſe orationem falſam ſpectatis præcisè verbis, non tamen *fallacem*, quia non intendit decipere cùm non velit hoc ſignificari quod verba ſonant. Sed neque mendax eſt, quia vi & beneficio tropi hujus verba habent illam ſignificationem, quam Orator habet in mente, tali enim caſu non habent communem, & ordinariam ſignificationem, ſed ab illa transferuntur ad contrariam, & ſic non diſcrepant à mente Oratoris. Præterea mentiens intendit, ut verba ab audiente accipiantur, ſicut ordinariè ſonant; at Orator hoc non intendit, ſed ut in contrariam ſignificationem trahantur, in eam nempe, quam ipſe habet in mente.

Dubitari poteſt 2. an Ironia ſit tropus ſermonis, uti eſſe debet, cùm ſit idem cum allegoria, quæ cum periphraſi, hyperbole, & hyperbato tropus eſt, non in uno verbo conſiſtens, ſed in pluribus, etiam in tota conſtructione. Cur verò eſſe non videatur, eſt, quia *bellum, lucus, Parca* &c. contrarium ſignificant uno verbo. Bellum enim dicitur, quòd

ſit

ſit minimè bellum, Lucus, quòd minimè luceat; Parcæ, quod minimæ parcant. Reſpondeo in his nullam eſſe Ironiam, ad hanc enim non eſt ſatis ut contrarium ſignificet, ſed prætetea debet habere ſignificationem aliam propriam, à qua transferatur ad contrariam, alioqui Ironia non eſſet tropus, quia nil transferret: bellum autem non habet aliam ſignificationem, quàm propriam, neque lucus, neque Parcæ, unde ad Antiphraſim puram revocari debent, quæ non eſt ſemper tropus, niſi coincidat cum Ironia. Verum quid ad hæc? dum altus pro profundo, profundus pro alto accipitur v. g. cælúmque profundum, pelagus altum. Item auri ſacra fames, ſacer morbus, ſacer ignis pro execrandus, & noviſſimus pro primo, primus pro noviſſimo. Reſpondeo in his eſſe catachreſim non Ironiam; cùm enim altus & profundus ſint correlativa, atque ſecundum rem idem (idem enim quod eſt altum, eſt etiam profundum, licèt non eodem reſpectu, ſeu ut Philoſophi loquuntur formaliter) accipitur vicinum & propinquum pro proprio. Similiter ſacer & execrandus affinia ſunt, & in hoc ſimilia, quòd cum cæremoniis ſacris utrumque peragatur, ſed unum in bonam, alterum in malam partem ac finem, Major difficultas oriri poteſt in allatis ſupra exemplis pro Ironia, quomodo non ſit tropus, in uno tantùm verbo: v. g. dicendo. ô mitiſſimè Nero, ô præclare Imperator Verres, verè homo ſanctus & diligens &c. tum enim in ſola voce, *mitiſſimus, præclarus, ſanctus, diligens* ironia eſſe videtur, reliquà verò adjici propter conſtructionem, non ſecus ac dum dico lætæ ſegetes, ubi tropus eſt in ſola voce *lætus*: alterum adjicitur ſolùm ad ſenſum, tanquam modificatum. Reſponderi poteſt: in Ironia requiri reliqua non tantùm ideo, ut ſit perfectus ſenſus quoad ſyntaxin, & conſtructionem, ſed etiam ideo, ut ſit ſenſus contrarius illi verbo, quod dicitur de aliquo; ex eo enim quòd addatur *ſancto* vel *diligenti* Verres, intelligitur ſenſum in oratore eſſe contrarium, quod ſi diceretur de Catone v. g. jam intelligeretur non eſſe contrarium ſenſum, ei námque hoc verè conveniret.

CAPUT

CAPUT XXI.

De Periphraſi.

Periphraſis eſt Tropus, qui plurium verborum ſignificationem ponit pro ſignificatione unius, *atque* ideo eſt tropus ſermonis, & dicitur *circumſcriptio circumlocutio, circuitus* loquendi. Utimur autem periphraſi. 1. neceſſitatis causâ, quando ſcilicet deeſt, aut menti non occurrit vox, aut nomen proprium, v.g. pro ire in poſta. Iter facere per diſpoſitos variis in locis equos; pro muſqueta, machina bellicæ ad pilam plumbi minorem vi pulveris pyrii emittendam, trajiciendumque hoſtem confecta; pro exhæredatus eſt: latinè dicitur paternis facultatibus per jurisdiſpoſitionem privatus, vel bonis paternis legitimâ cautione deſtitutus. Sic ſi nominare neſciam hominem, vel domum, vel librum, vel quid ſimile ad hoc denotandum utor circum locutione v.g. eſt Senator, habet tales & tales veſtes, tales capillos, talem ſtaturam, faciem, naſum &c. affer librum qui jacet in tali loco, tam ſpiſſus eſt, in tali corio, formâ &c. Eas ad domum quæ in dextra fori parte eſt penultima, ſub tali ſigno vel imagine v.g. rubro leone, aquila &c. Utimur 2. periphraſi honeſtatis causâ atque decentiæ, quando ſcilicet rem nudè proferendo offenderemus aures caſtas, aut honeſtas. Sic cùm Apoſtolus non velit nominari luxuriam, melius dicitur fœdiſſimum carnis vitium. Sic Virgilius & Poëtæ caſtiores, res venereas caſtè circumſcribunt, & Hiſtorici etiam ea, quæ naturæ neceſſaria ſunt, ut peragere illa quæ edentes & bibentes facere cogit neceſſitas, naturæ requiſita peragere &c. Ità cùm porcum nominari horreant aures honeſtæ, dicere potes, animal cui grunnire proprium eſt, & cui anima pro ſale data eſt, ut ajebat Chryſippus, nè computreſceret. 3. Adhibemus periphraſim ornatûs, & elegantiæ ſolius causâ v.g. ſi quis dicat: is qui Pæderaſtim eſſe Socratem dixit ſtupidum, & mulieroſum & bardum, quòd jugula concava non haberet, innuit Zopyrum: Qui dicebat Ciceronem neſcire litteras, hic Cæleſtium indicat; qui manui in pugnum contractæ dialecticam, & eidem in digitos

gitos extractæ eloquentiam, ſimilem eſſe aſſerebat, Zenonem Eleatem ſignificat; ſic pro Philoſophia, Rhetorica, poni poteſt: Facultati dat operam, quæ rerum naturalium parit cognitionem, quæ benedicendi tribuit felicitatem. Sic Joannes Evangeliſta dicitur diſcipulus quem diligebat Jeſus; vel Evangeliſta, qui ſuper cœteros altiùs divinæ generationis myſteria perſpexit Sic David vir ſecundùm cor Dei, Moyſes, prodigiorum in Ægypto coram Pharaone patrator, atque Salvator populi ex ſervitute Ægyptiorum. Sic Chriſtus: Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, Matthæus, homo, quem in telonio Chriſtus ſedentem poſt ſe vocavit. Ex his.

Collige huc pertinere 1. Definitiones rerum, ſi ponantur, omiſſo eo nomine, quod definitur; jam enim dixi ſuprà, non eſſe Antonomaſiam, ſi illi propriè & non per excellentiā competat ut eſt Salvator mundi, Dei incarnati genitrix, aut ſi illi ſoli conveniat, aliis verò non ſit commune, uti ſunt hæc ipſa. 2. Phraſes & elegantiæ grammaticæ, non tamen quæcunque, ſed quæ rem circumſcribunt, v. g. audi hominem cui chari eloquii nectar propinavit, graviſque ſententiarum motu ſuada dedit fluitare, pro Eloquente. Author ad Heren. l. 4. ponit hoc exemplum: Scipionis providentia Carthaginis opes fregit, pro Scipio Carthaginem fregit. Item vaticinia de re vel perſona v. g. de Antichriſto in ſcriptura, ipſo tamen non nominato. 2. Theſſel. 2. à v. 3. Præterea ænigmata in quibus non eſt ſimilitudo continua, cujuſmodi eſt hoc de tabaco.

Non bibor, ut bibar, & populorum potus, & haud ſum;
Mandor ab occi.luis, nec tamen eſca fui.
Cum bibor ipſa ſitis creſcit, ſum victima vulgi,
Torqueor incidor, torreor, uror idem.
Quo capior, perdor, quo claudor, pellor ab ore:
Noſtraque mox diſſlat fercula, quiſquis amat.

Collige 2. Periphraſim fieri per locos Rhetoricos v. g. definitionem, partium enumerationem, adjuncta, antecedentia & conſequentia, cauſas & effecta. Differt autem ab illis: quia loci ſolùm dant *materiam*, periphraſis *formam*. Unde ſecundùm rem periphraſis ſpectat ad locum aliquem, ſecundùm elocutionem autem ad præſentem tropum.

Quæres

Quæres quomodo Periphraſis ab hypotypoſi diſtinguatur? Reſpondeo, quia periphraſis eſt circumſcriptio rei, hypotypoſis autem deſcriptio. Seu in periphraſi illa multa verba ponuntur pro una voce, neque plus ad propoſitum, id eſt, ad fidem vel motum faciunt, quàm ſi una vox poſita eſſet; at verò in hypotypoſi illa multa verba pro ipſis rebus ponuntur, & facere debent ad propoſitum, ad *vim & efficaciam* argumenti, quod una vox non faceret, plus enim facit, ſi ad vivum oculis ſubjiciam belli circumſtantias v. g. militum rabiem, cædem, damna, quàm, ſi dicam fuit bellum.

Quæres 2. an non ſit ſynecdoche ſimul in illa periphraſi.

Et jam ſumma procul villarum culmina fumant
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

Id eſt fit veſper. Reſpondeo affirmativè, neque enim negari poteſt, ſæpius tropos plures in unum convenire poſſe, eorum tamen manet diſtinctio penes *diverſitatem reſpectus.*

CAPUT XX.

De Hyperbato.

Eſt tropus qui transfert verba ex loco & ſede naturali regulari, (quam exigunt regulæ ſyntaxeos) *ad artificialem,* id eſt prout numerus oratorius aut Poëticus poſtulat. Hic imperfectiſſimus troporum eſt, quia non mutat ſignigficationem, ſeu non transfert à ſignificatione propria in alienam, ſed tantùm *modum & ordinem ſignificandi mutat*: quia tamen hæc verborum immutatio eſt aliqua translatio è loco proprio, & inſuper fit *cum virtute,* cum gratia & ornatu orationis (plurimùm enim ſervit ad fluxum concinnum orationis) inde inter tropos referri potuit à Quintiliano quem hic author ſecutus eſt. Fit autem duobus modis. 1. *perverſione,* ubi ordo naturalis immutatur, ut noſtra in æde, variis de rebus mecum locutus eſt ille, quo cum mihi magna eſt neceſſitudo: naturaliter enim in omni lingua hæ particulæ præponi deſiderant, cùm ſint præpoſitiones, 2. *Trajectione*, quando non ſervatur regularis Grammaticæ

Digitized by Google

ordo, ut nominativus præcedat., adjectivum ſubſtantivo conjungatur, verbum activum poſt ſe accuſandi caſum habeat &c. v.g. ad tuam verò laudem non modica faciebat viri illius commendatio &c. Elegans eſt illa trajectio. Ciceronis pro Marcello, ubi cùm dicere debuiſſet: Hodiernus dies attulit finem diuturni ſilentii &c. ſic loquitur: diuturni ſilentii P. C. quo eram his temporibus uſus &c. Verum hic.

Nota 1. non eſſe verba nimis longè à ſe diſjicienda, quia obſcuratur oratio, dum non poteſt commodè percipi, quorſum unumquodque ſpectet, & cum quo ſenſum faciat. Tale eſt illud Virgilii l. 1. Æneid.

Tres Notus, abreptas, in ſaxa latentia torquet.
Saxa, vocant Itali, mediis quæ in fluctibus aras.

Ubi verborum ordo eſt: Notus torquet tres (naves) abreptas in ſaxa, quæ ſaxa latentia in mediis fluctibus Itali vocant aras. Idem l. 1. Georg.

Si varias pelagi volucres, & quæ Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim argos humeris infundere rores.
In caſſum vides.

Ordo eſt: ſi videas varias volucres pelagi certatim infundere largos rores humeris incaſſum, quæ in ſtagnis dulcibus Cayſtri rimantur circum Aſiæ prata. Tale eſt illud:

Centum claves, claviger unus habebat, erat qui:

Et:

Qui latas nares, eſt furioſus, habet.

Nota 2. non eſſe faciendam vocis unius in duas diviſionem, quemadmodum poëtæ faciunt. v.g. meri noménque diei. Et:

Hic ſibi pangendo verſus, cere. comminuit-brum.

Tale eſt illud Gracchi:

Præfractè oblatam ſtultum eſt, medi-ſpernere-cinam.

Auſonii, Matríque cida Nero. &: villa Lucani mox potieres aco, pro Lucaniaco. Lucretii.

Aut magis hamatis inter ſe pérque plicati. Propter plicatis. Et:

Stultus les ſua mi calcaria viſcitur obli.

Pro ſtultus miles obliviſcitur ſua calcaria. Hæc tranſeunt Poëtis ad ſtrictum nimis numerum ſeu pedum dimenſionem

menſionem habentibus; Oratori tamen vitioſa ſunt. Quòd ſi vox ſit compoſita ex iis, quæ etiamnum diviſæ ſunt in unu, tum licebit v. g. Res autem publicâ. Sic Cicero pro Marcello. Me certè in omnibus rebus ſatis, noſtræque conjunctioni, amoríque facturum, pro ſatisfacturum.

CAPUT XXI.

De Hyperbole.

Hyperbole eſt Tropus, qui ſignificationem majorem mutati minorem, vel minorem in majorem. Hinc dupl[i]ci modo fit, vel *augendo* rem plus quàm in ſe ſit, vel deprimendo & *minuendo*; ut enim dantur vitra augentia & minuentia, ut muſca ſpeciem referat elephanti, & elephas ſpeciem muſcæ, ſic etiam dantur translationes hyperbolicæ, quæ [i]em dicendo efficiunt majorem vel minorem. Minuendo factæ ſunt hæ: res eſt plumâ levior, quid tibi cum muſca illa, vel pulice negotii? ſic Cicero pro Milone. Mirabar tamen credi Popæ ebrioſorum confeſſioem ſervorum audiri, [v]ilnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris putari. Sic dicimus vix illum attigi, quando valdè percuſſimus. 2. Reg. 9. cum Miphiboſeth filius Jonathæ ad menſam regiam à Davide invitaretur, dixit: quis ego ſum ſervus tuus, quoniam reſpexiſti ſuper canem mortuum ſimilem mei, Judith cap. 14. dicebant Aſyrii de Judæis Betuliâ egreſſis, quoniam egreſſi mures de cavernis ſuis. 1. Reg. 24. ait David ad Saulem ſe perſequentem. Quem perſequeris Rex Iſraël, quem perſequeris, canem mortuum perſequeris, & pulicem unum Matt. 11. venit Joannes neque manducans; neque bibens. Id eſt, parum manducans, & bibens. Augendo fiunt iſtiuſmodi: eſt ſtupidiſſimus, avariſſimus, doctiſſimus, ſuperbiſſimus, ſceleratiſſimus &c. eſt ipſa pigritia, ipſa humanitas, ipſa caſtitas, ipſa innocentia &c. eſt ſtultitiâ ſtultior, craſſitie craſſior, deformitate deformior: ſermo melle dulcior, animus glacie frigidior, paſſere ſalacior, tardior teſtudine, lepore timidior, Dianâ intactior, Venere formoſior, Gratiis humanior, Phalaride, Nerone crudelior, Stentore clamoſior, Timone inhumanior, Ariſtide incorruptior, Pygmæo brevior, Pœno perfidior, Scythâ aſperior, Cretenſi mendacior, Clyclope immanior, &c. Virgilius de

Polyphæmo: ipſe arduus, altaque pulſat ſidera. & eclog. 5. Candidior cygnis, hederâ formoſior albâ, & Æneid. 7. de Camilla.

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret.
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas,
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Simile eſt illud: Nulla fides pietáſque viris qui caſtra ſequuntur. id eſt, valde rara eſt in milite fides & pietas. Tale eſt illud:

It cælo clamor, ferit aurea ſydera clamor.

Vox velocior Euris &c. Plautus in milite glorioſo: Tu legiones difflavisti ſpiritu, quaſi ventus folia. Sic dicimus prius ex pumice aquam expreſſeris, quam ex iſto nummum, vel verbum. Sic Cicero pro Roſcio jocatur in Calvum, quod ne quidem ullum pilum boni viri habeat. In Rullum vocat regnum infinitum, quomodo noſt dicimus, ſunt infiniti errores, pulices, millies aut centies te monui, id eſt, ſæpe. Eleganter idem Verris latrocinia deſcribit act. 7. in Verr. verſabatur in Sicilia longo intervallo alter non Dionyſius ille, non Phalaris, ſed quoddam novum monſtrum, ex vetere illa immanitate, quæ in iiſdem locis verſata eſſe dicitur: non enim charybdim tam infeſtam, neque ſcyllam nautis, quam iſtum in eodem freto fuiſſe arbitror: hoc etiam iſte infeſtior, quod multò ſe pluribus & majoribus canibus ſuccinxerat, Cyclops alter multò importunior. Idem pro lege manil. Pompejus ſæpius cum hoſte conflixit, quam quiſquam cum inimico concertavit; plura bella geſſit, quàm cœteri legerunt. Idem pro Cluentio: quod portentum Dii immortales, quod tantùm monſtrum in ullis locis, quod tam infeſtum ſcelus atque immane, atque unde natum eſſe dicamus: ubi portentum pro portentoſo, monſtrum pro monſtruoſo, ſcelus pro ſcelerato ponitur. In ſcriptura ſacra dicitur. Oratio juſti cælum penetrat. Prædicare Evangelium omni Creaturæ. Inter ſuperbos ſemper ſunt jurgia, oportet ſemper orare, peccatum meum contra me eſt ſemper, id eſt, ut plurimum. Rex in æternum vive, id eſt longiſſimo tempore. Impoſſibile eſt divitem intrare

Digitized by Google

in regnum cœlorum, & peccatum in Spiritum ſanctum non remittitur, neque in præſenti, neque in futuro ſæculo, quod enim difficile eſt in genere mortis, hoc judicamus, aut ſaltem dicimus nobis impoſſibile: quo ſenſu & Petrus de lege veteri dicit, fuiſſe illam onus, quod neque nos, neque Patres noſtri portare potuerunt. Joannes ità concludit Evangelium ſuum. Sunt & alia multa, quæ fecit Jeſus, quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos, qui ſcribendi ſunt libros: apud eundem dicunt Judæi: Ecce totus mundus poſt eum abit. Et; Totus mundus in maligno poſitus eſt; eritis odio omnibus hominibus &c. Deuter. 1. dicuntur urbes uſque in cœlum munitæ. Et Judæa alibi dicitur, terra lacte & melle manans, id eſt valde fæcunda, Metaphoram, & hyperbolem complectuntur ſequentia. Helluo vel gurges patrimonii, divinum ingenium, Plato divinus, monumenta lugent, parietes gaudio geſtiunt, volitat gloriæ cupiditate &c. Sinecdoche verò cum hyperbole eſt in iſto Juvenalis ſatyr. 2.

Ultra Sauromatas fugere hinc libet, & glacialem
Oceanum quoties aliquid de moribus audent,
Qui Curios ſimulant, & bacchanalia vivunt.

Nota 1. Hyperbolem non eſſe *ementientem* ſuperjectionem, ſed *emetientem*, quòd menſuram in dicendo excedat, minuendo vel augendo, neque enim hyperbole eſt mendacium Theologicum aut Philoſophicum, quia nō loquitur contra mentem: hoc enim vult verba foris ſignificare, & non amplius, quòd habet in mente, neque poteſt prudenter velle aliud, ſi ſibi credi vult: quis enim crediderit, urbes uſque in cælum eſſe munitas, Joannem Baptiſtam neq; manducâſſe, neque bibiſſe, & quæcunque alia relata ſunt, Solùm igitur vult dicere, valde eſſe multum in re, aut valde parum, & quia hoc ſibi videtur difficilè exprimere, ſuprà rei veritatem aliquid ponit, non tamen contrà: & mercatorum more iniquum pretium ponit, ut æquum ferat, id eſt affirmat incredibilia, ut ad credibilia perveniat. Denique Chriſtus, Evangeliſtæ & Prophetæ hyperbolis uſi non eſſent, ſi foret mendacium, aut ementiens ſuperjectio. Unde D. Auguſtinus l. 16. de Civit. c. 21. explicans illud Geneſ. 13. Et faciam ſemen tuum tanquam arenam terræ, quod inquit

eâ locutione dictum eſt, quàm Græci dicunt hyperbolen, quæ utique tropica eſt, non propria, quo tamen modo ut cæteris tropis uti ſolere ſcripturam, nullus qui eam didicit ambigit. Ita ille. Idem tract. 124. in Joan. in fine exponens illud Joan. 21. ſunt autem & alia multa, quæ fecit Jeſus, quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum arbitror mundum capere eos, qui ſcribendi ſunt, libros. Ubi hoc explicuiſſet non de ſpatio locorum, ſed de capacitate legentium intelligendum eſſe, ſubdit. Quamvis ſalvâ rerum fide plerúmque verba excedere videantur fidem: quod non fit, quando aliquid quod erat obſcurum, vel dubium, causâ & ratione redditâ exponitur, ſed quando id quod apertum eſt, vel augetur, vel extenuatur, nec tamen a tramite ſignificandæ veritatis erratur; quoniam ſic verba rem, quæ indicatur excedunt, ut voluntas loquentis, nec fallentis appareat, qui novit quouſque credatur, à quo ultra quam credendum eſt, vel minuitur loquendo aliquid, vel augetur. Hunc loquendi modum Græco ſermone non ſolum Græcarum, verùm etiam Latinarum literarum Magiſtri Hyperbolen vocant. Qui modus ſicut hoc loco, ita in nonnullis aliis divinis literis invenitur, ut eſt: poſuerunt in cælum os ſuum pſ. 72. Et: verticem capilli perambulantium in delectis ſuis, & multa hujuſmodi, quæ ſcripturis ſanctis non deſunt, ſicut alii tropi; hoc eſt, locutionum modi, de quibus operoſius diſputarem, niſi Evangeliſta terminante Evangelium ſuum etiam ipſe compelleret meum terminare ſermonem. Sic Romanæ Eloquentiæ doctor Auguſtinus.

Nota 2. non eſſe quid nimis agendum vel minuendum, alioqui affectatio tropi apparebit, & pro gratia faſtidium pariet hyperbole, quale pariunt qui ſe nimiùm humiliant Politici, aut extremè & per omnes ſuperlatios ſua aſſeverant.

* * * *
* * *
* *
*

PARÆ-

PARÆNESIS.
AD
ELOQUENTIÆ
CANDIDATOS.

In qua præter figuras *pleræque troporum ſpecies* exprimuntur, exercitii ſcholaſtici ergò.

QUæ hactenus claritatis gratiâ diffusè explicata ſunt, poſſunt memoriæ causâ breviter ad præcepta Cypriani Soarii revocari., adjectâ ex his breviter explicatione, quæ ad definitionem v. g. troporum vel diſtinctionem, vel intelligentiam deſiderari videntur. Hoc autem facto prædictorum doctrina exemplis inculcanda, imprimenda & exprimenda eſt; primò quidem ſingulorum ſeorſim, ut factum ſuperiùs, tum inſimul in diſcurſu & argumento continuo, cujus paradigma ſubjicio, in quo cum metaphoræ, & allegoriæ ſint frequentiſſimæ, eæque per ſe manifeſtæ, eas annotare ſuperfluum duxi.

Agedum Pieriis è collibus, ad optatas autumni ferias nuper egreſſa ſtudioſa pubes: Tempus[1] inſtat, quo Dianæ[2] mit-[3]tas amœnitates. Pomonæ[4] deſeras cupedias, & mentem à ludicris ad ſeria, ab otio ad negotia, à curioſis ad erudita convertas. En favent ſuperi, arridet cœlum, fortuna vocat ad promeritum literarum gradum. ad diffuſos nempe campos Eloquentiæ. Non eſt quod formides hic[5] formoſiſſima veridicorum ſcilicet Poëtarum monſtra, quæ Parnaſſus objiciebat, non ardua montium, non abrupta vallium, ad tortuoſam

1. Periphraſis.
2. Metony. ex poſſeſſore res poſſeſſa.
3. Catachreſis pro dimittas vicinum pro proprio.
4. Meton. ex cauſa ſeu Inventore, vel ex poſſeſſore res poſſeſſa.
5. Ironia.

6. Catachreſis Simile pro proprio.
7. Hyperbole.
8. Hyperbole.
9. Catachreſis.
10. Onomatopœja.
11. Catachreſis.
12. 13. Metony. quia facit opulentos & illuſtres.
14. 15. Synecdoche ex materia res univerſa.
16. Synecdoche ex uno plures.
17. Periphraſis.
18. Synecdoche ex genere ſpecies, id eſt Jovis cerebro.
19. Antonomaſia pro Roma.
20. Metonym. ſcelus pro ſcelerato ira pro irato.
21. Periphraſis.

tuoſam metricorum [6] pedum flexuram, ingenii ad digitorum [7] carnificinam efficta: apertus hic ſe campus oſtentat, nullis textus dolis, nullis horridus cavernis, in quibus portenta illa vatum deliteſcebant, planus eſt acceſſu, amœnus facie, lætus aſpectu ipſis adeò [8] Theſſalis. Tempe eſt exoptatior. Viret in fæcunda verborum velut germinum varietate, luxuriat troporum velut florum gratia, lenocinatur figurarum velut ſegetum [9] venuſtate, gravidatur ſententiarum velut fructuum pondere, & labitur manatque numerorum ad aurium voluptatem fluentium [10] ſuſurro. Nec caret partibus, quibus [11] ſecatur in areas, nec meſſe, nec frugum ubertate: [12] Opulentus eſt, [13] illuſtris eſt, [14] argentum & [15] aurum progerminat, gloriam nominiſque claritatem parit; quando [16] ex inope divitem, ex obſcuro clarum, ex mortali facit immortalem. Neque eſt, quòd ad [17] novenum dearum chorum reſpectes, ubi una Pallas ſe tibi offert, quæ ipſius divinitatis [18] è cerebro (ſi Poëtis habenda fides) prognata veritatis eſt filia, Eloquentiæ parens, animorum regina, [19] Urbis & orbis dominatrix & triumphatrix. Plena quidem majeſtatis Heroina, ſed affabilis; induta caſſide, armata clypeo, & haſtâ, ſed quam non torquet niſi [20] in ſcelus, in iram, in libidinem, in pervivicaciam & improbitatem. Se petentibus amabilis, & officioſa, ultrò præbet obtutum, invitat ad acceſſum, dulcis & blanda, orditur affatum, informat linguam, labra demulcet in mellifluam ſimul ac potentem loquendi [21] facultatem: in hoc enim deſervire prompta, ut

balbu-

[22] balbutienti pubertati veſtræ non dedignetur eſſe Magiſtra, lallanti infantiæ non aſpernetur eſſe verbi duxatque nutrix ad [23] elocutionem. [24] Artem illa ſuam, quâ ad animorum motus nihil [25] præſtantiùs, cuivis inſtillare, diſſerendi amplè atque ornatè rationem ſuggerere, argumenta ſuppeditare, loquendi agendique dexteritatem transfundere apperit, qua ſive pro [26] roſtris cum Tullio, ſive pro Regum Cæſarúmque adyris cum Aſinio Pollione, ſive ſacris in exedris cum [27] Gentium Doctore pro curia cum [28] Græciæ [29] Oratore, [30] ſago togaque Conſilia expromere, obſcura illuminare ſententiis, dubia ſolidare, inutilia refellere, firmare vacillantes, diſſidenter componere, compeſcere perduelles, obluctantes ſternere, obſtinatos emollire poſſitis ac valeatis, ſinè rubore pur[31]puræ, ſinè faſcium formidine, ſinè metu buccinæ, cum totius plebis [32] admurmuratione. Et nè verbis forſan meis fidem abrogetis, en ut ipſa affatur unumquemque dulciſſimè. [33] Adeſto animis quiſque generoſum nactus ſanguinem, ad dicendi [34] gloriam eniteris; adeſto, nè metue: tibi me Ducem, tibi me formatricem forè, nè diffide: ingenium illuſtrabo lumine. Ad argumentorum diſquiſitionem, judicium ad ordinem, linguam ad verborum ornatum, labra ad modos & numerum, manus denique, reliquúmque corpus ad agendi venuſtatem. Tu ſolum [35] mæſtum timorem exue, cum timore torpentem ignaviam, cum ignavia horrorem difficultatis, cum horrore laboris fugam, ut te legere [36] Tullium, volvere Demoſthenem, vigilare ad Cleanthis lucernam, oleúmque conſumere pigeat nunquam, ſed

22. Onomatopæja.
23. Synecdoche pars pro toto id eſt, pro eloquentia.
24. Synecdoche genus pro ſpecie.
25. Hyperbole.
26. Synecdoche ex materia roſtratarum navium.
27. Antonomaſia.
28. Metony. continens pro contento.
29. Antonomaſia.
30. Metony. duplex
31. Metonym. triplex ex ſigno res ſignata.
32. Onomatopæja.
33. Synecdoche ex pluribus unus.
34. Periphraſis pro Eloquentia.
35. Metonymia.
36. Metonymia.

[37] ſed ſcholarum pulveri immorari, atque immori ſit voluptati, Ita futurum non ambige, quin templa [38] te ſuſpicere, [38] civilia regiáque [38] ſubſellia tibi [39] aſſurgere, canos & impuberes tibi [40] caput deponere ſis viſurus, & poſt meſſes [41] non multas, laborémque per brevem, ampliſſimam gloriæ meſſem ſis collecturus.

37. Synecdoche ex conſequentia antecedens.
38. Metony. multiplex. contin. pro contento.
39. Synecdoche pars pro toto.
40. Metonym contentum pro continente.
41. Metalepſis.
42. Catachreſis.

Paradigma brevius.

Ardentiſſimum ſit licèt, utiliſſimum tamen animi tempus adeſt, quo ruſticus tecta deſerit, ferrum arripit, ut granum ante hyemem terræ omnium parenti mandatum, demetat, & in horreum deportet: hoc tempus mille votis deſideratum, quo flaveſcit in agro Ceres, detondetur campus, verè lætæ, ut eas vocat Latinus Poëta, falcantur ſegetes, quæ panis imò aurum ſunt agreſtis turbæ, Has ut colligat, brevibus non parcit viribus, quas aliâ reſarcire nequit ratione, quàm labente cum ſuſurro de monte frigidâ, aut ſcaturigine compeſtri. Languenti medicina eſt una tum rerum ubertas, ut viſu delibata vix non flere (ſi credere fas eſt) compellat agricolam. Sed pluviam me ciere Jove ſereno quin advertatis non ambigo.

En breviculum exemplar, in quo omnes tropi; nam *ardentiſſimum* Metonymia eſt, contentum enim eſt ardens, nempe ſol, non ipſum tempus; ſequitur Periphraſis: *tempus quo* &c. pro æſtate. *Ruſticus* ſynecdoche eſt ex uno plures, & *tecta*, ex parte totum, videlicet domus, *ferrum* ex materia res univerſa *granum* ex uno plura. *Parenti* metaphora, *mandatum* catachreſis, vicinum pro proprio. id eſt, commendatum, quanquam & hoc catachreticè improprium eſt, ſimilitudine impropriâ. *Ut granum demetat* ex antecedentibus conſequentia, quod enim prius fuit granū, jam eſt culmus; & ſpica. *Mille votis deſideratum* hyperbole. *Ceres* metonymia pro frumento, ex cauſa effectus. *detondetur* meta-

metaphora. *Lætæ ſegetes* eſt metonymia, quia ruſticum faciunt lætum. *Latinus Poeta*, antonomaſia pro Virgilio. *panis & aurum* ſunt, eſt Metalepſis duplex, vectæ enim domum, tum trituratæ, eventilatæ commolitæ dant panem ruſtico, & pecuniam, ſi vendantur. *breves* vires. Catachreſis, *reſarcire* itidem catachreſis, *ſuſurro* Onomatopæja. *medicina* metaphora: in fine *flere* pro ridere ponitur, ironiâ neſcio an ſatis congruâ, niſi per ſequentia, in quibus eſt allegoria clarior, reddatur.

Ad horum ſimilitudinem alia atque alia efformari poſſunt, tum ut troporum notitia altius imprimatur, tum ut uſus eorum combibatur. Speciatim autem in allegoria operam collocare eſt utiliſſimum tum ad copiam, tum ad ornatum orationis, quod factu facillimum, ſi ſimilitudinem quæras ejus rei; quam eloqui vis. v. g. aſſume hortum floridum, & animam ornatam virtutibus, vel orationem tropis & figuris excultam, aut agricolam rus arantem, ſerentem, & hominem qui animum virtutibus excolere vult, aut ſcientiâ, aut bellum deſcribe in ſimilitudinem tempeſtatis; Tartarorum irruptionem in ſimilitudine exundationis; ſtudiorum curſum in ſimilitudine navigationis in mari &c. Hujuſmodi ornamenta crebettimè reperire eſt, non tantum apud authores profanos ſed & ſanctos Patres. Ità D. Chryſologus ſermo 49. in hujus ſæculi mare tumens pompâ elatum vertice, undoſum ſectis, inſcitiâ fluctuans, clamoſum litibus, fremens irâ, ſævum perfidiâ, peccatis naufragum, impietate demerſum miſit piſcatores ſuos Chriſtus. Ambroſius de pœniten. cap. 3. Confeſſio tua pœnitens medicina eſt, ipſa te curat, nec patitur vulnus tuum pati putredinem, ſed mox ut ingemueris, ſuperinducit inde notabilem cicatricem. S. Auguſtinus l. 3. de natura & gratia. c. ult. ô mens ſancta! paradiſus deliciarum, variis bonorum operum virgultis conſitâ, variiſque virtutum floribus purputata, & ſuaviter cæleſti gratiâ irrigata! hæc eſt fratres mei paradiſus, in quo plantavit lignum vitæ cæleſtis Sapientia &c.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT XXII.

De Ornatu, qui eſt in verbis conjunctis.

Dixit ſuprà l. 3. c. 4. Cyprianus *ornatum* orationis duplicem eſſe; in verbis *ſingulis*, & in *conjunctis* ſeu continuatis, id eſt, uno ſeorſim ſumpto, verbo & in tota conſtructione, ſeu in pluribus. Hinc egit primò de ornatu, qui eſt in uno verbo, dum egit de ſimplicibus, quæ grandiora, ſonantiora, nitidiora &c. & de translatis per metaphoram, Synecdochen &c. uſque ad allegoriam excluſivè, & quia ornatus, qui in allegoria periphraſi, hyperbato & hyperbole eſt, tropicus eſt, cum reliquis tropis illum expedivit, licèt ſit in verbis conjunctis. Nunc verò ſolum aget de ornatu, qui eſt in verbis conjunctis ſinè ulla translatione ſeu mutatione ſignificationis, & hic conſiſtit in collocatione certa, & in modo quodnam ac forma verborum, collocatio enim facit, ut non tantum ſuo ordine verba ponantur, quem rei natura exigit, ſed etiam ne aſper fiat concurſus ſyllabarum; forma verò verborum ſuperaddit gratiam orationi, ut currat, & cadat ad aurium lenocinium. Illa tollit aſperitatem, hæc autem confert harmoniam quandam & modulationem, quæ ex numero Poëtico; unde Oratori quoque certa ſyllabarum dimenſio obſervanda eſt, de qua poſtea. c. 34. & ſequentibus, ſicut & de collocatione primum agit a capite 31. Prius enim agendum erat de figuris verborum & ſententiarum, quæ in ipſa collocatione, & numero oratorio implicantur & involvuntur, cùm poſt tropos præcipuum ſint orationis ornamentum.

CAPUT XXIII.

De Figuris.

Figuratus loquendi modus eſt, quo communiter non utimur, ut patet ex figuris in Syntaxi poſitis. Unde figura definitur: ***Eſt conformatio quædam, id eſt, forma, ratio, atque modus loquendi, quæ communiter non eſt in uſu,*** ſeu quo vulgus

vulgus in ordinario ſermone *plerumque* non utitur. Dixi *plerumque*, & communiter, nam ſicut vulgus quandoque tropis utitur, ità & figuris. v. g. repetitione, traductione, interrogatione, optatione, exclamatione. Verùm hoc facit beneficio eloquentiæ naturalis aut artificialis auditu aliorum comparatæ. Hæc definitio convenit etiam locutionibus in Syntaxi ſelectioribus, elegantiis & phraſibus. Item tropis ac figuris ſyntacticis & poëticis, à quibus *tamen figura Rhetorica* differre debet. Unde ſic definiri poteſt. *Eſt eximius & elatus, ſupra communem loquendi modum, qui rationem non tantùm exornat* (uti elegantiæ, phraſes, tropi) *ſed etiam animat*: Rhetorica enim figura (quod non facit Syntactica vel Poëtica) animare atque vitam tribuere debet orationi, atque ideo vim, efficaciam, energiam, & impreſſionem quandam habere debet, (ordinatur enim ad motum, ſeu affectum, aliquando lenem, aliquando vehementem, aliquando moderatum) in verbis, aut in ſenſu & ſignificatione verborum. Si vim habet in verbis, eſt *figura verborum*, ſi in ſenſu & ſignificatione, eſt figura *ſententiarum*. Quod à tropo differat figura patet ex dictis, tropus enim communiter loquendo non animat orationem, ſed tantùm exornat. Ac præterea tropus ità exornat, ut verba accipiat in ſignificatione alia, quàm verba habeant; figura autem accipit verba in ſua ſibíque propria ſignificatione. Accidit tamen frequenter, ut in unam eandémque conſtructionem & tropus & figura conveniat, ut ſi verbum aliquod translatum repetam. v. g. floret etiamnum, floret Eccleſia.

CAPUT XXIV.

De Generibus figurarum.

In qualibet oratione, ſeu conſtructione eſt reperire duo 1. *verba* ſeu *voces*. 2. *ſenſum*, & *ſignificationem* vocum. Unde duplex eſt figurarum genus, unum quod exornationem affert *vi verborum*, & vocatur *figura verborum*, ſeu dictionum; alterum, quod exornationem addit *vi ſenſus*, & *ſignificationis*; & dicitur *figura ſenſûs*, *ſeu ſententiæ*; nam, quod

quod hic notandum imperitis; ſententia non accipitur hic pro gnoma aliqua, ſeu dicto, veritatem aliquam ad mores continente. cujuſmodi eſt illud: *veritas odium parit*; *ſequitur ſuperbos ultor à tergo Deus*: *ſtultitia proprium eſt, aliorum vitia cernere, obliviſci ſuorum* &c. Sed pro eo, quod animi noſtri ſenſum, mentem, & ſententiam exprimit. Quòd autem inter ſe differant, figura verborum, & ſententiarum, patet ex eo, quòd figura verborum tollatur, & deſtruatur, ſi verba mutentur in alia ſynonyma, aut affinia in ſignificatione: at verò figura ſententiarum manet mutatis etiam verbis; eò quòd idem ſenſus animi exprimatur. Ut probat Author in exemplo. Sæpius tamen coincidere poſſunt, quemadmodum diverſi tropi, ità tropus, & figura, in eundem locum. Porrò quotnam ſint figuræ verborum, quot ſententiarum, difficile eſt ſtatuere inter tam diſcrepantes authorum opiniones, quorum aliqui aliquas recipiunt, quas alii rejiciunt, ut legenti authores patebit; quaſque alii figuram ſententiarum faciunt, alii ad verborum figuram remittunt. Idipſum in nominibus figurararum quis reperiet, ut propè verum ſit, quot capita, tot ſententiæ. Quare nil melius author facere potuit, quàm ſequi *conſenſum graviſſimorum ſcriptorum*, quales ſunt Ariſtoteles, Cicero, & Quintilianus, quorum authoritati potiſſimùm innititur, ut te frontiſpicium libri docebit. Quare temerè me facturum putarem, ſi hac in re à doctrina ejus recederem, explodendo aliquas, aut in unum confundendo non aſſignatâ diſtinctione, ac differentiâ, quæ difficilis non erit, de pleriſque ſaltem loquendo, ſi quis earum definitionem & exempla fuerit perſcrutatus.

CAPUT XXV.

Quot modis fiant figuræ verborum.

Quemadmodum veſtis pretioſa decorem homini confert, & ornamentum; ſic figura venuſtatem ſpecialem orationi; ob quod etiam à Græcis figura dicitur, *ſchema*, id eſt, *habitus*, qui propriè primum corporis eſt, deinde ad animum transfertur. Sicut autem habitus, aut veſtitus perſonæ

prim. um

Digitized by Google

primum incurrit in oculũ, deinde in perſonam vertitur obtu-tus; ſi figura verborum prius aures ferit, ac aures permeando deſcendit ad animum, qui verborum ductu ad ſenſum & ſignificationem progreditur. Quæ cauſa eſt, ut author prius agat de figuris verborum; deinde verò de figuris in ſenſu. Rectiſſimè autem, & ad captum, in tres dividit claſſes, omnium figurarum in verbis apparatum, dum ait, *tribus maximè, & præcipuè* (quod addit propter ultimas aliquod v.g. correctionem, dubitationem) *fieri modis. Adjectione, detractione, ſimilitudine.* Adjectione fit, quando idem verbum, ſeu *eadem vox* ſæpius ponitur: dico *eadem vox*, ſi enim alia adjiciatur, vel ſimilis, non eſt figura per adjectionem. Detractione fit, quando vox ad conſtructionem ſyntacticè perfectam, neceſſaria, omittitur, ſemel, vel ſæpius. Unde ſicut prior facit additionem Arithmeticis notam, ità hæc ſubtractionem. Similitudine fit, quando vox non jam *eadem*, ſed *ſimilis* tantùm priori in ſyllabis, & litteris apponitur. Hæc amplius patebunt exemplis in ſequentibus.

CAPUT XXVI.

De figuris, quæ fiunt per adjectionem.

Omnes figuræ primi generis repetunt *idem* verbum: prima quidem in *principio* conſtructionis, altera *in fine* illius, tertia in *principio* ſimul, & *in fine*, quarta ſeu conduplicatio, promiſcuè & *ubicunque* manente tamen eadem ſignificatione vocis; Traductio etiam ubicunque ſed cum *variatione*, & *mutatione ſignificationis* aliquali vel totali. Polyptoton. cum *mutatione caſuum.* Synonimia *eandem ſignificationem* repetit, *mutatis* verbis; polyſyndeton *eandem conjunctione.* Gradatio *vocem* priorem repetit, *cum aliquo aſcenſu vel deſcenſu* ad ulteriora. Omnes igitur figuræ primi generis dici poſſunt *repetitio*: hoc tamen nomen ſoli primæ figuræ attribuitur per excellentiam, & Antonomaſiam, ſicut nomen translationis metaphoræ; eſt enim hæc figura inter illas princeps;

princeps; eò quòd in principio repetat. Unde definitur: *eſt figura verborum, quæ idem verbum ſæpius ponit in dictionis, ſeu ſermonis principio.* Aliis dicitur anaphora, aliis epanaphora, aliis diploſis anaphorica, aliis pariſolis, aliis aliter; ſed hæc alibi legentem non terreant, uti nec doctrinæ diverſitas, quemadmodum præmonui. Mihi ſanè clarior, diſtinctior ſimul, & brevior diviſio figurarum viſa eſt nulla. Sed exemplis definitionem declaremus. Cicero pro lege Manilia. Agitur populi Rom. gloria, agitur ſalus ſociorum, atque amicorum, &c. Author ad Herenn. lib. 4. vobis gratia habenda, vobis res iſta erit honori: &c. Scipio Carthaginem delevit, Scipio pacem peperit, Scipio civitatem ſervavit. Virgilius 1. Æneid. Tu mihi quodcunque hoc regni eſt, tu ſceptra Jovémque concilias, tu das epulis accumbere Divûm. Cicero 1. Catilin. Nihilne nocturnum præſidium palatii? nihil urbis vigiliæ? nihil timor populi? nihil conſenſus bonorum civium? nihil hic munitiſſimus habendi Senatûs locus? nihil horum ora, vultúſque moverunt? Duplex repetitio eſt in illo pro Roſcio. Accuſant ii, qui in fortunas hujus invaſerunt, cauſam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt: accuſant ii, quibus occidi Patrem Sexti Roſcii bono fuit, cauſam dicit is, cui non modò luctum mors Patris intulit, verum etiam egeſtatem: accuſant ii, qui hunc ipſum jugulare ſummè cupierunt; cauſam dicit is, qui &c. Similis fieri poteſt in hunc modum: nemo præceptoris explanationem auſcultat, nemo explanata recolit, nemo dictata excipit, nemo ſtudioſè elaborat, audent tamen Rhetoris nomine gloriari, audent jactare ſe plurimùm profeciſſe. Similem repetitionem habet Pſalmus 148. & 150. ubi Laudate ſæpius ponitur in principio verſus. Sicut & Benedicite in Cantico trium puerorum Daniel. 3. Pſal. 117. Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me. 2. Cor. 11. periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ſolitudine, &c.

Converſio, *Converſio*, (alii epiſtrophen, antiſtrophen vocant) *eſt figura, quæ idem, aut eadem verba repetit, in fine conſtructionis*: eſt igitur contraria priori. Cicero in Agraria. Tu Rulle, emes, quod voles; utrumque facies quanti voles. Idem lib. 4. ad Heren. Pœnos populus Rom. juſtitiâ vicit, armis

armis vicit; liberalitate vicit. Idem, ex quo tempore concordia de civitate ſublata eſt, fides ſublata eſt, amicitia ſublata eſt. Idem in Lælio. Homo novus erat, ingenioſus erat, doctus erat, bonis viris, & ſtudioſis amicus erat, in civitate primus erat. Idem: nam cum iſtos, ut abſolvant te, rogas; ut pejerent, rogas, ut exiſtimationem negligant, rogas, ut leges populi Rom. tuæ libidini largiantur, rogas. Huc pertinet illud Pauli 2. Cor. 11. Hebræi ſunt, & ego. Iſraëlitæ ſunt, & ego. Semen Abrahæ ſunt, & ego; Miniſtri Chriſti ſunt (ut inſipiens dico) & ego. Etiam plura verba repeti poſſunt. Ut Martialis lib. 2. epigr. 17.

Capto tuam! pudet heu! ſed capto, Maxime cœnam:
Tu captas alias: jam ſumus ergo pares.
Mane ſalutatum venio: tu diceris iſſe
Mane ſalutatum: jam ſumus ergo pares.
Sum comes ipſe tuus, tumidique anteambulo Regis;
Tu comes alterius: jam ſumus ergo pares.

Sic Pſal. 117. omnes gentes circuierunt me, & in nomine Domini quia ultus ſum in eos, circumdantes circumdederunt me, & in nomine Domini quia ultus ſum in eos, &c. ſic Pſalmus 135. in fine ſingulorum verſiculorum repetit: quoniam in æternum miſericordia ejus.

Complexio (aliis ſimploce, Rutilio Rufo κοινότης dicitur) eſt figura, quæ idem verbum ſæpius *in principio*, & idem ſæpius *in fine* repetit: inde complexio dicitur, quia & primam & ſecundam complectitur: atque ideo repetitionem & converſionem habere debet; ſi enim non habeat complexio dici non poteſt. Unde in his non eſt exemplum hujus figuræ. **Complexio.**

Virgili. Eclog. 7.

Ambo florentes ætatibus Arcades ambo.

Ovidius 7. Faſtor.

Qui bibit, inde furit: procul hinc diſcedite, queîs eſt
Cura bonæ mentis: qui bibit inde furit.

Cicero in Verrem. multi & graves dolores inventi parentibus, & propinquis multi. &c. in his enim, licet idem verbum, quod fuit in principio, ponatur in fine, non tamen eſt complexio: quia nulla repetitio, neque converſio: unde hæc ad conduplicationem remittit Cyprianus, qui citat

illatum ex Cicerone exemplum inibi, & ſimile ponit ex eodem in fine. Hæc igitur Complexiones erunt: ad Herrenn. 4. quem Senatus damnârit, quem populus Romanus damnârit, quem omnium exiſtimatio damnârit, cum vos ſententiis veſtris abſolduxit? Appius. Simile eſt. Quæris quid opes? quid honores vetis! Pro Milon. quis eos poſtulavit? Appius. quis eos pro conferat? ſtudium, quæris quid eoſdem conſervet? ſtudium. quæris quid adaugeat? ſtudium. Paulus 2. Cor. 9. qui parcè ſeminat, parcè & metet, qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. in Cantico trium puerorum Daniel. 3. à verſu 2. hæc figura quoque exprimitur.

Conduplicatio. *Conduplicatio* eſt figura, quæ idem verbum ſæpius ponit, neque ſemper in fine, ſed *ubicunque* unde quando non eſt repetitio, neque converſio, neque utraque ſimul, ſeu complexio, & tamen verbum ſæpius ponitur, eſt conduplicatio: aliis dicta epanalepſis, & epanodus: aliis anadiploſis, palilogia polylogia, &c. breviter ab authore & clarè, *eſt verborum geminatio.* Varios illius modos ponit author, eóſque exemplis illuſtrat, quibus addo ſequentia. Cicero pro Marcello. vidimus tuam victoriam præliorum exitu terminatam gladium vaginâ vacuum non vidimus pro Milone: negat enim, negat ingratis civibus feciſſe, quæ feciſſet, timidis & omnia circumſpicientibus pericula non negat. pro ſylla. fero ego te Torquate, jam dudum fero &c. pro Marcello: totum hoc, quantumcunque eſt, (quod certè maximum eſt) totum eſt inquam tuum. Et pro domo ſua: ſed excitatus aliquando (dicam ipſo audiente; quod ſenſi, & ſentio) excitatus, inquam, aliquando C. Pompeii nimium reconditus, & penitus abſtruſus dolor. Philipp. 4. non eſt, non eſt vobis Quirites, in eo hoſte certamen, cum quo aliqua pacis poſſit eſſe conditio. Plautus, qui cavet ne decipiatur, vix cavet, cùm etiam cavet.

Ovidius.

Si mihi quæ facie poterit te digna videri
Nulla futura tua eſt, nulla futura tua eſt.

Idem

At ſenior poſtquam merces geminata ſub illis
Montibus inquit erant, & erant ſub montibus illis,

Riſit

Digitized by Google

Riſit Atlantiades, & me mihi perfide prodis
Me mihi prodis ait?

Virg. Ecl. 6.

Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit Ægle,
Ægle Najadum pulcherrima.

Et Æneid. 1.

——*ſequitur pulcherrimus Aſtur,*
Aſtur equo fidens, & verſicoloribus armis

Propertius lib. 2.

—— *eheu tu mihi certus eras;*
Certus eras eheu! quamvis nec ſanguine vito
Nobilis, & quamvis non ità dives eras:

Virgil. Ecl. 2.

Ah Corydon, Corydon quæ te dementia cepit.

Ecl. 3.

Et longum formoſe vale, vale inquit Jola.

Æneid. 4.

Sed moriamur ait, ſic, ſic juvat ire ſub umbras.

Alius.

Sed fugit interea, fugit irrevocabile tempus.
O! dives, dives, non omni tempore vives.

Apocal. 18. cecidit, cecidit Babylon illa magna. Actor. 9. Saule, Saule quid me perſequeris. Matth. 23. Jeruſalem, Jeruſalem, quæ occidis Prophetas. Sic Chriſtus ſæpius. Amen, Amen dico vobis, & in cruce. Deus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me? & David. Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. & 2. Reg. 19. Fili mi Abſolon! Abſolon fili mi! quis mihi det! ut moriar pro te, fili mi Abſolon!

Traductio eſt, quæ *idem verbum* repetit *cum aliqua diſtinctione*, id eſt, diverſitate non ſolorum caſuum (hoc enim polyptoton facit) ſed *ſignificationis*, ità ut verbum ſeu vox, in alia, atque alia ſignificatione accipiatur, ut patet in exemplis ab Authore allatis; ibi enim vita primum accipitur pro tempore, quo vivimus, deinde pro actu vivendi, deniq; pro anima quã virtute excolimus; ſi verò vitiis inficiamus, ſceleratæ vitæ homines efficimur. Sic homo ſemel propriè, accipitur pro natura humana, deinde pro humanitate & lenitate, qui eſt actus ſecundus, ut vocant Philoſophi; qui enim humanitate caret, hunc non hominẽ, ſed belluã appellamus. Sicut autẽ homo ferus, non eſt homo, ità Ciceroni divitiæ non *Traductio.*

ſunt divitiæ, ſi conferantur cum virtutibus; unde ſemel illis tribuit ſignificationem, quam vox habet, deinde tollit eandem. In reliquis exemplis per ſe patet mutari ſignificationē. Ex quibus collige, & *Nota*: ſignificationem hic mutari aliquando ſecundum *aliquid*, & aliqualiter; interdum verò *ex toto* & totaliter. Aliqualiter enim mutatur in prioribus tribus exemplis explicatis; totaliter, in poſterioribus in Authore poſitis. Ad priorem modum refer ſequentia. Æneid. 5. intentáque brachia remis intenti expectant: prius enim intentus idem eſt quod extentus; poſteriùs autem, quod attentus; quæ ſignificatio affinis eſt priori non tamen eadem. Apud Lucilium; amici dum vivimus, vivamus, ubi poſtremo loco vivere idem eſt, quod ſimus læti. Cicero pro Cœlio: quis ignorat in ejuſmodi domo, in qua libidines, omnia denique inaudita vitia verſentur, hic ſervos non eſſe ſervos. ubi ſemel ſervus perſonam ſervi ſignificet, alterâ vice officium. Idem ad Q. Frat. Cato adoleſcens nullius conſilii, ſed tamen civis Romanus & Cato. Idem pro Sextio: ibidem Conſules, ſi modò Conſules erant, id eſt, nomen habebant, non rem, cujuſmodi ſunt iſta: Hæc mulier (Judith) non eſt mulier, quia fecit viriliter. Hæc virgo, non eſt virgo, quia virginitatem amiſit. Hic ſtudioſus, non eſt ſtudioſus, quia non ſtudet. Multi Oratores non ſunt Oratores, id eſt; eloquentes. S. Barbara non fuit Barbara. Sic ille juvenis ex malo factus bonus dixit: ego non ſum ego. apud S. Ambroſium lib. de pœnitent. c. 10. Macrobius lib. 2. ſaturnal. bellaria ea maximè ſunt mellita, quæ mellita non ſunt. Virgil. Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis: id eſt, excellens Muſicus. Sic dicimus Joannes, manet Joannes, id eſt, gratioſus. Puer denique eſt puer, ſtultus manet ſtultus Joan. 1. Multi crediderunt in Jeſum viſis ſignis, ipſe autem non credebat ſe eis, id eſt, committebat. Ad poſteriorem modum refer ſequentia. Unum te rogo, ſic vive, nè ſis dignus rogo. gaudeo quòd miſeris ſubſidium miſeris; bellum minimè eſt bellum, in otio litterarum tibi nullum eſt otium, & dum ſemper eſt tempus, dicis nullum tibi eſſe tempus. quanquam hæc duo ad priorem claſſem magìs ſpectare videntur. Sed hujus loci eſt, plus ſtudes juri Cocorum, quam juri Doctorum: mundus non eſt mundus.

Tale eſt illud.

Quid

Quid facies facies Veneris, ſi veneris ante.
Non ſedeas, ſed eas, nè pereas per eas.
Sic luſit ille.
Quis neget Æneæ natum de ſtirpe Neronem?
Suſtulit hic Matrem, ſuſtulit ille Patrem.
Et illud.
Mala mali malo, mala contulit omnia mundo:

Et propter eſt, eſt, eſt, Dominus meus mortuus eſt. Huc pertinent, quæ duplicem habent ſignificationem, vel ex ſe ut, canis animal, & cano canis canere, vel ex translatione à propria in alienam ſignificationem. v. g. in hortis nullus ſit licèt flos, tu mihi tamen in ſcholis es flos; peccatores licèt habeant intellectum, tamen ſunt ſinè intellectu, ubi effectus pro cauſa ponitur. Licèt careas virtute, tropos tamen facis cum virtute. Follis etiam dum eſt inflatus, non eſt inflatus, id eſt, ſuperbus. Ex ſe duplicem ſignificationem habent. In vita omne peccatum vita: quid gloriaris nomine ducis, qui in hoſtem exercitum nunquam ducis. Dum venis ad me manè, totâ die apud me mane. nomen habes regis, nihil interim regis. Non quisquis debet, ſtatim perſolvere debet.

Polyptoton eſt, quando *idem verbum* ſæpius ponitur in *diverſis caſibus*: per caſus autem hìc etiam numeri, genera, perſonæ, tempora, modi, &c. intelliguntur. Differt à præcedenti figura, quia hæc mutat tantum caſus, illa verò ſignificationem. Sæpe tamen coincidunt, ut patet ex ſuperioribus exemplis, in quibus non ſola ſignificatione mutatur, ſed etiam caſus. v. g. Mala mali malo mala contulit omnia mundo, omnes caſus complexus eſt Poëta ille ſic canens. Cùm vanitas ſit vanitatis filia, Et vanitati vanitatem procreet, ô vanitas! quid vanitate vanius? Cicero in Verrin. Ætnenſis ager ſic erat deformis atque horridus, ut in uberrima *Siciliæ* parte *Siciliam* quæreremus. Idem pro Roſc. Ergo etiamſi omnia, quæ dicenda ſunt, liberè dixero, & in Vatinium, factum eſſe ambitum omnes ſcitis, & vos hoc ſcire omnes ſciunt, Talem commutationem fecit Plautus. in Amphit. juſtam rem & facilem eſſe oratam à vobis volo, nam juſtè à juſtis juſtus ſum Orator datus: nam injuſta à juſtis impetrari non decet., juſta autem ab injuſtis petere inſipientia eſt. Ovidius. Cedere juſſit aquam,

Digitized by Google

juſſa receſſit aqua, & ille: nec ſinè ſole ſuo lux, nec ſinè luce ſua ſol. & non venit è pota ſæpe ſalute ſalus. Lucanus ſic canit: infeſtiſque obvia ſignis, ſigna, pares aquilas & pila minantia pilis, Littera littoribus contraria: figulus figulum odit, homo homini lupus. Ex nihilo nihil, in nihilum nil poſſe inverti ſic ibimus, ibitis, ibunt. Quod fuit eſt, & erit. Cicero Philip. 3. Huic cedamus? hujus conditiones audiamus? cum hoc pacem fieri credamus? Chriſtianus Poëta. Mors mortis, morti mortem mors morte redemit. In quo metro ſunt omnes caſus. Ridiculum eſt illud Plauti. verum aliquis aliquã aliquo modo, aliunde ab aliquo tibi ſpes eſt fore meam fortunam: Ovidius.

Tu quoque Pieridum ſtudio, ſtudioſe teneris.
Ingenioque faves, ingenioſe meo.

Hinc patet derivata ab aliis, huc pertinere, ſi cum primitivo ponantur, ut illud Ciceronis, qui paulò ante interitum viſus eſt in ſomnis, amicæ eſſe amictus amiculo. &c. ardebat amore (Verres) illius hoſpitæ propter quam hóſpitii jura violarat. &c. Plautus. plerique homines, quos cùm nihil refert, pudet; ubi pudendum eſt, ibi eos deſerit pudor.

Nota, ſi diverſa vocabula in diverſis caſibus ponantur, quale exemplum affert ultimo loco Cyprianus, eſt quidem caſuum commutatio, ſed non figura primi generis, nempe per adjectionem, quia non repetitur idem vocabulum, ſed aliud atque aliud. Solum igitur reductivè exemplum hujus loci eſt non per ſe.

Synonymia. Synonymia eſt, quando *idem* aliis atque aliis verbis dicitur: unde repetitur unum idémque verbum, non quoad vocem & ſonum, ſed *idem quoad ſignificationem*, & ſic adhuc jure aliquo locum inter figuras primi generis ſibi vendicat; quia idem verbum repetit. Hujus figuræ exempla abundant in ſacris & profanis, quare non eſt, quòd ei immoremur, unum & alterum ſufficiet. Plautus. quicunque ubique ſunt, qui fuêre, quique futuri ſunt poſthac ſtulti, ſtolidis fatui fungi, bardi blenni, buccones, ſolus ego omnes longè antecto, ſtultitiâ & moribus indoctis. Cicero poſt reditum. Mutum forum, elinguem curiam, tacitam & fractam civitatem videbatis. Pro Milone: an verò Judices, vos ſoli ignoratis, vos hoſpites in hac urbe verſamini?

Digitized by Google

mini? veſtræ peregrinantur aures, neque in hoc pervagato civitatis ſermone verſantur &c. Virgil. 6. Æneid. ſuperatne & veſcitur aurâ Ætheriâ, nec adhuc crudelibus occubat umbris? Hic adverte, ut illa, quæ ſubjiciuntur, aut plus dicant, aut priora declarent, alioqui ut inutilia rejicienda ſunt.

Polyſyndeton *eandem conjunctionem* repetit v. g. & genus, & proavos, & quæ non fecimus ipſi, vix ea noſtra puto. Virgilius. Unà Eurúſque, Notúſque ruunt, crebérque procellis Africus. & Æneid. 6. fortè recenſebat numerum, charóſque nepotes, fatáque fortunáſque virûm, moréſque manúſque. Hiſtoricus decad. 3. lib. 8. ſomnus, & vinum, & epulæ, & ſcorta, & balnea, corpora atque animos enervant. Orator. in Verrina 6. neque privati, neque publici, neque ſacri tota in Sicilia quidquam reliquiſſe. Et: me præ cæteris, & colit, & ſervat, & diligit & pro Quintio: homo & in aliis cauſis exercitatus, & in hac multùm, & ſæpe verſatus. *Polyſyndeton.*

Gradatio figura eſt, quæ *poſitum prius verbum* repetit in poſteriori, & ſubſequente conſtructione *cum* aliquo *progreſſu* ad *ulteriorem* ſenſum; Græcè climax dicitur, aliquibus *incrementum*, ſed *malè*, incrementum enim non conſiſtit in verbis, ſed in rebus, cùm Quintiliano & aliis amplificationis modus ſit, non figura, ideóque à re majori ad minorem, vel à minori ad majorem progreditur, neque curat, utrum verbum priùs poſitum repetatur in ſequenti, quod in gradatione neceſſarium eſt; quæ etiam res prorſus æquales continet, ut patet in exemplo allato ab authore, & in ſequentibus. Hoc tamen negari non poteſt, gradationem cum incremento convenire poſſe; diſtinguentur tamen, quòd *gradatio* ſit *progreſſus verborum*, *incrementum* autem *rerum*; & quidem majorum vel minorum non autem æqualium. Author. ad Herenn. lib. 4. ponit inter alia hoc exemplum. Imperium Græciæ fuit apud Athenienſes: Athenienſium potiti ſunt Spartiatæ, Spartiatas ſuperavêre Thebani, Thebanos, Macedones vicerunt, qui ad imperium Græciæ brevi tempore adjunxerunt Aſiam, bello ſubactam. Idem: nam quæ reliqua ſpes libertatis manet, ſi illis, & quodlibet, licet, & quod licet poſſunt, & quod poſſunt

audent, & quod audent faciunt, & quod faciunt, vobis moleſtum non eſt. Cicero in Vatin. non magìs pecuniarum repetundarum, quàm majeſtatis : neque majeſtatis, magìs quàm Plautiæ legis: neque legis Plautiæ magìs quàm ambitûs; neque ambitûs magìs, quàm omnium legum judicia perierunt. Idem pro Quintio. Si debuiſſet: Sexte, petiſſes, ſed petiſſes ſtatim, ſi non ſtatim paulò quidem poſt, ſi non paulò poſt; at aliquando; Et pro Roſcio. In urbe luxuries creatur, ex luxuria exiſtat avaritia neceſſe eſt, ex avaritia erumpat audacia, unde omnia ſcelera & maleficia gignuntur. Virgil. Ecl. 2.

Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam.
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella.

Hunc in modum luſit alius.

Auro quid melius? jaſpis quid jaſpide? virtus.
Quid virtute? Deus quid Deitate? nihil.

Notum eſt illud:

Aſpide quid peius? cenchris, quid cenchride? Dæmon.

Item

Dæmone quid? mulier, quid muliere? nihil.

Item

Parva prius jacuit tectis ſcintilla favillis
Scintillam mora, flamma moras, incendia flammas,
Iſta ſecuta dedit tantos ſcintilla dolores.
Poſt viſum, riſum, poſt riſum venit ad uſum.
Poſt uſum tactum, poſt tactum venit ad actum.
Poſt actum factum; poſt factum pœnitet actum.

Sic Auſonius.

Res hominum fragilis alit, & regit & perimit ſors;
Sors dubia, æternumque labans, quam blanda foret ſpes;
Spes nullo finè ſine ævo, cui terminus eſt mors;
Mors avida inferni regis, quàm longa premit nox;
Nox ſortita vices; remeaverit aurea cùm lux;
Lux dono conceſſa Deum, cui prævius eſt ſol;
Sol cui nec furto Veneris latet omnipotens Mars.

Similes gradationes multas habet ſcriptura. Roman. 8. v. 29. nam quos præſcivit, hos & prædeſtinavit; quos autem

tem prædeſtinavit, hos & vocavit: & quos vocavit, hos & juſtificavit, quos autem juſtificavit, illos & glorificavit. Rom. 5. v. 3. tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò ſpem, ſpes autem non confundit. Jacobi 1. v. 44. unuſquiſque verò tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus: deinde concupiſcentia, cùm conceperit, parit peccatum; peccatum verò cum conſummatum fuerit, generat mortem. 2. Petri 1. à v. 5. Miniſtrate in fide veſtra virtutem, in virtute autem ſcientiam, in ſcientia autem abſtinentiam, in abſtinentia autem patientiam in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis Charitatem. Notum eſt illud: in principio erat verbum, & verbum erat apud DEUM, & DEUS erat Verbum. Item Abraham genuit Iſaac, Iſaac autem genuit Jacob. Ex dictis collige gradationem fieri facilè, ſi conſiderentur res à ſe invicem ſequentes aut pendentes, uti effectus & Conſequentia multa Demum.

Nota gradationem differre à ſorite, quod ſorites ab uno ad aliud progrediatur, ita ut tandem aliquid *inferat* & concludat, unde debet habere particulam aliquam illativam, *ergo, igitur*. Gradatio autem nil concludit, ſed ſolùm connexionem declarat, & manifeſtat. A Metalepſi autem differt, quia Metalepſis non ponit expreſſe illa multa, quæ ab invicem dependent; dum tamen explicanda eſt, tum opus eſt gradatione v. g. ex ariſtis intelligitur ſpica, ex ſpica meſſis, ex meſſi æſtas, ex æſtate annus. Unde patet in Metalepſi gradationem eſſe occultam, non apertam, & expreſſam, niſi explicetur. Hoc autem caſu deſinit eſſe Metalepſis, & fit gradatio.

CAPUT XXVII.

De figuris quæ fiunt per detractionem.

Syntedoche eſt, cum vox aliqua omittitur, quæ tamen facilè ſubintelligi poteſt; atque ideo vocatur intellectio, & ſubintellectio. Differt ab Apoſiopeſi ſententiarum figura, in qua *Synecdoche.*

in qua non facilè ſubintelligitur, quod omittitur; ac virtus ejus in ſenſu eſt, neque enim unum tantùm, ſed plura ſubintelliguntur verba ſenſum facientia. Differt à ſynecdoche tropo, quia tropus loco illius, quod omittit, ponit aliud. In ſyntaxi hæc figura dicitur *Eclipſis*, & cùm ea convenit in hoc quod verbum ad plenam verborum conſtructionem deſideretur: diſtinguitur tamen in hoc, quod hæc ſimul afferre debeat ornamentum conducens *ad vim* delectandi, perſuadendi, flectendi, ad hoc enim figuræ Rhetoricæ deſervire debent, Unde notandum etiam pro reliquis figuris, quæ cum Grammaticis conveniunt, ut eſt *Zeugma*, poſſe eandem figuram diverſimodè conſiderari, in quantum ſcilicet verbum requiſitum deeſt, & in quantum hujus omiſſio affert ornamentum, & vim aliquam movendi: priori modo conſideratæ figuræ ad Grammaticam pertinent; poſteriori autem modo ad Rhetoricam. Hoc prænotato, ad exempla ecce Synecdochen, ſubintelligitur enim accedamus. Comicus tantámne rem tam negligenter agier? ſubauditur oportet. Hiſtoricus: hìc ego ſubnaſcentem in me furorem comprimere: tacere primum, meditari, quid irato reponerem prudens: tum blandis compellare atque rem ut geſta eſt exponere ſubintelligitur cæpi. Qui modus non tantum Hiſtoricis familiaris eſt, ſed & oratoribus in narratione. Vulgaria ſunt illa; ibo ad D. Petri, quid multis quid multa? rectâ ad me venit, ſubintellige viâ; comedit bubulam, laceravit bibulam, quartanâ laborat. Cæſar habet ſex millia, intelligitur militum, hæc Cicero, ità ille, hactenus ille. Quid jam? omnibus has lecturis ſalutem. Virgil. Æneid. 9.

Ecquis erit mecum Juvenis qui primus in hoſtem? (irruat) Etiam Chriſtus hac uſus Petrum curioſè ſciſcitantem repellens, quid ad te? tu me ſequere. Et matri ſuæ vini miraculum petenti dixit: quid mihi & tibi eſt mulier, ſubintellige *faciendum*, quaſi diceret: tibi faciendum prius incumbit, ut aqua adſit in hydriis, tum mihi incumbet (prout convenimus) illam mutare in vinum. Unde non eſt vox reprehendentis, ſed monentis: Chriſtus enim domi prævidens defectum vini fore in nuptiis, cum ea contuliſſe videtur, alioqui ipſa miraculum primum petere non fuiſſet auſa.

Diſſolutio

Diſſolutio eſt contraria Polyſyndeto, omittit enim Conjunctiones, quas illa figura multiplicat. *Diſſolutio.*

Ferte citi flammas, date tela, ſcandite muros.
Martial. *Frange toros, pete vina, roſas cape, tingere nardo.*
Frons oculi vultus &c. Aliter vocatur.
Aſyndeton.

Adjunctio eſt: cùm vox, quæ ſæpiùs poni poſſet, & deberet vi Syntaxeos plenæ; non niſi ſemel ponitur, in reliquis omittitur, & ſubintelligitur, differt a Synecdoche, quæ verbum, quod omittit, ne ſemel quidem ponit. Virgil.

Trojugena interpres. Divûm, qui numina Phœbi.
Qui tripudas, Clarii lauros, qui ſidera ſentis.

Ubi verbum *ſentis* ad omnes accuſativos ſubintelligitur.
Idem, Æneas urbe, & ſociis, & claſſe relictâ:
Ubi *relicta* ad alios ablativos addendum erat. Nota dum verbum, quod in reliquis deſideratur, in principio ponitur, vocatur à Grammaticis *protozeugma*, ſi in medio *Meſozeugma*, ſi in fine *hypozeugma.*

Disjunctio eſt, in qua nullum verbum omittitur, omitti tamen potuiſſet, unde eſt contraria Adjunctioni, Non eſt autem figura ſecundi generis, eò quòd nihil omittat: ponitur tamen inter illas, quia alibi locus pro ea non erat commodior. Nam poni non potuit inter figuras primi generis, cùm non repetat *idem* verbum, ſed *aliud* in ſyllabis & ſignificatione (ſi enim in ſignificatione idem eſt ſpectabit ad ſynonimiam) & aliunde eſt contraria priori; contrariorum verò eadem eſt diſciplina, id eſt, idem deſcendi locus. Quod ſi dicas etiam diſſolutionem contrariam eſſe Polyſyndeto, & tamen diviſim poſitæ ſunt: patet ſolutio ex dictis, quia diſſolutio alibi poni potuit, alibi Polyſyndeton, cùm hæc eandem conjunctionem repetat, illa eandem omittat: ſed disjunctio non potuit; non enim ponit idem verbum ſæpius, ſed aliud quemadmodum polyſyndeton. Inde Author dicit ſe illam perſpicuitatis gratiâ huc retuliſſe, quoniam ſuperiori contraria eſt. Exempla affert idem Author: quibus adde hoc. Populus *Disjunctio.*

Rom.

Digitized by Google

Rom. Numantiam delevit, Carthaginem ſuſtulit, Corynthum ſolo æquavit, Tregellas evertit. &c.

Synæcioſis eſt, quæ duas res adverſas colligat. Hoc modô: tam deeſt avaro quòd habet, quam quod non habet. Ità Cypr. Alii ſic definiunt: quæ duas res adverſas in unum combinat, Alii ſic: *quæ duo contraria eidem rei attribuit, ſub uno eodemque verbo. Ità ut illud verbum ſemel ponatur, alterâ vice omittatur.* Quod ultimam additur, ut pateat hanc figuram jure relatam, eſſe inter figuras per detractionem, ſemel enim ponitur verbum v. g. *deeſt*, deinde verò omittitur, & ſubintelligitur. Hæc definitio, aut potiùs primæ definitionis explicatio, bona videtur; tum quia exemplum allatum illam ſic intelligendum eſſe docet, tum quia apparet quomodo ſit figura ſecundi generis, & ab aliis diſtinguatur ſufficienter. Nam Adjunctio licèt ſemel ponat, verbum, & deinde omittat, non tamen continet contraria in ſe: Antitheſis autem ſeu contra poſitum, licèt contraria contineat, non tamen illa uni rei attribuit; ſed poſito & attributo uno alterum removet. v. g. vicit pudorem libido, timorem audacia, &c. pudor enim & timor excluditur à ſubjecto, & removetur. Præterea in Sinæcioſi ad unum contrarium apponitur verbum, ad alterum verùm omittitur & ſubintelligitur: quòd in contrapoſito non fit. Ex his collige non eſſe Synæcioſim ſi dicas: Hic nec habet famulum, ſed nec habet Dominum: potare eſt pernicioſa utilitas, convivari eſt ſtudium deſidioſum, die tota garrire ad populum eſt ars ſinè arte. Muſica eſt concordia diſcors, Sapientia Chriſti eſt ſtultitia. Humilitas eſt divina ſublimitas, morbus ſceleratis eſt ſalutaris &c. Hæc enim licèt duo contraria contineant ſub uno verbo, illud tamen verbum, ad nullum ex contrariis omittitur, & ſic non poteſt eſſe Synæcioſis, quæ eſt figura per detractionem. Neque eſt, ſi dicas: potare eſt pernicioſa utilitas, convivari deſidioſum ſtudium &c, licèt enim omittatur verbum *eſt*, non tamen omittitur ad contrarium illi, cui erat appoſitum, ſed prius ad utrumque contrarium ponitur, deinde ad utrumque omittitur. In Synæcioſi autem ad unum contrarium poni debet, & ad alterum omitti. Unde nec illud Senecæ hujus loci eſt. Omnium ſomnos illius vigilantia defendit, omnium

mnium otium illius labor, omnium vacationem illius occupatio; licèt enim omittatur in poſterioribus verbum *defendit*: non tamen ad unum, ſed ad utrumque omittitur: prætequam, quod hæc contraria non uni attribuantur, ſed alii ſomnus, alii vigilantia, &c. Eſt autem ſynæcioſis in ſequentibus: Nec poſſum tecum vivere, nec ſinè te. Africanus dicere ſolebat; Nunquam ſe minùs otioſum eſſe, quàm cùm otioſus, nec minùs ſolùm quàm cùm ſolus eſſet. Nocet immoderata ſervitus, & immoderata libertas, & nihil dare aliis vitium eſt, cùm habeas, & omnia prodigere: Malum eſt nihil bibere, & multum bibere; & pernicioſum eſt ſemper ſtudere: Et vigilare & dormire quandoque oportet. Tam non habet annos quos vixit, quàm quos non vixit, ſed victurum ſe ſperat. Raphanus ille bonus, qui malus eſt. Mors æquê probos, ac improbos manet. Qui optimus hæreticus, ille peſſimus eſt. Qui nunquam libros in manus ſumit, neque ſtudioſus eſt, neque ſtudioſus. Quod tepidum eſt, neque eſt calidum, neque frigidum. Qui Dei legem & præcepta non ſervat; neque DEI ſervus eſt, neque libertus; ſubeſt enim DEO nihilominus. Auſonii eſt illud non, qui habet, quæ cupit beatus eſt, ſed qui non cupit, quæ non habet: ubi ſimul eſt commutatio.

CAPUT XXVIII.

De Figuris verborum tertii generis.

Tertium figurarum genus eſt, in quo non idem vocabulum repetitur, ut in figuris primi generis; ſed ſimile, aut par: & cùm contrariorum eadem ſit diſciplina, diſſimile, & diſpar, atque adeò contrapoſita huc referuntur (contraria enim ſunt maximè diſſimilia) correctio, & dubitatio: quæ etiam videntur per modum additamenti, & appendicis adjecta.

Paronomaſia eſt, quando ſibi ſimilia, aut affinia, quoad ſyllabas, & litteras vocabula ponuntur, aliquâ tamen immutatione factâ; quod fit quatuor modis. 1. *Adjectione litteræ vel ſyllabæ* v. g. Hic mero, non Homero dat operam; non libris ſed liberis, audiam te, non exaudiam; non *Paronomaſia.*

nibi

tibi bona verba, ſed verbera apparantur, ô munde immunde, luſiſti me abunde. Sunt oculi ſcopuli, titulo meliore vocandi.

Ennius ità cecinit.

Quo vobis mentes, rectæ, quæ ſtare ſolebant,
Antehac, dementes ſeſe flexêre vias

Bini jocus eſt elegans:

Dixerat Aſtrologus Cælum ſinè nube futurum,
Principe ſilvarum luſtra petente ſuo.
Dixerat, & contra ruiturum nubibus Imbrem,
Vertere conſuetus bubus arator humum:
Vix ingreſſus erat princeps nemus ilice denſum
Cum ſubitò pluviæ, præcipitantur aquæ:
Laudat aratorem princeps ipſumque doceri
Aſtra, ſed Aſtrologum ſumere raſtra jubet.

2. *Detractione* litteræ vel Syllabæ. v. g. ſomnio comparatur noſtra vita,: ità nimirum vana eſt ut *ſomnium*; *omnium* quinimò vanitatum eſt epitome. Hîc eſt ſepulchrum haud pulchrum. Sacerdotium non eſt otium. O fortunatam natam me Conſule Romam. Huc pertinet Echo. v. g.

Dic an dives ero ſi carmina ſcripſero? ſerò.
Serè igitur potiar divitiis? vitiis.

Nomen & omen habet. Ad harum non ad aram; ad caulam non ad Aulam natus eſt. Amicus noſcitur amore, more, ore, re. In Plauti Epitaphio: innumeri numeri. Cic. 3. de Oratore quâ tempeſtate Paris Helenam innuptis junxit nuptiis, Ovid. 2. Metamor. ut dedit amplexus injuſtáque juſta peregit.

3. *Commutatione* litteræ, ut ſyllabæ v. g. dum diabolus peccantem videt, ridet. Gratia, quæ tarda eſt, ingrata eſt gratia. Sic Claudius Riberius Nero dicebatur, Calidus Biberius Mero. Virgilius Virgineus. Huc pertinet illud de Vaſconum pronunciatione, quâ U pronuntiant in modū B.

Non temere antiquas mutat Vaſconia voces
Queis nihil eſt aliud vivere, quàm bibere.

Cic. Catil. 1. qui de hujus urbis, atque adeò orbis terrarum exitio cogitant. Idem Philipp. 3. ex aratore Orator. Apulejus. Haſce tuas flammas dum potiar, patiar. Ennius.

Haud doctis dictis certantes, ſed maledictis,

Digitized by Google

Quæ nocent docent; qui pavet, cavet: Voluptatum cænum tibi eſt cælum: ita amantes ſunt amentes.

Quem fera non potuit vincere, vicit hera.

Verras non prætorem egit Siciliæ, ſed prædonem. S. Agnes in martyrio fuit, ut agnus. Delige quem diligas. Mors & Mars unica diſtant litterâ. Ex roſtris abiit ad raſtra, hinc ad caſtra. Cicero pro Roſcio: non modò ignoſcendi ratio, ſed cognoſcendi conſuetudo de foro ſublata eſt. Ælius Spartanus ſcribit Caracallam de fratre a ſe interempto, quem Aſtrologi Divum, id eſt Imperatorem fore prædixerant, uſurpâſſe illud: ſit Divus, dummodo non ſit vivus. Cic. 1. ad Artic. 2. Judices illos magis fames, quàm fama commovit. Sic queritur Poëta.

Nos Muſa mula, noſtraque fama, fames.

Item. Alter reſpondit æquum, ſed tulit alter equum. Fide, ſed cui fidas vide; nam omnibus rebus jam peractis; nulla fides eſt in pactis, mel in ore, ſed in corde, verba lactis; fraus in factis. Ennius. quæ ſcis.

In vulgum vulgas, artemque expromis inertem.

4. *Tranſpoſitione* litterarum vel ſyllabarum v. g. Cic. 4. ad Atticum. Conſul ipſe magis parvo & pravo animo; facie magis quàm facetiis ridiculus. Item nolo eſſe laudator, ne fiam adulator. Corpus eſt porcus, & voluptatis porcus. Huc ſpectant anagrammatiſmi, de quibus vide Palatium Eloquentiæ de Notatione v. g. amor, mora, Roma, Maro, Maria, ara, mi, prò mihi. JESUS vis es, Euchariſtia cithara JESU. Bartholomæus, ſol beatorum, Maria Magdalena, mala mea grandia. Societas Jeſu, vitioſa ſeces, &c. Huc etiam pertinent retrogada. Quale eſt illud dæmonis.

Signa te, ſigna temerè me tangis, & angis;
Roma tibi ſubitò, motibus ibit amor.

Nota Paronomaſiam differre à Traductione, quod traductio repetat idem vocabulum; paronomaſia autem non idem, ſed ſimile v. g. Hic quos bello vincit, mox catenâ vincit. Hic ſitus eſt probus Imperator, verè probus. Cicero ad Herenn. hunc aviũ dulcedo, ducit in avium; in his eſt Traductio, quippe idem vocabulũ; eſt autẽ paronomaſia dicendo: hunc

hunc dulcedo avium duxit in devium; quia non eſt idem ſed ſimile per tertium modum, qui eſt commutatio. Quamvìs autem Traductio aliquando mutet & inflectat vocem per caſum, non tamen mutat literam vel ſyllabam unam in aliam; ſed ſolùm ſibi aſſociat alteram figuram quæ eſt polyptoton. Porrò polyptoton differt à paronomaſia, quia hæc per commutationis modum mutat literam vel ſyllabam vocabuli, non autem caſum, mutatio enim caſûs ad polyptoton ſpectat, ſimiliter licèt polyptoton adjiciat vel detrahat in fine vocis aliquid, tamen hoc fit ſolùm per inflexionem caſuum, non autem alio modo: unde reliquos modos, qui per mutationem caſuum non ſunt, ſibi paronomaſia vendicat. Quod autem per caſus non ſolùm accipiantur Nominativus Gen. &c. ſed etiam numeri genera &c. dictum eſt ſuprà. Sicut autem polyptoton ejuſdem vocis diverſos caſus habet, ità è contrà.

Similiter cadens eſt, quod diverſas voces habet in ſimili caſu, poſitas, *omioptoton* Græci appellant. Per caſus autem quid intelligatur, jam dictum eſt, & patet in exemplis ab ipſo Authore allatis. Nempe quidquid inflectitur per numeros, genera, tempora, modos, Rhetores appellant caſus: unde ſolæ partes indeclinabiles hic excluduntur. Cic. Agrar. 2. taménne vexari Rempublicam. Contemni Majeſtatem populi Rom. deludi voſmetipſos à tribunis plebis patiemini. Hìc *Remp. Majeſtatem voſmetipſos.* Item: *vexari, contemni, deludi*, caſus ſunt ſimiles, idem Agrar. I. ſolicitam mihi civitatem ſuſpicione, ſuſpenſam metu, perturbatam veſtris legibus, & concionibus, & ſeditionibus tradidiſtis, Hìc in *ſolicitam ſuſpenſam, perturbatam.* Item in ablativis utriuſque numeri, ſunt caſus ſimiles.

Similiter deſinens. Similiter deſinens eſt, quando membra Orationis ſimiliter exeunt & terminantur. Seu quando Conſtructio in fine ſimilem habet exitum, quem facere poſſunt non tantùm declinabiles. Hinc diſtinguitur à ſimiliter cadente, 1. quòd admittat partes etiam indeclinabiles. 2. quòd ſimiliter cadentia ubicunque poni poſſint. In conſtructione, ſimiliter deſinentia tantum in fine. 3. Quòd etiam in caſu convenire poſſint voces non tamen ſimiliter deſinere, eſto in fine ponerentur, ut ſuprà, *in metu & legibus* patet. Et in hoc quiſ-

quisquis dat pauperi, fæneratur DEO: & viciſſim poſſunt eſſe diverſi caſus, & tamen ſimiliter deſinens v. g. viri iſti ſunt præclari, adeóque digni amari; Ratio horum unica, Quia terminatio vocis hic attenditur, non inflexio & declinatio; atque ideo exemplum eſt: pugnavit fortiter, vicit feliciter, triumphavit hilariter. Concurrunt tamen frequentiſſimè ſimiliter cadens, & ſimiliter deſinens in unam eandémque vocem; Si ſcilicet ſimiliter cadentia in fine ponantur, & ſimilem habeant terminationem. Exempla paſſim occurrent legenti Ciceronem & alios.

Compar eſt, quando membra orationis, ſeu conſtructiones ſibi ſunt ſimiles, quòd ferè parem habeant ſyllabarum numerum: dixi *ferè*, quia non eſt opus, ut tam accurata, & exacta ſit paritas, ſed ſufficit ut aurium judicio diſparitas non advertatur; fit enim ut parum pro nihilo computetur, & ut ſyllaba longa duas breves in aurium judicio adæquet: poteſt una Conſtructio excedere alteram una vel altera ſyllabâ v. g. laudas hominem divitiis abundantem, ſed eundem virtute præſtantem non laudas. Item in fuga fœda mors, in victoria glorioſa. Item in prælio pater mortem appetebat, domi Filius nuptias apparabat. Item, ego te conſiliis, nummis, & ſanguine juvi, tu me dolo, & arte, & gladiis invaſiſti. Maximam autem habet gratiam hæc figura, ſi tribus membris conſtet. Et tum Græcis tricolon dicitur, ut nec Reipublicæ conſuluiſti, nec amicis profuiſti, nec hoſtes devicisti.

Contrapoſitum, aliis *contentio*, Græcè *antithesis* vel antitheton, fit, cum contraria, vel pugnantia inter ſe verba ponuntur, aut in eadem, aut in diverſa Conſtructione: in eadem: ex divite factus eſt pauper; ex felice infelix, ex glorioſo inglorius: in diverſa: ut nulla in eo pietas, nulla aſſiduitas, nulla temperantia; ſed ſcelus, deſidia, luxuria ebrietas, dum ſilendum eſt loquitur, dum ſtudendum otiatur, his ſimilia ſunt, quæ ſequuntur. Cicero moribus fuit compoſitis, pacis & tranquillitatis amans; Catilina diſtortis, furoris ac ſeditionum concitator. ***Contrapoſitum ſeu Contentio.***

Sudat quando vorat, frigeſcit quando laborat,
Tota hominis vita eſt, nil niſi nolo, volo.

Propertius lib. 2.

 Hujus

Hujus ego vivus, mortuus, hujus ero.

Catullus: non eſt dea neſcia noſtri.
Quæ dulcem curis, miſcet amaritiem.

Martial. *Non bene ſemper olet, qui bene ſemper olet.*

Per hanc figuram mirandæ fiunt illæ ſententiæ, quæ paradoxa dicuntur v. g. hæc ſunt antiqua nova, ſervus, qui non ſervit peccatis, eſt liber. Nil certius morte, nil eâdem incertius. Inopem me copia fecit. Infelix Epulonis felicitas. Splendida paupertas vel miſeria. Voluptas dulce venenum: amor eſt blandus tyrannus. Infelix omnis terrena felicitas, qui vult multum vivere, comedere vel bibere, debet parum, ſi enim non exceſſerit potu & cibo diutius vivet, & comedet adeóque multum extenſivè. Stultitia Chriſti ſapientia eſt, ejus mors noſtra vita. Humilitas eſt honorata celſitudo; neſcire, quæ Deus non vult nos ſcire, Sapiens eſt ignorantia. Macrob. lib. 2. Saturnal. Bellaria ea maximè ſunt mellita, quæ mellita non ſunt. Cic. in Bruto: ſubito in Civitate, cum alia acciderunt, cum ea ipſa, de qua diſputare ordimur, eloquentia obmutuit. Catullus nec quidquam tacitum cubile clamat. Horatius.

Alme ſol curru nitido, diem qui
Promis & celas, aliuſque & idem
Naſceris.

Chriſtus Matth. 40. & 46. qui invenit animam ſuam, perdet illam; & qui perdiderit animam ſuam, propter me inveniet eam. Et Joan. 12. qui odit animam ſuam, dicitur amare animam ſuam; qui autem amat, odit. In quem locum Auguſtinus: magna, inquit, & mira ſententia! quemadmodum ſit hominis in animam ſuam amor, ut pereat; odium, nè pereat: ſi malè amaveris odiſti; ſi bene oderis, tunc amâſti; felices qui oderunt cuſtodiendo, nè perdant amando. Ità ille. D. Paulus de vidua ait. 1. Timoth. 5. quæ in deliciis eſt, vivens mortua eſt. Talis contradictio eſt in illo Matth. 44. cæci vident, claudi ambulant &c. S. Ægidius ſocius S. Franciſci vir ſanctus, & à DEO illuminatus; hæc abnegationis ſenſuum dabat paradoxa. Si vis bene videre, erue oculos tuos, & eſto cæcus; ſi vis bene audire, eſto ſurdus.

Digitized by Google

dus, ſi bene loqui, eſto mutus: ſi bene ambulare, abſcinde tibi pedes; ſi bene operari, mutila tibi manus, ſi bene amare, habeas te odio; ſi vis bene vivere, te mortifica, ſi bene lucrari, diſce perdere, ſi vis eſſe dives, eſto pauper, ſi vis eſſe in deliciis, affige te; ſi vis eſſe ſecurus, ſemper eſto in timore; ſi vis exaltari, humilia te; ſi vis honorari deſpice te, & honora te deſpicientes; ſi vis habere bonum, ſuſtine malū; ſi vis eſſe in quiete, labora; ſi vis benedici, deſidera maledici, &c. Sic ille apud Cornelium à Lapide in cap. 16. Matth. ad affectum ſunt antilogiæ illæ Ferdinandi III. de Paſſionis Dominicæ myſteriis, Triſtatur in horto lætitia Angelorum.

Affligitur in anima refectio animarum ſanctarum,
Solatur Angelus ſolatium Afflictorum;
Traditur furori luporum manſuetiſſimus agnus.
Capitur, quem cæli capere non poſſunt;
Ligatur, qui noſtra ſolvit vincula,
Judici repræſentatur Judex vivorum & mortuorum.
Negatur a Petro, petra ipſa Chriſtus;
Facies illa velatur, in quam deſiderant Angeli proſpicere.
Falsò accuſatur veritas æterna;
Non reſpondet Verbum, per quod Verbum facta ſunt omnia.
Indecorè nudatur, qui veſtit omnia;
Tremit, coram quo tremunt poteſtates,
Dirè flagellatur Dominus in ſimilitudinem ſervi factus;
Ignominiosè coronatur Rex Regum, & Dominus Dominantium;
Stultitiæ inſimulatur ſapientia Patris;
Nocens dimittitur, innocentia damnatur,
Ponderi crucis ſuccumbit, qui tribus digitis Cælum appendit,
Crucifigitur tanquam latro, ipſe DEI Filius;
Moritur eheu! moritur vita æterna?
Ut te mortalem reddat immortalem,
Moritur DEUS homo factus, ut te hominem DEIficet.
Morere & tu cum concupiſcentiis tuis, ut vivas Chriſto.

Digitized by Google

Morere mundo, ut vivas Cælo,
Morere tibi ipſi, & affectibus pravis,
Ut vivas ſoli DEO pro te mortuo in æternum.

Nota, non eſſe opus ad hanc figuram, ut ſemper ſint ſtrictè & propriè contraria; poſſunt enim eſſe pugnantia, & aliquo modo diſconvenientia: ut, dum ſtudendum eſt, hæret in popinis; dum orandum, confabulatur; Sic voluptas eſt dulce malum, blandum venenum &c. Item ſufficit, ſi diſſimilitudinem & diverſitatem importent, quod indicatur per particulas adverſativas, *ſed, at, verum* &c. v. g. non eſt mei ingenii, ſed veſtri auxilii, non eſt ſcripta, ſed nata lex &c. Sufficit igitur oppoſitio etiam ſolorum verborum.

Commutatio. *Commutatio eſt, quando una* ſententia, ſeu ſenſus aliquis invertitur in alium per inverſionem & commutationem verborum in priori ſententia poſitorum, Seu eſt figura tertii generis, quæ contraria, aut diſconvenientia complectitur, ſed ità ut verba, quæ in priori membro, vel inciſo, ſeu conſtructione fuerunt ponantur in poſteriori cum aliqua inverſione illorum. Potuiſſet hæc figura collocari inter eas, quæ fiunt per adiectionem; repetit enim idem, licèt cum Commutatione: ſed quia ſequens membrum priori opponitur, & contrariatur, inde poſt oppoſita, ſeu contrapoſita locatur; à quibus differt, quod contrapoſita non mutent ſedes & clypeos, ſeu quod *mutua inter ea non ſit converſio*, quemadmodum in Commutatione. Unde commutata ſunt quæ habet Cic. 3. de legib. verè dici poteſt Magiſtratum legem eſſe loquentem, legem autem, mutum Magiſtratum & pro Dejotaro: in dominatu ſervitus, & in ſervitute dominatus, pro Muræna: cum haberet accuſatores, non qui odio inimicitiarum ad accuſandum, ſed qui ſtudio accuſandi ad inimicitias deſcenderunt. Ariſtoteles apud Stobæum. quandoquidem haud res fiunt prout vellemus, velle convenit, prout fiunt? cui etiam tribuitur illud, quoniam Ariſtoteles non cepit Euripum, Euripus capiat Ariſtotelem. Biantis eſt iſtud. Sic ames tanquam oſurus; ſic oderis tanquam amaturus. Plato interrogatus, quomodo beatus eſſe poſſet. Reſp. repoſuit, ſi aut ſapientes regnaverint, aut reges ſapientes eſſe ſtuderint: Iſocrates apud Plutarchum in

vitis

vitis Rhetorum: quæ præſens locus, & tempus exigunt, ego non calleo; quæ ego calleo, nec loco præſenti ſunt apta, nec tempori. Epicurus apud Senecam epiſt. 29: ajebat: nunquam volui populo placere:nam quæ ego ſcio, non probat populus, quæ probat populus, ego neſcio. Hic commutatio, & Antitheſis conveniunt. Antiochus ſophiſta in Hermogenem Rhetorem ſic cavillatus eſt. Hermogenes inter pueros ſenex, inter ſenes puer; nam poſtquam vigeſimum ſecundum agens annum Rhetoricas illas inſtitutiones ſcripſiſſet, vigeſimo quarto. mente captus eſt. Sophocles delirii à filio accuſatus reſpondit: ſi Sophocles ſum, non deliro, ſi deliro, non ſum Sophocles. Ad horum imitationem ſunt hæc: in pace bellum optat, in bello pacem: quando habet non curat; quando curaret, non habet, aliqui bibunt ut vomant, vomunt ut bibant, talem ſi videris appellare potes.

Semiſuemque virum, ſemivirumque ſuem,
Aut. Semicanemque virum, ſemivirumque canem.
De ſtupido verò: ſemiaſinumque virum, ſemivirumque àſinum.

Sic Cyprianus lib. 1. Cap. 9. ait; non eloquentiam ex arte, ſed ex Eloquentia ortam eſſe artem. Sic dicimus non locus honorat hoſpitem, ſed hoſpes locum: amor eſt otioſorum negotium, & negotioſorum otium: non pes propter calceum, ſed calceus propter pedem, adeóq; non pes calceo, ſed calceus pedi adaptandus. Non Tullius claritatem à genere, ſed genus claritatem à Tullio accepit, Non ſervum Dominus expectare debet, ſed ſervus Dominum. ô beata ſolitudo Carthuſiæ! ô ſola beatitudo. Cicero inter ſapientes eloquentiſſimus, inter eloquentes ſapientiſſimus. Auguſtinus inter ſanctos doctiſſimus, inter doctos ſanctiſſimus; fuit in eo humana eruditio, & erudita humanitas, ſapiens pietas & pia ſapientia; verè piè doctus doctéque pius.

Angele Gonzaga es ſi pictas exuis alas.
Si Gonzaga alas induis, Angelus es.

In Evangelio habetur: qui ſe exaltat humiliabitur, qui ſe humiliat exaltabitur. Item: erunt primi noviſſimi, & noviſſimi primi Marci 2. Sabbathum propter hominem factum, non homo propter ſabbathum.

Nota dum v. g. dicitur: ſæpe vir in puero eſt, in ſene ſæpe puer. vel me fratri amantiſſimo, & mihi fratrem amantiſſimum reddidiſti. non eſt ſola caſuum commutatio, ſed etiam ſensûs prioris in poſteriorem iiſdem verbis retentis: unde præter polyptoton eſt *commutatio non caſuum, ſed verborum.* Porrò non requiri ut in hac figura contrarius ſenſus priori ponatur in poſteriori membro, patet ex allato ultimo exemplo in auth. v. g. ut & ſinè invidis culpa plectatur & ſinè culpa invidia ponatur.

Correctio verborum, eſt figura, quæ verbum aliquod priùs poſitum revocat, & rettactat: differt à Correctione ſententiarum quæ ſenſum & ſententiam corrigit & emendat, non autem verbum. Fit dupliciter; aut enim revocato priori verbo aliud ſubſtituitur, aut nullum Poſterioris modi Exemplum eſt: Ovidius

Talis mater erat, ſi modò mater erat.

Sic Cic. Conſules, ſi modò Conſules appellandi ſunt & Cives, ſi hoc nomine appellari eos fas eſt. Et tuis rapinis explevisſes, ſi hoc eſt explere, quod ſtatim effundas. Huc ſpectant illæ formulæ: quanquam, quid hominem appellem, quid oculis dico! ſi tamen ignorantia eſt dicenda. &c. Prioris modi exempla ſunt. Stuporem hominis, vel dicam pecudis attendite. ô hominem, qui ejuſmodi nuntios, vel potiùs pegaſos habet. Huc pertinet jocus Catonis, qui cùm cuidam dixiſſet; eamus deambulatum, & ille, reſpondiſſet, quid opus eſt *te*: imò verò regeſſit Cato, quid opus eſt *te?* ubi ſimul eſt Paronomaſia. Cic. pro Milone, de Clodio; quales illæ leges, ſi modò leges nominandæ ſunt, & non faces urbis, ac peſtes Reip. ſic dicimus quid loqueris? imò effutis, vel blateras; te omnes homines malum, peſſimum dicere debebam, non ignorant: quem hujus mali incentorem, vel, ut mitiùs loquar, authorem fuiſſe compertum habent. Quid egit igitur? ſuaſit, quid dico ſuaſit? ut ſit, impulit, imò per manus traxit. Carnifex ille tuus, erro Carminificem dicere volebam, ſi tamen novato verbo datur locus.

Dubitatio. *Dubitatio verborum* eſt figura, qui in dubio relinquitur, quo nomine, aut verbo res aliqua ſit afficienda: per quod differt à figura ſententiarum, quæ de rebus ipſis dicendis dubitat, non de verbis: & quanquam deſcriptio dubitationis

ab Authore allata dubium *de re* inſinuare videatur, tamen dicto modo explicandam eſſe patet manifeſtè ex eo, quod inter figuras verborum ponatur: & ex exemplo quod affert Author cui adde hæc: quo nomine te compellem? impro-bum? audacem? perfidum? Cives vos aſſeram qui Remp. per-didiſtis? milites, qui imperium detrectatis? hoſtes in quibus veſtitum civium agnoſco; vel milites an latrones vos appel-lem, qui omnia diripuiſtis expilâſtis &c.

PARADIGMA.

In quo figuræ omnes verborum ex-preſſæ, cum nonnullis ſententi-arum ornamentis.

Thema de nato Salvatore à Bethlemitis non recepto.

QUid agitis? quid animo volvitis? quid mo- *Repe-*
ramini ô Bethlemitæ? qui adventantem *titio.*
in carne DEUM hoſpitio non recipitis?
qui promiſſus eſt Patribus Salvator, ad eſt,
quem affuturum vaticinati ſunt Prophe- *Conver-*
tæ, adeſt; cujus adventum præſtolati ſunt *ſio.*
juſti, æquè ac peccatores, adeſt; & veſtram in urbem diver-
tere cupientem excluditis? Non eſt, inquiunt ei locus in di- *Proſopo-*
verſorio, non hoſpitium in palatio, non cubile in Civium *paja.*
incolatu: jam occupata omnia à domeſticis, repleta pere-
grinis, advenis omnia ſunt referta. Maturius cum adeſſe o-
portebat, qui locum nanciſci oportunum exoptabat. Per-
pendite amabò Audit: inconditam, inſulſam, nè dicam bar- *Comple-*
baram reſponſionem. Hi ſubeant inſtructa hoſpitum rece- *xio cum*
ptacula, & DEUS! hi magnificas incolant tabernas, & DE- *Apoſio-*
US! hi Principum ſede gaudeant in palatiis, & DEUS! *peſi*
DEUS! quis non, ſtupeat? quis non miretur? DEUS,
inquam, non lectum, non angulum, non locum ha- *Condu-*
beat in diverſorio? ô tempora! ô mores! humanita- *plicatio*
tem indutus, venit DEI Filius, & nullam præſtant hu- *Tradu-*
manitatem adventanti Bethlemitæ; debita tanto Numini *ctio.*

Polypto- ton obſequia non deferunt, nec detulerunt, nec deferre meditantur. Non diverſorium nec locum in diverſorio, neque diverſorii angulum cedere cogitant, *Synonymia* ô immitia! ô feræ! ô barbara incolarum pectora! neque reverentiam, quam ſummo debent Numini, neque humanitatis, quam homini; *Polyſyndeton.* neque gratitudinis, quam Redemptori, rationem penſi habent: *Gradatio* Ex urbe in diverſorium, ex diverſorio in mapale ſuburbanum, ex mapali in ſtabulum, & quale, prô ſuperi! ablegant, *Synecdoche* quid enim inibi? ſolùm (ſit verbo venia) vacciniis, ac fœtoribus, murorum latera, telis aranearum ſunt refertiſſima: *Hypotyposis* divulſi hiant parietes, lacerata viſuntur tecta, pervia patent, & humano uſui tam parum ſerviunt, quæ adſunt, quam quæ non adſunt: *Diſſolutio* nil enim Cœli injurias, aëris inclementiam, hyemis rigorem, ventorum rabiem, prohibebat ſuperſtes illa facies parietinarum: *Adjunctio* unum præſepe, quod in ruinam jam jam inclinat, unum eſt, in quo natum Virgo *Diſjunctio* Mater velut in cunas reclinat. *Synæcioſis* Adſtat Aſinus in obſequium, ad geniculatur bos in homagium, uterque afflat halitum in *Annominatio.* ſolatium, ut humanitate ſua Bethlemitarum ſuppleant barbariem & frigoris ſævitiam calore ſuo depellant & arceant. *Similiter cadens & deſinens & compar.* Videte hic atque ipſimet judicate Bethlemitæ; an non pecude amentiores, ferâ ferociores exiſtatis? bruta ſuum agnoſcunt Creatorem, ac poſſeſſorem; vos ignoratis: bruta ſuo recipiunt hoſpitio; vos excluditis; bruta obſequio venerantur; vos contemnitis. *Apoſtrophe & Communicatio* Non jam igitur rationis expers brutum, humanitatis morúmque normam deſumat ab homine; ſed hominem à bruto deſumere eſt neceſſe, quando hæc incarnato Numinis filio deſerviunt, non homo. Nec eſt quod hoſpitii anguſtias, rerúmque tenuitatem oggeratis; *Contrapoſita* promptæ mentis ad omnia paratæ amiſiſſent obſequia infanti DEO, dum videret majora, pluráque à vobis expectari non poſſe, quàm quæ facultas veſtra tuliſſet. *Commutatio.* Cederent Principibus viris auguſta laquearia, obvenirent ampla diverſoria, fumârent opiparæ culinæ, obſequeretur innumera *Anteoccupatio.* familia: at tenui cubili contenta foret DEI hominis infantia; ſi modò ad honeſtatem concinnatum & ab aëris injuriis liberum exiſteret, affluente larga voluntate, affectúque. *Conceſſio* Sic ſic confidere fas olim foret, amplam pro tenui fortunam, pro [illegible]i obſequio, grande præmium, pro auguſto cubili

auguſta

auguſta Cæli palatia vos adepturos in mercedem. At modò, ô homines! ſi tamen homines dicendi eſtis, in quibus nullum humanitatis veſtigium; brutáne appellem, qui brutis in cultiores extitiſtis? ſed litem nolo de nomine: quid eſt modò, inquam, quod ſperare habeatis? an non bonorum rapinam; belli, famíſque cladem, urbis excidium, exilium? ut prætercam numinis iram, æternorúmque pœnam tormentorum. Eſt tamen, ſi effugere vultis cuncta, & deſideratis, veniæ locus adhuc, & clementiæ: parvulus eſt, natus Deus, placari poteſt, leniri poteſt, ſi delicti in animum ſubeat pœnitudo. Agite igitur, culpam cognoſcite, in genua procumbite, manus levate, & ſupplices facti veniam exorate, addite lachrymas, pectora tundite, & tam durum non ſentietis infantem: quin lacrymarum ſtillicidio nequeat emolliri. *Ad hujus Exercitii imitationem* poſſunt alia fieri, quo Tirones in principio exerceantur. Sed facilitatis gratiâ præmittatur exercitium, quo *eandem ſententiam* ſeu Conſtructionem per has figuras varient. Exemplum habet P. Maſen. in Palæſtra Styli lib. 2. Cap. 5. quod tamen quoad omnia cum Authore conſentit. *Dubitatio* *Correctio*

CAPUT XXIX.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cavendum ſit.

Duo continentur hoc capite; Primum quanta ſit gratia orationis, inſtructæ figuratum expolitione. Secundum, quâ moderatione utendum ſit figuris; non enim quovis loco intruſæ arrident: apparet quippe violentia, quâ intruſæ ſunt; ſuamet ſponte influere eas eſt neceſſe, ut non vi ſed ultrò veniſſe videntur. Neque ſemper iiſdem utendum, ſi enim frequentius eædem veniant, notantur, & ſatietatem afferunt. Parce igitur, & cùm res poſtulat, uſurpandæ ſunt. Ut verò conſtet quid quævis valeat in ordine ad motum, breviter annotandum cenſui. Univerſim loquendo, figuræ per Adjectionem conferunt plurimùm ad exhortandum, objurgandum, exprobrandum, quo maximè ſervit repetitio, converſio, complexio. In particulari loquendo *Repetitio* ampli-

amplificat orationem, & eam reddit vehementem, ſervit ad permovendos Auditorum affectus. *Traductio* ad acutas & breves ſententias valet. *Conduplicatio* confert ad affectus obteſtationis, admirationis, doloris exprimendos: utimur hac majoris vehementiæ, amplificationis & certitudinis causâ. *Polyptoton* juvat ad amplificandam; ornandam, venuſtandámque orationem caſuum varietate. *Synonimia* valet ad rem exaggerandam, inculcandam, & commovendos Audit. animos: eſt enim neceſſe Auditorem vehementer commoveri, cùm prioris dicti gravitas interpretatione verborum renovatur, & auditor diutiùs in eadem materia detinetur. *Polyſyndeton* ſervit ad orationis vehementiam exprimendam. *Gradatio* facit ad venuſtatem, leporem, & jucunditatem, juvat ad rerum ſeriem, & ordinem exprimendum, ut ſunt virtutes, vitia, atque effectus, quorum unus deſcendit ab altero; item Genealogiæ, ſucceſſio Regum, Ducum &c. *Synecdoche* ad orationis brevitatem conducit, ſicut & ad novitatem & celeritatem: ad quod etiam ſervit *Diſſolutu* & *Adjunctio*: potiſſimùm autem earum uſus eſt, cùm quid inſtanter, acriter, & vehementer dicendum: ſuâ enim celeritate obruunt. Audit animos, & vehementiam faciunt. *Disjunctio* valet ad exprimendos affectus, iræ, doloris &c. ornat & amplificat. *Synæciſis* facit ad acutas, brevéſque ſententias, & alluſiones. *Annominatio* valet ad orationem venuſtandam, & delectandum Auditorem; ſed videndum ut ſententiarum pondere gravis fiat, levis aliàs per ſe figura: ut delige, quem diligas: *Similiter cadens* & *deſinens* elegantem faciunt orationem; ſed tamen in re ſeria parcius his utendum eſt; eò quòd affectatione fidem rebus derogent, & faſtidium pariant. Ad idem ferè valet *Iſocolon* in qua figura, Conjunctionem omiſſio addit gratiam, acrimoniam & vehementiam. Contrapoſitum ſervit ad excitandos affectus commiſerationis, indignationis, ad acutas ſententias, ad ornatum Orationis. *Commutatio* confert ad acutas, & breves concluſiones; v.g. non ex Domino Dominus, ſed ex domino domus æſtimanda eſt: ſi ſapiens ſum non peccavi; ſi peccavi non ſum ſapiens. *Correctio* non ſolùm amplificat orationem, ſed & auget ejus vehementiam. *Dubitatio* ſuſpendit Auditorum animum, in convitio & laude. Ex dictis pa-
tet

ſet rectè cap. 25. definiri figuram, quod ſit extraordinarius loquendi modus, qui non ſolùm exornat orationem, quemadmodum phraſiologicæ elegantiæ; ſed etiam animat, id eſt, vitam, & vigorem ei tribuit concitatione affectuum. Quæ omnia ex allatis ſuprà Exemplis ſunt manifeſta; & fient in ſequentibus.

CAPUT XXX.

De Figuris ſententiarum.

Has figuras *ſchemata* Græci vocant; eſt autem ſchema propriè idem, quod veſtis, & metaphoricè figuram & formam Orationis ſignificat: ſicut veſtis hominem induit, & ſi elegans ſit, formoſum reddit hominem, ſic res, & ſenſum mentis induit ſententiarum figura, & quia elegans eſt, mirificè exornat orationem. Eſt igitur ſchema hîc idem, quod habitus quidam Orationis, in ſenſu, & ſignificatione vim ſpecialem complectens.

Interrogationem figuram eſſe negat Scaliger, eô quòd non ſit artificialis, & extraordinarius loquendi modus; nemo enim, inquit ille, non ſine arte interrogat, & omnis figura ab arte. Sed facilè reſpondetur. Non enim omnem interrogationem figuram dicimus, quæ v. g. fit diſcendi causâ; hæc enim uſitata quoque eſt in communi & vulgari ſermone ſed illam quæ fit inſtandi causâ, indignandi, acriùs imperandi &c. Unde expreſsè ponit Author, quoties *non ſuſcitandi causâ* quærimus, id eſt non, ut aliquid reſciamus, quod ignoravimus; ſolemus enim figuratè nos ipſos interrogare, v. g. quid agam &c. quod fruſtrà ac ſtultè fieret, ſi ſciſcitandi gratiâ fieret. Fit igitur inſtandi gratiâ, id eſt, interrogamus id, quod ſcimus, ut adverſarium urgeamus, & premamus, atque in anguſtias redigamus, quando id, quod quæritur negare non poteſt, aut certè difficulter. Item invidiæ, miſerationis, indignationis, admirationis, & majoris motûs gratia; majorem enim vim habet, ſi dicat dux militi: non vis facere imperata? quàm ſi dicat: fac. Solemus etiam noſmetipſos interrogare, qui modus loquendi in ordinario ſermone uſitatus non eſt. Exempla ſunt in Authore, illuſtre autem eſt illud Ciceronis *Interrogatio.*

in

P. Johada Dominica 4 poſt Paſcha alloc. 2.

in Catilinam. Quouſque tandem abutère patientiâ noſtrâ &c. Quòd Eccleſiaſtes quidam noſtri temporis in illud Evangelii: ſpiritus ſanctus arguet mundum de peccato; ſic eſt imitatus: Siccinne ſtulti immortales (arguentem Spiritum ſanctum inducit) ad interitum cœcorum more ruitis; ſiccine momentum voluptatis cum beata æternitate mercatores peſſimi commutatis? ſiccíne magis ſordes, & ſentinam amatis, quàm cœli voluptates? pluris æſtimatis cum porcis volutari in luto, quàm nutriri in croceis! potiores vobis ſunt ſiliquæ, quàm manna? ſapidior aqua Ægypti turbida, quàm vinum de vineis Engaddi? gratior mephitis quàm odor ſuper omnia aromata? dulciora toxica, quàm mella? Circæa quàm virginea pocula? ô belluas abominabiles! ô cadavera potentia! ô univerſi monſtra! quouſque tandem abutemini patientiâ, & bonitate noſtrâ? quamdiu nos etiam veſania iſta veſtra illudet? nihilne vos tot beneficia; nihil tot è Cœlo data præſidia; nihil Angelorum vigiliæ! nihil timor tartari, nihil æterni præmii ſpes; nihil pulcherrimus beatorum locus, nihil præſentia noſtra, nihil ora, vultúsque movent? patêre divinis oculis turpitudines veſtras non ſentitis? conſcia cordium veſtrorum Numina non animadvertitis? quid proximâ, quid ſuperiore nocte egeritis? ad quas domos, ad quas perſonas acceſſeritis; quam divinarum Perſonarum ignorare arbitramini? ô tempora! ô mores! Pater æternus hoc intelligit, Filius videt; vos tamen vivitis? vivitis? imò etiam lætamini, cùm malè feceritis, & exultatis in rebus peſſimis. Ad mortem vos, ô impii! juſtitiæ juſſu duci jam pridem oportebat; pridem quaſi Sodoma, & Gomorrha eſſe merebamini; ſed pepercit vobis bonitas mea, quâ tamen ſacrilegè abuti non pertimuiſtis, & vel ideo peccare, quia ego bonus ſum. Quid eſt, quod jam amplius expectetis, quàm ut mittamini in gehennam ignis inextinguibilis, ubi vermis non moritur, & ignis non extinguitur. Hactenus ille, quem ideo retuli, ut commonefacerem Eloquentiæ ſtudioſum ad imitationem exemplorum ab Authore relatorum, in alia materia poſſe confici hujuſmodi exempla in figuris ſequentibus, in quibus ne ſim longior, multa prudens prætermittam.

Reſponſio

Reſponſio figura eſt, quando ad quæſitum non reſpon- *Reſponſio.* demus id, quod petitur (ſic enim figura non eſſet, cùm hoc etiam in vulgari ſermone fiat) ſed plus vel minus quàm interrogatum fuerit, aut aliud aliquid, quod tamen facit ad rem præſentem. Unde oportet, ut ſit ſaltem mediatè & per plura quærendo connexum v. g. mactaſtine Petrum? reſpondendo, non fui hìc; facis hujus loci figuram, quia oſtendis mactare te non potuiſſe, cùm abſens fueris. Faciunt autem hoc Oratores, vel ut evitetur ulterior interrogatio, & dubium, quemadmodum fit in dato exemplo: vel ut augeatur, aut minuatur res, de qua agitur v. g. eſt ne fur ſuſpenſus? & meritò quidem, eſtne miles in furcam actus? & quidem propter ſex nummos. Huc pertinet, quod Chriſtus Matth. 11. & tu Capharnaum, nunquid in cœlum exaltaberis? uſque ad infernum detraheris. Pulchre Boëtius oſtendit in rebus creatis non eſſe felicitatem hunc in modum: Quantis verò (res creatæ) implicitæ malis ſint, breviſſimè monſtrabo. Quid enim? pecuniámne congregare conaberis? ſed eripies habenti: dignitatibus fulgere voles? danti ſupplicabis; & qui cæteros præire cupis honore, poſcendi humilitate vileſces: potentiámne deſideras? ſubjectorum inſidiis obnoxius periculis ſubjacebis: gloriam petis? ſed per aſpera quæque diſtractus ſecurus eſſe deſiſtis. Voluptuariam vitam degas? ſed quis non ſpernat, atque abjiciat viliſſimæ, fragiliſſimæque rei, corporis ſervitium. Jam verò, qui bona præ ſe corporis ferūnt, quàm exigua, quàm fragili poſſeſſione nituntur: num Elephantes mole, tauros robore ſuperare poteritis? num tigres velocitate? præibitis? reſpicite Cœli ſpatium, firmitudinem, celeritatem, & aliquando definite vilia mirari. Ità ille.

Subjectio eſt, cùm Orator ſe ipſum interrogat; & ſibi ipſi reſpondet, aut, ſi alium interroget, non accipit ab eo *Subjectio.* reſponſum. Sed ipſe illius loco reſpondet. Unde patet eſſe figuram: nam in ordinario Sermone nemo ſe ipſum interrogat, taceo, ut ſibi reſpondeat, neque dum alium interrogat, ipſe ejus loco reſpondet. Diſtinguitur autem hæc figura ab interrogationis figura: quia in figura interrogationis nullum ſubjicitur reſponſum, ſive alium, ſive ſe ipſum interroget: ſi enim adjiciatur reſponſum, eſt ſubjectio. v. g: Cic. pro Ligario.

Ligario. Apud quem igitur hæc dico? nempe apud eum, qui cùm hæc ſciret &c. Idem pro Quinctio: ad vadimonium non venit, quis? ſocius: quis? is, qui tibi ſemper præſtò fuit, Et in Verrem Act. 4. utrum tibi, Siculos publicè, privatímque amicos, an inimicos exiſtimari vis? ſi inimicos? quid te futurum eſt? ſi amicos &c. D. Paulus Rom. 3. legem ergo deſtruimus per fidē? abſit, ſed legem ſtatuimus.

Ex dictis collige diſcrimen inter prædictas tres figuras; in prima enim fit interrogatio, ſed nil reſpondetur; in ſecunda reſpondetur, ſed non immediatè ad petitum, neque directè; in tertia autem immediatè, & directè.

Anteoccupatio. *Anteoccupatio*, Græcè Prolepſis, eſt, cùm id, quod Oratori poſſet contradici ſeu objici (non quod objectum, eſt tunc enim non eſt Anteoccupatio, quia non præoccupat, nec antevertit objectionem, ſed eſt confutatio) ipſe prævenit, & ſibi objicit ultrò, ac deinde, ſolvit, & refutat. Fit communiter per particulas adverſativas: ſed aſt, at, verùm. Item ſic: fortaſſis nonnemo illud aggeret: Mirabitur aliquis. Hic adverſantem ſentio nonneminem, aut quærentem, mirantem, obſtrepentem &c. Sic etiam ſolet Orator in principio, cauſam ſuſceptæ accuſationis, vel defenſionis dicere Auditoribus; item cùm aliquid ingratum eſt dicturus Auditoribus; ipſius enim eſt prævidere, & præmunire, ne quid ingrati afferat; unde etiam noſcendi ſunt ipſi Auditorum affectus, & judicia, Cic. pro Roſcio. Credo ego vos, Judices, mirari quid fit, quòd cùm tot ſummi Oratores, hominéſq; Nobiliſſimi ſedeant, ego potiſſimùm ſurrexerim, is, qui neque ætate, neque ingenio, neque auctoritate ſim cum iis, qui ſedeant, comparandus. Idem in Verrina 1. Si quis veſtrûm, aut eorum, qui adſunt fortè miratur, me, qui tot annis in cauſis, judiciíſque ità verſatus ſim, ut defenderim multos, læſerim neminem; Subitò nunc mutatâ voluntate ad accuſandum deſcendere: is, ſi mei conſilii cauſam, rationémque cognoverit, una & id, quod facio, probabit &c. Idem pro lege Manilia. Requiretur fortâſſe nunc, quemadmodum, cùm hæc ità ſint, reliquum poſſit eſſe bellum: cognoſcite Quirites, non enim ſinè cauſa quæri videtur. Idem pro Cælio. Dicet aliquis; hæc igitur tua eſt diſciplina? ſic tu inſtituis adoleſcentes &c. Et pro Archia n. 15. quæret quiſpiam, quid illi

ipſi

ipſi ſummi viri quorum virtutes litteris proditæ ſunt, iſtane Doctrinâ, quam tu efferts laudibus, eruditi fuerunt? difficile eſt hoc de omnibus confirmare &c. Vide Palarium Eloq. fol. 531. col. 2.

Correctio Sententiarum figura eſt, quæ non verbum aliquod uti facit Correctio verborum, ſed ſenſum integrum aut rem aliquam jam dictam revocat, & retractat; Cic. pro Ligario n. 24. Quæro, quid facturi fuiſſetis: quanquam quid facturi fueritis, non dubitem, cùm videam, quid feceritis. Idem in Anton. Philipp. 14. n. 22. nunquam in civili bello ſupplicatio decreta eſt: decretam dico? ne victoris quidem literis poſtulata. Idem pro Dejotaro n. 16. quis conſideratior illo? quis prudentior? quanquam hoc loco, non tam ingenio, & prudentiâ, quàm fide, & religione vitæ defendendum puto. Idem pro Roſcio, quem ubi dilaudâſſet, corrigens ſe, ait: ſed quid ego ineptus de Roſcio apud Piſonem dico? ignotum hominem ſcilicet pluribus verbis commendo. &c. qui ultimus modus ſervit ad tranſitiones in oratione v. g. ſed quid ego his pluribus immoror! At, quid ego hæc commemoro, nota ſunt, vilia &c. *Correctio.*

Dubitatio ſententiarum figura, eſt, cùm non de verbo, alicui rei attribuendo, ſed de re dicenda; aut facienda deliberamus nobiſcum. Sic Cic. pro Roſcio, quid primum querar; aut unde potiſſimùm Jud. ordiar &c. & Poëta: eloquar? an ſileam? &c. exemplum elegans eſt Virgilii 4. Æneid. ubi Dido ſecum deliberat, quid poſt abitum Æneæ factu ſit opus. Vide Palatium Eloquent. pag. 582. ex eodem eſt pag. 532. de S. Agnete, quod in Exemplum exordii formandi propono, quando ſe plurima dicendi copia offert. Sic autem habetur ibi: Quid, amabò ex illius laudibus omittendum eſt, ut vulgare? quid promendum, ut eximium? juſtitiámne proferendam putem? eſt illa quidem in Agnete præſtantiſſima; ſed fortitudo videtur excellere: fortitudinem anteponam? at illi juſtitia non cedit: an temperantiam? prorſus id ampliſſimum ornamentum eſt: ſed ſapientia videtur illuſtrior. Sapientiam! hæc ipſa temperantiæ ſocietate laudabilior, exiſtimatur, an ejus tranquillitatem, & otium laudem? nihil actuoſius; an negotium, & occupationes? nihil ſedatius; religionem? humaniſſima eſt; humanitatem? religioſiſſima eſt? *Dubitatio.*

pariſimoniam

parſimoniam? cum liberalitate diſceptat; liberalitatem? cum parſimonia dimicat; utramque proponam? at reticeri non vult animi ſubmiſſio. Hanc igitur commendabo? at nunquam hæc eſt ſinè magnificentia &c. Hinc patet figuram hanc valere ad multa enumeranda, ád quod etiã ſervit Præteritio. Differt autẽ à ſuſtentatione, quia licèt in ea multa proponendo per modum dubii, dubium & ſuſpenſum teneam Auditorem; ſubjungere tamen debeo aliquid expectatiore majus, aut minus, quod non ſit in dubitatione.

Communicatio eſt, quando non jam nobiſcum deliberamus (hoc enim facit Dubitatio) ſed cum aliis v. g. cum adverſariis, cum Auditoribus, judicibus &c. quia tamen hæc figura deliberationem habet, inde dicitur, quod non multum abſit à Dubitatione. Cum aliis autem Orator deliberat, quando eos ipſos conſulit, & in Conſilium vocat, quid faciendum judicarent tali caſu, vel quid aliud ipſi feciſſent v. g. ſi tua hìc res ageretur, cedo, quid ageres? cedo, ſi vos eo loco eſſetis, quid aliud feciſſetis? hìc tuam appello conſcientiam, an ferres ab alio factum, quod tibi nunc vis eſſe impune? in hoc turbulentiſſimo rerum ſtatu, date conſilium, quid mihi faciendum cenſeatis? Sic Cic. pro Cæcinna: Fac in hoc errare me, nec poſſe ullo modo per hoc interdictum id aſſequi, quod velim; te uti in hac re Magiſtro volo: quæro ſitne aliqua hujus rei actio. Idem pro Quinctio. Ego pro te nunc hoc conſulo, poſt tempus in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, conſulere oblitus es. Quæro abs te, Aquili, Luculle, Marcelle, vadimonium mihi non obiit, quidam ſocius, & affinis meus. Quicum mihi neceſſitudo vetus, controverſia recens de re pecuniaria intercedit: poſtulóne à Prætore, ut ejus mihi bona poſſidere liceat? an cùm Romæ domus ejus uxor, liberi ſint, domum potiùs denuntiem? quid eſt, quod hæc tandem in re vobis poſſit videri? profectò ſi veſtram bonitatem, atque prudentiam cognovi, non multùm me fallit: ſi conſulamini, quid ſitis reſponſuri: primum expectare &c.

Proſopopæja eſt ficta perſonarum inductio, ut dum rebus inanimatis ac ſenſu carentibus vocem attribuimus: ſeu illas inducimus loquentes: ſic Cic. inducit Patriam cum Catilina

linâ expoſtulantem, cum Verre Siciliam. Chryſippus juſtitiam, Boetius Philoſophiam, Politianus Lamiam, alius moriam, ſeu ſtultitiam. Et hoc eſt, quòd Author ait; formas quoque virtutum (itidem vitiorum) fingimus. Id [illegible] iis attribuimus vocem & actionem, ut patet in [illegible] iis & Tragœdiis. David in Pſalmis alloquitur [illegible], flumina, montes, & colles, eosdémque facit Reſpondentes. Hoc modo mortuos excitant Oratores & loquentes [illegible]: Sic etiam abſentes homines inducunt loquentes [illegible] præſentes, ſed ipſi in eorum Perſonâ loquuntur. Hoc enim ſufficit, ut figura ſit, ſeu ſpecialis modus loquendi. Hinc revocantur Apologi, Dialogi &c. Cicero in Anton. Quid ſi nunc ille Brutus reviviſcat, & hic ante pedes veſtros adſit, non hac uteretur Oratione? ego Reges ejeci, vos tyrannos introducitis; ego libertatem, quæ non erat peperi, vos partam ſervare non vultis; ego capitis mei periculo patriam liberavi, vos liberi ſinè periculo eſſe non curatis &c. Formulas alias Chriarum, methodus, quæ circumfertur, [illegible], & habet Palatium, Eloquent. pag. 564. Lud. Granat. [illegible] Eccleſiaſt. Rhet. lib. 5. cap. 9. inſignis eſt quam habet D. Ambroſius libro de *Nabuth.* cap. 5. Sed quia fuſior, de[illegible] non vacat: breviorem ponam S. Baſilii Seleucienſis ſermone de Eliſæo, ubi Matrem viduam in Naim producit filium mortuum deplorantem. Cuinam, fili, viduam & orbam Matrem reliquiſti? quem, te adempto, adjutorem re[illegible]? cui baculo ætas mea grandior innitetur? vel quo modo [illegible] anguſtias orbitatis, & viduitatis ferre potero? duos illuſtres oculos poſſidebam, virum & filium; utrumque mors effodit. Quis fili Matrem ſepulchro mandabit, juſtáque perſolvet? illum, qui me lacrymis ſequi debebat; lacrymor ego, & ſepulchrum ei paro, qui parare mihi debuerat. Par erat Matrem ante filium à morte rapi; hic enim eſt naturæ ordo, ut filii parentes præmittant; ſed quia ordinem pervertiſti, me celeriter tibi adjungat Deus. Satius mihi erit eodem ſepulchro condi; quam ſinè filio, brevi hac luce perfrui: nullà mihi vitæ ultrà jucunditas, cùm ille non ſuperſit, cujus causâ vivere cupiebam. Quamdiu ſupererat, ſinè dolore ærumnas ferebam, & viri calamitatem, filii expectatio paulatim à memoria ſubtrahebat; ſed ſola-

Digitized by Google

tium meum mors amara conturbavit, & in dolorem intolerabilem convertit. Quàm diverſa ſunt eventa ab his, quæ mihi propoſueram! ejus nuptias exſpectabam, pro thalamô ſepulchrum conſtruxi; quando de nuru cogitabam, monumentum tunc paravi; cùm de nuptiali conditione tractabam, teſtamentum ejus conſignatum accepi; & filius Matrem hæredem ſcripſit, quæ filium hæredem conſtituere debebat; cùm veſtem nuptiis pararem, funebribus victis cadaver conſtringere cogor. Quàm diverſa ſunt hæc ab iis, quæ propoſueram! nullus dolor, cum cordis mei acerbitate conferendus, nulla calamitas par calamitati meæ, nullus vulnus meum ſanare poterit, nemo tantus in urbe medicus &c. Hic ille dignus, qui in metrum elegiacum vertatur. Cæterùm notandum hic, ut in fingendo conſideretur Perſona, & rei natura quæ loquitur. v. g. an Deus, an homo ſit? Gallus, an Hiſpanus? doctus, an rudis: laſcivus, an tetricus? &c. Oratio enim perſonæ & rei congruere debet, ità ut ſermo juvenis, ſit alacer; matronæ ſerius; ſenum gravis; vani tumens: miſerabilis in humili conditione poſiti, inconditus ruſtici; temerar us pueri: Oratoris ornatus &c.

Apoſtrophe. *Apoſtrophe eſt*, cùm à contextu materiæ, vel ſermonis cæpti repentè nos aliò convertimus per allocutionem ad rem aliquam. Sic apud Virgilium Æneas, recenſitis ſuis ærumnis, allocutionem facit ad occiſos in Trojæ occupatione: ô térque quatérque beatos, quêis ante ora Patrum Trojæ ſub mœnibus altis contigit oppetere. Sic facto ſermone de mundi fallacia, dicere potes; ô munde! quàm blanda ſunt, quæ promittis, quàm amara, quæ reddis. Item habito diſcurſu de peccato, ſubdere potes: ô mendax peccatum! quàm dulcia policebaris initio, quam nunc alia loqueris, tuis caſibus irretito. Sic Chriſtus: Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis Prophetas. Et, væ tibi Corocaim, væ tibi Bethſaida. Hinc patet etiam, ad res inanimatas, & ſenſu carentes fieri poſſe Apoſtrophen. v. g. ad cœlum, terram, inferos, ad montes, ſylvas, urbes, domos tecta, v. g. ô tecta ipſa miſera &c. Multò verò magìs ad Sanctos in cœlo, atque ad Angelos, ad Damnatos in inferno &c. Exempla paſſim leguntur, & audiuntur in Concionibus.

Hypotypoſis

Hypotypoſis eſt rei ad vivum per verba repræſentatio : quod fit, quando res ità verbis proponitur, ut cerni potius quam audiri videatur. Huc ſpectat Comoſmographia, ſeu mundi deſcriptio. Chronographia ſeu temporis deſcriptio; Geographia, terræ deſcriptio, Topographia ſeu loci deſcriptio; Proſographia ſeu perſonæ quoad habitum & formam (nam ſi quoad mores fiat deſcriptio, eſt Etopæja de qua poſtea) deſcriptio ad vivum facta. Sic legere eſt deſcriptiones hortorum, pratorum, avium, animalium, tempeſtatum, præliorum, direptionum, naufragorum, triumphorum, ludorum, tam apud Poëtas, quàm Oratores. Sic Virgil. l. 4. Æneid. deſcribit tempeſtatem, Carthaginem, & portum in Africam, Veneris habitum. In 2. Trojæ excidium, in 6. Campos Elyſios; in 3. Polyphemi Cyclopis formã; in 7. domum Caci &c. Ovidius deſcribit diluvium lib. 1. Metamorph. tempeſtatem, l. 2. quatuor ætates 1. Met. Regiam ſolis Met. 2. ſedem ſomni met. 11. domum famæ. met. 12. Horatius ver. lib. 1. oda 4. hyemem odâ 9. Cic. Civitatem act. 4. in Verr. & in Catilin. 4. item pro Milone, Clodii, & Milonis apparatum ad egreſſum urbis. &c. Gregor. Nyſſen. hom. de nativit. cædem innocentium. Ambr. lib. 1. de Abel c. 4. voluptatis illecebras, alii alia. Quintilianus ſic urbis expugnatæ direptionem deſcribit. Apparebant effuſæ per domos, & templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diverſis clamoribus unus quidam ſonus; aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu ſuorum cohærentes, & infantium, fœminarúmque ploratus, malè uſque in illum diem ſervati fato ſenes: tum illa, profanorum Sacrorúmque direptio, efferentium prædas, repetentiúmque diſcurſus, & acti ante ſuum quiſque prædonem captivi, & conata ſuum infantem retinere Mater: & ſic ubi majus lucrum eſt, pugna inter victores. Ità Quint. Sic regiæ Priami interruptionem proponit Poëta. Lib. 2. Æneidos.

Hypotypoſis.

Et domus interior, gemitu, miſeróque tumultu.
Miſcetur, penituſque cavæ plangoribus ædes
Fœmineis ululant: ferit aurea ſidera Clamor.
Tum pavidæ tectis Matres ingentibus errant,
Amplexuque tenent poſtes, atque oſcula figunt.
Inſtat vi patriâ Pyrrhus, nec clauſtra, nec ipſi

Digitized by Google

Cuſtodes ſufferre valent; labat ariete crebro.
Janua, & emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via, vi rumpunt aditus primoſque trucidant
Immiſſi Danai, & latè loca milite complent. &c.

Vide Palatium Eloq. à fol. 559.

Adoleſcentis defuncti metamorphoſim decãtat leſſus ille:
Ut bulla defluxit aquoſa, ſubſedit ut veſpere roſa,
Brevis omnis eſt floſculi ſors, rapit ungue celerrima mors.
Quam manibus oſſeis tangit, cryſtallinam phialam frangit.
O inepta! & ruſtica mors, ô caduca Juvenculi ſors;
Ubi nunc decor ille genarum? ubi formæ miraculum rarum?
Bina lumina ſubruit mors, cæca tenebras intulit ſors.
Ubi corporis bella figura? ubi lactis, oſtríque mixtura?
Lac effudit in ceſpitem ſors, texit oſtrum ſandapilâ mors.
Ubi rubra coralla ſunt oris? ubi, retia, crines, amoris?
Parcæ rapuit forficem ſors, ſcidit atra cæſariem mors.
Ubi cervix, & manus eburna? heu funebri jacet in urna!
Atra nives imminuit ſors, colla preſſit tam candida mors.
Eheu quid homines ſumus, evaneſcimus ſicuti fumus!
Vana, vana terrigenûm ſors, cuncta diſſipat improba mors.

Exinde patet, ad hoc genus deſcriptionis plurimùm facere, partium, circumſtantiarum, ſeu adjunctorum, antecedentium, & conſequentium, atque effectuum multorum cum ſuis cauſis explicationem; eorum autem maximè, quæ rem oculis ad vivum ſubjiciunt, ubi juvat non ſolùm ars & ingenium, ſed etiam oculis ſpectâſſe, quæ velis effingere, aut expertum eſſe, quid in caſu ſimili accidere ſoleat; aut ſaltem prælegiſſe tractationem argumenti ſimilis in Authorum aliquo. Sic deſcripturus prælium, primò locum proponat cum ſuis circumſtantiis. Planus an montoſus? an paluſtris? quàm longus, latus &c. deinde tempus nox, an dies? ſole ſereno, nubilo, hyeme? &c. de hinc copiam, numerum, ordinéſque militum, eorum arma, vires, animos, conſilia, inſidias. Tum congreſſum, pugnas, ictus, vulnera, ſtrages, cadavera fugas, deditiones, clamores, ſonitus, fragores, & geſta

geſta fortium virorum, ſuis quæque coloribus, ut lector non legiſſe, Auditor non audiiſſe, ſed prælio interfuiſſe, & ſpectâſſe videatur. An verò, & quomodo hypotypoſis differat à periphraſi, dictum eſt in Periphraſi cap. 19. nempe quòd periphraſis, illa multa ponat pro voce una, Hypotypoſis autem pro re: unde ibi illa multa vocabula tantum efficiunt, quantum ſi vox una poſita eſſet, in ordine ad motum; hic autem amplius: ad vivum enim expreſſa res concitat affectum doloris, commiſerationis, lætitiæ, admirationis &c.

Apoſiopeſis eſt inchoari alicujus ſenſûs interruptio, & præciſio; dum ſcillcet aliquid reticetur, quod ad ſenſum & ſententiam cognoſcendam eſt neceſſarium, neque aliunde colligitur, quod reticeatur: debet enim eſſe incertum, quod omittitur, ut à ſynecdoche figura diſtinguatur. Fit autem hæc interruptio in vehementi affectu iræ, amoris, deſiderii, pudoris, ſolicitudinis &c. vehementia enim affectûs abripit rationem, & orationem ad alia, neque ſinit exprimere Verbis, quod mente conceptum eſt. Terentius in Eunucho, ergone illam? quæ me? ſinè, mori me malim. Idem in Andria. Quem quidem ego, ſi ſenſero: ſed quid opus eſt verbis. Sic indignantes pœnam commerito dicimus: ſi adhuc ſemel mihi veneris dabo ego tibi: ſi vellem poſſem; ſed parco hâc vice. Virgilius Æneid. *Apoſiopeſis.*

Non jam prima peto Mneſtheûs, neque vincere certo
Quamquam ô! ſed ſuperent, quibus hoc Neptune dediſti:
Extremos pudeat rediiſſe,

Junenal.

Tune duos una, ſæviſſima vipera, cœna
Tune duos?

Ovid in Epiſt.

Me tibi venturam quocunque vocaris Laodamiæ.
Sive [quod heu timeo] ſive ſuperſtes eris.

Cic. ad Caſſium. Brutus Mutinæ vix jam ſuſtinebat, qui ſi conſervatus erit vicimus; ſin (quod Dii omen avertant) omnis omnium curſus eſt ad nos.

Pſalmo 6. anima mea turbata eſt valde, ſed tu Domine uſque quò? Joan. 20. Viſo Domino redivivo exclamat Thomas: Dominus meus & Deus meus, neque ſenſum perficit.

Cicero Epiſt. 22. lib. 7. ad Attic. de Pompejo. Scio nihil ; cúmque niſi in navim ſe contulerit, exceptum iri puto. ò celeritatem incredibilem! hujus autem noſtri, ſed non poſſum ſine dolore accuſare eum, de quo angor & crucior. Et lib. 9. ep. ult. ſed erit immitiſſimus Servius qui filium miſit ad affligendum Cn. Pompejum aut certè capiendum cum Pontio Finiam, etſi. Hic quidem timoris causâ, ille verò: ſed ſtomachari deſinamus. Solemus etiam abrumpere textum ſermonem, quia inter loquendum occurrit nobis noxium aut aliis futurum, ſi totum proferamus, aut idipſum ſapere arrogantiam aut turpitudinem. Sic Virgilius turpiſſimum ſcelus tegere volens, ſic cecinit: Ecl. 4.

Novimus & qui te transverſa tuentibus hirquis,
Et quo (ſed faciles Nymphæ risère) ſacello.

Author ad Herennium lib. 4. Tu iſta nunc audes dicere? qui nuper alienæ domi: non auſim dicere, ne cum te digna dixero, me indignum quidpiam dixiſſe videar. Ibidem. Mihi tecum præcertatio non eſt; ideo quod populus Rom. nolo dicere, ne fortè arrogans videar; te autem ſæpe ignominiæ dignum putavit.

Juvenal.

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum.
Aut Paſtor fuit, aut illud quod dicere nolo.

Engelgrave Parte 4. Dominica 8. poſt Pentecoſt. Cicero pro Milone: an hujus ille legis, quam Clodius à ſe inventam gloriatur mentionem, facere auſus eſſet vivo Milone, ne dicam Conſule? de noſtrûm enim omnium; non audeo totum dicere. Per hanc figuram Eccleſiaſtes quidam inducit detrahentes. Puella inquiunt iſta, ſpecioſa, prudens, opulenta. ſed. Iſte advocatus vir intelligens, bono ingenio. conſilio, ſed. Ille medicus. Princeps Urbis habetur, plures conclamatos ſanitati reſtituit, ſed. Ille Dux exercitûs animoſus, vigilans, ſtrenuus. ſed. Ille monachus. illa Religio erudita, temperans, caſta, ſed. Addit ſimilia ex Scribanio, quæ libens prætermitto. Comminationis fuit illud quod Mauritius Braſſius nomine Galliarum Regis ad Clementem VIII. protulit in fine Orationis: Tua igitur beatitas, tam pium, tam ſedi Romanæ deditum, & addictum Regem Regnúmque foveat, amet, arctiſſimè complectatur: memor, quam diu Chriſtianorum Regum æquis laudibus imperia vibra-

vibrabuntur & Regum ipſorum fore, & totius rei Chriſtianæ diſceptatores & arbitros, ſummos Pontifices. Sin autem propendere, & inclinari in lancem alteram librà cœperit. Sed præſtat feſto, fauſtóque die fauſtam orationem fauſtâ ominatione concludere.

Ethopœja, eſt morum fictio: ſicut Ethica doctrina de moribus: fit igitur, quando hominis *mores*, aut ea, quæ *ad mores* ſpectant, ad vivum deſcribuntur. Differt ab Hypotypoſi, Hypotypoſis quia rem, quoad naturam deſcribit, non quoad ea, quæ ad mores ſpectant: contingit tamen ſæpe, ut utraque miſceantur. Sic Plutarchus Demetrium vivis depingit coloribus. Procerâ fuit ſtaturâ, formâ oriſque pulchritudine uſque adeò egregiâ, atque præſtanti, ut pictorum atque ſculptorum nemo fuerit inventus, qui ſimilem unquam potuiſſet effingere: nam lepôrem quendam habebat, benevolentiáque omnium animos ſibi conciliabat, terrorem incutiebat, gravitatem Regiam, & manſuetúdinem domeſticam præferebat, concurrebátque cum Juvenili, & præalto vultûs aſpectu ſplendor cunctis admirabilis regia quadam dignitate conjunctus: itaque natus, factúſque videbatur ad terrorem, ſtuporémque ſimul, & hominum gratiam concitandam. Erat autem, cùm per otium feſtà, ludi, potationes, & convivia celebrabantur, & delicatiſſimus, & regum faceтiſſimus. Cùm verò res ſeria agebatur, aut pernicioſa intendebatur, laborum erat patientiſſimus; ingeniiq; præſtantiâ longo intervallo cæteras antecellebat, ita Plut. Ex Plauto hæc eſt avari ſimúlq; invidi deſcriptio. Quam avarus in re aliena ſit orcus, vultúrq; qui cadaver expectat, in re autem ſua elargienda pumex avidiſſimus, rem ſuam periiſſe, ſéque eradicarier, & Divûm atq; hominum clamat continuò fidem de ſuo tigillo fumus, ſi quâ exeat foras. Pervigilat totas noctes; tum autem interdius, quaſi claudus ſutor domi ſedet totos dies: tum ad ſervos ait: cave quenquam alienum in ædes intromiſeris: quòd ſi quiſquam ignem quærat, extingui volo, ne cauſæ quid ſit, quòd te quiſquã quæritet: tum aquã effugiſſe dicito, ſi quis petat: cultrũ, ſecurim, piſtillum, mortariũ (quæ utenda vaſa ſemper vicini rogant) fures veniſſe, atq; abſtuliſſe dicito: profectò in ædes meas me abſente neminè volo

intromitti; atque etiam hoc prædico tibi, ſi bona fortuna veniat, ne intromiſeris. Hæc Comicus. S. Petrus Damiani l. 2. ep. 3. ſic adulatoris mores proponit. Quis ambigat eum, cum datur occaſio favorabilibus Dominum ſuum verbis obtinere, ut eum poſſit blanda mulcere adulatione, ut ejus animum capiat, quid ſibi magis placeat, callidus obſervator explorat, oculis gliſcit, geſtibus innuit, feſtivitatem ſereni cordis prætendit, pendet ad nutum, ut herile ſic præceptum tanquam ſibyllinum os, Phœbi præſtoletur oraculum; ire jubetur, evolat, ſtare jubetur, ſilicem repræſentat, ſi Dominus fervet, ipſe ſudat, ſi ille æſtum, hic cauma conqueritur; At ſi vel leviter frigeat, hic neceſſe eſt tremefactus viſceribus obtorpeſcat; ſi ille dormire vult, hic acediatur: ſi ſatur eſt, hic ructare compellitur, ſicque non ſuus, nil aliud loquitur, quam quòd illi placere ſuſpicatur, Hæc Damiani. Vide Palat. Eloq.

Emphaſis *Emphaſis* eſt, cum ex eo, quod dicitur, aliud præter hoc, quod dicitur colligendum eſt, & deſumendum. v. g. quod per funem demiſſum lapſi ſint, colligenda eſt præterea altitudo, è qua ſe demiſerunt, cum ire, aut deſilire non potuerint. Sic cum Julius Cæſar diceret veni, vidi, vici, innuebat præter hoc celeritatem; & cum irruenti in ſe inter occiſores Bruto diceret: & tu Brute fili mi, indicabat præterea beneficia Bruto collata, propter quæ ingratus exiſteret. Quo pacto Chriſtus Judæ ſe tradenti locutus: Juda, oſculo filium hominis tradis? quaſi diceret tu me tradis, qui es unus ex meis Apoſtolis? & oſculo quidem, ità, quod eſt ſignum amoris, tu facis eſſe perfidiæ. Similiter videns Hieroſolymam; flens dixit: ſi cognoviſſes & tu, quæ ad pacem tibi? ubi *tu*, plus ſignificat, quàm verba per ſe declarent; ſicut etiam in illo Petri ad Chriſtum: tu mihi lavas pedes! in quem locum Auguſtinus: quid eſt, inquit *tu*, quid eſt *mihi*, cogitanda ſunt potius quam dicenda, ne fortè quod ex his verbis aliquatenus dignum concipit animus, non explicet lingua; ità ille. Similiter Joannes Baptiſta ad Chriſtum petentem baptiſma dixit Matt. 3. Ego debeo à te baptizari, & tu venis ad me? Emphaſim etiam fecerunt Iſraëlitæ de manna dicentes: Manhu? quid eſt hoc: quomodo in tam parva re, tanta dulcedo, ſatietas, &c. Item dum Chriſtus ad Magda-

Magdalenam in horto ſe poſt mortem quærentem diceret. Maria, ex hac enim compellatione agnovit Chriſtum eſſe. Huc itidem refert ſequentia: iſte nec ſcit os aperire, unde colligitur ſtupiditas; nec particulam panis habet in domo, nec integrum induſium in collo. Unde notatur paupertas. Herculem hìc labor exigit, unde patet difficultas Scanderbegus ſuo acinace Turcas per medium diffindebat, inde conjicitur robur illius &c. Differt hæc figura ab Apoſiopeſi. quia hìc non omittitur aliquod verbum, quod ad ſenſum perfectum requiritur; ſed ſolum ex eo, quod poſitum eſt, plùs conjiciendum eſt, quam dicitur. v.g. Diſcipulus Magiſtrum doceat? Tunc ſodalis? & hæc atque illa facias?

Suſtentatio eſt, quando diu protrahuntur Auditores expectantes, quem res in dicendo habitura ſit exitum, & finem, interim verò præter expectationem eorum aliquid levius, aut gravius ſubjicitur, aut aliquid ſequitur, quod eſt præter opinionem. Et per hoc differt hæc figura à dubitatione, in qua quidem etiam dubii expectant quid ſecuturum ſit; ſed nihil præter opinionem ſubjicitur, quemadmodum hìc. Ubi ſæpe verum eſt illud Horatii. *Suſtentatio.*

Parturiunt montes, naſcetur ridiculus mus.

Sic Eccleſiaſtes quidam ingenio celebris, agens de paucitate ſalvandorum, poſtquam ex Chryſoſtomi ſententia oſtendiſſet paucos ſalvandos in Urbe Antiochena, atque idem inferre deberet de ſuis Auditoribus, invertit, & contrarium intulit: omnes præſentes ſalvandos eſſe, quod poſtea comprobavit. Terentius. In me quidvis harum rerum convenit, quæ ſunt dicta in ſtultum: caudex, ſtipes, aſinus, plumbeus, in illum nihil poteſt, nam exſuperat ejus ſtultitia hæc omnia. Unde patet poſſe hanc figuram fieri ſinè dubitatione, aut interrogatione, Communiter tamen fit illarum adminiculo. Cicero Philipp. 2. Quid putem? contemptumne me? non video, nec in vita, nec in gratia, nec in rebus geſtis, nec in hac mea mediocritate ingenii quid deſpicere poſſit Antonius. At in ſenatu facillimè detrahi poſſe credidit? atqui ordo clariſſimis civibus bene geſtæ Reip. Teſtimonium multis, mihi uni conſervatæ dedit. an decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium eſt; quid enim plenius? quid uberius, quam mihi, & pro me, & contra Antonium

Digitized by Google

tonium dicere? Illud profectò eſt: non exiſtimavit ſui ſimilibus probari poſſe, ſe eſſe hoſtem patriæ,niſi mihi inimicus eſſet. Vide plura in Palat. Eloq. fol. 539.

Prætermiſſio, ſeu Præteritio. *Prætermiſſio*, vel *Præteritio* eſt, cum dicimus nos tacere, præterire, & prætermittere velle, quod tunc maximè proferimus v. g. nolo dicere, quod ſis piger, non dico te eſſe potatorem, furem, libidinoſum &c. Valet ad multa breviter commemoranda, cùm ſcilicet iis diutiùs inſiſtere non libet, quia leviora ſunt, aut non vacat: Cic. pro Sextio: Poſſem multa dicere de liberalitate, de domeſticis officiis,de tribunatu militari, de provinciali, in eo Magiſtratu abſtinentia: ſed mihi ante oculos verſatur Reip. dignitas, quæ me ad ſe rapit, hæc minora relinquere hortatur. Idem act. 5. in Verrem. Audiſtis hæc, judices, quæ nunc ego omnia prætereo, ac relinquo, nihil de luxuria Apronii loquor, nihil de inſolentia, nihil de ſingulari nequitia, ac turpitudine, tantum de quæſtu ac lucro dicam unius agri, & unius anni, quo facilius vos conjecturam de triennio & de tota Sicilia facere poteſtis, Idem pro Cluentio. mitto illam primam libidinis injuriam, mitto nefarias generi nuptias, mitto cupiditate Matris expulſam ex Matrimonio filiam, nihil de Oppianici nuptiis queror, prætereo quòd &c. Vide eundem in Verrem act. 3. n. 32. & act. 7. Non defendam Apollonii cauſam, prætermittam illud, non dicam ne illud quidem, etiam illud præteribo &c. locus fuſior eſt, quàm ut huc transferri poſſit: Breviter; formulæ ſunt: prætereo, taceo, non memoro, non dico.

Licentia. Sicut *licentia* Poëtica dicitur, quando quis in verſu aliquid facit quod per Communem Poëticæ legem non licet; ſic licentia oratoria eſt, attentare aliquid quod plerumque non eſt fas,non enim cuilibet licet reprehendere palam,& ſinè ambagibus alterum,ipſique nudam dicere veritatem, ſed habenti poteſtatem ratione Domini, Gubernationis,officii,quo modo habebat Joannes Baptiſta dum Herodi diceret: non licet tibi habere uxorem fratris tui.

Eſt igitur licentia præſumpta libertas in dicendo, quando ſcilicet timoris, aut verecundiæ cauſa ſubeſt, quò minus dicendum foret; præſumit tamen, & audet dicere, libere, quia exiſtimat prudenter, quod non ſit offenſurus Auditores: quod bene notandum:ſi enim prævideat Auditorum offenſam,

ſenſam, tum id proferendum non eſt apertè & libere, de quo ſubveretur; ſed ſub aliquo involucro, ne veritas odium pariat; quod fecit Propheta Nathan Davidi ſcelus exprobraturus, inductâ priùs parabolâ. Poteſt hæc figura dici licentia *præſumpta*, vel *interpretativa*, cujùs uſus in utraque Repub. Eccleſiaſtica, & profana, frequens eſt, cùm ſcilicet ad habentem poteſtatem recurri non poteſt, ut notum eſt in utroque Jure, & Conſcientia legibus. Uſus hujus figuræ eſt in monendo, objurgando, inſultando, minando &c. Inſultavit adverſario Cicero pro Ligario, quando admittit non tantùm Ligarium fuiſſe contra Cæſarem; ſed libere edicit etiam ſe fuiſſe, quod reticendum videbatur, cùm Cæſar præſens eſſet, ejúſque animum exulcerare potuiſſet, rei acerbæ mentionem facit tamen, & pro irato, benignum ſibi efficit. Idem pro Sylla, cùm deprecari potiùs debuiſſet, quod Lentulum, & Catilinæ ſectatores ſupplicio affeciſſet, aut ſaltem extenuare, excuſare audet ex hoc facinoris gloriam, & aggratulationem ſibi quærere. Maxima, inquit, voce, ut omnes exaudire poſſint, dico, ſempérque dicam; adeſte omnes animis, qui, adeſtis corporibus, erigite mentes, auréſque veſtras, & me de invidioſis rebus, ut ille putat dicentem attendite. Ego Conſul & quæ ſequuntur. Alia exempla require in Palatio Eloq. fol. 580. Audax illud pro domo ſua. Quare diſrumpatur licèt iſta furia, atque audiat hæc ex me, quoniam laceſſivit &c. Nec mitiora ſunt, quæ in alios, præſertim in Antonium, effatus eſt, ob quæ à multis Cicero, ut nimium dicax, & audax vapulat, neque fuiſſe mirum, ſi Antonium atque alios ob linguæ libertatem habuerit adverſantes. Nec ob aliud paſſus Demoſthenes: S. Chryſoſtomus quoque ab Eudoxia in exilium miſſus. Sanè nemo libens nudam accipiet veritatem, quin ſaltem erubeſcat. Quia tamen dicenda ſæpe, præſertim Magnatibus, ne res, negotia & ſtatus Urbis, aut Regni paſſum eat, neque ſemper Orator ſacer diſſimulare vitia poteſt, ne creſcant in immenſum, poteſt quis acrimoniam mitigare ſuaviter, præmuniendo v. g. ignoſcite, ſi quædam videbor æquo liberiùs dicere: durius loquar, ſed huc me compulit veſtri charitas. Dicam invitus, non dicturus, niſi eſſet in rem veſtram: Si quid eſt moleſtiæ, atque acerbitatis in hac mea oratione, cogitare velim graves morbos non ſanari levibus pharmacis. Si vos offendit

offendit ſermo liberior; illis magìs æquum eſt, indignari, quorum improbitas, ut hæc dicerem, me impulit. Simon Verepæjus hos mitigationis modos annotavit. 1. cùm præfamur, aut ab Auditoribus quaſi veniam reprehendi petimus, v.g. ut ità dicam, quod pace tuâ dicam; ut pace tuâ dixerim. 2. cùm eos, quod reprehendimus, initio moderatè laudamus ex aliis capitibus v. g. hæc & illa inſignia ſunt veſtri nominis decora, ſed illud turpiſſimum eſt, quod reliqua obfuſcat omnia. Sic Cicero in Philip. initio laudat Antonium & Dolabellam, quos deinde acriter reprehendit. & Apoc. 2. & 3. laudantur primùm Epiſcopi ſeptem Eccleſiarum; deinde vituperantur. 3. Cùm his, quos redarguere intendimus, affirmamus hos amicos eſſe, neque objurgationem ex odio proceſſuram, ſed amore & benevolentiâ. Sic Cicero reprehenſurus ſenatores, ait: venio nunc ad Conſulares, quorum nemo eſt, qui non habeat aliquam mecum Conjunctionem gratiæ. &c. 4. Cùm quaſi coactè, invitè, & ex officio nos reprehendere dicimus. Cic. Philip. 7. heu me miſerum qui ſemper ſenatum laudavi, nunc cogor reprehendere. 5. Cùm propter erratum eorum, quos reprehendimus, nos affici dolore oſtendimus, ut cum animi mei dolore intellexi, vel recolo hoc aut illud. 6. cum noſtram perſonam non excipimus, ſed excludimus, non loquendo ſolùm de aliis, ſed in plurali in prima perſona; ut idcirco ne popul. Rom. nos Conſules fecit, ut in ampliſſimo gradu collocati, pro nihilo Remp. haberemus. Debet hic modus maximè a ſacris oratoribus adhiberi tunc, quando conſtat eadem ſibi, quæ aliis dicit convenire, alioqui enim obſtrepentes audiet, cur nobis ſolis hæc dicit? cur non & ſibi? quaſi verò eſſet immunis ipſe. Imò ſi hoc ex ſui abjectione faciant etiam non rei, valet, ad majorem affectum in animis Auditorum, majorémque benevolentiam. Poſtremò mitigatur reprehenſio noſtra, dicendíque libertas peccati ipſius culpam in alium rejectâ. v. g. fuiſſe ſeductionem, ſubreptionem, levitatem, ignorantiam. Sic ad Galat. 3. Apoſtolus Galatarum crimen atrox elevat, culpam rejiciens in Pſeudoapoſtolos, qui illorum impoſuerant ſimplicitati, nec fraudem tamen, ſed faſcinationem appellat, & B. Petrus act. 3. ubi errorem populi liberius reprehendiſſet, nè tam acri ſermone

mone perterritos deſperationi relinqueret, mitigavit acrimoniam, ac veluti oleum poſt acetum infundit in vulnus, quando factum eorum ignorantiæ imputat, ac promittit pœnitentibus peccatorum veniam. Hic adde, fieri poſſe, ut volentes vitia graſſantia perſtringere inducamus exemplum vetus, atque illud exagitemus, & in Authorem invehamus. Hoc erit quaſi in imagine, ac ſpeculo deformitatem proponere. Poteſt itidem fieri, ut noſtri loco introducamus perorantem aliquem ex Prophetis, Apoſtolis, aut ſanctis Patribus, atque eò faciliùs, ſi eorum propria, quæ locuti ſunt aut ſcripſerunt verba habeantur. Hæc fuſius in gratiam Concionatorum.

Conceſſio eſt, cùm orator aliquid admittit eſſe factum, vel dictum, quòd potius videretur negandum, aut excuſandum; idque ideo admittit, quia prævidet, nil ſuæ cauſæ obfuturum, eò quòd non ſequatur adhuc illud, quod adverſarius intendit, idque facit non tantùm cùm negare non poteſt, ſed etiam tunc quando poteſt: eo modo, quo Philoſophi permittunt tranſire falſum antecedens, aut præmiſſam, tanquam eſſet vera, & negant inferri, id poſſe, quod intenditur. Unde collige 1. per hanc figuram non tantum admittendum adverſario, quod verum eſt, & negari non poteſt, ſed etiam quod falſum eſt, aut verè factum non eſt. Ideo Author ait: Etiam iniquum, id eſt, quod æquum non eſt, eò quòd verè non ſit factum, vel dictum, quod prætenditur. Collige ſecundò non tantùm dicta, ſed etiam facta admiſſà ſpectare, ad hanc figuram; poteſt enim utrumque admitti, hoc loco, & aſſignari alia diſtinctio inter conceſſionem, & permiſſionem. Ideo Author non aſſeruit hanc diſtinctionem, ſed dixit eſſe aliquos, qui Conceſſionem dictorum eſſe velint, permiſſionem factorum. Sed & exempla, quæ hic attulit, conceſſionem factorum eſſe probant, ut nihil dicam de authoritate. Quintiliani Et iiſdem exemplis collige pertinere huc non tantùm facta vel dicta, ſed etiam facienda & dicenda, quando ſcilicet facultas datur, quæ danda non eſſet, ut in futurum aliquid fiat, vel dicatur, quæ ſi jungatur ironiæ, eſt artificioſa prohibitio. v. g. tantum convitieris, tantum reveles ſecretum noſtrum, experieris quid ſis reportaturus, tantùm frequentes lupanaria, tantum fureris.

Conceſſio.

fureris, ſi fueris deprehenſus, non abibis impunitus. Talis eſt locutio illa pro Milone; excitate, excitate, & quæ ſequuntur ab Authore relata: Virgil. eſt illa.

I nunc & verbis virtutem illude ſuperbis.

Sinè Ironia ſunt ſequentia. Cic. in Catilin. Pergè porrò, quò cæpiſti, egredere aliquando ex Urbe, patent portæ, proficiſcere &c. Idem alibi: ſed ſit beneficium quod me non occideris; at tale etiam latrones præſtare ſolent. Idem pro Ligario. Habes igitur Tubero (quod eſt accuſatori maximè optandum) confitentem reum, ſed tamen hoc ità confitentem ſe in ea parte fuiſſe, quâ te, Tubero, quâ virum omni laude dignum Patrem tuum. Itaque priùs de veſtro delicto confiteamini neceſſe eſt, quàm Ligarii ullam culpam reprehendatis. Idem Pro Flacco. Hoc de toto genere Græcorum dico, tribuo illis litteras do multarum artium diſciplinam, non adimo ſermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam, denique etiam, ſi quæ ſumunt ſibi alia, non repugno: teſtimoniorum fidem, & religionum nunquam iſta natio coluit. Idem pro Murna. Sed hæc ſanè ſint paria omnia, ſit par forenſis opera militari, ſit par militari ſuffragatio Urbana, ſit idem magnificentiſſimus, & nullos unquam feciſſe ludos. quid? in ipſa prætura nihil exiſtimas inter tuam, & iſtius ſortem interfuiſſe. Unde patet figuram hanc ad repetitionem argumentorum præcedentium valere, & tranſitionem ad nova. Item ad priùs laudandum aliquem, poſtea redarguendum, aut contrà.

Parentheſis eſt nova ſermonis inter jam inceptum interjectio, quando ſcilicet aliquid intra membra Orationis interponitur quod non ſpectat ad continuationem ſermonis præcedentis, ſed vel ad declarationem vel ad affectum excitandum. Virgilius.

Jupiter [hoſpitibus nam te dare jura loquuntur]
Hunc lætum, Tyriiſque diem, Trojaque profectis
Eſſe velis. Idem.

Namque [fatebor enim] dum me Galatea tenebat.

Sic dicimus: etiam Chriſtiani (prô malum) etiam ſodales (prô pudor!) immania ſcelera perpetrant. Cavendum hìc, nè longa nimis Parentheſis interjiciatur: obſcuritatē enim hæc ſenſuum Confuſione facit, nec Auditor meminiſſe

miniſſe poteſt, quæ verba præmiſſa ſint, cum quibus ſequentia ſunt conjungenda. Quod ſi autem nihil interceptum ſermonem interjiciatur quod ſyntaxin turbet. Sed fuſiùs aliquid, quod interturbat ceptum argumentorum filum & contextum, vocatur *digreſſio* & definitur, quod ſit *brevis declinatio à propoſito.* Id eſt à cauſa, & ſtatu quæſtionis, quod ſæpe neceſſe eſt fieri ad declarationem Argumenti, quod niſi præviam habeat notitiam aliquam, non ſatis intelligetur. Solet etiam ſolius delectationis causâ adhiberi; ut enim declinare à via jucundum eſt viatori, ſi prope viam viridis, floridus aut umbroſus ſit locus; ità etiam digredi à cauſa, ſi ſe offerat occaſio recreandi feſſos Auditorũ animos. Et de hac, quæ ad voluptatem & delectationem ciendam valet, locutus eſt Cic. cùm digreſſionem figuram eſſe dixit; qui verò figuram eſſe negant, & ſolùm partem cauſæ faciunt, intelligendi ſunt de illa digreſſione, quæ tantùm ſervit ad declarationem cauſæ; hæc enim de motu nihil habet, qui potiſſimum requiritur ad figuram ſententiarum. Digreſſiones faciunt frequentes Poëtæ ex occaſione unius rei connexæ cum alia, uti ſeneca Tragicus in choris. Virgilius in deſcriptione locorum, Regionum, Perſonarum, fabularum, & in ſingulis libris Georgicorum in fine. In primo enim expatiatur in luctum funebrem interempti Cæſaris, in ſecundo evagatur in laudem rei Ruſticæ & privatæ; in tertio excurrit in laudem Octavii Cæſ. Auguſti, & ſuam in ipſam obſervationem detegit, in quarto ſe effundit in fabulam Orphei. Solent & ſacri Oratores in Concionibus ea uti, ut ſi agant de otio adoleſcentibus fugiendo, invehantur occaſione arrepta in parentum incuriam, quâ filiorum inſtitutionem & educationem negligunt. Oportet autem digreſſione factâ, aptum ponere tranſitionem, quâ fiat reditus ad oppoſitum ſtatum Quæſtionis: quò plerùmque ſerviet correctio ſententiarum v. g. ſed quò me dicendi rapuit impetus ad rem, unde digreſſi ſumus, revocamus.

Digreſſio

Ironia ſententiarum figura, eſt fictio totius voluntatis, id eſt integri & perfecti ſenſûs, non autem partis; & per hoc differt ab ironia, quæ eſt tropus; unde tropus debet eſſe brevior, figura poteſt eſſe longior. Sic Cic. in Piſonem.

Ironia.

Non

Non eſt integrum Cn. Pompejo jam Conſilio uti tuo, erravit enim: non guſtarat iſtam tuam Philoſophiam, ter jam homo ſtultus triumphavit. Craſſe, pudet me tui; quid eſt, quod formidoloſiſſimo bello coronam illam lauream tibi tantopere decerni volueris à ſenatu? P. Servile. Q. Metelle, Cai. Curio P. Africane, cur non audiſtis hunc tam doctum hominem, tam eruditum, priuſquam in illum errorem induceremini? ô ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos &c.

Diſtributio. *Diſtributio* eſt, cùm aliquid per ſuas partes explicatur, ſive jam illud ſit totum, quod vocamus genus, ſive quod integrale & actuale. Differt autem hæc figura a loco, qui partium diſtributio dicitur; quia locus dat *materiam*, figura *formam* quâ res amplificatur ad motum; & locus adhibetur ſolius probationis, ſeu illationis causâ (eſt enim argumenti ſedes) figura autem etiam ornatus & amplificationis gratiâ. Unde, cùm ad Argumentum tractandum ſatis eſſet dicere, omnes te oderunt, Cic. in Piſonem, ſic extulit ornatûs & amplificationis ergo. Age, odit te Sanatus quod eum tu facias afflictorem & proditorem Ordinis, ac nominis ſui; videre Equites Romani non poſſunt, quo ex ordine Lu. Alius te conſule relegatus; plebs Rom. perditum cupit, in cujus tu infamiam, ea, quæ per latrones, & per ſervos de me egeras, contuliſti. Italia cuncta execratur, cujus idem tu, ſuperbiſſimè decreta, & preces repudiâſti. Idem in 2. Catil. hanc propoſitionem; *omnes tibi adhæſerunt ſcelerati* ſic auget: Quis tota Italia Veneficus, quis gladiator? quis latro? quis parricida? quis adulter? quæ mulier infamis? quis perditus inveniri poteſt, qui ſe cum Catilina non familiariſſime vixiſſe fateatur? Idem pro lege Manilia. Quod denique belli genus eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna Reip. Civile, Africanum, Trans alpinum, Hiſpanienſe, miſtum ex civitatibus atque ex bellicoſiſſimis nationibus, ſervile, navale bellum, varia & diverſa genera bellorum & hoſtium, non ſolùm geſta ab hoc uno, ſed etiam confecta. Idem in Lælio ait, omnes ad unum idem ſentiunt: & hi, qui ad Rempub. ſe contulerunt: & hi, qui rerum cognitione, doctrinaque delectantur, & hi, qui ſuum negotium gerunt otioſi; poſtremò hi, qui ſe totos tradiderunt voluptatibus, ſine amicitia vitam

Digitized by Google

vitam eſſe nullam. Nota 1. diſtributionem fieri dupliciter, aliquando enim ſtatim, vel paulò poſt, cuique parti ſua ratio ſubjungitur, ut in primo exemplo liquet, aliquando autem non ſubjicitur, ut in ſequentibus patet.

Permiſſio eſt, quando Orator planè aliquid tradit arbitrio Auditorum, id eſt, ut eligant, ſtatuant, decernant, quod judicaverint, quod voluerint. *Differt à conceſſione*, quia Conceſſio admittit *factum* vel *faciendum*, *dictum* vel *dicendum*, quod negare vel excuſare poſſet. At permiſſio relinquit liberum Auditoribus, *ut judicium*, *concluſionem* & *ſententiam* ferant de dicto vel facto: Unde in priori admittitur aliquid iniquum, id eſt, crimen in dicto vel facto; in hac autem admittitur libertas judicii, & ſententiæ de crimine in dicto vel facto: ſeu ibi admittitur Crimen, hìc judicium & ſententia de pœna & executione criminis. Seu ibi admittitur una præmiſſa, vel antecedens, tanquam eſſet verum, negatur tamen Concluſio, hìc autem admittitur ipſa Concluſio libera adverſariis, ut patet in Exemplis, quæ affert Author. **Permiſſio**

Differt à Communcatione, quia in Cōmunicatione exquirimus Conſilium, quid adverſarii facturi fuiſſent in re ſimili, quæ jam eſt præterita; hìc autem de re futura quæritur, neque exquiritur *Conſilium*, ſed *judicium* & ſententia legitime inferenda. Fit autem hæc judicii, & concluſionis libertas Auditoribus, quoties ſupponitur, quod non ſint aliud concluſuri, aut judicaturi, vel electuri, quàm concluderet Orator, ideo dicitur ab Authore quoties alicui rei vehementer confidimus v. g. poſtquam oſtendiſti per ardua iri ad cœlum, per mollia ad infernum, ſubjicere poteſt, nunc eligite quod placuerit. Item ſi patuerit quod per ſtudium, honores, & opes quis adipiſcatur; per otium, dedecus, & paupertatem, ſubde: nunc ſectemini, quod arriſerit. Hujus loci eſt, ſi dicas: dum hoſtis Petrum aggreſſus eſt, ut tueri vitam non poſſet ſuam, niſi vim vi repellendo. Quid aliud ei fuerat agendum vos ipſi judicate. en hìc non petitur Conſilium, uti in Cōmunicatione: ſed judiciū de ipſo facto relinquitur aliis. Sic & in hoc: qui inſcius hominem trajecit, feram exiſtimans, an pœnâ mortis afficiendus ſit vos ipſi ponderate, & ſtatuite. Hac figurâ uſus eſt Divus Petrus in Actis Apoſtolorum,

ſtolorum, ſitne magis obtemperandum hominibus, quàm DEO ipſi judicate.

Deprecatio. *Deprecatio, obſecratio, ſeu obteſtatio eſt,* cùm opem alicujus expetimus, & invocamus, quod fieri poteſt vel ſimpliciter, vel interpoſitis iis, quæ novimus eſſe in pretio, aut amore apud eos, quos imploramus, ut ſic an nos, faciliùs, aut fortiùs inclinemus ad id, quod petimus v.g. per DEUM te oro, per quinque vulnera Chriſti, per ſalutem tuam. Sic Eccleſia Orationes ſuas concludit ad DEUM. Per Dominum noſtrum JESUM Chriſtum. Et in Litaniis orat. Per incarnationem, Nativitatem, Dulciſſimum nomen JESU, &c. S. Paulus obſecro vos, inquit per miſericordiam DEI. Sic alii per Majeſtatem, Sceptrum, Diadema, per amicitiam, amorem, quo te, tuóſque diligis. Per agnatam clementiam &c. Virgil. 6. Æneid.

Quod te per cæli jucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Juli.
Eripe me his in victe malis.

Eadem invocatio eſt uſitata Poëtis initio Poëmatis v. g. Muſa mihi cauſas memora &c. Oratores adhibent in vehementi affectu, ac maximè in Peroratione, uti Cicero pro Milone, Muræna &c. quem require, & Palatium Eloquen. fol. 526.

Optatio. *Optatio* eſt, qua alicui, ſive nobis, ſive aliis bonum vovemus & precamur. Dii faxint! inquit Cicero, ut meus collega vix fortiſſimus, hoc Catilinæ nefarium latrocinium, armatus opprimat. Et pro lege Manilia: utinam virorum fortium tantam copiam haberemus &c. Virgilius.

Vivite felices, quibus eſt fortuna peracta
Jam ſua.

S. Chryſologus ad arborem, cujus fructum comederunt parentes noſtri, ſic loquitur: O ſi tunc vel levis turbo mortiferam arborem dejeciſſet! O ſi nebulæ fumus illius mulieris tenebráſſet aſpectum! O ſi terræ nubes lethalis pomi ſpeciem caligáſſet! O ſi manus tangens inconceſſa, tremuiſſet! O ſi peccati diem tenebráſſet nox injuſta &c.

Execratio. *Execratio* eſt optationi contraria, quippe malum alicui imprecamur, Sic Dido apud Virgilium.

Sed

Sed mihi, vel tellus, optem! priùs ima dehiſcat!
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam!
Ante pudor, quàm te violem, aut tua jura reſolvam,

Cic. in Antonium. Quin tu abis in malam peſtem. Terentius diſperream! ſi quid ſtudio mihi jucundius.

Epiphonema eſt dictum ſententioſum narrationem factam concludens, aut etiam Argumentum fuſius deductum. Virgil. 4. Georg. poſtquam apum induſtriam in conficiendo melle deſcripſiſſet ſic finit. *Epiphonema.*

Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.

Idem Georg. 2. adeò a teneris aſueſcere multum eſt. Similes clauſulas invenire eſt in Seneca Tragico, præſertim in choris, fiunt autem ſic: expendatur, quid ex dictis, aut probatis, aut narratis inferri poſſit per modum conſequentiæ, tum omiſsâ formâ illationis, ſeu particulâ, *ergo*, *igitur* &c. ponatur abſolutè, aut per figuram Exclamationis; interrogationis: ſic Satyricus. O curvæ in terras animæ cæleſtium inanes! vide plura in Palat. Eloqu. fol. 575.

Exclamatio eſt, quando vehementi affectu commoti erumpimus in exclamationes v. g. admirationem, indignationem, deteſtationem, dolorem, gaudium &c. v. g. David. Domine Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in univerſa terra. Chriſtus in Cruce: DEUS Deus meus, ut quid dereliquiſti me. *Exclamatio.*

Poëta.

O cives! cives! quærenda pecunia primùm,
Virtus poſt nummos.

Cic. pro Cælio: proh dii immortales! cur interdum pro hominum ſceleribus maximis connivetis? atque præſentis fraudis pœnas in diem reſervatis? Atque hæc ſunt Orationis ornamenta ab Authore poſita aliis relictis, tum quòd de his Communis Authorum ſit ſenſus tum quòd alia minutiora, hæc præcipua, tum quòd pleráque ad hæc referri poſſint. v. g. Admiratio ad interrogationem, exclamationem adjuratio v. g. Teſtor Deum! ad Apoſtrophen, aut exclama-

ſionem &c. Pœnitentia ad correctionem &c. &c.

Appendix de uſu figurarum prædictarum.

Interrogatio præter ea, quæ annotavit Cyprianus, valet ad varietatem, & vigorem Orationis; aculeos enim ſubjicit Auditori, nec ſinit langueſcere. *Reſponſio* ad exprimendos valet affectus odii, indignationis, & ad rem exaggerandam. *Subjectio* conducit ad perſpicuitatem: docilitatem, vehementiam, ad exprimendos item affectus idignationis, odii &c. *Anteoccupatio*, ad ſolidè confirmandum valet, *Correctio* apta eſt ad amplificandum, ad res exaggerandas, vel minuendas, ad mordaciter perſtringendum, ad tranſitiones: pulchre tractatur per Ironiam.

Dubitationis uſus occurrit in Exordiis Orationum, & Epiſtolarum generis demonſtrativi, & deliberâtivi, dum ſcilicet ob rerum multitudinem, vel unius facti magnitudinem dolore, vel gaudio affecti hæremus, quid potiſſimùm laudare aut vituperare, aut quomodo aggredi debeamus. Pulchrè admiſcetur Interrogationi, & exclamationi. *Communicatio* valet ad urgendum, & objurgandum, ad confeſſionis veritatem exprimendam; interdum etiam ad judicem invitandum, ad benevolentiam, vel miſericordiam, ſi nos omnem fiduciam in ipſius æquitate collocatam habere dixerimus. *Proſopopœja* ad vehementes affectus exprimendos, & acriter commovendos animos. *Apoſtrophe* ſervit variis animi affectibus, lætitiæ, indignationis, commiſerationis, invocationis &c. Utendum hac figura, cùm ſervet Oratio, tum enim plurimùm valet ad concitandos affectus. *Hypotypoſis* plurimùm valet ad delectandum, docendum, illuſtrandum, ornandum, amplificandum, flectendum. *Ethopæja* eſt morum mitiorum & affectuum repræſentatio, valet ad exaggerandum in laudem, vel vituperium, ad affectum amoris, vel deteſtationis. *Emphaſis* ad exprimendam rem aliquam magnam, aut magnum dolorem, iram &c. *Suſtentatio* valet ad res exaggerandas, augendo, vel minuendo, ad affectus doloris, indignationis, gaudii &c. concitandos ex inopinato eventu. *Prætermiſſione* utimur cùm res ſint multæ, ſed parvi mo-

vi momenti, vel odioſæ, vel turpes, vel ſatis notæ. *Licentia* valet ad oſtendendum veritatis amorem, ad arguendum ſinè offenſione. *Conceſſio* ad oſtendendam fiduciam cauſæ, interdum eſt artificioſa quædam prohibitio, cùm Ironiæ jungitur. *Parentheſis* ad declarandum valet id, quod dicitur. *Ironia* venuſtat orationem, recreat Auditorem, valet ad contemptum rei alicujus exprimendum. *Diſtributio* valet ad ornandam orationem, & res declarandas. *Permiſſio* valet ad oſtendendam rei alicujus magnitudinem, aut veritatem, aut fiduciam cauſæ ſuæ. *Deprecatio* ad dolores, timores, alióſque affectus exprimendos. *Optatio* ad exprimendum rei alicujus magnum deſiderium. *Execratio* ad indignationem & iram. *Epiphonema* ad declarandam rei magnitudinem, ad laudandum, ad affectus excitandos. Ejus potiſſimùm uſus eſt in Concluſionibus rationum, & ratiocinationum, & in Epilogis. Exclamatio ad quid ſerviat invenies in Cypriano.

Per pleráſque harum figurarum, eandem ſententiam, ſeu propoſitionem variari poſſe oſtendit P. Juglaris in Ariadna, obſervatione 27. ubi tamen pro anteoccupatione, accipi Correctionem, & conceſſionem, ac permiſſionem, intellige conformiter ad dicta. Simile exemplum invenire eſt in P. Maſen. Palæſtra Styli lib. 2. cap. 5. & in Oratoria, ad quorum imitationem ſimilia effingi poſſunt.

CAPUT XXXI.

De Collocatione.

Sicut figuræ ad ciendos affectus varios ſerviunt, ità collocatio ad aurium lenocinium, & gratiam: aures enim, ut annotavit Cicero, vel animus potiùs, aurium internuncio, naturalem quandam in ſe continet vocum omnium dimenſionem: unde ſicut muſicum concentum, artis licèt imperitus, dijudicat, approbat, improbat, ità & curſum Orationis, plenúſne ſit, ac planus? an hiulcus, durus, aſper? continuus? an abruptus? ſuavis? an acerbus? verbo, apténe an inepté cadat ad aures. Quæ ſi offendantur aſperitate vocum aliquâ, non poteſt tam grata ipſi animo influere,

tropis licèt & figuris inſtructa oratio, nec proinde gratiam obtinebit flectendi ac perſuadendi. Ut igitur viſui ſervitur, dum pro munere offertur res aliqua, ut ſcilicet non ipſa ſolùm, ſit gratioſa; ſed & id, in quo offertur, ità neceſſe eſt, ut etiam ſerviatur auditui, ut gratum quoque accidat id, quod in verborum involucro præſentatur. Hoc autem rectâ verborum collocatione, ac ſtructura perficitur, in qua quidem primùm obſervandus eſt *verborum ordo*, nè quod prius erat ponendum, collocetur poſteriùs, tum *junctura*, ut non ſolùm aſper, ac durus vocum concurſus evitetur, ſed etiam ſuavis, & concinnus efficiatur placido verborum flumine.

CAPUT XXXII.

De Ordine.

Ad ordinem quidem quod attinet, id neceſſe eſt præponere, quod natura ſua, vel dignitate eſt priùs. Naturâ eſt prius ſol, quàm dies, manè, quam veſper; naſci quàm mori, infantia, quam adoleſcentia; ingredi, quàm egredi, Malus igitur eſt ordo in illo Poëtæ, poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit: prius enim eſt ad mare venire, quàm tangere fluctus. Dignitate præſtant, ac priora ſunt Pontifex, Cardinali, aut Epiſcopo, Epiſcopus Sacerdote. Cæſar Rege, Rex Principe, Princeps Comite, Eques Nobili, Nobilis Cive. Conſul Senatore, Senator Cive, unde & in titulis Diplomatum, Privilegiorum teſtimoniorum, ea quæ majoris ſunt dignitatis præponuntur v. g. nos N. Romanorum Imperator. Ungariæ & Boëmiæ Rex. Dux. &c. Nos Conſul & Senatores &c. Quæ omnia accuratè obſervanda, ne ordinis perverſione offendantur animi. Accidit hìc etiam ſæpe, ut id, quod ſequitur, fiat ſuperfluum & vitioſum, ſi in priori jam contineatur, aut ſupponatur; ut ſi dicas, ſunt gemini fratres, ex hoc ipſo enim, quod ſint gemini, intelligitur, quod ſint fratres; Si autem dixeris, fratres gemini, nihil redundat, Livius tamen l. 1. dixit: gemini fratres & ter-gemini fratres, Hoc vitio laborat illud Terentii: valet & vivit, ſi enim valet, ſupponitur quòd vivat. Sicut ſi dedit pecuniam, ſupponitur habuiſſe: & qui defunctus eſt, vixiſſe, & qui

& qui ſurrexit, jacuiſſe: perverſa igitur verborum Series eſt, dedit pecuniam, & habuit; Surrexit, & jacuit. Hic præterea attendendum, an augere, vel minuere rem velimus per incrementum verborum. Si enim augere, ſeu plus & plus dicere, non debet fortiori ſubjungi aliquid infirmius, id eſt, id quod ſequitur, non debet minus aliquid ſignificare, eo, quod præmiſſum eſt, ſed majorem in ſignificando vim habere oportet v. g. facinus eſt vincire civem Roman. ſcelus verberare, parricidium necare, quid dico in crucem tollere? Cicero pro Milone: neque verò ſe populo ſolùm, ſed etiam Senatui commiſit, neque Senatui modò, ſed etiam publicis præſidiis, & armis, neque iis tantùm, ſed etiam ejus poteſtati, cui Senatus totam Rempub. commiſit. Quòd ſi minuere velimus, invertendus eſt verborum ordo. Ut quæ plus ſignificant præmittantur, & minora ac minora ſemper ſubjiciantur v. g. Præceptorem is agat, qui ſinè barbariſmi, & ſolæciſmi labe, conſtructionem formare neſcit? qui nec loqui, nec os aperire poteſt? qui vix, ac ne quidem vix latinè legere? item, non aureum, non Rhenenſem non dimidium, non obulum poſſidet. Univerſum hìc attendendum, ut ſic verba ponantur, quo auditor, aut lector, plùs & plus audiendo, vel legendo, ſemper proficiat in ſenſu ſuo, minus vel majus ſemper judicium formando, teneatúrque ſciendi avidus, dum ad finem decurat Oratio: cujus ſenſus & ſententia, quia pendet à verbo perſonali, hinc optimum judicatur verbo ſenſum claudere, ſi compoſitio patiatur: non patitur autem, ſi cadentia verbi, quoad præſentem materiam, & affectum, ſit inepta: ſi duriorem curſum aut finem efficiat. Quare juncturæ etiam habenda ratio de qua jam.

CAPUT XXXIII.

De Junctura.

Junctura duo præſtare debet: 1. aſperitatem verborum quod ſonum tollere. 2. Inducere, gratum auribus verborum fluxum, & curſum. Per primum efficit, ut aures non offendantur ſoni duritie aut hiulcitate; per ſecundum verò, ut

ut etiam demulceantur vocum gratiâ: unde fit, ut in verbis, non ſolùm ſit nihil, quod diſpliceat, ſed etiam adſit, quod placeat. Quare per juncturam devitanda ea, quæ offenſam, & accerſenda quæ voluptatem in auribus primùm, tum animis creant Auditorum: nam ut Quintil. ait l. 9. c. 4. nihil intrare poteſt in affectum, quod in aure, velut in quodam veſtibulo offendit. Creant verò offenſam verba aſpera, & hiulca; voluptatem, numerus oratorius: modulationem enim certa illa ſyllabarum dimenſio inducit; non abſimilem illi, quæ eſt in muſica, & carmine. Sed de numero poſtea, nunc de verbis aſperis & hiulcis. *Aſperum concurſum* faciunt conſonantes quædam aſperiores, ſi conjunctæ ſint. Reddunt enim Orationem pronunciatu difficilem, & ſono ingratam. Cujuſmodi ſunt S. & X. ut exercitus Xerxis. Item S. in fine præcedentis, & principio ſequentis poſitum. Ut ars ſtudiorum; quod etiam habet X. ut Rex Xerces. Pindarus litteram S. vocat adulteram, nec verè litteram eſſe cenſet, quam ob cauſam totas odas ſinè ea conſcripſit, ut teſtis Demetrius Phalaretius: veteres verò Poëtæ eandem elidebant. Certè ſerpentinum quid habet, ſibilat enim ſicut ſerpens. Ut Soſia in ſolario ſoleas ſuebat ſuas. Etiam R. caninum quid refert Perſio. Utraque tamen ſuo loco poſita gratiam invenire poteſt. Si materiæ aut affectui congruat. Ut ſi ventorum rabiem, & ſibilum exprimere ſit opus, rectè cum Virgilio pones Æneid. 1.

Totumque à ſedibus imis,
Una Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus — furit æſtus arenis
Et Frangitur inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.

Ejuſdem eſt. 1. Georg. — *crepitans ſalit horrida Grando.*

Hiulcam & vaſtius diductam orationem efficit vocalium certarum concurſio v. g. Philidamamo ante alias. Maximè ſi ſint ejuſdem generis; dura enim fit colliſio non ſinè hiatu oris & orationis, ut: Herculea arma allata ſunt Æneæ. Si tamen ipſa rei magnitudo, vel deformitas, aut affectus exigat, poteſt fieri cum gratia hæc colliſio. v. g. Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra. Heu me miſerum. Tellus.

Digitized by Google

lus, quæ me æquora poſſunt accipere! quæ etiam cauſa eſt, quod Poëtæ de induſtria eliſionem faciant. Ut in illo: Monſtrum horrendum, informe, ingens. Et: à nimium cœlo; & pelago confiſe ſereno. Nec Poëtis hæc uſitata ſolum, ſed & Oratoribus ut Platoni, Demoſtheni, Ciceroni; tùm quòd rem ipſam faciant ampliorem, tum quod indicium ſit non ingratæ negligentiæ, de re magis, quam verbis laborantis. *Diſſonam* etiam, atque auditu ingratam Orationem faciunt 1. Si verba in ſyllabam deſinant à qua ſequens verbum incipit, ut. O fortunatam natam me Conſule Romam: Caſus Caſandra canebat. Diſcolor unde auri, per ramos aura refulſit. Magnis de rebus inter ſe cernere certant. Cæca caligo, diſſitus ſitus. Eodem vitio laborant verba ab iiſdem ferè ſyllabis incipientia, aut ſimiliter cadentia, aut deſinentia v. g.

Et ſola, inſicca ſecum ſpatiatur arena.
Perfer perpetienda parit patientia palmam.

Plorantes, lachymantes, flentes: ad mala patrata ſunt atra theatra parata. Nimia enim ejuſdem figuræ repetitio ſatietatem, ſatietas tædium parit. Quod etiam facit ejuſdem verbi aſſiduitas. Ut quiſquamquidquam cuiquam probet.

Secundò, Monoſyllaba plura juxta ſe poſita; ut in hac re me nil juvat. Huc revocantur etiam voces, quæ quidem plurium Syllabarum ſunt, ſed ſpectata quantitate Brevium. cùm enim duæ breves uni monoſyllabo longo æquivalent tempore, & quantitate, idem facient quod monoſyllabum v. g. ſtat ſua cuique dies brevis irrevocabile tempus. Habent tamen & hæc gratiam, ſi res cita, aut citò facta exprimatur. Tunc enim verba rem ad vivum exprimunt. v. g.

At tuba terribilem ſonitum dedit ore canoro.
Volat fulminis ocyùs alis.
Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campũ.

Sicut contra cùm gravitas, tarditas; aut magnitudo rei eſt exprimenda, optimè affectantur longa, & polyſyllaba vocabula v. g.

Nimborumque facis, tempeſtatumque potentem.
O Fortunatæ gentes Saturnia Regna.

Cæterùm optimè miſcentur monoſyllaba polyſyllabis & longæ brevibus. Sic Cicer. initium pro Muræna. Quod pre-

catus ſum à Diis immortalibus &c. Monoſyllaba cum polyſyllabis attemperat. Et Virgilius de Scylla & Charybdi canens breves longis permiſcet.

Sorbet in abraptum fluctus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos; & ſidera verberat undis.

Servit hic plurimum Hyperbaton; ejus enim beneficio trajici voces, è loco, quo concurſum durum faciunt, poſſunt eum in locum, ubi durus non erit. Sic Cicero. Hoc aditu laudis non mea me voluntas, ſed meæ vitæ rationes prohibuerunt: pro me mea voluntas. Sed nè quis in hoc nimis ſit anxius, rectè monet Auhor, non requiri diligentiam operoſam: quòd minus ars appareat, ſubrepere poteſt aliqua nonnunquam negligentia. Qui verò lectioni Tullianæ addiderit animum, facilè cum Stylo facilitatem hauriet, ut ipſo in orationis curſu advertere queat, quid durum pronuntiatu, & ingratum auditu accidere poſſit.

CAPUT XXXIV.

De modo & forma verborum.

Juncturam non ſolùm carere oportet verborum aſperitate, & hiulcitate, ſed etiam nimia conſtructionis extenſione: menſura enim & modus teneri debet, ut in longitudine ſenſus, & ſententiæ modum, & limites oratorios non excedat verborum ſtructura. Quidam nimis curti, & breves ſunt, abruptis, & inciſis ſententiolis, ſua ſenſa explicant; aliorum è diverſo oratio fertur in immenſum, & in infinitum fluminis inſtar, quod ab origene progreſſum manare non ceſſat, donec mare contingat. Ità ſenſum & ſententiam trahunt hi eo uſque, dum rem totam, quam explicandam ſumpſerunt, abſolvant oratione, nunquam interrupto curſu loquendi, nulla audienti data quiete. Fatigant igitur non ſolùm ſe ipſos, quandoſinè reſpiratione pronunciandum eſt perpetuò; ſed etiam Auditoris animum & aures; animum quidem, quia non ſtatim percipit plenè, quid dicatur, ſed expectare neceſſe habet, uſque dum ille ſenſum ſententiámq; perficiat, quam in immenſumextendit funem, aures autem quia diutinâ, nec unquam interruptâ audiendi quiete langueſcunt, ac vociferatione obtunduntur; contingit enim illis, quod in molendino

molendino exiſtentibus, qui moleſto rotarum fragore, ac ſtrepitu prope obſurdeſcunt. Et verò currit hic iſtorũ lingua, ut rota molaris, quamdiu materies loquacitatis affluit. Sed hoc imperitorum legulejorum eſt: Orator verò id, quod dicit non materia, neque dicendi ſpiritu, determinat, ſed arte verbis modum ponit; finem & terminum, cancellis quibuſdam verba concludit, argumenta ſuà ceu milites in manipulos cogit, verborum flores offert non diffuſos, ſed collectos in faſciculo. Hic modus verborum *forma* dicitur, quippe verba ad formam certam rediguntur, ne ſinè fine evagentur libera & diſſoluta ad eum ferè modum, quo argumenta in certam Argumentationis formam coguntur, ut vim, robúrque ſuum meliùs exerant. Sicut autem non utitur diffuſa in immenſum oratione, ità nec argutis, arctis, ac decurtatis ſententiis ſemper loquitur orator; ſed cum modo ac moderatè prout res exigit, nunc breviter ac per inciſa, nunc longiùs per membra & periodos attemperat omnia: inciſa enim membra, & periodi, ſicut nimiæ prolixitati, ità & continuæ brevitati modum ponunt; cæſim enim & membratim dicta brevitati, periodicè, & circumſcriptè effuſa, longitudini congruæ deſerviunt. Attemperatum ac promiſcuum horum uſum quia plurimi non obſervârunt, inde tanta ſtylorum diverſitas, ut iſte cum Seneca ac Petrarcha ſit conciſus, & argutus; ille, cum Livio diffuſus, ut Saluſtius à Cæſare, ab utroque Tacitus, ab omnibus Plinius ſecundus hic ab ipſo Cicerone ſit diverſus, & diſſimilis. De qua diverſitate vidæ Palæſtram Styli P. Maſen. lib. 2. à capite 6. uſque ad 25. Orator verò cum Cic. Sic illigat ſententiam verbis, ut nihil inane, nihil inconditum, nihil curtũ, nihil claudicans, nihil in oratione ſit redundans.

De nomine Oratorio.

Hoc *Oratorio ſi. numero.* Advertendum autem, quod hic numerus inciſis membris & periodis adſtrictus, non ſolum hoc habeat, quod brevitatem cum longitudine ſermonis attemperet; ſed etiam quod aptam ad aurium judicium, concinnam & ſuavem, ad earundem oblectationem efficiat orationem. Sicut enim metrũ ſeu carmen certã habet syllabarum dimenſionem & quantitatem, ità & inciſa membra, & periodi ſuam habent, nam etiam pedibus ſuis incedit Oratio, licèt nõ ità determinatis aut certis: Unde ſicut carmẽ

modulationem

modulationem quandam facit, ad aurium illicium, & voluptatem, ità non minùs Oratio. Duo igitur numerus oratorius (in quo modus & forma verborum conſiſtit) præſtat, congruam longitudinem & brevitatem, per inciſa membra, & periodos, quæ orationem, velut limitibus coërcent, ne in immenſum ſinè fine fluat oratio, ſed ut detur intervallum & ſpatium reſpirandi, tum loquenti, tum audienti. Deinde ſuavitatem ſeu concinnitatem ad aurium lenocinium, in quantum videlicet inciſa illa membra, atque periodi ſuis pedibus colligata concinne, & blandè cadunt ad aurium judicium.

CAPUT XXXV.

De Origine Orationis numeroſæ.

Hujus numeri inventor fuiſſe dicitur Traſymachus, qui tamen in eo reprehenditur cum Gorgia, quòd nimiùs fuerit in ejus uſu: nec enim tota, ex numeris conſtare debet, nihil ut fiat extra modum, verba ſunt Tullii (id eſt, ut nullum verbum ſit, quod non ſit ad numeros accommodatum) nam id quidem eſſet Poëma. Sed omnis nec claudicans, nec quaſi fluctuans; ſed æqualiter, conſtantérque ingrediens, *numeroſa* habetur *Oratio*: atque id in dicendo numeroſum putatur, non quod totum conſtat è numeris, ſed quod ad numeros proximè accedit. Ità Cic. in Orat. Perſ. Cauſam idem reddit; ſic minimè, inquit: advertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis induſtria: ſi enim advertantur hæc duo, tollitur actioni affectus, & ſuſpectam habet oratoris fidem, dum ſe ex inſidiis circumveniri putat Auditor. Aliud eſt cum carmine, quod non ad faciendam fidem, ſed ad voluptatem eſt compoſitum. Hinc Ariſtoteles acerrimus judicio ſophus, verſum in oratione vetat eſſe; numerum jubet. Cauſa verò quod Oratores pedibus quoque Orationem inſtruere cæperint, erat volùptas aurium, ut ſuavius ad aures illapſa oratio, gratiùs in animum penetraret.

CAPUT

CAPUT XXXVI.

Cur numeroſa oratio inventa?

Habent enim aures inditū quoddam à natura ipſa judicium, ut de quantitate toni, & ſoni in verbis & cantu Muſico decernant, quid aptè, quid ineptè conſarcinatum ſit. Itaque diſſona ſentit, mutila notat, ſibíque deeſſe aliquid ad plenam aut aptam clauſulam advertit. Si verò quid concinnè depromptum eſſe, aut rectè, aptéque cecidiſſe inaudit, recreatur & approbat. Me ſtante, verba ſunt Tullii l. cit. Cajus Carbo Tribunus plebis in Concione dixit his verbis ô Marce Druſe, Patrem appello, tu dicere ſolebas, ſacram eſſe Rempub. quicumque eam violaviſſent, ab omnibus eſſe eis pœnas per ſolutas. Deinde Patris dictum ſapiens, temeritas filii comprobavit. Hoc dichoræo (comprobavit) tantus clamor Concionis (licèt imperitæ) excitatus eſt, ut admirabile eſſet. Quæro, inquit Cicero, nónne id numerus effecerit? verborum ordinem muta, fac ſic, comprobavit filii temeritas, jam nihil erit, etſi temeritas totidem habeat ſyllabas, animo iſtuc ſatis eſt (quocunque loco verba ponantur) auribus non eſt ſatis, ità Cicero, quem aliis exemplis oſtendiſſe, quanti momenti ſit aptè dicere, invenies in Cypriano cap. 50. itáque ut Poëtæ, quò placerent auribus, certâ pedum dimenſione conſtrinxerunt orationem, ſic & Oratores, multò tamen ſeriùs, neque ità certis ac determinatis pedibus, ne affectatio faſtidium pareret, & delectationis aucupium tolleret fidem, & affectum, prout dictum eſt; ſed & de pedibus dicetur poſtea, ubi primùm de inciſis, membris, & periodis explanatum fuerit.

CAPUT XXXVII.

De inciſis membris & periodis.

Doctrinam atque praxim de inciſis, membris, & periodis, tam utilem Tironi eloquentiæ cenſuit P. Sigis. Lauxmin. in ſua praxi Oratoria, ut in hac primùm exercendum

dum Tyronem exiſtimarit, ac baſim fundamentúmque eloquentiæ in ea collocârit, ſed bonâ tanti viri veniâ, ego in tropis, & figuris prius exercendum putarem, ut aliquam quamcumque propoſitionem dilatandi priùs habeat facilitatem; qui enim ſermonem in membra ſecabit, in periodos quadrabit, ſi extendere eundem neſciat, formam ſcilicet volet inducere, cùm materiam non habeat: & erit ea deductio deſtituta ornatu, vitâ & vigore, ſi tropis, & figuris deſtituatur, quarum uſum ſupponitur non habere. Utiliùs igitur operam in troporum, & figurarum exercitio collocabit, tum verò ad inciſa, membra, & periodos adſtringendus erit, ut dilatio illa thematis, brevitate, & amplitudine debitâ coërceatur, ac conformetur, pedúmque contentu decoro cadat ad aurium illecebras. Poſt id fieri plurimùm diſſolutá, ac diſſipatá aliqua Ciceronis periodo, quam inſcii mutationis jubeantur concinnare ad numeros; demum quo pacto à Cicerone expreſſa ſit prælegatur. Alias verò diſtortum alicujus Authoris fragmentum accipi poteſt, quod ad numerorum leges formetur, & patebit mox quantum interſit inter fluxum Authoris, & Oratoris, verbis tamen iisdem ferme retentis. Hic videri poteſt in Cypriano C. 50. & fieri reflexio, quid fractum ſit metrum reſpectu compoſiti. Demum & ex ſe formare exempla poterunt, eandem ſententiam, jam inciſim, jam membratim, jam periodicè offerendo. Verùm priùs horum doctrina atque differentia rectè inculcanda eſt, ne velut in tenebris ſinè lumine operari compellantur. Quare quid inciſum ſit, quid membrum, quid periodus; quid inciſim, quid membratim dicere, quid periodicè, explicandum erit.

Inciſum ex Quintiliano definitur, quòd ſit *ſenſus non expleto numero concluſus*, id eſt, eſt ſententia, conſtructio, ſeu ſtructura verborum, quæ *pronuntiatione diſpeſcitur*, interpolatur, & *interrumpitur* Author ad Herennium ſic definit. Articulus (qui idem eſt quod inciſum) dicitur, cùm ſingula verba intervallis diſtinguuntur cæsâ oratione, hoc modo: acrimoniâ, voce, vultu adverſarios perterruiſti. Item: inimicos invidiâ, injuriis, potentiâ perterruiſti. Hic cæditur & diſſecatur inter dicendum oratio, ità ut ſingula prope

poſt

poſt verba ſpatium, & intervallum interponatur. Interciſum igitur dicitur, quod incidat continuam pronuntiationem. *Membrum* autem à Quintiliano definitur, quòd ſit *ſensus numeris concluſus, ſed à toto corpore abruptus, & per ſe nihil efficiens*, id eſt, eſt conſtructio, ſeu ſtructura verborum, quæ habet completum numerum, ſed non habet completum, & perfectum ſenſum; hic enim abſolvitur tum plenum, cùm periodus finitur. Sic: ô callidos homines! perfectum eſt inquit author; at remotam à cæteris vim non habet, ut per ſe manus, pes, &c. Author ad Herennium ſic definit: Membrum orationis appellatur, res breviter abſoluta, ſinè totius ſententiæ (id eſt perfecti ſenſûs) demonſtratione, quæ denuo alio membro excipitur, hoc modo: Et inimico proderas: id eſt unum quod appellatur membrum, deinde hoc excipiatur ab altero: Et amicum lædebas. His ita poſitis facilis eſt diſtinctio inter membrum & inciſum; utrumque habet imperfectum ſenſum, ſed membrum habet numerum completum, & perfectum, quem inciſum non habet: *Inciſum* enim dicitur ſenſus *non expleto* numero concluſus; *Membrum* autem ſenſus *numeris concluſus*. Verùm in hoc difficultas eſt, *quid ſit* eſſe *numerum completum*, quid *incompletum*. Neoterici, ut P. Maſen. in Palæſtra orator. l. 1. cap. 34. §. 2. P. Lauxmin in praxi oratoria cap. 1. quæſt. 1. & 2. ut alios prætercam, in hoc diſtinguunt, quod inciſum admittat numerum ſyllabarum ſolum octo, novem, decem; Membrum autem ultra decem, & excurrere poteſt ad octodecim, ad viginti. Unde inciſum hemiſtichio ſimile faciunt, Membrum autem hexametro. Sed oppoſitum habetur ex Quintiliano, cujus definitionem refert author, & ex Cicerone, cujus exemplum etiam ponit author, & Quintilianus. Hic quidem dicit, ſe per numerum intelligere *æquam* & juſtam è *pedibus concluſionem*, ſeu pedum *dimenſionem*; non igitur illud in definitione: *non expleto numero* intelligi poteſt de numero ſyllabarum, ſed de juſta quantitate ſyllabarum accipi debet. Cicero autem exemplum Inciſi, & Membri poſuit, in quo uno tot ſyllabæ ſunt, quot in altero: nam exemplum Inciſi eſt: domus tibi deerat? at habebas; pecunia ſuperabat, at egebas. Hæc inciſè dicta ſunt quatuor inquit

quit Cicero: at membratim, quæ ſequuntur: ô callidos homines! ô rem excogitatam! ô ingenia metuenda! ità ille. En, ut in primo, & tertio inciſo, tot ſunt ſyllabæ, quot in primo & ſecundo membro, ſicut & in illo: Teſtes dare volumus, quod Cicero dicit eſſe membrum. Non igitur per numerum intellexit numeram ſyllabarum *arithmeticum*, ſed ut patet ex Quintiliano proximè allato. *oratorium*, qui in quantitate ſeu dimenſione pedum conſiſtit. Et verò de hoc potiſſimum ab hoc capite uſque ad 50. tractatur ab authore, & hoc ſenſu de numero & numeroſa oratione agit Cicero in oratore perfecto, ut vel ex principio patet dum ait: neque numeroſa eſſe ut poëma, neque extra numerum, ut ſermo vulgi eſt, debet oratio. Itaque Inciſum erit ſenſus, qui non habet expletum numerum oratorium, membrum erit ſenſus, qui habet expletum numerum oratorium. Verum quo pacto diſcerni poterit, an ſenſus habeat numerum *oratorium completum* an *incompletum*? Dicam quod mihi occurrit, aliis meliora excogitandi locum aperiens. Numerus oratorius (de hoc enim hic agunt Oratores, non Arithmetico ſyllabarum) cùm in juſta pedum concluſione conſiſtat, ex dictis, tunc erit completus, quando verborum dimenſorum quantitate aurium judicium aptus erit complere: incomplet autem erit, quando aptus non videtur ad aurium judicium implendum. Habent enim aures animo judice vocum omnium dimenſionem, cùm diſcernant quid graviter, leviter quid aptè, quid ineptè, cadat, ut patet in concentu muſico, quem etiam ignari artis dijudicant dignoſcúntque è ceſſatione abrupta, vel debitè remiſſa, num plura expectanda ſint, necnè. Porrò judicium aurium expletur, quando pronunciatio ſermonis interrupti debitè & congruè cadit in ceſſatione; quod exinde fit, quia vox in altum pronunciatione ſententiæ elata. in terminatione illius deprimitur, & demittitur *ſaltem aliqualiter*, quâ cadentiâ, ſeu clauſula aures conquieſcunt, quando verò pronunciatio terminatur voce in alto pendente, animadvertunt plura ſibi expectanda eſſe, ideóque ſuſpenduntur, & ipſæ deſiderio pronunciationis, eodem tono poſt interruptionem continuandæ. Declarari id poteſt per abruptos in numeris muſicis ſonos, & concentus: item in verſu hexametri cæſura; &

tur & toto carmine. Ego id in exemplo ab authore relato exponam. Domus tibi deerat? at habebas, pecunia ſuperabat? at egebas. Ubi poſt inciſa ſingula pronunciatio, & vox in alto abrumpitur, & expectationem aurium ad ulteriora provocat. Idipſum patet in illo: inimicos invidiâ, injuriis, potentiâ, perfidiâ ſuſtuliſti: ubi poſt ſingulorum verborum in pronuntiando diſcontinuationem; vox non cadit, ſed in alto ſuſpenſa detinetur, eodem tono poſtea reſumenda. At in illo ô callidos homines! ô ingenia metuenda! vox in fine deprimitur, & remittitur, ideoque *vi pronuntiationis* non provocat ad audienda plura, ſed aurium expectationem explet, & quieſcere facit ſaltem *aliquo modo.* Dico: *aliquo modo* & *aliqualiter*, quia cùm enuntiato membro non fiat clauſula, & cadentia finalis, qualis fit abſoluta periodo, aurium expectatio perfecte, & omnimodè expleta non eſt, ſed adhuc ſuſpenditur: pendente enim adhuc ſenſu, non poteſt finalis terminatio pronuntiationis habere locum. Hæc ubi olim commentatus fuiſſem Rhetoricæ præceptiones exponens; ſacris poſtea dictionibus applicitus incidi in Auguſtinum, ingeniorum illud portentum, cui utpote Rhetoricæ quoque magno Magiſto fidem adhibendam eſſe non dubitavi. Sic autem ille l. 4. de doctr. Chriſt. c. 7. dum Pauli locum Rom. 5. v. 3. ad Rhetoricæ leges expendens, ubi gradationem eſſe dixiſſet, ait: agnoſcitur & aliud decus; quoniam *poſt aliqua pronuntiationis voce ſingula finita*, quæ noſtri *membra.* & *cæſa.* Græci cola, & commata vocant, ſequitur ambitus, ſive circumitus, quam periodum illi appellant, cujus *membra ſuſpenduntur voce dicentis*, donec ultima finiantur. Nam eorum, quæ præcedunt circuitum, *membrum* illud eſt *primum*, quoniam tribulatio patientiam operatur: *ſecundum*, patientia autem probationē: *tertium*, probatio verò ſpem. Deinde ſubjungitur ipſe circuitus, qui tribus peragitur membris, quorum primum eſt: ſpes autem non confundit: ſecundum, quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris: tertium; per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Hactenus Auguſtinus, qui mox aliud exemplum ſubjicit ex Paulo 2. Cor. 11. & ſecundum præſentem doctrinam ponderat. Ex his patet etiam Auguſtinum ſenſiſſe, quod *membra ſuſpendantur voce dicentis*.

S donec

donec ultima finiantur, id eſt, donec ſenſus perficiatur; deeſt enim pronuntiationi finalis cadentia , uſque dum ſenſus compleatur. Neque tamen nagavit aliquo modo deprimi, & remitti: inter pronuntiandum vocem, dum membra terminantur. Unde ut dicta breviter concludamus : Inciſum non habet expletum numerum, quia dum enunciatur nullo modo explet aurium judicium & expectationem, ſed potiùs provocat ad ulteriora excipienda vi pronuntiationis , quam exigit. Membrum licèt aliqualiter ſuſpendat propter defectum abſoluti ſensûs , aliqualiter tamen complet *vi pronuntiationis* , eò quòd non interrumpat vocem in alto pendentem, ſed aliquatenus remittat , licet *non cum finali cadentia* & clauſula. Periodus autem perfectè complet , & aurium expectationem & animi, eò quòd non tantùm ſenſus ſit abſolutus, ſed & vocis terminatio in fine formari ſolita. *Definitur* autem *periodus* in authore ſic: cùm ab initio ad finem uſque quaſi in orbem, incluſa fertur oratio , donec conſiſtat in ſingulis, perfectis, abſolutiſque ſententiis : id eſt quæ fertur per *membra ſibi invicem colligata* , & à ſe invicem dependentia, uſque dum perficiatur , & abſolvatur ſenſus. Aliter vocatur ambitus, circuitus, compreheníio, continuatio, circumſcriptio. Requiruntur autem ad periodum membra minimùm duo , ità enim Cicero in Oratore perfecto: poſtquam dixiſſet, diximus, teſtes dare volumus, *extrema* inquit, *ſequitur comprehenſio, ſed ex duobus membris, quâ non poteſt eſſe brevior.* Cui conformiter Auguſt. loc. cit. minùs enim ait ille , quàm duo membra circuitus habere non poſſunt, plura verò poſſunt , ſic ille. Et verò ſi unum membrum ſufficit ad periodum, erit idem membratim, & periodicè dicere, cùm hæc tamen ſint diſtinguenda, ità, ut aliud ſit *loqui per membra* , aliud *membratim*, aliud per *inciſa*, aliud *inciſim*. *Inciſim loquimur*, quando vocabula prope ſingula, etiam ad eandem ſyntaxim pertinentia , *pronuntiatione* diſtinguuntur , interpolantur , & diſcontinuantur , quaſi colligata & concatenata non eſſent; tunc enim *in ſingulis liberior exiſtit oratio*; ut feruntur literæ, ſigna, manus, denique uniuſcujuſque confeſſio. Et aliquando prorſus vincta non ſunt, ut in illo; exceſſit erupit. evaſit. Veni, vidi, vici. Per *inciſa* autem dicimus; quando non ſingula prope vocabula pronuntiatione disjungenda ſunt, ſed con-

tinuato

tinuato aliquot dictionum curſu; ac præterea ſic inciſa à ſe invicem dependent: quippe vincta & colligata inter ſe: ut nullum prætermitti poſſit ſine ſenſu, atque ſyntaxeos perverſione: ut feruntur tuæ, quas ad ſenatum populúmq; Romanorum dediſti, literæ tua manu exaratæ, ubi plures voces inciſum faciunt, non ſingulæ, ipſaque inciſa ſibi illigata ſunt, atque à ſe dependentia, ut nullum prætermitti poſſit, quod non evenit dum inciſim dicitur, uti inciſa inter ſe colligata non ſunt, cùm ſinè ſyntaxeos & ſenſûs perturbatione omitti poſſit v.g. ſigna, manus, unde hic liberior exiſtit oratio, quia minus vincta, non item dum per inciſa loquimur.

Quare inciſim dicta ſcopis diſſolutis, per inciſa verò ſcopis colligatis rectè comparaveris. Similiter membratim & per membra dicta accipe: nam *Membratim* dicimus, quando membra, quæ *pronuntiatione disjunguntur*, etiam quoad ſyntaxim concatenata non ſunt, ſed à ſe invicem independentia, quia tunc in ſingulis membris liberior inſiſtit oratia, quippe membrum à membro quoad ſyntâxim & conjunctionem indepedens. v.g. Cicero pro Milone de ſica Clodi: hæc intentata nobis eſt, huic ego vos objici pro me non ſum paſſus; hæc inſidiata Pompejo eſt &c. *Per membra* autem *dicimus*, quando membra à ſe invicem dependent quoad aliquas particulas copulativas, aut ſyntaxim ut etſi verendum non eſt pro fortiſſimo uno dicere, timoris tamen adſunt cauſæ non leves, & ſi me violentè non invaſiſſet Clodius, nunquam ego Milo Clodium confodiſſem. Et tali caſu *membra ſic vincta conficiunt periodum*: tunc enim ab initio uſque ad finem, quaſi in orbem involuta fertur oratio, quia concatenata & continua. Hoc itidem caſu *membrum eſt pars periodi*, quia *actu* dependet à periodo: quando autem membra concatenata non ſunt, tum non eſt pars, quia à ſe invicem non dependent, ſicut digitus pars manûs non eſt, quando actu à manu non dependet, ſed reſciſſus eſt. Idem dicendum *de Inciſo*, quod tunc *pars membri* eſt, quando *actu* à membro *dependet*, eique innectitur. Si autem non dependeat, pars non eſt, ſicut nec articulus eſt pars digiti, ſi ei non cohæreat. Talia inciſa ſunt: veni, vidi, vici; exceſſit, erupit, evaſit. Quando autem inciſim, quando membratim, quando periodicè ſeu per membra concatenata ſit dicendum, vide in Authore c. 48.

& ſi plura requiris conſule P. Maſen & alios. Hic interim

Nota ex capite 47. poſſe orationem quæ membratim fit, excurrere ad quindecim, aliquando etiam ad viginti membra, quia enim à ſe invicem independentia ſunt, non ita fatigant audientem vel dicentem continuâ pronuntiatione. Verum periodus ex mente Ciceronis optima eſt, quæ ex quatuor membris conficitur: quæ enim brevior eſt; nec aures, nec animum ità explet: quæ verò longior, obruit intellectum, dum uno obtutu comprehendere nequit principium, & finem. Hæc vocatur *quadrimembris quadrata tetracolos*, ſicut quæ tria membra habet dicitur *trimembris* & *tricolos*; quæ verò duo, *bimembris*, ſeu *dicolos*. Unimembris ſeu monocolos juxta dicta non datur. Quod ſi periodus quatuor membra ſuperet, dicitur *pneumatica*, quia non commenſuratur juſtæ magnitudini, ſed *ſpiritui* dicentis. Sic & membrum æquò longius dicitur *pneumaticum* ſeu *ſchinotenes*. Horum exempla require in P. Lauxmin. doctrinam tamen hìc poſitam cum illius ne confundas. Denique *Nota*, interpunctiones quas Grammatici *comma*, *colon* & *punctum* vocant, diſtingui à commate, colo, ac periodo Oratoria. Poteſt enim eſſe colon Grammaticum, ubi præcisè Inciſum eſt & comma Rhetoricum; & ubi eſt colon oratorium, eſſe comma grammaticum. Prætereà dum Orator per inciſum interrogat v. g. domus tibi deerat? aut per membrum exclamat v. g. ô callidos homines! non ponitur comma, vel colon grammaticum, ſed ſignum interrogationis, vel exclamationis; & tamen eſt inciſum & membrum, igitur hæc idem non ſunt. Et verò interpunctiones illæ grammaticæ à magìs vel minùs expleto ſenſu dependent. Comma autem & colon, ſeu Inciſum & Membrum Oratorium à magìs vel minus expleto numero Oratorio, id eſt, aurium judicio & expectatione, ſed de his conſule Gramaticos.

CAPUT XXXVIII.

De Pedibus.

Præcipuum, & quod tanquam differentia à commate, colo

colo & puncto collocatur in definitione inciſi, membri & periodi eſt numerus oratorius: non enim ſatis eſt Oratori ſecare in partes orationem, quia hoc faciunt Grammatici, & ſcriptores alii per commata, cola & puncta; ſed requiritur etiam, ut inciſa, membra, & periodi aptè cadant ad aurium judicium & voluptatem. Hoc autem facit juſta pedum dimenſio: unde numerum oratorium ad ſimilitudinem poëtici definiunt communiter ſic: Eſt ſuavis quædam orationis modulatio, ex apta pedum collocatione & varietate proveniens. Et oratio numeroſa eſt, quæ longis, brevibúſque ſyllabis concinnè collocatis, jucunda progreditur, & aptè cadit ad aurium gratiam & lenocinium. Qui porro pedes uſui ſint Oratori, collocantur ab Authore hoc capite, quod require.

CAPUT XXXIX.

De numero Oratorio.

Licèt autem pedibus utatur Orator pariter ac Poëta, non tamen adſtringitur ad certos tantum pedes, neque ad ponendos certo ac inviolabili ordine, quemadmodum adſtringuntur Poëtæ. Unde oratio neque tota conſtat ex numeris, ut metrum, neque tamen eſt ſine numeris ac pedibus; quo ex capite difficilius eſt conſtare orationem numeroſam; certam enim pedum legem non habet Orator, uti Poëta; ſed ex Oratorum ſcriptis cognoſcere habet, qui pedes initio, qui in medio, qui in fine magis probentur; quod lectione aſſiduâ Ciceronis atque imitatione aſſequetur, nec non inſpectione præceptorum, quæ in ſequentibus capitibus tradit Author, ad quem te remitto. Vide etiam quæ Cauſſinus l. 7. c. 8. 9. 10. Palatium Eloquentiæ à fol. 26. Breviter P. Balbinus in quæſito 29.

CAPUT II.

De Triplici genere dicendi ſeu elocutionis.

Ex majori vel minori, vel attemperato uſu troporum, figurarum, atque numerorum naſcitur elocutio magis vel

Digitized by Google

minùs, vel mediocriter polita, & inſignis. Hinc *triplex dicendi genus*, ſeu elocutionis forma ſtatuitur ab Authoribus, quam Græci characterem & ſtylum nominant. Differt à triplici genere orationis demonſtrativo, deliberativo, & judiciali, quia hæc exprimunt *materiam*, quam oratio complectitur (quod idem accipe de quinque cauſarum generibus l. 2. c. 5.) illud verò de quo hic agitur, triplex genus ſignificat *formam* elocutionis, quâ unum ex illis generibus exornatum eſt. *Primum* ex his vocatur humile, tenue, ſubmiſſum, gracile, ſubtile, acutum, attenuatum, Atticem, communiter infimum. *Alterum* ſublime, grande, grave, vehemens, rapidum, copioſum, amplum, magnificum, communiter ſummum. *Tertium* inter hæc duo medium, & mediocre dicitur, temperatum, interjectum. *Infimum*, ſeu humile dicendi genus eſt, quod quaſi humi ſerpere videtur, altiùs tamen eſt nitore ſupra ſermonem vulgarem, amat enim præter verborum proprietatem & puritatem, cultum verborum, tropos etiam, præſertim metaphoras communes, & figuras loquentibus familiares: quibus tamen orationem non infarcit, eò quòd proximè ad quotidianum, & familiarem eruditorum (non tamen vulgi) ſermonem accedat. Amplificationes & graviores ad motum figuras non admittit, numeris etiam non ità adſtringitur: ejus enim uſus eò ſpectat, non ut flectamus, ſed doceamus, declarando, narrando, probando. Genus *ſummum* eſt, quod rerum & ſententiarum pondere turgens regiam in perorando refert Majeſtatem conſtat enim argumentorum, troporum figurarum & numerorum graviſſimo apparatu, eò enim ſpectat, ut moveat, flectat, & percellat Auditorum animos. Hinc frequentibus, & illuſtribus exornatur tropis, & figuris, intumeſcit amplificationibus, inſurgit affectibus concitatis. Dictionem habet atrocem, rapidam ac vehementem, inciſa, & membra plurima, quibus inſtat, mordet, pungit, periodos paucas, ne aurium tantùm illecebris ſeviat, ſed ſonantes; litterarum hiatum, ac duram ſyllabarum colliſionem negligit, modò affectui & rei meliùs exprimendæ deſerviant. Vim habet hoc genus longè maximam, dū modò perſtringit, modò irrepit in ſenſus, novas opiniones inſerit, inſitas evellit, amplicationibus attollit orationem, & vi ſuperlationum erigit, iram & miſericordiam, odium & amo-

rem

rem imprimit, & per omnes affectus optationis, exclamationis, execrationis &c. Vagatur, ut videre eſt in perorationibus Ciceronis pro Muræna, Milone &c. *Medium* ſeu mediocre genus eſt, quod inter humile & ſublime, ſeu infimum & ſummum utriuſque ornatum ſic attemperat, ut quod humili ſublimius ſit & robuſtius, ſublimi verò ſubmiſſius. Huic pleráque dicendi ornamenta conveniunt: ſunt in eo mediocres ſententiæ, verba decora, ſchemata illuſtria, compoſitio numeris plena, ac fluida, omnia denique ſupra quotidiani ſermonis uſum aſſurgentia. Plurimùm habet ſuavitatis, quæ partim numeris, partim juncturâ, partim troporum, & figurarum ſplendore comparatur, valet atque adhibetur ad delectandum Auditorem. Ex his

Collige, quando ſummo, quando medio, quando infimo dicendi genere ſit utendum. Sunt quidam, qui ex materia id colligi debere exiſtimant, eò quòd res magnæ ſummum; res mediocres medium; res parvæ infimum characterem, & formam ſibi poſtulare videantur. Sed quia res etiam magnæ, aliquando ſtylo infimo proponi opus habent, ut cùm de Deo aut rebus divinis loquendum eſt ad captum Auditorum ideo *regula optima* ſumitur *ex* triplici Oratoris *fine*: an velit Orator docere, an delectare, an flectere Auditorem: dum enim docet, infimo genere utendum eſt, etiamſi de maximis rebus dicat, ut intelligatur, quid velit. Dum vult delectare, mediocri utendum eſt, ut adſit condimentum ſinè acerbitate, & vehementiâ. Dum autem movere, tum ſummo, ut quantos poteſt impetus faciat in animos Auditorum. Hinc fit, ut in eadem ſæpe oratione omnia tria genera ſint miſcenda, diverſis tamen in partibus; dum enim narrat aut probat Orator, infimo utitur, dum exorditur, cum velit facere benevolos delectando, utitur medio; in amplificatione & epilogo, ſi res poſtulat utitur ſummo, ut patet in oratione Ciceronis pro Milone &c. Tali autem caſu à potiori parte ſumitur denominatio, aut fine, à quo tanquã objecto formali ſpeficatur oratio, cujus ſit generis, & ſtyli. Porrò ſi univerſam orationem ſpectes, infimum dicendi genus invenies in oratione Ciceronis pro Quinctio, pro Flacco, pro Plautio, Divinatione in Verrem, ſecunda & tertia Catilinaria. Medium pro lege Manilia, pro Marcello, pro Archia. Summum in ultima Verrina, in prima Catilinaria, in Antonium & Piſonem. Ex dictis.

Infer 1. rectè epiſtolas, officia, libros Philoſophicos, de Oratore & Senectute dialogos à Cicerone ſtylo infimo eſſe tractatos, quia in iis tantùm docere intendit.

Infer 2. Errare eos qui in ſcribendis epiſtolis, dedicatoriis, petitoriis, &c. in concione catechetica ad rudes, in libris aſceticis &c. grandes & vehementes figuras intrudunt, tum enim præcipuè intenditur delectare, aut docere.

Infer 3. In concionibus & orationibus Panegyricis v. g. de Chriſto reſurgente, aſcendente, de B. Virgine, de Sanctis, in victoriarum, triumphorum, nuptiarum. Natalis diei aggratulatione, in Principis ſalutatione &c. adhibendum eſſe ſtylum mediocrem, mens enim eſt tum delectare. At in cohortatione ad milites, ad peccatores inveteratos, & obduratos, ad contumaces & refractarios, vel cùm agitur de negotio Reipubl. aut animæ in periculo gravi conſtitutæ, opus eſt ſtylo ſummo, quia modus faciendus eſt. Sed.

Nota eum, qui hoc ſummo genere uti cupit, opus habere celeri linguâ, forti voce, memoria expedita; alioqui evaneſcet omnis figurarum impetus, & pro motu riſum, aut faſtidium eſt reportaturus: quid enim exilis vox, tarda lingua, & memoria hæſitans præſtabit vitæ & vigoris? qui in hoc genere deſideratur.

APPENDIX I.

De Triplici ſtylo in Narrationibus.

Stylus Hiſtoric.

Rem eandem narrare poteſt & ſolet Hiſtoricus Orator, & Poëta; alia tamen & alia narrationis ſit facies oportet. Hoc etiam noſce cum ſit Rhetoris, an nectam differentiam ſtyli Hiſtorici, oratorii & Poëtici in narrationibus, ut, ſi factum idem efferre jubeantur Tyrones exercitii gratiâ per triplicem hunc dicendi modum, quid eos præſtare ſit neceſſe, cognoſcant. *Stylus Hiſtoricus* conſiſtit in hoc, ut illo ſimpliciter & ſinè fuco rerum factarum veritas exprimatur. Ille igitur hiſtoricè narrabit, qui illum dicendi modum adhibuerit, qui fidem facit, illum vitaverit, qui veritati adverſatur, aut eam ſuſpectam reddit. Hoc utrumque præſtabit adhibendo

adhibendo puram & dilucidam dictionem, ſimplicitatem, & lenitatem orationis, ut ſuavi ac fluens decurrat oratio abſque ſalebroſa claudicatione, nullo tamen elocutionis illicio ſingulari, ne lector à rebus abſtractus verborum illecebrâ, his inhæreat, illis non attendat; itaque res deſcribatur, ut non tam ad rerum commemorationem acceſſiſſe, quàm rebus ipſis intereſſe videatur. Periodi nec numeroſo ambitu ſint circumductæ, nec nimia brevitate conciſæ, ne artificio dictionis apparente, ſuſpecta habeatur ſcribentis fides. Ornant hiſtoriam vocabula quædam narrationi propria, & conſtructiones, quæ ex regulis Syntaxeos & Authorum ſenſu habentur pro purè hiſtoricis. v. g. ponere multos infinitivos ad unum verbum perſonale pertinentes, aut ipſum perſonale omittitur, quod facilè ſubauditur, nomina multitudinem ſignificantia, in ſingulari poſita, cum plurali verbo jungere &c. Item ornant ſuo loco poſitæ proſopopæjæ, interlocutiones dialogiſticæ, & factæ breves ad hiſtoriam veterem, aut proverbium illuſiones, digreſſiones ad inſtitutum facientes, ut deſcriptio locorum, morum ea ætate &c. Excellit in ſtylo purè hiſtorico ex antiquioribus Julius Cæſar, in commentariis de bello Gallico, Curtius, Livius, Saluſtius, Ex Recentioribus P. Famianus Strada de bello Belgico. Nota tamen ſi hiſtoricus deſcripturus eſt munitionem aliquam, regionem, pugnam, adhortationes Ducum &c. poteſt eſſe ſtylo elatiore, nempe medio de quo ſuprà, aut etiam ſummo, in ultimo nimirum caſu; hic enim ſonorum, quid & tubam poſcit. Tunc tamen ille dicendi modus ex Oratorio & Hiſtorico conflatûs cenſebitur.

Viginti Præcepta pro hiſtorica Lege ac Stylo à quopiam Saluſtii interprete annotata.

Prima Hiſtoriæ lex eſt, ne quid aut falſi dicere; aut veri (quod quidem ſcitu dignum ſit) ſupprimere in alicujus odium, aut gratiam audeat; debet enim eſſe vera & ſincera.

II. Ne ordine perverſo aut præpoſtero quid recitet: ut enim quidque primum geſtum eſt, ità primum narrabitur. Neque prolepſim aut præſumptionem rerum diligens

Digitized by Google

Hiſtoriographus ex aliena præſertim perſona uſurpaverit, cùm temporum, locorum, aut rerum in eis geſtarum immemorem eſſe turpiſſimum ſit. Et talium enim rerum ignoratione, aut mendax, aut imperitus convincetur. Unde etiam Poëtæ vitio datur, quod portus Velinos tempore Æneæ nominaverit, qui tempore poſterius extiterant.

III. Nè quid repugnans aut implicans ſeu falſitatis ſe mutuò coarguens aſſerat. Nam ſi mendacem decet eſſe memorem, ſi deprehendi non vult; quantò magis Hiſtoriographum, cui nè dubium quidem aſſerendum eſt. Non tamen continuò quidquid apud Hiſtoriographum legimus, ab eo aſſertum dixerimus. Multæ enim ſunt apud eos ſententiæ, quas pro judicio loquentium, non ſuo inducunt. Neque quando aliquid dictum. aut factum narrat, illud propterea aut verè dictum, aut rectè factum aſſerit.

IV. Ne quid ſuperfluum aut imminutum contineat Hiſtoria. Superfluum autem continere videbitur, ſi altiùs, quam opus ſit exordium repetierit; ſi digreſſiones ad rem nihil facientes induxerit, ſi non ſolum multa paucis, ſed omnino pauca dicere contenderit; In qua re Saluſtius excelluit. Nam ubi alius ſibi breviùs locutus videretur, ſi ità diceret. Cicerò intellectâ re januas obſerari juſſit; venerunt conjurati, quâ conſtituerant horâ; verùm cùm clauſum oſtium offenderent, cognoſcebant ſe fruſtra tantùm facinus ſuſcepiſſe. Saluſtius ſic abſolvit. Ità illi januâ prohibiti tantùm facinus fruſtra ſuſceperant. Imminuta autem erit, ſi quid ſcitu neceſſarium omiſerit; & ità obſcuram locutionem fecerit; quod vitium ſic notat Flaccus in arte: dum brevis eſſe laboro: obſcurus fio.

V. Aptam tamen digreſſionem ad inſtitutum facientem, & decentem exornationem non nimis fucatam, nec affectatam, hiſtoria non vitaverit; imò concionibus, orationibus, conſiliis, exhortationibus, apertitionibus fraudum, & ſtratagematum locupletari, & dicendi floſculis ſtylo hiſtorico aptis decorari poterit. Et hæc quinque præcepta œconomiam & rerum farraginem reſpiciunt.

VI. In concionibus & cæteris orationibus habenda eſt dicentium ratio, ut docto diſertus ſermo, & illiterato minùs cultus,

cultus, utque viro acri, & ſtrenuo non languida detur oratio; nec inerti, aut molli. acris. Néve præter ætatis, aut ſtatûs decorem aut turgeat, aut deprimatur ſermo.

VII. Ex verbis obſoletis & nimium vetuſtis, multúmque affectatis, non affectabit hiſtoricus multæ lectionis, aut ſcientiæ aucupium, nec diligentia juncturæ aut compoſitionis ſtylum obſcurabit.

VIII. Hiſtoria ſic erit brevis. ut in brevitate ipſa aptè delectet, plenè doceat ſenſúmque acriter, quantum opus fuerit, moveat. In qua re præcipua Saluſtio laus, cui cùm nihil demi, ſicut & Virgilio nihil addi poſſit, ſic tamen brevis eſt, ut minimè ſit obſcurus. Unde quod Cicero de decora brevitate præcepit, ad unguem obſervavit. Verba Ciceronis ſunt hæc: Oportet orationem tres habere partes, ut brevis, ut apta, ut probabilis ſit. Brevis erit ſi unde neceſſe eſt, indè ſumatur initium, & non ab ultimo repetatur, & ſi cujus rei ſatis erit ſummam dixiſſe, ejus partes non dicantur: nam ſæpe ſatis eſt, quid factum ſit dicere, non ut enarres quemadmodum factum ſit. Et ſi non longius quam ſcitu opus eſt, in enarrando procedetur, & ſi nullam in rem aliam tranſibit, & ſi ità dicet, ut nonnunquam ex eo quod dictum ſit, id quod dictum non eſt, intelligetur; etſi non modò quod obeſt, verùm etiam id quod non obeſt, nec juvat præteribit, & ſi ſemel unumquodque dicetur, & ſi non ab eo, in quo proximè deſitum erit, incipietur deinceps. Ac multos imitatio brevitatis decipit, ut cùm ſe breves putant eſſe, longiſſimi ſint, cùm dant operam, ut res multas breviter dicant, non ut omnino paucas res dicant, & non plures quam neceſſe ſit. Nam pleriſque breviter dicere videntur, qui ità dicunt. Acceſſit ad ædes, puerum vocavi, reſpondit, quæſivi Dominum: domi negavit eſſe. Hìc tametſi tot res brevius non potuit dicere, tamen quia ſatis fuerat dixiſſe, Dominum, negat eſſe domi; fit rerum multitudine longus. Quare hoc quoque in genere vitanda eſt brevitatis imitatio, & non minus rerum non neceſſariarum, quàm verborum multitudine ſuperſedendum eſt. Hæc Cicero.

IX. Eſt, ut ſtylus ſit uniformis, atque ſui ſimilis. Primum nè medio, medium nè diſcrepet imò: ſic tamen ut interloquen-

quentium ſervet decorem. Nam aliud ſervandum ubi perpetuò loquitur Hiſtoricus, aliud ubi introductæ ab eo perſonæ.

X. Sic erit compoſitio hiſtorica numeroſa, ut non cenſeatur metrica; nec verſum conſtituat, quanquam Livius ab hexametri capite, Authore Fabio exorſus eſt. Facturuſne operæ pretium ſim. Ubi quatuor hexametri versûs pedes continui.

XI. Imperfectis infinitis pro Indicativis frequenter utetur in rerum narratione Hiſtoricus, in qua re Saluſtius eſt frequentiſſimus.

XII. Multa infinita ad unum finitum ſemel poſitum referet Hiſtoriographus. Pulchrum autem eſt infinita activæ vocis ſic ſubjungere: ut poſtquam cæpêre urbes, atque nationes ſubigere. libidinem dominandi cauſam belli habere; maximam gloriam in maximo imperio putare. &c.

XIII. Accuſativos plurales tertiæ declinationis in Is aut in Eis dyphtongon, quoties genitivus erit in Ium pulchre uſurpaverit Hiſtoricus, præſertim ſi adhæreat accuſativo in Es, ut apud Saluſtium ſtatim in principio. Omneis ſeu omnes homines, quod & alibi frequenter facit.

XIV. Tametſi more Oratoris partem & proprietatem cum adjectivo laudis vel vituperii venuſtè ponit utrumque in ablativo, tamen toti & ſubjecto conformare poterit, poſitâ parte aut proprietate nihilominus in ablativo. Exemplum prioris ut: Catilina nobili fuit genere: ſecundi: Antonius pedibus æger.

XV. Secundam perſonam verbi etiam ſingularem pro qualibet frequenter ponet in narrando, aut admonendo Hiſtoricus, ut priuſquam incipias conſulto opus, id eſt. priuſquam quis incipiat. &c.

XVI. Proprietatem rei, ſeu abſtracta adjectivorum potiùs in dativo, quam per emphaſim eodem caſu poſuerit; ut potius dixerit cum Saluſtio: quibus corpus voluptati, & animus oneri, quàm quibus eſt voluptas & onus &c. Quæ res frequens eſt apud Saluſtium.

XVII. Deeſunt in oratione ſæpe verba & nomina, ſed quæ intellectu ſint facilia, præſertim ad loquelam ſpectantia, aut generalitatem portantia, ut gero, facio, dico, loquor. &c.

XVIII.

Digitized by Google

XVIII. Quoties Relativum ponitur inter duo ſubſtantiva, quorum ſequens eſt alicui rei proprium, pulchre conformatur ſequenti, ut: Eſt locus in carcere, quod Tullianum appellatur. Et ad poſſeſſiva, veluti ad primitiva fiet relatio, etiamſi illa exprimi nequeunt, ut: Corpora noſtra ab injuria tuta forent. Qui miſeri.

XIX. Gerundia nomina pro gerundiis venuſtè uſurpantur, ut: magis dandis quàm accipiendis beneficiis amicitias parabant.

XX. Quæcunque venuſtatis præcepta Oratori dantur, Hiſtoriographo ſervanda ſunt.

Oratorius in narrando ſtylus.

Orator præter fidem & veritatem intendit etiam motum delectationis, aliorúmque affectuum ex occaſione nata inſerendorum, qui tamen mitiores ſunt, aut ſi vehementes, breviter interjiciuntur veluti igniculi. Oratorius igitur ſtylus eò erit perfectior, quò veritate & affectibus excultus magìs. Hinc ſerviunt celebriores verborum ac ſententiarum figuræ, ut ſunt hypotyposes, & vivaces rerum deſcriptiones, proſopopæjæ, acutæ ſuſtentationes ex re natæ, inſperſæ interrogationes, exclamationes, epiphonemata, definitiones conglobatæ, loci communes pronuntiatis ſententiolis comprehenſi, alluſiones breves ad illuſtriores hiſtorias, adagia, affectus doloris, lætitiæ, commiſerationis, indignationis, Apoſtrophe &c. Vide P. Balbinum in quæſitis oratoriis parte 1. quæſt. 50. Excelluit in hoc genere Cicero plurimis in locis, maximè in Verrinis. Florus &c. Poëta narrat & delectat.

Poëticus in narrando ſtylus.

Unde Poëticus ſtylus eò erit perfectior, quò ipſe dicendi modus majorem admirationem & delectationem parit. Id verò comparatur dictionis feſtivitate ſeu lepore, & lætitiâ, verborum grandium pompâ, modulatione numerorum, audacibus metaphoris, floridis rerum quaſi ob oculos poſitarum deſcriptionibus. In hoc ſtylo debent omnia eſſe pigmentis oblita floridarum dictionum; ſerviunt etiam hyperbolæ, comparationes ſeu ſimilitudines, fictiones, alluſiones ad fabulas frequentiores, proſopopæjæ, periphraſes poëticæ, & quidquid in carmine venuſtum & admirabile eſſe ſolet. Juvat frequenter aſpergere ſuaves & teneros affectus, per breves exclamationes excitantes dolorem, commiſerationem, admirationem, &c. Clauditur concinnè narratio

gra-

gratulatione, applauſu, epiphonemate læto, lugubri, prout res poſtulat. Excellit in Narrationibus Poëticis ex antiquioribus Seneca in Tragœdiis, Virgilius in pleriſque libris Æneidos, Ovidius in Metamorphoſi, maximè dum narrat fabulam Narciſci, Atalantæ, Phaëtontis. &c.

Exemplum ſtyli triplicis. Exemplum rei ejuſdem per triplicem hunc ſtylum deductæ elegant, habet P. Famianus Strada in Proluſionibus academicis. l. 2. proluſ. 3. partis 2. mihi fol. 238.

De Stylo in Elogiis etiam hic dicendum eſſet aliquid, cùm etiam hujus notitiam & uſum Eloquentiæ Tirones habere oporteat; ſed quia præ manibus plerorúmque eſt P. Maſen in argutiis, P. Rhadau in Oratore extemporaneo, P. Juglaris, Emmanuel Theſaurus &c. Poterunt illi conſuli. Breviter edico, genus hoc ſcribendi ſtylum amat argutum, & conciſum, ideoque cæſim & membratim dicendum, periodus quadranda nulla.

APPENDIX II.

De Stylo Epiſtola ex Simone Verepæo. lib. 2.

VEtat hìc Author in Epiſtolis ſtylum nimis excultum, ornamentis compluribus nitidum, ac Rhetoricis coloribus illuminatum, vult latinis, puris, elegantibus, & electis conſtare illas vocibus, ut vitetur plebei ſermonis deformitas ac ſordes; rationem dat, l. 1. quod epiſtolæ finis ſit ſupplere ſermonem, quem præſentes præſenti facturi eſſemus; *eſt enim ſermo abſentis ac abſentem*: Unde ſi vulgarem loquendi modum excedat; & eruditorum & prudentium ſermonem referat, quam proximè, ſufficit. Oratoriis verò pigmentis ſi excolatur, id arrogantiæ vel oſtentationis eſt. Hunc in finem refert Senecam ità ad Lucilium ſcribentem: qualis inquit, ſermo meus eſſet ſi una ſederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis, tales eſſe epiſtolas meas volo. Poſt hunc Paulum Manutium l. 2. epiſt. 2. Non ſoleo, inquit ille, ſtudioſus epiſtolas elaborare: primum ſi quid ſcribitur ad familiares, planè familiariter agendum puto: odi illa nimis ambitioſa, conſtructa verbis & ſententiis exquiſitis. Et infrà, imitetur epiſtola ſermonem (communem)

excur-

ex currat libere nullis adſtricta legibus,& ſuavem quandam perfectâ non indiguam amicitiâ negligentiam præ ſe ferat. Ità Manutius. Verepæus verò ubi lib.2. dixiſſet rationem eſſe figurarum uſum in epiſtolis,etiam numerum oratorium, & periodos ab iis removet : quod confirmat authoritate Quintiliani,qui vult epiſtolas ſolutas eſſe numeris comma-tis verò & colis, ut ferè conſtat ſermo noſter quotidianus, ſic & epiſtolæ, quæ nobis quotidianum ſermonem repræſentant.Ex eodem notatu dignum eſt,quod habet fol.57.de rebus ampliſſimis ſit graviſſima, de mediocribus concinna, de humilibus elegans. In petendo quidpiam ſit verecunda, in narrando lucida, & graphica,in commendando officioſa, in ſuadendo gravis & ſententioſa, in exhortando vehemens & animoſa,in rebus afflictis ſeria,in conſolando blanda & amica, in ſecundis gratulabunda,in jocoſis acumine & lepore referta. in encomiis delectet apparatu. Elaboratior & lucernam olens erit, ſi ſcribatur erudito; artificioſè contexta, ſi artis perito; carebit artificio,ſi ſimplici, Laconiſmum habeat, ſi occupato; blandior ſi amico;licentior ſi familiari;fucatior ſit ſi curioſo, adulantior ſi ambitioſo, aſperior ſi improbo, priſcis verbis conſtet ſi antiquario. Sic Rhetoricè Rhetori diſcolo non ſinè ſale ſcripſit quiſpiam. Audio te inter nepotes Tullii adoptatū, & verè ut inaudio nepos es, Tulliano more id accipe:Novus tu mihi planè Rhetor! diſſolutio,quā in mores etiam admittis. tibi in uſū vel maximè, Nec licentiæ figura tibi ignotior, cui quidquid libet, licet : ſic nempe vivere didiciſti licentiâ Magiſtrâ. Adjunctio tibi alia non gratior, quàm tui ſimilibus. Allegoriam non nôſti, niſi in quantum inverſio,imò perverſio morum eſt. Status hìc nè quære, ubi nulla morum gravitas animum occupavit; Protheo tu inconſtantior, trocho verſatilior es, omnibus majorum imperiis contrarius; ità hìc etiā amas antitheta. Tranſlatio in campos, digreſſio in popinas tibi non infrequens: videris nove inter Rhetores Annibal, ne tibi hæc inquam ſæpius digrederis,Compania fatalis fiat;aut nè novum ibi parentheſeos genus ediſcas,dignū,tali Rhetore,quæ non melius orationē tibi,quam faciē diſtinguat.Exclamationibus verò,ô quantum indulges,quibus noctu lymphaticus forū imples! Quanquam vix tu melius, quàm inter pocula exclamas, ibi latera

In ſuada civili.

latera firma, ibi canoram vocem tibi ineſſe probas: tunc vel maximè tonare cum Pericle, fulminare cum Demoſthene, & omnia permiſcere ſolitus. Mentiar, niſi Eloquentia, id eſt ars benedicendi in artem bene bibendi te auctore, degeneravit. Profeciſſe quoties te aſſeris mentiens, imò ſupermentiens hyperbole eſt. Moneo ſi profectum negligis, tuæ ſaltem proſpectum conſultúmque velis, vel ut Cato monuit, famam ſervare memento.

Hæc de ſtylo epiſtolæ hic adjicienda cenſui, quod alia in claſſe diſcentibus proponi commodius ad captum non poſſit. Sed & artem illius conficiendæ percipere melius non poſſunt, quam poſt deguſtata Eloquentiæ præcepta, licèt alibi exercitationes iis hujuſmodi imponantur. Quare cum turpe ſit aliquem poſt abſoluta Eloquentiæ ſtudia non poſſe concinnam efformare epiſtolam, & ejus rei frequens ſit uſus, methodus verò, quam concinnavi brevis & univerſalis, non inutile judicavi hic eam ſubjicere. Præmoneo tamen, me locuturum de epiſtola, quæ *artificialis* eſt, non quæ *familiaris* eſt, hæc enim cùm familiariter noto ſcribatur, affectum potiùs ſequitur, quàm artis præcepta, unde familiaris epiſtolæ leges dare univerſales impoſſibile judicant omnes, & patet ex epiſtolis Ciceronis, quas ad leges renovare Herculeus labor eſt. Hoc prænotato.

Artificium epiſtolæ univerſale.

Vide 1. Cujuſmodi epiſtolam velis conficere, an petere aliquid vel ſuadere, vel gratias agere, vel accuſare, &c. indè enim denominabitur epiſtola petitoria, ſuaſoria, gratiarum actoria, accuſatoria &c. Vide 2. quæ ſunt rationes, cauſæ, vel motiva, quæ te ad petendum, ſuadendum &c. movent aut incitant, quoad reſcies interrogando te, cur hoc petis? cur ſuades? quare iſtum accuſas? cur gratias agis? &c. 3. ad diſpoſitionem epiſtolæ accede, ordine inverſo, ſicut Cicero faciendum monet in oratione, libro de inventione. Et quia plerúmque epiſtola quatuor habet partes ſicut oratio, quatuor tibi obſervanda ſunt; quid in Exordio; quid in Propoſitione, quid in Confirmatione, quid in Epilogo dicere debeas. *Epilogus* debet hoc facere, quod epiſtola gerit in titulo à quo denominatur talis vel talis. v. g. ſi eſt petitoria, tum in hujus epilogo neceſſum eſt petere; ſeu ponere formulas petitorias; ſi ſuaſoria ſuaſorias; ſi accuſatoria

toria ſit, epilogus in accuſatione conſiſtet. *Confirmatio* ſemper continebit & tractabit rationes, cauſas & motiva, ob quæ iſtum accuſo, defendo, cur ſuadeam, petam, gratuler, gratias agam &c. rationes enim ſunt id, quo rem aliquam ſtabilimus & confirmamus, ideóque in confirmatione ponendæ ſunt. *Propoſitio* ſicut nomen ipſum declarat, proponere debet, quid hác, quam ſcribimus, epiſtolâ velimus & intendamus, an accuſare, an gratulari, an petere. *Exordium* captat benevolentiam vel ſignificationem amoris, doloris, gaudii, iræ &c. prout res eſt, de qua ſcripturi ſumus. Sumit etiam materiam ex opportunitate, occaſione & connexione perſonæ, quæ ſcribit, ad quam ſcribit, circa quam ſcribit, ut v. g. quòd tibi incumbat illius curam gerere, qui ſe malè gerit, quòd perſona, ad quam ſcribis, ſit liberalis naturæ, multa tibi contulerit, ideóque adhuc ſperes te impetraturum, quod præſenti epiſtolâ petis &c. quod alius te rogaverit, ut pro ſe intercederes &c. Si à doctioribus fiat ſyllogiſmus, poteſt major poni in exordio v. g. in epiſtola laudatoria ſit major: omnis doctus & pius eſt commendatione dignus & officio. Sed iſte N. eſt doctus & pius, ergo eſt commendatione dignus Major tractabitur in exordio, minor in confirmatione, eſt enim cauſa cur iſtum commendes, quia eſt pius & doctus. In epilogo concluſio. Poſt exordium interpone propoſitionem, & habebis omnes epiſtolæ partes.

Hoc breve & univerſale eſt artificiũ, & captu facile, quod exemplis pluribus, quæ in gratiam diſcipulorum elaboravi, comprobarem, niſì timerem eſſe longior: Unum tamen, alterúmque ſubjicio.

EPISTOLA

Quâ Demetrius Alexium commendat, ut ad officium aliquod promoveatur.

Ratio datur, quia eſt probus, & doctus.

Hinc formari poteſt ſyllogiſ. Major. Viri probi & docti

ſunt commendatione digni. Minor. Sed Alexius eſt vir probus & doctus. Concluſio Ergo Alexius eſt commendatione dignus. *Major* ponenda ad *Exordium*, *Minor* ad *Confirmationem*, *Concluſio* ad *Epilogum*: *In Propoſitione* interpone, quid præſenti epiſtola velis, nempe Alexium commendare. v. g.

Exordium. Non parum refert ad Reipublicæ emolumentum & gloriam, ſi per viros adminiſtretur, qui pietate ac litteris ſunt inſignes: hi enim præterquam quòd majori ſint commodo bono publico, *Propoſitio.* etiam fulgore vitæ, doctrinæque velut ſidera eandem illuſtrant, cùm è diverſo rudes atque improbi eam dedecorent. Quamobrem etiam cuperem, ut curæ tibi *Confirmatio.* foret Alexius opportunitate proxima, qua vacantem officio locum in Republica eſſe contigerit. Etenim vir eſt non morum ſolùm probitate, ſed & artium ingenuarum peritiâ excultiſſimus. Eſt in eo ardens religionis avitæ cultus; myſteriorum divinorum æſtimatio & frequentia, orationis ſtudium, caſtimoniæ & ſobrietatis amor, juris & æqui tenaciſſima mens, abhorrens ab omni eo, quod ſive lucri cupiditate, ſive ambitionis tumore labem famæ poſſet aſpergere. Vir integerrimus, quem ſanctimoniâ ſuſpicias, candore & affabilitate amabilem amplectaris, Eâ verò litterarum ex- *Epilogus.* politus varietate, ut nihil in illa ſive manſuetudinis eruditionis è Poëtarum, Oratorum hiſtoriarúmque officina, ſive rigidioris, ex Philoſophorum ac Juriſperitorum placitis valeas deſiderare. Digniſſimum igitur cenſeo, quem non modo diligas, ſed & cures, ut ubi ſeſe occaſio tulerit, inter Reipublicæ adminiſtros cenſeri facias. Erit ille tum bono publico percommodus, ut quod ſummâ induſtriâ & fidelitate provehet, cum tibi honori, qui talem virum evexeris, quin & pro ea, quâ eſt grati animi memoriâ te officiis colet, ſemper, & amabit. Vale.

EPISTOLA

Quâ Achilles Landelino ſuadet militiam.

In exordio dices, cùm Turca cum rebellibus Hungari[s] terris noſtris infundere ſe velit, decreviſſe Auguſtiſſimu[m] Cæſarem

Cæſarem eos juſto bello reprimere, & hæc cauſa eſt cur milites ſcribantur, quibus ut ſe etiam Landelinus adjungat, dices, te ei in *Propoſitione* velle perſuadere. In *Confirmatione* dabis rationem, quâ ei perſuadeas, ut nomen militiæ det, qualis eſſe poteſt, quod vita militaris jucunda ſit, utpote à plurimis laboribus, curis & moleſtiis libera, quod non habent artes aliæ, aut negotia rei familiaris, in quibus die noctéque laborandum, ſudandum, capútque frangendum eſt, ut ſubſiſtas. In *Epilogo* adhortaberis illum ut tam jucundum vitæ genus ſibi deligat. Poterit ſic efferri.

Exordium. Tubarum tympanorúmque ſtrepitus auditur apud nos, non ambigo quin veſtra etiam in urbe. Quò ſpectet! non ignorabis, cùm pervulgatum ſit Auguſtiſſimum Cæſarem ſcribere milites, quos Ottomannicæ potentiæ, junctíſque perduellibus opponat, qui patriæ noſtræ excidium minitan-*Propoſitio.*tur. Placétne tibi clangor hìc Martius, qui Martem ſæpiùs verbis ſpirare auditus es? Hoc cupio, ut generoſorum pectorum nomine tuo adaugeas numerum. Et quid tergiverſeris? *Confirmatio.* cùm vita hæc demum ſit jucundiſſima, quæ liberrima eſt à laboribus, moleſtiis & curis quibus diſtorquentur & excruciantur ii, qui aut rem procurant, domeſticam, aut arti exercendæ ſive liberalis ea ſit, ſive illiberalis operam navare compelluntur. Vita militaris ſinè labore agitur, & nè tempus nihil agendo longum evadat, facetiſſimorum commilitonum jocis, luſibus & potationibus lætiſſimè diluitur & diffluit. Abrumpe igitur moram deliberandi tecum, torpo-*Epilogus.*rem excutè, & quæ tibi offertur opportunitas, vitam tetricam, curíſque ac tædiis refertam cum amœniſſima commuta, & amplectere. Aurea libertas eſt, hanc aſſequeris, ſi Martem pro arte ſequaris. Dic ergo vale artibus, ubi primum meum acceperis vale.

Digitized by Google

EPISTOLA DISSUASORIA,

Qua diſſuadetur Landelino eſſe militiam ſequendam.

EXordium facies declarando quàm ſincerè ſi Landelino affectus, & quàm bene ei ſemper volueris hactenus; ut ſic eum tibi concilies, ad auſcultandum tuis conſiliis. In *Propoſitione* dices, cùm hoc ità ſit, ſperare te tuam ſuaſionem locum apud eum reperturam, & à propoſito militiam ſequendi, deſtiturum. In *Confirmatione* dabis cauſam, propter quam militiam amplecti non debeat, v. g. quod, licet à moleſtiis, quas artes aut negotia domeſtica ſecum apportant, ſit futurus liber, in majores tamen ſit deventurus, quas tum noctu vigilando in calore & frigore, in fame & ſiti, in dura cubatione, tum in multo rigidiori diſciplina, & obedientia ſubire debebit, & quamvis aliquam peccandi libertatem aſſequi videatur, hanc tamen appetere non debet, eò quòd illa libertas ſit turpis & inhoneſta, animæque noxia. Quare ut militiam non ſequatur, in *Epilogo* dehortaberis Landelinum. Hæc omnia ſic exprimi poſſunt.

Exordium. Quantum honori commodiſque tuis ſtuduerim hactenus, plurimis à me tibi palam factum eſſe documentis, nullus dubito dulciſſime Landeline; amor enim quo in te feror, non ſinit ut ullam ſerviendi tibi opportunitatem prætermittam, cùm ſemper cupiam eſſe tibi quam optimè. *Propoſitio.* Qua ex cauſa cùm ad aures meas rumor (utinam falſus eſſet) attulerit, caſtra te ſequi velle: diſſimulare non potui, quin ab eo te dehortarer propoſito. *Confirmatio.* Cogites velim mihi chariſſime vitam illam jucundam quidem videri, verùm ſub melle latere venenum, ſub roſis ſpinas; quid enim vigiliæ diurnæ nocturnæque, quid ſub aperto Jove frigora calores, quid pluviæ, duriſſimáque ſtrata: non ibi tectum, non paratam dapibus menſam, non focū reperies; deerunt etiam fami ſitique depellendæ pernéceſſaria, ſive rerum in tanta militum copia, inopia, ſive æris defectu, quod ſi petas pro

verbis

verbis verbera reportabis, reticeo quotidiana mortis & vitæ diſcrimina. Dum igitur quas pateris in artium ſtudio moleſtiis te eximere cupis, in majores te conjicies; *incidis in ſcyllam cupiens vitare charybdim*: Et dum frænum ferulæ refugis, rigidiori diſciplinæ te ſubjicis imprudens. Libertas quidvis agendi ſi quæ permittitur, ea dedecori tibi eſt, animæque noxia, honeſtati enim repugnat & legibus divinis. Quamobrem quid agas meditare, ne te facti ſerò ſubeat pœnitudo: altius mentem evibra; ſectari caſtra liberum eſt ſemper; at ſemel ſe illis juramento obligaſſe, perpetua eſt ſervitus, retrò pedem ferre non licet, niſi funem exſpectes. Igitur finem proſpice tam vitæ temporalis quam æternæ, ut bene ſemper vivas, & valeas. *Epilogus.*

EPISTOLA

Novi Anni apprecatoria.

In *Exordio* Excuſabis te, quod tam ſerò graluleris amico novum annum: cauſam adjicies quod fueris impeditus. In *Propoſitione* dices te id modò facturum. In *Confirmatione* cauſam ob quam id præſtare te oporteat, dabis magnum amorem, quo in amicum propenſus es. *Epilogus* in aggratulatione conſiſtet.

Si verum eſt quod agit Tullius noſter, ſeram gratulationem reprehendi non ſolere, præſertim ſi nulla negligentiâ prætermiſsa eſt; ſpero veniam te mihi daturum, quod dudum tibi fortunatum novi anni auſpicium non ſim apprecatus; nec enim id mea tui oblivione, vel negligentiâ factum eſt, ſed negotiorum quædam moles me detinuit / ac remorata eſt. *Exordium ab excuſatione ſera aggratulationis,* Quare quæ tunc ad calamum producere non potui animi mei vota, & aggratulationes, nunc exhibeo. *Propoſitio.* Nec enim ardoris in me tui affectum comprimere valeo, quem in dies ſubjectis benevolentiæ & liberalitatis fomentis inflammas. *Confirmatio.* Tuus in me animus tot ſe prodit indiciis, & collocatis apud me beneficiorum momentis, aut obliviſci tui non poſſim, monent illa me alia omnia agentem: neque alia ſinunt agere ſine tui memoria. *Epilogus.* Quoniam vero par referre nequeo, tibi votis animum tibi detego meum;

quo medullitus opto, ut anno inſequenti ad votum fluant omnia refluantque, quæ ſive ad corporis, ſive ad animi emolumentum faciunt, & felicitatis tuæ incrementum. Quæ ut Deus ter optimus maximus evenire faciat, meis apud eum precibus expetere non deſiſtam.

Nota, ſi Exordium veritati circumſtantiarum non conſonet, accipi poteſt ſequens.

Gaudeo lætórque amice chariſſimè, eâ felicitate annum veterem decurriſſe tibi, ut non modò ſiniſtræ fortunæ adverſitatem paſſus ſis nullam, ſed etiam omnia tibi ad voluntatem & voluptatem evenerint. Hoc idem ut anno quem cæpimus ſorte beatiori faciant Superi, præſentibus apprecor. Nec enim &c.

EPISTOLA
PETITORIA.

Quâ filius à Parente veſtes petit hyemales.

Exordium. IN *Exordio* dices, te debere potiùs gratias agere pro acceptis beneficiis, quàm nova petere, quia tamen nôſti liberalem parentis animum, ideo in *Propoſitione* dicès audere te per has novam veſtem hyemalem petere. In *Confirmatione* dabis cauſam. v.g. quòd altera jam lacerata, & inſuper ſit hyems, quâ bonâ veſte opus eſt. In Epilogo verba ſupplicia formabis, quibus veſtem illam enixè petas.

Ad referendas potiùs immortales, quàm petendas calamum ſtringere me oporteret gratias multorum beneficiorum causâ, quibus me, tum ab ineunte ætate, cùm maximè operam ſtudiis navantem affeciſtis & afficere non deſiſtitis, illa quoque liberaliſſimè ſæpiùs ſuppeditando, quibus opus *Propoſitio.* non omninò habeo. Quare maximam etiam ſpem concepi obtinendi ea multò faciliùs, quibus me egere, ſi bene meminiſtis, ſcitis ipſi. Veſtis enim, quam uno abhinc anno mi- *Confirmatio.* hi comparaſtis, uſu jam attrita eſt, atque in partes agitur, adeò ut mendicabili inſtar floccidus non multò poſt cogar incidere, non minori meâ confuſione, quàm veſtro dedecore. Accedit illa temporis aſperitas hyemalis, quæ uti eſt frigidiſſimus

gidiſſimus

Digitized by Google

gidiſſimus atrox nivibus, ità & gelidis ſæva ventis; quæ omnia uno velût agmine malè ſartas pervadunt veſtes, corporíſque lædunt ſanitatem, quam ſemel debilitatam difficile eſt reparare, & majori impendio, quam veſtium foret pretium. Itaque ſupplex oro, ut hac in neceſſitate conſtituto eâ, quâ ſoletis, promptitudine, & facilitate ſubveniatis: hoc uti mihi gratiſſimum erit, ità non deſinam meâ in ſtudiis operâ vobis ſolatio eſſe: Valete. *Epilogus.*

EPISTOLA

Gratiarum actoria.

Pro veſte accepta hyemali.

PRimò explicabis tuum gaudium, quod habuiſti, ob novam acceptam veſtem. In *Propoſitione* dices motum ad te referendas, gratias. In *Confirmatione* dabis cauſam ob quam gratiæ tibi ſint agendæ. v. g. primò, quòd parens magnum beneficium contulerit. 2. Quia juxta proverbium : Qui citò dat bis dat. Denique claudes epiſtolam dicendo te per diligens ſtudium id effecturum, ut hoc & aliis beneficiis non abutaris.

Ubi adveniſſe intellexi, atque etiam oculis intuitus ſum meis, tranſmiſſa mihi pro hyeme veſtimenta, dici non poteſt, quâ animi dulcedine, lætitiaque perfuſus ſim; quo enim ante hac mihi deſiderata fuerant vehementius, eo gratius & acceptius obvenerunt. *Exordium.* Hac de cauſa, morari etiam non potui; quin ad ampliſſimas agendum gratias, me accingerem ocyus. *Propoſitio.* Unum tamen hoc ipſum attentantem non parum abſterruit, animúmque ſic exultantem perturbavit, *Confirmatio.* ſummo enim mihi dolori eſt, quòd imparem me non tantùm ad referendas, ſed ne quidem agendas animadverterem; ea enim eſt hujus collati mihi beneficii magnitudo, quam aliquantulum quidem animus concipit, lingua tamen vel calamus nequit explicare. Unde optarem perſpicere vobis animum meum liceret, ut intelligeretis, quanti ego id ipſum faci-

faciam, quamque excelſo loco conſtituam, tum quod in ſe magni ſit momenti & æſtimatione digniſſimum, tum quod incunctanter ad meam protinus petitionem ſit collatum promptiſſimè; auget ſiquidem beneficii excellentiam, ac magnitudinem, ipſa facilitas, quâ præſtatur, & novum ſingularéque beneficium eſt, in benefactis eſſe velocem; nam ut communi fertur adagio: Qui citò dat, bis dat. Quare *Epilogus.* cum verbis æquare magnitudinem non valeam, meâ indefeſsâ in ſtudendo induſtriâ, efficiam, ut intelligatis impenſa mihi ſubſidia opémque exhibitam in auras non abiiſſe, ſed quàm optimè collocata eſſe.

EPISTOLA

Quâ Parens hortatur filium ad fervens literarum ſtudium.

IN *Exordio* dices te putare fervorem, quo ſtudia aggreſſus eſt filius, jam intepuiſſe? ideo in *Propoſitione* dices, te illum velle ad id rurſus adhortari. In *Confirmatione* dabis rationem, cur diligenter ſtudendum ſit, qualis eſſe poteſt, quòd ipſi non alteri profutura ſint ſtudia. In *Epilogo* illud facies, quòd in Propoſitione dixiſti te velle facere.

Exordium. Jam menſes aliquot elapſi ſunt, à quo ſtudiis animum addixiſti tuum, literáſque addiſcere cœpiſti magno fervore, & alacritate. *Propoſitio.* Verùm quoniam ſubvereor, ne; ut diuturnitate res aliæ ſolent remittere, tuus quoque fervor intepuerit aliquantulum. Statui novis eum ſubjectis igniculis inflammare, téque ad continuandum in artibus liberalibus laborem extimulare. *Confirmatio.* Et quidem ipſe tu tibi deeſſe non deberes, tua enim res agitur; cui enim proderit literas te noſſe? diſciplinarúmque peritiam eſſe adeptum? tibi aras tibi occas, tibi ſeris, tibi eidem & metes: te non alium me herculè, è ſordibus egeſtatis, & lacernæ dedecore ad opulentum evehent ſtipendium, nec alteri cedet is honor, quem in eminentiori poſitus dignitate conſequeris. *Epilogus.* Hæc meditare, hæc cogita, & niſi ejus ſis animi, qui inglorius & turpi oppreſſus egeſtate ſemper vult delitere, excita temetipſum ad alacriter ferendas, quas literæ ſecum afferunt moleſtias. Vale.

Digitized by Google

EPISTOLA

Quâ Familiaris familiarem invitat ad Bacchanalia.

IN *Exordio* dices te gaudere de præſentia Bacchanaliorum; ideò ut tecum Amicus lætetur illum in *Propoſitione* invitabis. In *Confirmatione* proferes cauſam cur illum invites v. g. ut, cùm alias inter ſtudia multas moleſtias, curas & tædia habeat, per lætitiam animum ſuum oblectet, & genio liberalius indulgeat. In Epilogo illum invitabis, vel potius abhortaberis ut hoc faciat.

Imminent, ut vides, feſtiviſſimæ Bacchi feriæ, quæ cùm magnorum ſint mater gaudiorum, non poſſunt non mihi jucundiſſimæ gratiſſimæque accidere: nec enim ſaxo durior ſum, qui his non movear oblectamentis: nec ejus ſum animi, qui cum Heraclyto deplorem omnia. *Exordium.* Mei perſimilem cum te eſſe cupiam, amicorum meorum intime, has ad te adhortatoris munere functuras expedivi, quibus adducaris ad ſeria pauxillum removenda. *Propoſitio.* Satis enim ea mentem mordent tuam reliqua anni tempeſtate, quâ non niſi moleſtiſſima inter chartarum negotia palleſcere, ex iis proſilientes haurire cogeris pulveres, unde non pauca laborum faſtidia, animíque continuo intenti laſſitudines, quæ ſtomacho parum faciunt, procreantur, idque potiſſimum, ſi nulla interpoſita quiete aut animi relaxatione ea proſequaris; corporis enim ſanitas maximopere læditur, animi verò alacritas ac vigor in melancholicum (quo nihil peſtilentius) degenerat humorem, *Confirmatio.* quare ſi quandoque dandum aliquid hilaritati, nunc commodiſſimum adeſt tempus, & ad lætitiam omnino natum; utere igitur occaſione, pro libris chartarum folia, pro calamis ſcyphos aſſume, & quos hauſiſti pulveres ſcholaſticos, largiori Baccho ablue. *Epilogus.*

Expectant curæque catenatique labores
Gaudia non remeant, ſed fugitiva volant.
Hæc utraque manu, complexuque aſſere toto.
Sæpe, fluent imò, ſic quoque lapſa ſinu.

gratulatione, applauſu, epiphonemate læto, lugubri, prout res poſtulat. Excellit in Narrationibus Poëticis ex antiquioribus Seneca in Tragœdiis, Virgilius in pleriſque libris Æneidos, Ovidius in Metamorphoſi, maximè dum narrat fabulam Narciſci, Atalantæ, Phaëtontis. &c.

Exemplum ſtyli triplicis. Exemplum rei ejuſdem per triplicem hunc ſtylum deductæ elegant, habet P. Famianus Strâda in Proluſionibus academicis. l. 2. proluſ. 3. partis 2. mihi fol. 238.

De Stylo in Elogiis etiam hic dicendum eſſet aliquid, cùm etiam hujus notitiam & uſum Eloquentiæ Tirones habere oporteat; ſed quia præ manibus plerorúmque eſt P. Maſen in argutiis, P. Rhadau in Oratore extemporaneo, P. Juglaris, Emmanuel Theſaurus &c. Poterunt illi conſuli. Breviter edico, genus hoc ſcribendi ſtylum amat argutum, & conciſum, ideoque cæſim & membratim dicendum, periodus quadranda nulla.

APPENDIX II.

De Stylo Epiſtola ex Simone Verepao. lib. 2.

Vetat hic Author in Epiſtolis ſtylum nimis excultum, ornamentis compluribus nitidum, ac Rhetoricis coloribus illuminatum, vult latinis, puris, elegantibus, & electis conſtare illas vocibus, ut vitetur plebei ſermonis deformitas ac ſordes; rationem dat, l. 1. quod epiſtolæ finis ſit ſupplere ſermonem, quem præſentes præſenti facturi eſſemus, *eſt enim ſermo abſentis ac abſentem*: Unde ſi vulgarem loquendi modum excedat; & eruditorum & prudentium ſermonem referat, quam proximè, ſufficit. Oratoriis verò pigmentis ſi excolatur, id arrogantiæ vel oſtentationis eſt. Hunc in finem refert Senecam ità ad Lucilium ſcribentem: qualis inquit, ſermo meus eſſet ſi una ſederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis, tales eſſe epiſtolas meas volo. Poſt hunc Paulum Manutium l. 2. epiſt. 2. Non ſoleo, inquit ille, ſtudioſus epiſtolas elaborare: primum ſi quid ſcribitur ad familiares, planè familiariter agendum puto: odi illa nimis ambitioſa, conſtructa verbis & ſententiis exquiſitis. Et infrà, imitetur epiſtola ſermonem (communem)

excur-

Digitized by Google

excurrat libere nullis adſtricta legibus, & ſuavem quandam perfectâ non indiguam amicitiâ negligentiam præ ſe ferat. Ità Manutius. Verepæus verò ubi lib. 2. dixiſſet rationem eſſe figurarum uſum in epiſtolis, etiam numerum oratorium, & periodos ab iis removet: quod confirmat authoritate Quintiliani, qui vult epiſtolas ſolutas eſſe numeris commatis verò & colis, ut ferè conſtat ſermo noſter quotidianus, ſic & epiſtolæ, quæ nobis quotidianum ſermonem repræſentant. Ex eodem notatu dignum eſt, quod habet fol. 57. de rebus ampliſſimis ſit graviſſima, de mediocribus concinna, de humilibus elegans. In petendo quidpiam ſit verecunda, in narrando lucida, & graphica, in commendando officioſa, in ſuadendo gravis & ſententioſa, in exhortando vehemens & animoſa, in rebus afflictis ſeria, in conſolando blanda & amica, in ſecundis gratulabunda, in jocoſis acumine & lepore referta, in encomiis delectet apparatu. Elaboratior & lucernam olens erit, ſi ſcribatur erudito; artificioſè contexta, ſi artis perito; carebit artificio, ſi ſimplici, Laconiſmum habeat, ſi occupato; blandior ſi amico; licentior ſi familiari; fucatior ſit ſi curioſo, adulantior ſi ambitioſo, aſperior ſi improbo, priſcis verbis conſtet ſi antiquario. Sic Rhetoricè Rhetori diſcolo non ſinè ſale ſcripſit quiſpiam. Audio te inter nepotes Tullii adoptatũ, & verè ut inaudio nepos es, Tulliano more id accipe: Novus tu mihi planè Rhetor! diſſolutio, quã in mores etiam admittis. tibi in uſũ vel maximè, Nec licentiæ figura tibi ignotior, cui quidquid libet, licet: ſic nempe vivere didiciſti licentiâ Magiſtrâ. Adjunctio tibi alia non gratior, quàm tui ſimilibus. Allegoriam non nôſti, niſi in quantum inverſio, imò perverſio morum eſt. Status hìc nè quære, ubi nulla morum gravitas animum occupavit; Protheo tu inconſtantior, trocho verſatilior es, omnibus majorum imperiis contrarius; ità hìc etiã amas antitheta. Tranſlatio in campos, digreſſio in popinas tibi non infrequens: videris nove inter Rhetores Annibal, ne tibi hæc inquam ſæpius digrederis, Compania fatalis fiat; aut nè novum ibi parentheſeos genus ediſcas, dignũ tali Rhetore, quæ non melius orationẽ tibi, quàm faciẽ diſtinguat. Exclamationibus verò, ô quantum indulges, quibus noctu lymphaticus forũ imples! Quanquam vix tu melius, quàm inter pocula exclamas, ibi *In ſuada civili.*

latera

latera firma, ibi canoram vocem tibi ineſſe probas: tunc vel maximè tonare cum Pericle, fulminare cum Demoſthene, & omnia permiſcere ſolitus. Mentiar, niſi Eloquentia, id eſt ars benedicendi in artem bene bibendi te auctore, degeneravit. Profeciſſe quoties te aſſeris mentiens, imò ſupermentiens hyperbole eſt. Moneo ſi profectum negligis, tuæ ſaltem proſpectum conſultúmque velis, vel ut Cato monuit, famam ſervare memento.

Hæc de ſtylo epiſtolæ hic adjicienda cenſui, quod alia in claſſe diſcentibus proponi commodius ad captum non poſſit. Sed & artem illius conficiendæ percipere melius non poſſunt, quam poſt deguſtata Eloquentiæ præcepta, licèt alibi exercitationes iis hujuſmodi imponantur. Quare cum turpe ſit aliquem poſt abſoluta Eloquentiæ ſtudia non poſſe concinnam efformare epiſtolam, & ejus rei frequens ſit uſus, methodus verò, quam concinnavi brevis & univerſalis, non inutile judicavi hic eam ſubjicere. Præmoneo tamen, me locuturum de epiſtola, quæ *artificialis* eſt, non quæ *familiaris* eſt, hæc enim cùm familiariter noto ſcribatur, affectum potius ſequitur, quàm artis præcepta, unde familiaris epiſtolæ leges dare univerſales impoſſibile judicant omnes, & patet ex epiſtolis Ciceronis, quas ad leges renovare Herculeus labor eſt. Hoc prænotato.

Artificium epiſtolæ univerſale.

Vide 1. Cujuſmodi epiſtolam velis conficere, an petere aliquid vel ſuadere, vel gratias agere, vel accuſare, &c. indè enim denominabitur epiſtola petitoria, ſuaſoria, gratiarum actoria, accuſatoria &c. Vide 2. quæ ſunt rationes, cauſæ, vel motiva, quæ te ad petendum, ſuadendum &c. movent aut incitant, quoad reſcies interrogando te, cur hoc petis? cur ſuades? quare iſtum accuſas? cur gratias agis? &c. 3. ad diſpoſitionem epiſtolæ accede, ordine inverſo, ſicut Cicero faciendum monet in oratione, libro de inventione. Et quia plerúmque epiſtola quatuor habet partes ſicut oratio, quatuor tibi obſervanda ſunt; quid in Exordio; quid in Propoſitione, quid in Confirmatione, quid in Epilogo dicere debeas. *Epilogus* debet hoc facere, quod epiſtola gerit in titulo à quo denominatur talis vel talis. v. g. ſi eſt petitoria, tum in hujus epilogo neceſſum eſt petere; ſeu ponere formulas petitorias; ſi ſuaſoria ſuaſorias; ſi accuſatoria

toria ſit, epilogus in accuſatione conſiſtet. *Confirmatio* ſemper continebit & tractabit rationes, cauſas & motiva, ob quæ iſtum accuſo, defendo, cur ſuadeam, petam, gratuler, gratias agam &c. rationes enim ſunt id, quo rem aliquam ſtabilimus & confirmamus, ideóque in confirmatione ponendæ ſunt. *Propoſitio* ſicut nomen ipſum declarat, proponere debet, quid hâc, quam ſcribimus, epiſtolâ velimus & intendamus, an accuſare, an gratulari, an petere. *Exordium* captat benevolentiam vel ſignificationem amoris, doloris, gaudii, iræ &c. prout res eſt, de qua ſcripturi ſumus. Sumit etiam materiam ex opportunitate, occaſione & connexione perſonæ, quæ ſcribit, ad quam ſcribit, circa quam ſcribit, ut v. g. quòd tibi incumbat illius curam gerere, qui ſe malè gerit, quòd perſona, ad quam ſcribis, ſit liberalis naturæ, multa tibi contulerit, ideóque adhuc ſperes te impetraturum, quod præſenti epiſtolâ petis &c. quod alius te rogaverit, ut pro ſe intercederes &c. Si à doctioribus fiat ſyllogiſmus, poteſt major poni in exordio v. g. in epiſtola laudatoria ſit major: omnis doctus & pius eſt commendatione dignus & officio. Sed iſte N. eſt doctus & pius, ergo eſt commendatione dignus. Major tractabitur in exordio, minor in confirmatione, eſt enim cauſa cur iſtum commendes, quia eſt pius & doctus. In epilogo concluſio. Poſt exordium interpone propoſitionem, & habebis omnes epiſtolæ partes.

Hoc breve & univerſale eſt artificiũ, & captu facile, quod exemplis pluribus, quæ in gratiam diſcipulorum elaboravi, comprobarem, niſi timerem eſſe longior: Unum tamen, alterúmque ſubjicio.

EPISTOLA

Quâ Demetrius Alexium commendat, ut ad officium aliquod promoveatur.

Ratio datur, quia eſt probus, & doctus.

Hinc formari poteſt ſyllogiſ. Major. Viri probi & docti ſunt

ſunt commendatione digni. Minor. Sed Alexius eſt vir probus & doctus. Concluſio Ergo Alexius eſt commendatione dignus. *Major* ponenda ad *Exordium*, *Minor* ad *Confirmationem*, *Concluſio* ad *Epilogum*: *In Propoſitione* interpone, quid præſenti epiſtola velis, nempe Alexium commendare. v. g.

Exordium. Non parum refert ad Reipublicæ emolumentum & gloriam, ſi per viros adminiſtretur, qui pietate ac litteris ſunt inſignes: hi enim præterquam quòd majori ſint commodo bono publico, etiam fulgore vitæ, doctrinæque velut ſidera eandem illuſtrant, cùm è diverſo rudes atque improbi eam dedecorent. *Propoſitio.* Quamobrem etiam cuperem, ut curæ tibi foret Alexius opportunitate proxima, qua vacantem officio locum in Republica eſſe contigerit. *Confirmatio.* Etenim vir eſt non morum ſolùm probitate, ſed & artium ingenuarum peritiâ excultiſſimus. Eſt in eo ardens religionis avitæ cultus; myſteriorum divinorum æſtimatio & frequentia, orationis ſtudium, caſtimoniæ & ſobrietatis amor, juris & æqui tenaciſſima mens, abhorrens ab omni eo, quod ſive lucri cupiditate, ſive ambitionis tumore labem famæ poſſet aſpergere. Vir integerrimus, quem ſanctimoniâ ſuſpicias, candore & affabilitate amabilem amplectaris, Eâ verò litterarum expolitus varietate, ut nihil in illa ſive manſuetudinis eruditionis è Poëtarum, Oratorum hiſtoriarúmque officina, ſive rigidioris, ex Philoſophorum ac Juriſperitorum placitis valeas deſiderare. *Epilogus.* Digniſſimum igitur cenſeo, quem non modo diligas, ſed & cures, ut ubi ſeſe occaſio tulerit, inter Reipublicæ adminiſtros cenſeri facias. Erit ille tum bono publico percommodus, ut quod ſummâ induſtriâ & fidelitate provehet, cùm tibi honori, qui talem virum evexeris, quin & pro ea, quâ eſt grati animi memoriâ te officiis colet, ſemper, & amabit. Vale.

EPISTOLA

Quâ Achilles Landelino ſuadet militiam.

In exordio dices, cùm Turca cum rebellibus Hungaris terris noſtris infundere ſe velit, decreviſſe Auguſtiſſimum Cæſarem

Cæſarem eos juſto bello reprimere, & hæc cauſa eſt cur milites ſcribantur, quibus ut ſe etiam Landelinus adjungat, dices, te ei in *Propoſitione* velle perſuadere. In *Confirmatione* dabis rationem, quâ ei perſuadeas, ut nomen militiæ det, qualis eſſe poteſt, quod vita militaris jucunda ſit, utpote à plurimis laboribus, curis & moleſtiis libera, quod non habent artes aliæ, aut negotia rei familiaris, in quibus die noctéque laborandum, ſudandum, capútque frangendum eſt, ut ſubſiſtas. In *Epilogo* adhortaberis illum ut tam jucundum vitæ genus ſibi deligat. Poterit ſic efferri.

Tubarum tympanorúmque ſtrepitus auditur apud nos, non ambigo quin veſtra etiam in urbe. Quò ſpectet! non ignorabis, cùm pervulgatum ſit Auguſtiſſimum Cæſarem ſcribere milites, quos Ottomannicæ potentiæ, junctíſque perduellibus opponat, qui patriæ noſtræ excidium minitantur. Placétne tibi clangor hìc Martius, qui Martem ſæpius verbis ſpirare auditus es: Hoc cupio, ut generoſorum pectorum nomine tuo adaugeas numerum. Et quid tergiverſeris? cùm vita hæc demum ſit jucundiſſima, quæ liberrima eſt à laboribus. moleſtiis & curis quibus diſtorquentur & excruciantur ii, qui aut rem procurant, domeſticam, aut arti exercendæ ſive liberalis ea ſit, ſive illiberalis operam navare compelluntur. Vita militaris ſinè labore agitur, & nè tempus nihil agendo longum evadat, faceriſſimorum commilitonum jocis, luſibus & potationibus lætiſſimè diluitur & diffluit. Abrumpe igitur moram deliberandi tecum, torporem excutè, & quæ tibi offertur opportunitas, vitam tetricam, curíſque ac tædiis refertam cum amœniſſima commuta, & amplectere. Aurea libertas eſt, hanc aſſequeris, ſi Martem pro arte ſequaris. Dic ergo vale artibus, ubi primum meum acceperis vale.

Exordium. *Propoſitio.* *Confirmatio.* *Epilogus.*

* * * *
* * *
* *
*

Digitized by Google

EPISTOLA
DISSUASORIA,

Qua diſſuadetur Landelino eſſe militiam ſequendam.

EXordium facies declarando quàm ſincerè ſi Landelino affectus, & quàm bene ei ſemper volueris hactenus; ut ſic eum tibi concilies, ad auſcultandum tuis conſiliis. In *Propoſitione* dices, cùm hoc ità ſit, ſperare te tuam ſuaſionem locum apud eum reperturam; & à propoſito militiam ſequendi, deſtiturum. In *Confirmatione* dabis cauſam, propter quam militiam amplecti non debeat, v.g. quod, licet à moleſtiis, quas artes aut negotia domeſtica ſecum apportant, ſit futurus liber, in majores tamen ſit deventurus, quas tum noctu vigilando in calore & frigore, in fame & ſiti, in dura cubatione, tum in multo rigidiori diſciplina, & obedientia ſubire debebit, & quamvis aliquam peccandi libertatem aſſequi videatur, hanc tamen appetere non debet, eò quòd illa libertas ſit turpis & inhoneſta, animæque noxia. Quare ut militiam non ſequatur, in *Epilogo* dehortaberis Landelinum, Hæc omnia ſic exprimi poſſunt.

Exordium. Quantum honori commodíſque tuis ſtuduerim hactenus, plurimis à me tibi palam factum eſſe documentis, nullus dubito dulciſſime Landeline; amor enim quo in te feror, non ſinit ut ullam ſerviendi tibi opportunitatem prætermittam, cùm ſemper cupiam eſſe tibi quam optimè. *Propoſitio.* Qua ex cauſa cùm ad aures meas rumor (utinam falſus eſſet) attulerit, caſtra te ſequi velle: diſſimulare non potui, *Confirmatio.* quin ab eo te dehortarer propoſito. Cogites velim mihi chariſſime vitam illam jucundam quidem videri, verùm ſub melle latere venenum, ſub roſis ſpinas; quid enim vigiliæ diurnæ nocturnæque, quid ſub aperto Jove frigora calores, quid pluviæ, duriſſimáque ſtrata: non ibi tectum, non paratam dapibus menſam, non focū reperies; deerunt etiam fami ſitíque depellendæ perneceſſaria, ſive rerum in tanta militum copia, inopia, ſive æris defectu, quod ſi petas pro

verbis

verbis verbera reportabis, reticeo quotidiana mortis & vitæ diſcrimina. Dum igitur quas pateris in artium ſtudio moleſtiis te eximere cupis, in majores te conjicies; *incidis in ſcyllam cupiens vitare charybdim*: Et dum frænum ferulæ refugis, rigidiori diſciplinæ te ſubjicis imprudens. Libertas quidvis agendi ſi quæ permittitur, ea dedecori tibi eſt, animæque noxia, honeſtati enim repugnat & legibus divinis. Quamobrem quid agas meditare, ne te facti ſerò ſubeat pœnitudo: altius mentem evibra; ſectari caſtra liberum eſt ſemper; at ſemel ſe illis juramento obligaſſe, perpetua eſt ſervitus, retrò pedem ferre non licet, niſi funem exſpectes. Igitur finem proſpice tam vitæ temporalis quam æternæ, ut bene ſemper vivas, & valeas. *Epilogus.*

EPISTOLA

Novi Anni apprecatoria.

In *Exordio* Excuſabis te, quod tam ſerò gratuleris amico novum annum: cauſam adjicies quod fueris impeditus. In *Propoſitione* dices te id modò facturum. In *Confirmatione* cauſam ob quam id præſtare te oporteat, dabis magnum amorem, quo in amicum propenſus es. *Epilogus* in aggratulatione conſiſtet.

Si verum eſt quod agit Tullius noſter, ſeram gratulationem reprehendi non ſolere, præſertim ſi nulla negligentiâ prætermiſſa eſt; ſpero veniam te mihi daturum, quod dudum tibi fortunatum novi anni auſpicium non ſim apprecatus; nec enim id mea tui oblivione, vel negligentiâ factum eſt, ſed negotiorum quædam moles me detinuit / ac remorata eſt. *Exordium ab excuſatione ſeræ aggratulationis,* Quare quæ tunc ad calamum producere non potui animi mei vota, & aggratulationes, nunc exhibeo. *Propoſitio.* Nec enim ardoris in me tui affectum comprimere valeo, quem in dies ſubjectis benevolentiæ & liberalitatis fomentis inflammas. *Confirmatio.* Tuus in me animus tot ſe prodit indiciis, & collocatis apud me beneficiorum momentis, aut obliviſci tui non poſſim, monent illâ me alia omnia agentem: neque alia ſinunt agere ſine tui memoria. *Epilogus.* Quoniam vero par referre nequeo, tibi votis animum tibi detego meum;

quo medullitus opto, ut anno inſequenti ad votum fluant omnia refluantque, quæ ſive ad corporis, ſive ad animi emolumentum faciunt, & felicitatis tuæ incrementum. Quæ ut Deus ter optimus maximus evenire faciat, meis apud eum precibus expetere non deſiſtam.

Nota, ſi Exordium veritati circumſtantiarum non conſonet, accipi poteſt ſequens.

Gaudeo lætórque amice chariſſimè, eâ felicitate annum veterem decurriſſe tibi, ut non modò ſiniſtræ fortunæ adverſitatem paſſus ſis nullam, ſed etiam omnia tibi ad voluntatem & voluptatem evenerint. Hoc idem ut anno quem cæpimus ſorte beatiori faciant Superi, præſentibus apprecor. Nec enim &c.

EPISTOLA PETITORIA.

Quâ filius à Parente veſtes petit hyemales.

Exordium. IN *Exordio* dices, te debere potiùs gratias agere pro acceptis beneficiis, quàm nova petere, quia tamen nôſti liberalem parentis animum, ideo in *Propoſitione* dices audere te per has novam veſtem hyemalem petere. In *Confirmatione* dabis cauſam. v. g. quòd altera jam lacerata, & inſuper ſit hyems, quâ bonâ veſte opus eſt. In Epilogo verba ſupplicia formabis, quibus veſtem illam enixè petas.

Ad referendas potiùs immortales, quàm petendas calamum ſtringere me oporteret gratias multorum beneficiorum causâ, quibus me, tum ab ineunte ætate, cùm maximè operam ſtudiis navantem affeciſtis & afficere non deſiſtitis, illa quoque liberaliſſimè ſæpiùs ſuppeditando, quibus opus non omninò habeo. *Propoſitio.* Quare maximam etiam ſpem concepi obtinendi ea multò faciliùs, quibus me egere, ſi bene meminiſtis, ſcitis ipſi. *Confirmatio.* Veſtis enim, quam uno abhinc anno mihi comparaſtis, uſu jam attrita eſt, atque in partes agitur, adeò ut mendicabili inſtar floccidus non multò poſt cogar incidere, non minori meâ confuſione, quàm veſtro dedecore. Accedit illa temporis aſperitas hyemalis, quæ uti eſt frigidiſſimus

gidiſſimus atrox nivibus, ita & gelidis ſæva ventis; quæ omnia uno velùt agmine malè ſartas pervadunt veſtes, corporiſque lædunt ſanitatem, quam ſemel debilitatam difficile eſt reparare, & majori impendio, quam veſtium foret pretium. Itaque ſupplex oro, ut hac in neceſſitate conſtituto eâ, quâ ſoletis, promptitudine, & facilitate ſubveniatis: hoc uti mihi gratiſſimum erit, ita non deſinam meâ in ſtudiis operâ vobis ſolatio eſſe. Valete. *Epilogus.*

EPISTOLA

Gratiarum actoria.

Pro veſte accepta hyemali.

PRimò explicabis tuum gaudium, quod habuiſti, ob novam acceptam veſtem. In *Propoſitione* dices motum ad te referendas, gratias. In *Confirmatione* dabis cauſam ob quam gratiæ tibi ſint agendæ. v. g. primò, quòd parens magnum beneficium contulerit. 2. Quia juxta proverbium: Qui citò dat bis dat. Denique claudes epiſtolam dicendo te per diligens ſtudium id effecturum, ut hoc & aliis beneficiis non abutaris.

Exordium. Ubi advenisse intellexi, atque etiam oculis intuitus ſum meis, tranſmiſſa mihi pro hyeme veſtimenta, dici non poteſt, quâ animi dulcedine, lætitiaque perfuſus ſim; quo enim ante hac mihi deſiderata fuerant vehementiùs, eo gratius & acceptius obvenerunt. *Propoſitio.* Hac de cauſa morari etiam non potui; quin ad ampliſſimas agendum gratias, me accingerem ocyus. *Confirmatio.* Unum tamen hoc ipſum attentantem non parum abſterruit, animúmque ſic exultantem perturbavit, ſummo enim mihi dolori eſt, quòd imparem me non tantùm ad referendas, ſed ne quidem agendas animadverterem; ea enim eſt hujus collati mihi beneficii magnitudo, quam aliquantulum quidem animus concipit, lingua tamen vel calamus nequit explicare. Unde optarem perſpicere vobis animum meum liceret, ut intelligeretis, quanti ego id ipſum faci-

faciam, quamque excelſo loco conſtituam, tum quod in ſe magni ſit momenti & æſtimatione digniſſimum, tum quod incunctanter ad meam protinus petitionem ſit collatum promptiſſimè; auget ſiquidem beneficii excellentiam, ac magnitudinem, ipſa facilitas, quâ præſtatur, & novum ſingulaeéque beneficium eſt, in benefactis eſſe velocem; nam ut communi fertur adagio: Qui citò dat, bis dat. Quare cùm verbis æquare magnitudinem non valeam, meâ indefeſsâ in ſtudendo induſtriâ, efficiam, ut intelligatis impenſa mihi ſubſidia opémque exhibitam in auras non abiiſſe, ſed quàm optimè collocata eſſe.

Epilogus.

EPISTOLA

Quâ Parens hortatur filium ad fervens literarum ſtudium.

IN *Exordio* dices te putare fervorem, quo ſtudia aggreſſus eſt filius, jam intepuiſſe? ideo in *Propoſitione* dices, te illum velle ad id rurſus adhortari. In *Confirmatione* dabis rationem, cur diligenter ſtudendum ſit, qualis eſſe poteſt, quòd ipſi non alteri profutura ſint ſtudia. In *Epilogo* illud facies, quòd in Propoſitione dixiſti te velle facere.

Exordium. Jam menſes aliquot elapſi ſunt, à quo ſtudiis animum addixiſti tuum, literáſque addiſcere cæpiſti magno fervore, & alacritate. Verùm quoniam ſubvereor, ne; ut diuturnitate res aliæ ſolent remittere, tuus quoque fervor intepuerit aliquantulum. *Propoſitio.* Státui novis eum ſubjectis igniculis inflammare, téque ad continuandum in artibus liberalibus laborem extimulare. *Confirmatio.* Et quidem ipſe tu tibi deeſſe non deberes, tua enim res agitur; cui enim proderit literas te noſſe? diſciplinarúmque peritiam eſſe adeptum? tibi aras tibi occas, tibi ſeris, tibi eidem & metes: te non alium me herculè, è ſordibus egeſtatis, & lacernæ dedecore ad opulentum evehent ſtipendium, nec alteri cedet is honor, quem in eminentiori poſitus dignitate conſequeris. *Epilogus.* Hæc meditare, hæc cogita, & niſi ejus ſis animi, qui inglorius & turpi oppreſſus egeſtate ſemper vult delitere, excita temetipſum ad alacriter ferendas, quas literæ ſecum afferunt moleſtias. Vale.

EPISTOLA

Quà Familiaris familiarem invitat ad Bacchanalia.

IN *Exordio* dices te gaudere de præſentia Bacchanalioorum; ideò ut tecum Amicus lætetur illum in *Propoſitione* invitabis. In *Confirmatione* proferes cauſam cur illum invites v. g. ut, cùm alias inter ſtudia multas moleſtias, curas & tædia habeat, per lætitiam animum ſuum oblectet, & genio liberalius indulgeat. In Epilogo illum invitabis, vel potius abhortaberis ut hoc faciat.

Imminent, ut vides, feſtiviſſimæ Bacchi feriæ, quæ cùm *Exordium.* magnorum ſint mater gaudiorum, non poſſunt non mihi jucundiſſimæ gratiſſimæque accidere: nec enim ſaxo durior ſum, qui his non movear oblectamentis: nec ejus ſum animi, qui cum Heraclyto deplorem omnia. Mei perſimilem cum te eſſe cupiam, amicorum meorum intime, has *Propoſitio.* ad te adhortatoris munere functuras expedivi, quibus adducaris ad ſeria pauxillum removenda. Satis enim ea men- *Confirmatio.* tem mordent tuam reliqua anni tempeſtate, quà non niſi moleſtiſſima inter chartarum negotia palleſcere, ex iis proſilientes haurire cogeris pulveres, unde non pauca laborum faſtidia, animíque continuo intenti laſſitudines, quæ ſtomacho parum faciunt, procreantur, idque potiſſimum, ſi nulla interpoſita quiete aut animi relaxatione ea proſequaris; corporis enim ſanitas maximopere læditur, animi verò alacritas ac vigor in melancholicum (quo nihil peſtilentius) degenerat humorem, quare ſi quandoque dandum aliquid hilaritati, nunc commodiſſimum adeſt tempus, & ad *Epilogus.* lætitiam omnino natum; utere igitur occaſione, pro libris chartarum folia, pro calamis ſcyphos aſſume, & quos hauſiſti pulveres ſcholaſticos, largiori Baccho ablue.

Expectant curæque catenatique labores
Gaudia non remeant, ſed fugitiva volant.
Hæc utraque manu, complexuque aſſere toto.
Sæpe fluent imò, ſic quoque lapſa ſinu.

Digitized by Google

Nota *Tranſitiones* in hoc Epiſtolarum modo eſſe faciles: cùm enim in Confirmatione detur cauſa, valent particulæ cauſales, *nam namque, enim etenim, ſiquidem*: & cum ex cauſa aliquid inferatur in Epilogo, valent particulæ illativæ, *quare, quamobrem, quapropter &c.* Quæ etiam plerumque pro acceſſu ad Propoſitionem ſerviunt. Reliquas tranſitionum formulas vide in fine partis 3.

PARS QUINTA.

Supplementum ad lib. 1. c. 33.

De Amplificatione.

De hac tractat Cyprian. Soarius lib. 1. poſt locos explicatos, eò quòd ex locis materiam deſumat amplificatio. Verum quia non illis ſolis aſſurgit, ſed quam maximè figurarum apparatu, utpote quæ ſine illis confici non poteſt, ideo ad faciliorem Tironis praxim, quam potiſſimùm ſpecto, hunc ei locum reſervavi, ſalvo interim Authoris judicio, qui ordinem doctrinæ ſecundum materiam proſecutus eſt.

§. 1. *Quid ſit & quibus modis fiat amplificatio.*

Tria, ut principio libri 3. dicitur, Oratoris ſunt officia. Primum docere, ſecundum delectare, tertium movere: Docere (verba ſunt D. Auguſtini lib. 4. de doctr. Chriſtiana c. 12.) propter ignaros; delectare, propter plurimos, veritatem, niſi adjungatur dicendi ſuavitàs, faſtidientes; movere propter duritiem.

Et doctrina quidem eſt omnino neceſſaria, quia ignorata agi non poſſunt, delectáre verò non eſt neceſſe, niſi ad attentionem Auditoris faſtidientis; & movere, ad duritiam cordis. Quâ verò ratione hæc tria efficiat, Orator declarat c. 13. dum ait. Docet argumentis, delectat pulcherrimarum rerum novarum, atque variarum elocutione, movet amplificationibus. Sic ille. Non eſt autem *amplificatio oratoria*, quoties pluribus verbis, aut rebus ſententia aliquâ vel argu-

argumentum exponitur, ſed quoties vi, atque ariete quodam congeſtis in unum argumentis, aut figuris impellitur voluntas, ut victam ſe dedat Oratori. Prior illa *amplificatio vulgaris* eſt à Tironum vulgò ſic nominata, & dicitur fuſior propoſitionibus alicujus, vel argumenti explicatio, vel deductio; Hæc *oratoria* propriè, ut quæ ab Oratoribus hoc nomen ſola conſecuta eſt, & definitur quod ſit *exaggeratus quidam eloquendi modus ad inclinandam & flectendam voluntatem ordinatus*: In hoc enim ſita eſt, ut, quæ videntur parva, extollat, & magna minima efficiat, laudando augeat, vituperando deprimat; unde fit vel ad augendum, vel minuendum. Differt autem à Confirmatione, quòd hæc dilucidâ argumentorum expoſitione ad ſolius intellectûs aſſenſum tendat, quamvis modicè voluntatem attingat per ſcintillas quaſdam affectuum hinc inde projectas. Amplificatio verò tota eſt ad motum & aſſenſum voluntatis; nimirum, ut id, quod intellectus agnovit ita ſe habere, voluntas ad ejus fugam, vel amplexum reipsâ feratur: poteſt enim re ab intellectu agnitâ, & comprobatâ; reluctari voluntas (quod enim ſunt qui agnoſcunt rem eſſe fugiendam, peccatum v. g. ebrietatem, & tamen fugere nolunt) unde eò eniti oportet artem Oratoris, ut convicto intellectu, etiam voluntatem convincat, & flectat. Quem in finem adhibetur poſt argumentorum expoſitionem in confirmatione factam, amplificatio, éſtque velut confirmationis confirmatio, aut ſaltem voluntatis, ſicut illa intellectûs, Quintiliano anima, atque ſpiritus Orationis. l. 6. c. 2.

Non fit autem elatione vocis duntaxat, inconditiſque clamoribus, non manuum compoſitione, non validâ pulpiti percuſſione, non corporis agitatione, non larvarum, aut calvarum oſtentatione, ut oſtendit P. Balbinus in Quæſit. Orator. ſimpliciores hæc percellere poſſunt, ſapientioribus autem riſum, aut ſtomachum movere. Verum

Amplificatio fit 1. eorundem locorum (ex quibus argumenta petuntur pro Confirmatione) uſu, atque operâ; non quidem omnium, ſed eorum duntaxat, qui multa in una aliqua re continent, ut definitio aut deſcriptio Rhetorica, partium enumeratio, ſimilitudo, contraria, pugnantia, adjuncta, antecedentia, cauſa, effectus. Unde

ſerviunt definitiones conglobatæ, & deſcriptiones, partes ejuſdem rei affatim recenſitæ, congeries ſimilium, contrariorum effectuum, &c. Valet etiam, ſi plura ex diverſis locis in unum congerantur ita ut una, eadémque res ex pluribus locis ſtrictim probetur: quòd enim rebus diviſim poſitis non poteſt Confirmatio, hoc in unum collectis efficit amplificatio, cum virtus unita ſit fortior, quemadmodum militum turma, aut manipulus validior eſt, quàm ſi iidem diſperſi in hoſtem immittantur. Quam ob rem in Epilogo, ubi potiſſimus amplificationi locus eſt (quanquam & poſt rem aliquam narratam, vel expoſitam, brevis affectus tanquam telum vibrari ſolet) colligi breviter in unum ſolent argumenta, in quibus fusè, atque ſeparatim verſata eſt confirmatio, ut illa dilucidè ad captum, & aſſenſum intellectûs proponeret: Quæ cùm jam intellecta, & comprobata ſupponat epilogus, *ſtrictim* ea unum in cumulum conjicit ad majorem impetum, quo à voluntate extorqueat aſſenſum. Dixi, *ſtrictim*, alioqui enim epilogus altera erit confirmatio; unde neque opus eſt ut omnia referat, ſed potiora quæ magis deſerviant ad affectum intentum. Sed & alio figurarum colore proferenda, ut eadem cùm ſint, tamen cùm tædio non audiantur, velut ſi alia forent. Exempla hujuſmodi habet Cyprian. l. 1. à c. 34. P. Maſen in Palæſtra Oratoria. Et ex SS. Patribus P. Franc. Romanus in Sacro Eccleſiaſte lib. 2. ſect. 3. c. 2. Ego in re abundanti nolo eſſe longior. Obvius eſt Cauſinus, apud quem exemplis plena omnia lib. 5. & lib. 8. Apud quem etiam poſt librum 5. invenies indicem alphabeti ordinem digeſtum, & collectum ex Cicerone.

Secundò amplificationem, & motum generant tropi atque figuræ verborum multæ, ſententiarum pleræque. Neque modo figuræ, verum etiam verba ipſa grandia, plena, atque ſonantia, epitheta, Synonyma & de quibus lib. 3. fusè actum eſt, quemadmodum & de numero Oratorio: in quo tamen cavendum eſt, ut monet M. Auguſtinus l. 4. de doctr. Chriſtian. c. 14. ne, dum divinis gravibúſque ſententiis additur numerus, pondus rebus ipſis detrahatur. Si quando, tum maximè ars diſſimulanda eſt, & tegenda ne illius gratiâ abſtractus auditor rebus ipſis non advertat animum.

Hic nota Quintilianum l. 8. c. 4. quatuor aſſignare amplificandi

plificandi modos. *Incrementum* cùm gradatim creſcit, aut decreſcit Oratio, eò quòd majora minoribus ſubjiciantur, aut contra. *Comparationem*, ut ex minoribus majora appareant, aut è converſo, ex majoribus minora. *Ratiocinationem*, cùm unum ex alio colligimus, & inferimus, ut ex ſignis rei magnitudinem, ex antecedentibus conſequentiam. *Congeriem* denique, cùm multa ejuſdem rei adjuncta, vel effectus accumulantur, ut Jobi patientia ex tot malis coacervatis, quæ paſſus eſt. Sed hi modi naſcuntur tanquam ſoboles ex prædictis, *fiunt* enim *uſu locorum*, & *figurarum*.

§. 2. *Monita circa affectus excitandos.*

Jam inſinuavi motum (ſic affectus dicitur, quod illo voluntas, aut animus moveatur) non eſſe concitandum, niſi poſt rem expoſitam; & brevem quidem, poſt rem aliquam narratam, aut uno; vel altero argumento probatam; longiorem verò, atque validiſſimum in, vel ante perorationem.

Præterea advertendum, non eſſe locum amplificationi in re qualibet; ſi enim minoris ſit momenti, quid ageret amplificatio, niſi ut elephantem faceret ex muſca cùm indignatione Auditorum. Unde monet Author, ut ad amplificationem adhibeantur, quæ vel *naturâ ſuâ*, vel *uſu* & *æſtimatione* hominum ſunt *magna*: naturâ quidem, ut cœleſtia, divina, quæ cauſas admirabiles, minúſque notas habent: uſu verò, quæ hominibus videntur prodeſſe, aut obeſſe vehementius, ut religio, ſalus animæ, vita, res familiaris, bonum nomen, pax, patria, parentes, &c. Rurſum attendendum, quo affectu homines, ad quos dicturus es, moveantur, & ducantur, quidam enim honeſtate, & alii utilitate, alii jucunditate capiuntur. Aliis rebus juvenes, aliis ſenes, aliis viri, aliis fœminæ, aliis barbari moribus, & feri, aliis culti, & urbani, aliis nobiles, aliis rudes, aliis ſapientes, & docti. Hinc cognitâ Auditorum diſpoſitione cogitandum, quibus argumentis, & figuris affectus ille excitari poſſet: apta eſca piſci jacienda in hamo, ut capiatur, cùm non cuilibet ſit eadem. Hinc non inutilem ſe ſuſcepiſſe laborem ſunt arbitrati, qui naturas, & mores hominum deſcripſerunt in Oratoris inſtitutione ut P. Franc. Romanus in ſacro Eccleſiaſte l. 2. ſect. 3. c. 4.

Digitized by Google

3. c. 4. P. Maſen in Palæſtra Oratoria. P. Cauſinus l. 12. c. 3. & 4. Atque ut rem redderent faciliorem Oratori, declararunt iidem, quâ ratione, & modo quilibet in particulari affectus ſuſcitari, aut everti poſſit, v. g. amor, odium, timor, triſtitia &c. Vide Cauſinum l. 8. toto. P. Maſen loc. cit. & P. Roman. c. 3. ex quo ſolùm breviter adjicio, quæ habet de *motu delectationis* lib. cit. ſect. 4. quam per univerſam dictionem admiſcere debet Orator. Nam ut ait Quintilian. qui libenter audiunt, & magis attendunt, & facilius credunt. Et teſte S. Auguſt. qui declaratione eſt affectus, facilè, quo volueris, ducitur, nemo flectitur, ſi moleſtè audit. Fit autem univerſim loquendo Per res, quæ animi facultatem aliquam, aut ſenſum voluptate afficiunt. v. g. intellectum res novæ, variæ, admirabiles, occultæ, acutæ, inexpectatæ, jucundæ, ut ſunt fabulæ, hiſtoriæ rei propoſitæ deſervientes, concinna rerum inventarum diſpoſitio, & ordo. Voluntatem, bonum, pulchrum, amabile, Virtutis, & honoris fulgor, doctrinæ dignitas, utilitas, decor. Appetitum ſenſitivum, bona præſentia, aut futura delectabilia cum ſecuritate omnis mali abſentis, quemadmodum in Cœlis eveniet. Quæ externos ſenſus demulceant nemo neſcit, ut florida prata, horti peramœni, concentus Muſicus, dapes opipatæ. Hinc delectant illuſtres Metaphoræ, allegoriæ, deſcriptiones, proſopopæiæ, ſimilitudines &c. Quibus res non tam referri, quàm ſentiri oculis, auribus, reliquiſque ſenſibus videtur. Aurium autem ſingulare delicium eſt ad numeros Oratoris aptè concinnata oratio, planè ſuavitérque decurrens atque cadens, cui & vox pronunciantis ſit conformata: oculorum verò actio, atque geſtus ad vivum omnia repræſentans. Hîc

De motu delectationis ad attentionem requiſito.

Notandum venit, ut abſint profani amoris, & corporeæ pulchritudinis exempla, proprietates, deſcriptiones; hæc enim naturam ad vitium aliunde proclivem irretiunt, & maculant. Abſint item ſales, & joci ruſtici, atque inconditi; hæc enim dedecent virum gravem, qualis eſt Orator. Denique affectatio in verbis exquiſitis nimium, ut poëticis, & antiquatis in manifeſta ornatûs affectatione, & ſpumeo verborum apparatu, in pronunciatione, & geſtu; odioſa eſt enim omnis affectatio, & aſſentatio. Addendum hoc loco

cenſui

Digitized by Google

cenſui de admiratione, quæ ad attentionem requiritur, & ſine qua, ut ait Cicero de claris Orator, eloquentia nulla eſt. Oritur hæc primò ex ignoratione: miramur enim effectū, cujus cauſam neſcimus: Deinde ex rei magnitudine, & excellentia, quæ ſublimior eſſe demonſtratur, quam communis fert opinio. Item ex rei novitate, atque inuſitata procreatione, cujus inconſideratio facit, ut etiam miracula aſſiduitate vileſcant. Parit & admirationem in rebus ſimplicibus, atque notis ſola Oratoris ars, inartificioſa, atque inexpectata cauſarum redditione, in non vulgari pronunciatione, & geſtu, quo non admiratio ſolùm, ſed & plauſus excitari ſolet. Figura ſuſtentationis, ſeu ſuſpenſionis hic frequens eſt, quando præfatur Orator, non eſſe tam facile rei præſentis reddere rationem; unde refellit eas, quæ afferri poſſunt, aut afferuntur, neque eſſe tam vilem pro ut exiſtimatur, vel abſolutè vel facta comparatione cum aliis. Poſtremum eſt, quod monitum velim Oratorem, ut deducta jam ad longum confirmatione, diſpiciat, quis affectus materiæ congruat. An amoris, odii, imitationis, fugæ &c. Quomodo rei illi affecti ſint Auditores, quænam obſtacula illis ex animo evellenda (quæ per modum objectionis proponuntur, & confutantur per figuram anteoccupationem) ad hunc affectum, & quibus igniculis ſubjectis, aut quo ariete excutiendus ſit? Ad elocutionem plurimum juvat rem probatam meditatione expendiſſe, atque in ſe affectum illum excitâſſe, tum enim affectu in meditatione hauſto tumida, aut ardens ſcribetur amplificatio. Hoc ipſū præſtare poteſt attenta lectio Authoris, v.g. Ciceronis aut Chryſoſt. qui affectum illum tractavit: (exempla videri poſſunt apud Cauſinum, l. 8. & 16.) ſic enim imbutus atque inflammatus animus ſimilia effundet. Ex quo & hoc eveniet, ut in agendo, & pronuntiando res ab animo procedere videatur, itaque nos ſentire, quemadmodum loquimur, quod ad motum non parum confert. Unde monet Quintilianus. Non agamus rem quaſi alienam, ſed aſſumamus parumper illum dolorem &c. Quia, ut Horatius in arte: ſi vis me flere, dolendum eſt primum ipſi tibi. Unde ut iterum Fabius loquitur, ſum̄a circa movendos affectus in hoc poſita eſt, ut moveamur & ipſi, quod optimè, ut dixi, meditatione, atq; lectione perficitur.

De admirationis affectu.

SUP-

SUPPLEMENTUM II.
ad lib. 2. à cap. 1.

De ordine ſeu diſpoſitione partium in Oratione.

De diſpoſitione argumentorum adinventorum actum eſt ſupra mox poſt locos explicatos, idq́ue propter faciliorem Tironis praxim, ut adverteret, quid poſt excogitatum argumentum facere ipſum oporteat, nempe in aliquam argumentationis formam redigere, tum verò oratoriè eloqui. Diſſimulata eſt interim totius orationis diſpoſitio, quò videlicet ipſas argumentationes referre oporteat, eò quòd ſatìs videatur tempeſtivum, ipſum hoc nôſſe, poſtquam in quorumlibet argumentorum inventione, argumentatione, & elocutione ſatìs verſatus eſt: non ſecus atque Tironi in arte pingendi ſatìs eſt aggredi totius corporis efformationem; poſtquam in partibus ſingulis expingendis ſatìs eſt verſatus. Et verò quemadmodum huic deſignare totius hominis imaginem principio, eſt imaginationem ejus confundere, cùm neſcit quid primùm, & quomodo unumquodque ſit effigiandum, ſic, & Tironi evenit Eloquentiæ, veluti compertum eſt in iis, quibus mox initio Rhetoricæ totius orationis thema aſſignatum eſt. Nimirum alius ordo doctrinæ eſt, alius praxeos, quippe alius ordo in intentione alius in executione. Unde etiam juxta doctrinam Ciceronis ultimo excogitandum exordium, quòd primò faciendum, & dicendum. ſed in mea cauſa ſatìs, ad rem accedo, in qua cùm præter palatium eloquentiæ, Cauſinum, P. Maſen, & P. Martinus Ducygne, & P. Pomey in Candidato Eloquentiæ jam propè omnia expreſſerint, breviter ponam, quæ Authori congruunt, ne in re neceſſaria & ultimatè intenta Tironi defuiſſe videar.

§. *I. De Exordio Orationis.*

Oratio eſt ſermo conſtans exordio, narratione, confirmatione, & epilogo. Quatuor igitur ejus ſunt partes, de quibus jam

jam aliquid dicturus ſum. *Exordium eſt* ingreſſus quinam ad rem quæſtionemve, quam tractaturi ſumus; diſponitur enim per illud Auditor ad benevole, attentéque audiendum. Unde concilianda attentio, & benevolentia. Et in cauſa quidem, ſeu quæſtione & materia honeſta, utili, magna, per ſe benevoli & attenti ſunt. Non item in dubia obſcura, & humili, dubia enim cùm habeat rationes in utramque partem, poteſt fieri, ut auditor contrariâ noſtrâ ſententiâ ſit præoccupatus, idcóque benevolè trahendus, ut affectum ſensúmque ſuum deponat. Obſcura verò cauſa, cùm fortè nec quoad quæſtionem intelligatur, negligitur, Humilis autem, cùm vilis ſit, vilipenditur, unde de iis audiatur orator, *attentionem* excitare neceſsè habet. Quandóque etiam *inſinuatione* opus eſt, quando cauſa ſic eſt admirabilis ut appareat incredibilis; aut falſa, aut erronea, quod itidem factu opus eſt, quando materia quæſtionis turpis videtur eſſe. *Eſt autem inſinuatio* exordiendi ratio, & modus, quo non apertè proponimus quid dicturi ſimus, ſed per ambages, & cuniculos, quibus callidè affectum, & ſenſum auditoris occupamus, ut hac ſuper re nos audiat: quod etiam factitandum toties, quoties Auditores fatigati ſunt audiendo, modis lib. 2. c. 3. præſcriptis. Eſt igitur inſinuatio quando occultè paratur benevolentia, & attentio. Quando autem apertè *principium* Ciceroni dicitur. Ex his patet exordiorum hoc ſæculo exiguam eſſe neceſſitatem, cùm enim ultrò veniant Auditores, ad audiendum de re præſertim jucunda, grata, utili. honeſta, libenter audiunt. Unde ſufficit, ſi reddantur dociles, factâ rei clara, & apertâ propoſitione, de qua acturi ſumus. Ne tamen ſinè petita audientia irruere videamur in aurium fores velitationis inſtar, aut præludii Muſici, præmittitur aliquid quod cum re, de qua acturi ſumus connexum eſt, ex quo aptè & ſenſim ad propoſitionem delabamur. Cavendum nihilominus in his, ne offendatur animus, & aures auditoris in principio. Unde rectè monetur c. 4. ut *exordia* ſint *accurata*, id eſt, elaborata ſtudio, & diligentiâ, ut ſint *acuta*, id eſt, ingenioſa, inexpectatnm aliquid, vel quoad materiam, vel formam habeant; ſint *inſtructa ſententiis* & *apta verbis*, id eſt, habeant figuras verborum & ſententiarum,

 quibus

quibus lenes cieantur affectus, numerúmque Oratorium, quò ad illicium aurium aptè cadant verba. Sint *Cauſarum propriæ* id eſt ex viſceribus quæſtionis, ſeu ex prædicato, & ſubjecto quæſtionis fiant. Unde aſſumendum pro ingreſſu tale quid, quod per ſe, & ex natura ſua connexum eſt cum quæſtione, ſeu propoſitione; non verò quod remotum eſt & longè petitum, ut velut per crines trahendum ſit ad rem proponendam. Servit hic quæſtionem finitam revocare ad infinitam ſeu theſin ut probaturus S. Ignatium beneficum fuiſſe per litterarum reſtauratum vigorem, formaris hunc ſyllogiſmum. Benefico reddendæ ſunt gratiæ, ſed S. Ignatius fuit beneficus per litteras reſtauratas, ergo. Propoſitionem ſeu majorem ſume pro exordio. Minorem pro confirmatione, demonſtra ſingula, & aptè connexa erit confirmatio, & propoſitio cum exordio. Valent etiam hic adjuncta temporis, loci, ſolemnitatis, perſonarum, quæ dicit, & ad quam conſiderata Item contraria, ut vitium cum ſit turpe, virtus erit laudabilis. Quæ ab exemplis, proverbiis, ſententiiſque; aut ſymbolis ducuntur exordia, ex loco ſunt intrinſeco cauſæ, ideóq; non ex viſceribus. Si tamen aſſumantur, videndum, ut apta fiat, & connaturalis, non violenta applicatio. Hinc *vitioſa exordia* ſunt *vulgare, commune, commutabile, longum, ſeparatum, translatum*, & contra *præcepta*. vulgare eſt, quod ad alias orationes etiam valet, non tamen pro adverſarii cauſa. Commune autem eſt, quo etiam adverſarius uti poteſt pro ſua cauſa, ſeu quæſtione, ità tamē ut nihil mutetur; quod ſi enim mutetur aliquid, dicitur Commutabile. Longum eſt, quod debitam proportionem excedit: proportio ſumenda eſt ab homine; caput exordiū eſt, corpus confirmatio; monſtruoſum eſt, exordium, quod propter parvitatem, aut magnitudinem corpori non conformatur: ſeparatum eſt, quod neque ex natura ſua, neque per artis applicationem convenit cum ſtatu quæſtionis, & propoſitione. Translatum eſt, quod non tantùm non eſt ad propoſitam quæſtionem, ſicut ſeparatum, ſed ex quo planè toto cœlo aliud quid ſequitur. Denique contra præcepta: quod ſuo loco, & tempore non obſervat leges, quæ de conciliandа attentione, benevolentia, inſinuatione &c. dantur.

Nota

Digitized by Google

Nota propoſitionem, & inſinuationem, ſi quando câ utendum eſt, non eſſe partem orationis, ſed partem exordii: propoſitio autem eſt pars exordii per ſe, quia ſemper neceſſaria ad docilitatem, inſinuatio autem per accidens ſi nimirum materia ſit admirabilis, & turpis.

§. II. *De Narratione.*

Narratio eſt oratio exponens rem factam, vel quaſi factam, dixi, quaſi *factam*, ut & fabulæ comprehendantur ſub illa. Eſt duplex: alia ſimpliciter neceſſaria, ſinè qua cauſa ſeu ſtatus quæſtionis explicari non poteſt, ut fit in genere judiciali, exemplum eſt in Miloniana. Alia ſecundum aliquid neceſſaria, ut dum in genere demonſtrativo virtutes probamus per res geſtas, quas referimus, cujus exempla invenies in pleriſque orationibus Perpiniani, Tarquinii, Gallutii, Mureti, Vernulæi &c.

Vitia narrationis ſunt I. ſi res nimis enucleentur, & à primis principiis arceſſantur, narrentúrque cum otioſis adjunctis. ut ſi narrare velles, quâ ratione Julius Cæſar dictaturam perpetuam invaſerit; ordiaris dicere de Romuli & Remi origine, prima Romæ conſtitutione, præterea adjungas, quâ ratione milites tractare ſolitus fuerit, quæ domi privatim cum civibus, & exteris ſolitus ſit facere, quæ omnia ad rem nec augendam, nec minuendam faciunt. 2. Vitium eſt, ſi crebræ nimis parentheſes, & prolixæ adhibeantur; ut, ſi narres raptum Helenæ, interponas per parentheſes, quanta bona & mala ex navigatione orbi proveniant. Hæ digreſſiones otioſæ ſunt. 3. Verborum, ſententiarúmque Ambiguitas. ut Ajo te Aaciden Romanos vincere poſſe, quod Pyrrho reſponſum eſt ab oraculo Delphico. 4. quando perſonæ & res diverſæ ſimul narrantur, & confunduntur, ut Auditores non ſatis intelligant, ab hoc ne potiùs, vel ab illo, hoc vel illud factum ſit. Oportet videlicet, ubi plura narranda ſunt, non omnia in unum congerere, & miſcere, ſed partiri & ordine referre. 5. ſi narrentur incredibilia: talia autem etiam ſunt, quæ vera ſunt, ſi ſint ſuprà captum eorum, apud quos narras; ut ſi apud imperitos Matheſeos narres curtus inventos eſſe. qui velis

Digitized by Google

& vento acti tanta ferant pondera, quanta ab equis tracti: dicas præterea Maris arenam, totius Meſſis grana, guttas Oceani numerari poſſe. Hæc etſi certiſſimo poſſint, rudes tamen, quod non capiant, non credunt. Afferenda ſunt igitur quæ probabilia putat Auditor. 6. eſt dictio humilis, & obſcura; ut ſi crimen atrox, & cruentum expreſſurus dicas: videte & obſtupeſcite grande facinus, hic muſculus panem roſit. 7. ejuſdem rei crebra repetitio; ut ſi mera incendia & flammas adferam; quaſi res aliter exprimi non poſſet.

Inter virtutes narrationis prima eſt brevitas: eſt autem brevis narratio quæ nihil continet, quo detracto, ſenſus idem, eadémque claritas narrationis mutetur; etſi in magnam molem excreſcat. E diverſo longa eſt narratio pauculis etiam contenta, ſi intrudantur ſuperflua, id eſt, quæ ſine damno ſenſus, & claritatis abeſſe poſſunt. 2. *Virtus* eſt perſpicuitas, quæ elucet ſi utamur verbis propriis rem clarè & ſimpliciter exprimentibus: aut certè ſi tropis & figuris utamur, ſic utamur, ut rem non obſcurent, aut reddant ambiguam, ſed potius declarent 1. *Eſt probabilitas*, poteſt ea juxta Ciceronem peti, & à nomine perſonæ, ut Cicero pro Roſcio Amerino, num. 17. Nam duo iſti ſunt &c. 2. à natura ejus, de quo narratur, an videlicet timidus ſit, an audax; bonus an malus, doctus an ignarus, ut pro Milone, numer. 25. ubi vidit &c. 3. ab educatione, ut pro Amerino numer. 11. 12. & 13. Unus in re paulò minus conſideratus &c. 4. à fortuna, ut à nobilitate, vel obſcuritate, an dives ſit, un pauper, ut pro Amerino, numer. 15. Sextus Roſcius &c. 5. ab affectione; ſeu quibus ille motibus laborare ſolet, ut pro Ligario, numer. 3. quæ audita, &c. 6. à ſtudio ſeu animi applicatione, ut pro Archia, numer. 5. Ut primùm ex pueris exceſſit. 7. è facto, ut pro Milone, numer. 24. Subitò reliquit. 8. ab ejus dictis, ut pro Milone, numer. 25. palàm agere cæpit, &c. 9. à caſu, ut pro Ligario n. 5. bellum ſubitò exarſit, 10. ab ætate; exponendo an ſenex, an juvenis. Fit etiam probabilis à tempore & loco; item ſi exponantur bauſæ facti, item ſi adducantur, quæ cum opinione hominum ſunt conjuncta: quæ omnia patent in Miloniana. Non mediocre autem pondus habet, auctoritas

ritas narrantis, & nota vita, de quo narratur, ut Cicero de Verre &c. 4. *Virtus narrationis eſt ſuavitas.* quæ adeſt, quando magna, nova, inaudita adducuntur. ut Philip. 3. numer. 3. Cajus Cæſar. Pro Cluentio. num. 15. ô mulieris ſcelus! &c. 2. conducunt ſubjectiones inexpectatæ, ut pro Cluentio numer. 12. Cùm eſſent eæ nuptiæ &c. Frequentiſſimum eſt hoc in Verrinis, ut cùm Cicero dicit: quid putatis eum feciſſe? fortaſſis expectabitis furtum? aut expilationem aliquam? &c. poſtea ſubjicit aliquid, quod gravius eſt. 3. exitus inopinati, ſive læti, & felices, ſive triſtes, & luctuoſi magna gratiâ afficiunt orationes. 4. animi motus, ſeu affectus narrationi interpoſiti: quod fieri poteſt dupliciter: vel enim ejus affectus narrantur de quo nobis ſermo eſt, qua v. g. irâ, libidine &c. hoc egerit vel certè ipſi inter narrandum concitamus in auditoribus motus; ut Cicero pro Cluentio numer. 12. & pro Roſcio. numer. 4. apud Quintilianum declamat. 5. 6. Colloquia perſonarum per ſermocinationem in narratione inductam, ut in Verrin. 3. numer. 63. oppidum eſt in Heleſponto, &c.

§. III. *De Confirmatione in qua & Confutatio.*

Huc referuntur argumenta, quæ ad finem faciendum pro ſtatu quæſtionis ſunt excogitata. Si quæſtio ſit infinita, poſſunt poni eo ordine, quo poſiti ſunt loci: Si ſit finita, tum juxta caput 15. lib. 2. ponuntur firmiſſima in principio quæ excellunt, in extremo loco, mediocria in medio, vitioſa nullibi. Poteſt etiam obſervari ordo temporis, ut in exornatione perſonæ, agi poteſt de rebus ante vitam, in vita, poſt vitam geſtis, vel ordo naturæ aut dignitatis: ſolemus à levioribus & facilioribus ad graviora & difficiliora; à planioribus, & notis ad obſcuriora, & intricata, à minoribus ad majora progredi. In refutationibus ordo plerúmque ſervatur ab adverſario conſtitutus. Non differt autem confutatio ab ipſa confirmatione, quippe dum aliena refellimus, noſtra confirmamus, patet id in Oratione pro Murena. Confutari ſolent argumenta adverſarii, ſi oſtendatur repugnantia quoad tempus, aut locum, v. g. cædem factam Romæ ab eo, qui tunc Venetiis fuit, vel quo ad

ad perſonæ indolem & mores, v.g. ab optimè educato, aut divite factum furtum: aut ſi arguatur adverſarius malè intuliſſe: v.g. Milonem inſidiatum eſſe Clodio, quòd publico abſtinuerit, cùm inferri debuiſſet, id circo publico abſtinuiſſe, ne inſidias ſtruxiſſe videretur. Afferuntur & hi refutationis modi à Quintiliano, & Cicerone, & cùm aliqua propoſitionum negatur, falſitate per aliquam rationem oſtensâ, ut Cicero facit in Miloniana: negant fas eſſe lucem intueri &c. aut cum iis admiſſis, concluſio negatur: aut ſi contra firmam argumentationem, alia æquè firma, aut firmior opponitur; aut elevatione ridentur adverſarii argumenta per ironiam, exclamationem &c. Elevantur autem argumenta, quando oſtenditur quòd nimis multùm probent; ſicut infirmantur, quando parum probare eadem docet Orator. Quæ verò dicendo refutari non poſſunt, quaſi faſtidiendo tanquam levia, & refutatione indigna calcamus, aut excuſamus per imprudentiam ætatis, ſexûs &c. Serviunt hæc ad ea, quæ non tantùm ab adverſario objecta ſunt, ſed etiam quæ objici poſſunt à populi contrario ſenſu.

§. IV. *De Peroratione.*

Hæc eſt totius orationis concluſio. Fit aut enumeratione aut amplificatione. De amplificatione jam dictum eſt ſuprà ſupplemento 1. Enumeratio eſt brevis repetitio eorum argumentorum quæ in confirmatione deducta ſunt, cui tunc maximè dandus locus quando longior fuit oratio. Et hic quidem cavendum, ne minuta reputantur, ſed graviſſima quæque, & in quibus momenti plurimum, ac totius cauſæ firmamentum fuit.

§. V. *Praxis totius Orationis Conficienda.*

Suppoſitâ notitiâ præceptorum, quæ hactenus de locis, argumentis, & argumentationibus, tropis, figuris, & amplificationibus ſunt explicata. 1. ex omni rerum farragine, (materia enim Oratoris, ſunt res univerſæ:) ſeligat aliquam, & de ea quæſtionem inſtituat, v. g. an Rhetorica ſit utilis, & jucunda? hanc bene expendat, ſimplex ne ſit, an compoſita,

compoſita, verbis propriis, an tranſlatis prolata. 2. deſpiciat, quibus rationibus, ſeu argumentis partem affirmativam, vel negativam probet, quæ ut inveniantur, eundum eſt per locos Rhetoricos, qui ſunt argumentorum ſedes; ex iis deligat, quæ valentiora ſunt, quæ infirmiora, aut dubia rejiciat. 3. ex argumentis argumentationem conficiat v. g. ſyllogiſmum, vel enthymema, quorum praxis explicata eſt ſupra. 4. Argumentationes certo ordine collocet, ut aciem inſtruat ad victoriam, ſeu perſuadendum, quis autem ordo ſervari debeat jam dictum. §. 3. Ubi tamen te monitum iterum velim. ut argumenta quæ ad fidem faciendam, ſeu convincendum intellectum tantum faciunt, confirmationi inſerantur; quæ ad modum ſeu aſſenſum voluntatis epilogo, aut poſt rem probatam; quæ benevolentiæ, & attentioni conciliandæ deſerviunt, exordium occupent. 5. accedat elocutio argumentorum, ſeu deductio per tropos, figuras, & numerum oratorium. Illud autem potiſſimum amplificetur, quod eſt robur potiſſimum noſtræ ſententiæ ad perſuadendum. Denique advertat, quis ſtylus ſeu character ac genus dicendi, materiæ & fini tuo conveniat juxta dicta de triplici dicendi genere poſt numerum Oratorium. Porrò an compoſitio re ipsâ ab exordio vel à confirmatione ſit inchoanda, relinquitur cujúſque arbitrio Quintilianus cum Antonio à confirmatione incipiendum exiſtimat.

PARADIGMA

Praxeos dictæ.

SEU

ORATIO,

In qua probatur S. Ignatium Societatis Jeſu auctorem gratitudinis titulo colendum, quod litterarum florem & ſplendorem reduxerit.

Itaque.

QUæſtio erit, an S. Ignatius titulo gratitudinis ſit colendus? Pro affirmativa parte affertur *Ratio ſeu argumentum* ab effectis: quia litterarum florem, & ſplendorem reduxit. Hinc ſequens conficitur Syllogiſmus. Gratitudo pro beneficiis eſt præſtanda, ſed S. Ignatius ingens contulit beneficium, Ergo illi gratitudo præſtanda eſt Ratio quæ pro demonſtranda propoſitione, ſeu *majore* tractatur, eſt, quia gratitudo eſt virtus quemvis hominem decens, & ab ipſis brutis exercita; Ingratitudo autem vitium turpiſſimum. Aſſumptio, ſeu *minor* probatur, quia litterarum vigorem, & ſplendorem orbem orbi reſtituit. Sed hoc ingens eſt beneficium, quod probatur iterum, & quidem argumento triplici. 1. Ex artium liberalium præſtantia ſecundum ſc. 2. Comparatione cùm aliis bonis, quæ omnia litterarum peritia ſuperat. 3. Quia litteræ ex inſtituto S. Ignatii gratuitò docentur.

Diſpoſitio eſt hæc. Major ſyllogiſmi *principalis* tractatur in exordio cum ſuis probationibus. Minor itidem cum ſuo triplici argumento in Confirmatione, Complexio in Epilogo.

Elocutio, ſeu character dicendi hic erit medius intra infimum, & ſummum; Non enim in docendo ſolùm conſiſtit oratio: Neque mens eſt exprobrandi ingratitudinem quibusdam, cum odioſum ſit, ſed alliciendi ſuaviter ad id, quod æquum eſt, præſtandum.

Exordium. Si quantùm aſſidui ingenuarum facultatum eſtis affectatores, tantùm nobiliſſimæ virtutis cognitionem animo veſtro combibiſtis. AA. non difficilem hodie nactus ſum provinciam, dum gratitudinis ſtudio in D. Patriarcham Ignatium, vos teneri, ac flagrare concupiſco: Promptos enim atque expeditos ad eam complectendam eos eſſe eſt neceſſe, qui virtutis pretium, ac pulchritudinem cognitam, & perſpectam penitus habent. Tanta námque illius eſt vis, atque poteſtas, ut formam illius, amabilitatem, & honeſtatem intuenti, non poſſit non eſſe in deſiderio, in votis, in amore; quin rapiat unumquemque in ſui cupiditatem, & ample-

amplexum. Hinc eſt, quod gratitudinem nemo niſi barbarus, nemo niſi ferus, atque illius ignarus refugit, & repudiat: quippe quæ honeſtarum inter actionum exercitationes non poſtrema duntaxat eſt, ſed reliquarum decus, & ornamentum. Ut enim ingrati animi vitium turpiſſima labe hominem inficit, nulli non odio atque averſioni reddit obnoxium; ità memoris ob acceptam gratiam animus, nulli non reddit amabilem, nullo non favore, ac novis etiam beneficiis condignum Hæc eſt una virtus, cum ſapientum eloquentiſſimo, & eloquentium ſapientiſſimo loquor Tullio, non ſolùm maxima, ſed etiam mater virtutum omnium reliquarum. Quid eſt pietas niſi voluntas grata in parentes? qui ſunt boni cives? qui belli, qui domi de patria bene merentes? niſi qui patriæ beneficia meminerunt? qui ſancti, qui religionum colentes? niſi qui meritam (ſuperis) gratiam juſtis honoribus, & memori mente perſolvunt, quæ poteſt eſſe jucunditas vitæ ſublatis amicitiis? quæ porro amicitia poteſt eſſe inter ingratos? quis eſt noſtrûm liberaliter educatus, cui non educatores; cui non Magiſtri ſui, atque Doctores, cui non locus ille mutus, ubi ipſe altus eſt, aut doctus, cum grata recordatione in mente verſetur? cujus opes tantæ eſſe poſſunt, aut nunquam fuerunt, quæ ſinè multorum officiis ſtare poſſint? quæ certè ſublatâ memoriâ, & gratiâ nulla extare poſſunt. Equidem nil tam proprium hominis exiſtimo, quàm non modò beneficio, ſed etiam benevolentiæ ſignificatione allegari, nihil porrò tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quàm committere, ut beneficio non dicam indignus, ſed victus eſſe videare, quod ingratitudinis ſit vitio. Hæc cùm graviſſima Tullii ſint effata, quid eſt quod dicam amplius A Ares? Addam tamen pace illius. Quando monumentis veterum comperio Androdum, poſtquam Leoni ſpinam è pede ſuſtulerat, ab eodem enutritum; Virginem apud ſeſſam urbem, poſtquam aquilam educârat, ab eadem avibus, & ferinâ paſtam; Meſſorem, poſtquam aquilam, ſerpenti implicitam, vitæ periculô exemiſſet, ab eadem venenato poculo liberatum; Jam enim dicere audeo ingratum, non hominem ſolùm exuiſſe, ſed belluis immaniorem, feris ferociorem, brutis inſenſatiorem

Gellius l.5.c.4. Plinius l.8.c.17. Plinius l.10.c.5. Ælianus l.17.c.37. de anim.

ſatiorem exiſtere. Verùm quid ego vobis AA. Iſta recolo, qui hæc, & his plura, ſtudioſâ mente dudum complexi eſtis. Humaniorum literarum manſuetiorúmque Muſarum cultores eſtis, quid à vobis humanitatem requiram? quid gratias repoſcam; quid immane, ac ferum ingratitudinis ſcelus ambigam? Hoc igitur mearum ſolùm erit partium, commonſtrare, cui grati animi vicem, & obſequium rependere, & exhibere vos oporteat. Hunc dum Ignatium de Lojola ingenuarum artium poſtliminio reductorem, ſcientiarum omnium reſtauratorem, docere enitar, iſtam primum ab univerſis gratiam efflagito, ut ingens atque eximium ab eo in reducto literarum vigore ac ſplendore beneficium præſtitum, gratâ mente, atq; auribus libeat cognoſcere.

In confirmatione ſyllogiſmus hic tractatur: Ignatius litterarum vigorem præſtitit: ſed hoc eſt ingens bonum & beneficium, ergo.

Non exilem, ac tenuem litteras inter, & pietatem; ſcientias ac Religionem eſſe nexum & vinculum, vel inde fit manifeſtum, quòd una intercidente, intercidat & altera; unâ inclareſcente, & altera inclareſcat: ſive quòd à pietate ad omnia utili artes ſuum deſumant robur, & vigorem; ſive quod litteræ facem præferant ad pietatis incentivum, quando cæcas hominum mentes illuſtrant, ut perſpectâ vitiorum fœditate, virtutiſque nitore, illa refugiant, iſtam complectantur. Compertum ſanè, florentibus in Græcia, atque Italia ſcientiarum ſtudiis, viguiſſe pariter æquitatem, triumphâſſe fortitudinem, cultam eſſe temperantiam, floruiſſe religionem, reliquáſque virtutes: litteris verò inter belli tumultus præfocatis virtutes pariter extinctas, ac vitiorum omnium ſobolem ſubnatam eſſe. Quid eſt, vos ipſi dicite AA. quod in Romana Petri ſede eveniſſe magìs doleamus, quam memoremus, unde tanta avaritiæ, tanta ambitionis, tanta Venereæ luis graſſata progenies? unde alia immaniſſima ebrietatum, rapinarum, ſacrilegiorum, crudelitatum monſtra, quæ turpe ſit commemorare; niſi quod artium ingenuarum obſolviſſet vigor, ingeniorum prætermiſſa cultura? Non manſuetiorum diſciplinarum tractatio in Grammatico, non eloquentiæ exercitatio in Oratore, non veritatis ſtudium in Philoſopho, non legum peritia in Magiſtratu, nec in ipſo rebus ſacris devoto Clero, ac Cœnobita divinarum rerum, ſacræque paginæ cognitio enitebat. Latinæ linguæ, ſi quis tamen erat in pauculis, corruptus uſus, artis metri-

metricæ claudicans, & incondita compago, elocutionis Oratoriæ inepta, incompta; hiulca, atque vaga ſtructura, rerum in natura labentium ignorantia, jurisprudentiæ contemptus, ſacrarum litterarum inſcitia. Non erat qui aſſequendæ ad apicem uſque ſcientiæ flagraret cupiditate; ſed & vix comperire erat unum aliquem, qui ad amuſſim tradere nôſſet condiſcere volenti. Piget, pudétque effari eò dedecoris tacrum Clauſtralium nomen decidiſſe, ut indoctum aliquem notaturi naſum Rhinocerotis geſtantes fidei orthodoxæ obtrectatores, rudiorem monacho aſſerere non vereantur. O miſeram! ô deplorandam Eccleſiæ conditionem! quò religionis clariſſima illa lux? quò pietatis ardor? quò rerum humanarum, divinarúmque claritudo: cum litteris collapſa omnia, omnia conſepulta. Quid ageret hic Ignatius, cujus pectori, atque animo hæc rerum facies infandum concitabat dolorem: qui ruinæ tantæ reſtitutionem moliretur? mores Chriſtiano homine dignos in Chriſti lætum ut induceret, mens erat princeps; exſcindere vitiorum infelix lolium, inſerere virtutes potiſſimum inſiderat animo; ſed quod hæc exequi in orbe tam rudi, & ignaro opus foret per arduum, pietati literas, religioni artes honeſtas conjunxit, quarum adminiculo, exculta atque illuſtrata hominum ingenia, ad virtutis formam, ad fidei tutelam forent habiliores. Ludum igitur literarum aperuit, Magiſtros ſuo è corpore ſtatuit, ab infima Grammaticæ pulvere ad ſcientiarum culmen decurrendi opportunitatem ſtabilivit. O quantum mox Romani Græcique ſermonis pretium, quantus diſcendi ardor, quantùm legendi, ſcribendíque ſtudium, quam prænobiles in pangendo fingendóque Vates, quàm diſerti Oratores, quam præcellentes Hiſtoriographi ſcriptoréſque ſunt enati ut decem pluraque non viderint ſæcula tam illuſtres ingeniorum partus typo vulgatos, quod unum ab Ignatio ſæculum. Tum etenim Divinitatis arcana ſcrutabantur Theoſophi; ſacri Tribunalis Judices implexas conſcientiarum lites adæquabant, controverſa verba Divini effata dilucidabant interpretes, eruditis templa ſermonibus reſonabant, Lycea diſceptantium clamoribus: theatra inſtruebantur, ſcena adornabatur ad motum & juventutem in agendo, dicendóque excolendam. Hinc ſua

linguæ

linguæ ſacræ, Latriæ atque Atticæ redire cæpit puritas, metris nitor, eloquentiæ ſacræ, profanæque ornamentum, diſſertationibus in naturæ indagine fervor, & æmulatio, ſcientiarum æſtimatio, tam quæ medendi, quàm quæ ſecundùm leges judicandi præbent facultatem; cæleſtium denique in Divino volumine myſteriorum, rerúmque fidei ſubjectarum peritia, nitor, lux, atque ſplendor. O Herculem novum Ignatium! qui ut hæreſeos, hydræ inſtar inſoleſcentis capita præcideret, facem ſcientiarum accendit; ut vitiorum ſentinam, velut Augiæ ſtabulum expurgaret, invexit non flumen aliquod ignobile, ſed Nilum ſeptenatum artium alveo dimanantem. O novum Atlantem Ignatium! qui ut ruentem in præceps orbem Chriſtianum fulciret, utrumque ſuccollavit humerum, virtutis alterum, alterum liberalium diſciplinarum. Solem fortè rectiùs mortalium præcordia, in virtutis amorem inflammavit, atque luce denſiſſimam inſcitiæ caliginem, quâ orbis velut Ægyptus involvebatur, diſſipavit, profligavit. At quantum hoc DEUM immortalem? quàm grande, quàm inſigne, quàmque illuſtre bonum, atque donum, nemo ſatis dicendo, meditandóque aſſequatur, niſi artium ſingularum ab eo reductarum pretium cognoverit. Eſt Grammatica, Athalarico Rege teſte pulcherrimum litterarum fundamentum, mater glorioſa facundiæ, oris in omnem ſermonem formatrix, linguarum clavis, & janua, radix ſcientiarum, ad omnes enim facultates firmiſſima parat præſidia: & quis hanc poſtliminio revexit? Ignatius. Eſt Poëtica dulciſſimum ingeniorum oblectamentum, ſuaviſſimum animorum dilicium, blandiſſima aurium Siren, ut quæ mirando figmentorum contextu mentem attinet, auréſque numero demulcet: ſed quis hanc reduxit? Ignatius. Eloquentia eſt quæ triumphat in exedris, dominatur in curiis, gubernat in palatiis, exarmat milites, compeſcit effrænes irâ atque libidine, mœrentibus ſolatium, dubiis conſilium, timidis audaciam, frigidis ardorem, avaris liberalitatem, ſuperbis moderationem ingerit; ac infundit: Et quis hanc flori ſuo reſtituit? Ignatius. Philoſophia naturæ latentis arcana referat, ignota repandit, ingenium exacuit, judicium informat, memoriam dicat. Eſt Tullio mater

Minor confirmationis. grande eſſe beneficium I. ex artium præſtantia probatur. apud Caſſio. l. l. 9. ep. 21.

ter artium, Deorum inventum, affectionum moderatrix; *Tuſc.q. 5.*
lux animi, vitæ dux, virtutis indagatrix, vitiorum expultrix, quæ urbes peperit, diſſipatos homines in ſocietatem coëgit, domiciliis, conjugiis, & vitæ communione junxit: Et quis hanc vigori ſuo reddidit? Ignatius. Quid ut alias præteream diſciplinas, Theoſophia? Divinitatis ſpeculum, fidei Pharos, morum Magiſtra, myſteriorum repagulum, veritatis orbita, errantium regula, pietatis, & vitæ genitrix, regina artium, ſcientiarum culmen omnium; & quis hanc conſepultam propè de tenebris in lucem retraxit? Ignatius. Ignatius diſciplinarum omnium humanarum, Divinarúmque vindex, auctor, ſplendor, & ornamentum. Et quantum vis medendi, litéſque dirimendi facultates, ab eo inductæ ſint nuſquam, manſuetiores tamen muſas cum Ariſtotelis arcanis implantando, viam ſtravit, facémque prætulit ad eaſdem, & majori numero ac promptiori animo complectendas. Agnoſcite igitur Auditores illuſtre prorſus, eximium & divinum in Ignatio beneficium, quid beneficium dico, multa dicere me oportebat, tot nimirum, quot facultates erexit, quot diſciplinas vigori ſuo reſtituit. Adhuc parum dixi, quando tot ab eo profecta ambigere non valeo, quot artium ſingularum in genus humanum ſunt commoda, & emolumenta. Hanc verò beneficientiæ multiplicitatem mirandum in modum auget, & extollit illud, quòd ſcientiis tanta inſit præſtantia, tanta boni poſſeſſio, quantam non reperias in bonis aliis, quæ fortunæ favor, aut humana parit induſtria. Sunt opes immane mortalium bonum, at fortunæ caſibus ſubjectæ ſunt, ignis voracitatem, invidi raptoriſque injuriam, quod metuant, habent. Gloriæ illuſtris eſt, & ampla conditio; ſed lubrica: pari ſæpe fato cum fortunæ bonis, evertitur, & non rarò ex gloriæ apice remetitur gradum ad ima dedecoris, unde ſurrexit ambitioſus. Formæ decus ſummis votis expetendum; at ævi brevis, morborum cariem, imo febriculæ afflatum non eludit. Vires corporis res eximia; ſed brutis conceſſa etiam, & ipſa ad morborum incommoda, ad ſenectutis languorem emarceſcit. Eruditio verò omnium quæ in nobis ſunt, non ſubjacet caſibus, non morbis, non invidorumi, furúmq; rapinis, non ætatis defectui, non corruptioni: immorta-

2. Probatio Minoris in confirmatione eſt: quia literæ ſunt bonum quod reliqua bona ſuperat.

lis

lis eſt, incorrupta; inconcuſſa perſtat, & cum ipſa ſenectute ſit vegetior, uſúque tritior: ſola enim ſenectus, temporis progreſſu ſit doctior; ſapidiórque, & veterum ſtudiorum dulciſſimos metit fructus veneranda canities. Perſpexit hoc humaniſſimus ad hoc literarum manſuetiorum cultor Nero, quando Senecæ Magiſtro ſuo profeſſus eſt referente Tacito: *& tua quidem erga me munera dum vita ſuppetet æterna erunt: quæ à me habes, horti & fœnus & villæ, caſibus obnoxia.* Perſpexit & conſtantiùs quidem Bias ſapientum Græcorum unus, qui patriâ rebúſque ſuis Vulcano ſacratis, urbem egreſſus pronuntiavit: *omnia mea mecum porto*, quòd doctrinæ ſuæ jacturam feciſſet nullam. Perſpexit & Cato Romanorum ſapiens, qui aſſeruit apud Tullium, ſolas artes eſſe, quæ in omni ætate cultæ nunquam deſerunt, quod cenſuit eſſe maximum. Denique hoc & Hebræorum imò mortalium omnium ſapientiſſimus eſt effatus, meliorem eſſe ſapientiæ acquiſitionem, negotiatione argenti, & auro puriſſimo fructus illiùs: *Pretioſior eſt*, proſequitur regum oraculum, *cunctis opibus, & omnia quæ deſiderantur, huic non valent comparari. Longitudo dierum in dextera ejus, & in ſiniſtra ejus divitiæ & gloria, viæ ejus pulchræ, & omnes ſemitæ ejus pacificæ, lignum vitæ eſt his, qui apprehenderint eam.* Animadvertitis? ut ſapientiſſimi Monarchæ ſenſu, non bonorum duntaxat firmiſſima eſt eruditio, ſed & origo, radix atque fons reliquarum artium: quæ in re & ipſemet diſſentire non valetis, qui literis vobis rerum peritiam, peritiâ uſum, uſu famam, famâ opes & dignitates peperiſtis. Quòd ſi igitur iis, à quibus honoris aliquid conſecuti eſtis, à quibus fortunæ bona, aut dignitatem adepti, vos obſtrictos in perpetuum conſentitis, ac memores fore ſpondetis, ambigere non poteſtis id, atque ampliùs largiendum Ignatio. Qui boni vobis author eſt illius, quod reliqua longo poſt ſe relinquit intervallo.

3. quia gratuitò literæ docentur ubique.

Atque ut ampliùs munifici Patris amplitudinem perſpiciatis, recolite amabo, non unius urbis ergaſtulo literarum diſciplinas eſſe concluſas ab eo, non Stoà, non Peripato: voluit Lyceorum frequentiam, Doctorum copiam, non minus orbi Chriſtiano quaquaverſum diffuſo literis, quàm urbi cuique ſplendore, & famâ conſulturus. At nec hìc ſtitit

muni-

munificentia; ſolis inſtar, luminis ſui radios voluit diffuſos undequaque: ne quis enim opum tenuitatem, reique familiaris, ad vitæ neceſſaria, penuriam obtenderet, diſciplinarum inſtitutionem, gratuitam, liberalem, omniſque mercedis expertem eſſe decrevit. Liberales enim artes, liberaliter tradendas arbitrabatur, nec bonum eſſe conceſſum ſolis Craeti, Craſſique nepotibus aut Principum Nobiliúmve ſtirpibus: ſed ſummis æquè ac infimis, nobili atque ignobili, diviti atque inopi. Inde ea vox ſapientiæ Lojolææ: *omnes ſitientes venite ad aquas* (ſcientiarum) *& qui non habetis argentum properate emite abſque argento, abſque ulla commutatione*: nullis hìc opus favoribus, non nobili ſanguine, non opibus quibus paretur Gymnaſii aditus, aut diſcendi facultas, non penditur Minerval Minervæ Præſidibus, neque merces doctrinæ Profeſſori: promptus animus, aſſidua induſtria apportetur cum indole capace, & quantum his è fontibus haurire libuerit, licebit. Quâ quidem largitate illud præſtitit Ignatius, ut complures ſacris coronentur infulis, ut ſidera illuſtrent Eccleſias, rutilent in auro, fulgeant in purpura, moderentur conſilia, præſideant tribunali. Reſpublicas adminiſtrent, lites dirimant, animarum & corporum ſint Machaones, qui nunquam ad eam præeminentiam fuiſſent eluctati, ſed in ſqualore mendicitatis ſuæ, aut ſortis infimæ contabuiſſent. Quamobrem Ignatio attribuere fas ſit illud, quod Statius Poëta inclitus parenti ſuo accinuit:

Hinc tibi Vota patrum credi, generoſaque pubes
Te monstore regi, mores, & facta priorum
Diſcere.
Mox & Romuleam ſtirpem proceresque futuros
Inſtruis, inque Patrum veſtigia ducere perſtas:
Sub te Dardanius facis explorator opertæ.
Crevit, & inde ſacrum didicit.
Et tunc ex illo forſan grege gentibus alter
Jura dat Eois, alter compeſcit Iberos,
Alter Achemenium ſecludit Jeugmate Perſen,
Hi dites Aſiæ populos, hi Pontica frænant,
Hi fora pacificis emendant faſcibus, illi
Caſtra piâ ſtatione tenent. Tu laudis origo.

Sed

Anteoccupatio & Confutatio illius. Sed vix laudis mentionem hìc ego facio: jam adeſt, qui oggariet illud: non tantùm laudis atque gloriæ tribuendum Ignatio, cùm artium ſtudia aliunde quam ab Ignatio capeſſere fas fuerit, & copia. Extare enim alios in orbe fontes, qui ſcientiarum fluenta largè propinant. Hæc quidem veritati conſona, quis eſt, qui dicere audeat eo tempore, quo Ignatium literarum reſtauratorem contendo? paucis in urbibus artium erat ingenuarum receptaculum, & quo in vigore? & ubinam gentium gratuita manabat literarum ſcaturigo promiſcuè, quando religioſorum in cætibus rara forent capita erudita? multos igitur, imò quam plurimos viarum regionúmque longinquitas, nec his pauciores æris & auri in mercedem pendendi defectus, inexcultos domi tenuiſſet. Laus ergo Ignatii non poſtrema eſt, tantam nunc eſſe Lyceorum frequentiam, literatorum copiam, docentium celebritatem, ſcientiarum florem, ſtudiorum ardorem, gratuitam etiam alicubi inſtitutionem, ſuâ enim ſuorumque induſtriâ hæc invexit, accumulavit, incendit Ignatius, ut proinde aliorum, à quibus ſcientiæ rivulos haurire potuiſſe te gloriaris, gloria Ignatio quoque tribuenda videatur. Unde enim tantus non eruditorum ſolùm, ſed aliorum quoque in clauſtris numerus? niſi Lojolæa è diſciplina? Unde tantus aliis in Athenæis fervor, niſi æmulatione, zelóque concitatus Ignantii? Unde perſpicuitas, integritas, & doctrinæ perfectio? & ubi amabò cum literis pietatem, cum artibus virtutem imbibiſſes, niſi Lojolæ è fontibus? & tamen quid ſunt literæ ſinè pietate, diſciplinæ ſine religione, niſi cor inane, quin telum ac ferrum ſæpe in dextera furentis. Scientia inſtat præcordia, incendit venas, manus extendit ad ambitionem, ad libidinem, ad rapinas, niſi virtuti ſocietur. Et verò patiamur abeſſe hæc omnia, ſinamus ità eſſe. ut nil vigoris, nil claritudinis, aliorum in facultates ab Ignatio emanarit. Si tamen ipſe tu, non aliunde quam Lojolæis è fontibus emerſiſti in opes, & honores, ipſi tribuendum hoc laudis & in acceptis referendum non potes inficiari. Etenim ſi alio è fonte rivulos tibi haurire datum foret, edic, an ingrati animi vicem rependeres? an ab eo te gratiæ habere nihil fateri erubeſceres? nil laudis eidem attribueres? Quid eſt igi-

Epilogus tur, ut cùm id ab Ignatio in te ſit derivatum, modò eidem

in

in acceptis ferre repugnes? Abſit itaque gloriæ Lojoleæ invidia, faceſſat livor, detur beneficentiæ, tribuatur æquitati, quod gratitudinis ratio; quod lex efflagitat. Et quando alii religionis incrementum, fidei tutelam, ac diffuſionem, hæreſeos excidium, pietatis fervorem, vitiorum extirpationem, ſacramentorum frequentiam, Divorum cultum, Sacri verbi uſum, Cœnobiorum vigorem, ac florem promanâſſe non ſolum fatentur, ſed & prædicant: tu literarum ſplendorem, atque ardorem ab eo profluxiſſe non diffitere, quin & te hauſiſſe, inde gloriare non ingratus.

Audi quid Baſilius Orientis Imperator, Leoni filio in præceptis tradidit: ſi quos, inquit natura tibi dedit parentes, debes revereri, multò magis eos qui te in ſpiritu DEI per bonas diſciplinas genuerunt. Audi Philoſophorum Principem, qui plus etiam Præceptori tribuendum eſſe cenſuit, quàm parentibus, quod hi videndi ſolùm fuerint Authores, (hoc enim brutis commune eſt) iſte verò bene beatéque vivendi, quod Angelis, quod Deo proximum eſt. Habes verò ab Ignatio non inane ſolùm ſcientiarum ſcrutinium, ſed refertum pietate, prægrave virtutibus, quibus & tempori ſervias & æternitati. Fuerit igitur gloriæ Chironi Achillem, Atlanti Herculem, Ariſtoteli Alexandrum, Plutarcho Trojanum, Frontoni Antoninum, Arſenio Honorium, Auſonio Gratianum literis imbuiſſe, fuerint ditati opibus, elati honoribus, culti ſtatuis, quod Senecæ, quod Adriano, quem Carolus V. ad ſummum Pontificatum extulit, quod aliis accidit; tu id ſolùm tribue Ignatio quod D. Paulinus Auſonio.

Tom. 5. Biblioth. ver. Pat. c. 6.

Apud Laertium.

Tibi diſciplinas, dignitatem, literas
Linguæ, ac togæ, & famæ decus.
Provectus, altus. inſtitutus debeo,
Patrone, Præceptor, Pater.

Aut ſi mavis Antoninum æmulari Cæſarem ac Philoſophum, qui tantum honoris Magiſtris ſuis detulit, ut imagines eorum aureas in Larario haberet, ac ſepulchra eorum additis hoſtiis, & floribus ornaret; perpetuam grati animi imaginem in memoria tua depinge, & perenni apud te recordatione conſerva & tuere (Dixi)

Teſte Capitolino in vita illius.

X SUP-

SUPPLEMENTUM III.

De Genere demonſtrativo, ſeu exornativo. ad lib. 1. c. 42. & ſeq.

VErſatur hoc genus in laudando, vel vituperando perſonam aliquam, vel ejus factum, vel rem aliquam. Si laudes Ciceronem, vel Ariſtotelem, vituperes Catilinam Judam *ad perſonam* pertinet. Si cædem Goliathi à Davide factam, vel mortem Ciceronis ab Antonio illatam, *ad facti ſpeciem* pertinet. Si commendes pietatem, ſobrietatem, urbem, plantam, deformes ſuperbiam, ebrietatem &c. *rerum* erit *demonſtratio*. Argumenta pro hoc genere (univerſim loquendo) non ſumuntur aliunde, quam ex locis intrinſecis & extrinſecis, atque ideo pluribus hic opus non foret, quam ad eos lectorem revocare. Claritatis tamen, & facilitatis gratiâ in uſum Tyronum in particulari aliqua proponam. *In laudatione vel vituperio perſonarum materia*, ſeu argumenta ſumuntur, 1. à natione, patria; Hæ enim ſi illuſtres ſint in commendationem perſonæ concedunt ſi ignobiles, aut infames dedecorant. 2. à parentibus, ſive natalibus, ab educatione, ab ipſa natura, ſeu indole bona vel mala, quam ſortitus eſt. 3. ab ætate, à doctrina, ſtudio; moribus, vitæ genere, aliiſque animæ corporis & fortunæ dotibus. 4. à rebus geſtis, laude vel vituperio dignis. 5. ab eventu, ſeu conſequentibus, ut ſi res geſtæ præmio vel pœnâ, honore & infamiâ affectæ ſint. 6. à privantibus, morte, ſeu exitu vitæ. Denique à fama, teſtimonio ſcilicet poſt mortem, vitæ, rerúmque cum laude, vel infamia actarum: quò ſpectant monumenta, ſtatuæ, trophæa &c. Ubi tamen advertendum, ſicut & in ſequentibus, non eſſe opus concurrere omnia jam enumerata, ſed ſufficere horum aliqua.

Laus aut vituperium factorum ſumitur. 1. ab honeſto v. g. oſtendendo quàm eximia ſit dignitas illius, quàm excellens virtus v. g. pietas vel prudentia &c. quàm legibus conformis &c. 2. ab utili quod ex fine ſeu effectis metimur. Ut, ſi factum ſit commodum fidei, Patriæ. Magiſtratui, hominibus præſentibus & futuris. 3. à facili, aut difficili, ubi con-

conſiderantur circumſtantiæ. 4. à comparatione parium vel imparium. Ubi adverte, quod de laude dicitur, idem in contrarium accipi poſſe de vitio. Item ſi laus aut vituperium anguſtis circumſcribatur limitibus; ad theſin ab hypotheſi, ſeu à particulari ad genus & locum communem poſſe recurri.

Rerum laus & vituperatio ex iiſdem ſumitur fontibus quibus factorum, majoris tamen facilitatis ergo aliquarum in ſpecie exempla proponam, in quibus ipſis, quod de laude dicitur, à contrariis de vituperio dici poſſe cogitabis.

Laus animalium, à genere animantium, ubi ejus natura formáque externa deſcribitur. 2. à loco habitationis, an apud homines vel ubi libenter verſetur. 3. à proprietatibus, & adjunctis, ut canis fidelis, vigil. obediens, artes callens &c. 4. ab effectis ſeu utilitate & geſtis. 5. à mortis eventu.

Laus plantæ, herbæ, arboris &c. ſumitur 1. à nomine, unde illud apud Græcos aut Latinos habeat, & quotuplex. 2. à forma exteriori & ſpecie multiplici. v. g. lilia alba cærulea, flava. &c. 3. à loco, ubi naſcitur, & cultu 4. à tempore, quô naſcitur. 5. ab adjunctis ſeu proprietatibus naturæ, quale illius temperamentum, ſiccum an calidum vel utrumque 5. ab effectis uſu ab utilitate.

Laus regionum, portuum, locorum, inſularum, ſumitur à ſitu & locorum vicinia. 2. ab incolis recentibus & veteribus. 3. à Regibus & Ducibus. 4. à ſolis & ſoli qualitate & aëris clementia, quò refertur fertilitas, annonæ copia, fruges, aquæ, flumina; ſtagna, maria, & in his piſces aliáque animalia, 5. ab urbium frequentia ac claritate, 6. à politia & forma gubernationis, atque inſtitutis, legibus moribus, 7. à cultu Religionis & ſcientiarum 8. à rebus geſtis & virtute bellica. Horum amplificatio ſumi poteſt à comparatione cum aliis.

Laus fluminum & fontium peti poteſt. 1. ab ortu 2. ab amplificatione, 3. à colore & curſu. 4. à locis quæ alluunt nobilioribus. 5. à piſcium copia. 6. à ſalubritate, & effectis naturalibus.

Commendatio montium. 1. à ſitu & radicibus. 2. ab iis, quæ in ipſis vel naſcuntur, ut ſunt herbæ, arbores, vel effodiuntur ut metalla, radices 3. à feris, quæ in illis degunt. 4. ab ar-

cibus aut turribus, in ea poſitis, 5. à fontibus inde ſcaturientibus. 6. ab aliis memorabilibus, prodigioſis, aut rebus ibi geſtis.

Commendatio urbium, arcium, &c. peti poteſt ab antiquitate ſeu conditoribus. 2. à ſitu, forma ſive partibus 3. ab ædificiorum ſtructura. 4. ab aëris clementia. 5. à fluminibus, quibus alluitur 6. ab amœnitate. 7. ab incolarum moribus, virtutibus, ſtudiis 8. ab opibus & mercatu 9. à forma policiæ & ſenatu 10. ab Eccleſiis & ſcholis. 11. à rebus præclarè geſtis.

Commendatio ædium, templorum, ſumi poteſt 1. ab authore 2. à ſitu, & proſpectu 3. à forma & amplitudine 4. ab uſu, cui dicata, ſeu fine. 5. à partibus. *Hortorum* ex iiſdem ſumuntur, niſi quod præcipua eorum laus ſit ab amœnitate, fertilitate, varietate, præſtantia florum, herbarum, arborum &c.

Pompæ funebres, triumphales luſoriæ &c. commendantur 1. à cauſis, ſive inſtitutionibus. 2. à finibus, quorum cauſâ inſtituuntur. 3. à perſonis, quæ interfuerunt. 4. ab actionibus, & apparatu. 5. à ſpectaculis, & prodigiis, ſi quæ exhibita fuere. Ab his ipſis celebrantur *convivia Peregrinationes* autem potiſſimùm à locis qui luſtrati ſunt. Hæc de genere demonſtrativo in communi dicta ſunt, nunc ad aliquas illius ſpecies in particulari deſcendamus. *Oratio Panegyrica.*

Exempla eorum videri poſſunt apud Cauſſinum.

Orationes panegyricæ dictæ ſunt illæ, quæ in publicis conventibus, & certaminibus Græcorum dicebantur; nunc habentur omnes quæ in laudem alicujus vocantur. Diſpoſitio illius juxta Ciceronem eſt duplex 1. ſervatur ordo temporis, ut cùm recenſentur patria, parentes, educatio, ſtudia, Præceptores, adoleſcentia, juventus, virilis ætas, ſenectus, cum geſtis in earum qualibet, denique mors, quæ omnia continuo orationis filo pertexuntur. Sic facit Iſocrates in Evagora, Cicero ſecunda Philippicâ. Plinius in Panegyrico Trajani. Hæc tamen ratio niſi multis condiatur gratiis, longa eſt, & tædioſa. 2. res univerſum geſtæ in certa capita reducuntur. Sic Cicero omnem Pompeji laudem ad quatuor Imperatoris virtutes revocavit. Sic Bencius S. Pauli ad duo; quod multa pro Deo fecerit, & multa ſit paſſus.

Præter

Præter hos modos Recentiorum ingenium, & ſolertia alios adinvenit, Unus eſt, quo mens propè conficitur acuminibus & ingenioſis conceptibus. Sed hic ſapientibus, artémque callentibus non probatur, niſi conceptus ille ad unum aliquem ſcopum, ſeu quæſtionem deſerviant, ut non ſint ſcopæ diſſolutæ, & niſi ſtylo numerum ſectentur oratorium, relicto arguto illo Philoſophis, & elogiographis uſitato. I. in hoc genere fuit P. Ferarius noſter, cujus oratiunculæ videri poſſunt. Alter modus eſt comparatiouis, ut ſi Tullium cum Demoſthene, S. Xaverium cum Joſue conferas. Hunc modum ſectatus eſt Plutarchus in vitis Græcorum, & Roman. Sed hic vilior apparet propter expreſſam apertè ſimilitudinem. Ingenioſior eſt ille, qui ſimilitudinem occultè involvit, & dicitur Allegoricus, qui perpetuò ſimilitudinis involucro virtutes, & geſta alicujus adumbrat. Sic P. Wadingus S. Ignatium expreſſit per currum Ezechielis, quem quatuor animalia trahebant. Aquila erat altiſſima ſapientia, rerúmque divinarum contemplatio. Homo amor proximi, quo omnibus omnia factus eſt, ut omnes lucrifaceret. Bos labor indefeſſus in procuranda proximi ſalute. Leo fortitudo in adverſis. Sic Verhulæus orat. de S. Thoma duo templa, ſanctitatis unum, alterum ſapientiæ erigit, ubi ſpectandas proponit imagines, exemplis ſapientiæ & ſanctitatis D. Thomæ depictas. Hic exhiberi poteſt Societas per ſyntaxim ſeu conſtructionem tranſitivam & intranſitivam, utpote cui nil deeſt virtutis & perfectionis, quæ ſparſim in aliis ordinibus reperiuntur, & tranſit ad proximi ſalutem & perfectionem, quæ illis deeſſe videtur. Sic vota religioſa nuncupantes Poëtæ dici poſſunt, quod orationem ſuam ligent, ſeq; obligent, ídq; ſpiritu Entheo ſeu divino, neq; curent, quòd à mundi aſſeclis Phantaſtæ habeantur. Porrò ſicut optimæ ſunt metaphoræ, in quibus, rebus inanimatis ſenſum & vitam damus, ſic etiam conceptus allegorici, in quibus per proſopæjam aliquid ejuſmodi illis tribuitur. Ut ſi conferas B. Virginem horto, in quo humilitatem implantet viola, lilium caſtitas, roſam erubeſcere faciat pudor &c. ubi ſingulæ virtutes in ſingulorum florum ſchemate produci deſcribíque poſſunt. Sic in funebri oratione Ferdinandi II. virtutes ejus præcipuæ funebrem illi pompam inſtruunt. Reli-

Digitized by Google

gio cruce inſignis agmina provinciarum, quas Cæſar fidei reddidit poſt ſe traxit,& ad ejus laudes celebrandas induxit. Ejus lipſana tulerunt pietas, animi magnitudo, clementia, munificentia, quarum, ſingularum geſtus & habitus deſcribitur,ſimúlq;narrantes inducuntur virtutum exempla edita. Sic Palatium Eloquentiæ erectum eſt à Patribus noſtris in Gallia,poſtea Moguntiæ editum,ut patet ex diverſis titulis, ad quos ſi præfationes legeris & collegeris, facili negotio orationem confeceris. Hìc adverte, ſicut ingenioſa eſt hæc laudandi oratio, ſi prudenter & dilucidè, vitatis verborum, & ſenſuum obſcuritatibus, & quâdam quaſi Poëſi declinatâ inſtituatur;ſic frigida puerilis,& temeraria efficitur,ſi obiter fiat, ſi minutiis inhæreatur, & tam ſubtiliter volet orator, ut extra conſpectum & aures Auditoris poſitus crepare tantùm videatur. Proſpiciendum præterea ut extrema primis aptè correſpondeant in ſenſu allegorico, nè cum effictione cervi prodeat hirco cervus. *Alius ſolidior modus eſt*, & in quo Ciceroniana imitatio melius elucere poteſt,conſiſtit in eo, ut neglecto conceptu allegorico, ſtatum quæſtionis,tota oratione pertractandum, ſolidis & perpetuis argumentationibus probemus, v. g. ſi oratio habenda ſit de S. Ignatio, tractari quæſtio poteſt: an juxta nominis anagramma fuerit ignis illatus à DEO:de B. Aloyſio:an fuerit angelus terreſtris? Hac vel ſimili poſitâ quæſtione excogitantur argumenta, ad eam probandam, atque excogitata in varias argumentationum ſpecies ne unâ eadémque faſtidium creet, conſtringuntur, quæ in confirmatione oratoriè deducuntur, & exornantur amplificationibus, tropis; & figuris.Exemplũ hujuſmodi eſt in Oratione Ciceronis pro lege Manilia, in qua hanc quæſtionem format: utrum Pompejus ſit eligendus in Imperatorẽ belli? hoc ſyllogiſmo pluribus membris conſtante, quot nempe erant argumenta. Ille eſt eligendus in Imperatorem belli,in quo eſt ſcientia rei militaris,virtus, authoritas & felicitas; atqui in Pompejo ſunt illa quatuor; ergo eſt in Imperatorem eligendus. Quem ſyllogiſmum ſic tractat Cicero poſt exordium. Primò ponit propoſitionem ſyllogiſmi ſic.Ego enim ſic exiſtimo in ſummo Imperatore &c.Deinde aſſumptionis quatuor membra ſuo ordine ſigillatim pertractat.1.ibi:quis igitur hoc homine ſcientior.2.Jã vero

vero virtuti Cn. Pompeii &c. 3. ibi. Et quoniam authoritas in bellis &c. 4. ibi. Reliquum eſt, ut de felicitate dicam. Demum infert generalem totius ſyllogiſmi complexionem, ubi breviter membra omnia ſyllogiſmo tota pertractata comprehenduntur à verbis illis: Quare cùm & bellum ità neceſſarium ſit &c.

Hujuſmodi exemplum etiam invenies in P. Tarquinio Gallucio orat. 17. volum. 2. ubi de S. Sylveſtro Pontifice, qui baptizavit Conſtantinum M. probat hunc ſtatum definitionis dictũ: An Conſtantinus verè vocandus ſit Pater Chriſtianæ Religionis? ad quod probandũ fusè & eleganter deducit hos duos ſyllogiſmos: *primus*: Apoſtoli dicti ſunt Patres Chriſtianæ Religionis, quia per doctrinam Chriſti multos DEO filios genuerunt: atqui idem ſtudioſiſſimè fecit Conſtantinus: ergo debet vocari Pater. *Secundus eſt*: Illi ſunt Patres compellandi, qui patrimoniũ & hereditatem filiis ſuis relinquunt, atqui hoc ipſum fecit Conſtantinus, ergo. Incipit hìc ſyllogiſmus ibi: Quos enim parentes dicimus aut hoc nomen cui mortalium impertimur? &c. Concluſio autem tantùm ſemel ponitur, ídque ante ſecundum ſyllogiſmum ibi: Cùm autem id ità ſit &c.

Nota 1. vehementer hoc tempore diſplicere, & viris gravibus ſtomachum movere inanes & affectationibus plenas ingenii extenuitates, quas ſinè modo & ratione novelli Oratores paſſim ſolent in exordio effundere. Unde illis cavendum ab inutili illo ingenii, doctrinæ, eloquentiæ ſuæ contẽptu: vel enim eſt tam tenuis, vel non: ſi non eſt, ergo laudis ambitionem præ te fers. Si eſt, ut patebit in orationis tuæ decurſu, quid te ipſum proſtituis. Potiùs ergo eruditũ fac exordium cum lenibus affectibus, & ornato verborum apparatu, inde dilucidis verbis propoſitionem fac, & ſi opus eſt partire materiam prætermiſſa etiam expreſſa attentionis & benevolentiæ petitione; cum exordio erudito & compto, ſatis attenti benevolíque reddantur Auditores.

Nota 2. non quodvis argumentum in materiam laudis aſſumendum, ſive falſum ſit, ſive verum, ſive dubium. Quod ſi argumentum tenue eſt, ità erit arte extollendum, ut intra veritatis & decentiæ terminos permaneat. Et verò mediocris, ſed vera laus plus afficit Auditores, quam omnes eminentiæ & affectatæ exaggerationes: quod vel inde patet,

 quod

quod eas nemo prudens æqua mente unquam excipiat.

Nota 3. argumenta laudationis plus habere debent floris, quam roboris, magìs delectare, quam pugnare; res enim quæ laudis eſt, per ſe honeſta eſt, ſéque ipſam auditori probat. In eo igitur oratoris induſtria verſabitur, ut quæ per ſe pulchra ſunt, elocutionis flore veſtita ob oculos ponantur. Valent huc multùm definitiones conglobatæ, partium enumerationes, ſimilitudines, adjuncta, effecta, contraria, comparationes, ſententiæ graves, ſymbola, hiſtoriæ, exempla &c. Vide Panegyricum Plinii Junioris Trajano dictum. Perpinianum de S. Eliſabetha. Modum inveniendi paradoxum aut acutum thema pandit P. Juglaris in Ariadna.

Oratio gratiarum actoria.

Hujus orationis exemplar eſſe poteſt Auſonii Panegyricus Gratiano dictus, Orationes Ciceronis pro M. Marcello & poſt reditum in ſenatu, & ad Quirites. Virgilii 1. Æneidos, ubi Æneas Didoni gratias agit O ſola infandos Trojæ miſerata labores. &c. Tribus ferè conſtat partibus: *Exordio ſeu beneficii expoſitione*, ubi conceptam animi noſtri lætitiam explicamus, vel optamus parem felicitati noſtræ eloquentiam, ingenium, v. g. darent Utinam ſuperi parem felicitati meæ, ingenii, eloquendíque facultatem, efficerem hodie, ut cum æquale reddere meam excedat tenuitatem, non ingratus beneficium accepiſſe dicar olim. At enim tale tantúmque ut nec vires reperiam, quibus pro dignitate &c.

Altera pars eſt beneficii amplificatio. Ubi explicandum quale ſit beneficium, quam amplum, quam utile. Hic expenditur perſona, quæ dedit: Rex, an Princeps? ſuperior vel Dominus? & cui dedit, uni an pluribus, nobili an abjecto? merito an immeritò, aut ultra meritum? Item tempus, citòne, an tardè? an eo tempore quo minimè poſſet expectari, vel quo ipſe, illud dans uti neceſſe habuiſſet? præterea modus: non coactè, ſed liberaliter, candido promptóque animo, verbis benevolis, nullo cum onere accipientis; ſed grande commodo ſervit & locus ſi publicæ, & in illuſtrium perſonarum collatum ſit frequentia, inde enim creſcit honor accipienti.

Salutatio

Salutatio vel exceptio Principum.

Hæ exceptiones à Græcis vocantur proſphonemata, uſitatæ hoc tempore orationes, quas, uti oportet eſſe breves, ità acutas & floridas eruditione & ſtylo. Tribus itidem perficiuntur. 1. explicamus lætitiam ex adventu, ubi exponitur, quo affectu pueri & puellæ, juvenes & ſenes, non ſolùm obviam venerint exceperint, viderint; ſed vel audiverint de hoc adventu. Urbis mænia, domorum, parietes &c. ſi loqui poſſent &c. conteſtari ſuperos ipſos die ſoléque ſereno &c. 2. in laudes hoſpitis excurrimus, commemorando merita loco collata, vel illuſtres ejus virtutes, ſed veras & ſolidas, prædicamus, cum delectu verborum, & ſententiarum. Denique addimus vota, quibus omnia fauſta precamur, longævitatem, felicitatem, pacem, victoriam, noſtráque ei dedicamus, vitæ annos de noſtris, fortunas, fidelitatem, promptitudinem, vitam ipſam offerentes.

Gratulatoria officii, dignitatis, victoriæ, vel alterius boni.

In hac 1. exponimus conceptam lætitiam ex proſpero alterius eventu. Deinde ut juſta cauſa intelligatur lætandi, oſtendimus magnitudinem illius boni, quod aſſecutus eſt v. g. quòd non caſu, non adulatione, non largitionibus, ut alii honorem iſtum, vel bonum ſit adeptus, ſed ſtudio, virtute, meritis &c. Demum exponitur votum, ut ſuperi hoc bonum perpetuum eſſe velint, ut iſte honor ipſi, & toti Reipub. ſit utilis. Vel per Apoſtrophen gratulamur patriæ, Reipub. familiæ, quod hunc Dominum acceperit.

Oratio Natalitia.

Multa in hoc orationis genere obveniunt conſideranda; unde materiam laudis, & gratulationis haurire poſſit Orator. Ut ſunt, anni tempus, v. g. ver, vel autumnus, menſis, alicujus honori apud veteres ſacer, dies ſanctorum nominibus, bene ominantibus, aut rebus præclarè feliciter-

Digitized by Google

que geſtis celebres apud Bucellenum. Horoſcopus aut nativitatis ſigna apud Aſtronomos æſtimata &c. Deſumitur etiam ab antecedentibus, & conſequentibus Navitatem, aut natalis recurſum, ut ſunt præſagia, tempus ſerenum, venti &c. Ab adjunctis loci & habitationis, in qua quis natus, à patrono ſancto, ejus nomine, ſymbolo, inſtrumentis, tormentis, rebus geſtis. A nomine, anagrammate; officii dignitate, à facto Natalem recolentis memorabili, à ſtemmate, inſignibus, rebus geſtis anteceſſorum. Diſpoſitio eſſe poteſt ut in Gratulatoria. Exornatio illuſtrabitur, ſi in modum panegyricorum fiat. v. g. ſignorum cœleſtium in quo natus eſt inductione, machinarum vel pegmatum erectione, triumphalis arcûs, pyramidum &c.

Oratio Funebris.

Hoc genus orationum ſemper eſt doloris, & affectuum ferax, ac proinde maxime expoliendum figuris dubitationis, exclamatiouis, ſuſpenſionis, proſopopœjæ, apoſtrophes. Exordium ſi fiat ex abrupto ab aliqua exclamatione reddit auditorem attonitum: ſi à doloris magnitudine, quem Reſp. ex occaſu alicujus accipit, movet compaſſionem. Si ab indignatione quod adverſo, quod inſpirato fato occubuerit, concitabit deſiderium illius vitæ. Aliquando Orator incipit illud à ſuo deſiderio, dum ſcilicet optat vivo potius decantare laudes, quam mortuo ad triſtem doloris næniam. Sæpe incepit à laude conglobata, deſcendit ad doloris acerbitatem, ex talis ac tanti viri occaſu jure prognatam, ubi eleganter ſerviunt antitheta. v.g. hic vir quem olim vidimus in curia patrem patriæ hodiè mortis conſpicitur rapina; qui in acie miles erat fortiſſimus, hic jam mortis pallet à vulnere. &c. Continet univerſim loquendo tres partes. In prima dolorem conteſtamur, in altera laudes demortui prædicamus. In poſtrema vel ad imitationem factorum exhortatur Orator, vel grati animi poſcit memoriam, vel per apoſtrophen familiam concitat, & poſteros ad talis viri jacturam reparandam, vel brevi laudum dictarum anæcæphaleoſi defuncto ſcribit epithaphium.

De

Digitized by Google

De genere deliberativo.

Hujus duæ partes ſunt, ſuaſio & diſſuaſio. Ad ſuaſionem referuntur, exhortatio, monitio, conſolatio, commendatio: ad diſſuaſionem, dehortatio, objurgatio &c. ſuaſio eſt oratio, quæ in conſultatione oſtendit, quid faciendum: diſſuaſio, quæ aliam partem, quam ſequi libet, aut quæ oſtenſa eſt, evertere conatur. *Materia* in communi loquendo, ſunt ea, futura, quæ contingere poſſunt & ad nos pertinere. *Cauſa efficiens ſunt*, qui deliberant, quorum dignitatem mores, inclinationem, affectum diligenter obſervare debet Orator: qua ex cauſa Ariſtoteles lib. 2. Rhetor. Horatius in arte, & alii omnis ætatis & conditionis naturam explorant. *Finis eſt* honeſtas cum utilitate conjuncta. Honeſtas complectitur virtutem univerſim, juſtitiam, fortitudinem, temperantiam, prudentiam; perſuaſurus igitur ex motivo honeſti attendat virtutem quæ ſit, & ad quod genus referatur, an ad juſtitiam, fortitudinem, &c. Utilitatis duæ ſunt partes. 1. incolumitas & malorum fuga, atque ab incommodis libertas. 2. felicitas, quæ complectitnr bona, quæ humanam vitam exhilarant, ut nobilitas, ſcientia, gloria, pulchritudo, gratia, opes, &c. Validiſſimum ad perſuadendum eſt neceſſitas, hoc enim ſtupidiſſimum quemque convincit. Hoc uſus argumento Tullius in Philippi. 4. Calcar addit jucundum & facilè cùm è contrario, quæ moleſta ſunt, & difficultatibus obſita deterreant animos. Conſultum verò oratori velim, ut ſe in his generatim proponendis non detineat, ſed quæ rei præſenti competant, diſcutiat. Unde adjunctorum locus maximè ſit uſui, circumſtantias rerum proponendo. *Motus* qui hic ſpectatur, eſt deſiderii, ſpei, amoris, timoris, in ſuadendo: in diſſuadendo terrores, deſperationes, indignationes &c. Hæc in genere. Quòd verò in particulari obſervandum eſt, ſunt ferè ſequentia. 1. ut intimos ſenſus & affectus deliberantium inſpiciamus, quid nimirum cupiant, quid timeant, quid judicent &c. quibus probè cognitis facilior erit perſuadendi ratio, cùm ſcias quid ex unius cujuſque animo ſit evellendum, quid ad guſtum conveniens proferendum. Secundum

eſt

eſt quod in ſuadente requiritur authoritas ſeu opinio ſapientiæ, & virtutis, quemadmodum enim ducem peritum ſequitur miles, qui tamen ſub Imperito duce etiam tuta velut pericula trepidat & æger peritum medicum; ità vulgus ſapientes & peritos qui ſuadent. Abeſſe vero debet ſuſpicio malevoli animi, quare ſi advertatur eam adeſſe, initio ſuaſionis eſt evellenda. Tertium eſt, ut afferantur argumenta ponderoſa, levioribus relictis, qualia ſunt 1. Divina, ſeu quæ à religione, & rebus divinis ducuntur, omnes enim religione moventur, ut ait Cicero 2. mala & damna quæ poſſunt timeri, ut ſunt morbi, mortes, amiſſio liberorum, opum, bonorum, &c. 3. bona, quæ poſſunt ſperari, ſed illa adducenda quæ quiſque maximi facit, ut Hollandi lucrum è negotiatione, cupidi, opes; ambitioſi, honores, &c. 4. exempla magnum ad perſuadendum habent Momentum. Denique modus in ſuadendo ſervandus, ut tempore & loco non alieno, neque averſo animo Auditoris ſuaſionem aggrediaris; deinde ut ſuaſio non appareat ſtudioſè præparata, ne callidè ſe peti exiſtimet Auditor.

Exhortatio.

Differt à ſuaſione, quia ſuaſio docet, exhortatio movet, & impellet à potiori. In exhortatione providendum 1. ut res ad quam exhortamur ſit planè honeſta; atque ut talis appareat, diluendum eſt prius, ſi quid turpitudinis habere videtur. 2. prius oportet conſtare rem facilem eſſe, antequam adhorteris: fruſtra enim reluctantes impellere conaberis, horrentéſque difficultatem. 3. apud eos qui facilè moventur, ut ſunt ingenia perſpicacia, & vivida, pauciora dicenda ſunt, quam apud ſegnes. 4. ubi authoritas adhortantis magna eſt, parcam decet eſſe verborum neque multorum argumentorum orationem: ſola enim authoritas totum conficit: niſi fortè illa parcitas videatur eſſe ſuperbiæ, & contemptus auditorum. 5. in exordiis oſtendatur ſpes magna, & exiſtimatio de virtute auditorum, & Orator potius ad explendum officium, quàm quod illi egeant, ea ſe dicere ſignificet. Sic facit Cicero Philip. 4. 6. etſi prolixis argumentationibus non debet affluere oratio vividæ tamen

men rationes ex intimis rei adjunctis deductæ cum clariſſimis recentibúſq; exemplis, quaſi clavo mentem auditoris configent. 7. anima exhortationis eſt vivacitas, quæ in vi argumentorum in acribus, & denſis figuris elucet. 8. potentiſſimum argumentationis genus eſt, ubi exemplo præit qui ſuadet.

Dehortatio.

Eadem ferè habet, quæ exhortatio, præterquam quod animi jam exhortatione concitati, contrariis rationibus & moribus ſint imbuendi: ad quod plurimùm valent ironiæ, quibus ea, quæ hortator attulit, exploduntur, aut ſubruuntur. Deinde redarguitur ſimplex credulitas Auditorum, qui ſe tam facile naſo circumduci ſinunt. Ità notatur fraus conſultò ad circumveniendos Auditores compoſita. 4. Res ipſa mala difficilis, laborioſa, periculoſa, impoſſibilis oſtenditur. 5. Promiſſa vana adverſarii deridentur, contra exaggerantur labores, pericula, incerti exitus: quæ verò ab adverſariis allata ſunt exempla, demonſtrantur eſſe malè adducta, alias fuiſſe circumſtantias, alia tempora, alios mores: opponuntur illis, alia ex oppoſito pugnantia. Vide pro hortatione & dehortatione Ducum orationes militares è veteribus hiſtoriis, ut Livio, Curtio &c. & nuper è P. Famiani Stradæ bello Belgico collectas in unum, ſimúlque editas. Poſteriores annecti ſolent ejuſdem Authoris Proluſionibus Academicis.

Conſolatio.

Hæc capita alia habet communia, alia particularia. Communia ferè ſunt. 1. Naſcendi, moriendíque neceſſitas, oriri ſoles & occidere, flores & herbas prodire & interire, nil diuturnum, nihil perpetuum. Sic Statius lib. 2. ſylvarum in Epicedio Glauciæ, ſuperbiæ ait eſſe, unum te ex illis velle eximere. 2. à miſeriis vitam comitantibus, non noſtram ſolum, ſed & alienam, etiam alios hæc mala premunt. 3. commemorari poſſunt bona, quæ è malis patienter latis, emergunt, incommoda vitæ, ſanitatis & bonorum ab impatienter latis. Bonum ſanè mortis, quam ingens, quod è vinculis & carcere in libertatem, à miſera ad beatam vitam

parat

parat aditum. Adde lamenta, dolorem eſſe turpem, & mentium imbellium, laudi verò ſemper datam fortitudinem in adverſis. Adjunge exempla præſertim domeſtica ex familia, ex urbe, aut aliunde nota &c. Singularia ſumuntur ab adjunctis perſonarum v. g. defuncti; quod vita bene acta, exornata virtutibus, ſcientiis, rebus geſtis, aucta poſteritate, opibus, concluſa teſtamento, ultimis verbis, exequiis, monumentis &c. Solverit licet naturæ debitum, victurum tamen famâ gloriæ in ſeram poſteritatem. Videatur Seneca de Conſolatione ad Polybium, ad Martiam, ad Helviam. Plutarchus ad Appollinium, Ariſtides ad Elconci parentes. Elocutio hic cavebit affectatum verborum florem, ſed nitido velut naturali flumine ſit profuſa, ſententiis & argumentis graviter arguta, ſuavitatem tamen non rejiciens.

Commendatio eadem argumenta habet quæ ſuaſio, & diſſuaſio admixtâ laude vel vituperio: quare ex ſupra dictis peti poteſt. Vide Ciceronem pro lege Manilia.

PARS SEXTA.

De Memoria artificiali.

DUm brevitati Cyprianus Soarius conſulit, minùs ea, quæ ultimas eloquentiæ partes ſpectant, Memoriæ & pronuntiationis præcepta enucleavit. Cùm verò memoria, quæ artificialis eſt, utpote ignota, paſſim neglectui habeatur, placuit illi explanandæ diutius immorari.

§. I. *Emolumenta artificialis memoriæ exponuntur.*

Eſt autem *Memoria* comprehenſiva mentis virtus, quâ ea retinemus, quæ ſenſu, vel mente percipimus: aliis, mentis promptuarium, penus, ærarium, gazophilacium, theſaurus ſcientiarum fidelis cuſtos; ejus enim facultate, audita, lecta, vel cognita facilè apprehendimus, & firmiter retinemus. Si virtus hæc animis noſtris inſita, & collata eſt naturæ beneficio, *Naturalis* dicitur: ſin artis præceptis acquiritur

tur, *artificialis*. Prior Rhetoricæ pars non eſt, ſed poſterior, quæ tamen ipſa præſupponit naturalem, quæ quo fuerit vegetior, eò plus emolumenti confert ad eam quæ arte docetur. Ars enim hic, ſicut in aliis, perficit naturam, teſte Ariſtotele, & ea quæ rudia ſunt, ac velut informia, excolit, & expolit. Et eſt ars certior dux, quàm natura; illius enim beneficio, ità res dicendæ, aut memorandæ animæ imprimuntur, ut eas in mente, ſicuti literas chartæ impreſſas oculis corporis quodammodo intueamur. Quemadmodum enim (verba ſunt Authoris ad Herennium l. 3.) qui literas ſciunt, poſſunt id, quod dictum eſt, ſcribere, & ea quæ ſcripſerunt, recitare: ità qui μνημονικὰ didicerunt, poſſunt hac arte, quod audiverunt in ſuis locis collocare, & ex iis memoriter pronunciare, ſic ille. Confirmat idipſum ſua experientia P. Sebaſtianus Izquierdo in Phare ſcientiarum tom. 2. diſput. 32. ubi de artis hujus præſtantia, & legibus agit. Ex quo conficitur, ut, cùm naturalis memoria nos ſæpè fallat, ſive quia labilis, ſive quia metu aliove ſubito affectu perturbata, hæc nunquam ab errare ſinat, quòd enim dicendum eſt, ſic ob oculos mentis fixum habet, velut oculos corporeus characteres in libro ſibi propoſito. Et quemadmodum oculus corporis, quas quis in folio libri legi ſibi vult lineas, ſive ſupremas ſive infimas, ſive medias exhibet, ità qui ex præſcripto artis hujus, quam plurima memoriæ mandavit, poteſt ea promere, quo, quis vult ordine, ſive recto, ſive retrogrado, ſive intercalari. Neque tantùm (de exercitatis loquor) diſciplinæ hujus alumni laborem habent, quantum alii, qui naturali contenti ſunt: artis enim hujus ſubſidio una hora diſcet aliquis, quod alius licèt optimæ memoriæ, vix quatuor, ut appromittit Lambertus Schenckelius. Neque ea ſolum quæ cohærentia ſunt per modum hiſtoriæ, ubi unum ducit in cognitionem alterius, ſed etiam diſparata v. g. nomina varia in Genealogia Chriſti, in ſerie Pontificum, Cæſarum, Sanctorum &c. quæ nullo ferè labore, quo quis voluerit ordine ſive recto, ſive retrogrado; ſive intercalari efferre poterit. Accedit quòd majori hæreant firmitate impreſſa, quam quæ naturali didicimus, horum enim citò obliviſſimum, eorum autem per annos plures recordamur; perinde enim quaſi literæ in

cera

cera ſic imagines in locis deſignatis manent impreſſæ. Exemplis hæc compluribus comprobat Lamb. Schenckelius lib. 1. c. 2. quorum aliqua videri poſſunt apud Ciceronem lib. 2. de Oratore. Quintilian. lib. 11. c. 2. & Senecam in prologo declamation. ubi inter alia, duo, inquit Seneca, millia nominum, quo ordine erant dicta, referebam, & aliis, qui ad audiendum Præceptorem noſtrum convenerant, ſingulos verſus à ſingulis datos, cùm plures, quàm ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens, ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantùm, quæ vellem, velox erat mihi memoria, ſed etiam ad continenda quæ acceperat, & S. Auguſtinus de anima & ejus origine ad Vincent. Victorem l. 4. cap. 8. de quodam Simplicio ſcribit, quòd cum interrogatus eſſet à nobis, quos verſus Virgilius in omnibus libris ſuis ſupra ultimos dixerit, continuo celeriter, memoriterq; reſponderit. Quæſivimus etiam, Superiores ut diceret; dixit; & credidimus eum poſſe retrorſum recitare Virgilium. De quocunque loco voluimus, petivimus, ut faceret, fecit. Vide eundem lib. 10. Confeſſ. a c. 8. & Franciſc. Petrarcham apud Beyerling. in Theatro Vitæ hum. Antonius Ravennas multa millia rerum, ſtans percipiebat animo, & eo quo accepta erant ordine, reddebat, Petrus Ravennas abſque chartarum refugio, ſcientiarum omnium Bibliotheca fuit: ex arte enim mandatis memoriæ iis, quæ in ſacris literis, Jure Canonico, Civili &c. ſcitu digna ſunt, patriam reliquit, illo Biantis glorians: *Omnia mea mecum porto.* M. Anton. Muretus variar. Lection. ad Hypolitum Cardin. Eſtenſ. refert de Corſico Juvene, qui ſe paratum ajebat ad triginta ſex nominum millia reſumenda. Tentavit id ipſe Muretus. Cœpi ego, ſcribit ille, dictare nomina Latina, Græca, barbara, ſignificantia, nihil ſignificantia, tam varia, tam nihil inter ſe cohærentia, ut & ego dictando, & puer cui mandatum erat accipere, ſcribendo, & cæteri, qui aderant, audiendo, atque expectando feſſi, jam mitis modis eſſemus omnes: ipſe unus ex omni numero alacer ac recens, aſſiduè plura poſcebat. Et poſt pauca interjecta exorſus loqui, inquit, eodem ordine, nuſquam hæſitans, nuſquam prope inſiſtens, nobis ſtupentibus reddidit. Deinde ab ultimo incipiens ſurſum verſus pervenit ad primum; rurſus ita, ut primum,

mum, tertium, quintum ac ſic deinceps omnia diceret, quo denique quiſque voluerat ordine, ſine ullo errore omnia referebat. Docuit is idem adoleſcentem ſenetum memoriæ parum firmæ, ut intrà ſex aut ſeptem dies quingenta nomina ſinè difficultate, quocunque liberet ordine repeteret: Ex his atque aliis exemplis quæ conſulto prætereo, emolumenta ſequuntur quàmplurima, *Nam* 1. poteſt quis adultus trium menſium ſpatio commodè linguas addiſcere Latinam, Græcam, Italicam &c. exemplo Themiſtoclis, qui brevi temporis intervallo Perſicum idioma addidicit, quo Regem ſinè internuncio ſalutaret. Item Mitridatis, qui duabus & viginti gentibus, quibus imperabat, ſinè interprete jura dixit, earundem linguarum peritus. 2. *Poteſt* qui Imperatorum, Ducum, Gubernatorum &c. ſubjectorum ſibi noſſe nomina, vires, opes, tributa, debita &c. Cyrus cum præeſſet triginta, millibus militum, ſingulos nominatim alloqui poterat, quod & de Adriano imperatore. C. Scipione Aſiatico, aliiſque traditur. Cyneas Theſſalus miſſus à Pyrrho ad Romanos Legatus, poſtero die, & Senatum & omnem Senatui circumfuſam plebem nominibus ſuis compellavit, ut Author eſt Plutarchus in Pyrrho. Cicero lib. 1. Tuſcul quæſt.

3. Poteſt Theologus legúmque divinarum & humanarum ſtudioſus, Confeſſarius, Concionator &c. ſcripturæ ſacræ textus, Patrum aſſerta, Pontificum Decreta, excommunicationes, irregularitates, Doctorum placita &c. callere perſpicuè, ac ſi opus ſit, ex tempore docere ſinè ſcripto. Ità Lyſander, & Archippus memoriter artis præcepta profeſſi ſunt Theſis, Eſdras, teſte Euſebio deperditos Moyſis libros de memoriæ theſauro reſtituit.

4. Legati, nuntii, Conſiliarii, Negotiorum apud Principes, cauſarúmque actores. Notarii publici, poſſunt excipere quàm plurima, eáque diverſa reſponſa, ſinè rerum aut verborum confuſione. Poſſunt item ſua proponere ſinè turbationis, aut erroris metu, licet ab aliquo interpellentur. Sic Advocatus, ſi centum, aut plures cauſas habeat, poteſt omnes cum circumſtantiis ſecundum hujus artis præſcriptum in memoriam reponere, ut ſingulis ſinè ordine accedentibus Clientibus ſic reſpondeat, quaſi ſcripta, cujuſque ante

oculos habens, legeret Si verò cauſæ agendæ ſint de memoria, ut nonnullis fit in locis, non ſolùm ſua meminiſſe, ſed &, quæ ab adverſariorum parte dicuntur, ut ad ſingula reſpondeat, poteſt retinere. Ità & Juriſperitus legum ſuarum vaſtitatem complecti poteſt, ut eas in memoria expeditas habeat cum earum locis & principiis, quo pacto ſubſerviit Franc. Tygri Piſanus Bartholo in legibus, quas in promptu non habebat, cùm commentaretur inveniendis, teſte Baldo in ejus vita.

5. Poteſt militiæ Dux omnia bella, bellorum cauſas, principia, finem, ſtratagemata, conſilia, actiones, ſucceſſus, &c. perſpecta habere, quæcunque audivit, vel legit unquam exemplo Fabii, Maximi Luculli, &c.

6. Poteſt quis æmulari Julium Cæſarem, qui epiſtolas de rebus maximis quaternas, pariter dictabat aliis, ipſe manu ſua quintam exarabat; ac ſi calamum deponeret, ſeptenis non impar erat. Denique ne longior ſim, poteſt quis Bibliothecam integram perlegere, ac verbotenus, quorum voluerit recordari, ac de memoria in aures, vel chartam effundere: ità enim lectione Patrum Catenam auream Doctorem Angelicum concinnâſſe ferunt.

Verùm, quiſquis hæc atque alia aſſequi cupit, laboris in principio, tædiique ſit patiens, memor nihil eximium in trivio obvenire, ſed in arduo poſitum eſſe, quo adepto, dulce eſt meminiſſe laborum. Duarum hebdomodarum ſpatium ad *cognoſcendam* praxim ſufficere aſſerit, qui eam profeſſus eſt palam Lambertus Scenkelius: inde uſum exercitationémq; aſſiduum requirit ſex menſium ſpatio, & tam facilè, (verba ejus ſunt) tam celeriter, tam copioſè tibi occurrent memorandorum figuræ, quàm facilè dum aliquid ſcribis literarum alphabeticarum tibi ſuppetunt notæ.

§. 2. *Fundamenta artis hujus.*

Simonides, ut loquitur Cicero l. 2. de Oratore, inveniſſe fertur ordinem eſſe maximè, qui memoriæ lumen afferret, Itaque iis, qui hanc partem ingenii exercent, locos eſſe capiendos, & ea quæ memoriâ tenere velint, effingenda animo, atque in his locis collocanda: Sic fore, ut ordinem re-

rum,

rum, locorum ordo ſervaret, res autem ipſas rerum effigies notaret: Sic Tullius. Quare fundamenta hujus artis ſunt *loci imagines, ordo locorum* & *imaginum*, denique *praxis*, ſive ipſum exercitium. *Loci* ſunt imaginum receptacula, ac velut ſcrinia, in quibus imagines conſervandæ reponuntur. *Imagines* (quas aliqui per contemptum idola mentis, alii phantaſmata vocitant) ſunt ſimulacra, ſimilitudines, ſigna & notæ rei illius quam volumus meminiſſe. *Ordo* qui ad utrumque requiritur, eſt ſeries certa, qua loci, & in locis imagines collocantur. *Praxis*, in qua hic plurimum ſitum eſt, eſt aſſidua locorum, & in locis poſitarum imaginum perluſtratio, quæ non fit oculis corporeis, ſed mente, quando repetita, iteratáque cogitatione, & ſuper locos, & ſuper imagines in iis collocatas nos reflectimus. Ità nimirum etiam hæc ars memorandi imitatur naturam: nam quemadmodum naturali memoriæ facilè ſortes quamplurimæ offerunt, ſi ordine ſuo ſint digeſtæ, & oculis corporeis perluſtratæ, ut ſi Mercator merces, Pharmacopœus vaſa, Pyxides lagenas &c. opifex inſtrumenta, Typographus characteres, Bibliopolus libros ſuâ ſerie, ſuas in claſſes, & loculamenta diſpoſita habeat, eaque oculis, atque uſu ſæpius percurrat facilè rei dum neceſſaria eſt, reminiſcitur, & quo loco ſita ſit meminit, ut etiam in tenebris arripere valeat. Sic artificialis, & loca, & res in locis ſuo ordine diſponit, ac frequenti revolutione familiares ac perfectas ſibi reddit, ut, dum uſus fert, in promptu habeat. Experimur idipſum in aliis, quæ memoriâ naturali tenemus, dum enim redimus in locum, aut illius reminiſcimur duntaxat, mox reviviſcit, imago perſonarum, cum quibus illic olim fuimus, ſpecies item temporis dictorum, actorum &c. Nec alia ratio eſt, cui quæ ipſi ſcripſimus, iiſdem in chartis, quibus ſcripſimus, facilius memoriæ mandemus, quam quòd loci quandam impreſſionem, atque in iis characterum habeat memoria. Unde fit manifeſtum naturæ prorſus conformem eſſe, hanc artem memorandi, atque ad naturalem perficiendam, aut adjuvandam (ſi debilis eſt) eſſe accommodatiſſimam. Habet tamen hoc præ illa, ut quò nobilior eſt, & compendioſior, eò ſit difficilior: illa enim adjuvatur à ſenſibus [hinc & canis domûs meminit, in qua fuſte acceptus eſt] qui quo vivaciùs res abjectas refe-

Digitized by Google

runt, ut riſus, & auditus, eò eaſdem faciliùs menti imprimunt. At hæc à ſenſibus abſtracta eſt, & imaginatione rerum ſenſibilium à potiori (nam etiam locos ſicut & imagines reales & veras aſſumere poteſt, ut poſtea viſuri ſumus) ſe adjuvat; in modum enim rerum ſenſu perceptibilium ſibi loca & imagines in locis effingit, atque exprimit. Unde quemadmodum intelligentem neceſsè eſt phantaſmata ſpeculari juxta Philoſophum l. 3. de anima, ità & memorantem. Quod quidem etiam naturali memoriæ uſu venit, dum res ſpirituales, aut viſui non ſubjectas v. g. Deum, Angelum, ſubſtantiam, & res abſentes concipit: qua ex causa proximè ad ſenſuum objecta accedit utraque cùm ad eorum ſimilitudinem res ſuas efformet, & repræſentet. Confirmare placet hæc omnia Angelico D. Thomæ diſcurſu. 2. 2. q. 49. a. 1. ad 2. ubi ait: Sicuti prudentia aptitudinem quidem habet ex natura, ſed ejus complementum eſt exercitio, vel gratiâ, ità, ut Tullius dicit in ſua Rhetorica: memoria non ſolùm à natura proficiſcitur, ſed etiam habet plurimum artis & induſtriæ. Et ſunt quatuor per quæ homo bene proficit in memorando: quorum primum eſt, ut eorum, quæ vult memorari, quaſdam ſimilitudines aſſumat convenientes, nec tamen omnino aſſuetas; quia ea, quæ ſunt inconſueta, magìs memoramur, & ſic in eis animus magìs ac vehementiùs detinetur. Ex quo fit, ut eorum quæ in pueritia vidimus, magìs memoremur. Ideo autem neceſſaria eſt hujuſmodi ſimilitudinum, aut imaginum inventio, quia intentiones ſimplices, & ſpirituales faciliùs ex animo elabuntur, nisì quibuſdam ſimilitudinibus corporalibus alligentur: quia humana cognitio potentior eſt circa ſenſibilia. Secundum, ut homo ea, quæ memoriter vult tenere, ſuâ conſideratione ordinatè diſponat, ut ex uno memorato facilè ad aliud procedatur. Unde Philoſophus de memoria: à locis videmur reminiſci aliquando. Cauſa autem eſt, quia velociter ab alio in aliud veniunt. Tertium, ut homo ſolitudinem (ne ſcilicet unum in locum imagines rerum confundantur) apponat, & affectum adhibeat ad ea quæ vult memorari, quia quantò aliquid magìs fuerit impreſſum animo, tantò minus elabitur. Unde Tullius dicit in ſua Rhetorica, quòd ſolitudo conſervat integras ſimulachrorum figuras. Quartum quòd ea frequenter

ter

Digitized by Google

ter meditemur, quæ volumus memorari. Unde Philoſophus de memoria, quod meditationes (aſſiduæ mentis exercitationes) memoriam ſalvant, quia ut in eodem libro deducitur: conſuetudo eſt, quaſi natura: unde multoties, quæ intelligimus, citò reminiſcimur, quaſi naturali quodam ordine, ab uno ad aliud procedentes. Hactenus D. Thomas, ad cujus doctrinam, quoad qualitatem locorum, imaginum & ordinis procedemus in ſequentibus.

§. III. *De Conſtructione locorum & eorum conditionibus.*

Copia mercium præſertim grandium amplam exigit officinam, & in ea receptacula non pauca; ſic & rerum memorandarum, quia ſunt quàmplurimæ. Oportet, inquit Author ad Heren. l. 3. multos comparare locos, ut in multis locis multas imagines collocemus. Eligendus itaq; locus ampliſſimus, qui rerum varietate diſtinctus, varias quoque imaginibus reponendis præbeat ſedes. Metrodorus teſte Plinio l. 7. c. 34. & Ciceron. l. 1. Tuſcul. quæſt. locos in duodecim ſignis Zodiaci per quos ſol meat, invenit, eóſque triceenos & ſexagenos. Alii cum Izquierdo totam ſphæram cæleſtem accipiunt, & in ſuos quadrantes, & articulos ſecant. Alii globum terraqueum ſeu ſphæram terreſtrem, quàmprimum in partes quatuor majores diviſam, ut in Aſiam, Africam, Europam, Americam, tum in minores, quæ cuiq; parti majori inſunt, ut in Europa, Hiſpania, Gallia, Italia, Germania &c. Tum in his iterum regnà, ducatus, principatus, urbes, caſtella, montes, ſilvas, lacus, flumina. Poteſt etiam unum (quod etiam magis probatur) ſolum regnum Geographica tabulâ expreſſum ſumi, cùm locorum pluralitatem diverſitatémque habeat. Et placet hæc deſignatio, eò quod præter memoriæ ſubſidium, afferat cognitionem terrarum homine erudito dignam, ſimúlque facilitatem, dum, quod oculis combibitur, facilius, & firmius in imaginationem tranſeat. Alii urbium aliquam accipiunt, platearum & ædium, & in iis mercatorum, artificum, opificum diverſitate diſtinctam, quam, quia perſpectam habent, aut facilè habere poſſunt, difficultatem in concipiendis locis imminuunt. Sunt quibus caſtra placent ordine & for-

ma diverſa ſuis cũ propugnaculis, mœnibus, turrib⁹ & vallis. Julius Camillus Amphitheatrum ſibi elegit, variis Deorum Dearúmque & hominum imaginibus, columnis, & ſubſelliis inſignitum, quod & calamo vel colore delineatum oculis objicere poterat ad majorem phantaſiæ expreſſionem. Alii contenti ſunt arce aliquá vel palatio, cubiculorum, aliarúmque rerum multiplicitate inſtructo. Alii Collegio, monaſterio, in quibus quia ſimilitudo eſt cubiculorum, ea notis Alphabeti vel Arithmeticæ, vel affixis ad poſtam diverſis imaginibus, vel perſonarum inhabitantium diverſitate à ſeſe disjungunt. Alii Baſilicam, ſeu templum malunt, in quo multæ portæ, ſacella, altaria, columnæ, imagines, baptiſterium, ſellæ, epitaphia, chori, organum &c. In ſacellis inveveniunt totidem locos, quot ſunt anguli, quibus altaria, mediúmque & illa quæ angulis interjecta ſunt, adjiciuntur. In altaribus rurſum cancellos gradus, altaris ſtratum, frontem & cornua, tum planum & in eo candelabra, ſtatuas, imagines, columnas, calices libros &c. Similiter & in cubiculis locorum multiplicitatem faciunt, portæ pars extima & intima, fornax, lectus, oratorium, Bibliotheca, vel aliarum rerum armaria, menſa, ciſtæ, veſtes, baculi, gladii imagines feneſtræ, lavatorium, ſedilia &c. Hæc omnia pro imaginum receptaculis ſerviunt, quia varietate ſuâ locos diſtinguunt atque oculis ſubjecta imaginationem adjuvant. Ex iis tamen non eſt neceſsè aſſumi omnia, ſed quæ notabiliora ſunt; tum quia iis præſenti negotio opus non eſt, tum ne multitudine memoriam confundant, præſertim ſi minutiora ſint, & leviora. Hinc ad loci conditionem requirunt I. ut illuſtris & explicatus ſit obſcurus enim & involutus, uti oculum, ità mentem confundit. Vetant tamen nimis lucidum eſſe, quod hujuſmodi, ſicut oculorum ſpecies diſgregat ità & mentis. II. Ut inter locum & locum ſit diſcrimen & differentia: ſi quis enim ſimilia ſumpſerit, turbabitur ſimilitudine, ut ignoret, quid quoque in loco collocârit, inquit Cicero: Ex hac cauſa exigunt aliqui diſtantiam. 5. vel ſex pedum inter locum & locum: ſed cum poſita imago in exteriore oſtii parte, al alteráque in interiore, & in apotheca alia, aliáque inſcriptio pyxidem vel ſcrinium ſimile ab altero ſimili, ſibíque vicino abundè diſtinguat, non neceſſaria uſque adeò videtur loci

Conditiones locorum.

diſtantia

diſtantia, modò aliud intercedat diſtinctivum. v. g. alius ſitus, facies color, imago, vel aliud ſignum pro arbitrio appoſitum, ut ſunt numeri arithmetici, literæ alphabethi majuſculæ, hoc in tractu Latini, alibi Græci, Hebraici, &c. quæ etiam hic rubro, alibi ali o colore effingi poſſunt. Affigi item poſſunt imagines Pontificum, Cæſarum, Sanctorum, aut virorum illuſtrium, inſignia provinciarum, urbium, familiarum, variæ quoque animalium effigies, ſigna planetarum inſtrumenta artificium, vel opificum, quibus domus dignoſcuntur eorum, ut ex cerea ſutor, ex aquila vel leone, tale & diverſorium. III. Requirunt, ut loci quantum fieri poteſt reales, & veri potius ſint quàm imaginationi imaginarii, ne imaginationem opus ſit addere, quod laborioſum eſt incipientibus. Cæterum ut pictori in puſilla tabella expingere facilè eſt quam diverſiſſima objecta; ſic & perfectis, imaginationi enim obediunt omnia. Concipiunt autem ſpatia imaginaria in modum verorum & realium v. g. civitatis vel caſtri eo ferè pacto, quo architectus ideam & lineamenta palatii alicujus exſtruendi; addúntque hinc inde parerga, quæ ipſis ad uſum deſerviunt. v. g. imaginantur cubicula, quot lateribus parietum, tot feneſtris diſtincta, vel quemlibet parietum tapete duplici veſtitum concipiunt, & in unoquoque tapete juxta quatuor angulos illius, quatuor imaginum ſedes, medium quinto loco reſervantes, ut ſic multiplicitatem locorum nanciſcantur. Quæ multiplicitas quandoque cogit, ut etiam realibus imaginarios immiſcere ſit neceſſe, etiam tunc quando loci à loco ob vicinitatem, aut ſimilitudinem faciendum eſt diſcrimen, unde effingunt ibi eſſe ſtatuas v. g. Pontificum, Cæſarum, Heroum, aut Sanctorum, & his ipſis tabulam inſtar menſæ à terra ad umbiculum vel è latere, ac in tabularum qualibet 4. aut 5. locos capiunt. Ad multiplicitatem quoque, locorum facit ut in unoquoque angulo fingatur oſtium additâ perſonâ diſtinctivâ, ut per illa in alia quatuor tendatur cubicula. Etſi ſupra verticis quatuor alia conſtituantur, evadent octo quod ad multa longè eſt utiliſſimum. IV. Unicuique arti vel ſcientiæ ſuam attribui domum volunt. v. g. Grammaticæ ſuam, Rhetoricæ ſuam, Hiſtoricæ ſacræ ſuam, profanæ ſuam, Theologiæ ſuam, Jurisprudentiæ ſuam &c. ſuam item verbis

ſuam ſententiis, ſuam exemplis, ut dum in conviviis, congreſſu. cœtibus de hac vel illa re diſſerendum eſt, v. g. de vitiis, virtutibus, militia, &c. mox adire mente domus poſſit, ac depromi, quæ rei præſenti deſerviunt; non ſecus atque alio domus ſubitur, dum carnes, alia dum vinum, alia dum libri in uſum comparandi ſunt. Hinc etiam frontes domorum inſigniunt v. g. Juriſprudentiæ, imagine juſtitiæ, Belli, imagine fortitudinis, aut Martis, Rhetoricæ, imagine Palladis, vel S. Catharinæ V. proportionem habere cupiunt locos cum rebus: unde militiæ caſtra, concionibus templa, Juriſprudentiæ curiam &c. aſſignant Moguntini PP. Rhetoricæ adaptârunt Palatium, ut ex fronte libri & titulis conſequentibus patet. VI. ordinem locorum maximè neceſſarium eſſe docent; ordo enim locorum ad rerum & verborum ordinem deducere mentem debet: unde hanc connexionem non ineptè quidam catenam vocant. Eſt autem alius ordo naturalis, alius artificialis. Naturalis, quem loci ex ſe habent independenter à diſpoſitione memorantis, ut ſigna cæleſtia, regiones & provinciæ, qui ordo ex tabulis cognoſci poteſt. Artificialis eſt, quem rei commoditatem & facilitatem conſiderantes, nos ipſi eligimus & ſtatuimus, ſive is rectus ſit aut circularis, ſive quadratus. Autumant autem pleriqueà latere ſiniſtro dextrum verſus initium capiendum eſſe, eò quòd ſicut characteres in charta calamo formandi, ſic imaginum in locis collocandarum naturalis ſit ratio, uſu & exercitatione comprobata. Unde determinato univerſali loco, v. g. civitate, minùs univerſali, v. g. domo, numerum ordinémque cubiculorum exploratum habebis; in horum unoquoque locos quatuor de lege ordinaria (potes tamen per tapetum effictorum in parietibus interpoſitionem plures efformare) juxta angulorum quaternionem habebis: inter quos ſiniſtræ tuæ occurrent primus angulus, locum primum dabit, tres ſequentes locum ſecundum, tertium, quartum. His adjungere potes quæ angulis interjecta, aliquam faciunt differentiam, ut fornax, armaria, imagines, feneſtræ &c. quibus perluſtratis & imaginationi impreſſis, laquearii, vel tabulati angulos, partéſque diſpicere potes, & in uſum formare imaginum. Ex ultimo cubiculi primi loco, ad primũ ſequentis te conferas, inde ad tertium, quartum, &c.

De ordine locorum.

in

in quibus attende ne ſimilitudo diſpoſitionis memoriam confundat. Perluſtratâ ſic domo unâ, aliam ſubibis, locíſque ſingulis, quæ in ea uſui eſſe poſſunt, diligenter annotatis, ſequentem intrabis, inde quartam, quintam, donec ad extremam plateæ lateris ſiniſtri perveneris domum; inde enim ſubibis domum ejuſdem plateæ latere dextro poſtremam & te toto illo latere, geres ſicut in ſiniſtro, uſque dum ad primam ejuſdem primæ omnium ſitu oppoſito reſpondentem veneris, pariterque luſtraveris. Quæ in officinis tibi circumeunti ſe offerent inſtrumenta, merces, aliáque locorum multiplicitatem cum diſcrimine facientia obſervabis, & chartæ vel memoriæ infiges. Sic ſi templum pro loco univerſali capias (qui locus valde probatur, tum quod publicus ad eum acceſſus, tum quod inſignia, diverſáque loca ſuggerat.) Ingreſſurus illud conſidera cœmiterium, aut atrium quid tibi præbeat utilitatis: hinc portam, per quam templum ingrederis, pro loco primo ſumes, mox quæ in pariete ſiniſtro, vel penes eundem reperiantur notatu digna, ut ſunt ſedes, baptiſterium, altaria, & alia quæ ſupra inſinuavi, rectè diſpoſita, circumeundo templum annotabis, donec ad locum dexteri lateris ultimum, ſiniſtri primo reſpondentem deveneris: ex quo columnarum partem ſiniſtram aggredere, quibus ſtatuis, epitaphiis, aris, &c. diſtinguatur, iiſque ordine obſervatis, vide quid medietas templi habeat, quid chorus, quid fornix &c. Annotant hîc authores ex Cicerone & Quintiliano quintum quemque locum diſtinguendum, & notandum eſſe ſigno differentiam ſpecialem importante, ut v. g. in quinario primo ponatur manus argentea, in ſecundo roſa purpurea, tum aurea, candida &c. ità enim locorum numerum, in vocabulis præcipuè quocunque ordine repetendis, in promptu habebimus. Hoc tamen quamdiu in tradendis verſamur theoria, & non aliàs inquit Lamb. Scenkelius l. 2. c. 1. Poſtremum, ſed & ſupremum, ac præcipuum eſt, in locis accurata illorum notitia, ità ut promptiſſimè quovis ordine, recto, retrogrado, interculari poſſint deſignari voce, vel mente. Hinc exercitium repetitionis neceſſarium eſt quô primùm quidem oculis ſi fieri poteſt (hinc calamo vel penicillo in charta aliqui eos ſibi delineant ad majorem imaginationis impreſſionem

nem in principio) ſæpius perluſtrentur; tum mente, & imaginatione tam firmâ, velut ſi oculis cernerentur.

§. IV, *De fabrica ſeu efformatione imaginum.*

Quod charta characteribus imprimendis, hoc locus eſt imaginibus reponendis: & quam legendi promptitudinem præſtant expreſſi characteres, noſcenti illos, eandem conferunt memorandi facilitatem callenti hanc artem. Eſt autem imago ſimilitudo imitatione rei expreſſa: unde juxta D. Thomam imago eſt quaſi imago ſic dicta ab imitando, quòd ad imitationem ipſius in tabula, tela, charta, vel mente efformetur. Imago autem, prout huc pertinet, non eſt tantùm ſimilitudo, ſed etiam nota & ſignum ejus rei, quam meminiſſe cupimus: poteſt enim non ſolùm ſimilitudo aliquid in memoriam reducere, ſed etiam res alia, quæ cum ea connexa eſt, vel naturaliter, ut effectus cum cauſa, relativum cum relato, adjunctum cum ſubſtantia, pars cum toto; vel ex beneplacito, ut hedera cum vino, nodus factus in cingulo vel ſtrophio liber, vel epiſtola in terram de induſtria projecta, ad hoc vel illud in mente refricandum. Hinc Imago duplex eſt, *propria* & *impropria*, *Propria*, eſt ſimilitudo ipſius rei, ut imago Chriſti, Cæſaris, forma campanæ, equi, &c. *Impropria* eſt, quæ non eſt ſimilitudo rei, quam meminiſſe volumus, ſed ſigni tantùm ex quo in memoriam rei devolvamur, ut ex hedera in cognitionem vini, ex veſtigio in notitiam leporis, ex fumo in præſentiam ignis, ex habitu in agnitionem religioſi, ex Cruce in memoriã Crucifixi. Imagines rerum *propriis* afformare non eſt difficile, ſi quis viſu, vel auditu rem ipſam perſpexerit; tum enim hauſta ab extrinſeco ſpecies ſeſe potentiæ imaginandi offert. Unde juvat hic vidiſſe exſculptas, vel expictas, vel in theatro exhibitas imagines variarum perſonarum, etiam fictarum, ut v. g. virtutum, vitiorum, urbium, provinciarum &c. inde enim ſpecies ſe oggerunt ad earum formas repræſentandas. Hinc facilè habetur imago SS. Trinitatis, Angeli Michaëlis, Gabrielis &c. Sic concipimus Abrahamum cum gladio, Iſaac cum faſce lignorũ, Noëmum cum arca. Moyſen cum tabulis, Samſonem cum maxilla aſini, Davidem cum

cum pſalterio, Eliam cum Zona pellicea, Danielem inter leones; Petrum cum clavibus, Paulum cum enſe Clementem cum anchora, Laurentium cum craticula, Sebaſtianum cum ſagittis, Barbaram cum turri, Catharinam cum rota. Sic & Deorum, Dearúmque ſimulacra habemus. Saturnum cum infante in ore, & falce in manu, Jovem in aquila cum fulmine. Cupidinem cum arcu & ſagittis, Palladem cum ſcuto & haſta, &c. Sic enim pingi repræſentarique in ſcena aſſolent. Poteſt & imago eorum exprimi cum re quæ cuique ſacra eſt ſecundum antiquitatem, ut Apollo cum Lauro, Ceres cum frugibus, Diana cum cerva, Erynnis cum anguibus, Minerva cum noctua &c. ſic formas artium liberalium, virtutum ac vitiorum effingimus, v. g. fidei, ſpei, charitatis, prudentiæ, fortitudinis &c. Hic proderit legiſſe eos: qui de perſonis Comicis, emblematis, ſymbolis, ſcripſerunt. Speculum imaginum occultæ veritatis P. Jacobi Maſen plurimum lucis & facilitatis afferet. *Improprias* autem imagines efformanti labor imminuitur, ſi quis tropo-rum Rhetoricorum imbutus ſit notitiâ: nam quemadmodum tropus verba à propriâ ſignificatione transfert in alienam, propter connexionem, quam res una habet cum altera, ut explicatum eſt parte 4. lib. 3. c. 8. ita & hic unius imago ponitur pro alterius imagine, propter connexionem eandem, quam res ipſæ inter ſe habent: quæ connexio ſi non foret, inter ipſas res, non poſſet imago unius deducere in cognitionẽ alterius rei, ad quam indicandam adhibetur. Unde.

Per Metaphoram imago leonis repræſentat fortem, Pavonis ſuperbum, Vulpis aſtutum, Teſtudinis tardum, Leporis timidum Hirci libidinoſum Buffonis terram vorantis avarum, violæ humilitatem, lilii virginitatem; roſæ pudorem, adamantis conſtantiam, ſmaragdi ſpem, balſami gratiam, ciconiæ pietatem, hydræ ſepticipitis ſeptem vitia capitalia, Icari præſumptuoſum, ſic conjicere per odorari indicatur, ſcire per videre, vel tenere quid, aut manu capere, ignorare, perverſari in tenebris.

Per ſynecdochen v. g. *ex parte totum*, ut ſi ponam domus aliquot pro tota urbe, partem terræ, vel aquæ pro tota terra, vel aqua, aliquot ſpicas pro meſſe, os, vel dentem gigantis pro gigante, unguem pro leone, caudam vulpinam pro ipſa vulpe. *Ex uno plures*, ut ſi ſtatuam caſtrum

mili;

militare ad ſignificanda plura, militem, civem, canem &c. pro pluribus. Romanum pro Romanis, Turcam pro Turcis, unum nummum vel librum pro pluribus. *Ex materia in qua*, ut ſi juſtitiam, pietatem, ſapientiam, avaritiam, luxuriam &c. indicare velis, accipe hominem tibi notum, in quo virtutem illam, vitium aut artem eſſe tibi bellè conſtat. Sic focus, & ignis ponitur pro calido, glacies vel nix, pro frigido, taxum pro duro, balſamum pro odore, ſaccarum pro dulci, abſynthium & fel pro amaro. Sed hæc ad ſpeciem melius revocaveris, ità ut ex ſpecie genus intelligatur. *Ex materia circa quam* colliges fabrum ſi ponatur artifex malleo ferrum in incude tundens, piſtorem, ſi fingatur homo fermentum verſans, bibulum ſi circa pocula, epulonem ſi circa fercula, avarum, ſicum loculis ſtatuetur occupatus. Sic fides oculis velatis repræſentatur cum crucifixo, aut ferculo Euchariſtico, tanquam una ex præcipuis credendi materia, circa quam occupatur. Sic ſenſus cum objectis circa quæ verſantur, exprimuntur, ut auditus cum ſono citharæ, viſus cum ſpeculo, guſtus cum poculo, odoratus cum flore &c. *Ex ſpecie genus* intelligitur, ſi ponam fontem pro aqua, pinum pro arbore, picam pro ave, cerberum vel anglicanum canem pro quovis, narciſſum pro flore, hydram pro quocunque monſtro; plumam pro re levi, plumbum pro gravi; montem aut elephantem pro magna, pulicem aut granum papaveris, pro re parva, cygnum pro alba, corvum pro nigra, mel pro dulci, fel pro amara, phœnicem pro ſole. Sic ipſum genus indicari poteſt per animal, ſpecies, per hominem aut bovem. Hoc modo virtutes & vitia (idem eſt de artibus liberalibus, & illiberalibus) exprimi poſſunt accipiendo hominem mihi notum, & in ea virtute præſtantem v. g. pro honeſto & prudente pono Conſulem, pro juſto Judicem, pro fœneratore Judæum &c. Idem eſt de aliis prædicatis communibus, poſſum enim deformem aut pulchrum imaginari mihi per aliquem talem mihi notum. Idipſum fit dum *ex generis ſpecies* intelligitur, v. g. pro Goliatho & Davide à me non viſo pono magnum virum mihi notum, lorica galeáque indutum, & parvum rufum cum funda ei contraëuntem. Sic pro balena pone piſcem grandem, pro achate gemma, lapillum nigrum

nigrum albis diſtinctum venis, pro cedro arborem proceram pro Niſo vel Eurialo pugilem, pro Hercule vel Achille fortem, pro Samſone robuſtum portas ferentem, aut mandibulam &c. Serviunt etiam hìc *antecedentia & conſequentia*: ità enim veſperaſcere ſignificatur per accenſionem candelæ, illuceſcere, per extinctionem, ceſſare per abeuntem ab opere, mortuum eſſe per impoſitionem in tumbam vel ſepulchrum, privatum eſſe officio, dignitate, nobilitate, per faſcium aut inſignium depoſitionem, pulſare tympana, pro futuro bello aut tumultu, &c.

Per Metonymiam cauſa indicat effectum, ut auris auditum, naſus odoratum, arma; aut milites armati bellum, campana ſonum, tuba clangorem, acerbum pomum amaritiem, mel aut nectar voluptatem, Inſtrumenta Muſica lætitiam &c. ſic pro latratu ponitur canis, pro boatu bos, pro ululatu ulula &c. Ponitur & author pro libris ſuis, ut Moyſes, Prophetæ, Juſtinianus, Ariſtoteles, &c. Viciſſim effectus cauſam ſignificat, ut ſaltus gaudium, faciei oblevatio verecundiam, membrorum trepidatio timorem, ſudor, laboris contentionem, pulveris, vel paleæ in aëre circumvolutio, ventum, crumenæ abſciſſio furem, denique actio ingenioſa ingenioſum, crudelis crudelem, mala malum, bona bonum prodit: ex fructu enim arbor cognoſcitur. *Continens pro contento* uſu venit, dum accipitur dolium pro vino, pixis pigmentaria pro unguento. atramentaria pro atramento, pharmacopæa pro medicina, arca obſerata pro opibus, carcer pro incarcerato. D: Thomæ ſumma pro Theologia, Cypriani Soarii liber pro Rhetorica. *Poſſeſſor indicat rem poſſeſſam*, ut Plutus opes, Diana ſylvas, Neptunus mare, Juno aërem, Pomona hortum, Rex Regnum, Dux ducatum, Superior ſubditos, Paſtor oves. Etiam *res poſſeſſa poſſeſſorem* indicare poteſt, ut cuprum Ungariam, vinum Hiſpanicum, Hiſpaniam, purpura Florentiam &c. prout una Regio, aut urbs præ reliquis aliquo abundat *Signi* autem & *ſignati* frequentiſſimus eſt uſus: quia verò non tantùm inſignia ſeù clypei gentilitii, ſed etiam inſtrumenta, v. g. artificium, & habitus, nota & indicium eſt, huc quoque referenda ſunt. Unde agnoſces Rom. Imperium ex aquila bicipiti. Turcicum ex Lunæ Hemiſphærio.

Digitized by Google

ſphærio. Hiſpaniam ex turibus. Galliam ex liliis. Boëmiam ex Leone. Sic oſculum, pacis ſignum eſt, mutuus amplexus, amoris, duarum dexterarum junctura, concordiæ, avida cibi ſumptio, famis, & ſanitatis, candela inter epulas poſita; cænæ; ſic dextera paſſis digitis indicat libertatem, ſicut & pileus apud Romanos. Siniſtra digitis compreſſis tenacitatem; Ex inſtrumentis deſignatur v. g. Conſul ex faſcibus & ſecuri, judex gladio, Cubicularius ex aurea clavi, æditAuus clavium faſce & ſcuticâ, miles armis, ſtudioſus libro, ſcriba calamo, lictor loris, murarius malleo, architectus amuſſi, faber lignarius ſecuri, &c. Sic Geometria per circinum indicatur, aſtrologia per aſtrolabium. Ex habitu etiā paſſim dignoſcuntur perſonæ, v.g. miles ex ſago apud Romanos. Papa ex tiara & cruce, Cardinalis ex rubro pileo, Imperator ex paludimento, & corona imperiali. Rex ex corona & ſceptro, Dux ex pileo & baculo ducali. Monachus Cucullo Concionator ſtolâ libróq; dives ex veſtitu ſplendido, pauper ex lacero, venator ex viridi, ſtultus ex diverſo colore & farcimine, lugens ex atris in terram fluentibus. Sic Hiſpanum, Gallum, Suevum facile habitu agnoſcimus, ſicut & diverſorum ordinum Religioſos.

Per Antonomaſiam, intelligitur unus ex alio, dum is qui inter res ejuſdem generis princeps habetur, pro aliquo ex ſibi inferioribus ponitur, ut Leo pro animalibus terreſtribus, aquila pro avibus. Ptolomæus cum aſtrolabio pro Aſtrologo, Ariſtoteles pro Philoſopho, Hercules vel Achilles pro forti, Nilus vel Eurialus pro pulige, Meſſala, qui etiam nominis ſui oblitus fuit morbi injuriâ, pro oblivioſo, pro memore Metridatem, Senecam, pro crudeli Neronem, pro pudica Penelopem, pro luxurioſo Sardanapalum, pro Oratore Tullium, pro Juriſperito Bartholum, aut Juſtinianum, pro Medico Galenum, pro Theologo D. Thomam &c. qui eò magis rem exprimunt, ſi ſuis cum libris ponantur, aut inſtrumentis v. g. Ptolomæus cum aſtrolabio, pro aſtrologo *Catbachreſces* uſus eſt, dum pro re mihi non viſa, aut prorſus ignota colloco imaginem rei mihi notæ, quæ alteri ſimilis eſt, & propinqua, ſeu quæ proximè ad eam accedit, v. g. pro DEO Patre accipio imaginem venerandi alicujus ſenis, ubi ſimilitudo impropria eſt, item juvenem pro Angelo,

Angelo, vel pro vel pro anima, canem pro leone, ſuem pro apro, gallinam pro perdice. Sic virtutis in forma virginum diverſo veſtitu exprimuntur, v.g. fides, in niveo: ſpes, in viridi; luctus nigro, humilitas cinericio. Sic differre negotium exprimam per inſtrumenti ſuſpenſionem, ut prolongare per telam in longum deductam, incitare per calcar equo additum. Sic cùm ignotus mihi ſit Turcarum Imperator, accipiam hominem ferum vultu, & moribus mihi de facie notum, eumque habitu imperiali Turcico induam. Quod & alias factitandum, quoties alia imago non poteſt haberi, tum enim accipienda ei ſimilis & propinqua, ſed valde nota, ut facilius memoriæ inhæreat. Sic pro Zeuxe vel Apelle ponam pictorem notum, pro Cræſo divitem aliquem, pro Iro pauperē, pro Tillio ducem à me viſum, ſed pietate & armis inſignem. Accipi etiam poteſt talis, qui nominis ſimilitudinem habet, licet non conditionis v.g. Maximilianus aliquis mihi notus eſt, à me Imperatorio habitu ornatus referre poteſt Maximilianum Cæſarem.

Onomatopœia. Hic locus nullus, cùm imago ad ſimilitudinem ſoni effingi non poſſit: niſi velis huc revocare voces illas, quarum una ignota ad ſimilitudinem alterius notæ concipitur v. g. Democrates aſſumam dæmonem per crates aſpicientem, Longobardus, accipiam procerum ſtaturâ cum longa barba, Color ienſis, ponam colonos duos, qui ut enſem ſibi extorqueant, inter ſe luctantur. Ad hæc & his ſimilia ad catachreſim referri poſſunt ob nominis ſimilitudinem, & affinitatem.

Metalepſis autem memorantem non adjuvat, nam ſicut orationem ità & memoriam obſcurat, & confundit potiùs.

Allegoriam ſapiunt, quæ per adagia exprimuntur, ut; pro deficere, abjicere jugum; pro conſiderare, emeriti gnomone, vel bilance expendere; duabus ſe Anchoris fulcire, pro ſubſidium habere; crebro aquam haurire, fruſtra laborare; omnem lapidem movere, omnia tentare, umbrā fugere, timere. Sed hæc ad metaphoram pertinent, cùm ſimilitudo non ſit continuata. Aptius huc pertinent imagines, quæ ità actione concatenatæ ſunt, ut tamen aliud referre videantur, quàm ſint. Quod fit, dum ſenſus integer per imagines aptè ſibi connexas exprimitur v.g. hæc ſententia. Princeps ſinè literis, eſt

eſt quaſi navis ſinè remige, & volucris ſinè pennis, ponitur enim navis, in ea Princeps, juxta quam conſiliarius, in cujus toga multæ aureæ literæ, pro ut multi flores in veſtitu florido; Princeps autem nullam habeat litteram: deinde in loco navis ubi remigi locus eſt, nullus ſit, nec remi appareant, & volucrem v. g. ciconiam deplumatam ex malo navis ſuſpendo. Sic hæ voces igniferum veru, avis, capo, armus ovellus, puer, cineres, ancilla, baculus, mater, ſic actione connexa effingi poſſunt: igniferum uncum habet, quo ſuſtinet veru, hoc transfixum avi caponi, & armo ovillo, à puero vertitur in cineres, ideò ancilla illum percutit baculo, mater autem objurgat. Sic Petrus flagellum, canis, porcus, ſitula, cerevißia, vermes, arena, continuata imagine exprimi poſſunt: Petrus flagello cædit canem, hic porcum mordet fugientem, & ſitulam evertit cereviſiâ plenam, in cujus fundo vermes ſunt, qui effuſi, ne nauſeam moveant aſpicientibus, arenâ teguntur. *Hæc cantenula memoriæ* dicitur, memoriæ plurimum conferens ad facilitatem: res tamen ſæpe non patiuntur ut ſemper haberi poſſit. Allegoria etiam contrarium ſignificat per *ironiam*, ut ſi pro celeritate ponam teſtudinem, pro pulchro Therſitem, aut Æſopum, Æthiopem pro albo, cæcum pro vidente, mutum pro loquace &c. oportet tamen his addere ſignum quo non conſtet non pro ſe, ſed pro appoſito collocari, ſicut enim ironia tropus extrinſecè illuſionis ſignum, addit, ut intelligatur, prout ſuo loco dictum eſt, ita & imago ironica & antiphraſtica; quale eſſe poteſt ſitus inverſus v. g. ſtat Æthiops in capite pedibus ſurſum, aut inverſo thorace, vel haſtâ collocetur; hoc enim inverſionem ſeu ironiam ſignificat.

Cantenula memoria.

Hyperbolicam imaginem etiam quandoque adhibemus, quando ſcilicet res repræſentandæ tam ſunt magnæ, ut loca earum capacia non ſint, aut contra tam exiles, ut intuitum mentis effugere poſſint, aut vim non habeant ad memoriam excitandam. Concipimus igitur pilum aut filum inſtar funis, muſcam inſtar teſtudinis, pulicem inſtar elephantis, granum papaveris inſtar globi majoris, & contra montem inſtar colliculi aut tumuli, ſilvam velut congeriem parvam arbuſcularum, ſolem, lunam, inſtar caſei Hollandici, &c. Imitamur hic pictores, qui rem licet grandem in forma

parva

parva exprimunt, aut perſpectivè artifices, qui vitris minuentibus rem grandem, ut parvam intuentur; vitris verò augentibus rem puſillam, ut maximam v.g. granum milii velut montem repræſentant.

Ex his patet principia formandarum imaginum in troporum notitia conſiſtere. Quo etiam referenda hieroglyphica, quibus Ægypti characterum loco utebantur, quorum notitia plurimum doctrinæ præſenti deſerviet. Quare legendus erit Piericus, Cauſinus in ſymbolica Ægyptiorum ſapientia Athanaſius Kircherus in obeliſco Pamphilo, &c. Ponebatur enim apud eos anchora pro fideli & perfugio extremo, Camelus pro pigro tardóque, aquila pro rege, accipiter pro prædone, canis pro cuſtode, ſimia pro ſimulatore & paraſito, fœmina pro inconſtanti, molitor pro fure, taurus pro laborioſo, hamus pro fallace, alea pro re ancipiti, fulmen aut ſagitta pro violentia, ariſta pro frugifera, platanus pro ſterili &c. ſed de ratione formandarum imaginum ſatis nunc aliqua adjicienda de earum conditione & lege.

I, Eſt ut res (ſi moram patitur:) prius bis térve expendatur, quàm imagine exprimatur, ne poſt meliori occurrente, prior confeſſionem aut difficultatem in oppugnando faciat. II. Habeant imagines proportionem & convenientiam cum loco & perſonis: cum his quidem quoad decorem actionis, non enim rectè Regi vel Principi, actio ruricolæ tribuitur, & aptius divitiæ per fœminam divitem, bellum per virum armatum, quàm contra exprimitur. Si neutrum ſit, poteſt poni perſona larvata. Cum loco autem, ut non ſit major quàm receptaculum: neque minor, ut non apparere videatur. Quod ſi major vel minor ſit, quàm oporteat, utendum hyperbole, vel abjicienda actio eam demonſtrans, ut ſi ancilla muſcam è patina mellis abigat. Quod ſi verò eò loci, quo imago collocatur, res ipſa ſoleat eſſe, addendum illi adjunctum vel actio inſolita, ut memoriam excitet v. g. ponatur ſedes inverſa, tum enim ſignum erit eam ad ſignificandum adhiberi, & non ex more inibi ſtare. III. Sint imagines potius rerum notarum, ſi haberi poſſunt quàm ignotarum, aut minus notarum facilius enim memoriam excitant: Et quo poſſunt eſſe illuſtriores, eò aptiores erunt. IV. Non ſint otioſæ & inanimes: Hinc vita, actio, & motus iis eſt attribuendus,

Conditiones imaginum.

buendus, inſignis enim actio, & motus fortiter memoriam excitat. Hinc equus pede terram pulſet, aut fodicet, lupus oves dilaniet, vulpes gallinam ferat &c. Perſonis addantur geſtus & affectus varii pro opportunitate materiæ, lætitiæ, triſtitiæ, indignationis, admirationis, commiſerationis &c. Quod ſi res ſit inanimis, adjungatur perſonæ, ut v. g. lapidem puer jaciat, petra lapicida cedat, &c. Quædam tamen res, licet inanimes, aptæ ſunt effectum in cognoſcente concitare, atque adeò memoriam excitare, ut ſunt novæ, admirabiles, raræ, delectabiles, deformes, ridiculæ, monſtroſæ, horribiles, pulchræ, amabiles, gratæ, illuſtres &c. Et hujuſmodi actiones, aut paſſiones ſi perſonis addantur, præ aliis natæ ſunt memoriam excitare, v. g. ut ſi homo ſit ſciſſâ facie, magno naſo, gibboſitate monſtroſâ, lacer veſtitu, ac penè nudus, V. Si unius ejuſdémque imago ſæpius redeat, varianda vel in ſubſtantia, vel in adjuncto, ut ſi jam poſui pro innocentia agnum, alterâ vice locabo virgunculam niveis indutam cum columba. Si tres Turcæ obviant, unum ponam gibboſum, alterum monoculum, tertium ſine naſo: nam quemadmodum locorum ſimilitudo confuſionem parit, ita & imaginum. Hoc itidem obſervandum in vocibus ſinonymis, ut Petra, ſaxum, lapis, quare & hæ ſigno adjunctivè literæ, ſyllabæ, vel perſonæ diſtinguendæ, ut ſi Petrum adjungam petræ, ſaxo incidam S. Et cum uni loco non una tantum affigenda ſit imago, ne tam multi occupentur loci, ſtatu, poteſt una atq; altera magna cum pluribus adjunctis parvis, hoc enim fieri poteſt per imaginationem, non ſecus ac per picturam. VI. Hac arte non eſt in omnibus paſſim utendum, ità ut ſingula quæ quis legit, videt, audit, per artem memoriæ tradat, ac retineat, ſed potiſſimùm ſtudiis difficilioribus, ac rebus magìs neceſſariis applicanda. Sed neque in unius, v. g. concionis aut orationis verbis ſingulis exprimendis laborandum: ſed legenda eſt primùm tota ut vult Cicero tardè, & conſideratè, deinde in compendium redigatur per puncta, vel periodos, & poterit ſæpe unâ imagine periodus integra notari, reliqua enim minùs præcipua, quia ſenſu connexa ſunt, facilè memoria ſuggeret. Verùm de hoc plura infra. VII. Per neceſſarium eſt, ut abſoluto uno pariete, antequam ad ſecundum imaginibus implendum procedamus,

mus, eum repetamus; deinde antequam ad tertium, ſecundùm revolvamus, & ſic deinceps, ſi videlicet bene repetimus, alioqui ob memoriam falli experiemur, ſubſiſtemus, & fortiùs imaginationi imprimemus. Cavendum autem, nè quemadmodum inter repetendum quis oculos in pariete fixos ſtatuæ inſtar gerit, ſic & inter recitandum poſtea, quod multis uſu venit. Expedit itaque repetitionem fieri cum geſtu convenienti, uti inter recitandum ille ſit expeditus.

§. V. *De vocabulis ignotis, pronominibus, præpoſitionibus, adverbiis, & citationibus & numeris, quomodo eorum imagines formandæ.*

Difficultas oboritur circa voces, quæ aut nullam habent ſignificationem, aut quarum ſignificatio nobis ignota; harum enim imago formari non poteſt, cùm res ignoretur. Et tamen linguas novas addiſcenti, aut peregrina vocabula memoriæ mandanti neceſſaria eſt & harum perceptio. Sunt verò etiam voces, quæ ſignificationem quidem habent aliquam, ſed per ſe nil efficiunt, ut præpoſitiones, adverbia, conjunctiones, interjectiones. In Authorum quoque citationibus exprimendis, atque numeris librorum, & capitum, ſcopulus eſſe poteſt, in quem ignarus offendat. Quare in præſenti §. ea exponenda eſſe duxi. Ut verò memoriæ facilitati conſulatur, oportet, ut per jam nota, & menti impreſſa, deducamur in cognitionem ignotorum; quare ejuſmodi principia aſſumenda ſunt, quæ jam plenè perſpecta habemus, ut ſunt litteræ Alphabeti, vocabula, quæ in penu memoriæ jam ſunt, & aliquam cum ignotis habent ſimilitudinem, vel affinitatem, *ex toto* vel ex *parte*, v. g. in una vel altera ſyllaba. Ex *toto*, ut Cicero cum Cicere, Naſo, cum naſo, Plutarchus quaſi Pluti arcus, Ariſtarchus, quaſi Ariſta & arcus, Lacedæmones, quaſi laceſcunt dæmones, Iſaac, quaſi unum I. in ſacco expreſſum, Eraſmus, quaſi eras mus, Seneca quaſi ſenex fæmina, Cato quaſi catus homo, Scipio Africanus per modum baculi Africam ſuſtinentis, Verres per modum porci, Colonienſis, quaſi enſis coloni. Vel ex *parte* ut Elyſii, quaſi Sileiii, Veſpaſianus quaſi veſpa & anus quam illa vexet, & iſta in illa depellenda laborat,

Lactantius quaſi lac & jus. Pyrrus quaſi pyrus, Auguſtinus, quaſi Auguſtus, Martinus quaſi Martius, Vigilantius quaſi vigil. Hæc affinitas & ſimilitudo etiam in aliis linguis notari poteſt, ut Leopoldus quaſi Lieb-Hold/ Germanus quaſi Jahr-Mann/ Hermannus, Herrmann auß/ Adam quaſi A-them/ Cyrus quaſi Zier. Sic affine eſt, Sol & Sonn/ Sal & Saltz/ & in Boëmico Drahomira, ſi dividatur Ludmilla, Wenceslaus, Mahomet, &c. Sed advertendum hìc 1. ut cùm plurium linguarum notitiam habueris, nè quod Germanicâ aut Græca dictione notâſti, Latinâ denotâſſe putes. 2. Ut quâ ſerie voces in ignoto poſitæ ſunt vocabulo, eâdem ſerie vocum, notarum imagines collocentur, alioqui aliud ſe offeret. Sic fit nomen Philoſophi apud Ciceronem Alabandenſis, in quo eſt ala, pars avium, band quod Germanis ligamen ſonat, & enſis; Si band non advertas Germanâ linguâ eſſe poſitum, hærebis. Si iterum ſeries mutetur imaginum; leges banda la enſis vel enſis alaband. Advertendum 3. hæc & alia hujus generis exempla fontem habere vel Catachreſin, quia ſimilis vox in literis & ſyllabis (quanquam diſſimilis in ſignificatione) imaginem dat pro altera vel propinqua, vel Paronomaſiam, ſeu anominationem figuram verborum tertii generis. Hinc ſicut Paronomaſia quatuor fit modis juxta dicta l. 3. c. 28. ſic & in præſenti doctrina obſervandi ſunt modi quatuor. *Primus* fit adjectione ſyllabæ vel literæ in principio medio, vel ſinè dictionis, ut ſi pro vis, ponatur clavis, pro per, aper, pro amen acumen, pro alium allium, pro anima animal: ubi obſervandum juxta dicta ſuperiùs, ut quantùm fieri poteſt, actio imagini tribuatur, v. g. quod clavis vi aperiat aper per retia diſſupta fugiat &c. *Secundus fit detractione* literæ vel ſyllabæ ſimiliter in principio medio vel fine dictionis, ſpes, pes, acervus cervus, menſis enſis, tiara ara, religio, regio, morbus mors, annus, anus, canabis canis, *ſpaira* fera, verus veru, ſagax, ſaga, noxa nox, Notandum autem quòd in his modis ſignum adjiciendum ſit (quanquam putant aliqui mente ſatis notari poſſe ob ſimilitudinem quam inter ſe habent.) ad indicandum aliquid additum eſſe, vel detractum. Hoc autem fieri poteſt vel in imagine ipſa, ut ſi *aper* effingatur ſinè capite, notabit ſinè initiali litera efferendum *per*. Si ſinè collo *aer* ſi

ſinè

ſine cauda are. Vel ſi ei, aliquo colore addatur macula, vel lappa, vel aſteriſcus, vel ponatur arithmetica O, tum enim ſeſiicabit nihil importare. Ut ſi in acumen O. Imagini ſuperponatur in medio, denotabit ſyllabæ mediæ nullam ineſſe vim. Sic ſi enſi addam *murum* indicabit, M. addendum eſſe, ſi *regioni lignem*, ſi anui in fronte vel pictore N. majúſculam, erit annus legendum. S. Caſparus mihi notus ſinè ventre ponatur indicabit *carus*. Hoc etiam per actionem fieri poteſt: ut ſi hæc vox *caſus* exprimenda per ſuem, ut ei addatur ſyllaba *ca* fingatur Caſparus ſuem in fronte veru transfigere; ſi cumulus per mulum, idem Caſparus venabulum mulo in fronte infigat.

Tertius fit commutatione, quando una litera, vel ſyllaba in alteram mutatur, ut in illa olla, virago, vorago, ſimus, limus, fimus, Tiberius, Nero, Biberius, Mero, amantes, amentes prætores, prædones, cœna cœnûm *Télos* telum *Techni* techna, *Pos* vos, *péros* genit, pyrus, Signum autem, quod immutationem indicet ſumi poteſt ex re & perſona, qua in nomine ſuo literam illam vel ſyllabam gerit, ut ſi fimo ſuper imponam ſcamnum, initialis ſcamni litera indicabit ligendum ſimus, idem erit, ſi ſuper fimum ponam Simonem mihi de nomine notum.

Quartus fit trajectione literarum, vel ſyllabarum abſque ulla illarum immutatione quo ad ſe, ſed quo ad ſitum & ordinem. Ut aura arva, procus, corpus, porcus. Maro amor Roma, Leopoldus, duplo ſole, aut pello duos. Hinc itidem ſignum addendum, vel mente notandum eſt. Poſſet hic apponi Typographus ſeriem literarum pro Typo diſponens.

Alius adhuc modus eſt, ut cum vocabula ex literis fiant, & componantur, ſi quis habeat alphabetum ex ſignis & notis confectum, illúdque exactè teneat, poteſt eo quaſcunque dictiones peregrinas annotare. Tale eſſe poteſt ex variis inſtrumentis v. g. pro A accipe circinum apertum cum tranſverſali, pro B. compedes quibus uterque pes jungitur, pro C. medium victoris circulum, pro D. arcum attractum per chordam. pro E. ſerram cum duobus manubriis & funiculo in medio quo attrahitur pro F. falcem majorem, pro G. falcem minorem, aut cultrum ſutorium; pro *Alphabetum.*

 H. cip-

Digitized by Google

H. cippum pro manibus, cujusmodi in pagorum medio ſtare ſolent, vel veru pro ut duabus in principio & fine columnis eminentibus rotatur ad ignem, pro I. columna ſimplex, pro K. columna cum medio vietorum circulo; pro L. ſecuris, pro M. duæ columnæ cum angulari fabrorum amuſſi, pro N. aptari poſſunt tres quadrantes ulnæ plicatillis. O. dabit quilibet circulus. P. pars una emunctorii. Q. peſſulus in cujus manubrio circulus. R. pedum epiſcopale cum dependentia. S. Serpens. T. malleus, V. amuſſis fabrorum angularis, X. crux, aut forfices apertæ, Y. furca aut manubrium raſtri vel hami, Z. ſicut N. cum diverſo ſitu.

Aliud. Alii alphabetum ſibi conficiunt ex nominibus Sanctorum & Sanctarum, vel notorum hominum, quorum imaginibus pro literis utantur in vocabulo notando, ſic enim nullum dabitur vocabulum, quod non poſſet annotari v. g. pro A. Antonius, Andreas, Auguſtinus. pro B. Bartholomæus, Bernardus, Bonaventura. pro C. Chriſtus, Cornelius, Conradus. &c. Hoc Alphabetum confectum, ſi quis ſibi familiare reddiderit, poterit eâdem facilitate voces quaſcunque dicere, quâ literis corporeis ſcriptas legere conſuevit. Diſponat ſolùm imagines perſonarum ſibi *notarum* eo ordine, quo literæ poni deberent. Sive jam menſæ aſſideant, ſive humi, ſive ſtent rectâ, quadratâ, circulari figurâ, perinde eſt, modò conſtet, à qua incipienda ſit lectio. Quod hic de Alphabeto perſonarum dicitur, idem fieri poteſt, in quadrupedum, avium, piſcium, herbarum, arborum &c. ut aquila, bubo, corvus, aſinus, bos, cervus anguilla, balæna, carpio &c. Et poſſumus pro uno loco hoc, pro alio altero alphabeto uti. Conſultiùs tamen eſt eodem uti: quoties verò in eodem vocabulo eadem litera redit v. g. A in taratantara, toties eadem imago reſumatur. Compendioſior autem modus iſte fit, ſi pro imaginibus literarum, imagines ſyllabarum ſubſtituantur, quia paucioribus imaginibus opus erit, ut pro *Ab* Abbas mihi de facie notus *ac* accipiter, *ad* advocatus mihi notus, *af* affinis meus &c. *ba* baculus, *be* beta, *bi* bilanx, *bo* botrus, *bu* butyrum, *by* byſſus, *ca* caput, *ce* cedrus, *ci* cinis, *co* codex, *cu* cuculus, *cy* cypreſſus, &c. Compendioſior ut dixi hic modus eſt; ſed difficultas eſt pro omni

mni ſyllaba ex alphabeto combinali, vocabulum uſitatum reperire v. g. pro bliđri. Squindapſi. Quare ſaltem uſitatiorum ex Calepino, vel Daſſipodio conſcribendus indiculus, in quo, parte unâ omnes ſyllabæ uſitatæ, in parte oppoſita, voces correſpondentes ſignificativæ, inſignem imaginem habentes, quas ad unguem ediſcere, & exercitatione firmare magnum operæ pretium eſt. Ex utroque literis nempe & ſyllabis, mixtus eſt modus, ſi ponam pro *animo* Antonium *in* (per trajectionem) *mola* quid agentem. ſi pro *bra* Bartholomæum *rapas* edentem: ſi pro *tra* Thomam *ranas* excoriantem. Sic pro *alacer* ponam *alatum cervum*, pro barathro Bernardum aratro inſidentem, pro *ſolus*, ſi Salomon olus edat. Si Albertus *molam* verſet, habebis amo, Erneſtus, emo, ſi Joannes imò. Ex his.

Collige quomodo particulæ pronominum, præpoſitionum, adverbiorum, interjectionum, conjunctionum, exprimi poſſunt & annotari; literis nempe vel ſyllabis modo dicto. v. g. *ego* Ponatur Erneſtus, Georgius, Onuphrius, *tu* tuba, vel Turca victus, aut vinctus. Pro clam, clavis in *manu*, pro *palam* pala, pro *inter* interula &c. Ut autem citius & felicius memoriam excitent, res ſyllabam conſtituentes, cum actionibus apparatis efformentur. v. g. pro *ab* ſtatuatur Albertus cum bipenni vel baculo, pro *Abs* Albertus bombardam in ſimiam explodat, pro *nec.* Nicolaus emungat candelam: *nam* referet Nicolaus aurum manu portans, *jam* Joannes idem faciens: vel aleam menſæ imponens, *cras* Caſparus rapas ſimoni dans &c. Hic advertendum ſi præpoſitio duplicem caſum regat ut *in ſubſuper* ſigno aliquo indicari poteſt. v. g. pro accuſativo ponatur ſtella aurea, pro ablativo argentea, vel quid ſimile. Cæterum qui ſingulatum vocum minutias non curant, generatim ſigno aliquo eas exprimunt v. g. adverbia loci, loculis temporis, horologio; confirmandi ſigillo, demonſtrandi indice, hortandi tubâ &c. Conjunctionibus copulativis vinculum quoddam affingunt disjunctivis idem, ſed diſruptum diſcretivis ſerram, adverſativis cornua &c. Quod ſimul iter in Interjectionibus factitant Pro horum omnium meliori ſucceſſu obſer-

vandum, ut res & perſonas notiſſimas ſumamus, eáſque forti imaginatione exprimamus, unde repetitione opus erit, 2. Ut eædem ſyllabam componentes optimè cohæreant. Quare perſona agens primum ferè locum teneat, proximum res, quòd ſi duæ fuerint ſimiliter habentes ſe, prior in perſona dextera, poſterior in ſiniſtra, ità ut perſona locum primum, res in dextra proximum, ultimum ea quæ in ſiniſtra teneat v. g. *cur* exprimitur per Caſparum cum ungula in dextra, raſtro in ſiniſtra, ad te converſum. Si duarum una, ut res locanda, altera ut locus affecta fuerit, illa prior, hæc poſterior erit v. g. Cornelius ungulam in riſum exponens *cur* apprimat. Si perſona aſſumatur altera, res per accuſandi caſum elata medium locum tenebit, accuſativus enim rei præponitur dativo perſonæ. v. g. Cornelius dat ungulam Rudolpho. Quod ſi hæc ut inſtrumentum alteri applicabitur, eidem illa præibit: v. g. Cornelius ungula ranam occidit. Continens contento etiam præponitur v. g. Cornelius tenet urnâ rapas. Sedes quoque perſonarum rationi accommodata eadem proximè ſequitur, ut Joannes ſedens ſuper lapidem, dat librum Urbano ſuper dolium ſedenti. Diligenter cavendum eſt, ne in vocabulis deligendis errorem ſimilitudo pariat, ut ſi tantum ſumas, ne te bovem aut vaccam accepiſſe arbitreris. Hinc & dictionum ſynonymia ſummo ſtudio fugienda eſt, ne ſcilicet dum hanc vocem enſis aſſumpſiſti, gladium te ſumpſiſſe putes. Quod ut evitetur, dictiones in uſum hunc delectas in chartam inſcribes, inſcriptáſque crebrò perleges; evitabitur etiam ejuſmodi error, ſi accidens aliquod pro diſcrimine adjeceris accommodatum, ut ſi pro enſe ferrum ſit latum, quale gerunt Carnifices, pro gladio, tenue & oblongum. Sed jam ad citationes & numeros tandem veniamus.

de Citationibus.

In citationibus exprimendus 1. Venit Author libri. 2. liber. 3. caput, ſectio, articulus, paragraphus, numerus, verſus &c. *Author* ſuâ vel alterius hujus profeſſionis, aut nominis imagine efformari poteſt, ut ſi pro Bartholo ponam inſignem Juriſperitum mihi notum, pro Daniele aliquem, qui hoc nomen gerit. Suâ verò imagine repræſentatur. v. g. Moyſes cum cornibus & tabulis. Matthæus cum Angelo, Marcus cum Leone, Lucas cum bove, Joannes cum Aquila. S. Gre-

Digitized by Google

S. Gregorius M. habitu Pontificio cum columba humeris inſidente, Auguſtinus cum corde ardente &c. *Libri* imago aſſumitur ex materia quam tractat, vel ex *toto* ut Ariſtoteles de cælo, ubi ponam Ariſtotelem cum libro, in quo ſtellæ, vel aſtrolabium, vel ex *parte præcipua*, ſic Moyſes ponatur cum libro in quo imago Adami & Evæ, vel DEI creantis cælum & terram, & indicabitur Geneſis, pro Exodo ponam filios Iſraël mare tranſeuntes, & Pharaonem cum ſuis fluctuantem, pro Levitico ponam Moyſem cum Aarone & Levitis, pro Numeris Moyſem cum libro, in quo numeri multi Arithmetici, quo Deuteronomio Moyſem cum tabulis Decalogi, quem populo circumfuſo explicet, pro libro Joſuë, imaginem Joſuë, pro Judicum Othonielem vel Sampſonem. Pro Ruth ipſius imaginem, pro Libro 1. Regum. Saulem, pro 2. Davidem, pro 3. Salomonem, pro 4. Joram vel Achab vel Eliam vel Elizæum, pro libro pſalmorum Davidem, cum Cithara, Proverbia Salomonis, Salomonem habitu Philoſophi Moralis. Eccleſiaſten per habitum in ſuggeſtu concionantis, Librum Sapientiæ per Salomonem, dextrâ librum, ſiniſtrâ ſerpentem. Iſaias referri poteſt cum ſerra, Jeremias in lacu, Daniel inter leones, Jonas in cæto. Ezechiel inter rotas & animalia &c. Evangelium Lucæ adjectâ tubâ, actus Apoſtolorum adjungendo Lucæ, imaginem Stephani, Saulis, aut Apoſtolorum Evangelium Joannis. ſi illum faciam in ſuggeſtu prædicantem, epiſtolam, ſi ei epiſtolam ad manum dem vel faciam ſcribentem, Apocalipſim ſi in manu teneat librum ſeptem ſigillis clauſum.

Sic diverſas epiſtolas Pauli, diverſis adjunctis indicabo: Si ei adjungam nuntium literas differentem cum inſigni Rom. Imperii vel Romæ, erit ad Romanos, ſi cor in tabellarii inſigni collocem Corinth. Si E Ephes. &c. ſic Paſtorale S. Gregorii per imaginem paſtoris in libri theca, S. Auguſtini de Trinitate, per imaginem, S. S. S. Triados, de Civitate DEI &c. Ità jus Pontificium ſeu Canonicum per librum grandem, quem Pontifex, vel Canonicus demonſtret, ſicuti civile per librum à Senatore vel cive monſtrari poteſt. Formari item hìc poſſunt imagines juxta dicta de vocabulis ignotis, ut Ariſtotelis Logica, loricâ, Phiſica veſicâ, dige-

illa, digitis in manu ingentibus, Pandecta, pane; Authentica aucupe, Codex, codice &c. Jam quod citationes librorum quoad ſubdiviſiones, quas habent, attinet, advertendum primò apud alios eſſe alias; his enim in uſu ſunt decades, tractatus, diſputationes, ſectiones, capita, quæſtiones, articuli, numeri, illis aphoriſmi, canones, leges, commentum, textus, gloſſa, paragraphus, diſtinctiones, decreta, conſilia &c. Solent & pro numero Canoniſtæ & Legiſtæ principium Canonis & legis allegare. Hoc prænotato primùm deſignandis numeris dicemus.

Numeri efformari poſſunt figurâ, quam habent in Latina lingua vel vulgari, ſed magnitudine debita, & colore inſueto, ut vivacius excitent. 2. Inſtrumentis aut rebus ſimilitudinem eorum referentibus; & hic modus ut pote ad excitandum promptior præplacet. Ponam igitur pro 1. candelam, ulnam, baculum, columnulam, haſtulam. Pro 2. furcam bicuſpidem, animal bipes v. g. ciconiam. Pro 3. ſerpentem tortum, tripodem, ſedem tribus pedibus inſiſtentem, furcam tricuſpidem, patibulum trium columnarum. Pro 4. aleam, menſam quadratam, patibulum quatuor columnarum, currum, animal quadrupes. Pro 5. quinque digitos in manu, figuram Mathematicam cum quinque angulis, equum quadrigæ junctum, animal quadrupes cum uno cornu, uti rhinoceros. Pro 6. tripodem, vel tripedalem ſedem duplicem, ſuper ſe poſitas, animal quadrupes cum duobus cornibus, currum à duobus equis tractum, ſtellam cum ſex radiis. Pro 7. ſecurim, gnomonem cum duobus oſtii angulis, patibulum militare, currum à tribus equis tractum. Pro 8. horologium arenarium, calicem, perſpicilia, duos annulos vel globos ſupra ſe poſitos. Pro 9. cornu, triplicatos tripodes, vel ſedes ſupra ſe invicem poſitas. Pro 10. crucem, circulum, annulum, ſerpentem caudam ore mordentem adjectâ unitatis figurâ. Ex his quicunque alii majores numeri componi poterunt. Solet etiam pro 50. ſumi, ocrea, pes, ſecuris inverſa vel gnomon, refert enim L. quod latinis quinquaginta ſignificat. Sic pro C. quod centum facit ſemicirculus lunæ, arcus, Cornu, &c. pro D. amphora cum anſa, M. duæ columnæ, in quarum ſupremitate pedibus affixus homo, capite dependeat. In reliquis univer-

ſim

Digitized by Google

ſim citationibus *vel* recurratur ad earum ſignificationem & juxta eam imago exprimatur, per metaphoram, catachreſin, ſynecdochen, Metonymiam &c. vel ad modum vocabulorum ignotorum imago formetur, ut ſi titulus in jure ſit de aleatoribus. viduis, pupillis, uſura &c. hujuſmodi homines mihi notos effingam, pro lege regulam architectonicam, pro capite, caput ponam, pro paragrapho vel ſectione ſectum in fronte vulnus, in figura paragraphi: pro articulo, articulum in digito &c. hæc ad primum modum ſpectant, ad ſecundum quæ ſequuntur, ut ſi quis pro articulo arteriam tangat. pro part. barbam, pro commento mentum, pro diſtinctione dentes, pro Canone capillos canos, pro verſu verticem, pro numero nummum, pro titulo, vitulum, pro textu textorem, pro gloſſa gloſſam, porcam, vel glomerem &c. ſunt qui depingunt, aut ſculpunt in libris citationes iſtas majuſculis literis, quod fieri poteſt, dum principia legum allegantur. Alii primas earum literas figuris inſtrumentalibus, literas alphabeti referentibus exprimunt. de quibus Roſellus lib. 2. qui etiam vario membrorum ſitu in humano corpore eas formari poſſe docet, unde & alphabethum pro ignotis vocabulis effici valet. Sed ne longior ſim, concludam dicta uno & altero exemplo v. g. citandus ſit Auguſtinus libro 3. de civitate DEI cap. 8. detur ei liber in manum dexteram, cujus tres digiti erecti oſtendunt tria, in manum ſiniſtram calix, quem teneat juxta caput & ſic à capite habetur caput, à calice octo. Iterum v. g. dicendum ſit Matth. 3. conſtituatur Matthæus cum Angelo ſuper ſedem tripedalem, ſi digitis verticem tangat, indicabit ſimul verſum. Si plures citationes ſint, eæ per hominis partes collocari poſſunt v. g. prima ſeu liber in pectore, ſecunda in manu dextera, tertia in capite, quarta in ſiniſtra: ut l. ſervus 7. ff. de bon. poſſeſſ. dextrâ ſervum percutiet is, qui gnomonem ſuper caput erectum habet, ſiniſtraque ſportulam pomis (pro bonis) portat. Idem fiet ſi §. legi addatur, ut l. bona. §. initio autem, ff. eod. poma dextrâ ferat, in capite *vitem in* qua *avis* ſiniſtra cotem pro eodem.

§. VI. Or-

Digitized by Google

§. VI. *Ordinaria imperitorum objectio diluitur & praxis declaratur.*

Detrectant, atque etiam deſpiciunt hanc memorandi artem quidam, quod difficultatem eſſe exiſtiment in memorandis locis & imaginibus retinendis: ut ut enim facilis ſit quiſpiam in imaginibus concipiendis, laborem non effugit in annotando, quid cuique loco qualem imaginem affinxerit, aut affixerit. Eodem enim aut forſitan minori inquiunt illi, rem ipſam ſinè idolis memoriæ commendavero, quem in imaginibus exprimendis & conſervandis cum ſuo unamquamque diſcrimine impendere eſt neceſſe. Verùm falluntur hi idque ex eo, quod experti non ſint, quàm facilè quælibet imago ſponte ſua ſe offerat, in loco in quo repoſita eſt, ſi nimirum loci bene diſtributi ſint, & meditati. Quemadmodum enim ſi domi ſedens perluſtrem mente urbis officinas mihi priùs perſpectas, facilè ſe mihi oggeret, quid mercium, artificum, inſtrumentorum &c. in iis viderim: quod idem evenit, dum domos mente percurro, facilè enim occurrit, quis quamlibet incolat, cujus ætatis, ſexûs, dignitatis, vultûs &c. ſi bonam illorum notitiam priùs habuero. Ità prorſus contingit in iis, quæ per electiorum mentis in locis velut ſuis in ſedibus collocavimus, ſimulachris; Et verò ſi farraginem rerum v. g. librorum, chartarum actionum diſpertientur ſua in loculamenta & repoſitoria, ut vocant, ſatìs exactè meminimus, poſt primam digeſtionem, ſi locorum & titulorum cognitionem combibimus: eccur earum, quas reponimus imaginum non reminiſceremur? ſi harum ſimul & locorum præceſſerit cognitio. Facit igitur 1. ad vividam ſpecierum excitationem præhabita loci notitia, unde ante omnia locos oportet eſſe bene meditatos (quod frequenti fit repetitione, eâque rectâ, retrogradâ & intercalari) ut iis facilè occurrentibus, ſimul id ſe offerat, quod in loco eſt collocatum. 2. juvat ordo locorum, & imaginum, ſive is naturalis ſit, quem res ſe habent, ſive artificialis, quem nos illis tribuimus, illo enim ab uno ducimur in cognitionem alterius, trahitque res una alteram, velut anſa anſam in ferrea catena. Talis catenula memoriæ eſt in illo: Mus

Mus non credit, quo facilius ſanè, quàm aliàs ſacerdotes meminerunt in Miſſa de lege(ordinaria non dicendum Credo, quando ſanctus vel ſancta, eſt Martyr, aut Virgo, aut Confeſſor. Talis item eſt in gratiarum actione Eccleſiaſtica poſt menſam, quâ initium notatur verſuum D. (quaſi Dominus vel Doctor) Brins. Hæc catenula verborum eſt: rerum & actionum require ſupra. 3. plurimùm momenti confert addita imaginibus actio lepida, jucunda, admirabilis &c. de qua ſuprà cum de conditione imaginum diceretur, actum eſt: ut ſi carpere deſignem per eum qui carpit roſas, quæ cum ſinè aculeo non ſint, ſe facilè pungit. Si phantaſticum exhibeam; cujus caput muſcæ circumvolent, quas farcimine depellere nitatur &c. hæc enim valde memoriam excitant. 4. Servit exercitatio, & repetitio, memoria enim, Tullio teſte, excolendo, ſicut alia omnia, augetur. Proinde, quemadmodum primùm quidem difficiles, ac tardi ſumus in fidibus canendo, organum pulſando, literas legendo, formando, linguam latinam addiſcendo; ac uſu tam faciles evadimus, ut quanquam mentem ſingulariter non applicemus, ſinè reflexione, & hæſitatione promptè atque expeditè legamus, ſcribamus, latinè loquamur, &c. Ita principio difficultas eſt aliqua; at conſtanti induſtria ſuperata miram confert facultatem & facilitatem, ut non ſecus atque à libro ante oculos poſito edicere valeamus, qui olim in ſyllabis ac literis ſingulis hæſitavimus. Experimur quam fixe menti impreſſa hæreant, quæ ſæpiùs audimus, legimus, oramus, eſto non ediſcamus; neque tamen advertimus id non aliunde proficiſci, quam à frequenti repetitione, Hanc igitur ſi commendatam ſibi habuerit artis hujus affectator, advertet, poſt 6. menſium ſpatium (quod ad artis totius aſſecutionem perfectam requirunt periti) quantùm futuros in annos ſubſidium ſibi comparaverit. Ne verò initio mentem obruat, aut confundat multitudine, poſt delibatam de locis & imaginibus doctrinam (quod duodecim aut quatuordecim dierum intervallo commodè fieri poteſt) vel unam ſolùm quotidie horam inſumendo (pauca ſibi primùm loca & imagines præfigat, & aliquoties revolvat animo per ſemi horam, vel horulam, ordine recto, retrogrado, intercallari. Tum interpoſito per horas aliquot alio negotio, aut mentis vacatio-

vacatione, ſtudium hoc intermittat. Demum reſumpto animo recolat præterita modo jam dicto, novíſque additis pluribus, aut paucoribus, mentem ſimiliter exerceat, & ubi eam falli animadverterit, firmius imprimat leviter hærentia. Dum autem novis occupatur, de prioribus non ſit ſollicitus; metus enim ille diſtrahit, & perturbat. At neque ſic repetitionem inſtituat, quaſi ex mente ſua educeret, quæ recolit; ſed ità quaſi in loco exiſtentia intueretur: unde etiam imagines cum actionibus ſic in locis concipiendæ ſunt ad vivum, quaſi revera inibi eſſent; atque etiam eo ordine, quo per res, aut voces poſtea ſunt memorandæ: ut deinde, cùm uſus tulerit aliquid depromendi in congreſſu, concione, &c. mente in illam domum, cubiculum, parietem, in quem repoſuimus, directa, illud reſumamus velut depoſitum repetituri. Ut verò exercitatio cum utilitate ſit conjuncta, priuſquam principium illius poſt bene impreſſos locos ſumamus. 1. Deligenda materia in qua profectum capere intendimus v. g. Hiſtorica, moralis, ſacra, profana, Juridica, Philoſophica &c. Rhetor ipſius Rhetoricæ præcepta ſibi ſumere poteſt, & convenientem ei domum aſſignare, v. g. palatium, ante cujus limen excubitores quærentes, quis veniat, qua in cauſa &c. & his perſonis attribui poſſunt, quæ habentur in præliminaribus Rhetoricæ, quid Rhetorica? quæſtio &c. In pallatio extrinſeco in variis ſedibus ſedeant perſonati loci extrinſeci, in interiori conclavi loci intrinſeci, qui etiam per varias imagines repræſentari poterunt, v. g. in primo loco, primi parietis, Pallas circino figuram deſcribat, in qua, peripheria differentiam, centrum ſeu punctum in medio, genus indicabit. In ſecundo loco v. g. Zacharias in tabella ſcribat: Joannes eſt nomen ejus, & ethymologiam referet. Conjugata verò, ſi ei addam conjugem Elizabeth, & cognatos cum inſcriptione: quis putas puer iſte erit! vel ſcaturiginem cum aliquot rivulis, in quibus voces ab una derivatæ in tabellis natent. Genus in alio repræſentare poteſt figulus, limum in rota verſans ſinè ulla tamen adhuc forma: ſpeciem autem varia vaſa jam formata. Simile duo ova, Caſtor & Pollux: Diſſimile ovum & lapis quadratus, Eſau & Jacob. Contraria Æthiops, & Europæus. Privantia, puer baculo cæcum ducens. Relata Dominus

minus & ſervus. Negantia duæ mulieres in judicio Salomonis litigantes unius ori adſcribatur *eſt* alterius, *non eſt*. Adjuncta regulis cum comitatu perſonarum, quæ ſuâ imagine tempus, locum, aliaſque circumſtantias repræſentent. Antecedens & conſequens, anguis caput cauda neceſſario ſequitur, vel trabs bigæ catenis adſtricta. Comparationem majorem, minorem, & parium dabit bilanx diverſimodè poſita &c. 2. Præfigendum certum tempus, quod inviolabiliter exercitationi impendi poſſit, alioqui ſæpius intermiſſionem fieri continget. Eſt autem matutinum aptiſſimū, quia mens, poſt quietem vegetior, & validior ad recipiendas & retinendas ideas, utpote nondum aliis præoccupata, & diſtracta. Quòd ſi cui, alteram poſt meridiem horam exercitationi dare libuerit, vacationem mentis ante illam inſtituat prius, deambulatione, luſu facili, & jucundo; tum, ut præhabitas excutiat animi occupationes, ne poſtmodum interturbent; tum ut acrior ſit mentis acies, veluti cultri poſt juſtam acuitionem. Quâ occaſione etiam notandum, eos, qui ſe huic exercitio dedunt, ſobrietati addictos eſſe oportere, neque perturbationibus iræ &c. laborare; hæ enim animum minùs habilem faciunt ad imagines imprimendas, & conſervandas. 3. ipſum tempus utiliſſimum eſt dividere v. g. horam in quadrantes quatuor (& ità quidem, ut intervallum duarum vel trium horarum inter primum & ſecundum, ſimiliter inter tertium & quartum interponatur ad quietem) vel duas horas inter quatuor ſemihoras, & cuique diſtinctam materiam attribuere v. g. 1. matut. quinque memorabilia exempla. 2. matut. quinque ſententias. 1. pomerid. decem vocabula, quarum aliqua ſint non intellecta, 2. Pomeridian. cubiculorum trium vel quatuor conſtructionem, & meditationem: ità enim interpolatio, & varietas tædium ſublevat neque continuatio intenſa vires enervat. Pridiana verò cubiculorum meditatio ad hoc deſervit, ut proximâ exercitatione parata illa ſint ad novas imagines reponendas. Verùm, tum quoque obſervandum, ut cuique quadranti, & ſemihoræ, horologii pulſus aſſignetur, quo audito, aliis continuò relictis, id quod tum agendum eſt, arripiatur,
alio-

alioqui perturbationem ſequi erit neceſſe.

4. Neque hoc prætereundum, quòd exempla, ſive res, ſententiæ, & vocabula ſucciſivis horis illis intermediis colligenda ſint, & annotandas; ſi enim tum quærere primò velimus, & ſeligere, tempus exercitationi deputatum imminuetur, aut vacuum elabetur. Tempore verò exercitii mens non affigenda ad librum, vel chartam, unde materia ſumitur, ſed ad locum vel parietem, in quem reponitur vel repoſita eſt. Neque patet ſibi ſingula verba in ſententia vel exemplo, imaginibus exprimenda: ſed rem bene intellectã in compendium redigat & præcipua efformet, reliqua enim fermè conjuncta, ſequuntur principale.

5. Similiter non negligendum, quod ſupra monui, unicuique materiæ ſuam domum eſſe accommodandam, ſuam vocabulis, ſuam ſententiis, ſuam exemplis. Denique locorum ſuis cum differentiis efformatio (ſive illi reales ſint, ſive imaginarii) meditatione quotidianâ, aut quoties per otium licuerit frequentetur; plurimum enim in hoc velut in fundamento ſitum eſt; ſicut & in imaginum affixione cum actione congrua & concatenato ordine. Repetitio verò fiat ordine recto, retrogrado, & intercalari, prout jam ſupra dictum eſt, ut promptitudo comparetur. Poſtquam verò res jam multas, libros, & materias integras complexi ſumus hac arte, repetitio per dies aliquot inſtituenda eſt rei univerſæ. Faciamus igitur aliquem edidiciſſe hujus artis auxilio tota Biblia, horam diei dominicæ impendat repetitioni Geneſcos, non ex libro, ſed ex locis meditatis obiter percurrens, an omnia debito modo ſe habeant? an nihil exciderit eorum, quæ ad artem, quâ uſus eſt, ſpectent: ſi defectus occurrat, emendandus eſt, nè proximâ repetitione in eundem relabamur. Feria ſecunda liber Exodi. Tertia Levitici. 4. Numerorum. 5. Deuteronomii 6. Joſue, Judicum, Ruth. Sabbatho quatuor libri Regum. Alterâ Dominicâ Paralipomenon, Eſdræ, Tobiæ, Judith, Eſther, Feriâ 2. Pſalmi &c. Et itâ 14. aut viginti diebus tota fuerint Biblia repetita. Poſt menſes tres, quatuor, aut ſex, ab initio iteranda eſt ordine quodam, à principio ad finem redeundo. Quod ubi bis, terve factum fuerit, forſan non opus erit continuare diutius, vel ſaltem ſecundo, tertio, aut quarto anno, præſertim cum quædam

Digitized by Google

quædam ſuâ natura talia ſint, ut non facilè excidant. v. g. hiſtoria Danielis, Judith, Jonæ. Neque mirum cuiquam videatur tam magnæ partis, tam brevi tempore fieri poſſe repetitionem: nam ſi oculis corporeis pervolvere, & percurrere poſſumus tota Biblia imaginibus materialibus expreſſa; tam citò enim, atque folia vertimus, uno intuitu videmus, quid in iis agatur, ſi videlicet omnia priùs nobis ſint cognita, ut debent, quæ per artem locis affiximus: quantò magìs mentis oculis, qui agilitate præcellunt corporeos. Quod autem dictum eſt de Bibliis, idem ſervire poteſt in doctoribus ſacris, & profanis, in Theologia, Juriſprudentia, Medicina &c. quas in domibus ſeparatis, unam quamque diſpoſitas præſuppono, & in compendium redactas, ità ut præcipua & magìs neceſſaria arti ſolum ſint accommodata.

§. VII. *Declaratur praxis quoad ſententias, leges, orationem, concionem, dictationem ſimultaneam epiſtolarum, Philoſophiæ, Juris &c. ſtudium, ac tandem quoad linguas novas addiſcendas.*

Praxis vocum, & rerum ſeorſim acceptarum ſatìs patet ex dictis; ſed & in una ſententia ſeu conſtructione conjunctatum ibibem exempla data: nihilominus facilitatis gratia obſervationes circa integram ſententiam adjiciam. Et primò quidem non eſt opus omnia totius ſententiæ verba figuris exprimere; ſed præcipua in quibus vis ſenſûs conſiſtit, ſive nomen ſit, ſive adverbium, ſive adjectivum, ſive ſubſtantivum: reliquorum enim accidentium & adjunctorum facilè recordatio excitatur occaſione principalium. Ad hoc tamen ſimul attendendum, quantũ fieri poteſt, ut figura per actionem ſic exprimatur, ut ſenſum totius ſententiæ referat. v. g. poma dat Autumnus; ponam formam autumni in homine, puero poma diſtribuente. Nec quæ præteriit rurſus revocabitur unda: nec quæ præterit hora redire poteſt. Pro primo verſu ponam aquam ex petra erumpentem, pro ſecundo horologium. Silva feras cepit, volucres agitabilis aër: hic ponam vivarium, aut ſaltum feris repletum, ſupra quem in aëre volucres volitent. Hic notandum

Ratio exprimendi ſententias.

Digitized by Google

dum. quoties vox diverſitatem aliquam rei importat, imagine exprimendam eſſe. Præterea dum ſynonymæ voces concurrunt, ne una ſumatur pro altera: ut ſi hic legas aves, ubi legendum volucres: quare nota, vel ſignum adjiciendum erit, prout jam monui ſuprà. Quanquam applicatio mentis, & exercitium, præter opinionem etiam adjuvet. Ut autem vox prima ſententiæ ſe offerat, poteſt & illa figurari. v. g. Nunc duo concordes animâ moriemur in una: ponam duos in mutuo complexu morientes ſub *nuce* quæ mihi propter affinitatem *nunc*, indicabit. O mihi præteritos &c. ponam *ovem* &c. ſi multi verſus continui ſint, ut initium cujuſque facilè ſe offerat, ſerviet catenula aliqua verborum efficta, qualem dedi ſuprà in Bims. Sic enim plurimiæ ſententiæ, paucis voculis annotari poterunt. Ut verò reliqua ordine ſuo ſequantur verba actionum, ordo ſuprà expoſitus accuratè obſervandus eſt, ut conſtet, quid primo loco, quid ſecundo in imagine legendum ſit. Quod porrò hic de verſibus dicitur. Idem ſervit pro ſententiis ſacris & profanis, idémque pro legibus & canonibus: unde & hic ad principalem ſenſus particulam animadvertendum, & quoties diverſitas importatur, alia figura ponenda erit: ut in illo Matth. 7. petite & dabitur vobis &c. primo enim loco ponam unum petentem, alterum dantem; ſecundo loco quærentem & invenientem drachmam v. g. perditam, tertio, unum ad fores pulſantem, alterum aperientem. De citationibus majoribus librorum & minoribus capitum &c. jam dictum eſt ſuperius.

leges & canones.

Qui concionem vel orationem ab alio habitam ſolo auditu excipere memoriâ cupit, primò eum noſſe oportet, quibus partibus oratio conſtet aut concio. Deinde locos in cubiculis ità oportet eſſe meditatum, ut nullâ de iis curâ inter audiendum diſtrahatur, ſed ſolùm intendere poſſit affigendis in illis imaginibus. Habeat igitur deſtinatum, & cognitum jam probè primum cubiculi ad hoc electi parietem, pro Exordio ſeu ingreſſu concionis, ſecundum pro Propoſitione, & Partione, tertium pro Confirmatione, 4tum pro Epilogo. Sunt hic qui pro loco hominem capiunt, & capiti Exordium, collo Propoſitionem, corpori cum brachiis Confirmationis argumenta, pedibus Epilogum imaginibus affigunt.

Modus excipiendi memoriâ orationem vel concionem ab alio habitam.

Digitized by Google

affigunt. Sed præferenda cubicula ob majorem capacitatem: poteſt enim in medio primi parietis affigi Exordium (ſicut in medio ſecundi Propoſitio, in medio tertii Confirmatio &c.) quod ſi plures habeat partes minores, poterunt eæ in quatuor locis circumſtantibus locari: qui ſi adhuc non ſufficient (ut contingere amat in confirmatione) quatuor interponemus alios, & erunt octo circumſtantes, aut ex unoquoque loco parietem efficiemus, & viginti circumſtantes habebimus in uno pariete, ac viginti locos in uno cubiculo, qui ad longiſſimam orationem vel concionem ſufficiant. Cicero vult, ut in oratione, quoad locorum ordinem, incipiamus operari ab angulo ſuperiore parietis lineâ rectâ procedentes: hæc enim ratio conformis eſt modo, quo lineas in chartis legimus; unde illam vocat ſororem germanam literaturæ in qq. Acad. Nihil tamen obſtat, quò minus ordinem aſcendi ex inferiore loco in ſuperiorem teneamus. Cognitis igitur orationis aut concionis partibus, locíſque præmeditatis, collectâ mente auſcultandum eſt, & res, quæ dicuntur, imaginibus exprimendæ. Neque tamen omnes ſed principales omiſſis minùs principalibus; quæ quia cum prioribus cohærent, facilè ſe offerunt. Si aſſequi non poſſimus dicentem, faciendum id, quod ſolemus, dum dictantem ſcribendo aſſequi non valemus, tranſiliamus unum aut alterum locum, ſpatium relinquentes, poſtea ſuppleturi, dum perorans reſpirabit aut notum nobis aliquid, aut jam ſemel dictum, promet, vel dum nos ipſi repetemus; ſolet enim hoc ipſo occurrere, quod tali, vel tali loco diſponi hoc, aut illud non potuerit. Quanquam, ſi ut dixi majores tantum res effigientur in locis, poteſt excipiens plura efformare, quàm perorans eloqui; celerior enim mens eſt lingua, illámque prævolat. Et recenſentur longæ quandoque hiſtoriæ, quæ unicâ egent imaginatione, & quia ſæpe notæ ſunt, dant ſpatium prætermiſſa ſupplendi, aut jam diſpoſita repetendi. Quòd ſi quis argumentationes, tropos inſigniores, & figuras annotare quoque voluerit, illum earum imagines jam in promptu habere oportet, ut eas tunc ſolùm ſuo loco adjiciat Sic etiam periodorum principalium initia, & tranſitiones annotare poſſumus, relinquendo duas, tres, aut plures voculas in loco

Digitized by Google

præcedenti. Citationes primum negligat, uſquedum exercitatus ſit in prædictis, tum quatuor aut quinque addat, aliâ vice iterum totidem, ſicque progredietur, uſquedum in illis exercitatione reddatur facilis ad quàm plurimas. Finitâ dictione mox repetitio inſtituenda, tentandúmque privatim, an negotium ſatis feliciter recedat. Conſultum autem eſt ad huc ante hanc exceptionem, exercitium præmittere, in facili aliqua & brevi concione. v. g. Fabri, aut oratione v. g. Vernulæi, ubi materiæ per puncta digeſtio ſaltem in margine poſita, viam ſternet ad difficiliora.

Modus ediſcendi orationem vel concionem ex ſcripto.

Qui verò concionem, aut orationem ex ſcripto ſuo, vel alieno mandare cupit, is bis, terve eam attentè perlegat, partitionem illius quoad partes principales, & minus principales obſervet, tum operando imaginibus, exprimat, ſignis etiam adjectis, affectuum, troporum, figurarum, tranſitionum, vocúmque initialium in periodo.

Dictandi ſimul plures epiſtolas.

Qui plures, ſcribit pluribus, uno eodémque tempore dictare vult epiſtolas, præmeditetur prius materiam, eámque imaginibus per cubiculorum parietes, exprimat recto, retrogrado, & intercalari ordine. Diſponens autem materiam per unum, vel plura cubicula, in unoquoque pariete tot faciat loca, quot ſcribæ ſunt, ita ut in primo pariete pro quolibet ſcriba, ſit prima ſententia dictanda, in ſecundo ſecunda &c. quò poſtea reſpiciens per ordinem parietum, & in illis locorum, cuique ſuam materiam depromat, ex imò pariete cuilibet primam, ex 2do ſecundam &c. Si alicui minus ſcribendũ eſſet, relinquatur locus ab imagine vacuus, vel in medio, vel in antepenultimo, aut ultimo loco, hoc ipſũ enim indicabit ſcribam tali numero poſitum prætereundum eſſe: quod forſitan ille per errorem fieri interpretabitur, miraturus in fine connexionem. Alii tot parietes quidem eligunt quot ſcribæ ſunt, ſed in uno totam pro ſcriba primo, in ſecundo ſecundam pro ſecundo & ſic deinceps. Sed tum virgulis & figuris diſcrimen faciendum, ut conſtet, quouſque dictandum ſingulis vicibus, & ubi reſumendum poſtea; verùm hoc non parùm difficultatis invehit, in faciendis tot reflexionibus, ſuper diverſos ſimul parietes, ſigna ceſſationis, & reſumptionis. Quare prior modus præplacet in quo quæ dictatione ſunt conjungenda, quæ dividenda, uno parietis

Ratio excipiendi multa paucis.

aſpectu

aſpectû ſe ſe offerunt, veluti legeret ex charta ordine jam digeſta. Hic adjicere viſum eſt quo pacto quis legentem, vel loquentem ſcribendo aſſequi poſſit. Primò exquirat dictiones longiores & uſitatiores illius materiæ, artis aut ſcientiæ; ac pro eis ſigna & characteres ſibi deligat. Debent autem eſſe breves & faciles, & qui paucis literis aut figuris ſcribantur, ne plus temporis in iis formandis, quàm in dictionibus ex integro ſcribendis impendatur: quales eſſe poſſunt literæ Alphabeti Latini, Græci, numeri arithmetici, notæ muſicæ, figuræ Geometricæ. Hæc ſigna & characteres ſibi reddat familiares exercitio privato, & paucis multa complecti poterit. Pro reliquis minùs frequentibus adhibeat abbreviationes Philoſophis uſitatas. Negotia ſi cui multa conficienda ſunt, & expedienda ne mente elabantur, notari poſſunt duobus modis. 1. Si in his locis, ubi eadem agenda ſunt, vel aliis tibi notis & obviis, eorum ſigna & imagines ſtatueris. 2. Si in digitis & articulis primâ cujuslibet literâ depictâ notas poſueris. *Negotia & actiones multas.*

Hac ipsâ ratione juvare ſe poſſunt ſyllogiſticè diſputantes, quæ enim objicienda, aut reſolvenda ſunt, ſic annotari poterunt. v.g. Major in medio primi parietis, & quæ de ea inter diſputandum occurrunt retinenda, in quatuor aut octo circumſtantibus locis affigentur. Minor in medio ſecundi parietis, Concluſio in medio tertii: ſi verò enthymema fuerit vacabit paries primus, vel ſecundus, prout majorem vel minorem omittere continget. Si introductio fuerit, prima pars in medio primi parietis, ſecunda in medio ſecundi, tertia in medio tertii, adjecto ſemper aliquo ſigno ad memoriam excitandam efficaci: v.g. in dilemmate pars una uno altera altero cornu notetur. Sunt qui in capite hominis, contra quem argumentantur, ponunt majorem, minorem in pectore, probationes majoris in dextra, minoris in ſiniſtra, affirmationem, vel negationem ſigno hominis annuentis, aut renuentis exprimunt aut nota abſolutionis & condemnationis uſitata antiquis, aut calculo albo & nigro. Alii ſupervacaneum exiſtimant ſingulas minutias annotare, contenti ſolius medii termini imagine, quia, ut ait Ariſtoteles, medium eſt tota vis, & virtus ſyllogiſmi. Scalam igitur Jacob accipiunt, in cujus ſupremitate theſis *Diſputationes.*

ſeu ſtatus quæſtionis, tum in ſingulis ſcalæ gradibus ſinguli medii termini, & probationes probationum. Ipſius autem Dialecticæ aut Phyſicæ memoriam ſibi comparabit ſtudioſus, ſi tractatus, Diſputationes, & earum titulos omnes primo calluerit, prout à Magiſtro ſunt traditi ordine & verbis. Secundò ſi pro numero & ordine materiarum diverſarum, numerum & ordinem cubiculorum diſpoſuerit: & ſi materiæ, amplitudo, aut ſubdiviſio exigat, cubicula duplicârit, triplicârit; ex uno v. g. cubiculo tria per interjectos tapetes faciendo, aut uni loco, alios circumſtantes addendo. Sicut autem ſententiam ſeu concluſionem in medio parietis ſtatuet, & probationes in locis circumſtantibus, ità objectiones in oppoſito tapete vel pariete collocabit, primam in medio, reliquas locis aliis. Similiter Juris ſtudioſo faciendum, ut nempe primò titulos, & regulas Juris teneat ità ut quocunque ordine, aut numero indicato, eas edicere valeat. Deinde in domûs ad hoc electæ (quam quadratam eſſe oportebit, ut ſunt monaſteria, Collegia) primo latere ſeu tractu conſtituat librum primum Inſtitutionum, in ſecundo ſecundum, in tertio tertium, in quarto quartum. In ſecunda domo (pluribus enim domibus opus eſt) primo latere librum primum Digeſtorum, in ſecundo, ſecundum, in tertio tertium &c. Semper in una domo quatuor libros effigiendo, quæ ut ſit capax, unumquodque latus, ſeu tractus, decem, 15. 20. 25. cubicula habeat. Tertiò incipiens à primæ domûs primo latere, ponat titulum primum in medio primi parietis, in medio ſecundi parietis legem primam; in medio tertii primum §. in medio quarti 2. §. Si quid autem circa hæc præterea annotandum, in quatuor, aut octo circumſtantias locorum reponat. Sic cubiculo uno abſoluto adeat ſecundùm ejuſdem lateris ſeu tractûs, & rurſum in medio primi parietis ponat §. 3. in medio ſecundi 4. §. & ſic deinceps, dum omnes ſint abſoluti: actum ingreſſus tertium in medio primi parietis ponetur lex ſecunda primi tituli, in medio ſecundi parietis, primus §. ſecundæ legis, in medio quarti parietis tertius §. ſecundæ legis Sicque progrediendum in cæteris, quibus abſolutis, in ſequentibus cubiculis ſimiliter titulus ſecundus cum ſuis legibus & §. §. diſponatur, Poteſt etiam accipi tractus plateæ alicujus, in qua tot

Philoſophia.

Juris prudentia.

conci-

Digitized by Google

concipiantur domus, quot tituli unius libri, & ſic in unaquaque domo diſponantur leges & §§. qui ſub illo ſunt titulo.

Quod dictum hic de Juriſprudentia conſequenda, idem ſibi in uſum accommodare poteſt Canoniſta. Theologus, caſuum, & controverſiarum [quæ tamen majorem affinitatem habent cum Philoſophia ob methodum qua traduntur] ſtudioſus. Item advocatus, qui tamen tractus platearum aut cubiculorum accipere debet. Qui habeant è diametro alium tractum oppoſitum, uti eſſe ſolent in civitatibus, & Monaſteriis, ut dum in uno cubiculo aut domo, cauſæ unius negotium conſtituit, in oppoſita domo, vel cubiculo ſtatuat Adverſarii actionem, argumenta & proceſſum. Hunc quoque modum uſurpare poteſt controverſiarum alumnus Concionator autem ſibi tot deligat cubicula, aut domos, quot Evangelia ſunt Dominicæ, & Feſtorum per annum, & in iis annotet, quæ voluerit.

Quid Canoniſtæ. Theologo &c. faciendum.

Supereſt, ut de praxi, rationéque linguas novas addiſcendi adjiciam aliquid. 1. Statuat ſibi domum, in qua tot ſunt cubicula, quot literæ Alphabeti linguæ illius, quam jam tenet. In primo cubiculo ſtatuat voces linguæ ſibi notæ, quæ incipiunt ab A. in ſecundo, quæ a B. & ſic conſequenter. Tum ſingulis diebus operando ponat è regione ad vocem linguæ notæ, ſignificationem ignotæ, quam quidem facilè adnotabit, ſi quæ de vocabulis ignotis dicta ſunt ſupra, calluerit, 2. aliam domum eligat capacem in qua diſponat Regulas cum exceptionibus, quæ lectionem, ſcriptionem, & pronunciationem, concernunt. Habeat igitur cubiculum primum pro lectione, in quo Regulæ, quæ ad eam pertinent, annotentur; exceptiones autem in oppoſito pariete, vel ſuper Regulas in fornice aut tabulato. Alterum pro ſcriptione ſi opus eſt, ſimiliter diſponat. Conſtructio cùm declinationes, conjugationes, Genera & caſuum varietatem habet, plura cubicula ſibi vendicat: in quorum uno ſint, quæ de generibus nominum obſervanda docet Grammatica: In ſecundo, quæ de declinatione nominum. In tertio, quæ de Conjugatione verborum, præteritis & ſupinis. In quarto quæ regimen nominum & verborum quoad caſus & modos pertinent In quibus ipſis, ſi opus ſit

Praxis linguas novas addiſcendi.

& cubicula multiplicari poterunt, & loci, modo ſuperiùs expoſito. Quando verò opus ſit, attendenda diviſio & partitio authoris, è quo linguam diſcimus, qualis in Latina. Emman, Alvarus in Græca Jacobus Gretſerus, Clenardus: in in Hebræa P. Majer, in aliis alii. Appromittit autem Lamb. Scenckelius l. 1. c. 3. n. 33. quod ſi quis velit in hoc totus eſſe, quamcunque trium menſium ſpatio comprehendi poſſe, ſic ut promptè loqui, intelligere, epiſtolas ſcribere ex illa in paternam transferre poſſit, licet quandoque in loquendi, ſcribendíque uſu offendat. Requirit tamen hominem, ſcribendi, legendíque peritum, in arte memoriæ jam facilem, adultum, non puerum, præterea mediocri ingenio, deſiderio autem & animo ad laborem præditum.

Atque hæc, quæ de arte memorandi hactenus dicta ſunt, apud diverſos ſparſim, & involutè legi poſſunt: qui omnes poſt perceptionem perceptorum uno ore, nil niſi experientiam, exercitationémque inclamant, & aureos in hac memoriæ fodina montes pollicentur. Nec eſt, quod quis graviſſima obtendat negotia, quo minùs ejus uſum ſibi comparare valeat: eſt enim ars ejuſmodi, quæ in ipſam negotiorum partem advocari, applicaríque poteſt, & ſublevare pondus cum diſtractione, & fructu in labores ſecuturos dimanaturo.

PARS ULTIMA

Rhetorica.

De Pronuntiatione.

HÆc quidem ultima Eloquentiæ pars, ſed non poſtrema, cui Demoſt. primas & ſecundas, & tertias attribuit: quâ inſtructi puelli ſæpe maximam retulêre gratiam & plauſum, ob concinnam vocis & actionis moderationem. Hac una re Hortenſius Ciceroni, ſi non æqualis, certè ſecundus fuit, cùm ejus ſcripta longè abſuerint ab illa vivæ eloquentiæ forma, ut appareret aliquid placuiſſe eo dicente, quod poſtea legentes non invenerint. Et verò ingenioſè inventa prudenter diſpoſita floridè exornata oratio eſt quidē aliquid,

Digitized by Google

aliquid, ſi tacitè legatur, longè tamen ampliùs, ſi viva voce, & actione animata excipiatur. Hinc Gracchus tantam adhibuit diligentiam, ut ſervum literatum, & peritum poſt ſe occulto loco haberet, qui concionanti inflaret eburneâ fiſtulâ ſonum, quo illum, aut remiſſum, excitaret, aut à contentione revocaret. Porrò pronuntiatio in 2. conſiſtit; in voce & geſtu, ſeu actione: prima pars aures concernit, altera oculos, per quos duos ſenſus omnis eloquentiæ vis ad animum dimanat.

§. I. *De Moderatione vocis.*

Sonus vocis, rebus, quæ proferuntur, accommodandus eſt, ut de magnis graviter, de levibus remiſsè, aut contemptim dicatur. Neque ſemper eodem vocis tono declamandum v. g. clamosè ſemper, aut ſomnolentè; ſed modò attollenda vox, modò deprimenda prout res poſtulat: nam ſi perpetuò remiſsè dicatur, aut languidè; ſi non dormitat auditor ſaltem non adeò dictioni erit intentus: ſi autem clamosè omnia proferantur, præterquam quod abſonum, & ſtentorium ſit vociferari, etiam nimia aſſiduitate obtunditur auditus; ut nec vehementiâ quidem excitetur; non ſecùs ac contingit illis, qui inter rotarum in molendino ſtrepitus non excitantur, ſed dormiunt ſecuri, quòd illis aſſueverint. Varianda igitur vox, & modò attollenda, modò deprimenda, quemadmodum in concentu muſico fieri conſuevit; varietas enim & hìc delectat: ubi vehemens eſt affectus, vehementiâ opus eſt vocis, ubi mediocris, mediocri, ubi lenis leni. Si affectus ſit exultantis animi, exprimendus excitatâ & plaudente voce; ſi doloris, lugubri, ſi admirationis, attonitâ, ſi exclamantis, aut optantis, intensâ, ſi timentis, remiſſâ & tremulâ: ſi inſultantis generosâ, ſi interrogantis, acutâ, ſi reprehendentis acerbâ. Inde patet, materiam, ac potiſſimum ſententiarum figuras (hæ enim materiæ accommodandæ ſunt) præ oculis eſſe habendas. Sanè aliter Ironia atq; Allegoria efferri poſtulat. Sic Cicero pro Ligario. Vide Cæſar, quàm non reformidem, quanta lux tuæ liberalitatis, & ſapientiæ mihi apud te dicenti oboriatur: quantum potero voce contendam, ut hoc popul. Rom. exaudiat.

Suſcepto bello Cæſar, geſto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, judicio meo, ac voluntate, ad ea arma profectus ſum, quæ erant ſumpta contra te &c. Hic concitatæ vocis exemplum habes: flexibilis verò, interruptæ & flebilis in illo Gracchianæ Orationis loco, quò me miſer conferam? quò vertam? in Capitoliúmne? at fratris ſanguine redundat. An domum? matrémne ut miſeram, lamentantémque videam, & abjectam? Timentis affectus eſt in exordio pro Milone; irati contra Antonium Phil. 2. O præclaram illam tuam eloquentiam, cum es nudus concionatus! quid turpiùs? quid fœdius? quid ſuppliciis omnibus dignius? num expectas, dum te ſtimulis fodiam? hæc te ſi ullam partem habes ſensûs, lacerat, hæc te cruentat oratio &c. Advertit autem Quintilianus, non in toto ſolùm contextu, ſed etiam in ſingulis propè verbis mutandam eſſe vocem: ſic principium pro Milone: *Etſi vereor judices*, dicit ſubmiſſa voce eſſe pronuntiatum a Cicerone, quia eſt exordium (in exordio enim mox vociferari agreſte eſt, & vocem principio debilitat, ut poſtea rauceſcere cogatur) & ſolicitum quidem: tamen aliquid plenius & erectius dum dixit: *pro fortiſſimo viro* quàm cùm: *etſi vereor judices & turpe ſit & timere.* Ulterius verò ut verbis creſcit oratio, ita & vocem intumuiſſe aſſerit, præſertim cum magnitudo animi Miloniani oſtenditur &c. Imò ſunt, qui in ipſis dictionum ſyllabis varietatem vocis faciendam quandoque eſſe monent, non ſecus ac fit in muſica: & patet in illo in Antonium Phil. 2. cui eructare turpe eſſet, is vomens fruſtis, eſculentis, vinum redolentibus gremium ſuum implevit. Ubi in *eructare*, vomere, implere trahendæ ſunt vocales; aperiendæ fauces, ut abſurditas rei exprimatur. Idem cum proportione factitandum in aliis. Hanc artem ut quis aſſequatur, optimum cenſet Fabius, ediſcere quam maximè varia, quæ vocis flexis omnes habent, eaque quotidie dicere (quod etiam ad purificandam, rectificandámque vocem juvat, & ad conſervandam à ſene Cicerone factitatum eſt, qui ambulatione quoque uſus eſt in hunc finem, & temperantia) ut dicenda ſunt. Hujus rei cauſa declamationum in ſcholis noſtris eſt uſus, in quibus, qui frequentius adhibiti ſunt, longè majori perorant gratiâ, quàm alii. Sunt eandem ob rem Magiſtri, qui

ſuis

Digitized by Google

ſuis Tironibus concinnatos variis affectibus tonos (ut vocant) ediſcendos tradunt, in quibus totius anni decurſu, certis in hebdomada diebus ſinguli per ordinem exercentur. Poſſunt & alii loci ediſcendi aſſignari v. g. ex cauſino lib. 8. ex Seneca Tragœdo fragmentum, in quo illuſtris affectus expreſſus eſt, ex Cicerone, Virgilio. v. g. conſtitit & lacrymans: quis jam locus (inquit) Achates? quæ Regio in terris, noſtri non plena laboris? En Priamus &c. ubi lætitia cum fletu miſcetur.

§. II. *De Geſtu ſeu Actione.*

Senſus animi non ſolâ voce pandimus, ſed & géſtu, hoc enim modo cum ſurdis loquimur & muti nobiſcum: unde geſtus ab ipſo Tullio viva eloquentia compellatur, quo etiam muta animantia varios doloris & lætitiæ affectus, præſertim oculis exprimunt. Hinc ſummum ſtudium duo oratorum Princeps in actione collocârunt. Demoſt. grande ſpeculum intuens componebat actionem corporis, & geſtū, ſuis demum credens oculis, quid geſtu valeret. Quin etiam ſatyrum hiſtrionem ad eas artes Magiſtrum adhibuit. Sed & Cicero hiſtrionibus magiſtris Roſcio Comœdo, & Æſopo Tragico uſus eſt. Cum Roſcio animi quoque gratiâ ſæpius contendere ſolitus erat, utrùm ille pluribus rem eandem geſtibus effingeret? an ipſe variis elocutionis formulis ſententiam unam pronuntiaret? ità vim figuris ſententiarum non inferiorem in geſtu exiſtimabat. De Graccho refert Cicero, quòd cùm illa ſuperiùs poſita: quò me miſer conferam &c. ipſe Cicero verbis recitaret, & Gracchus exprimeret oculis, vultu & geſtu, ità commotos eſſe ejus inimicos, ut lacrymas tenere non poſſent. Non eſt autem putandum ſolis præceptis gratiam hanc acquiri, ſed quam maximè exercitatione & imitatione ut monet Cypr. lib. J. c. Hinc audiendi celebres oratores, & concionatores: & obſervandum, quid decori afferant in agendo, quid ad guſtum, motúmq; faciens, ac deinde privatim exercitatione exprimendum Idipſum in ſpectaculis, comœdiis, tragediis, declamationibus ſcholaſticis, quæ non ſolùm ad privatũ agentium, ſed etiam ſpectantiũ fiunt profectum, factitandũ eſt. Cæterùm præcepta ferè hæc præſcribuntur, ſtatus corporis ſit erectus, hoc enim ſecundũ naturam

turam eſt, quæ os homini ſublime dedit, cælúmque tueri juſſit, & erectos ad ſiderâ tollere vultus. Nutatio igitur, & vacillatio fugienda, ne Orator audiat, quod Curio à Julio Cæſare quærente, quis è lintre loqueretur nam ſe Curio velut in cunis agitabat corpore. Aut quod eidem objecit Q. Sicynius, quod muſcas pepuliſſet Octavio unguentis delibuto, more ſuo ſe jactando. Subinde tamen jactatio, & inclinatio ad rem ipſam exprimendam neceſſaria eſt, ut dum de jactatione navis in fluctibus agitur. Quod membrorum ſingulorum actum concernit, hoc univerſim tenendum eſt, ut gravis ſit, non levis, laſcivus petulans, mollis & effæminatus: eloquentia enim eſt loquens ſapientia; ſapientis autem eſt gravem præferre membrorum habitum; ſcenica igitur geſticulatio hiſtrionibus relinquatur, qui oblectationi deſerviunt, non decoro. Orator forti & virili, & non puerili & ludicra laterum inflexione, capitis brachiorúmque motu utatur, geſtum magìs ad ſenſum, ac rem univerſam, non ad ſingula prope verba accommodans. Hortenſius, quòd nimius eſſet in geſtibus, geſticularia Dionyſia (id ſaltatriculæ tunc famoſæ nomen erat) appellatus eſt teſte Gellio & Cicerone. In particulari de capite hoc obſervandum eſt, ut leviter huc atque illuc non projiciatur; ſit erectum non pendulum: demitti tamen nonnihil poteſt, dum modeſtiæ animique depreſſio eſt exprimenda. Etiam in exordiis à Cicerone uſurpatum eſt, reverentiæ & timoris indicandi causâ, ut patet in Orat. pro Dejotaro. Solo capite facere geſtum, aut frequenter, vitioſum eſt, frontem ferire in dolore, Ciceroni videtur oratorium, Fabio ſcenicum. Quod dictum eſt de capite, idem de oculis accipiendum, oculi enim capiti conformandi. Sic accipiendum illud Virgilii, modeſtiam fœminæ tribuenti: tum breviter Dido vultum demiſſa profatur. Quin univerſum hoc obſervandum, ut jactus oculorum, geſtuum, non capitis duntaxat, ſed & manuum & pedum ſequatur, niſì dum aliquid damnamus, rejicimus, averſamur v. g. Dii talem terris avertite peſtem! tum enim oculi aliorſum torquendi, quàm manus feratur. In oculis, ac vultu plurimum ſitum eſt hi enim velut interioris animi feneſtræ manifeſtant affectus, amorem, iram, pudorem, timorem, gaudium &c. Quare eâ

formâ exprimendi ſunt oratori, quâ formantur ab iis, qui re ipſa amant, furunt, timent &c. Unde advertendum, quis affectus ſpectatâ materiâ, & figura ſententiæ exprimendus ſit: ſi enim riſeris ore, aut oculos libere jeceris, dum triſte quid refers, eſto voce triſti utaris, nil movebis Auditorem, niſi ad riſum aut diſguſtum. Idem eſt dum ira, vultu, oculiſque referenda. Adhoc facilius præſtandum, juvat expendiſſe materiam dicendam, & meditatione effectum illum animo imbibiſſe; hoc enim conferet ad nativam in vultu & oculis expreſſionem affectûs, quin etiam ad intenſionem, remiſſionémque vocis ſuo tempore faciendam. Hoc ſi ſacri Oratores ſibi curæ ſumerent, non tam frigidæ, atque inanes tot illorum eſſent dictiones.: aliter enim eos in animo ſentire, atque loquuntur, frons, oculíque indicant. Narium, labiorum, menti, cervicum & humerorum rarus eſt geſtus: Humeros jactabat Demoſthenes, ſed hoc vitium irâ dicitur emendâſſe, ut cùm in anguſto pulpito ſtans, peroraret, haſta dependens humero immineret, quæ calore dicendi excedentem, offenſa illa commonefaceret. Sicut autem ſinè brachio vel manu truncum eſt corpus, ità & actio ſi motu brachiorum & manûs ſit deſtituta. Brachii foras projectio laudatur in contentionibus, contractio in remiſſis dictionibus. Manus autem ſiniſtra nunquam ſola movetur, dextræ ſeſe frequenter accommodat, ne otioſa & iners videatur. Manus jungere in optatione, aut precibus fundendis eſt neceſſe: complodere ſcenicum putatur; manu ferire pulpitum, ruſticum eſt; niſi vehemens effectus exigat: ſecare quaſi gladio pulpitum, aut aërem, pugitum eſt. In enumeratione tamen plurium verb. grat. affectuum, vel adjunctorum, in contentionibus præſertim, pondus facit. In remiſſis autem narrationibus, aut ubi res ſingularis non eſt indicanda, utraque manus æqualiter vibratur graviter, modò palmâ ſurſum patulâ, modò inverſâ; non enim eodem ſemper modo geſtus faciendus. Si res ſingularis demonſtranda eſt, & fieri poteſt, manu vel digitis faciendum v. g. pacem inire, minari, connivere, erubeſcere &c. quæ prout fiunt, exprimenda ſunt, v. g. manibus conjunctis fœdus & pax, per digitos aſpiciendo, diſſimulatio. Cæterùm ſi nihil ſingulare indicandum ſit digitis,

tis, juncti tenendi, non divaricandi in geſtu. Si inſtantior ſit motus, quo etiam pulpitum feriatur, jungitur pollex cum duobus proximis in conum, reliquis duobus ſub pollicem retractis. In vindicando, comminando, exprobrando utimur ſolo indice, ſicut & dum unitas exprimenda. Contrahere quatuor digitos in manum, & poſtea explicare, ſubmiſſionis & tenuitatis eſt ſignum v. g. Si quid eſt in me ingenii, quod ſentio, quam ſit exiguum. Tullius argutias digitorum vetat, ne ad numerum cadat oratio. Quod reliqua membra attinet, Fabio ſcenicum eſt ventrem projicere, pectus cædere, at femur ferire indignatos decet, & excitat Auditorem. Supploſio pedis in contentionibus inchoandis & finiendis, eſt opportuna, inceſſus permittitur Oratori, ſed rarus: diſcurſare autem ineptiſſimum eſt. Hinc facere Flavius Virginius interrogavit de quodam, quot millia paſſuum declamâſſet. Verùm hoc de ſcenica actione non eſt accipiendum, in qua ſtatio perpetua, truncam actionem facit.

§. III. *Regulæ artificioſæ Pronuntiationis, & actionis ex Cicerone & Quintiliano potiſſimùm collectæ,*

A Patre Joanne Voelo Soc. JESU.

CUm in dicendo præcipuum id eſſe videatur, ut non modò verba rebus, ſed vox verbis, motúſque voci ſit accommodatus: utiliſſimum fore viſum eſt, actionem oratori propriam regulis quibuſdam breviter complecti. Quarũm primæ ſpectarent ea, quæ dicendi actum præcedunt: mediæ pronunciationem ipſam & actionem: poſtremæ verò ea, quæ dicenti actum conſequuntur.

De iis, quæ præcedunt actum dicendi.

Regula I.

Ante omnia ſuam orationem orator memoriâ teneat, ità ut expeditè eam, ſinè interruptione, vel hæſitatione poſſit recitare.

II.

II.

Deinde pronnnciando ſe privatim exerceat, optimum autem exercitationis genus eſſe ducat, quod ipſi operi ſit quàm ſimillimum. Rerum igitur dicendarum varietatem privatim obſervare, iiſque ſonum vocis & geſtum regulis, quæ ſequuntur præſcriptum, accommodare conſueſcat.

III.

Expedit rerum, ac perſonarum, de quibus agitur, locos diverſos ante ſe dextrâ, lævâque poſitos animo concipere, ad quos oratio, manus, oculi, motúſque omnis convertatur.

IV.

Quicunque dicendo volet excellere, vocis ſuæ quantitatem, qualitatem & uſum privatâ exercitatione. ut experiatur, neceſſe eſt. Quantitas vocis duas habet cautiones: una eſt, ut tantus ſit ſonus, quantum loci amplitudo poſtulabat: altera, ut cui vox eſt imbecillis, inſurgat raró, rariùs exclamet, ſæpe ſummittat, deflectat ſæpe. Qualitas vocis itèm in duabus maximè cernitur, ut clara ſit, ut ſuavis: claritas augebitur frequenti exercitatione pronunciandi ea, quæ clamorem habeant, & diſputationem, & flexum: ſuavitas imitatione, ſuaviter, preſséque loquentium, eaque ſoni moderatione, quâ vox ad finem uſque pura, flexibilis, facilis, aptáque perſeveret.

V.

Ad motûs, vocíſque confirmationem prodeſt amici prudentis judicium adhibere, geſtum à minori motu, ad majorem vocem, ab imis ſonis ad ſummos præparare, ſpiritúmque ut longior fiat, pluribus verſibus continua voce ce pronunciatis ſubinde producere.

VI.

Non niſi gratia à DEO precibus expedita, animóq; priùs collecto & alacritate quadam excitato, naribus ac pectore (ſi opus eſſe videatur) præpurgatis, veſte compoſita cum dignitate

gnitate quadam ac gravitate, neque timidus, neque perturbatus ad dicendum accedat.

VII.

In loco ubi dicendum erit conſiſtens antequam orationem incipiat, exhibito auditoribus, honore, breviuſculâ mora ſibi comparet attentionem.

De ipſo dicendi actu.

Cùm actio nihil ſit aliud, quàm vocis & geſtûs moderatio, conſtat omnem actionem duabus partibus contineri; ſono vocis & corporis motu. Duo igitur regularum genera conſtituenda ſunt: unum quod ad vocis moderationem alterum quod ad geſtus conformandos pertineat: maximè enim ſolet Auditores permovere, quod ſimul & vox auribus, & geſtus oculis, & verba mentibus impreſſerunt.

De modo pronunciandi & vocis moderatione.

Regula I.

Facto ſilentio, jámque ad audiendum compoſitis auditoribus, principium orationis (niſi ſit abruptum) clarè, ſuavitérque pronunciandum eſt: non clamosè, neque præcipitanter, ſed temperatâ voce, gravi & diſtinctâ modulatione.

II.

Abſoluto exordio, ſono vocis apertiore narrabit orator, acriore confirmabit flexo miſerationem, elato ſummos affectus, ſummiſſo compoſitos pronunciabit.

III.

Vox non ultrà vires urgenda. Honorum igitur mediorum præcipuus ſit uſus: rarior aliorum, minúſque diuturnus: nam ſummi rumpuntur: imi vim non habent, vox autem media quæ nimiam depreſſionem, & elationem fugiet, eſt longè omnium optima.

IV.

Non diu tamen eodem tenore pronunciabit, nec quaſi

leget

lege: orationem, ſed adhibebit vocis varietatem, pro rerum & affectuum varietate: atrocia concitatè, triſtia flebiliter, mediocria temperatè, grandia cum majeſtate quadam, commutationem voce commutata, Proſopopæiam vel Reticentiam conciſa proferet: obſervabit ſonum proprium affirmantibus, indignantibus, dolentibus, interrogantibus, mirantibus, vel alio affectu commotis: voces denique pro ratione rerum ſignificatarum, vel contracta voce formabit vel erectâ.

V.

Latini accentus exprimantur ſuaviter ſono latinarum literarum proprio, ſinè tremore vocis, aut cantilatione, ſinè peregrina vel ruſtica, vel effeminata vel dura literarum appellatione, ſinè ſibilo, hiatu, balbutie, & id genus aliis deformitatibus. Pronuntiatio peregrina eſt, quæ Gallicæ, Germanicæ, cæteriſque linguis barbaris eſt propria.

VI.

Cùm in oratione neque tarditas nimia placeat, quia ſolvit animos inveniendi, difficultatem fatetur, & auditorem cogit expectare; Neque volubilitas, & celeritas nimia, quia diſtinctiones, & affectus confundit, verba truncat, nec ſatis intelligitur. Optima erit promptitudo moderata, quæ vel ſola magnam parit admirationem, quemadmodum memoriæ defectus contemptum parit: nemo enim magnopere mirabitur oratorem, qui chartam inſpexerit, qui titubaverit, qui hæſerit, qui repetiêrit ſemel dicta, quatumvis vel tuſſiendo, vel mungendo, vel ſpuendo, vel ſeſe inclinando diſſimulantem.

VII.

Quanquam neque dictionum, neque membrorum, neque periodorum fines, ità cadere debent, nec ità rapi vel vel abſorberi ſyllabæ, ut non intelligantur: moleſtum tamen eſt, & odioſum nimis expreſsè literas, & ſyllabas ſingulas velut annumerare. Optimi oratoris eſt literas nec opprimere, neque nimis exprimere voces tamen integras proferre, pedes etiam & numeros doctâ modulatione nonnunquam ſervare, præcipuè in finibus ſententiarum.

Digitized by Google

VIII.

Ut oratio diſtincta ſit, obſervandum eſt, ubi, & quonam modo inchoanda vel ſuſtinenda ſit, ac quaſi ſuſpendenda ſententia: denique ubi & quonam modo deponendi; ubi comma fuerit, vel parva quædam diſtinctio, brevioribus intervallis utendum in membris longioribus finibúſque ſententiarum, eâ moderatione reſpirandum eſt, ut nec celeritas fatiget oratorem, neque tarditas afferat tædium audientibus.

IX.

Nemo cum ſonitu reſpiret, aut majorem ſpiritûs, ac vocis partem per nares emittat.

X.

Finem orationis, ſi ad concitandum ſit compoſitus, decet continens & intentior ſonus & concitata pronuntiatio. ſi ad placandum lenis, ſi ad hortanodum erectus ac concinnus, ſi ad mærorem, flexus, ſi ad lætitiam, plenus & jucundus.

De Geſtu,

REGULA I.

HOnore auditoribus exhibito, manibúſque in pulpitum prolatis ſtet rectus orator, curámque ac gravitatem præſeferens exordiatur, ídque vel ſinè ullo manuum motu, vel non nisì leniter paululúmque ultra ſonum protensâ dextrâ, cum gravi ac tarda in utramque partem laterum flexione eodem ſpectantibus oculis, capite, & humeris ſenſim obſecundantibus. Quæ quidem laterum virilis converſio, totius orationis decurſu nunc ad hos, nunc ad illos geſtum diriget, tum varietatis gratiâ, tum etiam, ut orator commodius à pluribus videatur, & audiatur; denique ut inter res ipſas, de quibus agit quaſi verſetur, ſingulas ad locos a ſe conceptos geſtu referens, quo magis & affici poſſit, & allicere. Nam Cicero laterum & totius corporis motu rebus conſentiente, plus agi putat, quam ipſis manibus. Manûs autem

autem compoſitio ad exordiendum , geſtúſque reliquos eleganter formandos, plerúmque , vel ea eſſe debet, quâ pollice elevato, cæteri digiti leviter inflectuntur , vel qua medius digitus in pollicem contrahitur tribus explicatis , vel qua primus quatuor digitis leniter in ſummum coëuntibus, manu non procul ab ore, vel pectore ad nos converſa fertur, ac deinde prona, ac paulum prolata laxatur, vel indice , medióque digito (quod narrationi commune eſt) pollici junctis, reliquis duobus remiſſis: vel ſi quid monſtrandum erit , pollice intus inclinato quatuor digitis remiſſis.

II.

Narrationem decet manus magis prolata, geſtúſque liberior. Confirmationem acrior, & variis affectibus, de quibus paulò poſt dicetur, concitatus.

III.

Capitis nutum frequentem in vitio eſſe conſtat. Non tamen dedecet aliquando, vel annuendo confirmare, vel renuendo negare, vel capitis in latus inclinatione languorem, vel averſione remotionem, indignationem, execrationem aut conceſſionem ſignificare , vel dubitationis, admirationis, & ſimilium affectuum naturæ , motu capitis , obſequi.

IV.

Vultus & aſpectus nunc ſeverus ſit, nunc blandus: nunc erectus & alacer, nunc ſubmiſſus , & triſtis pro rerum diverſitate.

V.

Oculi, nec in trabes, nec in certum aliquem locum ſtupidè figantur, ſed motus animi ſignificent, & vario conjectu res, de quibus dicitur, notent.

VI.

Labra modico motu verba efficiant, quæ nec lingi, nec morderi, nec replicari, nec torqueri, nec porrigi, nec diduci convenit.

Digitized by Google

VII.

Collum neque contractum eſſe decet, neque tenſum cervicem quoque neque rigidam, neque ſupinam, ſed naturali ſitu rectam.

VIII.

Dedecet humeros jactare, vel attollere, vel contrahere.

IX.

Brachia nec deorſum incompoſita pendeant, nec ſurſum ut tela jactentur: dexterum tamen brachium ſubinde liberiùs proferre licebit; ſed non in tantum, quantùm patet ejus longitudo (niſi fortè cùm ad res magnas geſtu notandas in latus exſpatiabitur, explicantibus ſe in proferenda manu digitis) neque ut velut ad tectum, aut ad cælum erigatur: verùm ut in ſummis tantum affectibus, & rarò vel ad dextram ſupra oculos, vel ad ſiniſtram ſupra humeros extendatur. Siniſtrum verò brachium plerumque ità tenendum, ut quaſi angulum rectum faciat, niſi cum motibus dextri obſecundabit.

X.

Cùm duo ſint actionis genera, quæ magis in manuum, quàm reliquarum partium corporis motu cernuntur, aut eam exhibent, quam docet impetus animi, & naturæ: aut eam, quæ curâ, ſtudio, & arte comparatur: utramque & naturalem, & artificioſam actionem orator obſervabit; ità videlicet, ut motui naturali quendam modum arte adjungat, quo nimia tarditas, nimia celeritas, & immoderata vaſtitas evitetur.

XI.

Numeros, argumenta, partes, memora, diſtributionem, vel in digitos eleganter conſpicuo motu digerat: vel motibus quibuſdam manûs dextræ perdùcentibus, ſeriem numerorum à læva ad latus dextrum: vel repetito quolibet leni dextræ motu ſignificet enumerationem: vel modicâ percuſſione dextræ in ſiniſtram, duobus ultimis digitis dextræ palmam

mam, aut pollicis initium prementibus, pollice ad medios articulos juncto prioribus.

XII.

Supplicabit & invocabit utramq; manum vel attollendo, vel ſubmittendo: aut utraque manu vel junctâ vel protensâ.

XIII.

Averſabitur, execrabitur, negabit, humero ſiniſtro prolato, capite ad dexteram vergente, manuque dextra propellente in lævam: vel utramque manum in ſiniſtrum latus avertens, vel utramque averſam abjiciens: vel in latus utramque diſtendens; vel demiſſis ſuperciliis dextram excutiens: vel capite renuens: vel dextrâ in ſiniſtrum latus, unde deſcendebat, reſiliente.

XIV.

Interrogabit, dextram manum converſam attollens.

XV.

Urgebit, & inſtabit alterno motu, nunc totam manum contrahens, nunc totam explicans: vel duos medios pollici ſubjiciens, vel indice prono reliquis tribus pollice preſſis: vel ſummo indice ſiniſtræ leniter apprehenſo: vel medio indicis ſiniſtri articulo apprehenſo ad vehementiam majorem: vel medio dextræ digito, in pollicem contracto, reliquis tribus explicatis, ac brachio liberius prolato.

XVI.

Diſtinguet contraria; transferendo dextram ſupinam, in ſiniſtrum latus, eâdem mox pronâ in dextrum relatâ, pollice intus inclinato & quatuor digitis remiſſis: vel ſummo pollice juncto dextri indicis ungui medio cæteris digitis remiſſis. Diſtinguet etiam ſubinde membra ſententiarum, & commota manui dextræ accommodata, & leni percuſſione, nunc majori, nunc minori, nunc preſsâ, nunc citatâ, pro rerum, & affectuum diverſitate.

XVII.

Demonſtrabit ſeipſum, manu ad ſe relatâ ubi de ſe loquitur.

Digitized by Google

tur. Ad res alias demonſtrandas, quod attinet, cùm ſeptem ſint partes motûs, quinque earum probantur. Nam dextrâ, lævâque ſurſum deorſum, & ante nos rectè oſtendimus: ſed poſteriora geſtu retrorſum converſo demonſtrare, vel circulis; ſive geſtibus in ſe redeuntibus uti, vitioſum habetur.

XVIII.

Diſputabit ſummo indicis articulo apprehenſo duobus proximis digitis modicè curvatis, minimo interim vix inflexo.

XIX.

Exprobrabit tribus digitis preſſis, & indice explicato: vel preſſo medio, reliquis tribus explicatis; vel preſſis mediis duobus.

XX.

Profert rationes manu primùm collectâ, digitis deorſum ſpectantibus: mox eâdem converſâ, & reſolutâ, ut quaſi revera aliquid proferat.

XXI.

Timebit pro latâ manu dextrâ ad pectus, quatuor primis digitis in ſummum coëuntibus, quæ deinde prona, & protenſa laxetur.

XXII.

Iraſcetur ſtricto pugno, percuſſóque pulpito, vel pugno compreſſo, pectori admoto, voce aſperâ, vultu turbato, motibus concitatis, neq; vitium erit manu dextrâ ad ſiniſtram, ad humeri altitudinem elevatâ aut femur (ſi extra ſuggeſtum dicetur) percutere: aut contentione incipiendâ, vel finiendâ pede ſupplodere.

XXIII.

Pœnitebit preſſa manu admotâ pectori. Dolebit autem manibus inter ſe complicatis, vel utrinque dejectis.

XXIV.

Admirabitur manu reſupinâ à minimo digito collectâ, flexú-

flexúque redeunte explicatâ, & conversâ, oculis in cælum ſuſpicientibus: vel motu dextræ ad ſiniſtram unde deſcendebat reſiliente.

XXV.

Ironiam oſtendet utroque indice in latus protenſo, vultu paulùm averſo.

XXVI.

Aſſeverabit, dextra remiſſa, pectori admota: vel manibus quadam gravitate comploſis.

XXVII.

Hortabitur manu dextra, cava, rara, ſupra que altitudinem humeri dextri, gravi motu, elata.

XXVIII.

Mitigabit animos manu panſa leniter parvíſque intervallis mota humeris, paulùm modeſtéque aſſentientibus.

XXIX.

Modum & copiam manibus, vel parùm, vel multùm disjunctis oſtendet: vocabit manu ſurſùm flexa: dimittet averſa, minitabitur erecto & moto indice, prohibebit, promittet, poſcet motu, quem his affectibus impetus naturæ proprium dedit.

XXX.

Geſtus optimè incipitur dextra, à latere ſiniſtro ſimul incipiente ſententia: deponitur autem à dextris una cum fine ſententiæ: Ineptum eſt geſtum ſæpe deponere in eadem ſententia, aut ſæpe finire motus ſiniſtros.

XXXI.

Sola ſiniſtra rariſſimè geſtum exhibebit: ſæpe tamen ſiniſtram cum dextra movebit orator ut cum oſtendet rerum multitudinem, magnitudinem, vaſtitatem, vel ſummos affectus, vel ubi vocem per conduplicationem repetet.

XXXII.

Digitized by Google

XXXII.

Utraque; manus nonnunquam immota conquieſcit: præſertim ubi nullum affectus aſſurgit: diſplicet tamen diuturna motûs intermiſſio.

XXXIII.

Curandum eſt, ut varietas geſtuum, varietati vocis & verborum reſpondeat: quod, ut commodiùs fiat, quatuor obſervanda ſunt. Primùm tota cauſa videnda, an læta ſit, an triſtis: deinde partes majores: nam exordio lenis motus, confirmationi verò alacrior: tum ſententiæ, quæ variantur affectibus, quibus exprimendis adhibenda eſt diligentia. Poſtremò verba ſingula, quorum aliqua ſubinde vel cum emphaſi, vel aliqua alia ſignificatione proferenda ſunt.

XXXIV.

Nemini placet ejuſdem geſtûs perpetua repetitio: argutiæ tamen & flexus ſuperſtitioſi, quos veteres non tradiderunt, procul ſunt removendi.

XXXV.

Finis orationis ſi ad concitandum ſit compoſitus, motus requirit concitatos: ſi ad placandum lenes & ſuaves: ſi ad triſtitiam, tardos ac fractos: ſi ad lætitiam, alacres, celeres, excitatos.

XXXVI.

Dignitas, & modeſtia in omni motu magnopere eſt obſervanda, & decorum illud, quod latenti quadam, & inexplicabili ratione aliud eſt in aliis; quod quidem ſine arte non eſt, neque tamen totum arte tradi poteſt.

FINIS.

MAG 2013784

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google